LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS INSTITUTAS

VINCAS KRĖVĖ-MICKEVIČIUS

Septynioliktasis tęstinio leidinio „Literatūra ir kalba" tomas skirtas lietuvių literatūros klasikui Vincui Krėvei-Mickevičiui. Jame publikuojama archyvinė—epistolinė, dokumentinė ir memuarinė—medžiaga, sutelkta respublikos mokslinių bibliotekų rankraštynuose, ligi šiol dar niekur neskelbta. Ji atspindi V. Krėvės, rašytojo, folkloristo, Kauno ir Vilniaus universitetų profesoriaus bei dekano kūrybinę veiklą. Leidinyje spausdinami trys straipsniai, skirti V. Krėvės asmenybei bei kūrybinei biografijai nušviesti.

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS INSTITUTAS

LITERATŪRA IR KALBA

XVII

Vyr. redaktorius
K. KORSAKAS

VILNIUS 1981

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS INSTITUTAS

VINCAS KRĖVĖ-MICKEVIČIUS

VILNIUS 1981

83
L551

Redakcinė kolegija:
K. DOVEIKA (ats. redaktorius),
J. LANKUTIS, A. ZALATORIUS

L $\frac{70202-139}{M852(10)-81}$ 113—81 4603010000

© Leidykla „Vaga“, 1981

PRATARMĖ

„Literatūros ir kalbos“ XVII tomas pratęsia archyvinės medžiagos ir vienam rašytojui skiriamų rinkinių tradiciją. Jis sudarytas panašiu kaip ir Salomėjos Nėries (IV), K. Donelaičio (VII), J. Janonio (VIII), Žemaitės (XII) vardais pažymėtų rinkinių principu. Jame publikuojama ligi šiol dar neskelbta Vinco Krėvės-Mickevičiaus archyvinė epistolinė, dokumentinė ir memuarinė medžiaga, gausiai sutelkta respublikos mokslinių bibliotekų rankraštynuose bei archyvuose. Knyga adresuojama literatūros specialistams, mokytojams, studentams. Ji išleidžiama ryšium su rašytojo gimimo šimtosiomis metinėmis.

Pačiame stambiausiame epistolinio palikimo skyriuje pateikiami V. Krėvės laiškai (16 adresatų, 145 vienetai) ir laiškai jam (32 adresantai, 111 vienetų). Tai ne visa išlikusi rašytojo korespondencija, bet tik tie laiškai, kurie atspindi V. Krėvės literatūrinę veiklą. Toje 1907—1944 m. apimančioje korespondencijoje atsekti abipusį dialogą beveik neįmanoma.

Didžioji dalis V. Krėvės laiškų rašyti Liudui Girai, jau baigus studijas, iš tolimos Užkaukazės, kur būsimasis rašytojas Baku realinėje mokykloje dėstė rusų kalbą ir literatūrą. L. Gira dirbo Vilniuje „Vilties“ redakcijoje ir padėjo V. Krėvės pirmiesiems kūrinėliams išvysti spaudą. V. Krėvės laiškuose L. Girai atsispindi „Šarūno“, „Dainavos šalies senų žmonių padavimų“ ir „Šiaudinėj pastogėj“ apsakymų kūrybinė istorija.

Po Pirmojo pasaulinio karo sugrįžusį į tėvynę V. Krėvę paglemžia besikuriantis buržuazinės Lietuvos valstybinis, kultūrinis gyvenimas, nustelbdamas asmeninius kūrybinius interesus ir jo laiškuose, rašytuose 1920—1944 m. Išsinėrus iš to sūkurio, rašytojo pečius vis stipriau pradeda svarinti profesoriaus, dekano, grožinės, pedagoginės, mokslinės literatūros leidinių, storų ir plonų žurnalų bei almanachų redaktoriaus, įvairių valdybų,

komisijų ir komitetų nario pareigos. V. Krėvės laiškuose atsispindi ir kitas jo veiklos baras — intensyvus tautosakos rinkimo darbas, folkloristikos organizavimas, jos problemos ir samprata. Laiškai pateikiami chronologine seka.

Dokumentinės medžiagos skyriuje skelbiami V. Krėvę liečiantys jo asmens ir tarnybiniai dokumentai: gimimo ir mirties liudijimai, anketos, autobiografijos, posėdžių protokolų, įsakymų išrašai. Jie liudija, kokį intensyvų vaidmenį vaidino V. Krėvė buržuazinės Lietuvos kultūriniame gyvenime ir kaip, stojus į atviros opozicijos fašizmui kelią, buvo stengtasi jo veiklą žlugdyti.

Memuarinės medžiagos skyrių sudaro trys pasakojimų grupės. Pirmojoje — atsiminimai, užrašyti Merkinės apylinkėse, V. Krėvės tėviškėje. Tai senų žmonių pasakojimai apie rašytojo vaikystę, jo gimtąjį kaimą. Jie padeda suvokti tuos kūrybinius impulsus, kurie veikė rašytojo fantaziją, atsispindėjo jo kūrinių poetikoje bei stilistikoje. Antroji atsiminimų grupė, rašyta buvusių Baku realinės mokyklos mokinių, vėliau įžymių rašytojų, pedagogų, mokslininkų, pasakoja apie V. Krėvę 1908—1920 m. mokytoją Azerbaidžane. Brandžiausi memuarinės tomo dalies puslapiai skirti V. Krėvės gyvenimui ir veiklai 1920—1944 m. laikotarpiu Kaune ir Vilniuje apibūdinti. Dauguma šių atsiminimų autorių — buvę profesoriaus kolegos ir studentai humanitarai, vėliau — rašytojai ir pedagogai, mokslininkai, su jo šeima susiję artimieji. Jie užfiksavo nemaža svarbių biografijos realijų ir V. Krėvės žmogaus ir rašytojo, profesoriaus portreto bruožų.

V. Krėvės laiškuose, dokumentuose, atsiminimuose atsiveria rašytojo asmenybė, pelniusi didžiulį pasitikėjimą ir visuomeninį autoritetą labai plačiuose sluoksniuose, daugiašakė jo literatūrinė, folkloristinė, mokslinė, kultūrinė veikla bei interesai.

Rengiant V. Krėvės laiškus spaudai, laikytasi jo paties laiškuose pareikštų nurodymų jo kūrinių kalbos taisytojams: „jeigu norėsite ką taisyti, pavyzdžiui, išmesti dzūkybes, neprieštarausiu, atvirkščiai, būsiu dėkingas; prašyčiau tiktai palikti tarminius žodžius ir posakius“ (1907—1909 m.), po kelerių metų: „vieno meldžiu — nepermainyti žodžių, kaip yra, tegul taip būna. Gramatišką klaidą — o jų daugel yra — tai, žinoma, reikia taisyti, o daugiau nieko“ (1910.VII.22).

V. Krėvės laiškų kaip ir jo raštų kalbai būdingos dzūkų tarmybės anaiptol ne visos yra šalintinos. Jas ignoruodami ir uni-

fikuodami tų laiškų, rašytų 1907—1944 m., kalbą, ignoruotume ir lietuvių literatūrinės kalbos istorinę raidą. Todėl, pasinaudojus sukaupta filologine patirtim redaguojant literatūrinį palikimą „Lituanistinės bibliotekos" leidiniuose, paliekama netaisyta V. Krėvės laiškų leksika — ir dzūkų tarmei būdingi žodžiai *(guodžiai, atabagulai, trėkti, narakoti)*, ir svetimybės *(klesa, antiteza, korekta, materijolė, tuberkuliosas)*. Pastarosios, nedėsningai vartojamos, suvienodinamos *(redaktorius, autoris)*.

Dzūkijos vietovardžiai — kaimų, upių, ežerų, kalnų pavadinimai taisomi pagal dabartinę vartoseną.

Paliekama skirtingos giminės ar skirtingo kamieno negu literatūrinėje kalboje žodžiai: *žodė, žaizdas, kandai, ugnė, moterė, amžis, dalia, tiesas, niauras, šiurkštas, laiškelė, geležėlis,* dzūkiški įvardžiai: *tokis, toki; kokis nor; kurisai; tai tas, tai šias* ir pan. Išlaikomos darybinės morfologinės lytys: *darbuitis — darbuju, darbauties, skaudžia — skaudė, keršti — keršia, žiūro, reikė, nuilsu, nesustipro, naiko* (naikina), nevienodos darybinės priesagos: *šalytųsi, nesusilygys, mėgytų, primytau, nepagamyta,* sangrąžinės bendratys: *kreipties, gerbties,* nedėsningos fonetikos formos: *šuva, akmuva, piemuva, sesula, galukas* (galas) ir kt.

Išlaikomos dzūkų tarmės morfologinės formos tariamojoje nuosakoje: *būtau, galėtai;* dviskaitoje: *galėtute.* Taisomi morfologiniai variantai: *nusiuntiau*=nusiunčiau, *išsigydiau*=išsigydžiau, *nuvažavau*=nuvažiavau. Neverčiamos leksinės prielinksnio *int, ing* formos, bet taisoma *in*=į, *inėjimas*=įėjimas, *intspūdis*=įspūdis. Paliekamas *ar* (irgi).

Paliekama nutrupėjusi tarminė jungtuko *ka* (kad) forma: Ačiū labai gražiai, ka atsiuntei laikraštį.

V. Krėvės laiškų rašyba ir skyryba pakeičiama šiuolaikine literatūrinės kalbos rašyba ir skyryba.

Tekstai rusų kalba neverčiami į lietuvių kalbą.

Senojo stiliaus datos šaltiniuose ir tekste nekeičiamos.

Laiškuose minimų asmenų anotacijose apsiribojama pagrindinėmis datomis ir to meto veiklos apibūdinimu.

Archyvines publikacijas apibendrina tomo pabaigoje skelbiami straipsniai. A. Z a l a t o r i u s straipsnyje „Vinco Krėvės asmenybės bruožai", naudodamasis rašytojo korespondencija bei atsiminimais, bando atkurti V. Krėvės, žmogaus ir rašytojo, portretą. A. V e n g r i o straipsnis „Vincas Krėvė-Mickevičius teatre" ski-

riamas apžvelgti V. Krėvės dramos kūrinių pastatymams Lietuvos teatruose. V. Ž u k a s straipsnyje „Dėl pseudonimo M. Kemšis“ pateikia naujų duomenų M. Kemšio slapyvardžiui, kuriuo pasirašinėjo V. Krėvė, nustatyti.

Epistolinį ir memuarinį tomo skyrių parengė R. M i k š y t ė, dokumentinį — V. Ž u k a s.

V. KRĖVĖS LAIŠKAI

LIUDUI GIRAI

Vilnius, 1907 m. liepos 11 d.

Ketverge ar pėtnyčioj aplink 4 tą valandą, kaip visada, ateik į mane [1]. Gauk kur nors dėl manęs pirmą numerį „Lietuvos tauta" [2] Basanavičiaus, būk taip geras už tai, ka man baisiai reikia.

Laukiu tavęs *V. Mickevičius*

Kalvarijska 23, 4. Įėjimas nuog gatvės.

Atvirlaiškis VRBR, F7—384, l. 1. Datuojama pagal paskyrimo pašto antspaudą.

Čia spausdinami 77 V. Krėvės laiškai L. Girai. Beveik visų jų autografai saugomi VRBR, F7—384, 385, 386. Jų publikacijai pasinaudota Vilniaus universiteto filologijos fakulteto absolventės R. Tūbelytės-Kubilienės diplominiu darbu (1976), jos nustatyta nedatuotų laiškų chronologija.

V. Krėvė, išstojęs iš kunigų seminarijos, tą 1902 m. vasarą nebegalėjo rodytis namuose, todėl ją praleido gretimo bažnytkiemio Marcinkonių klebonijoje. Ten jis ir susipažinęs su L. Gira, skaitęs S. Daukanto „Būdą", Maironio poemas. Tą vasarą Marcinkonyse lankėsi Kazanės prof. A. Aleksandrovas, lietuvių kalbos tyrinėtojas. Nuo tada V. Krėvė įsijungęs į lietuvių kultūrinę veiklą. (*Gira L.* Vinco Krėvės dzūkiškumo genezis.— Pradai ir žygiai, 1927, Nr. 8, p. 204—209).

[1] V. Krėvė 1904 m. įstojo į Kijevo universitetą. Kilus 1905 m. revoliucijai, persikėlė studijuoti į Lvovo universitetą (savo autobiografijoje mini išklausęs 3 semestrus Prahos ir 4 semestrus Lembergo (Lvovo) universitetuose). Vilniuje jis sustojo tikriausiai važiuodamas atostogų į tėviškę.

[2] „Lietuvių tauta"— Lietuvių mokslo draugijos tęstinis leidinys. Pirmoji knyga, redaguota J. Basanavičiaus, išspausdinta 1907 m. birželio mėn. 1907—1936 m. Vilniuje išleista 5 knygos.

Kijevas, 1907 m. rugpjūčio 28 d.

Szanowny pan Giro,

Uważam postępowanie Wasze względem mnie za niewłaściwe i wszelkie nasze współdziałanie nadal za niemożebne.

Z szacunkiem

Wincenty Witold Mickiewicz
extradocent Kijewskiego
Uniwersytetu

28.VIII.07
Kijew

Vertimas

Gerbiamas pone Gira,

Laikau Jūsų elgesį su manim netinkamu ir bet kokį mūsų bendradarbiavimą nuo šiol nebeįmanomu [1].

Su pagarba

Vincentas Vitoldas Mickevičius
Kijevo universiteto
ekstradocentas

Autografas VRBR, F7—384, l. 2.
[1] Konflikto priežasties išaiškinti nepavyko.

1907—1909

Szanowny p. Giro,

Zrobiłem wszystko według obietnicy, co ode mnie zależało. Przepisałem, jak mogłem najspieszniej, pierwszą część „Szarunasa" i posyłam wam według umowy. Jeżeli będziecie mogli skorzystać, będę bardzo rad; w razie gdybyście chcieli przerobić cośkolwiek, naprz. powyrzucać „dzukizmy", nie będę miał nic przeciwko temu, owszem, będę wdzięczny; upraszam tylko, by pozostawić niezmiennym tylko wyrazy i wyrzeczanie miejscowe, oraz styl. W każdym razie, czy skorzystacie, czy nie, najmocniej upraszam o zachowanie w całości rękopisu.

Pozostaję w głębokim szacunku.

Gerbiamasis p. Gira,

Padariau visa, kas reikėjo, kaip buvau žadėjęs. Perrašiau kuo skubiausiai pirmąją „Šarūno" dalį ir siunčiu Jums pagal susitarimą. Jeigu galėsite sunaudoti, labai džiaugsiuos; jeigu norėsite ką taisyti, pavyzdžiui, išmesti dzūkybes, neprieštarausiu, atvirkščiai, būsiu dėkingas; prašyčiau tiktai palikti tarminius žodžius ir posakius, taip pat stilių. Bet kuriuo atveju, sunaudosite ar ne, primygtiniausiai prašau išsaugoti rankraštį.

.Reiškiu didžią pagarbą.

Autografas (be parašo) VRBR, F7—386, l. 76. Datuojama pagal turinį.

Kijevas, 1908 m. ruduo

Ponas Gira,

Nūnai aštuonioliktą pusiau devintos rytą parvažiavau Kijevan. Alvirone buvau keturias dienas. Daugiau negalėjau likti, net Knaueras [1] skubinosi namopi, nes prasidėjo jau lekcijos universitete, o vienas likti negalėjau. Parvažiavau negalinčia krūtine, ir daktaras sakęs, kad turiu „зачатки чахотки". Ryt eisiu laboratorijon chirurgų, idant padirbtų analizą seilės, kraujų ir myžalų. Jei teisingai „чахотку" turiu, tai labai man bloga, nes pinigų gydytis suvisai neturiu. Dar gi reiks mesti visus darbus. Nežinau, kas su manim bus, o greičiausiai, ka nuvažiuosiu už metų dvejų į Abraomą ant alaus. Ot ir gyvenimas. Kai žmogus pradėjo geriau gyventi, tada visa ant šunų, o kolei patsai gyvenau kaip šuva, tada sveikas buvau. Naplevat na wsio!

Labai man nesmagu buvo, kai dažinojau, ka jūs ne tik neatsiuntėt, kaip žadėjote ir kaip aš jus prašiau, pinigų, bet ir laiško man [neparašėt], kaip jūs apsiverčiate su „Dzūkija" [2] tenai.

Meldžiu jus išpildyti mano prašymą: 1) atsiųskite dainas nuog Silvestravičiaus [3], 2) atrašyti, ką turime dirbti su „Dzūkija", nes jei nieko nū turi daryti, tai leisiu dainas atskirai, ir 3) atsiųski kaip galėdamas greičiau pinigus, nes dabar sėdžiu patsai be pinigų, apsiskolinęs ir nesveikas dar, ir viena, negaliu niekuo užsiimti, kita, dabar man niekas nemiela, visa iš rankų puola. Kaip žmogus nesveikas, o dar tokia liga, tai nerūpi niekas. Meldžiu tave, atsiųski pinigų, jei gali, nors penketą rublių dar paskolinki

man, tik netrauki ilgai. Esi man kaltas 23 rb. 40 kap. 40 kap. užmokėjai už lenciūgėlį nuog laikrodžio, tai liko tik 23.

Tikiuosi, kad išpildysi mano prašymą.

Vincus Mickevičius

Adresas: Киев, Дионисиевский переулок, № 11, кв. 2 ir man. Atrašyk kuonogreičiausiai. Ik pasimatymo. Жму вашу лапу.

Autografas VRBR, F7—386, l. 67. Datuojama pagal turinį.

[1] Knaueris Fridrichas (1849—1917), sanskritologas, Kijevo universiteto profesorius nuo 1886 m. V. Krėvę, baigusį Kijevo universitetą lyginamosios kalbotyros magistro laipsniu, siūlė palikti prie universiteto ruoštis lyginamosios kalbotyros ir sanskrito profesūrai. V. Krėvė ketinęs prašyti F. Knauerio, kad jį pasiųstų mokytis lietuvių kalbos pas A. Becenbergerį arba pas E. Volterį.

[2] „Dzūkija"— V. Krėvės ir L. Giros 1907 m. vasarą įsteigto „Dzūkijos mylėtojų" būrelio sumanytas folklorinis-literatūrinis dzūkų tarmės leidinys. Savo kreipimesi „Į tautos tardymo mylėtojus" (Vilniaus žinios, 1907, liepos 27 (rugpjūčio 9) jie nusakė planuojamo leidinio, maždaug kaip ir „Lietuvių tautos", tęstinį pobūdį ir sąlygas. Perskaitęs šį atsišaukimą, J. Basanavičius ėmė atkalbinėti, kad neskaldytų negausių literatūrinių jėgų (žr.: Lietuvos žinios, 1940, gegužės 11). Leidinys nepasirodė ne vien dėl lėšų, bet ir dėl kūrinių stokos.

[3] Davainis-Silvestraitis Mečislovas (1849—1919), etnografas, tautosakos rinkėjas. Veikiausiai V. Krėvė siuntinėjo savo surinktos tautosakos tekstus jo redaguojamam laikraščiui „Litwa".

Merkinė, 1909 m. birželio 16 d.

Gerbiamas ponas Gira,

Meldžiu jūsų, jei tai galima dėl jūs, dažinoti nuo pono Basanavičiaus adresą prof. Volterio [1] ir atsiųsti man greit, nes turiu reikalą didelį ir pametęs esu jo adresą.

Dovanokit, ka trukdau jus.

Su godone

V. Mickevičius

Atvirlaiškis VRBR, F7—384, l. 3. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] Volteris (Wolter) Eduardas (1856—1941), kalbininkas, baltistas, tautosakininkas, etnografas, literatūros istorikas. 1905—1908 m. V. Krėvė su juo apvažinėjo Valkininkų, Marcinkonių, Ratnyčios, Perlojos, Liškiavos ir Merkinės apylinkes. Peterburgo Mokslų akademijos komandiruotas, E. Volteris su fonografu užrašinėjo lietuvių liaudies dainų melodijas. Nors Lietuvių mokslo draugija jau buvo organizavusi tautosakos rinkimą, V. Krėvė 1907, 1909 m. siuntė E. Volteriui į Peterburgą savo surinktų dainų rinkinius, teiravosi jo konsultacijų. Žr. V. Krėvės laišką E. Volteriui.— Literatūra ir kalba. 1968, t. 9, p. 491—492.

Baku, 1909 vasaros pabaiga

Siunčiu Jumiems pabaigą legendų apie Gilšę [1], pradžią kurių palikau Jumiem, būdamas Vilniuje, ir tikiu, ka Jūs anos niekur neužmetėt. Jei galima patalpinti „Viltyje" [2], talpinkit. Meldžiu nužemintai Jūsų atrašyti man, ar atspausta buvo pas Jus toj apysakėlė, kurią aš Jumiems palikau ir kurią Jūs pavadinote „Sodžiuje" [3].

Jeigu tai buvo patalpinta, meldžiu išsiųsti man „Viltį", kurios aš neapturiu jau ir kurią Jūs turite dykai man atsiųsti. O jeigu netalpinta ir šitos legendos nebus galima patalpinti, meldžiu paprašyti gerb. kun. Tumą [4] išsiųsti man „Viltį" dykai „na mendel" [5], o aš tuoj atsiųsiu prenumeratą ant visų metų.

Meldžiu taipogi Tamstos atsiųsti man „Šarūną", nes, viena, tai pamiršau vardus antrosios dalies, o kita — tai, ka reikia peržiūrėti, pataisyti kai kur. Galima persiųsti krasa [6] kaip „ценная посылка", tai stovės 50 kap. Grąžinsiu su padėka... O jei pinigų neturite, kaip gali atsitikti su Jumi, tai atsiųskit arba atvirą laišką, išrašę man visus vardus veikiančių asmenų, arba dar geriau atsiųsti visa, jei, žinoma, taip galima, krasa taipo, kad už persiuntimą apmokėtau aš („с наложенным платежом" ar kaip, tai aš nežinau). Bet vėlgi man matos, kad galėsi pasiskolinti kur nors pusę rublio.

Na, likit sveiki ir dovanokit, ka atimu Jumiems laiką savo reikalais.

Vincus Mickeviče

adr. Баку, Бакин. реальное училище [7], преподав. В. Мицкевичу.

Autografas VRBR, F7—386, l. 68. Datuojama pagal turinį.

[1] Išspausdinta „Viltyje", 1909, rugsėjo 6 (19).

[2] „Viltis"— klerikalinės krypties laikraštis 1907—1915 m. Vilniuje. Iki 1913.XI ėjo tris kartus per savaitę, vėliau dienraštis. Redakcijoje dirbo A. Smetona, J. Tumas, L. Gira, K. Žalys.

[3] Apsakymas, antrašte „Bobulės vargai", išspausdintas „Viltyje", 1909, rugsėjo 30 (spalio 13).

[4] Tumas-Vaižgantas Juozas (1869—1933), rašytojas, literatūros istorikas ir kritikas. 1906—1911 m. redagavo „Vilniaus žinias", leido „Viltį".

[5] Bendram skaičiui, komplektui.

[6] Paštu.

[7] V. Krėvė, 1908 m. gegužės mėnesį baigęs Lvovo universitetą filosofijos daktaro laipsniu, tų pačių metų rugsėjo mėn. išlaikė valstybinius baigiamuosius egzaminus Kijevo universitete. Jis gavo pirmo laipsnio diplomą ir didįjį aukso medalį už pateiktą fakultetui darbą „Прародина индоевропейцев". 1908—1909 mokslo metais mokytojavo Kijeve Mokytojų draugijos komercinėje mo-

kykloje. Neatsisakęs katalikų tikėjimo, V. Krėvė neteko teisės mokytojauti Kijevo apygardoje. Negalėdamas pragyventi iš stipendijos (600 rb.), kurią jis gavo ruošdamasis magistro laipsniui, išvyko į Baku, kur 1909 m. rugpjūčio mėn. buvo paskirtas rusų kalbos ir literatūros mokytoju.

Baku, 1909 m. rugsėjo 12 d.

Pradžios apysakos „Sodžiuje" neturiu. Gal kur namie ir yra užsilaikius, bet su savim nepaėmiau, dėl to reikalavimo tavo išpildyti negalėsiu. Kada pabaigsiu „Šarūną", nežinau, nes reiks gal kas nors dar ir perdirbt, o laiko ne per daug turim, nes turiu 26 valandas užsiėmimo ant nedėlios mokykloje. Ačiū labai gražiai, ka atsiuntei laikraštį ir „Šarūną".

Vincas

Баку, реальное училище

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 4. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Baku, 1909 m. rugsėjo 22 d.

Dovanok man, ka aš nenusiunčiau, kaip prašei, telegramos, nes tada, kaip gavau nuo tavęs laišką, turėjau iš viso ne daugiau kai auksiną, nors pas mane nebuvo rankraščio užsilikusio, bet, kiek atsimenu, papildžiau pradžią ir siunčiu jumiems, gal maž dar nepasivėluos, o pasivėluos, tai įdėsite paskui [1].

„Šarūnas" bus pabaigtas aplink kalėdas, nes per maža liuoso laiko turiu, o kita, dienomis negaliu nieko dirbti, nes karščiai dideli. Pareini nuvargęs, nesinori plunksnos rankon imti. Pas jus, girdėjau, gražus oras!

Meldžiu labai nepamesti kitąkart pradžios, nes niekas man taip nesieina sunkiai, kaip antrąkart perdirbti tą patį darbą.

Lik sveikas, tavo

Vincas

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 5. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] Kalbama apie 1909.IX.12 laiške minimą apsakymą „Sodžiuje".

Baku, 1909 m. rugsėjo 28 d.

Gavau 105 numerį, paskui 108, o po tam nieko, nei vieno nr. „Vilties" dar neapturėjau, nors praslinko jau visa nedėlia [1]. Meldžiu išsiųsti. Parašyk, kaip tokiuose atsitikimuose daryti. Ar dėsite tą, ką nusiunčiau? Kiek atsiminiau, tai parašiau [2].

Rašyk. *Vincas*

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 6. Datuojama pagal pašto antspaudą.
[1] „Viltyje", 1909, rugsėjo 11 (24) buvo toliau spausdinama legenda „Gilšė".
[2] Kalbama, matyt, apie apsakymą „Sodžiuje".

Baku, 1909 m. ruduo

Siunčiu jumiem dar vieną legendą [1], nors man pačiam ana išrodo labai menka. Jei galėsi, tai sunaudosi. Dovanok man, ka taip ilgai tylėjau, nedaviau tau atsakymo: per maža turiu laiko, jei ir yra kokia pusė valandėlės, tai žmogus norėtų sunaudoti kaip nors, bet jau galva atsisako veikti... Man matos, ka aš pavirtau į kokį ten automatą... Gyvenu labai blogai, tik vilčia, ka bus kada geriau, renku pinigus kiek galėdamas, kad vasarą galėtau atspausti surinktąsias daineles, nes matau, kad žmonės daugel šneka, daugel žada, o dirbti nieko nedirba — daėdė man laukti garsiųjų „graecas calendas" [2], o gaila darbo. Ir tuos skatikus, kuriuos gausiu iš redakcijos, pašvęsiu šitam dalykui. Redakcijoj jau, matosi, yra apie 40 rs., dar gal daugiau uždirbsiu su tavo pagalba ing pavasarį. Ant kalėdų perdirbsiu „Šarūną", kuriame dabar daug daug yra romantizmo, tai gal dar ant jo uždirbsiu, susirinksiu gi čion maža mažiausia šimtą pusantro, tai ir nusiduos nors vieną tomą išleisti...

Atrašykit, ką gi ten šneka aplink legendas. Iš vieno jūsų numerio aš kaip ir numaniau, ka mane dirba vartotoją [3] rusų bylinų... gal man taip tik matos...

Siunčiu jumiems taipogi „Frustrą" [4]. Mano veikalai ten po pavarde Vaidelota.

Rašyk. Tavo *Vincas*

Autografas VRBR, F7—386, l. 69. Datuojama pagal turinį.
[1] Kalbama, matyt, apie „Vakarinę dainą", išspausdintą „Viltyje", 1909, gruodžio 23 (sausio 5).
[2] Niekada *(lot.)*.
[3] Apšaukė sekėju.

[4] „Frustra“ — trijų studentų kūrybos rinkinys lenkų kalba, išleistas 1907 m. Kijeve, carinės administracijos konfiskuotas ir sunaikintas. Rinkinyje buvę įdėti penki kūriniai: keturi iš eiliuoto ciklo „Rex“ (žr. *Krėvė V.* Raštai. K.—V., 1922, t. 1, p. 101—136) ir orientalinė legenda „Priešingos jėgos“ (žr. *Krėvė V.* Raštai. K.—Klaipėda, 1930, t. 10). LKLI BR, F1—389 saugomas rankraštis, kuriame V. Krėvės ranka, nurodant minėto rinkinio puslapius 119—135, nurašyti eilėraščiai „Kaino žymė“ ir „Priešingos jėgos“.

Baku, 1909 m. žiema

Jūsų laišką ir pirmą, ir antrą apturėjau. Dovanok Tamistela, ka nepasiskubinau duoti atsakymą: prakeiktas tingėjimas, nūdien atidedi žmogus ant rytojaus ir taip toliau. Aplink svodbinę [1], ką rašot, žinoma, būtų labai gerai, tiktai aš nežinau, ar galėčiau. Aš labai didis tinginys. Va „Šarūną“ antri metai baigiasi, kaip pradėjau ir kaip tik užbaigiau, ką šneku, dar neužbaigiau, baigsiu tiktai, nes reikia perdirbti, pataisyti kur ne kur. „Judha“ [2] jau penkti metai ir dar galo nėra, tai man rodos, ka jei aš taip ir „svodbinę“ ilgai rašysiu, tai visi, nežinau, ar bus užganėdinti. Va ko bijau. Jeigu man tamista atsiųstute, tai, žinoma, mėgyčiau tiktai tada, kaip apseičiau su „Šarūnu“. Vasarą a[ti]dėjus, tai gal ir išeit kas nor. Jei nerasi geresnio ar patsai neužsiimsi — siųsk.

Rašiau tau, kad siunčiu „Frustrą“, bet iki kol vis dar neišsirengiau išsiųsti. Rytoj siunčiu. Mano pseudonimas Vaidelota. „Jam varjat“ [3] rašiau ilgai, be menko trejus metus. Idėją, kaip pasimatysim, pasakysiu, rašyt gi tingiu, kita gi nemokėsiu gerai išaiškinti lietuviškai. Vienu žodžiu — norėjimas būti ir supratimas, kad aš „niekas“. (Może z nową dobą przestanę być sobą [4].) Mano nuomone — tai veikalas, su kuriuo nesusilygys nei „Gilšė“, nei kiti veikalai.

„Šarūną“ atsiųsiu Jumiem tuojau, kaip tik perrašysiu pirmą ar antrą dalią. Trečią jau užbaigiu ir imuosi už perdirbės.

Kaip gi legenda [5] — ar tilps? Tur būti neatsakoma. Ji buvo pirma parašyta lenkiškai ir ten geriau išrodo. Pagynos (pabaigos) aš gi ir neapdirbau: labai daėdė man.

Meldžiu Jūsų labai atsiųsti man žinelę, ar eina dar kokis nor organas „pirmeivių“ [6], kalbu ne aplink laikraštį kasdieninį, bet aplink „журнал“ (nežinau, kaip lietuviškai). Žinoma, ne „Draugija“ [7], bet kitas kokis, kaip girdėjau, turėjo būk tai užgimti.

Kas link pinigų, tai aš nežinau, ar tegul jie guli redakcijoj, ar tegu išsiunčia Merkinėn pagal šito adreso: Меречь, в деревню Субартовичи, Иосифу Мицкевичу. (Tai yra mano tėveliui.)

Štai kas, aš norėčiau patalpinti kelis daiktus lenkiškoje kalboje, ar negalėtai tu man padirbti protekcijos w „Litwie“ [8]. Matos, ana nieko nemoka. Žinoma, tik aš norėčiau taipogi, kad niekas nežinotų aplink tai.

Dabar, mielas drauge, laukiu nuo Jūsų svodbinių rėdų ar kaip ten vadinasi.

Rašyk, turėdamas laiko.

Tavo *Vincas*

Pasveikinimas žemas kunigui Tumui, Smetonai, Basanavičiui ir visiems pažįstamiems.

Parašyk, gavęs „Frustrą“, recenziją ant jos.

Autografas VRBR, F7—386, l. 60. Datuojama pagal turinį.

[1] Veikiausiai A. Juškos rinkinio „Svotbinė rėda veliuoniečių lietuvių“ (parengta 1870 m., išsp. 1880 m.) pavyzdžiu V. Krėvė buvo orientuojamas sudaryti dzūkų vestuvinių dainų rinkinį.

[2] Judha iš Kerioto — dievu ir žmonėmis nusivylęs veikėjas iš nebaigto orientalinio V. Krėvės kūrinio „Dangaus ir žemės sūnūs“, kurio ištraukos buvo spausdintos nuo 1922 m. „Skaitymuose“, „Bare“, „Lietuvoj“, „Iliustruotoj Lietuvoj“. 1949 m. JAV išleista I dalis antrašte „Žemės vingiais“. Šį vardą V. Krėvė pradžioje rašė labai įvairiai — Judha, Jehuda, Juda, Judas, Judošius.

[3] „Aš pamišėlis?“ *(lenk.)* — žr. poemą „Obłąkanie“ („Pamišimas“), išsp.: *Krėvė V.* Raštai, t. 1, p. 101—129.

[4] Galbūt ateityje nustosiu buvęs savimi *(lenk.)*.

[5] Kalbama apie „Vakarinę dainą“, išspausdintą „Viltyje“, 1909, gruodžio 23 (1910, sausio 5). Išvertė L. Gira.

[6] Toks žurnalas — „Aušrinė“ pradėta leisti 1910 m. kaip „Lietuvos žinių“ priedas moksleiviams.

[7] „Draugija“ — klerikalinis mėnesinis literatūros, mokslo, politikos žurnalas, leistas Kaune 1907—1915, 1919—1923, 1937—1940 m.

[8] „Litwa“ — mėnesinis, vėliau dvisavaitinis iliustruotas lietuvių laikraštis (lenkų k.), kurį 1908—1913 m. leido M. Davainis-Silvestraitis. Šiame laikraštyje bendradarbiavo L. Gira.

PIJUI ADOMAVIČIUI

Baku, 1910 m. sausio 27 d.

Gerbiamas p. Pijus X,[1]

Kas girdėti pas jus? Kaip praleidote šventes?

Aš labai liūdnai. Visą laiką sirgau bronchitu. Prieš kalėdas važinėjau po jūres, ir luotas mūsų parvirto, let nenuskendau ir

išsimaudžiau. Labai sušalau, kad ant „Bakinco“ (garlaivis, ką mus išgaudė iš vandenio) būt nebuvę konjako, tai, kaip sako dakt., būtau gavęs „воспаление легких“. Nešnekėk niekam, kad namie nedažinotų. Rašykit.

Vincus

Pasveikinimas Tamošiui ir Onai.

Atvirukas LKLI BR, F1—412, l. 2. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Adomavičius Pijus (1888—1978 Kaune), choro dirigentas. Mokėsi J. Naujalio vargonininkų kursuose Kaune, Vilniaus muzikos mokykloje, Peterburgo konservatorijoje. Vargonininkaudamas Merkinėje, suorganizavo didelį chorą, rengė vakarus. Vadovavo chorams Vilniuje, Peterburge, Kaune. 1921—1951 m. dirbo administracinį darbą Kauno teatruose. Harmonizavo lietuvių liaudies dainas. Buvo apsiėmęs V. Krėvės rengiamam dzūkų liaudies dainų rinkiniui parašyti melodijas. Šiame tome spausdinami P. Adomavičiaus atsiminimai.

[1] Užuomina į anuometinio popiežiaus Pijaus X vardą.

LIUDUI GIRAI

Baku, 1910 m. sausio 29 d.

„Šarūną“ aš seniai, dar ant kalėdų pabaigiau, bet neatbūtinai reikia perrašyti, nes labai daug yra pataisymų, o taipgi parašyta ant atskirų korteliukių — ir svetimas ten nesuvestų nieko. Turėdamas gi taip maža laiko, negreitai galėsiu pabaigti perrašymą. Dabar dar neužbaigiau pirmos dalies. Be to, gi patsai žinai, kad jumiems vis tiek nieko neišeis, kol visos neperrašysiu. Atskirų apysakėlių turiu dar kelias, bet ar tai perrašyti taipgi reiktų, kai kurias net užbaigti, o laiko vis tai per maža. Dovanok, ka taip ilgai nedaviau atsakymo. Pasveikinimas kun. Tumui ir p. Smetonai.

Vincas

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 8. Datuojama pagal pašto antspaudą.

EDUARDUI VOLTERIUI

Baku, 1910 m. vasario 16 d.

Gerbiamas p. prof.

Tikiu, ka Tamsta dainas nuo manęs apturėjote [1]. Meldžiu Tamstos atsiųsti man manas dainas, nes, viena, norėtau suregistruoti, kita, esmiu užsiėmęs dzūkiška kalba ir man neatbūtinai reikalingos dėl „citatų". Manau vasarą savo lėšomis atspausti nor dalią, kiek velys mano finansai.

Melstau Tamstos duoti man rodą, kaip gauti, ar tai nuo valdžios, ar nuo akademijos paliudijimą ar daleidimą (разрешение) rinkti dainas tarpu dzūkų Suvalkų gubernijos, nes ten dar nebuvau, suvalkiečių nei vienos dainos neturiu. O be paliudijimo, patys žinote, neramu nuo policijos. Dovanokit, ka užtrukdžiau Tamstą.

V. Mickeviče

Autografas VRBR, F9—30. Datuojamas pagal pašto antspaudą.

[1] Sprendžiant iš „Literatūros ir kalbos" t. 9 paskelbto nedatuoto V. Krėvės laiško E. Volteriui, rašyto rengiantis valstybiniams egzaminams Kijeve, t. y. 1909 m. rudenį, V. Krėvė žadėjo atsiųsti pusantro šimto dainų iš savo turimų šešių šimtų.

PIJUI ADOMAVIČIUI

Baku, 1910 m. kovo 27 d.

Ačiū už laišką ir už žinią. Aš „Viltyje" skaičiau, kad ten pas jus kas buvo.[1] Kaipgi dabar Kakarėka? [2] Aš iki šiol gerai nesuprantu, ko jis, norėdamas išvažiuoti, liko Merkinėje. Kaip man matos, jį dabar nebaisiai turbūt myli ir lenkai, ir miesčiukai. Atrašykit, kaip užgavėnes praleidote, ar daugel ūliojote? Aš ne per linksmai praleidau. Sėdėjau vis namie. Kaip ir nū vakarą. Pasenau. Rašyk.

Jūsų *Vincus*

Atvirukas LKLI BR, F1—412, l. 4. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] „Viltis", 1910, sausio 31 (vasario 13) ir 1910, balandžio 16 (29) išspausdino korespondentų J. J. ir J. J. P. pranešimus apie lietuvių ir lenkų nacionalistų nesutarimus dėl giedojimo Merkinės bažnyčioje.

[2] Kakarėka Tomas, Merkinės klebonas nuo 1905 m.

LIUDUI GIRAI

Baku, 1910 m. gegužės—birželio mėn.

Liudai,

aš nūnai išvažiuoju kalnuosna, kur prasitąsysiu kelias nedėlias. Daiktus savo siunčiu Vilniuna. Kaip gausite, susimylėdami, atimkite iš stoties, tegul pas jus pabūna, baidausi, kad nepražūtų stotyje. Būkit taip geri. Tikiuosi, kad neatsakysite man.

Tavo *Vincas*

Autografas VRBR, F7—386, l. 50. Datuojama pagal turinį.

Baku, 1910 m. birželio (1—5 d.)

Gerbiamas pone Liudai,

Dovanok, ka aš užtrukdysiu Jus biskį. Aš patsai, važiuodamas namo, noriu užvažiuoti Kaukazo kalnan ir už tai pasivėluosiu ant nedėlių trijų; taip kaip kalnuosna imti kas nors iš daiktų sunku irgi galima atsilikt, o tai greičiausia, tai aš visus savo daiktus, taipogi ir rankraščius nusiunčiau Vilniun. Tengi ir „Šarūną", kurį gal, jei patiks pas jus kam nors, ir atspausim. Jei galima bus „Viltyje", tai mislinu visą honorarą už juos paaukoti namams M[okslo] dr[augijos][1]. Mislinu, ka gausiu daugiau dviejų šimtų... Bet paskui, dabar meldžiu padaryti man tokią malonę: aš siunčiu jumiems kvitą nuo savo daiktų, kuriuos nusiunčiau Vilniun. Bijodamas, kad nepražūtų ar nesugestų rūbai, gulėdami ant stoties, meldžiu jūsų atimti nuo stoties. Gal maž galės pagulėti jie ar pas jus, ar redakcijoje: daugel vietos neužims, nes tai viena mažutė karbijėlė.

Tikiu, kad neatsisakysite išpildyti mano prašymą ir atidžiu laiku nueisit ant stoties ir atimsit mano daiktus.

V. Mickevičius

Autografas VRBR, F7—386, l. 55. Datuojama pagal turinį.

[1] 1908 m. buvo pradėta rinkti lėšos Lietuvių mokslo draugijos vadinamiems Tautos namams statyti, įsteigtas fondas, net nupirktas žemės sklypas ant Tauro kalno. Pirmojo pasaulinio karo metais tas fondas žuvo.

1910 m. birželio 19 d.

Sėdžiu dabar Kutaise. Iš Baku išvažiavau 6 šito mėnesio Tiflisan [1], o iš Tifliso Gruzinų karo kelią pervažiavau automobiliu per kalnus Kaukazo. Iš Vladikaukazo [2] per Darkochą—Alagirą pėsčias perėjau vėl kalnus 250 verstų su viršum po taip vadinamą „Военно осетинская дорога". Gražesnio ko savo gyvenime nemačiau. Nū vakarą 9 val. važiuoju Batuman, o iš ten pakraščiais Juodųjų marių Kryman, iš ten Odeson. Būsiu Vilniuje už 12 dienų.

Iš Darkocho nusiunčiau savo bagažą jumiems ir kvitanciją, melsdamas, kad atsiimtute daiktus. Jei gavote, tai susimylėdami, padarykit taip. Bijau, kad anie nesupūtų ar nesudūlėtų ten gulėdami.

Jūsų *V. Mickevičius*

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 9. Datuojama pagal pašto antspaudą.
[1] Dabar: Tbilisis.
[2] Dabar: Ordžonikidzė.

Garlaivyje Batumis—Odesa (Feodosija)

1910 m. birželio 21 d.

Gerbiamas ponas Gira,

Būdamas Kutaise, parašiau Jumiems atskirą laišką, bet užmiršau ten parašyti adresą ir įmesti skrynelėn. Tik Batume apsižiūrėjau ir, sėsdamas laivan, parašiau adresą ir įmečiau, bet mat keblai užadresavojau, dėlto rašau antrąkart iš Feodosijos. Meldžiu labai pasiskubinti atsiimti nuo gelžkelio mano bagažą, nes bijau, kad ten gulinčių rūbų kandai nesukapotų, taipgi kad nepražūtų mano visi rankraščiai. Dovanokit man, kad aš taip lendu Jumiems akyse — priverstas taip buvau padaryti: prie išvažiavimo Vojeno osetinskan kelian, man viena tai sakė, kad baisu vežti ką su savimi, kitąkart ir sunku. Už tai ir paleidau Vilniun. Tengi daugiau pažįstamų neturiu, kaip tik Jus. Nužemintas pasveikinimas Tumui ir p. Smetonai.

Vincas Mickevičius

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 10. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Merkinė, 1910 m. liepos 6 d.

Nusiunčiau jau pagyną [1] pirmosios dalies „Šarūno“. Antrą atsiųsiu, kaip pabaigsiu, visą iškart už nedėlios ar gal ir užu pusantros (daugiausia). Lauksiu, kaip pradėsite spausti. Pirma yra silpniausia, kaip man rodos. O antra bus geresnė.

Sudiev.

Vincas

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 11. Datuojama pagal pašto antspaudą.
[1] Pabaigą.

Merkinė, 1910 m. liepos 14 d.

Negavau iki šiol dar „Vilties“. Meldžiu Tamistos neatidėtinai permainyti mano adresą: Меречь [1] ir man. O tai antra nedėlia nemačiau „Vilties“.

Ar jau pabaigėte „Kerštą“ [2] spausti, ar ne? Aš perdirbu daugel ir už tai vėl perrašinėju savo visą, tai biskį užtrunku, bet darbuju kasdien po 5—6 valandas ir daugiau.

Sudiev

Mickevičius

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 12. Datuojama pagal pašto antspaudą.
[1] Merkinė *(rus.)*.
[2] *Gira L.* Kerštas. V., 1910. Istorinė drama, spausdinta „Viltyje“ 1910, birželio 19 (liepos 2)—rugsėjo 17 (30).

Merkinė, 1910 m. liepos 22 d.

Nusiunčiau aš jums antrąją dalią „Šarūno“. Let perrašiau skubindamas, o perskaityt neturėjau jau vieko, dar ir skubinau gi, nes neapturėdamas nuo jūs „Vilties“, nežinojau, ką spaudžia dabar. „Šarūne“ aš daugel ką perdirbau. Kaip ką dadėjau, kaip ką išmečiau. Dėl to prašyčiau, kad užlaikytut mano rankraščius, tai viena, o kita — jei atskirai atmušdinėsite, tai kad, jei galima, siųstute atskiro atmušdinėjimo man korektą. Vieno meldžiu — nepermainyti žodžių, kaip yra, tegul taip būna. Gramatišką klaidą — o jų daugel yra — tai, žinoma, reikia taisyti, o daugiau nie-

ko. Darbuju kasdien po 7—8 valandas neatsikeldamas. Pabaigą suvisai perdirbau. Užu dviejų nedėlių bus visa pabaigta.

Likit sveiki. *Vincus*

Linkėjimus tavo žmonai, kunigui Tumui ir visiems pažįstamiems. Gaila, kad nebuvau ant susirinkimo, bet laiko neturėjau.

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 13. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Merkinė, 1910 rugpjūčio pradžia

Gavau laišką nuo Jūs vakar ir stengiuosi atsakyti. Labai mane nuraminote savo laišku: aš jau maniau, ka nepasidabojo jums mano „Šarūnas", nes jis ir man pačiam netinka. Daugel keblųjų vietų aš ten randu, ir taip jau nusibodo jisai man, ka ir skaityti dabar negaliu jo. Aršiausiai išėjo tai Šarūnas ir Gelovinis, ir, kaip neperdirbu jo, ką nedarau — vis neišeina, ir gana. Turbūt dėl to, kad jisai pas mane yra ne gyva, iš gyvenimo paimta kaip Džengis ir Briedis ypata, bet tik idėja, kuri dar nesustipro mano galvoje, „nie scukrowała się", kaip sako lenkai. Taisiau ir rankas jau apleidau, matau — nieko gero iš jų neišeis. Per anksti dar man. Tokių charakterių nemoku dar apimti. Da ir vietos, kur reikia tragizmas parodyti, man nenusiduoda: man geriausiai vedasi tie daiktai, tos vietos, kur paimta iš gyvenimo, kuriame nėra nei didžio komizmo, nei tragizmo: „heroica tragedia" — ne mano, kaip matau, dirvas ir ten man darbauties — tai dykai laiką žudyti. Klausiesi, kada bus trečia dalia. Už nedėlių dviejų, ar gal važiuodamas užvešiu pabaigą, nes dabar jau nesiskubinu, kadgi jumiems spėsiu. Ten jūs turite medžiagos dviem trims mėnesiams, tai ko man skubyti. Trečią dalią aš noriu padalyti ant dviejų trumpų, nes vienoje pirmiausia ypata yra Šarūnas, paskutinėje — Voverė. Tai meldžiu pradžioj padėti ant vietos „Trijose dalyse" — „Keturiose dalyse". Laukiu aš, kada prasidės, ir sulaukti negaliu.

Gana aplink „Sarūną". Kas link tavo „Keršto", tai pabaiga jo man nepasidaboja: Lėla — per daug demonizmo. Aš nežinau, ar mūsų ne tik moterės, bet ir vyrai gali toki būti: užpykęs jis kažin ką padarys, bet perėjus piktybai keršti nors ir norės, bet nekerš. Tai ypata romantiška, negyva. Ji ir į Ibseno taip vadinamas „velniškas" (demonizme) ypatas nepanaši. Tai ir ne ypata, tik, kaip man matos, taip žodžiai surašyti. Visi tie kiti įsimylėję į ją, tai per sentimentališki. Aš tau pasakysiu tiesą: per daug

jame („Keršte“) druskos, na bet ir tu dar jaunas, tai be druskos neapsieisi. Laukiu geresnių daiktų nuo tavęs.

Kas link manęs, tai aš, pabaigęs „Šarūną“, imsiuosi už „Judos iš Kerioto“. Kone didesnė pusė jau parašyta, tik gudiškai biskį, o visa lenkiškai. Manau, metus dvejus pasėdėsiu ant jo ar trejus, gal kas ir išeis.

Lik sveikas. Pasimatysim gal tuoj. Aš manau atvažiuoti Vilniun taip 17—18 augusto. Rašyk daugiau kaip dabar. Linkėjimas tavo žmonai nužemintas, kun. Tumui, Smetonai ir visiems pažįst[amiems].

Tavo *Vincas*

Autografas VRBR, F7—386, l. 58. Datuojama pagal turinį.
Laiškas skelbtas. Spaudai parengė V. Vilnonytė.— Literatūra ir menas, 1973, vasario 3.

Merkinė, 1910 m. rugpjūčio 5 d.

Ačiū jums už laišką. Maniau, ka užsirsite ant manęs už kritiką. Aš maniau, ka atspaustas „Šarūnas“ nebus tokis ilgas, kaip rodosi [1]. Trečia ir ketvirta dalys trumputės suvisai. Būč tuoj atsiuntęs, bet dabar tai jau nėra kol, nes spėsiu patsai atvažiuodamas atvežti. Kunigui Tumui ne vis tiek gi, ar už feljetonus man mokėti, ar kitams. Tikiu, ka gausiu visus Tavo veikalus atvažiavęs, nes jie tur būti leidžiami atskiromis knygutėmis [2]. Aš atvažiuosiu Vilniun ar 19 vakare, ar 20 rytą, tai pasimatysime, jei neišeis taip, kaip pirma, kad tas tą vaikydamies negalėsime susieiti. Linkėjimas visiems.

V. Krėvė

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 14. Datuojama pagal pašto antspaudą.
[1] V. Krėvė, matyt, gavo pirmąją „Sarūno“ korektūrą, nes laikraštyje pradėtas spausdinti tik rugsėjo 19 (spalio 2).
[2] L. Gira jau buvo išleidęs tris knygeles: „Dul dul dūdelė“ (1909), „Milžinkapių daina“ (1910), „Kerštas“ (1910).

Merkinė, 1910 m. rugpjūčio 16 d.

Netikėtai vakar apturėjau iš Baku laišką, kad atvažiuotau 23 vietoje 25, kaip maniau pirma, tai dėl[to] turiu išvažiuoti arba anksčiau, o šio negaliu padirbti, nes tai to, tai šio dar priseina

laukti, tai tas, tai šias nepagamyta. Per tai negalėsiu apsitūrėti Vilniuje, nes trukis ateina pusiau dvylikos Vilniun iš Varėnos, o išeina pusiau pirmos: laiko suvisai nėra. „Šarūno" trečią dalią jau perrašiau, bet nesiųsiu, kol nepradėsit spausti pirmosios dalies, nes gali taip gerai gulėti pas mane, kaip ir redakcijoje. Kaip man išsiduoda, trečioji dalis geresnė kaip antroji, nors, tiesa, pas mane menka drama, nes ištempto nieko nėra, tik visur gyvenimas visadieninis.

Pikta man, ka atidėdinėjat nuo dienos iki dienai, bet ką padarysi žmogus, jūs geriau išmanote ir žinote, ko jums reikia, nors mane ne kartą ima abejonė, ar tinka tik ji jums, gal tik, žodę davę, nenori[te] atsisakyti...

Kas link „Keršto", man taip išsiduoda, ka pabaigti jį labai sunku, nes per daugel dramatizmo, per daugel ištempimo padėtose jau scenose, ir, jei tai dar ne galas, tai sunku nusiturėti nenuleidus žemyn. Aš, save gerai žinodamas, galiu tiek pasakyti, kad man tai niekados nenusiduotų.

Namie gyvendamas, aš vėl užsiėmiau savo dainomis, ir su pagalba kitų gerų žmonių [1] užrašėme vėl apie 400 dainų, tarpu kurių daugiau šimto pas mane neužrašytų. Dabar turiu jau tikrą turtą — iš viso 1483 dainas, priskaitant čia nuotekavimus [2] ir numirėliškus verkavimus, ir variantus. Aš mislinu, ka M. Dr. dainų komisija [3] neturi daugiau, jei ne mažiau kas link skaičiaus ir gal kur kas menkesnes kas link turinio. Turinį kelių dainų aš sunaudojau trečioje dalyje „Šarūno" (aplink Margelių kalną).

Norėčiau kartu parašyti jums ir apie Merkinėlę, jei rasit sau iš to materijolę dėl feljetono ar korespondencijos [4], tai bus labai gerai. Viena: rašote aplink piliakalnius, kol' nerašote aplink Merkinės piliakalnį, kurį vietiniai lenkai [naiko], ypač Kazys Kochanskis, su kuriuo kovą mūsų atsimenate? Naiko jie daugiausia dėl to, kad tai „pogańska pamiątka litwinów, gdzie swoich bogów oni czcili" [5]. Gaila piliakalnio, kurio jau liko tik pusė, o kitą nunešė Stangė upelė Nemunan, užpildama per keliolika sieksnių jo krašto, ir, kur pirma ėjo sieliai ir garlaivis, ten šiandien galima vaikščioti jau kojų nepavilgius, nes šiuomet čion buvo dideli tvaniniai lietūs ir per tai dar didelė dalis kalno nuvirto. Ne vien tik tą: Merkinėje susidarė choras; kaip jis vedamas, aš nežinau, bet į tą chorą priguli žmonės iš Kačingės, kurie pirma kalbėjo lenkiškai, o dabar jau lietuviškai. Ant jų vietiniai lenkai žiūro kaip ant pardavikų (zdraiców i przedawczików [6]). Tai vieną iš jų, Bingelį (vardo nežinau), užpuolę Merkinės lenkai Bielinskis Leonas, Lukauskas Mikas ir kiti pridaužė gerai. Galima pridėti tai prie santaikų su lenkais. Čia metai jau treti kaip plebonas nori

atnaujinti bažnyčią. Lenkų yra čia, kurie save tokiais skaito, apie tūkstantis, ne daugiau po skaičiumi kun. Kraujalio[7], buvusio vikaru Merkinės, jei nesimilinu[8], yra 900 su viršum, o lietuvių apie 6000 žmonių. Nežiūrint į tai bažnyčioje kas trečias šventadienis yra lenkiškas. Pamokyti kun. Kraujaliu ir manim, lietuviai susitarė duoti nedaugiau kaip 2 trečias dalis visų pinigų, o trečią tegul, sako, duoda lenkai, o jei nenori, tai gali nieko neduoti, tada tegul lenkiškų nedėlių nei vienos nebus. O jei *nori*, tai tegul duoda pusę, ir visa bus pusiau. Lenkai, žinoma, sutikti negali, nes nei pusės, nei trečios dalios jie negali duoti, nes ne tik tamsuoliai, bet dar ir gryni kaip Alytaus žydai, kaip čia žmonės pritariauna. Paskutiniu laiku čia buvo aptiekorius lietuvis sulenkėjęs Kęstavičius, kuris sukėlė lenkus prieš lietuvius. Ačiū jam ir buvo ir tie sumušimai, aplink kuriuos rašėt jau žiemą[9], ir dabar per jo priežastę nerimsta lenkai. Bet ačiū dievui ar kam, dabar ant jo vietos tikras lietuvis, o jį velnias nunešė kur. Bet pasėta auga.

Tai ir visa. Jei norėsi ką nors iš šito, tai sunaudoki, kaip išmanysi. Gal tuo ir būsite panašus į Kęstavičių.

Tavo *Vincas*

Autografas VRBR, F7—384, l. 15.

[1] Turima galvoje veikiausiai J. Bloznelio 1907 m. surašytas 400 liaudies dainų rinkinys, kuriam P. Adomavičius buvo apsiėmęs surašyti gaidas ir perduoti Lietuvių mokslo draugijai. (Žr. J. Bloznelio atsiminimus.) LTA šis rinkinys nežinomas. V. Krėvės parengtos dzūkų liaudies dainos išspausdintos „Tautos ir žodžio" kn. 1—2 (1923—1924) ir atskiru leidiniu „Dainavos krašto dainos" (1924).

[2] Nuotekavimai — jaunosios verkavimai ir raudos per vestuves.

[3] Dainų arba folkloro komisija, įsteigta 1909 m. prie Lietuvių mokslo draugijos. 1910 m. ji išleido Trumpą folkloro dalykams rinkti programą (sudarytą K. Griniaus ir komisijos narių: J. Basanavičiaus, A. Janulaičio, J. Tumo, E. Volterio). Tautosakos pluoštus publikavo draugijos leidiniai „Lietuvių tauta", vėliau „Tauta ir žodis" (1923). Nuo 1930 m. Kauno universiteto humanitarinių mokslų fakultete veikė tautosakos komisija, nuo 1934 m.— Komisija tautos melodijoms rinkti ir tvarkyti. 1935 m. įsikūrė Lietuvių tautosakos archyvas.

[4] Korespondencijose „Mūsų piliakalniai" ir „Parapijų reikalai", pasirašytose V. kriptonimu, išspausdintose „Viltyje" 1910, rugpjūčio 18 (31), pasikartoja laiško mintys, kai kur net pažodžiui.

[5] Lietuvių pagoniškas palikimas, kur jie garbino savo dievus *(lenk.)*.

[6] Išdavikų ir pardavikų *(lenk.)*.

[7] Kraujalis Petras (1882—1933), klerikalinis Vilniaus krašto lietuvių visuomenės veikėjas. Bendradarbiavo „Vilniaus žiniose", „Viltyje" ir kt. Čia: kun. Kraujalio apskaičiavimu.

[8] Neklystu.

[9] *J. J.* Iš santykių su lenkais. Merkinė.— Viltis, 1910, sausio 31 (vasario 13).

Rostovas prie Dono, 1910 m. rugpjūčio 22 d.

Gerbiamasai,

Skubinausi taip, ka negalėjau Vilniuje apsistoti. Išvažiavau iš namų, labai negalėdamas, nes skaudė labai koją: ištinusi buvo aukščiau klupsčio, ir kosėjau labai. Ir dabar dar padėjimas mano sveikatos maža geresnis. Tai dovanok man, tamistėle, ka negalėjau pasimatyti. Meldžiu permainyti adresą „Vilties" man siunčiant kaip pirma: Баку, реальное училище, ir išsiųskit nuo to numerio, kaip pasibaigs „Kerštas". Aš jį skaičiau ir norėčiau žinoti labai, kokia bus pabaiga, nes man rodos, kad labai sunku aną užbaigti. Rašykit man, kas ten girdėti. Linkėjimai nužeminti kun. Tumui, Smetonai ir Tavo žmonai.

Tavo *Vincas*

Rostovas

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 16. Datuojama pagal pašto antspaudą.

PIJUI ADOMAVIČIUI

Rostovas, 1910 m. rugpjūčio 22 d.

Davažiavau jau iki Rostovo — ir dar gyvas. Čia reikia sėdėti 4 valandas su viršum, per tai laukiu ir rašau į visas puses laiškus. Pinigų per daug paėmiau, nes, nusipirkus bilietą, ant valgymo man liko 45 rs., galima buvo ir neimti nuo jūs. Kaip ten su svečiais ir su mergomis? Linksmai gyvenate. Rašykit.

Vincus

Atvirukas LKLI BR, F1—412, l. 6. Datuojama pagal pašto antspaudą.

LIUDUI GIRAI

Baku, 1910 m. rugpjūčio 25 d.

Atvažiavau į Baku negalėdamas, ir daktaras liepė gulti ligonbutin. Nūn ten važiuoju. Kada išeisiu, nežinau, daktaras sako, ka reiks 8—10 dienų. Meldžiu parašyti laišką, kaip pradėsite

spausti „Šarūną“, nes laišką persiųs man ligonbutin, o laikraščių tai gal ne.

Rašykit.

Vincas

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 17. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Baku, 1910 m. rugsėjo 1 d.

Susimylėdamas,

būk taip geras, permainyk adresą „Vilties“. Prašiau jūsų išvažiuodamas, bet tur būti negavote laiško, nes iki šitam laikui „Vilties“ negavau. Labai nesmagu. Adresas dabartinis: Баку, Реальное училище — ir man. Nužemintai prašau.

Vincus

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 18. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Baku, 1910 m., rugsėjis

Vakar nuo jūs apturėjau laišką ir vakare parašiau atsakymą jums, kaip reikalavote, bet šiandien gavau ir abu numeriu laikraščio [1], kuriuos man atskirai išsiuntėt — ir dėlei jūsų taktikos gynimo manęs (apskelbę iš karto melagiu, apkalbėju, kaip reikalavo ponas Kęstavičius)[2] negalėjau jums ano išsiųsti, nors laiko ir daugel man atėmė. Gal pasivėlinsiu biskį, ir ponas Kęstavičius greičiau atvyks į redakciją, nors nesuprantu — dėl ko? (prierašas užganėdinti gali nežinau ką, ne tik poną Kęstavičių)[3].

Aš jums parašiau tada laišką privatiškai ne dėl to, kad ten nuo mano vardo būtų padėta korespondencija [4], bet daviau medžiagą, kurią jūs galėjote sunaudoti, kaip norėjote, tik ne nuo mano vardo: dabar jau ir tai Merkinėn man bus galima pasirodyti, tik apsiginklavus kokiu desėtku patrankų. Mano pseudonimo [5] Merkinėj jei dar nežino, tai dažinos, ir per tai negaliu rašyti. Dėl to darykit, ką norit, naudokitės tą, ką duodu, kaip norit, vadinkit mane, kaip pavadinot, apkalbėju, tai darbas jūsų sąžinės, bet mano vardo ton polemikon su ponu Kęstavičium nekiškit ir nereikalaukit, kad aš oficiališkai pasirašytau. Dėlei aukščiau paminėtųjų priežasčių — negaliu.

Pasakysit, ka aš, padavęs neteisingas žinias, noriu išsisukti? Ne, aš nenoriu išsisukti ir už save nereikalausiu kito, kad kitas nukęstų.

Kas link pono Kęstavičiaus, tai galiu jums duoti tokius faktus, tik meldžiu naudotis jais persitikrinus pas tuos, ant kurių aš atsiremsiu, kad neišeitau melagiu vėl, kaip kartą jau mane juo padarėt. Man rodos, ka aš rašiau tame pat laiške, ka Kęst[avičius] sukėlė ne vien lenkus. Aš tikiu, kad p. K[ęstavičius] neturėjo jokių siekių, neplatino jokių idėjų, tik mylėjo labai kalbėti su visais: su lenkais, su lietuviais, su pusinteligentais ir su tamsuoliais. Kalbėjo su jais, kas jam ant liežuvio atėjo, o kad ateidavo daugiausia lietuviškos-lenkiškos šantaikos, aš nekaltas esu.

Pažiūrėkim faktus, ar tai gali būti tiesa? Ką kalba mums faktai?

Jūs rašote, ka „ponia K[ęstavičienė] užgina, kad jie niekuomet nekurstė lenkų, bet dar nuolat stabdė lenkų agitatorius ir pripažįsta Merkinę grynai lietuviška parapija“ [6]. Jau vieni šitie žodžiai rodžia, kad ponia K[ęstavičienė] prasikalbėjo daugiau, nei reikia: p. K[ęstavičius] susipažindavo su Merkinės lenkų agitatoriais, tik tikiu, kad jei kas lenkų agitatorių pasakytų, ka Merkinė grynai lietuviška parapija, tai abejoju, ar toks lenkas agitatorius panorėtų ne tik klausyti stabdymų, bet ir kalbėti su tokiu žmogumi: išplūstų jam, išniekytų jį, pavadintų litvomanu, ir po visam. Daugiau jau su juo nenorėtų susitikti, šalytųsi jo, kaipo užkrėsto limpančia liga.

O kita — tegul ponas Kęstavičius ar Kęstavičienė [nurodo] tuos agitatorius, kuriuos jie stabdė? Ne kartą man prisiėjo kalbėti su klebonu Merkinės parapijos kun. Kakarėka, kuris mano žodžius, tikiu, patvirtins, jei tik jūs norėsite jo užklausti, žinoma, ne dėl to, kad oficiališkai atsiremti ant jo vardo (jis žmogus bailus ir šito labai bijo), bet tik dėl [to], kad persitikrinti, ar tiesą aš kalbu. Ne kartą kalbėjome su Kakarė[ka], kaip galėjo lenkai taip greitai subruzdėti, tautiškai susiprasti. Žinoma, jog lenkų inteligentų Merkinės parapijoj nėra. Iš visos Merkinės lenkų nei vienas laikraščio neišsirašo (kol buvo gyvas kunigas Slepavičius — vienas ar du imdavo nuo jo, rodos, „Gazeta świąteczna“ [7]), pirma visai gražiai gyveno. Buvo toki faktai, ka festas išpuola lenkų eilėje, bet dėlei didelio susiėjimo iš aplinkinių parapijų lietuvių lenkai niekuomet neprotestavojo, ka šitose dienose pamaldos lietuviškai buvo. O dabar vienu metu visi pasidarė tokiais polomanais. Man tada prisieidavo girdėti, ka daugiausia prisidėjo Kęstavičius. Tegul ponas K[ęstavičius] atsako, kodėl prieš jo atvažiavimą tarpu lietuvių ir lenkų jokių nesusipratimų nebuvo, o jam

atvykus, prasidėjo neapykanta, net ir pešimai, kaip jau žinote? Kodėl tokią neapykantą rodžia tik Merkinės lenkai, o ne Montvilų bajorai? Tur būti dėl to, ka ponas Kęstavičius, būdamas labai malonus (populiariškas) tarpu Merkinės agitatorių, stabdė juos, tik juos. Nekalbu jau šito, ka labai daugel gali ką pasakyti ir tas dalykas, ka lenkai susiprato ir drąsiai elgėsi, ponui Kęstavičiui atvykus, ir, jam išvažiavus, nurimo gerokai. Komentarai čia nereikalingi. Tą pat nuomonę girdėjau ir nuo vargonininko Merkinės Pijuso Adomavičiaus, kuris, tikiu, neatsisakys patvirtinti mano žodžių. Visa šita man liepia manyti, ka Kęstavičius žinomai varė lenkišką agitaciją. Mano nuomonėj pastiprino mane tokis atsitikimas: supažino mane su K[ęstavičium] ponas Volteris, kuris iš vakaro buvo, rodos, ten su kunigu. Susipažinęs P. K[ęstavičius] pasigyręs esąs lietuvis, atvažiavęs iš Gudijos gimtinėn šalin, kad darbuiti dėl tautiečių. Nedėlias tris praleidęs, aš susitikau su ponu Kęstavičium krome pas Rabinavičių ir prakalbėjau į jį lietuviškai. Ponas Kęstavičius atsakė man lenkiškai. Tengi buvo ir du trys miesčiukai. Aš pasiklausiau, kodėl jis, lietuviu save vadindamas, sarmatinas viešai kalbėti lietuviškai. P. Kęstavičius atsakė, ka „niechce pochlebiać pretenzyom szowinistycznym i z zagorzałemi litwinami zawsze mówi tylko po polsku“ [8]. Ką atsakiau, gerai neatsimenu, bet po tam aš daugiau su p. Kęstavičium nesusitikau. Išeidamas girdėjau dar epitetą „zagorzały litwoman“. Su manim tada buvo, rodos, tas pats Pijusas Adomavičius. Jei reiks, tai galite primyti p. K[ęstavičiui] šitą, jis pats gerai atsimena gal visą šitą atsitikimą.

Būnant su p. Volteriu Gudakiemy, man prisiėjo ir ten girdėti skundą ant pono Kęst[avičiaus]. Žmonės ėmė skųstisi Volteriui, ka kun. Kakarėka vargina juos, niekina. Ponas Volteris jiems pasakė: „Tai ko jie tyli, jei juos niekina Kakarėka, jų gi daugel, tegul reikalauja nuo plebono savo teisių“. „Kur tau reikalausi, va ir taip šitą žmogų miesčionys primušė ant miesto. Po tam ant miesčionių ir dainą sudėjom“,— ir padainavo mergaitės dainą: „Mūsų šlėktos“ ir taip toliau. Aš užklausiau, iš kur šitoj neapykanta kėlėsi, jog pirma nieko nebuvo panašaus. „Aptiekorius juos sugundė“,— atsakė kai kurie ir čia papasakojo, ka kokis ten Barisas turi žaizdus (ronas) ant kojų. Tai jam perkama aptiekoje tepimas. Aptiekon nuvėjo jis su kitu žmogumi, rodos, Žaunerausku (vardų jų nežinau ir nežinojau niekuomet). Tai buvo po tam mūšiui, kaip miesčionys primušė kai kuriuos giesmininkus (ar „Viltis“ apie tai rašė, nežinau, nes lietuviškų laikraščių neskaičiau tada). Ten jie ėmė ginčytis su aptiekorium ir ant pagynos susibarė su juo, nes jis išvadino juos litvomanais ir pasakė, ka

dar jiems ne taip reikia, tada jie apsimalš, ir bus visa gerai. Aš tada neužsiimdinėjau jokiu tautiškumu, mažiau kaip dabar, tai ir tylėjau, bet, žinau, žmonės tie gyvi ir galima jų užklausti, kaip galima užklausti ir pono Volterio, jei jis nepamiršo: visa tai jau seniai buvo, metai dveji ar treji atgal. Ponas K[ęstavičius] gal maž atsimena šitą pats. Daugel dar žinau kitų faktų, kaip p. K[ęstavičius] dirbo dėl naudos lietuvių tautiečių, bet daėdė man jau rašyti, ir ranka nusopo. Tikiu, užteks ir šitų. Ir taip kalnus popierio ištrėkiau. Baisu man, kad ir Meletuose [9] nepasirodytų tokie patys vaisiai darbų pono Kęstavičiaus, jo gerų norų: išmokti lietuviškai ir patarnauti tautiečiams. Ponia Kęstavičienė reikalauja faktų, gal maž ir ji bus užganėdinta.

Visi toki faktai sudarė nuomonę, kad ponas Kęstavičius buvo tikras saužinis (сознательный) agitatorius. Bet paskui, kaip prisiėjo man kalbėti su mokiniu jo aptiekininiu Valdmanu ir su kitais viešėjais [10] Rabinavičiaus (ten užeidavo visa Merkinės aristokratija), aš permainiau savo pažiūrą. Apsakinėjimas Valdmano ir buvo priežastė to, kad aš parašiau Jums apie Kęstavičių. Sulig naujos nuomonės mano P. Kęstavičius myli kalbėti ir daugel kalbėti, ir, jei nėra su kuo kalbėti, tai jis labai vargsta. Kalbėjo jis su bobutėms, kurios ateidavo aptiekon, porino jam buvusius, o daugiausia nebuvusius daiktus. Kalbėjo su tamsuoliais žmogeliais, ir lietuviais, ir lenkais, ir elgėsi taip pat. Kalbėjo ir su išmintingesniais, tik, jei žmogus buvo išmintingesnis, tai su juo mylėjo ginčyties. Tas sako: diena, tai Kęstavičius: naktis — ir taip toliau. Jei į jį ateidavo tamsuolis lietuvis, kuris nei vienu žodžiu nesipriešino jam, tai jis, K[ęstavičius], buvo lietuvis ir kalnus vertė ant lenkų, jei lenkas, atabagulai. Jei ateidavo inteligentesnis lietuvis, tai su juo tik nesipešė ponas Kęst[avičius], stavodamas už lenkus. Kaip kada, jei ateidinėjo tokis lenkas, tai taipogi už lietuvius stavojo Kęstavičius. Bet kad lenkų susipratusių iš pirmo nebuvo, p. Kęst[avičius] buvo pirmas žmogus, kuris juos iš miego kėlė.

Valdmanas kalbėjo tai, būdamas pas vargonininką Pijusą Adomavičių, ten buvo dar ir Tamošius Dvilis, ir kitas koksai berniukas. Išsiginti savo žodžių per tai negali. Ar neužtekt poniai Kęstavičienei šitų faktų, ar norėtų ji juos viešai saulei parodyti?

Dabar, ką aš rašau, tai ne korespondencija, tik medžiaga dėlei jūs, ir jūs apdirbkit, kaip reikia, kaip išmanote, nes aš negaliu. Esmu dabar ligonbuty ir, kad daktaras žinotų, kokis tai laiškas, nebūt davęs man rašyti. Pavelino pusę adynos rašyti, o kaip aš rašau, jau antra valanda baigiasi. Meldžiu tiktai rašyt neaštriai; ir taip daugel man sveikatos atėmė visas šitas dalykas (sprawa).

Gal maž ponas K[ęstavičius] užsiganėdys šitais faktais ir — „straci swoją wojenną butę“ [11]. O ne, jei bus teismas, tai reiks jums kaip nors ten ant vietos važiuoti. Mano tėvelis gautų ten jums liudytojų tarpu žmonių ik valiai. Pravardžių, kurias minėjau viešai, nepasklausę pas pačią tą ypatą, neminėkit viešai, nes aš bijau, kad neišeit vėl ko nors blogo: ištraukęs uodegą, kad nosim neįklimptau.

Darykit, kaip žinote, bet mano vardo neminėkit. Dėl ko — rašiau jau. Korespondencijos nerašiau, bet laišką, kad polemizuoti nemoku, nežinau kas galima rašyti, ko ne.

Dykai rašėt ir aplink dainas. Aš šito suvis nenoriu, jokių leidėjų nereikia. Turėsiu skatiką, patsai ir išleisiu — ne, išleis kada po mano smerčiu kas. Pons Volteris žadėjo pasistoroti, kad akad[emija] [12] išleistų, bet mačiau, ka tik naudojasi ir patsai mano darbais ir dar duoda naudotis kitiems,— ir suieškojau atgal. Bet pagalbų man jokių nereikia ir nepriimsiu — aš ne elgetas.

Vincas

Meldžiu faktus pertikrinti. Nes dažnai žmonės ar užmiršta, ar nenori sakyti, bijodami ko blogo, per atsargumą. Nenoriu, kad per mane kas nukentėtų. Jūs vėl geriau išmanot, tai ir darykit.

Autografas VRBR, F7—386, l. 75. Datuojama pagal turinį.

[1] Viltis, 1910, rugpjūčio 18 (31) ir 1910, rugpjūčio 25 (rugsėjo 7).

[2] „Viltis“, 1910, rugpjūčio 25 (rugsėjo 7) išspausdino „Laišką į redakciją“, kuriame rašoma: „Vilties“ Nr. 94 korespondencijoje iš Merkinės kažin koks apkalbėtojas įskundė mane, būk aš kėlęs lenkus prieš lietuvius. Lai dabar jisai atšaukia tai, ką rašė. Teisybės paieškau.

Rašau lenkiškai, nes dar nemoku gerai lietuviškai, o kad nemoku, tai ne mano kalčia. Kaltininkas reikia ieškoti praeityje. Po 14-kos metų buvimo Rusijoje atvažiavau į gimtinę šalį pas tautiečius lietuvius, kad su jais gyvenus ir jų kalbos pramokus — ir mane štai pasveikina apšmeižimu“.

Pasirašo: *J. Kęstavičius*

[3] Redakcijų prieraše išreikšta viltis, kad laiško autoriaus žodžius patvirtins jo veikla.

[4] Žr. rugpjūčio 16 d. laišką.

[5] Korespondencijos „Parapijų reikalai“ ir „Mūsų piliakalniai“, spausdintos „Viltyje“, 1910, rugpjūčio 18 (31), pasirašytos kriptonimu V. (V. Krėvė pasirašinėjo slapyvardžiu Vaidelota).

[6] Matyt, primenama kokia ištrauka iš L. Giros laiško.

[7] „Šventadienio laikraštis“ *(lenk.)*.

[8] Nenoriu pataikauti šovinistinėms pretenzijoms ir su užkietėjusiais lietuviais visada kalbu tik lenkiškai *(lenk.)*.

[9] Veikiausiai: Molėtuose.

[10] Svečiais.

[11] Pames savo karišką puikybę *(lenk.)*.

[12] Veikiausiai: Rusijos Mokslų akademija.

Baku, 1910 m. spalio 10 d. 10/X

Dvidešimt trečią praeito mėnesio buvo pas mane dvi operacijos, paskui žaizdai prisimetė, pasirodė, kaip vadina gydytojai, „рожистое воспаление", temperatūra pasikėlė iki 40 laipsnių, ir visas gulėjau kaip pėdas, nežinodamas nei aplink „Šarūną", nei jūs laišką. Taip buvo iki trečios šio mėnesio. Trečią temperatūra puolė iki normališkai, ir, pagulėjęs iki devintos, išėjau iš ligonbučio namo. Dar guliu, nors kaip kada ir sėdžiu, ir rašau kaip dabar. Prisieis dar gulėti nedėlias dvi. Kasdien ateina felčeris iš ligonbučio perrišti žaizdus.

Kas link „Šarūno", tai sųieškosiu visa, nes užsimetė, ir pasiskubysiu atsiųsti, gal maž ryt ar užporyt išsiųsiu. Kaip galėsiu darinėt ir uždarinėt biuro, nes dabar jei ir sėdžiu, tai ir pasiversti sunku. Vėlgi jums ne taip greitai reikia. Dar, rodos, nedėliom dviem turėsite medžiagos. Suspėsiu.

Gavau laišką nuo redaktorio „Šaltinio" [1]. Šaukia manęs į bendradarbius, žadėdamas po 10 skatikų už rėdalį [2]. Daviau atsakymą, ka jei tinkančią apysakėlę turėsiu, duosiu jiems. Mislinu, ka bus galima duoti „Kareivį" [3] (žanr. „Bobulės vargai"), iš gyvenimo sodžiaus apysakėlę nedidžią. Tik iš kur kun. Civinskis dažinojo, ka Krėvė (o ne Krevė, kaip padėta „Šarūne" [4]) — tai aš? Ar ne jūs tik davėt šitą žinią? Bloga.

Kas link kritikos „Keršto", aš labu noru duotau kritiką, tik kad galėtau perskaityti iš karto ir apturėti tiesą įspūdį, o kitaip sunku. Atsiųskit man atskirą išleidimą, nes tikiu, ka išleista atskirai. Tada gal ką nors ir pasakysiu.

„Šarūnas" spaudoje man labai nepatinka, nes matau dabar daugel ko nereikalingo, netikusio, o kita ir spausdinime daugel klaidų, iškreiptų žodžių, patarimų. Ką gi padarysi. Kai susilauks kada antro leidimo, tada patsai dažiūrėsiu. Viena labai nepatinka, tai ka aš neapsižiūrėjau, ar gal negerai perrašėt jūs, ten papuolė ištarimas „praeitą nedėlią". Kaip ir netinka nedėlia laikuose stabmeldystės.

Sveikinu visus pažįstamus.

Tavo *V. Krėvė*

Man rodos, ka aš užmiršau parašyti: antroji dalis — „Žaibuoja" („Šarūnas"). Padėkit.

Vincas

Atsiųskit 108 numerį [5], negavau jo.

Autografas VRBR, F7—386, l. 57.

[1] „Šaltinis“ — iliustruotas lietuvių krikščionių demokratų savaitraštis, ėjęs 1906—1914 m. Seinuose (Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir bendrovės spaustuvė). Redagavo A. Civinskis.

[2] Rėdalis — eilutė. „Šaltinis“ apskritai mokėjo gerus honorarus.

[3] „Kareivis“ „Šaltinyje“ 1910—1911 m. nebuvo spausdintas.

[4] Trečioji „Sarūno“ dalis (Viltis, 1911, gegužės 18 (31) pasirašyta jau V. Krėvės, o ne V. Krevės kaip ligi šiol, slapyvardžiu.

[5] „Viltyje“ (1910, rugsėjo 22 (spalio 5) buvo spausdinamas „Sarūno“ tęsinys.

Baku, 1910 m. spalio 16 d.

Nusiunčiau aš jums trečią dalį „Sarūno“, kurio viena pusė nieko, kita labai menka. Nesiunčiu kartu ir ketvirtos per tai, kad iš dviejų sąsiuvų (viso tik 24 lapai) pirmos negaliu atrasti. Bus bloga man, žinoma, ne jums, jei neatrasiu, nes brulionų čia suvis neturiu, reiks iš naujo rašyti, o darbuitis negaliu, nes laišką parašius ir tai nuilstu, ir galvą skaudžia. Prisipainioj šiuosmet int mane liga ir nenori atsikaroti, nes nors ir lengviau man, bet vis nei kiek negęsta. Tur būti mano laiškas pasivėlavo, kad prisiėjo jums duoti net telegramą. Atrašykit, kaip jums pasidaboja „Sarūnas“. Man dabar jis labai nepasidaboja, nes tai tik paveizdėliai iš gyvenimo — ir daugiau nieko. Nors ir norėjau idėją pravesti, bet norėjau kartu kelias, ir per tai man nenusidavė. Gal patys dabar narakojate [1], ka apsiėmėt spausti, o ypač k. Tumas, ka daugel reiks mokėti. Na, likit sveiki. Pasveikinimas mano tavo žmonai, kun. Tumui ir p. Smetonai.

Vincas Mickevičius

Atvirlaiškis VRBR, F7—384, l. 19. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] Skundžiatės, priekaištaujate.

PIJUI ADOMAVIČIUI

Baku, 1910 m. spalio 19 d.

Dainas ir laišką apturėjau. Didžiai ačiū! Už laikraštį man nėra ko dėkavoti, nes eina jis į jus tur būti tik dėlei nedažiūrėjimo redakcijos. Labai džiaugiuosi, ka jums nusidavė kariuomenė. Aš dabar jaučiuosi kur kas geriau. Išsiaiškino, kad pas mane ne tuberkuliozas, bet užsenėjęs bronchitas, iš kurio visai išsigydžiau — ir nekosčiu...

Pasveikinimas visiems pažįstamiems.

Jūsų *Vincus*

Kaip jums tinka „Sarūnas“? Laukiu jūsų atsakymo.

Atvirukas LKLI BR, F1—412, l. 3. Datuojama pagal pašto antspaudą.

LIUDUI GIRAI

Baku, 1910 m. spalio antra pusė

Aš nenorėjau suvis, kad rašytut aplink mano rinkinį dainų, o jūs gi parašėt net dukart [1]. Tai paminėkit jau, būkit taip malonūs, aplink p. Pijusą Adomavičių [2], kuris prisižadėjęs renka gaidas į tą rinkinį, bet nelabai skubinasi. Tai aš norėčiau tokiu būdu priversti jį vikriau virbėti, sujudinęs jo ambiciją (nežinau, kaip lietuviškai). Nors tai tik vargonininkas, bet labai myli muziką, ypač skambinimą ant fortepijono ir skambina labai gerai. Prisėjo man girdėti pagynėjusius [3] konservatorijas, ir tikrai galiu pasakyti, ka labai gerai skambina ir ne bikokius daiktus, bet tokius kaip: Bethoveną, Grygą, Šopeną, Šumaną ir kitus. Jisai suharmonizavo ir kelias dainas dzūkiškas: „Žada joti bernelis“, „Pas mano tėvulį yra trys sūneliai“ ir kitas. Gaila, kad jisai ant parapijos žūtų.

Meldžiu duoti nors atviru laiškeliu, kaip ten einasi su Kęstavičium? Ar vis reikalauja atšaukimo ir graso skundu teisman? Aš labai norėčiau, geisčiau, kad visa apsimalštų, bet atšaukti neatšauksiu, nors tai buvo jau seniai, ir sunku bus rasti liudytojų, bet gal kaip nors gausiu, jei reiks.

Man matos, kad aš ne taip aštriai rašiau savo laiške aplink Kęstavičių, kaip Jūs parašėte.

Nei Kakarėka, nei Merkinės miesčiukai nereikalauja tur būti nuo jūs atšaukimo. Kas link Kochanskio, tai gal dar patsai atsimeni, kokį turėjome kada tai atsitikimą, kreipdami nuo kalno šalin upelę Stangę.

Lai[š]ke aplink santaikas bažnytines taipogi klaidą daleidote, bet neverta aplink tai kalbėti.

Kas link piliakalnio, ar negalima būt kaip nors atkreipti atidą „Округа водных путей сообщения“ parašius taip sau, ka pagal Merkinę Stangė upelė, išplėšus piliakalnį, užpylė pačią didžiausią sravumą Nemuno ir taip toliau? Ar negalima būt parašyti laikraštу „Виленский вестник“ po vardu: „Окр. водн. путей сообщ.“ Gal maž taip išgelbėta būt nors pusė to pavargėlio piliakalnio.

Dovanok dar viena: aš jau daėdžiau tau su „Šarūnu“. Aš matau, kad jis jums dėlei didumo savo suvis nepaeinantis ir per tai jūs jį atidėdinėjate „ad graecas calendas“. Atsiųskit bent jį man atgal, gal maž aš kaip nors kitaip sunaudosiu. Ka jis turi gulėti pas jus, dar užsimes, o aš kopijos tikros neturiu.

Dovanokit, ka aš lendu jums vis akysna. Skaičiau pono Smetonos straipsnį apie abėcėlę dėl dzūkų [4]. Seniai tai reikė padirbti. Kad galėčiau, tai ir aš padėčiau šitame darbe, nes tikiu, ka „dzūkų“ tarmę ir jos ypatybes žinau neblogiau kaip kiti, jei dar ne geriau.

Pasveikinimas kun. Tumui, p. Smetonai ir žmonai tamistos, kurios vardo lig šiol dar nežinau.

Būkit sveiki ir dovanokit, ka taip dažnai lendu akysna jums savo laiškais, žinau, užimti esate, bet visgi laukiu nors trumpo atsakymo.

Vincas Krėvė

„Kerštas“ tur būti atskirai išeis. Meldžiu, atsiųskit jį man.

Autografas VRBR, F386, l. 49. Datuojama pagal turinį.

[1] Žr. Viltis, 1910, rugpjūčio 18 (31).

[2] Apie P. Adomavičių žr. „Merkinės dzūkų dainos“.—Viltis, 1910, spalio 24 (lapkričio 6). Straipsnyje atpasakojama tai, ką V. Krėvė rašė savo laiške.

[3] Baigusius.

[4] *Smetona A.* Dėl dzūkų abėcėlės.— Viltis, 1910, rugsėjo 5 (18).

JONUI BASANAVIČIUI

Baku, 1910 m. lapkričio 11 d.

Gerbiamasis ponas Daktaras,

Būdamas universitete, aš, teisybė, rašiau apie kilmę indoeuropiečių ir už tai gavau aukso medalį. Veikalas anas ligšiol nebuvo atspaustas, nes aš aną paėmiau pataisyti kai ką, paskui buvęs priverstas išvažiuoti iš Kijevo, taip ir negrąžinau jo universitetui. Veikalas tai gana didelis ir kad jį sulietuvinti, reikėtų daugel laiko, o man gi jisai dingo. Jei Tamsta malonėtum juo naudoties, aš guodžiai [1] Tamstai jį atsiųstau, gal maž rastute ten dėl savęs ką nors žingeidaus. Kas link medžiagos aplink „Šarūną“, tai pas mane čia yra tiktai dainos; jų apie dešimtis ar gal ir daugiau, padavimai gi aplink jį visi liko namie. Ką

galėsiu, su mielu noru suteiksiu Tamistai. Didžiai ačiū Tamstai už gerą nuomonę aplink „Šarūną“.

Su pagarba *V. Mickevičius*

Atvirlaiškis LKLI BR, F22—822. Datuojama pagal pašto antspaudą.
[1] Pagarbiai.

Baku, 1910 m. gruodžio 21 d.

Gerbiamasis ponas Daktaras!

Dovanokit Tamsta, ka užtrukau su atsiuntimu savo veikalo, tokis atsitikimas: pas mus čion atsidengė „народный университет“ [1], tad apsiėmiau paskaityti aplink kilmę indoeuropiečių ir religiją pirmutinio žmogaus (первобытн. человека). Per tai greit atsiųsti prižadėto veikalo dabar negaliu. Lieku

sudiev *V. Mickevičius*

Atvirukas LKLI BR, JB—1196. Datuojama pagal pašto antspaudą.
[1] Apie V. Krėvės veiklą Baku liaudies universitete žr. paaiškinimus prie laiško, rašyto 1913 m. sausio mėn., p. 66.

PIJUI ADOMAVIČIUI

Baku, 1910 m. gruodžio 14 d.

Ačiū jums už žineles aplink tėvelius mano. Sveikinu su išsiliuosavimu nuo kariuomenės. Dainų beveik nepradėjau perrašinėti, perrašiau tik apie dvidesėtkį (daugiausia variantų). Iš tavo rašto nesupratau, ar užpykęs esi ant manęs, ka taip „apmoliavojo“ tave „Viltis“ [1]. Ačiū už pagyrimą „Šarūno“. Rašyk!

tavo *Vincas Mickevičius*

Atvirukas LKLI BR, F1—412, l. 2. Datuojama pagal pašto antspaudą.
[1] „Viltyje“ 1910, spalio 24 (lapkričio 6) išspausdinta informacija, kad V. Krėvės surinktų dzūkų liaudies dainų melodijas užrašyti apsiėmė P. Adomavičius. Ten pat. 1910, birželio 27 (liepos 10) minimas P. Adomavičiaus suorganizuotas choras ir gegužinės su liaudies dainomis. Pasirašė J. Jaskelevičius.

LIUDUI GIRAI

Baku, 1910 m. pabaiga

Liudai!

Labai ačiū už darbavimą jūsų. Daugel jums prisiėjo atlikti jo prie leidimo „Šarūno". Jei jisai dabar tinka kaip kam, tai nemaža ir jūs čia prisidėjote. Aš suprantu, kokis sunkus darbas dar prisiėjo atlikti, per tai dar vieną kartą ačiū!

Rankraščio savo dalį gavau ir tikiuosi visą gauti. Su laikraščiu kartu gavau ir devynis lankus atspaudo „Šarūno". Nežinau, ką su jais daryti, kaip apsiversti. Kunigas Tumas prašė, kad pataisytau ten kaip ką, kur rasiu klaidą... Kaip taisyti, aš nežinau. Kad užsiimtau taisymu, daugel daugel reiktų pridėti, nes daugel yra praleista, o kaip kur ir išbraukta vietų, kurių, mano nuomone, negalima buvo praleisti, ypač remarkose [1]. Remarkos dažnai turi vertybę psichologišką ir jų išbraukimas atsidaužia ant aiškumo. Žinoma, ir gerai padarėte, ka daugeliose vietose panaikėt jas, bet... kaip kuriose man gaila ir jų, kaip gaila patarlių žmonių, kaip tai: „išlindo kaip adata iš maišo"... „kaip yla maiše sėdi", kurios nerado sau vietos ant sk[ilčių] „Vilties". Dėlei to aš maniau, kad pataisymas neapsieina, tegul vėliai būna, kaip yra. Aš tik malonėtau, kad nors tolimesniame laike mažiau būtų viso to... Bijau, ka užgavau jus, bet nepykit už mano žodžius, nes patsai žinote, kaip negerai nerasti kokios nors vietos tekste, kurioje regi vertybę, gal ir klaidingai regi, bet vis regi.

Man matosi, kad gal geriau būtų padalinus „Šarūną" į du tomu: pirman — I ir II dalys, antran — III ir IV dalys. Tąsa skaitliaus ant šonų gali eiti, kaip reikia antrame tome, t. y. tąsa pirmo, tik ant viršelio paženklinti: I t., II tomas [2] ir t. t. Vėlgi jūs geriau išmanote.

Aplink tai, kad atspausta 1500 egz., o ne 500, tai man naujiena. Aš suvisai nežinau, kokios teisės tokiame padėjime mano, kaipo autorio, kokios teisės redaktoriaus, ir norėtau tavęs, kaip gerai žinančio šitame dalyke, pasiklausti. 1500 egzemp. dėl Lietuvos, man rodosi, tai vis viena, kaip 20—25 tūkstančiai dėl Gudijos [3] ar nors ir dėl lenkų: mažutė mūsų tauta, ir toji užsnūdusi. „Šarūnas" netinkamas dėl žmonių prasčiokų, nes dialogišką formą jie mažai mėgsta.

Jaučiu dabar save visai gerai, nors daktaras liepia mesti darbą ir nors metus atsilsėti. Ligos mano pamatai — „neuralgija". Nežinau, gal kitus metus ir pagyvensiu liuosai, jei susirinksiu

nors ir tūkstantį rublių šiais metais. Į keturis šimtus, kaip matau, redakcijoje „Vilties“ susirinks... Pagyvensim, pamatysim, kaip kalba Gelovinis.

Ketvirtąją dalį aš suvis perdirbau. Pusė jau pabaigta, bet dar yra daugel darbo, o laiko suvis mažai turiu. Dėlei tos priežasties turiu atsisakyti ir nuo vertimo „Gilšės“. Prisieis jums ko kito prašyti. Tame dalyke aš daugiausia galiu peržiūrėti rankraštį vertimo. Labai gerai darote, ka sumanėte perversti iš lietuviško gudiškai: kad norite, kad gerbtų jus kiti, tai pirmiausia [reikia] gerbties patiems. Aš nežinau, kodėl ik šiol neužsiėmė niekas vertimu nors bi „Prabočių šešėlių“ [4]. Patiems reikia priversti kalbėti kitus aplink save. Žydai, ir tie garsėja visuomenės literatūroje, gudiškoje, lenkiškoje ir t. t., tik mes vieni ne... per tai, kad tylime.

Mano nuomonė aplink „Kerštą“, nežinau, ar žingeidi jums. „Milžinkapių daina“ [5] labai man patiko. Teisybė, aš aplink „Kerštą“ norėtau parašyti ne vien dėl jūs, bet nežinau, ar ištesėsiu — ne taip laiko, kaip... kalbos, nes čia suvis kita sritis. Per tai nenoriu pirma laiko kalbėti aplink tai. Tik pasakysiu, kad man vis tai nusiduoda, kad ten ne charakteriai, bet simboliai. Ten žmonės gyvena arba viena meile, ar vienu kerštu... Rūtelė neaiški, Lėla per demoniška savo keršte. Nežinau, gal aš apsirikau. Mano nuomonę jau jūs žinote iš „Keršto“ aplink tai: ko lietuvis nepadarė įsiėdęs, o nepadarys ilgai svajodamas aplink tai: Šarūnas nemokėjo atkeršti Perliui, kaip įpuolė tasai jo rankose, bet piktybėje atkeršė sunkiai Voverei ir Vilkei... Jei galėsiu, tai parašysiu.

Mano nužemintas pasveikinimas Tavo žmonai p. Bronei, kun. Tumui, Smetonai ir visiems —

Tavo *Vincas*

Nepykit, ka visur jums kalbu „in sic persona plurima“, привычка, брат, а „consuetudo — altera natura est“ [6].

Autografas VRBR, F7—386, l. 62. Datuojama pagal turinį.

[1] 1911 m. išleistas „Sarūnas“ yra to paties rinkimo, kaip ir „Viltyje“, pataisymų beveik nėra.

[2] V. Krėvės pageidavimu I-asis tomas suskirstytas į dvi dalis, nurodant, kad apysaka 4 dalių. Žr. *Krėvė V.* Sarūnas. V., 1911. II-asis tomas jau pažymėtas (žr. *Krėvė V.* Sarūnas, t. 2, V., 1911).

[3] Turima galvoje carinė Rusija.

[4] *Vydūnas.* Prabočių šešėliai. Tilžėje, 1908.

[5] *Gira L.* Milžinkapių daina.— Viltis, 1910, birželio 2 (15). Atskira knyga išėjo 1910 m.

[6] Kaip į daugelį asmenų <...> įprotis yra antroji prigimtis *(lot.)*.

Baku, 1911 m. sausio 2 d.

Drauge,

Aš suvis ne aplink tai ir ne dėl to klausiau, kokios mano teisės. Aš norėjau perspausdinti suvis „Šarūną" užu tuos pinigus, kuriuos paimsiu iš redakcijos ir apsaugoti save nuo vertimų ir statymų teatruose, kaip padarei ir tu, tai yra padėti nors gale tokį parašą, kaipo tavo „Keršte": „visas tiesas" ir t. t.[1]. Mano linkėjimai žmonai Tamstos, kunigui Tumui, p. Smetonai ir kitiems.

Vincus

Atvirlaiškis VRBR, F7—385, l. 20. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] Tituliniame L. Giros „Keršto" puslapyje po antrašte yra pastaba: „Visas teises autorius pasilieka sau". V. Krėvės „Šarūne" tokios pastabos nėra.

Baku, 1911 m. sausis

Dovanok, ka ilgai atsakymo negavai. Negalėjau prisirengti niekaip, atidėdinėdamas dienai ant dienos.

Esmu labai pasipiktinęs užpuolimu lenkų ant jūsų visų, o ypač ant kunigo Tumo, ir prašau tavęs, pridėk kur nors ir mano pavardę ir užuojautą kunigui Tumui [prie] kitų ar nors ir atskirai [1]. Taipogi prašau duoti adresą kunigo Tumo man, nes norėtau jam atskirai parašyti laiškelį su keliais žodžiais užuojautos. Kas link „Šarūno", tai galiu pasakyti, kad jau pagynėjau. Liko perrašyti tik trumpučiukė užbaiga, bet užganėdytas juo suvis nesu. Nepasidaboja man ketvirta dalis, ir gana. Net siųsti nesinori. Bet perdirbti nežinau, ar galėsiu, nes dabar užsiėmęs esu fotografija. Pirkau aparatą, važiuodamas Persijon, už 108 rublius su objektyvu Goerzo „dagor" ser. III/I, 1 : 6,8 (vienas objektyvas stovi 59 rs) ir dabar patsai gailiuosi, nes daugel labai laiko atima nuo manęs.

Ant kalėdų mes keli važinėjome Persijon, Enzeli, turiu kelias fotografijas iš ten parsivežęs. Nuėmiau daugel — apie 50 fot[ografijų], bet tada nemokėjau gerai fotografuoti, per tai daugumas nuėmimų perturėta. Liko gerų tik apie 12.

„Šarūną" tuoj atsiųsiu.

Linkėjimai mano jums visiems, ypač perduokit kunigui Tumui.

Tavo *Vincas*

Autografas VRBR, F7—386, l. 56. Datuojama pagal turinį.

[1] Užuojauta išsp. „Viltyje" 1911, sausio 30 (vasario 12). Prie Rankaus žinutės „Prancūzų laikraščiai apie Lietuvą" (Viltis, 1910, rugpjūčio 15 (28), kurioje rašoma, kad į lietuvių parapijas grąžinama lietuvių kalba, buvo išspausdintas redakcijos prierašas: „Daugelyje dalykų gerb. Rankus klysta, toli nuo Lietuvos gyvendamas. Ir tame dalyke klysta: iš parapijų varoma lietuvių kalba; kur būtų sugrąžinama, nežinome".

Vilniaus R. K. vyskupui pareikalavus, J. Tumas paaiškino prierašą straipsnyje „Kame bažnyčiose lietuvių kalba panaikinta" (Viltis, 1910, lapkričio 24 (gruodžio 7). Po to prieš J. Tumą pasipylė šmeižtai, vyko revizijos ir t. t. (Viltis, 1910, gruodžio 10 (23). Savo ruožtu „Viltis" spausdino straipsnius, ginančius J. Tumą, ir užuojautas, kurių tarpe buvo ir V. Krėvės užuojauta. J. Tumas 1911 m. bažnytinės vyriausybės buvo ištremtas iš Vilniaus.

Baku, 1911 m. kovas—balandis

Labai seniai jau rengiuosi parašyti į tave laiškelį — ir prisirengti negaliu: vis manau ilgą ilgą laišką nurašyti, trumpo nebnoriu, o į ilgą taip ir neprisirengiu. Nūnai bemiegė pas mane, gal parašysiu. Rengiuosi ne tik į tave, bet ir į Tumą — ir iki šiol vis tik rengiuosi. Kunigas Tumas man labai patiko ne kaipo redaktorius, bet kaipo žmogus. Teisybę pasakius, tik tu ir k. Tumas jungiate mane su „Viltimi". Kitų ryšių čia nėra: nei pažiūroje, nei pakraipoje. Vėl aš politika neužsiimu, o kur atspaus mano rašinėlį — ne vis viena: visi keliai į Rymą veda, visi, kaip kas gali ir žino, į tą patį siekį stengiasi.

Jūs man įkalbat, kad aš išsirašytau sau „Draugiją". Aš patsai suprantu, kad tai reikalinga, gal net neatbūtina, kitaip negalima sekti pažiūrų ir pakraipų, kurios viešpatauja Lietuvos inteligencijos tarpe, bet negaliu save priversti. Viena, tai ten nepatinka man tendencija, kita — nežinau, kaip paaiškinti — na „pseudopakraipa" ar kaip ten. Aš per visus metus skaičiau šitą laikraštį ir — mečiau. Ten yra kaip ir mokslas, bet kokis tai, nežinau, kaip ir pavadinti; ten yra ir estetika, ir psichologija, ir etika, bet vis, kaip rusai sako: „доморощенная". Pas jus ten labai daug „mokslo vyrų" ir „talentų", net „genijų", bet jų niekados toli negirdėti. Parašė kas konspektyvišką, pusiau mokslišką, pusiau mokinišką referatą — pas jus jau „gerbiamasis mokslavyris", profesorius „in spe" [1]. O tas „gerbiamasis" tuoj uodegą ir papūtė, kaip telias gylio įkąstas, ir kalba nei du, nei vienas, kaip pas mus sako žmonės, ir vis tai „с ученымвидом знатока". Skaitai — laiko gaila, ka treki jį veltui. Suharmonizavo kas dainelę, paėmęs melodiją, iš kur galėjo paimti,— ir jau „talentuotas kompozitorius", tik tik ką ne Bethovenas. Parašė kas apysakėlę ar dramą, kurios tiktų galui

XVIII amžio, bet ne XX, ne dabartiniui laikui,— pas jus jau genijus... Aš nežinau, gal taipo ir reikia, bet man netinka, nes — juokinga.

Nestebėtina, kad ir aš tapau tik ką ne talentų tarpe: pas jus taip lengva. Bet ko vertos kalbos, liudija gana tos pažiūros ant „Šarūno", kokias aš girdėjau iš laiškų tavo ir iš „Vilties" (vienam numere buvo). Manęs nesuprato. Lygina mane su tavim (ar stato gretimai, aš nepamenu, kaip rašei). Kas yra bendro tarpu mūsų? Gal aš kvailas, aš nežinau, bet aš nieko neregiu bendro: nei stiliuje, nei charakteriuose, nei idėjoje. Tu ir aš! Daugiau yra bendro tarpu ugnies ir ledo, kaip tarpu mūsų. Tavo „Kerštas" (aplink jį kalbu) galima... da, ką ir kalbėti. Veikiančios asmens ten — tai labai karšti žmonės: kad myli, tai myli, kad dangui net pavydėtina, kad neapkenčia — tai neapkenčia, kad net saulės nugara pagaugais nueitų, kad jos taip kas neapkęstų; kad keršia — tai keršia, kad net numirėlis kerštą pajustų. Jie visi gyvena kaitriu jausmu, bet tik vienu jausmu. Kožna ypata „Keršte" gali būti simboliu kokio nors jausmo. Idėja jūsų dramos — tai gal gyvenimas karštas (kitos idėjos atrasti negaliu). Ten drama, kad visi per daugel jausmingi: kožnas vienas gyvena dėl savęs ir nori, kad kiti gyventų dėl jo jausmų. O ne — tai šalin! Ir gyvena ten, dirba, neabejodami, nesvyruodami nei ton, nei kiton šalin: gyvenimas ten verda kaip smala puode. O mano „Šarūne" nėra jausmų didelių: ten tik visi nerimsta, nes ieško, ko nori,— ir neranda. O randas tas, ko neieško. Pas mane nėra gyvasties, tik jos ieškojimas. Charakteriai toki, ka „ko užpykęs, blogai kitam nepadarė, paskui jau nepadarys" (žodžiai Gelovinio). Pas jus jausmingas, gilus gyvenimas pateška, kaip teška bangos jūrių, mušdamos aukštai uolai krašto, o pas mane gyvenimas „nyksta" (расчет) arba ir nutrūksta kaip siūlas per tai, ka „nėra teisybės pasauly"— ir t. t. Man išsiduoda, ka bendro nėra nieko.

Kas link „Šarūno", tai jau pabaigtas. Dabar rašau „Judhą". Pirma dalis lenkiškai parašyta, antra dalis gudiškai, o kaip bus trečia ir paskutinė — nežinau. „Judha" man tinka pačiam. Šią vasarą gal pabaigsiu. Tai suvis kitoniškas žanras — ir pažiūros ant Judhos ir Kristaus. (Tik nemanyk, kad bloga kas — blasphemiare non possum) [2]. Jei parvažiuosiu šiuosmet, tai parodysiu. Bet norėtau vasarą praleisti čia ant Kaukazo, per tai ka gydytis reikia: ant kojų žaizdai negęsta. Daktaras kalba, ka tai „nuo nervų". Norėtau labai namo parvažiuoti. Kad rastau ten Lietuvoj kur vietą nors už 100 rs., mestau visa čia, nors gaunu 200 rs.

Pas jus ten rengiasi žmonės gaidas užrašinėti. Net aukas renkate dėl neturtingų kompozitorių. Dievai mano! Kokis ten kuni-

gėlis apskelbė „Vilty“ atsišaukimą[3], ka būk tai vargonininkai ir kiti menko mokslo žmonės blogai užrašinėja dainas, per tai ragina jaunuomenę (studentus, rodos), kad ji užrašinėtų. Mokslavyris. Ar ne vis viena — ar studentas užrašys, ar taip sau — nors ir vargonininkas... Užrašinėjimas ir vieno, ir kito dėl kalbos (kalbotyriams) jokios vertybės neturi, o žodžius tai vieno ir kito suprasi. Jei parvažiuosiu namo, tai ir aš prisidėtau į tokį kompozitorių (žinoma, ne dėl rinkimo gaidų, tik užrašinėjimo dainų). Aš norėtau pa[va]žinėti po Dzūkiją panemune. Man vis išsiduoda, kad čia atsiras „eposas“ (Былины) lietuviškas, panašus į tas dainas, ka užrašiau aplink Šarūną. Žinoma, aš ne surinktais pinigais, tik savais. Dviese būtų linksmiau. Turiu aparatą gerą, tai ir kur gražesnę vietą nuimtau.

Kas link honoraro už „Šarūną“, tai dar kartą primytau, prašydamas, kad greičiau: pinigai labai buvo reikalingi ir turėjau paskolinti.

Rašyk. Laukiu atsakymo.

Tavo *Vincus*

Linkėjimai tavo žmonai ir p. Smetonai.

Autografas VRBR, F7—386, l. 63. Datuojama pagal turinį.

[1] Profesorius ateityje *(lot.)*.

[2] Negaliu piktžodžiauti *(lot.)*.

[3] *Sabaliauskas A.* Apie dainų rinkimą.— Viltis, 1911, kovo 16 (29).

Baku, 1911 m. gegužės 12 d.

Laukiu laukiu ir sulaukti negaliu nuo tavęs jokių žinių: gal užpykai už laišką. Atrašyki, kada pradėsite spausti trečią dalį „Šarūno“. Visa pas mane pabaigta, ir dabar gema „Juda iš Keriotų“. Ar galėsiu ją perdirbti lietuviškai — nežinau. Rašau dabar gudiškai. Veikiančios asmens ten pirmoje vietoje dvi. Christos ir Judo, kaipo antitezos, jei galima pasakyti, dangus ir žemė. Kaip man išduoda, bus geresnė nei „Šarūnas“. Nors tai filosofiška, bet tikiu, kad ir tau patiks. Ant vasaros namo neparvažiuosiu. Rašyk.

Tavo *Vincas*

Ar man honorarą atsiųs?[1]

Atvirlaiškis VRBR, F7—385, l. 21. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] Kalbama apie honorarą už „Šarūną“.

Baku, 1911 m. gegužės 30 d.

Ačiū už laišką. Laukiau jo, nes maniau, ka užpykai. Tikiuosi, ka greitai pasimatysim, nes rengiuosi Druskininkuosna važiuoti ir taip 7—8 išvažiuosiu. Jei nusiduos pasimatyti, tai pasikalbėsim. Kas link referatų mokslišku, tai tinkamų tau neturiu, o aplink kilmę žadėjau Basanavičiui [1]. O kita tau nepatiks, nes per ilgoka. Nai sveikinu tave su „įpėdiniu" [2]. Linkėjimas tavo žmonai ir taipogi visiems pažįstamiems.

Tavo *Vincas*

Autografas VRBR, F7—385, l. 22. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] Žr. V. Krėvės laišką J. Basanavičiui 1910.XI.11.

[2] L. Giros sūnus, rašytojas Vytautas Sirijos Gira, gimė 1911.IV.12.

PIJUI ADOMAVIČIUI

Druskininkai, 1911 m. birželio 21 d.

Atvažiavau Druskininkuose ir tik nenuvažiavau atgal namo. O likęs dabar labai piktas ant savęs, kad likau, nors tai neatbūtinai gal reikėjo likti, nes aš ir nemaniau, ka tai tokia kvaila vieta, kaip ji yra. Kambariai be galo brangūs. Turiu du kambariuku, biskį geresniu kaip gurba šunies pas mano tėvą — ir moku 35 rs. Kvaila ir pikta. Daugiau kaip mėnesį čia už nieką nebūsiu. Atvažiuoti, brol, ant dviračio ir nemėgyk, nes nuo šašėjo kelias verstai keturi, tai tokios smulkės, ka nuskęsi ir su vežimu, ir su ratais.

Sudiev. Rašyk.

Друскеники, ул. Мизерная (Польная) д. Бронислава Лисовского.

Atvirukas (be parašo) LKLI BR, F1—412, l. 5. Datuojama pagal pašto antspaudą.

LIUDUI GIRAI

Druskininkai, 1911 m. birželio antra pusė

Liudai,

Tik atvažiavau ir, gavęs gyvenimą, apsisėdau ant vietos Druskininkuose. Įspūdį Druskininkai ant manęs padarė labai sunkų. Miestelis menkas, kambariai kai šunies gurbos, o plėšia be galo.

Nusamdžiau šalę [1] už 35 rs., biskį geresnė už gurbą, kurioje guli mūsų šunes (pas tėvą). Kad būtau žinojęs, žinoma, būtau nevažiavęs. Samdydamas kambarį ir su žmonėmis kalbėjau lietuviškai. Parvažiavęs namo, radau labai liūdną paveikslą: namie tris ligonius, o ketvirtą jau pasitaisiusį. Čia labai serga žmonės karštine. Visas sodžius tikras ligonbutis. Išvažiuoti buvo labai labai neramu — ir išvažiavus taipogi. Manau, ka daugiau mėnesio čia nebūsiu, kad ten kaszin kas. Radau dar ir kitas permainas namie. Merkinės klebono kunigo Kakarėkos nėra, o jo vietoje kunigas Ribikauskis. Čia prisiėjo pagirdėti nuo žmonių aplink vieną darbą kunigo Kakarėkos, kuriuo labai esu pasipiktinęs.

Siųski man čia laikraštį „Viltį", ypač tuos numerius, kur bus dėtas „Šarūnas" [2]. Dėkit jį greičiau, kad nedingtų pinigų dėl „Dainavos" [3]. Da ir man gi reikalingi pinigai. Tokiame brangumyne ne[už]teks man pinigų. Ar tu apturėjai per Palukėną [4] mano laiškelę, ar sutikai su mano nuomone, ar ne? Man, matai, išsiduoda, kad geriau būt buvę, jeigu būtai padavęs tą prašymą, kurį mes abu parašėme, nes almanachas ar žurnalas — skyrius nedidelis. Geriau, matote, turėti leidimą ant žurnalo, kaip almanacho.

Vai, Liudai! Kaip man liūdna šiandien. Ypač liūdna, kad taip kvailai pasielgiau ir atvažiavau Druskininkuosna. Kokis čia velnias mane nešė. Būtau vėliai namie sėdėjęs, nes iš viso matau, kad Druskininkai ne geresni už Subartonis.

Laukiu greito atsakymo tavo. Mano pasveikinimas poniai Bronislavai ir Juozui Mikuckiui [5].

Vincus

Adresas: Друскеники
ул. Мизерная (Польная)
д. Лисовского Бронислава

Autografas VRBR, F7—386, l. 71. Datuojama pagal turinį.

[1] Vasarnamį *(pranc. chalet)*.

[2] „Šarūno" d. 3 pradėta spausdinti „Viltyje" 1911, gegužės 18 (31), baigta 1911, rugpjūčio 4 (17).

[3] V. Krėvė ir L. Gira šiuo metu buvo sumanę leisti literatūrinį žurnalą arba almanachą „Dainava". Susidūrė ne vien su finansiniais, bet ir autorių pasirinkimo klausimais. Vėliau L. Gira išleido „Vaivorykštę".

[4] Palukėnas Juozas (1886—1955), knygnešys, vėliau žemės tvarkytojas. J. Ploniaus slapyvardžiu rašinėjo „Ūkininke".

[5] Mikuckis Juozas (1891—1970), poetas, nuo 1907 m. eilėraščius spausdino „Viltyje", „Vaivorykštėje" ir kt.

Druskininkai, 1911 m., birželis—liepa

Liudai,

Nerašiau tau, nes labai labai aptingau. Nieko nedarau ir manau, ka „Dainavon" neturėsiu ko dėti. O rašyt aplink ką labo turiu. Nemaž galėtau parašyti aplink Druskininkus. Kas link santykių tarpu lietuvių ir lenkų, tai galima pasakyti tą, kad jums reikia rėkti kuo geriausiai ir kuo balsiausiai, kad čia būtų atsiųstas kunigas lietuvis. Katalikai čia susideda iš tokių luomų ar skyrių, nežinau, kaip pasakyti (neskaitoma, žinoma, tų, ką atvažiuoja tik ant vasaros). Pirmoje vietoje tai stovi visi sargai, tarnaitės, tarnai kaip prie vandenų, taip prie dačių — visi jie lietuviai. Pas ką nepaklausk, ar moka lietuviškai, atsako: kaip nemokėsi, kad tai prigimtinė kalba! Paskui eina savininkai mažesnių dačių, senoviniai sodiečiai, ar atvykusi čion amatininkai (stolerai etc.). Šitie visi taipogi lietuviai, kalba visi gerai lietuviškai, apsivedę su lietuvaitėmis, nes aplinkiniai sodžiai visi lietuviški, bet namie jie jau kalba su vaikais lenkiškai, lenkuoja. Mano „gaspadorius" Lisauskas namie kalba su vaikais lenkiškai, bet patsai kalba gerai lietuviškai, ima nuo manęs laikraštį „Viltį", žmona jo dargi lietuvaitė apsišvietusi, buvusi Amerikoj. Keliskart girdėjau, namie sėdėdama, dainuoja: „Eina garsas" ir tai nuo galo iki galo, „Kur bėga Šešupė" ir kitas... sako, paeina ji nuo Seinų, bet, matyti, meluoja, nes kalba su manim dzūkiškai.

Ir toki kaip mano „gaspadorius" čia visi. Prieš mano langą stovi namai ūkininko. Girdžiu, su vaikais žmona kalba ten lenkiškai. Bet vienąkart, užpykus ant vaikų, išeina ir karia „uzbonus" ant tvoros ir kardama keikia — tik jau lietuviškai.

Trečia dalis — tai jau tikri lenkai — dvarponiai, kurie nusipirko ar pasistatė jau dailias dačias. Šie gyvena čia tik vasaros laike. Tokių nedaug, žiurpsniukas, nes dauguma dačių priguli gudams ir žydams.

Aplink kun. Valeiką, kaip taip vadinami lenkai, taip ir lietuviai, žinoma, pirmų dviejų kategorijų žmonės kalba blogai, ka tai kunigas ponų, ka su žmonėmis elgiasi kaip su gyvuliais: žmoniškai ir neprakalbės, jei menkai, nedailiai apsirėdęs.

Susimylėdamas suna [udok] mano žineles, kaip galėdamas. Ir rėkit kuo labiausiai, nes kunigas čia lietuvis neatbūtinai reikalingas. Tegul tik geras atvyktų — visi šitie lenkai taptų gerais lietuviais. Bijoti, ka per daugel rėksi, nėra ko. Ko nekalbėsi, vis nepasakysi to, ką čia yra. Kiek pragyvenau, aš dar nėkart į žmones vietinius, nei į žydus neprakalbėjau lenkiškai. Ir visur — ir

namie, ir kromeliuose — visur ne tik mane supranta, bet ir atsako grynai lietuviškai. Tik stebisi, kodėl kalbu lietuviškai, kad moku lenkiškai. Tokiam vienam atsakiau, kam kalbėti lenkiškai, kad moku lietuviškai.

Kas link fotografijos, tai ne tuo jas padirbsiu, nes reikia tamsio kambario, o čia jo nėra. Kaip nuvažiuosiu Subartonysna tik.

Dabar prašau tavęs kas link „Dainavos". Ar turėsime materijolo? Jei in 16 [1] galima bus atspausti visą „Šarūną", tai gausime daugiau trijų šimtų iš „Vilties". Tada, manau, kaip kam už geresnį daiktą gal ir užmokėti galėtumėm...

Jei pamatysite Basanavičių, paprašykit, tegul mane pastato kandidatu Mokslo draugijon.[2] Atvažiuosiu 15 ar 14, užsimokėsiu tada.

Pasveikinimas Tavo žmonai p. Bronislavai, Mikuckiui ir visiems. Rašyk greit.

Tavo

Vincas Krėvė

Autografas VRBR, F7—386, l. 65. Datuojama pagal turinį.

[1] Leidinio formatas $^1/_{16}$ popieriaus lapo.

[2] V. Krėvė buvo priimtas tikruoju Lietuvių mokslo draugijos nariu 1911 m. liepos 14 d.

PIJUI ADOMAVIČIUI

Druskininkai, 1911 m. liepos 3 d.

Ačiū Tau labai, ka išpildėte mano norą kas link Mikuckio. Negaliu tik dovanoti, kad, būdami Druskininkuose, neužėjote į mane. Aš čia vienas, žodžio su kuo neturiu prakalbėti ir man labai būt buvę malonu tave pamatyti. Atrašyk, kaip praėjo primicijos Jakavonies [1]. Gal Kakarėka buvo su „Onytėle", tai Pijusėlis išsiilgęs nusidžiaugė. Ne tiesa? Ar gavai nuo mano tėvo pinigus?

Tavo *Vincus*

Adresas.

Мизерная ул., д. Бронисл. Лисовского.

Kaip kartas ta gatvė prie didžiųjų durų cerkvės. Ir gyvenu visai netoli...

Atvirukas LKLI BR, F1—112, l. 8. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] Jakavonis Ambraziejus, kunigas, kilęs iš kaimyninio Randamonių kaimo. Minimas čia spausdinamuose J. Bloznelio ir D. Urbo prisiminimuose.

LIUDUI GIRAI

Druskininkai, 1911 m. liepos 6 d. 19 6/VII 11

Siunčiu tau dvi daini, jei patiks, įdėki savo „Žiburin“ [1].

Kas link „Dainavos“, tai ir aš už dviejų mėnesių taipogi gal turėsiu medžiagą, bet dabar nėra. Vėlgi atvažiuosiu susirinkiman, tai ten pakalbėsim. Reikia gi ir aplink „Sarūną“ pakalbėti, t. y. aplink honorarą. Nuo Tumo laišką gavau, bet mane tas laiškas mažai suvis užganėdino. Matau, kad honoraras gautas iš „Vilties“ bus vargu. Bet aš stipriai stovėsiu, nes jo ne dėl savęs ieškau.

Būt gerai, kad tu, turėdamas okazijų, pakalbėtai aplink „Dainavą“ su kitais raštininkais, kaip: Lazdynų Pelėda ar Puida ir t. t.[2] Ar neįteiktų kas iš jų ko nors dailesnio į „Dainavą“. Skubinties su išleidimu, žinoma, nereikia. Kas link honoraro dėl raštų „Dainavoje“, tai apsvarstysime atvažiavę. Bet man išsiduoda, ka galėsime kaip kam užmokėti, t. yra — tiems, kuriems ir kiti laikraščiai moka. Jei prisieis kalbėti tau su kuriuo iš tokių, tai nespirk ant to, kad dalykai turi būti dykai pavesti.

Atrašyk, kad bus susirinkimas Mokslo draugijos [3]. Man rodosi, kad 14—16 šito mėnesio, bet užmiršau gerai. Keturioliktą turiu atvažiuoti.

Druskininkai taip man daėdė, ka sulaukti negaliu tos dienos, kaip išvažiuosiu. Gydamas tame padėjime, kaip ir atvažiavau, tik nervus tai sugadinau čia baisiai.

Rašyk. Mano pasveikinimas žmonai tavo p. Bronislavai, Mikuckiui ir kitiems pažįstamiems.

Viso labo

Tavo *V. Krėvė*

Autografas VRBR, F7—385, l. 23.

[1] Dar 1911 m. kovo mėn. L. Gira paskelbė apie rengiamą 1912 m. literatūros-visuomenės-informacijų kalendorių „Svyturį“. V. Krėvė, matyt, sąmoningai painioja su tuo metu pradėtu leisti klerikalinės krypties neperiodiniu žurnalu „Žiburys“, kurį 1911—1914 m. redagavo M. Gustaitis Marijampolėje, o spausdino Seinuose.

[2] Sumanymą leisti almanachą L. Gira jau buvo paskleidęs literatų tarpe. K. Puida dar 1911.VI.25 laiške L. Girai dėstė savo nuomonę dėl pasirinktų autorių ir tvirtino, kad redakcinė kolegija, pirmą numerį rengdama, turi parodyti „skonio ir dailės nujautimo“.

[3] Lietuvių mokslo draugijos V-sis visuotinis susirinkimas įvyko Vilniuje 1911 m. liepos 12/25—15/28 d.

Merkinė, 1911 m. rugsėjis

Liudai,

Ilgai tau nerašiau, bet ir nuo tavęs nesu gavęs nei vieno žodžio. Kaipgi ten su mūsų „Dainava"? Ar gavote leidimą? Gal neužilgo būsiu pas Jus, tai pasimatysim. Dabar jau atvažiavęs reikalausiu honoraro, nes nuo Tumo taipogi nieko ligi šiol negavau.

Parašyti nieko neparašiau, tik nuo žmonių užrašiau dvi tris gražias legendas, kurias sunaudosiu. Nerašiau nieko per tai, jog namie nebuvau. Parvažiavau tik 14 šito (rugsėjo) mėnesio: važinėjau po visą Lietuvą, kaip platus ir ilgas Nemunas: nuo Merkinės dviese luotu nusiyrėme net Kaunan. Kiekviename miestelyje, kiekvienoj vietoj, kur buvo žingeidžiau, užsiturėję buvome. Kaune pragyvenau net penkias dienas, nes ten pirmąkart buvau. Parvažiavęs namo, radau laišką nuo Mikuckio, kuris ten gulėjo jau int tris nedėlias. Be manęs, žinoma, jam niekas nenusiuntė nei skatiko, nes užmiršau pasakyti tėveliams. Dabar jis pyko ant manęs tur būti.

Parvažiavau namo kaip kartas ant švento Roko. Pas mus tai yra didžiausias festas. Ten nusidavė įkalbėti klechams [1] susivažiavusiems, ka sumestų nors po rublelį, ką jie vargiai su dideliu nenorumu sumetė. Suvisai kita buvo su klierikais ir taip jau esančiais žmonėms (daugybė — vargonininkai). Tiems nereikė įkalbinėti: sumetė, kiek galėjo. Būtų buvę rubliais keturiais daugiau, bet susukė kur Ribikauskis ir Šopara. Klechai, sėsdami int vintą, pažadėjo visi, kad kiek bus išlošta, tai visa atiduosią ant Tautos namų. Išlošė Šopara ir Ribikauskis: pirmas apie rublį, kitas apie tris, bet nė tas, nei kitas atiduoti išloštų pinigų nenorėjo, nors ir ūmai reikalavau, kone susibariau.

Meldžiu tave pataisyti nusiųstose pavardėse su aukomis vieną pravardę: kur yra kun. P. Žarnauskis, išbraukti ir parašyti „P. Ž.", nes jis yra dar klierikas ir baidosi, kad už aukavimą ant Lietuvos namų neišbruktų jo iš seminarijos.

Danešu jums, kad aš užgirdau labai dailų žodį, kuris vertėtų suvartoti literatūroje. Visur Dzūkijoj vartojamas pavardymas vietoj lenkas „kulčius", aplink Druskininkus gi vartoja vietoj jo „kulšius". Ar jo negalima suvartoti, nes čia lenkai labai pyksta už šitą žodį?

Rašyk greitai, kad galėtau dar gauti. Ačiū už 1 tomą „Šarūno". Korekta bjauresnė, nei laukiau.

Nui, bet jau vis viena.

Tavo *Vincas*

Autografas VRBR, F7—386, l. 59. Datuojama pagal turinį. Skelbtas: Literatūra ir menas, 1973, spalio 6.

[1] Neigiamas kunigo pavadinimas *(lenk.)*.

JONUI BASANAVIČIUI

Vilnius, 1911 m. vasaros pabaiga

Gerbiamasis Tamista,

Dovanokit, ka kreipiuosi taipo int Tamistą. Negalėjau pirma prieiti į Tamistą, nes buvote visada užimti, dabar per tai priverstas esmu išvažiuodamas taipo kreipties. Nuo žmonių Vieciūnų sodžiaus (rodos, Liškiavos par.) [gavau] du geležėliu, kurie man išrodo, ka tai gali būti smailgaliai vėliavų. Sako, jie rado savo laukuose. Pas mane užsimesti gali, o gal maž, Tamista, rasit, tai ir iš tikro vėliavų smailgaliai.

Su pagarba *V. Mickevičius*

Perprašau Tamistos, ką rašau taip ant popiergalio. Nū subata, ir kone visą Didžiąją gatvę išvaikščiojau nusipirkti popierio ir konvertų — ir sankrovėlės neradau atidarytos nei vienos.

V. Mickevičius

Autografas LKLI BR, JB—1196. Datuojama pagal turinį.

PIJUI ADOMAVIČIUI

Baku, 1911 m. rugsėjo 28 d.

Kur tu esi? Jei Merkinėje, atsišauk! Jei Vilniuje, kol nerašai. Tikiuosi, kad šitoj atvirutė suras tave.

Rašyk! Tavo

Vincas

Atvirukas LKLI BR, F1—412, l. 7. Datuojama pagal pašto antspaudą.

LIUDUI GIRAI

Baku, 1911 m. spalis

Manau, kad antroji knyga „Šarūno“ jau atspausta. Ar negalėtute man atsiųsti? Nurašiau Kemėšiui [1], kad atsiųstų man honorarą, bet ar atsiųs kada — nežinau. Kad tik neatidėtų „ad graecas calendas“. Tu ten arčiau esi, tau dažniau prisieina girdėti, atrašyk per tai, kaip ten su juo einasi, ar gausiu, ar ne. Man reikėtų žinoti tai. Pareikalavau, kad man būtų duota 300 egz. „Šarūno“ ir, žinoma, nuo savo reikalavimų neatsisakysiu. Jei man juos išduos, tai susimylėdami nesiųskite [į] Baku visų 300 egzempliorių, kaip tai buvo su „Gilše“, tik geriau juos perduokite Šlapeliui [2]. Pasakykit, kad duodu jam 30% komiso.

Tave galima pasveikinti. Aš ir negirdėjau nieko nuo tavęs aplink „Karalių giesmę“ [3].

Kas girdėti aplink „Dainavą“? Aš manau, kad nieko neišeis, nes... nes...

Žemiausias linkėjimas poniai Bronislavai ir visiems pažįstamiems.

V. Mickevičė

Neužmiršk tik man atsiųsti, kaip tik išeis, antros knygos „Šarūno“.

Autografas VRBR, F7—386, l. 64. Datuojama pagal turinį.

[1] Pašalinus J. Tumą-Vaižgantą, F. Kemėšis redagavo „Viltį“ iki 1913 m.

[2] Šlapelis Jurgis (1876—1941), kalbininkas, pedagogas, kultūros veikėjas. Jo žmona M. Piaseckaitė-Šlapelienė Vilniuje įsteigė knygyną.

[3] Tokio ar panašaus pavadinimo L. Giros kūrinio nepavyko surasti.

Baku, 1911 m. spalio 21 d.

Gerbiamasis ponas
Liudas!

Nežinau, kaip turiu sau aiškinti jūsų tylėjimą. Nurašiau jums vieną laišką, atsakymo nėra, nurašiau kitą — taipogi. Prašau man nors trumpai atsakyti: ar pamatys kada nors pasaulį „Dainava“, ar gal jau mislis aplink ją užskurdo visai. Man tai labai žingeidu. Aš jau paabejojau, kaip perskaičiau, kad esi pažadėjęs kokiam

tai laikraščiui „Karalių dainą“. Leisti neverta kokį ten užskurdusį almanachą, o jei mes visi duosim ką geresnį kitur, tai užskurdęs jisai ir bus. O užskurdusių laikraščių ir laikraštėlių pas mus gana, ir padidinti skaičių jų neverta. Aš suvis ką kita svajojau. Maniau, kad su laiku bus galima padaryti iš „Dainavos“ gerą organą dailiosios literatūros, kur bus galima įdėti kiekvienam savo raštus, nesikreipiant nei į klerikalus, nei į kitos pakraipos redakcijas, kur sėdi daugiausia žmonės, tiesą pasakius, mažai papratę dailioje literatūroje. Nors aš mažai žinau Lietuvos spaudą, bet numanau (gal apsirikau), kad ten kuomet kaip ir nėra tikrosios pažiūros, tikrosios kritikos. Tiek kiekvienam tinka, tiek kiekvienam daili apysaka ar kitas veikalas, kiek ten yra geidžiamosios pakraipos, geidžiamųjų pažiūrų. Eiti redakcijon, kur taip žiūro ant dailiosios literatūros, ne visad miela (žinoma, tai mano jausmas).

Aš čia tokį pat almanachą [1] (t. yra ant tokių sąlygų) esu įsteigęs gudišką dėl mano mokinių ir kitos jaunumenės — ir einasi.

Ten pas jus redakcijoje ant manęs pyksta, o ypač gal kun. Kemėšis. Bet aš kitaip negaliu pasielgti, nes matau, kad jis mane kvailu stato. Aš kitaip negaliu išaiškinti jo pasielgimo, kaip tik noru atidėti atsilyginimą ir mokestį „ad calendas graecas“. Jei aš kvailai pasielgsiu, tegul kaltins visi ne mane, bet jį.

Apysaką „Milžinkapis“ [2] pabaigiau, nors nūnai spausti. Svajojau, kad galima bus atspausti „Dainavoje“. Dabar nežinau, kur dėti. Aš manau vasaros laike, parvažiavus namo, perspausdinti „Gilšę“, „Vakarinę dainą“ (buvo įdėta „Viltyje“) ir „Bobulės vargus“. Pridėjus į jas „Milžinkapį“ (biskį trumpesnė gal už „Gilšę“) ir „Kareivį“, tuo pabaigsiu, pasidarys gera knyga. Meldžiu jus, būkite taip malonus, perduokite Basanavičiui „Прародину индоевропейцев“, nes aš bijau, kad šis „referatas“ mano neužsimestų. Taipogi ar negalima man persiųsti brulionus „Šarūno“? Pas jus užsiliko gi antroji, trečioji, ketvirtoji dalys ir užbaiga.

Mano nužemintas linkėjimas poniai Bronislavai.

Pasilieku gerbiąs jus

V. Mickevičė

Autografas VRBR, F7—385, l. 24.

[1] „Первые всходы“— jungtinis Baku miesto mokyklų jaunųjų literatų būrelio almanachas, pradėtas leisti V. Krėvės iniciatyva. (Žr. *Skliutauskas J.* Apie Vinco Krėvės gyvenimą ir veiklą Baku mieste.—Pergalė, 1961, Nr. 2, p. 144; *Skliutauskas J.* Iš armėniško sąsiuvinio. V., 1968, p. 28; *Skliutauskas J.* Aukso šaknelė. V., 1971, p. 176—178.

[2] „Milžinkapis“ pirmą kartą išspausdintas „Dainavos šalies senų žmonių padavimuose“ (V., 1912).

Labai užjaučiu p. Bronislavai, kad jai prisėjo taip daugel iškentėti.

Širsti ant Jūs aš suvis nemaniau, nes gerai žinau, kad esate labai užimti ir ne visados turite atliekamo laiko. Tiesa, aš maniau, kad jūs esate užpykę ant manęs dėlei „Vilties". Labai linksma dažinoti, kad ir Lietuvos dirvoje pasirodys grynai literatūros žurnalas[1] be jokios pakraipos, ir, žinoma, aš būsiu skaičiuje jo prenumeratorių, prisidėti vienok negaliu, nes esmu toli ir ne visados suprantu, kaip reikia, reikalus literatūros veikimo. Bijau, kad neatsirastų kokių nors nesusipratimų, panašių int tuos, koki dabar kilo su „Vilčia".

Kas link „Vilties", tai aš nepalieku taipo nepabaigus bylos ir manau, kad išpildysiu visa, ką esu žadėjęs. „Vilčiai" gal daugiau nieko nerašysiu, tik persiųsiu laišką redakcijoms, kokios panorės priimti, ir tegul visuomenė pasakys, ar turiu aš tiesą, ar „Viltis". Kalbat, kad aš nieko nepadarysiu, nes neturiu tikros sutarties. Vienok turiu laiškus. Tegul aš neišlošiu ir honoraro daugiau negausiu, bet ir „Viltis" neturi nuo manęs daleidimo išleisti (ir neklausė jo) ne tik 1500 egz., bet vienam,— ir tokio savivališko leidimo negalėjo ji daryti. Tegul vėl ir pralošiu, bet pamėginti pamėginsiu. Būtau jau padaręs tai, bet dabar labai mažai laiko turiu: galas pusmečio, pas mus dabar visoki „отчеты", „рапорты", „доклады" ir taipo toliau. Neturiu laiko nei į rejentą užeiti, kad patvirtinus įgaliojimą „довереннность" advokatui. Kas dar laimės, tai pamatysim.

Kas link „Milžinkapio", tai nors jisai yra pas mane apdirbtas, bet siųsti negaliu, kol nesužinosiu, kokiomis sąlygomis. Bijau, kad neišeitų kaipo su „Šarūnu". Matote, mano padėjimas tokis: kad gyventi be didelio vargo, reikia ar prisiimti ant kokio daugel lekcijų, o tada nėra laiko ne tik rašyti, bet ir atsidusti, arba turėti nuo šalies uždarbį (literatūros darbų); per tai, norėdamas kada nors paimti plunksną rankon, turiu vargiai gyventi. Aš net manau pradėti gudiškai rašyti, nes savo kailis brangesnis, nei tautos daili literatūra, kurioje ir be manęs gana yra talentų ir kuri manęs nereikalauja labai. Bet visa tai svajonės. Dabar gi dar vis rašau biskį, kur a[ti]trūkdamas, „Judą" ir manau, kad pirmą dalį išbaigsiu šiąmet, tai yra iki pavasariui... Tik sveikata mano vėl genda, tai bloga, o kartu su ja genda ir „настроение". Kad neverta gyventi, mintis šitoji juo toliau, juo dažniau ateina galvon, ir bijau, kad ji neapgalėtų manęs. Kad nors įsimylėtau ar

kokis galas, taip vis ne taip būtų nuobodus gyvenimas ir gal ne taipo niauras.

Neširsk ant manęs — ir rašyk. Redakcijai „Vilties“ gali pasakyti, kad aš toms išlygomis, kurias man išmetė redakcija, nesu užganėdintas — ir aplink teisybę pakalbėsime viešai ir — teisme. Taip man išsiduoda. Mano linkėjimas visiems pažįstamiems ir žmonai Jūsų p. Bronislavai.

Viso labo

Vincas Krėvė

Autografas VRBR, F7—385, l. 25. Laiškas skelbtas: „Literatūra ir menas“, 1973, spalio 6.

[1] 1911 m. rudenį L. Gira rūpinosi metraščio-almanacho „Švyturys“ rengimu spaudai ir ieškojo realių galimybių Vilniuje išleisti literatūros žurnalą. Tada jis derėjosi su leidėjais ir dėl „Vaivorykštės“. Kai apie tai informavo V. Krėvę, šis ne tik neparodė įžeistos ambicijos, bet ir išreiškė pasitenkinimą. Įsižeisti V. Krėvė galėjo todėl, kad iki tol planavo leisti literatūrinį žurnalą „Dainava“ abu — V. Krėvė ir L. Gira. Tai buvo ir V. Krėvę jaudinęs klausimas, o jis liko tarsi nuošaly.

12.5.1
Baku

Baku, 1912 m. sausio 5 d.

Siunčiu jums „Milžinkapį“, jei tiks jūsų naujan laikraštin, dėkit ten (apmokamas, jei turės kuo apmokėti), o jeigu ten netiks, būkit geri, perduokit „Lietuvos žinioms“ [1] dykai. Neširskit ant manęs už laišką. Sunervuotas labai buvau ir gal parašiau kaip ką per šiurkštą. Atrašykit man, kaip einasi su laikraščiu. Jisai mane labai užinteresavo. Malonu matyti lietuvišką grynai literatūrišką laikraštį. „Judha“ eina pirmyn.

Tavo *V. Krėvė*

Atvirukas VRBR, F7—385, l. 26.

[1] „Lietuvos žinios“ — liberalinis politikos, visuomenės ir literatūros laikraštis, ėjęs 1909—1915 m. Vilniuje.

Baku, 1912 m. vasario 2 d.

Ačiū tau už laišką, o dar labiau, kad greitai atsakei.

Kas link „Milžinkapio“, tai aš jį skaitau, kad jis man nenusidavė. Aš ir išsiunčiau per tai, kad bijojau, ka aš jį suplėšysiu, kaip esu padaręs neseniai su viena apysakėle [1]. Reiktų perdirbti

nors vidurys, bet dabar negalėjau. Gal kada nors tai ir padirbsiu. Džiaugiuosi, kad patiko tau.

Tu rašai, kad paskum mokėsite, bet už pirmą numerį — ne, nes neištesėsite. Menka tai dėl manęs linksmybė. Aš užproponuotau štai ką. Vietoje mokesčio atmušti mano naudon 500 egzempliorių „Milžinkapio" atskiromis knygutėmis. Juk tai jums apsieis suvis pigiai. Ir aš būsiu užganėdytas. Atrašyk, ar sutinki. Dabar užimtas esu „Juda iš Kerioto". Bus tai drama trijose dalyse. Pirma dalis jau kuone pabaigta ir antrosios kai kas yra. Bet tikiuosi, kad dirbti vargiai prisieis dar mažiausia metus dvejus. Norėtau, kad išeitų taipo, kad padirbtų man vardą ji ne tik Lietuvoje... Jei pagyvensime — pamatysime.

Nuo darbo manęs atitraukia dabar psichologiškas etiudas: „Nusidėjėlis" (преступник). Rašau iki kolei gudiškai ir nežinau, ar nusiduos jis man sulietuvinti. Yra tai kaip ir apysaka iš šių dienų laikų.

Kas link „Vilties", tai už pabarimus suvisai nepykstu ant Tamistos. Kaip kas moka, taip ir šoka. Bet geru su redakcija susikalbėti nesusikalbėsiu, nes ten sėdi ne žmonės, tik pirkliai <...>. Per tave gi pavedęs esu redakcijai „Šarūną", turiu gi tavo ir Tumo laiškus iki vienam, yra ir liudytojai, tu geriau žinai, ar tiesą jie kalba, kad aš esu jiems dykai atidavęs „Šarūną". Jie kaip sukčiai pasiūlė man mažiau, nei tai kitiems moka, atsispaudė, manęs nepasiklausę, 1500 egzempl. ir davė man — vieną! — ir mane dar kolioja, ir patys, būdami apgavikais, mane apgaviku vadina. Kalbi, kad žmogus su žmonėmis gyvena, ne su pinigais. Aš tik atsakysiu, kad negyvenu aš nė su žmonėmis, nė su pinigais. Žmonės dėl manęs per dori, o ypač tie, kur sėdi „Vilties" redakcijoje, bet aš vis nenoriu, kad ir jie turėtų elgties su manimi kaip žiople, kurį galima išnaudoti kaip nori ir išstumti ant mėšlyno. Nori jie teismo — turės teismą, ir tada nei vieno skatiko nenusileisiu, kiek išlošiu; 1800 rs (kaip liepiau paduoti už savivališką leidimą), tiek ir paimsiu, 50 rs — tiek ir paimsiu. Pralošiu — tai jų laimė. Kad jie būtų elgęsi su manim kaip žmonės be koliojimų, tai būtų ir susikalbėta kaip su žmonėmis. Bet su jais negalima. Nori jie teismo „trečiųjų". Bet tai galima su žmonėmis, ne su veidmainiais ir chameleonais. Aš pareikalausiu gal ir teismo trečiųjų, kaip pargrįšiu, bet dėl tų koliojimų ir paskalų, kuriuos jie leidžia, plėšdami mano vardą. Bet tai visa paskui. Neilgas laikas — dar trys mėnesiai — ir būsiu Lietuvoje, o tada pamatysim.

Lik sveikas, Giruli, ir rašyk. Sveikinu žmoną tavo, ponią Bronislavą. Nors nesu gavęs nuo „Vilties", bet tikiuosi, kad ištesėsiu

ant šampano, kaip esu žadėjęs, jei tik sveiki būsim ir jei tik pasimatysim.

Tavo *Vincas Krėvė*
2.II.1912
Baku

Autografas VRBR, F7—385, l. 27.
[1] Matyt, kalbama apie apsakymą „Kareivis“, kuris niekur nespausdintas.

Baku, 1912 m. gegužės 2 d.

Gerbiamasis Liudai,

Rašei man kadaisti aplink „Vaivorykštę“. Ar išėjo? Jei išėjo, susimildamas atsiųski man vieną egzempliorių „наложенным платежом“, tik susimildamas pasiskubink, kad vėlu nebūtų. Norėtau pamatyti prieš išvažiavimą. Parašiau čia dar dvi legendas: „Užkeikta merga“ ir „Užburtas kalnas“. Pirma jau ir perrašyta, antra dar nesuvis apdirbta. Kaip parvažiuosiu, išleisiu visas legendas atskiromis knygutėmis. Laukiu atsakymo.

Vincas

Atvirukas VRBR, F7—385, l. 29. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Baku, 1912 m. pavasaris

Užjaučiu labai ir tau, ir tavo žmonai p. Bronislavai. Geidžiu nuo širdies, kad sveikesnė būtų.

Aš turiu daugel aplink ką pakalbėti su jumis ir norėtau, pravažiuodamas pro Vilnių, pasimatyti su jumis. Jei permainei butą, palik adresą viešbuty Niskovskio, kur aš sustosiu, nes redakcijon „Vilties“ užeiti aš negaliu, kaip patsai žinai.

Kas link „Milžinkapio“, tai užlaikyk jį. Aš esu parašęs dar kelias apysakėles: „Užburtas kalnas“, „Užkeikta merga“ ir „Daina aplink Arą“. Pridėjus čia „Milžinkapį“, „Gilšę“ ir „Vakarinę dainą“, išeis gera knygelė. Jei padėsi, tai išleisiu, nes keli skatikai yra užsilikę šiemet, tai ir sunaudosiu.

„Judą“ pirmą dalį jau parašiau, rudenį spausiu čia, nes parašiau gudiškai. Kaip man išsiduoda, tai geriau nusidavė nei „Šarūnas“, aplink kurį niekas nei žodžio neišsitarė.

Kada parvažiuosiu — nežinau, nes noriu pasitąsyti po baltą pasaulį. Nervai pas mane labai „подгуляли", ir nuobodu ir čia, ir namie, ir visur. Kaip važiuoji iš vienos vietos kiton, tai vis nors linksmiau biskį.

Mano linkėjimai visiems pažįstamiems, o ypač p. Bronislavai.

Tavo *Vincas Krėvė*

Autografas VRBR, F7—386, l. 73. Datuojama pagal turinį.

Merkinė, 1912 m. liepos mėn.

Liudai,

Dovanok, ka neužėjau, kaip buvau prižadėjęs. Pirma, kad užsisėdėjau pas Račkauskį [1] iki septintos, o paskui Adomavičius ištįsė „Rūton" [2]. Norėjau nors pamatyti, kaip toji „Rūta" išrodžia... Na ir mačiau.

Labai gražiai prašau ir tavęs, ir ponios Bronislavos, kad man dovanotų...

Atrašyk nors kelis žodžius, kaip eina mano „Padavimai" [3], labai gerai būtų, kad aš galėtau gauti paskutinį korektą, bet, jei šitas negalimas dalykas, tai kad nors vieną atmuštą lanką. Man gi labai žingeidu. Siunčiu dabar tau pabaigtą „Užburtas kalnas" ir „Daina aplink Arą". Man paskutinė nepatinka, manau, kad ir tau nepatiks, bet ima ją dievai, negaliu perdirbti: tingiu. Dabar jau dirbsiu kitą daiktą, kad kitai vasarai vėl nors kiek paspėtų. Gyvenimo menka lieka, reikia skubinti.

Gal jūs neturite to numerio, kuriame buvo „legenda" įdėta, tai siunčiu jums taipogi [4].

Atrašykit nors atvirutę, kaip eina visas darbas. Man labai, viena, žingeidu, o kita — nuobodu.

Lik sveikas.

Tavo *Vincas*

Jei galima būtų jūsų prašyti, kad jūs įdėtute apysakon „Užkeikta merga" ton vieton, kur kalbama, kaip verkianti merga akmeniu pavirsta, šiuos žodžius: „O kaip verkė mergužėlė ir dalelę savo peikė, keikė sena ją motulė, kad pavirstų akmenėliu, ka pražudė vainikėlį, pamylėjus bernelį svetimos šalelės. Neprasiskyrė sieroji žemelė, kaip meldė mergužėlė, tik pati pavirto akmenėliu, kaip prakeikė ją motulė..." [5]

Autografas VRBR, F7—386, l. 53. Datuojama pagal turinį.

[1] Čia ir toliau, stingant duomenų, paliekama neišaiškintų pavardžių.

[2] „Rūta" — kultūros draugija, veikusi 1909—1914 m. Vilniuje.

[3] „Dainavos šalies senų žmonių padavimai“ išsp. Vilniuje 1912 m.

[4] Matyt, „Viltį“ 1909, gruodžio 23 (sausio 5) su „Vakarine daina“.

[5] „Dainavos šalies senų žmonių padavimuose“ (V., 1912 m.) pirmojo sakinio nėra, yra tik antras, ir tas redaguotas.

Merkinė, 1912 m. rugpjūčio 13 d.

Būdamas Vilniuje, mačiau Kuktą [1], kuris prašė, kad aš jam dar duotau nors 30 rs. Aš kaip ir prižadėjau atsiųsti, betgi dabar apsimislinau, kad neverta, nors man ir lengviau būtų dalimis jam atiduoti, nei iš karto visa, bet dabar taip iš lengvo spaudžia, kad beveik per du mėnesiu išgalėjo atspausti kone vieną lanką vietoje visos knygos. Tai jau per maža. Pasakyk Tamista, kad duosiu jam biskį, ne daugiau 40 rs tik tada, kaip bus atspausta ne mažiau nei pusė knygos.

Tavo *Vincas*

Atvirlaiškis VRBR, F7—385, l. 30. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] M. Kukta — spaustuvininkas ir knygų leidėjas Vilniuje.

Baku, 1912 m. rugpjūčio 25 d.

Liudai,

Esmu jau Baku. Išvažiuodamas taip skubinau, kad negalėjau niekur nei užeiti, nei su nieku pasimatyti Vilniuje. Susimylėdamas, būk taip geras ir trumpai atrašyk, kaip ten eina spaudoje darbas. Nejaugi iki šiam laike antras dar lankas neišėjo. Tai jau aršiau, nei galima buvo manyti. Susimylėdamas niukink ten greičiau juos ir atrašyk man. Gal pinigų reikia?

Sveikinu ponią Bronislavą.

Vincas

Kas girdėti kas link „Vaivorykštės“?

Atvirlaiškis VRBR, F7—385, l. 31. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Baku, 1912 m. spalio 10 d.

Dvidešimtą praeito mėnesio išsiunčiau jums dėl apmokėjimo Kuktai 60 rs ir nuo jūs jokios žinios iki šiol negavau. Ar apturėjote pinigus?

Jei jums daugel laiko neatims, atrašykite, kaip eina ten darbas. Jau baigiasi antras mėnesis nuo to laiko, kaipo žadėjo visa užbaigti ir kol kas nieko negirdėti. Susimildamas nors trumpai atrašyki.

Tavo *Vincas*

Atvirlaiškis VRBR, F7—385, l. 32. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Baku, 1912 m. lapkričio 19 d.

Dovanok, kad taip ilgai nedaviau tau jokios žinios aplink save, nors prašei greito atsakymo. Patsai žinai, kaip atsitinka tai, kada žmogus yra prijunkęs, kaip aš, atidėdinėti diena nuo dienos darbą.

Kas link to, kad aš atsiųstau „Vaivorykštėn" kokį nors veikalėlį, manau, kad jau vėlu, o, kita vėl, ir neturėjau nieko atsakomo. Yra pas mane apysaka „Pratjekabuddha" („Tas, kuris yra prabudęs dėl tavęs"). Tai, matai, kaip ir legenda. Turinys jos tokis: vienas brahmanas išsižadėjo viso, kad ieškotų teisybės, kad ieškotų tokios galybės, kuri pergalėtų mirtį ir duotų žmonėms laimę, padovanotų jiems amžiną jaunystę ir gyvenimą. Daugel jis iškentėjo, daugel vargo matė, bet galų gale dasigodojo, kad vienas yra tik dievas Atmanas („aš"), kurisai gyvena žmoguje. Kiekvienas žmogus yra dievas, nes jame yra Atmanas, kiekvienas žmogus yra pasaulis, nes per jį Atmanas atdaro vartus galybės savo, kad sutvėrus pasaulius. Žmogus nėra mirštamas, tik Atmanas jo tveria naujus dailesnius pasaulius, o kad sutvertų naują, Atmanas turi sunaikinti seną, kad naujam vietą prigamintų... Ir tai žmogus vadina „mirtis". Ir eina Atmanas, pats save naikindamas ir tverdamas (per kančią) per amžius, ir su juo žmogus. Tas laimingas gali būti, kas to nežino, bet ir jis nelaimingas, nes mirtis jį baido, tasai laimingas gali būti, kas yra prabudęs, kam paslaptis pasaulio atidengta, bet ir jis nėra juo, nes jis žino, kad vienų vienas jis yra, kad kančia jo amžina.

Maždaugel tokis turinys. Kaip matai, tau suvis netinkamas. Viena — jog labai nedievobaimingas. O Lietuvoje, paskendusioje kle-

rikalizme, tokis veikalas, kad jis ir nuodailiausias būtų, vis viena niekados neturės skaitytojų. Vėlgi ir idėją jo gali suprasti tik gerai išsilavinęs inteligentas, bet kol kas pas mus, kaip aš prisižiūrėjau, tai jų visai maža. Negalima gi prie jų priskaityti švedų [1], vargonininkų etc, kuriems rūpi daugiau mergaitės nei kas kitas.

Jei norite, kad mano nors vardas būtų, tai turite mano kelias apysakėles iš tų, kurias dėjote „Švyturin". Galite naudotis jomis be jokio atsilyginimo. Ten gal maž ir rasit ką nors atsakomą [2].

„Padavimų" laukiu kaip dangaus išganymo. Keikte keikiu poną Kuktą ir tave, brol, kad tu man jį užrodei. Kol gyvas būsiu, daugiau ten mano koja nepastovės [3]. Ech, Liudai, kaip baisu su lietuviais, kaip reikia atsargiam būti. „Viltis" apgavo, Kukta apgavo. Kam tikėti? Kas ten gyvena? Juk žydai, ir tie dėl „gojų" geresni, ne tiek sukčiai. Nenoriu aš turėti nieko bendro daugiau su jais visai. Teima juos visi velniai.

Mano pasveikinimas p. Bronislavai, saulei Lietuvos scenos.

Kas link scenos, tai aš nesuprantu, kam tu verti tokį mėšlą, kaip kokia ten „Vėjavaikė sesuo" [4], argi nėra tikrų tam veikalų, kurie vertėtų išversti lietuviškai.

Lik sveikas, Liudai.

V. Mickev[ičius]

Aš „Lietuvos žinių" lig šiol nesu gavęs nei vieno numerio.

19.XI.1912 m.
Baku

Autografas VRBR, F7—385, l. 33.

[1] Švedais vadindavo jaunuolius, kurie privačiai mokėsi gimnazijos IV klasių baigimo pažymėjimui ar brandos atestatui įsigyti.

[2] „Vaivorykštės" kn. 1 (1913) buvo išspausdinta V. Krėvės orientalinė legenda „Pratjekabuddha" ir į „Švyturį" (V., 1912) nepatekusios impresijos: „Žiemos nakčių sapnai", „Egoistas". L. Giros liudijimu V. Krėvės kūriniai, išspausdinti „Švyturio" almanache ir „Vaivorykštėje", buvo rašyti lenkiškai. Juos išvertė į lietuvių kalbą L. Gira.

[3] V. Krėvė savo žodį tesėjo: M. Kuktos spaustuvėje išspausdinti V. Krėvės „Dainavos šalies senų žmonių padavimai" ir „Milžinkapis", o „Pratjekabuddha"— J. Rinkevičiaus spaustuvėje.

[4] V. Pežinskio pjesę „Vėjavaikė sesuo" L. Gira išvertė ir išspausdino „Viltyje" 1912 m. pabaigoje. 1913 m. vasario 2 d. ją pastatė Vilniaus dramos artistų bendrovė pavadinimu „Iškrikusi sesuo".

Baku, 1912 m. gruodžio 28 d.

Linksmai sutikti Naujus metus — ir linksmai juos praleisti, pragyventi.

Kas link knygų „Šarūno“ ir kitų, darykite, kaip išmanote, kad bus geriau. Kritikos ir atskirų lankų laukiu. Apdarą (viršelį) galima padėti tokį, kaip „Žalioji pievelė“ [1]. Kainą padėti galima 1,25 kap., bet ne mažiau kaip rublis. „Vaivorykštę“ išsiųsk „наложенным платежом“, kaip tik išeis.

V. Krėvė

Atvirukas VRBR, F7—385, l. 28. Datuojama pagal pašto antspaudą.
[1] *Gira L.* Žalioji pievelė. V., 1911.

Baku, 1913 m. sausio 15 d. 1913.15.1.

Liudai,

Tu nežinai, kaip aš laukiu „Padavimų“. Ir šelmis gi tasai Kukta! Norėjau nurašyti jam laišką, kad piktai išbarus, bet pamislinau, kad neverta, nes tuo padėjimo savo nepagerinsiu; atkeršiu aš jam kuo nors jautresniu nei barimas: prisieis jam tiek laukti pinigų, kiek man „Padavimų“.

Esu kaip ir nusigandęs kas link padavimų. Vakar atradau vieną lapą, kuris turėjo būti „Užburtame kalne“, nes vidury ten yra menka, kaipo man išrodė, vieta, kuri neatbūtinai turėjo būti perdirbta — ir aš ją perdirbau: tai vieta, kur yra pasakojama, kaip kunigaikštis Vinkšnys pamylėjo dukterį Liškiavos kunigaikščio. O dabar nežinau, ar neliko ten po senovei, nes lapas vienas atsikliuvo pas mane. Jei taip — labai gaila, bet atitaisyti tur būti vėlu.

Siunčiu tau savo „Pratjekabuddhą“. Nuvargau, nuilsau, vienas sau bebūdamas, ir net nežinau, ar geras tai daiktas, kurį rašau, ar gal tokis, kurio ir skaityti neverta. Kaip kada manau, kad geras, kaip kada — kad labai menkas. Susimildamas, jei turėsi laiko ir noro, perskaityk ir išreikšk man savo nuomonę. Tik gavęs duok greitą atsakymą, nes kopijos šio rašto neturiu ir bijau labai, kad nepražūtų: visgi tai darbas pusės gyvenimo. Kad pražūtų šis raštas, pusė metų būtų išbraukta iš mano amžio, nes, juokinga, aš jaučiu, kad gyvenu tada, kaip rašau, nors ir kvaila rašau.

Jei galėsi jį sunaudoti savo „Vaivorykštėj“— naudokis. Sąlygos tokios: atskirai vien tik dėl manęs atmušti gražiai ant gero

popierio (nors ant tokio, kaip tavo „Tėvynės keliais“ [1]) 500 egzempliorių. Ant viršelio padėti, kad redagavo šį veikalą Liudas Gira. Jei bus daleista daugel klaidų, gėdą turėsiu ne vien aš, bet ir tu. Supranti, Giruli.

Jei patsai nesunaudosi, reiks pasiūlyti „Lietuvos žinioms“.

Ačiū tau labai, kad taip, gero man norėdamas, stengiesi mane pertraukti Lietuvon. Žinoma, ir aš labai to norėtau, bet dėl daugelio priežasčių negaliu. Viena — aš nemyliu senų kalbų išguldinėjimo, varyti darbą, kurio neapkenti, sunku ir nenaudinga nei man, nei tiems, dėl kurių naudos turėtau darbuotis. Yra ir daugel kitų priežasčių, gal dar svarbesnių nei šioji, bet neverta aplink jas kalbėti laiške, nes, vis viena, jos, kaip buvo, ir pasiliks ir nepranyks nuo to, kad jas kitam papasakosiu.

Žinai, brol, „Viltis“ juo toliau, juo aršesnė yra. Jaugi daugelio joje be piktumo negaliu skaityti: tokis klerikalizmas, piktas ir tamsus, kaip naktis. Aš nesu nei klerikalas, nei priešas jų, bet reikalauju nuo kiekvieno, kad jausmų kitų neužgaudinėtų. Per tai negaliu ramiai skaityti nei „pirmeivių“ karštų, nei „atžagareivių“ tamsių. Aš „Vilčiai“ prijaučiu, kaip tautiškam laikraščiui, ir gaila, jei ji taps „klerikališku“ vien.

Atsiųski man „kritiką“ aplink „Šarūną“ [2]. Žingeidu paskaityti, nors aš manau, kad taip sudarkyto rašto ir kritikuoti neverta. Ačiū už „Birutę“ [3].

Viso gero tau ir žmonai tavo. Ar dar turi vieną tik sūnų? Nu lik sveikas, drauge. Rašyk tankiau, nors maža.

Tavo *Vincas*

Autografas VRBR, F7—385, l. 34.

[1] *Gira L.* Tėvynės keliais. V., 1912.

[2] Draugija, 1912, Nr. 70, p. 179—183. A. Jakštas-Dambrauskas Druskiaus slapyvardžiu pasirašytoje „Šarūno“ recenzijoje dramą vertino neigiamai: „Veikalas išėjo be galo ilgas, neapdirbtas, nuobodus, nenusisekęs“. Prikišo gausias tarmybes dramos kalboje.

[3] *Landsbergis-Žemkalnis G.* Birutė. V., 1907.

JURGIUI ŠLAPELIUI

Baku, 1913 m. sausio 17 d.

Ačiū Tamistai už knygas, atsiųstas man. Jei nors kiek iš mano knygų yra išparduotų [1], atsiųski man Tamista dar „Algimantą“ [2], tik apdarytą, o teipogi „Klaidą“ Lazdynų Pelėdos [3] ir du egzemp. „Šarūno“.

Bijau, kad nebūtau Tamistai labai skolingas.

Vincas Mickeviče

Autografas VUB RS, F119. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] Iki 1912 m. imtinai buvo išleistos šios V. Krėvės knygos: „Gilšė. Dzūkų legenda.— Bobulės vargai" (1909), „Dainavos šalies senų žmonių padavimai" (1912), „Šarūnas" (t. 1—2, 1911), „Milžinkapis" (1912), „Užkeikta merga" (1912).

[2] *Pietaris V.* Algimantas, t. 1—5, Shenandoah, Pa., 1904—1905.

[3] Lazdynų Pelėdos apysaką „Klaida" išleido „Vilties" laikraštis 1909 [virš. 1910].

LIŪDUI GIRAI

Baku, 1913 m. sausio mėn.

Skubinu duoti tau atsakymą, kaip rašai.

Matai, šis veikalėlis „Pratjekabuddha" yra išlaikytas grynai Indijos stiliuje, kiek aš tai galėjau padaryti, ir per tai tau ir daugeliems kitiems gal ne suvisai bus suprantamas. Aš esu gerai išstudijavęs dėl disertacijos [1], kurios vis neužmirštu, Budos gyvenimą, jo mokslą ir padėjimą religijos Indijoje prie Budos ir visi jau metai, kaip liaudies universitete [2] m. Baku skaitau lekcijas aplink tai vienąkart ant nedėlios (kad matytai, ka nemeluoju, pridedu čion ir programas dvi). Vaisius studijų mano yra „Pratjekabuddha".

Kas link tavo klausimų, štai galiu ką paaiškinti:[3]

Mehandra=Mahan Indra, t. y. Didis Indra (pravardė Indros). Satakrata=tas, kuriam šimtines (sata — сто) aukas duoda, irgi pravardė Indros. Soma yra gėrimas dievų, kuriame gyvena didi galybė, duodanti dievams amžiną gyvenimą etc. Per tą Soma yra viena iš didžiausių galybių pasaulio, pagal Jajnavalkijos mokslą, ir Indra dažnai yra vadinamas vyriausiu broliu Somos. Indijonai manė, kad dievai kaip ir žmonės ir visa, kas yra pasaulyje, yra tik apsireiškimas daugumoje vienos galybės, kuri pasaulius (dievus, žmones ir visa, kas yra) leido iš savęs, t. y. sutvėrė, kaip mes pasakysime. Ir toji galybė, kurios žmogus ir dievai nei suprasti gali, nei apimti, pavadinta yra „Pradžiapati"=tas, kuris yra pradžia, sutvertojas. Per tai Indra ir yra vadinamas vyriausias ir pirmutinis sūnus Pradžiapačio.

Toliau gi — tai yra mano filosofija ant pamatų senosios Indijos. Ten kiekvienas žodis turi dėl manęs didelę reikšmę, ir viena permaina man gali daugel kraujo sugadinti. Aš manau, kad būtų

labai gerai, kad tu rankraštį (kopijos neturiu apdirbtos) ir surinktą ir atspaustą lapą atsiųstai man dėl korektos, paženklinęs žodžius, kuriuos aš turiu paaiškinti. Aš duosiu paaiškinimus, kuriuos galima bus padėti gale. Toki paaiškinimai, man matosi, yra neatbūtinai reikalingi, ir iš karto duoti jų negalėjau, nes daugel vietų, kurios yra dėl kitų neaiškios, man neaiškiomis nesirodė, ir aš negalėjau atkreipti ant jų savo atidos. Žmogus iš šalies, kuriam visos mintys ir žodžiai yra kone suvis nauji, geriau galės pažymėti, koki žodžiai turi būti paaiškinami. Aš manau, kad daugel blogo nebus, jei per tai „Vaivorykštė" ant pusės mėnesio užsitęs toliau. Juk ir taipo ilgai jos laukiame. Galėtai gi duoti rinkti „Pratjekabuddha" anksčiau kaip kitus dalykus. Kol paskui tie būtų renkami, aš grąžintau tau korektą. Žinoma, visa šita galima tik būtų, jei tiks dėl tavo „Vaivorykštės" visas tas veikalas. Aš norėjau savo lėšomis spausti, bet mane namiškiai gerai apipešė: sesuo teka už vyro, ir turėjau namo nusiųsti daugiau tūkstančio rublių ir pasogai, ir veseliai. Likau suvis plikas, o čia vasarą norėtau (taipo svajoju) nuvažiuoti Fransijon ir (kas dar aršiau) — apsivesti.

Liudai, atsiųski susimildamas man nors tas brošiūrėles padavimų, kurios jau išėjo iš spaudos. Laukiu laukiu ir sulaukti negaliu, kada išeis, kada pamatysiu.

Nu, su „Viltimi" ačiū dievui, ar ir nežinau kam, jau atsilyginau, kaipo perskaičiau „Viltyje". Manau, kad ten labai pyko. Ir ima juos visi velniai.

Atsiųski taipo ir savus raštus, kurie naujai išėjo.

Lik sveikas, Liudai, sveikinu tavo žmoną ir visus pažįstamus.

Tavo

Vincas

Ar nematai Palukėno ir Adomavičiaus? Žadėjo man ir fotografiją atsiųsti (nusiėmėm kartu visi), ir ne tik fotografijos, bet ir laiško nuo jų negavau, nors ir esu jiems rašęs porąsyk. Jei neatmušėte dar „Užburto kalno" atskiromis knygutėmis, tai ir nereikia suvis. Laukiu taipogi sąsiuvio „Draugijos", kur yra rašyta kas link nelaimingiausio „Šarūno", ant kurio be širdies skausmo žiūrėti negaliu. Tiek klaidų, dieve mano. Viena mano svajonė, kad sulaukti geros laidos, be klaidų, be iškraipymų. Nu dar kartą — lik sveikas! Karo ar laukiate?

Vincas

Autografas VRBR, F7—386, l. 70. Datuojama pagal turinį.

[1] V. Krėvė apgynė disertaciją apie Pratjekabudhos žodžio reikšmę 1912 m. Kijevo universitete ir gavo lyginamosios kalbotyros magistro laipsnį.

[2] Apie Baku liaudies universiteto įsteigimą ir ketinimą skaityti jame paskaitas V. Krėvė minėjo jau 1910.XII.21 d. laiške J. Basanavičiui. Liaudies universitetas buvo įkurtas 1911 m. V. Krėvė 1912 m. skaitė ciklą paskaitų Indijos filosofijos bei religijos istorijos („Buda, jo gyvenimas ir mokymas") tema. 1913 m. buvo parengęs paskaitų ciklą „Religijos atmainų istorija". Dalis tų tezių išspausdinta laikraštyje „Kaspij". Apie islamo religijos istoriją skaityti negavo leidimo. 1914 m. skaitė 3 ciklus: 1) Indoeuropiečių protėvynė, 2) Lermontovas, 3) kalbotyros klausimai.

[6] Paaiškinimai išspausdinti prie „Pratjekabuddhos".— Vaivorykštė, 1913, kn. 1, p. 67, 68.

Baku, 1913 m. vasario 8 d.

Nū tik nuleidau į tave laišką su visais paaiškinimais, kurių reikalavai pirma, ir štai apturėjau naują laiškelį.

Kas link pavadinimo, aš manau, kad geriau būtų palikus tą patį, t. y. „Pratjekabuddha", tik vietoje paaiškinimo padėti tą antgalvėlį, kurį tu esi pramanęs — „Šventųjų Gango vilnių pasaka", vietoje to, kurį aš padėjau. Sutinku sutinku, Liuduli. Kaip rašyti „maharadžia" ar „maharadža"— tau geriau žinoti, nors tai žodis „maharaja", sanskr[itiškai] minkštai yra ištariamas. Kas link rašliavos, turi pilną liuosybę taip ar kitaip rašyti. Žodis „pabranka"=czuć, rusiškai „похоть, чувственное наслаждение". „Pabranga" aš paėmiau iš žodyno Lalio[1]. Kaip būtų geriau, aš nežinau, Mritrija yra dievas — похоти и наслаждения, o taipogi ir mirties — (Mara).

Nu, lik sveikas.

Tavo *Vincas K.*

Autografas VRBR, F7—386, l. 35. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] *Lalis A.* Lenkų ir lietuvių kalbos žodynas. V., 1912.

Baku, 1913 m. vasario 24 d.

Skubinu duoti greičiau paaiškinimus, kurių reikalauji: Kali — valdovas piktų galybių, pasakysim — dievas. Candalia=patsai žemiausias, labai niekinamas luomas žmonių, bet ne vergai jie, tik yra tai ainiai tų žmonių, kurie gyveno Indijoje pirma, nei ją užkariavo indusai — arijai. Kšatrijai — luomas karžygių (войны). Kama — желание, noras. Karman=darbas (дело). Yra tai dvi galybės, kurios išturi vėlę žmogaus nuo to, kad ji nenueina „nir-

vanon“ [1]. Šios dvi galybės priverčia žmogų iš vieno gyvenimo pereiti kitan, iš vienos formos buvimo — kiton. Kad išsigelbėtų, reikia išsižadėti noro ir darbo („kama“ ir „karman“).

Aplink kitą ką toliau.

Atvirlaiškis (be parašo) VRBR, F7—385, l. 36. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] Nirvana (sanskr. užgesimas, išblėsimas) — budizmo religijoje aukščiausias palaimos būvis, išsivadavimas iš gyvenimo rūpesčių, visiškos ramybės būsena.

Baku, 1913 m. pavasaris

Liudai,

Kaip gyvuoja „Vaivorykštė“? Kaip tik užgims ant balto pasaulio, siųsk kuonogreičiausiai man.

Kaip gyvena taipogi mano „Padavimai“, nelaimingi „padavimai“? Rengiuosi parašyti laišką ponui Kuktai, kuriame jį baisiai išniekinsiu, nes pasielgimas jo yra tikrai begėdiškas. Nežinau, ar tai laimė mano tokia, kad kiekvienas Vilniuje vis mane apgauna, ar gal tai tik pritaikymas prie manęs patarlės, kad „kvailą žmogų ir bažnyčioj muša“. Bijau, kad antrasai nebūtų tiesa.

Esu vėl parašęs ir perrašęs jau vėl vieną trumpą apysakėlę, kuri vadinasi: „Indas, kuriame karalius laiko geriausią savo vyną“ [1]. O dabar rašau trumputį vaizdelį iš dabartinio žmonių gyvenimo Dainavos šalies, kuris vadinasi: „Viršaitis mirė“ [2]. Tuoj užbaigsiu.

Atrašyk nors kelis žodžius, kaip tau tinka mano „Pratjekabuddha“. Susimylėdamas, tik prižiūrėk kiek galima teksto, kad klaidų ir iškraipymų nebūtų.

Kas link leidimo jo atskiromis knygutėmis taipo, kad man tektų 500 egz., o leidėjui 300, aš sutikti ant to negaliu, nes viena, aš iš anksto savo sąlygas pastačiau ir žodžio mainyti nenoriu, o kita, manau, kad ir 500 egzempliorių neišparduosiu: dėl Lietuvos per daug tai yra. Ponas leidėjas, žinoma, savo 300 gal ir išparduotų, o man tai priseitų parduoti žydaukoms svarais, kad silkes vyniotų.

O kita vėl, aš bijau, kad paskui neišeitų keblumai, nes aš gal atspausiu atskirą knygutę padavimų Tolimų Rytų krašto, nes turiu dabar tris: „Wrogie moce“ [3] (išversiu lietuviškai), „Pratjekabuddha“ ir „Indas, kuriame karalius laiko geriausią savo vyną“

(iš gyvenimo senovės laikų žydų karalystės). Paskui ponas leidėjas kabintųsi int mane, kad aš jam esu padaręs nuostolius.

Jeigu aš esu pasivėlavęs ir jau leidėjas atmušė daugiau, nei aš esu užsiderėjęs, tai yra jisai pats kaltas, ne aš, ir teranda patsai išėjimą iš šio padėjimo, by man jis nekenktų nei kiek.

Ką dabar tu veiki? Atsiųsk man taipogi savo paskutinį veikalą „Tekanti aušrelė“ [4], rodos, nesu gi skaitęs jo. Žadėjai taipogi atsiųsti numerį, kur rašo aplink mano „Šarūną“ Dambrauskas ar kas ten. Na ir pasikalbėjimą aplink vedimą. Kaip gyvena tavo žmona ponia Bronislava? Kas tai, kad ji dažnai taip serga? Rašyk, brol, dažniau ir duok žinelę aplink naujus veikalėlius, kurie pasirodo Lietuvos literatūros dirvoje. Gal girdėjai, ką veikia dabar Mikuckis. Aš iš Vilniaus jokių žinių negaunu: Adomavičius tyli, Palukėnas tyli — gal jie ten numirė.

Kad man prikalbėjai, ka įsimylėjęs esu, nes užmiršau tau prisiųsti programą mano lekcijų, tai dabar siunčiu kelias. Skaitau ištisus metus dukart ant nedėlios: „Budha, jo gyvenimas ir mokslas“. Klausėjų turiu gana daugel.

Autografas VRBR, F7—386, l. 61. Datuojama pagal turinį.

[1] *Krėvė V.* Indas, kuriame karalius laiko geriausią savo vyną.— Vaivorykštė, 1913, kn. 2, p. 3.

[2] Tokio pavadinimo V. Krėvės apsakymas nežinomas.

[3] „Priešingos jėgos“ *(lenk.)* — „Legenda iš senų persų religinių padavimų“ buvo išspausdinta 1907 m. Kijeve išleistame rinkinėlyje „Frustra“. Vėliau V. Krėvė parašė dar ketvirtą kūrinėlį „Moteris“ tais pačiais orientaliniais motyvais. Šie kūriniai buvo išspausdinti atskiru „Rytų pasakų“ leidiniu tik 1930 m.

[4] *Gira L.* Beaštanti aušrelė. V., 1913.

Baku, 1913 m. vasara

Liudai,

Dovanok, kad ilgai jokios žinios nedaviau aplink save. Prieš velykas, kada mus anksti paliuosavo nuo darbo, dar pusiau šeštos nedėlios gavėnios, buvau nuvažiavęs Persijon. Grįžau jau po velykų ir radau kartu abi knygi — ir „Padavimus“, ir „Vaivorykštę“. Paskui prasidėjo egzaminai, laiko turėjau taip mažai, o kad jo biskis ir buvo, negalėjau, vieko trūko imti plunksną rankon, o čia vėl iš „svetimos šalies“ parsivežiau drugį, kuris ilgai nurimti nenorėjo. Dvi dieni tam atgal gavau tavo laišką, o vakar ir nuo Kuktos. Atsiųsiu, žinoma, jam visa, kas priguli, tik nesiskubinsiu: nesiskubino ir jisai.

„Vaivorykštė“ puikiai išleista, ir tikrai tave galima pasveikinti. Kad tik visados būtų tokis gražus turinys, kaip dabar išvaizda. Man matosi, kad dabar turinio yra silpnoko, betgi... „первый блин комом“. Man matosi, kad per daug yra eilių ir tarpu jų besi ir menkos. Ypač man nepatinka „Kraujas“, taip jau čia kvepia mokiniu trečios klesos, nors tai menka geresnis yra ir „Literato užrašai“ [1]. Užtat „Bangos siaučia“ [2] man tinka. Keli žodžiai kas link liaudies dainų [3]. Žinai ką, Liudai: užrašyti tikrai tarmiškai dainą moksliškai yra darbas nelengvas, atlikti tai gali vien mokslo vyras, bet ne kiekvienas žmogus. Per tai visi „užrašai“ diletantų gadina tik tarmę. Kita vėl „Vaivorykštė“ yra ne mokslo laikraštis, vien dailės, per tai aš manyčiau, kad geriau būtų „lietuviškai“, bet ne „dzūkiškai“, „žemaitiškai“ etc. Nepadarysite nieko blogo, jei iš dainos išmesite visas „ulyčias“, „gaspadorius“, pamainydami tikrai lietuviškais žodžiais ir, kiek galima, pasilaikydami rašliavos ne tarmiškos, bet literatūros. Visi tie barbarizmai ir rašliava nėra ženklas tarmės, tik veltui akis bado. Vėlgi ir žmonės, paskaitę ten dainas, imtųsi dainuoti dainas pagal „Vaivorykštės“, pakeisdami barbarizmus. Aš turiu daugel dainų, taipogi turi ir Adomavičius, vargonininkas švento Mikalojaus. Aš gi turiu net mėgintų taip taisyti, jei tai galima tai pasakyti, dainų. Jei tau jų reikia, atrašyk, aš atsiųsiu. Kas link vaizdelių iš gyvenimo liaudies, aš, nors turiu du, bet atsiųsti negaliu nei vieno, nes abu reikia dar biskį dailiau apdirbti, perrašyti, o laiko nėra. Vienok aš tau atsiųsiu kai ką. Jei tau tiks, atspausi, o ne — grąžinsi man atgalio, ar atiduosi „V. Ž.“. Aš mokesčio už tą, ką atsiųsiu, neieškosiu, vienok, jei bus kas nors galima gauti nuo Rinkevičiaus [4], paimk ir perduok „Rytui“ [5]. Taipogi paveski už viena jam 15 egzempliorių „Užkeikta merga“, „Užburtas kalnas“ ir „Milžinkapis“.

„Padavimuose“ vienok yra daugel klaidų. „Milžinkapyje“ (šonas 37, eilė 18) net praleista eilė, rėdelis; po žodžių „kapą geltonų smėlių“ turi būti: „ir pastatė ant jo aukštą kuorą“.

Aš tai dar vis su „Judha“ kamuojuos. Nors jau esu pirmą dalį užbaigęs ir kone antrą, bijau parodyti pasauliui. Noriu, kad mano tai būtų geriausias veikalas. Svajoju gi ir aplink kitą: tai aprašyti kovą tarpu dviejų pasaulių: Europos ir Tolimųjų Rytų. Bet gal man tam jėgų neteks ir liks visa tik... svajone. Labai jau aš didis tinginys.

Parašyk, kaip tau patiko „Pratjekabuddha“. Noriu žinoti tavo nuomonę.

Nu, lik sveikas, Liudai. Mano žemas žemas linkėjimas poniai Bronislavai.

Tavo — *Vincas*

Autografas VRBR, F7—386, l. 54. Datuojama pagal turinį.

[1] Vaizdelių „Kraujas“, pasirašyto G. Kuzavo, ir „Literato užrašai“, pasirašyto Akstinų Vinco slapyvardžiais, autorius — L. Gira.

[2] *Žr.* *Seinius I.* Bangos siaučia.— Vaivorykštė, 1913, kn. 1, p. 129—167; kn. 2, p. 270—373; 1914, kn. 3, p. 467—541.

[3] „Vaivorykštės“ kn. 1 buvo išspausdintos L. Giros ir M. Kudarausko surinktos lietuvių liaudies dainos, kn. 2 — V. Krėvės. L. Gira prieraše paaiškino, kad pastarosios pateikiamos ne mokslo metodu, bet restauruotos. Šias dainas V. Krėvė „Raštų“ t. 1 (1921) pateikė kaip savo kūrybą.

[4] Rinkevičius Jonas (1887—1958) — knygų leidėjas Vilniuje. Išleido V. Krėvės „Pratjekabuddhą“ 1913 m.

[5] „Rytas“— klerikalinė švietimo draugija, veikusi 1912—1938 m. Vilniaus krašte.

TIGRANUI ACHUMIANUI

Vilnius, 1913 m. liepos 13 d.

Милый, дорогой
Ахумянц,

Я только что приехал в Меречь и здесь нашел Ваше письмо. Я завидую Вам, что Вы сидите в деревне или почти что в деревне и работаете. Я же все время странствую, как вечный жид. По дороге из Баку где я только ни побывал, куда ни заглядывал. О какой-нибудь планомерной работе и речи, конечно, быть не может. Настоящее письмо пишу Вам из Вильно. Знаете, меня здесь ругают [1], на чем свет стоит. Пишите, Ахумянц, побольше, и я Вам отвечу тоже большое-большое письмо.

Адрес: Вильно, Главный почтамт, до востребования.

Autografas (be parašo) LKLI BR, F1—413/2. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Achumianas Tigranas (1894—1973), armėnų rašytojas. Žr. jo atsiminimus apie V. Krėvę p. 343—346.

[1] Recenzuodamas „Vaivorykštės“ pirmąją knygą, A. Jakštas labai sunieki no V. Krėvės „Pratjekabuddhą“: „...tai tikra kankynė“ (Draugija, 1912, Nr. 76, p. 401—403).

REBEKAI KARAK

Merkinė, 1913 m. rugpjūčio pradžia

Девуся, милая, дорогая, как ты теперь там живешь? Я ужасно тоскую за тобою. Сегодня ночью дважды тебя видел во сне, и оба раза сон был тяжелый, тоскливый. Милая, как ты устраиваешься там? А тебя тут ждали, особенно маленькая сестренка Варуся [1], которая припасла для тебя много груш, слив и была очень разочарована, когда я вернулся один; теперь она все собирается к тебе. Знаешь что, Девуся, ей в настоящее время идет седьмой годик. Как ты думаешь, если взять ее с собою? За год она научилась бы говорить немного по-русски, изучила бы азбуку, и в следующем году отдали бы ее в азбучный класс. Как думаешь, Девуся? Напиши мне. Если посоветуешь, сделаю. Возни, правда, будет.

Напиши, Девуся, как твои дела идут, и постарайся креститься, как можно скорее. Попроси ксендза Гиру, тебе ведь никто не сможет отказать. Наше материальное положение неважно: у меня всего лишь 200 рублей. Хватит ли этого, Девуся? Знаешь что, милая: я забыл ключи свои в комоде, а между тем корзину, уезжая из дому, запер на ключ и теперь не могу добраться до нее. Если сможешь выслать скоренько мне ключи по почте, вышли, буду тебе очень благодарен. Они лежат в верхнем ящике комода.

Уезжая из Вильно, пальто примерить я не мог, так как не было готово, а ждать я не мог дольше. Ты хорошенько их пробери. Знаешь, Девуся, закажи еще нижнего белья, потому что на неделе я не смог этого сделать: нет надлежащей материи.

Милая моя дурочка, как бы я хотел поцеловать твою мордочку, крошечную, нежную, нежную... Мне все кажется, что ты тоскуешь, страдаешь там. С кем ты теперь спишь? Боишься, вероятно. Ах, Девуся, кабы скорее все это кончилось, как бы скорее мы были вместе! Здесь страшная пустота. Нечего делать, некуда идти, всюду стоит непролазная грязь. Книг нет, а что есть, заперто, и ключи в Вильно. Хорошо, что тебя еще здесь нету, а то получила бы новое удовольствие.

Еще, миленькая, спроси у Руцевича [2], не нужны ли мне какие-нибудь документы для венчания, метрика или другие, которые я должен получить от своего настоятеля. Спроси и напиши мне, чтобы потом еще не вышло задержки.

Пиши, милая, адрес знаешь. Поклон Гире и жене его, пани Брониславе. Целую всех. Ужасно спешу. Извини, прости.

Твой *Витя*

Напиши поскорее. Скажи, что делать с сестрой?

Autografas LKLI BR, F1—410, l. 18. Datuojama pagal turinį.

Karak Rebeka Ona (1892—1966), V. Krėvės žmona Marija Mickevičienė. 1913 m. rugpjūčio 19 d. Vilniuje V. Krėvė ir R. Karak susituokė (LKLI BR F51—237). 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

[1] Veronika Mickevičiūtė-Lapėnienė. Žr. jos atsiminimus apie V. Krėvę, p. 407—435.

[2] Rucevičius Antanas (1880—1949), kultūros veikėjas. Vienas „Švyturio" knygų leidimo bendrovės steigėjų.

Merkinė, 1913 m. rugpjūčio 8 d.

Сегодня уже четверт 8 августа. Почему не написала ни одной строчки, я ведь просил тебя писать как можно чаще. Я очень беспокоюсь насчет тебя... Не знаю, что за дурацкое настроение у меня, но только каждый день я вижу ужасно неприятные сны, главным образом насчет тебя. Девуся, милая, будь очень осторожная и берегись, милая. Мне очень страшно за тебя. Но почему ты мне ничего не пишешь?

Приеду, вероятно, 14 авг.

Atvirlaiškis (be parašo) LKLI BR, F1—429. Datuojama pagal turinį ir pašto antspaudą. Adresuota į Vilnių.

LIUDUI GIRAI

Baku, 1913 m. rugpjūčio antra pusė

Gerbiamas ponas Gira,

Būnant Vilniuje, man atsitiko praleisti kone visus savo pinigus, ir už tai meldžiu tavęs labai nužemintai atsiųsti man, kiek galėsite, nor po desėtkį, nor po penkis, nes dabar labai reikalauju. Prieg savęs neturiu nei dviejų skatikų.

Tikiu, ka neatmesite mano prašymo ir atsakysite man.

Su pagarba

Vincus Mickevičius

Atvirlaiškis VRBR, F7—386, l. 51. Datuojama pagal turinį.

Baku, 1913 m. rugpjūčio 27 d.

Ačiū Jums labai už pinigus, kuriuos skubinuosi siųsti. Linkėjimas visiems draugams ir tavo žmonai. Lik sveikas. Atrašysiu paskui. Siųskit greitai „Vaivorykštę".

Vincus

Perlaida, VRBR, F7—385, l. 37. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Baku, 1913 m. rugsėjo 5 d.

Liudai,

Ar pas jus namie, ar gal sename mano bute ant Antakalnio aš užmiršau portfelį su popieriais. Aršiausia, kad ten yra pasportas mano švogerkos, kuri nū atvažiavo čionai, o užjovyti nėra kaip, nes pasportas portfelyje, o portfelis Vilniuje. Susimylėdamas užeiki int seną mano gaspadinę, kuri gyvena ant švento Jono gatvės (Благовещенская, 19, кв. 7, Млъ Лукашевич), ir jei surasi, atsiųski man konogreičiausiai. Neatbūtinai būsiu dėkingas: išvaduosi mane iš pikto padėjimo. Pirma paieškoki pas tave, gal ten kur užsimetęs.

Mano žemas linkėjimas ir žmonos visiems geriems mano draugams iš redakcijos ir tavo žmonai P. Bronislavai.

Atvirlaiškis (be parašo) VRBR, F7—385, l. 38. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Baku, 1913 m. žiema (X—XI)

Liudai,

„Vaivorykštę" gavau ir net jau perskaičiau.

Matau progresą, nes netiko man vien tik referatas aplink orientalinę srovę[1], ar kaip jis ten pavadintas. Gal autorius ir labai didis mokslo žmogus: jų gi Lietuvoje kaip grybų po lietumi, bet man nusiduoda vis, kad tai rašė mokinys — ir gana, dargi ir menkas mokinys, nes aš kaip mokytojas nepažemytau jo, kaipo užganėdinančio dėl savo mokinio, nors by duokime VI klasos. Gal aš apsirikau, nežinau, bet aš visgi nedėtau jokio „Vaivorykštėn" moksliško straipsnio, jei neturėtau geresnio.

Rašyk, kada manot išleisti trečiąją knygą? Aplink kalėdas? Jei „dainos“ gali būti tokioje formoje patalpintos ir tolimesnėse knygose, atrašyk, pagaminsiu daugiau. Ar gal atsiųsti be jokių taisymų?[2]

Daugiau gal neduosiu nieko trečian numerin, nes visi mano darbai žuvo tame nelaimingame portfelyje, aplink kurį aš lig šiol jokios žinios negavau. Ne tiek man gaila mano brulionų, nes daugumą, o ypač kas link „Judos“, jau atrestauravau ačiū tiems popiergaliams, kurie čia užsiliko, kaip pasporto, kuris pridarė man daugel nelaimės ir vargo, nes lig šiol negavau, ir mano švogrė gyvena pas mane, nes negali sau gyvenimo nusisamdyti. Kaip galėjo ponas Kubilis palikti pas Lukoševičienę pasportą? Susimildamas, jei galėsi, primyk jai nuo savęs. Aš taipogi laišką parašiau.

Nu, brol, ir vargo gi aš turiu apsivedęs, tegul jį dievai! Pirma gyvenau kaip užu pečio pono dievo, o dabar vieni vargai,— pasirodžia, kad pati penėti dukart brangiau nei save užlaikyti. O paskui kol gyvenimą radom, kol apsigyvenom etc. etc.

Mano pasveikinimas visiems pažįstamiems ir p. Bronislavai ypač. Žmona mano taipogi sveikina. Kasdien ji rengiasi rašyti jums, bet nežinau, ar prisirengė.

V. Mickevičė

Autografas VRBR, F7—386, l. 74. Datuojama pagal turinį.

[1] *Gustaitis M.* Orientalinė srovė Europos literatūroje.— Vaivorykštė, 1913, kn. 2, p. 391—399.

[2] *Krėvė V.* Iš lietuvių liaudies poezijų. Senovės dzūkų karo dainos.— Vaivorykštė, kn. 2, p. 374—389.

TIGRANUI ACHUMIANUI

Baku, 1913 m. lapkričio mėn.

Дорогой Ахумянц,

Я очень виноват перед Вами; я никак не мог собраться с духом и написать Вам письмо, хотя не раз имел весьма большое желание: не было подходящего настроения. Или было пусто на душе, как летом в крестьянском амбаре, или я находился в таком настроении, что лучше было и не писать. В сравнении с прошлым годом скучно и пусто как-то. Прошлый год представляется мне каким-то полным жизни, кипучим. Особенно

скучно и уныло в училище. В прошлом году я чувствовал горячую связь со своими учениками, и заниматься было интересно. В этом году ничего подобного нет, и я окончательно возненавидел и себя, и свое дело. Трудно работать, раз нет увлечения, нет связи между нами и теми, для кого работаешь и стараешься, а быть лишь «чиновником» тошно, невмоготу. Со своими коллегами я окончательно, сам того не замечая, разошелся еще больше — вот видишь, дорогой Ахумянц, что хорошего у меня ничего нет, нечем, значит, делиться; можно разве «ныть», но этим не стоит ни беспокоить ваших ушей, ни мешать Вашему юному жизнерадостному настроению.

Делать я в настоящее время ничего не делаю, писать ничего не пишу, словом, живу «как все».

Я имею к вам «маленькую» просьбу. Ко мне обратился редактор одного из литовских журналов с просьбою, не смогу ли я написать хоть коротенькую статью про литературу армян, «Этого старого с оригинальною культурою народа». Ему нужна эта статья, так как он хочет откликнуться на юбилей армянского алфавита письменности, и он думал, что, раз я живу вблизи армян, наверно, что-нибудь знаю про армянскую литературу. К сожалению, я ничего не знаю [1]. Не будете ли вы так добры взять этот труд на себя. Статья может быть и компилятивного характера, конечно, вы напишете ее на русском языке, а с русского на литовский переведет кто-нибудь из членов редакции.

Если Вы это сделаете, Вы очень обязуете меня.

Мой привет Ольге Самородовой и Азатовой [2].

Ваш

Викентий Креве-Мицкевич

Autografas LKLI BR, F1—413/2. Datuojama pagal turinį.

[1] Straipsnį apie armėnų literatūrą „Vaivorykštei", norėdamas paminėti 1500-ąsias armėnų raštijos metines, L. Gira buvo užsakęs V. Krėvei, tikėdamasis, kad jį galėsianti parašyti jo žmona (V. Krėvės laiškas L. Girai 1913.XI.11).

[2] Poetė O. Samorodova, žuvusi per Leningrado blokadą Didžiojo Tėvynės karo metais, ir M. Azatova, akademiko S. Barchudarovo žmona — rinkinio „Pirmieji daigai" dalyvės.

LIUDUI GIRAI

Baku, 1913 m. lapkričio 11 d. 1913.XI.11.

Liudai,

Nusidėjau aš labai, kad ilgai nė žinios nedaviau tau: nebuvo ko rašyti, mano galva dabar vis viena išpurtusio kopūsto, nieko joje nėra.

Gavau tavo laiškelį, kuriame tu prašai, kad mano žmona parašytų ką nors aplink armėnų literatūrą [1], lygiai gali to reikalauti nuo savo žmonos ponios Bronislavos, nes jos abi, manau, tiek išmano. Kita vėl, visos moteros, kol mergos, netekėję, mintimi, svajone skrajoja kaip paukštės, o kaip išeina už vyro, tupi kaip vištos ant gūžtos. Aš patsai, kad ir žadėtau, vis viena neištesėsiu. Nurašiau vienam armėnui, kurs yra žmogus gabus ir savo literatūrą gana gerai žino, kad jisai parašytų ką nors, bet dar nuo jo atsakymo negavau. Gyvena jisai šiuosmet Maskvoje (studentauja). Jis, jei parašys, tai gudiškai, o išversi tai patsai, tik nežinau, ar parašys, nes tai žmogus labai gabus ir tinginys nepaprastas, pavardė jo Achumianc, Armenak (vardas)[2]. Rašyt dabar nieko nerašau, nei laiškų. Iš naujienų vien šios: draugija, sumaniusi leisti kasdieninį laikraštį „Lietuvos žinios", kreipėsi į mane, ar nepanorėsiu įstoti pajininku. Dar atsakymo nedaviau, bet prielankiai atsakysiu, nes dabar, kada „Viltis" tapo „katalikų" laikraštis, reikalingas yra daugiau nei pirma laikraštis taip sau žmonių, dėl kurių pasaulis dar nepasidalino ant dviejų pusių: „katalikai" ir „antikatalikai".

Gavau dar užprašymą nuo pono Smetonos, kuris pasiūlė man net 3 kap. honoraro. Taipogi dar neprisirengiau jam atsakyti. Bet ir ką gi aš galiu atsakyti, kai aš nieko neturiu. Kad turėtau, gal nusiųstau ką nors, ir tai būtų atsakymas mano.

Kaip dabar gyvuoja „Vaivorykštė"? Ar kitos knygos parodys savo veidą pasauliui? Kada? Atrašyk! Aš taipogi norėtau ką nors suteikti, bet nežinau, kas pasidarė, tur būti žiupsniukas talento, kuris buvo galvoje, ir tas išsikvėpė.

Jei turėsi kiek nors laiko, kad ir trumpai, atrašyk man, kaip sutiko ten žmonės mano „Dainas" [3]. Ką gal rašė „Draugija"? Kad Tumas gyrė [4], skaičiau, bet gyrimas jo nepamatuotas, o girti tai jis giria visa. Tokis jau sprogstantis optimistas. Tur būti, kada rašo ką nors, tai pasišokėdamas. Atsiųski susimildamas man jo „Ten gera, kur mūsų nėra" [5]. Gal jo išeis tuo ir „Aukštaičių pavyzdžiai" [6], rodos, ar gal jau seniai atspausta ir pardavinėja.

Koks tai turi būti tasai „Vairas“? Ar tai bus vien literatūros ir dailės, ar gal ir politikos laikraštis? Dabar gaunu ir „Viltį“, ir „Lietuvos žinias“ ir nei viename, nei antrame laikrašty neskaičiau nė paminėjimo, nei reklamų. Ar gal ir vieni, ir kiti boikotuoja, vieni — kad perdaug nekatalikiškas, kiti — kad perdaug katalikiškas.

Pas mus gi vis taipo. Viduje amžių buvo „šventieji“ ir „velnias“, ir visi manė — kas ne su „šventais“, tai su „velniu“. Dabar „velnią“ pakeitė „bedieviai, antikatalikai“. Kas ne su „katalikais“, tasai su „antikatalikais“— štai tau ir pamatai ne tik boikotuoti, bet ir bėgti nuo tokių, kur akys neša.

Nu lik sveikas, drauge, miego noriu, jau vėlu, o rytoj keltis reiks anksti, kad nepasivėlavus džiovinti smegenų kitų, kol neišdžius ir mano iki galui. Tada jau pasakysiu:

Im Vorgefühl von solchem hohen Glück
Geniess ich jetzt den höchsten Augenblick[7], jei nemeluoja man atmintis.

Sveikina tave, ponią Bronislavą ir Vytuką žmona_mano. Viso labo, Liudai.

Vincas

Autografas VRBR, F7—385, l. 40. L. Giros atsakymą į šį laišką žr.: Literatūra ir kalba, 1977, t. 14, p. 406—407.

[1] L. Gira buvo numatęs „Vaivorykštėje“ nušviesti „svetimąsias“ literatūras, matyt, tuo reikalu kreipėsi ir į V. Krėvę.

[2] Laiškas Tigranui Achumianui, p. 74—75.

[3] *Krėvė V.* Iš lietuvių liaudies poezijų, senosios dzūkų karo dainos.— Vaivorykštė, 1913, kn. 2, p. 374—389; *Krėvė V.* Raštai. K.— V., 1921, t. 1, p. 69—98.

[4] *Tumas J.* Naujos knygos.— Viltis, 1913, spalio 2 (15).— Ten rašoma: „14 senovės dzūkų karo dainų savo gražumu, originalumu ir turiniu padarys tokį įspūdį, kad perilga žinovai parašys apie jas ištisą studiją. Ir tai Krėvės bus nuopelnas“.

[5] *Tumas J.* Ten gera, kur mūsų nėra arba neapleiskime Tėvynės! (Pasakojimai, kaip mūsų išeiviams sekasi Amerikoje.) K., 1912.

[6] *Vaižgantas.* Aukštaičių vaizdeliai. Švenčių papročiai.— Viltis, 1913, liepos 10 (23)—rugpjūčio 21 (rugsėjo 3).

[7] Svajodamas apie aukščiausią laimę,
Aš jau dabar džiaugiuosi ja savaime — *(vok.)*.
Getė J. V. Faustas. Vertė A. Churginas. V., 1978, d. 2, p. 446.

Baku, 1914 m. sausio 2 d.

Giruli, kad darbuju dabar, tai darbuju, niekados dar tiek nedarbujau ir nerašiau. „Вдохновение нашло". Dar parašiau „Vaivos juosta" ir „Regėjimai". „Vaivos juostą" neužilgo atsiųsiu „Vaivorykštėn".

Glėbį dainų taipogi. Kodėl tu nieko man nerašai? Kada išeis ketvirta knyga „Vaivorykštės"? Išsirašiau sau „Vairą"— ir radau ten straipsnį k. Tumo [1]. Kad jį dievai! Atsiųsk man jo adresą. Susimildamas išsiųsk man knygutę, jei jau ji tau nėra reikalinga, „Poemat urywany", iš kurios tur būti visa jau išvertei. Tiktai, žinoma, „заказное". Ji man dabar reikalinga. Sveikina mano žmona tave, ponią Bronislavą ir Vytuką. Rašyk greičiau, brol.

Tavo *Vincas*

Gal maž užpykai, kad aš tave kunigaikščiu pavadinau.

Atvirukas VRBR, F7—384, l. 7. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] *Tumas J.* Vincas Krėvė. Dainavos šalies senų žmonių padavimai.— Vairas, 1914, Nr. 1, p. 19—22. J. Tumo nuomone, tai vertingiausia 1912—1913 m. beletristikos knyga, primenanti „Kalevalą".

Baku, 1914 m. sausio 5 d. Baku 5.I.14

Liudai,

Daugel dienų praėjo, kaip aš tau parašiau. Gal užpykai, drauge? Kelionėje buvau. Prieš šventes dar išvažiavau pasivažinėti. Ir žmona irgi norėjo pasaulio pamatyti. Buvome Vidurinėje Azijoje, net Taškente, daugel vietų mačiau, daugel nutraukiau ant fotografijos. Dabar jau atmušdinėsiu jei išeis gražiai, pasistengsiu tau atsiųsti.

Parvažiavęs radau „Vaivorykštės" trečiąją knygą. Ten savo „Miglas" [1]. Tikrai migloti buvo dėl manęs tada laikai, miglota buvo ir galvoje. Skaitau — ir lyg seniai sapnuotas sapnys. Džiaugiuosi, kad „Vaivorykštė" ir toliau ketina dar eiti. Duok dieve, kad ir nesustotų ėjus.

Tik žinai, drauge, dabar aš baidausi tau ką nors parašyti. Nors mano laiškai visados yra trumpi, nieko nereiškia, niekados laiškuose aš nefiliozofuoju ir jausmų savo neišdėdinėju, vienok aš labai nenoriu, kad mano laiškus kada nors kas skaitytų iš tų, kuriems jie nebuvo siunčiami. Nemyliu, negaliu net iškęsti, taipo

man sopa, kad kas kada nors gali knisties mano gyvenime, reikaluose, mintyse, visame tame, ką aš visados slėpiau nuo visų. Ypač laiškuose, kuriuos aš tau rašiau.

Nežinau, kaip padaryti, ką tau duoti dėl „Vaivorykštės". Gavau prieš šventes ir per šventes kelis užkvietimus, kur žadama mokėti po 3 kap. ir vienas net po 5 kap. („Šaltinis"). Vienok pirma vieta, nors iš ten ir nieko negaunu — „Vaivorykštė", nes tai „primogenis" [2] mūsų. Tik nežinau, ką siųsti. Turiu biskį dainų, bet nežinau, kurios yra tikrai mano pramanytos, o kurios paimtos iš liaudies dainų. Šiuo pusmečiu parašiau du veikalėliu: „Amerika pataisė" [3] — apysakėlė taipo 5—6 lankams, ir užbaigiau pirmąją dalį „Sūnų dangaus ir žemės" (aplink Judą iš Kerioto). Nežinau, kas tau siųsti, nes norėtau pirma „Sūnus" patalpinti. Išeis taipogi lankai 5—6. Lauksiu tavo atsakymo ir, kol neparašysi, ką siųsti, nieko gal (nežinau gerai, kokis noras apims mane) nesiųsiu. „Amerika pataisė" [to paties] žanro [kaip ir] „Bobulės vargai", bet nesuvis apdirbta ir neperrašyta. „Sūnų" jau yra net perrašyta dvi dali.

Aš žinau, kad tu panorėsi, kad „Ameriką" atsiųstau, nes tur būti baidaisi „Sūnų". Vienok nieko ten nei pikto, nei gero nėra.

Mano linkėjimas žemas žemasai poniai Bronislavai. Sveikina jus taipogi mano žmona.

Tavo — *V. Krėvė*

Dėl ko sėdausi rašyti, būtau ir pamiršęs. Neseniai esu perskaitęs Solovjovo „Немцы и литовцы" [4]. Ten yra aprašytas apgynimas Punios (Pilėnų). Labai pasijutau užgautas, suerzintas. Perskaičiau Šiaulėniškio dramą [5] ir kur kas mažesnį įspūdį ji padarė nei tasai svetimtaučio veikalas. Užsimaniau pamėginti ką nors taipogi parašyti. Ar negalėtai man padėti? Štai ar negalėtai užsakyti dėl manęs veikalų Kraševskio visų, kas yra aplink lietuvius (rodos, „Kunigas" ir kiti).

Gal tu sužinosi dar kitus kokius veikalus kaslink šio dalyko, atrašyk, susimildamas, man, o jei kurie galima gauti, tai ir išsiųsk užsakęs. Visa galima siųsti „наложенным платежом". Būk taip geras, jei tau nebus sunku. Kraševskio veikalai šie yra versti lietuviškai, bet aš norėtau turėti originalą lenkiškai. Susimildamas, neatsisakyk.

Laukiu tavo atsakymo.

Atsiųsk, jei dažinosi, man adresą Voldemaro. Aš noriu kreiptis ir į jį. Ar negalėtų ir Basanavičius (abejoju).

Tavo *Vincas*

Autografas VRBR, F7—385, l. 41. Išsp.: Literatūra ir menas, 1973, vasario 3.

[1] *Krėvė V.* Miglos.— Vaivorykštė, 1914, kn. 3, p. 460—466.— „Miglų" antraštę vaizdeliui užrašė L. Gira (L. Giros laiškas V. Krėvei 1913.XI.18.— Literatūra ir kalba, 1977, t. 14, p. 406).

[2] Pirmagimis *(lot.)*.

[3] Apsakymas „Amerika pataisė" vėliau pavadintas „Vis toji Amerika, kad ji pražūtų".— *Krėvė V.* Raštai, t. 3, K.— V., 1922.

[4] *Соловьев М. С.* Крестоносцы и Литва.— Отечественные записки, 1852, кн. 6, с. 43—62.

[5] *Siaulėniškis M.* [Šikšnys]. Pilėnų kunigaikštis. V., 1905, 1911.

Piatigorskas, 1914 m. birželio 5 d.

Garbingiausias karaliau [1] visų poetų!

Ačiū Perkūnui, kad nerašei tik per tai, kad laiko neturėjai. Maniau, kad tavo karališka Didybė buvo užpykus ant mažo savo tarno. Meldžiu vainikuoto poeto neužmiršti manęs prozaiko ir dažniau nors žodelį vieną kitą parašyti. Atrašyk, kaip tau tinka mano „Galvažudys". Norėtau, kad tau tiktų. Maniau dar apdailinti, perrašyti ant vieno šono lapo, bet kad Jūsų Didenybė reikalavo kuo greičiau, nusiunčiau, kaip buvo. Jei netinka, perduokit „Vairui", gal sunaudos. Ten ne geresni daiktai. Aš čia turiu kelias tokias apysakėles („Skerdžius", „Vanagai", „Kušlius", „Amerika pataisė", „Mirė kaip tikras viršaitis"), noriu visus išleisti vienoje knygelėje. Meldžiu nedaleisti, kad išeitų „Galvažudys" atskiroje knygelėje. (Tikiu, kad to nebus.) Rašyk nors du žodžiu: „netinka, karbijon". Adresas: Пятигорск, Провал, дача Тарновского.

Atvirlaiškis (be parašo), VRBR, F7—385, l. 43. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] J. Tumas, recenzuodamas „Vaivorykštės" trečiąją knygą, E. Radzikauską pavadino „visų mūsų kritikų (recenzento vardo jam per maža) karaliumi".— Viltis, 1914, sausio 1 (14).

Piatigorskas, 1914 m. birželio 20 d.

Liudai,

Atrašyk man, susimylėdamas, nors kelis žodžius, kaip tinka tau „Galvažudys". Atsiųski, kaip išeis, man čion „Vaivorykštę". Kartu atsiųsk man adresą „Vairo", nors jį išrašau, bet čia neturiu

nei vieno numerio ir nežinau adreso, o prenumerata baigiasi šiame mėnesy. Norėtau prailginti. Pasveikink mane: turiu dukterį, kur gimė 7.VI m. Piatigorske. Пятигорск, Провал, дом Тарновского 25.

Vincus

Atvirlaiškis VRBR, F7—385, l. 44. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Baku, 1914 m. spalio 18 d.

Nors dabar ir ne laikas užsiimdinėti literatūros reikalais, vienok man vis dėlto žingeidu pamatyti tą numerį „Vaivorykštės", kur yra atspaustas mano „Galvažudys" [1]. Aš jo negavau ir būtau labai tau dėkingas, jei tu man jį išsiųstai. Susimildamas, atrašyk man, kaip ten pas jus. Aš čia galvą pamečiau, nieko nesuprantu, nei kur nusidėjo biuras dėl informacijų. Skaitau daugel, daugel kalba žmonės, tik ne aplink lietuvius.

Vincas

Atvirlaiškis VRBR, F7—385, l. 45. Datuojama pagal pašto antspaudą.
[1] Vaivorykštė, 1914, kn. 4, p. 109—118.

Baku, 1915 m. balandžio 14 d. 1914.IV.15

Liudai,

Dovanok man, kad aš neatsakiau tau greitai. Parvažiavęs iš Odesos, kur dabar gyvena mano žmona, aš gavau tavo laišką, rašytą rusiškai, kuriame tu prašei manęs nusiųsti tau du šimtu rublių ar nors šimtą dėl tavo reikalų. Aš tuo norėjau tau atsakyti, bet pas mane dabar tiek yra darbo, kad rankų nepraskirsi, kaip pas mus kalba dainaviečiai: turime visus egzaminus pravesti sutrumpintame laike, o čia aš dargi esu „секретарь совета" [1] — tai man darbas trigubas. Kol prisirengiau, gavau antrą tavo laišką. Prie tų dviejų laiškų jokių kitokių nesu gavęs. Kas link mano materialinio padėjimo, tai turiu tau pasakyti, kad jisai yra „švach" [2]. Kiek turėjau, pernai praleidau, kaip mano žmona sirgo Piatigorske, ir tėveliams gi dadaviau: manė žemės dapirkti, pirkias naujas išstatyti. O čia mes baisiai nukentėjome nuo karo: mano švogerį Kazlauską, kurį gal pamenate: jisai buvo ant mano

„veseilios“, užmušė pas Lodzę 28.XI praeitų metų. Kitas švogeris dar gyvas, bet taipogi „ugnėje“ visas laikas. Ir nuo jo jau neturėjau ilgai laiško. Mano žmonos seseries vyrą, dantų gydytoją, paėmė karan. Dabar guli Minske lazarete sužeistas. Pati su dukterim liko be nieko, kas mėnesis priseina jai daduoti rublių 50—60 ant pragyvenimo. Aš gi patsai gyvenu ant dvejų namų: žmona Odesoj, nes brangė mums liepė išsikraustyti iš Baku, aš patsai čia gyvenu. Kas mėnesį žmonai siunčiu 120 rs ant pragyvenimo. Nuo tėvelių visa paėmė rekvizicija, o pinigų tai dar ir neišdavė. Taipogi reikia daugiau pasiųsti. Dukart buvau nusiuntęs po 100 rs, nežiūrint int tai, kad kas mėnesis siunčiu 45 rs. Kaip matot, tai išlaidos labai didelės. Reikia man išdalyti visiems kas mėnesis int pustrečio šimto, o aš gaunu tik 270 rb. mėnesiui. Pašalinių uždarbių kuomet nėra, tai priseina vis imti iš to, kas buvo biskį sukrauta. Nenorėjau tavęs „подвести“, tai paėmiau šimtą rublių skolon iš „ссуда-сберегательной кассы“, tarnaujančių prie mūsų mokyklos iki rudeniui. Turiu ten dar kredito ne daugiau 60 rublių. Per tai dovanok man, kad nenusiunčiau tau tiek, kiek prašei. Kiek galėjau, drauge, nusiunčiau. Dovanok, kad ilgai užtraukiau.

Užpykęs aš esu ant Rinkevičiaus. Mano „Galvažudį“ atspaudė dykai tavo „Vaivorykštėn“, o man neatsiuntė nei vieno egzemplioriо.

Sveikink nuo manęs žmoną savo, gražią ponią Bronislavą ir visus pažįstamus.

Vincas

Geidžiu tau pasivedimo, drauge. Atrašyk, kas girdėti pas jus.

Autografas VRBR, F7—385, l. 46.

[1] V. Krėvė 1914—1917 m. buvo Baku realinės mokyklos pedagogų tarybos sekretorius, o 1919—1920 m. pirmininkas.

[2] Prastas *(vok.)*.

Odesa, 1915 m. gegužės 31 d.

Tikiu, kad jau esi gavęs 100 rb., kuriuos buvau tau išsiuntęs, ir mano laišką. Dovanok ir neširsk, kad negalėjau nusiųsti daugiau.

Dabar svajoju, kad pabūsiu Vilniuje, pasimatysiu su visais draugais ir pažįstamais. Sunkiame šios gadynės padėjime noriu išaiškinti savo materialinį padėjimą. Atsimeni gal, kad aš anais metais buvau išleidęs „Dainavos šalies padavimus“ įvairiomis knygelėmis. Nei kur jos yra sukrautos, nei kam ir kiek duota, aš

nežinau ir išaiškinti, būdamas Vilniuje, negalėjau, geriau pasakyti, neturėjau laiko. Tikiuosi, kad tu man dabar padėsi ar duosi nors reikalingą parodą ir paaiškinimus, kaip man visa susekti ir gerai sau išaiškinti. Sveikinu žmoną tavo ponią Bronislavą ir sūnų.

Vincus Mickevičius

г. Одесса, Французский бульвар, № 29

Atvirlaiškis VRBR, F7—386, l. 47. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Baku, 1919 m.

Liudai,

Nežinau, ar pasieks tave šitas mano laiškas. Esu gyvas ir sveikas. Davažiavau Baku laimingai, kelionė buvo ilga ir sunki, tęsėsi mėnesį ir devynias dienas. Baku radau turkus. Nors skerdynės buvo didelės, bet mano šeimyna nenukentėjo. Mokytojauju m. Baku ir laukiu, kada bus atidarytas kelias, kad galėtau parvažiuoti Tėvynėn. Daugel čia yra tokių kaip aš, kurie svajoja grįžti Lietuvon. Remdamiesi ant įgaliojimų, kuriuos taryba davė Dailidei, mes sutvėrėme m. Baku Lietuvos konsulatą [1], ir aš čia esu konsulu. Gyvename ramiai, nebadaujame.

Jei gausi laiškelį, praneški aplink mane Šilingui [2]. Šis ponas leitenantas Laurenc, kur apsiėmė nuvežti tau laišką, žada grįžti atgalio Tiflisan. Parašyk per jį man laišką. Duok žinių kuo daugiausia, kaip gyveni, kokis padėjimas Lietuvos.

Ar išleidote mano raštus? Čia būdamas, esu dar daugel pirašęs. Bet nieko gero.

Meldžiu nuo mano vardo pranešti mano tėveliui ir seserims, kad aš esu gyvas. Antrašas tokis: Merkinė, Anei Jevarauskienei, arba Merkinės krasa, Subartonių sodžius, Juozui Mickevičiui.

Rengėmės dar pavasarį grįžti Lietuvon, anglai žadėjo vežti, bet lig šiol neišvežė, vien tik, kaip jie visur ir visados daro, tik apgavo. Dabar laukiame, kad atsidarys kelias per Gudiją. Aplinkui per Europą važiuoti negalime, nes per brangu, kelias apseina 1000 frankų, o čia vienas frankas kainuoja 20 rs.

Viso gero. Linkėjimas visiems pažįstamiems, duok dieve, kad vėl linksmai pasimatytume Lietuvos laisvoje sostinėje, šventame Vilniaus mieste.

Tavo *Vincas*

Krėvė Mickevičius

Būk geras, įdėk atskiruosna konvertuosna laiškus ir išsiųski juos pagal pridėtą ant jų antrašą.

Autografas VRBR, F7—386, l. 66. Datuojama pagal turinį.

[1] Dailidė Pranas (g. 1888), 1914—1919 m. Tifliso gimnazijos mokytojas, 1918 m. Lietuvos valstybės Tarybos buvo įgaliotas atstovauti lietuvių reikalams Kaukaze.

[2] Šilingas Stasys (1885—1962), buržuazinis visuomenės ir valstybės veikėjas. 1917—1918 m. Vyriausiosios lietuvių tarybos Rusijoje sekretorius.

Baku, 1920 m. pradžia

Liudai,

Tikiu, kad tu esi gavęs nors vieną iš mano laiškų, kuriuose aš buvau aprašęs savo „Odisėją", per tai nekartosiu. Vėlgi tau visa apsakys įteikėjas šio laiško — ponas Prelgauskas[1]. Pernai neparvažiavau, nes pavasarį buvau dar silpnas, o paskui žiemon bijojausi leistis kelionėn, kad neužklupę būtų žiemos šalčiai. Šiais metais neatbūtinai parvažiuosiu, iš čia išvažiuosiu viduje gegužės mėn. Išvažiuosiu suvisai, kad daugiau negrįžus jau čia niekados. Tik kur man dabar važiuoti, aš nežinau. Dėl manęs nėra Lietuvos be Vilniaus, ten mano tėviškė, ten mane širdis traukia. Kaunas mano jausmų nežadina, mano širdžiai nieko nesako[2]. <...>

Linkėjimas mano ponui Šilingui, Vaičkui, Žmuidzinavičiui, Varnui, Tumui ir visiems „Dainaviečiams", jei ana dar gyvuoja. Poniai Bronislavai atskiras ir žemas žemas linkėjimas.

Viso labo tau, drauge. Tikiuosi, kad greitu laiku pasimatysime.

Vincas

Autografas VRBR, F7—386, l. 72. Datuojama pagal turinį.

[1] K. Prelgauskas, 1919—1921 m. Lietuvos konsulas buržuazinėje Gruzijoje.

[2] V. Krėvė su šeima grįžo į Lietuvą 1920 m. gegužės 12 d. Pradžioje įsikūrė Vilniuje.

MYKOLUI BANEVIČIUI

Kaunas, 1921 m. pavasarį

Многоуважаемый
Михаил Флорыч,

Говорят, дурака и в церкви бьют. Таким дураком являюсь я, который взял жену и оставил ребенка в надежде, что через несколько дней ей удастся вернуться. А тут теперь пришлось пережить целое мытарство, чтобы выбраться из Ковно в Вильно. К тому же вскоре после приезда я заболел. У меня образовалась рана на голени левой ноги, которая и теперь еще не зажила. Сильно мне мешает ходить и раздражает постоянной зудящей болью.

Но довольно о себе. Старались за Вас, хотели найти Вам место. Конечно, из обещания г. Шредера ничего не вышло. Об этом расскажет Вам жена. Но все-таки я нашел для Вас, хоть для зацепки, пока 12 уроков русского языка на правительственных бухгалтерских курсах (Лайсвес Аллея, 55). Это дает не много, но для начала, думаю, и то хорошо. Кроме того, раза два приставал к Янулайтису [1], председателю Верховного трибунала и к Министру Юстиции [2]. Вследствие Вашего незнания литовского языка, там Вам будет довольно трудно устроиться, но не невозможно. Мне ответили, что юристами они очень дорожат и всякий юрист у нас на учете, так сказать, и, конечно, постараются дать Вам занятие, но все-таки должны раньше видеть Вас и поговорить. За глаза, не зная Вас, что-либо обещать Вам они не находят возможным. Словом, если Вы приедете сюда, то, надеюсь, сможете устроиться. Дело с квартирами — швах. Можно скорее попасть в рай,— особенно при помощи холеры, которая гостит в настоящее время здесь, чуть ли не хозяйничает,— чем найти квартиру. Комнату, и ту можно найти с большим трудом и только через знакомых. Если приедете, Вам придется заехать всем ко мне. Ревекка Вам расскажет о моей квартирке. Она была бы сносна и право недурна. Портят только «ambré» и «entrée» [3]. Она к Вашим услугам. Заезжайте прямо. Все-таки жду Вашего приезда и надеюсь, что Вас тут пристроим. Жалко только, что Вас еще до сих пор нету в Ковно. Горячий привет Вере Исаевне и пани Лобуцкой.

Заранее благодарю Вас всех за заботы о моей дочери и извиняюсь за причиненные хлопоты и беспокойства.

С глубоким уважением к Вам

Ваш покорный слуга

В. Мицкевич

Autografas LKLI BR, F1—413/1. Datuojama pagal turinį.

Banevičius Mykolas (1884—19?), slavistas. 1910 m. baigė Peterburgo universiteto teisių fakultetą. Nuo 1924 m. dėstė rusų kalbą ir literatūrą Kauno universitete, nuo 1940 m. Vilniaus universitete. Rašė „Skaitymuose", „Praduose ir žygiuose" ir kt. Apie V. Krėvės realistines noveles išspausdino str. tęstiniame leidinyje „Darbai ir dienos" (1931, t. 2).

[1] Janulaitis Augustinas (1878—1950), teisininkas, istorikas, Lietuvos TSR Mokslų Akademijos akademikas. .

[2] Teisingumo ministrą Vincą Karoblį.

[3] „Kvapai" ir „įėjimas" *(pranc.)*.

MARIJAI MICKEVIČIENEI

Kaunas, 1921 m. balandis

Только что получил твое письмо от 18 мая [1]. Я всеми силами хочу выехать в Вильно. Если мне не удастся, напишу тебе через Ионинаса [2] и постараюсь, чтобы тебе дали пропуск, и перешлю тем же путем. Я полагал, что лицам, имеющим литовский паспорт, не нужно специального пропуска от литовских властей. Я узнаю, поеду ли я в Вильно, только по первого мая в зависимости от того, дадут ли мне командирование. Сейчас тебе напишу. Если ты получишь пропуск раньше 5 мая и сможешь приехать раньше, положим 8, приезжай. Тогда я не поеду. Во всяком случае, я после 1-го сейчас напишу. Но ты, если только получишь пропуск, приезжай. Я с большим удовольствием поеду в деревню. Прости, пишу второпях, так как ждут моего письма.

В. Креве

Autografas LKLI BR, F1—410, l. 23. Datuojama pagal turinį.

[1] Veikiausiai korektūros klaida: ne gegužės, bet balandžio 18, nes toliau tekste planuojama susitikti gegužės pirmosiomis dienomis.

[2] Jonynas Ignas (1884—1954), istorikas. 1922—1929 m. ėjo Užsienio reikalų ministerijos direktoriaus Tautų sąjungos ir Vilniaus reikalams pareigas. 1924—1954 m. Kauno, paskui Vilniaus universitetų profesorius.

Kaunas, 1921 m. gegužės 7 d. 1921. мая 7

Ривуся,

Посылаю тебе пять тысяч, которые я мог раздобыть с трудом. Оставишь часть себе, часть передашь Баневичам. Если они поедут в Ковно, ты в Вильно одна не оставайся, приезжай вместе с ними. Возьми только самое необходимое — белье, платье и постель. Остальное заберешь после, когда поедет новый эшелон. Я, деточка, очень наказан, что сделал непростительную глупость и оставил тебя в Вильно: во-первых, весной, когда все зазеленело, Ковно довольно красив, а во-вторых, я теперь особенно чувствую свое одиночество. Тяжело особенно по вечерам.

Я очень хотел бы ехать в деревню. Мне необходимо, надо новые впечатления получить, познакомиться, как пульсирует в стране новая жизнь. Я чувствую, что деревня теперь очень далека от меня, и это лишает меня возможности работать.

Деточка, я пишу Баневичам, и ты им передай, что на скорую руку собрать мне денег такую кучу, как 5000 марок для них и еще две тысячи для тебя, право, очень трудно. Несколько дней бегал и успел в счет издаваемых книг получить пять тысяч от «Швитурио бендровес». Но когда они приедут, постараемся еще что-нибудь сделать, заполучить бóльшую сумму.

Слушай, деточка, не оставайся. Я уже теперь буду ждать тебя с нетерпением. По вечерам буду все мечтать о вас всех.

Мне в Министерстве иностранных дел предлагали поехать курьером в Баку, а оттуда в Тифлис для ревизии постановки консульского дела. Я пока не дал ответа ни да, ни нет, но должен тебе сказать правду, что я очень не хочу. Устал и обленился.

От Марковского [1] получил короткое письмо, в котором ругается, что мы ничего не пишем. Все живы и здоровы и скучают за нами. Вот все содержание письма. При сем его не прилагаю, т. к. смысла нет. Целую тебя и Ануську.

В. Креве

Autografas LKLI BR, F1—410, l. 4.

[1] Markovskis — M. Mickevičienės svainis.

Kaunas, 1921 m. gegužės 25 d. 1921. мая 25

Милая моя,

Уже давно не имею от тебя никаких вестей. Как ты там поживаешь? В последнем письме ты мне пишешь о каких-то беспокойствах. Что за беспокойства? Я положительно теряюсь в догадках. Деньги, 7 тысяч, вероятно, ты получила, и Баневичи, вероятно, уже уехали в Париж? Ты осталась одна и скучаешь. Но ты не можешь вообразить, как я здесь чувствую себя одиноким и как я тоскую за тобою и девочкой. С тоски пишу новую большую символистическую драму [1]. Написал уже 8 частей и предполагается еще около четырех. В Министерстве [2] я получил отпуск на два месяца: с июня по 1 августа, можно будет еще и дольше остаться. А так как в высшей школе (наш у-тет) мне в следующем году предстоит читать курс польской литературы [3], то Высшие Курсы [4] обещают мне командировку в «Вильно и Краков» для подготовки на три месяца и обещают выдавать ежемесячно по 2000 марок.

Если смогу пробраться, надеюсь выехать так числа 5 июня.

Но если ты хочешь приехать и будешь иметь возможность, извести меня и приезжай. Я с удовольствием откажусь от всяких командировок, чтобы пожить немного в деревне.

Из Москвы никаких сведений не имею.

Моя квартира здесь оказалась летом до невозможности беспокойной.

Прости, деточка, за такое письмо. Имею много чего писать, да не хочется, как подумаю, что мое письмо будут читать другие. Целую тебя и девочку. Пани Лобуцкой привет.

В. Креве

Autografas LKLI BR, F1—410, l. 3.

[1] Tikriausiai kalbama apie misteriją „Nemirtingieji" (antraštę sugalvojo kiti), kurią pradėjo rašyti 1920 m., o 1921 m. dar nebaigtą atkarpomis spausdino „Skaitymų" kn. 8, 9, 10, 11 ir „Gairėse" (1923—1924). Paskui perdirbtą kūrinį antrašte „Likimo keliai" išspausdino Raštų t. 7—8 (1926, 1929). 1929.II.16 pastatyta Kauno valstybės teatre.

[2] V. Krėvė 1920—1922 m. dirbo Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijoje.

[3] Įsteigus Kauno universitetą, V. Krėvė nuo 1922 m. paskirtas humanitarinių mokslų fakulteto profesorium.

[4] Aukštieji kursai — aukštojo mokslo įstaiga, veikusi 1920—1921 m. Kaune. 1921 m. jai vadovavo J. Vabalas-Gudaitis.

Kaunas, 1921 m. liepos 1 d.

Милая моя,

Посылаю при сем тебе разрешение на выезд в Литву. Получилась какая то странность. Я обратился к Ионинасу с вопросом, почему он отказал тебе в разрешении и хотел увидеть твое прошение, чтобы ускорить ход. Он отвечал, что тебя он не видел и никакого прошения от тебя не получил. Если бы ты обратилась к нему, он безусловно бы дал. Не понимаю, что случилось. Деточка моя милая, я стосковался за Вами, за тобою и за девочкою, что сил у меня больше нет. Каждую ночь я вижу вас во сне. Как то мне приснилось, что я приехал в Вильно, и ты не захотела меня видеть. Будто бы мне пани Лобуцкая сказала, что ты целыми днями лежишь, запершись в комнате, и плачешь. Я собирался и собираюсь ехать в Вильно, но теперь одно задерживает: боязнь, что начнутся военные действия и, может быть, в скором времени. Лучше ты приезжай, взяв с собою самое необходимое из белья, платья и постели. Я, конечно, мог бы выехать в Вильно только тогда, если выяснится политическое положение, а это случится не раньше, как говорят, чем 20 июля. Ждать больших отложений не стоит. Поезжай в Ковно. В Ковно теперь скверно, парит, как в горшке, но мы выедем куда-нибудь или даже поедем домой. Туда я еще не ездил. Был очень занят. Днем работаю в Министерстве, вечерами пишу драму и мечтаю о тебе. Мне часто так хочется сидеть возле тебя, обнять твои милые ноги, положить голову тебе на колени. Деточка дорогая! Приезжай, милая! Так будет лучше. Если командировка будет дана, поедем в Германию лучше, а нет, так горе с нею. Приезжай. Кланяйся пани Лобуцкой <...>.

Жду тебя, деточка. Жду и твоего письма.

Целую вас

Витя

Гира и Пуйда живут на даче, на берегу Немана, недалеко от Ковно. Какие здесь чудесные все места. Помнишь поэта Бинкиса? На днях, т. е. в это воскресенье он женился [1]. Кирша тоже собирается жениться. Верно, забыла Киршу. Это поэт в очках, приходил к нам. Вайчунас тоже месяц тому назад женился.

Видишь, как действует здесь на всех весна.

До свидания, деточка.

Autografas LKLI BR, F1—410, l. 1.

[1] K. Binkio ir Adomonytės vestuvės įvyko 1921 m. birželio 24 d. Kupiškyje.

Kaunas, 1921 m. spalio mėn.

Милая, дорогая моя!

Ты, должно быть, сердишься на меня, что я долго, долго тебе не писал. Ты там одна сидишь и тоскуешь, думаешь, что я тебя совсем забыл. Но я, милая, дорогая Ревуся, все время про тебя думал, тоскую за тобою, всей душой рвусь к тебе и очень беспокоюсь, что ты ничего не пишешь. Прости меня, дорогая, что я вот уже который день не пишу. Я каждый день собираюсь, но живу в таких условиях, что мне трудно собраться. Работы много, подоспели корректуры, а могу работать только тогда, когда все улягутся спать, т. е. после десяти часов. Думаю писать, не удается, настроение то плохое, то усталое, и ничего не выходит, то откладывая на утро, надеюсь в Министерстве написать, и там ничего не выходит. Деточка моя дорогая, когда-то ты приедешь, чтобы я мог снова тебя обнять, поцеловать твои милые ноги. Я почти каждый день тебя вижу во сне, то печальной, то радостной. И тяжело мне бывает. Иногда просыпаюсь ночью, и такая тоска за тобою гложет, что я уже не могу всю ночь заснуть... Ну, как-нибудь проживу, лишь бы выздоровела, почувствовала себя хорошо. И мне будет тогда хорошо.

Пишу тебе и сосредоточиться мыслями не могу — все передо мною стоит твой милый образ, хочется закрыть глаза и мечтать о тебе, о твоих объятиях, ласках, поцелуях. Желанная моя, дорогая! Ты, вероятно, так за мною не тоскуешь. Так хочется мне иметь от тебя хоть весточку. Пиши мне почаще, ведь времени у тебя есть. Или я уже забыт тобою. Чем объяснить, что прошла неделя и ты молчишь? .. Жду и жду.

Витя

Pscr. У нас есть несколько новостей, которые, вероятно, тебе будут интересны: во-первых, узнал, что Марковскому назначено жалованье, кажется, 400 франков в месяц, что на советские деньги огромная сумма, что-то свыше 3 милл. рублей. Во-вторых г. Владиславский вчера женился на своей родственнице. Я был в церкви во время их венчания. Быть у них не мог, т. к. из церкви принужден был сейчас бежать на заседание в Министерство. Ба-

невичи живут у меня, квартиры найти им не удается, работы он еще не нашел, она тоже ⟨ . . . ⟩. Все заняты поисками квартиры. Был у меня Козловский, вероятно, об этом ты знаешь, т. к. я уже писал тебе после его отъезда. Варуся немного успокоилась и занимается. Твоя знакомая барышня очутилась в затруднительном положении,— лишилась уроков. Заняла у меня 500 марок и уехала. Перед отъездом она почти что объяснилась в любви. Ну, да это ничего. Ты ей много всякой всячины про меня наговорила, расхвалила, как английскую лошадь.

Кухню мы готовим. Сегодня уже Базовский сказал инспектору, чтобы поговорил с Яблонским [1], не уступит ли он нам свою. Если же нет, то завтра приступят к ремонту моей. К твоему приезду все будет сделано. Только выздоравливай поскорее.

Целую тебя и Анусю. Как она там живет, миленькая.

Витя

Autografas LKLI BR, F1—410, l. 16—17.

[1] Kalbininko J. Jablonskio šeima gyveno tuose pačiuose namuose.

Kaunas, 1921 m. spalio mėn.

Сегодня утром я отправил письмо, а вечером получил от тебя. Я очень обрадовался ему, еще больше тому, что температура у тебя понизилась. Но тем, что ты там еще пробудешь месяца три (почти) до первого января, ты меня очень огорчила [1]. Но что поделать, раз надо, ничего не поделаешь. За тебя и Анусю я очень рад. Мне очень понравилось то, что ты сделала, и я полагал, что об этом можно было только мечтать. Сегодня вечером мы с Баневичем починяли ее игрушки и на днях вышлем, только вряд сможем выслать самовар, потому что почта больших посылок не принимает, а стоит ли посылать по железной дороге, я еще не узнал.

Я полагаю, что хорошо было бы оставить ее там побольше, до весны.

Что касается Баневичей, ты можешь быть спокойна. На меня пожаловаться они не могут. Делаю все ради тебя, хотя мне это очень трудно.

Как я говорил, так и случилось. Баневичи занимают мой кабинет, а я живу в общей комнате и часто с завистью смотрю, как М. Фл. пишет на моем письменном столе. Что-либо делать или писать при создавшихся условиях нет никакой возможно-

сти. Ведь в главной комнате и пьем, и сидим... Освобождается она только в часов 10, половине одиннадцатого. Днем нечего и думать, потому что даже варят чаще всего дома. Ввиду этого рассчитывать на заработок мне не приходится, и этот, как и следующие месяцы, нам придется жить только на жалованье и в долг. Квартиру они скоро не найдут, т. к. они ищут именно квартиру, но не комнату. Ну да, ты к сердцу этого не бери, ничего, для тебя я все сделаю и все перенесу. Только ты не думай, что я даю им понять или показываю вид, что я недоволен, или мне неудобно. Напротив, я всегда их успокаиваю, что они не мешают мне, что могут быть спокойны и вообще стараюсь к ним быть ласковым, предупредительным и простым. Я понимаю их тяжелое положение, и мне их очень и очень жалко, и я совсем не сержусь ни на кого́. Иначе и быть не может, так и должно быть, как есть. Потерпим и ничего, все будет к лучшему. Домой Анусе и Марисе [2] я послал по 500 марок, кроме того, послал свое старое пальто, твою вязаную старую кофту, Варусины ботинки.

Ты меня пилуешь, что я одолжил 500 м.

Autografas (be parašo) LKLI BR, F1—410, l. 14.

[1] M. Mickevičienė, susirgusi pleuritu, išvyko gydytis į Vokietiją. Dukterį įkurdino Breslau (dabar Vroclavas), vienuolių išlaikomame pensione.

[2] V. Krėvės seserys Ona Jevarauskienė ir Marija Mickevičiūtė.

Kaunas, 1921 m. spalio 22 d. 22/X

Сегодня получил сразу два письма. Боюсь, чтобы́ ты не скучала, и спешу ответить. Знаешь, деточка, исполнить твое желание относительно посылки, а также зимнего пальто Ануси невозможно — посылок в Германию не принимает ни почта, ни железная дорога. Можно только через таможню, но в таможне сказали, что немцы не пропустят. Возможно было бы только в том случае, если бы было кому передать. Но я никого не имею, кто бы в настоящее время ехал в Германию.

Также нельзя выполнить и твою просьбу относительно посылки тебе денег небольшими суммами: почта денежных переводов в Германию и вообще за границу не принимает. Можно переслать только через банк, но банк переводить малые суммы не берется. К понедельнику я постараюсь выслать тебе тысячи три марок.

Относительно того, чтобы найти Михаилу Флорычу [1] работу, трудно тебе что-либо обещать. Я ничего не могу теперь сделать.

Без литовского языка здесь очень трудно. Но он, кажется, здесь сам найдет скоро работу. Он вместе с другими русскими людьми затевают русскую газету. Его приглашают в редакторы. Квартиру они себе уже нашли на Дауканта улице; две комнаты с кухней и кой-какою мебелью, с отоплением и освещением — 1400 рубл. в месяц. За посредничество заплатили конторе «Mūzos» тоже 1400 марок. Но квартира освободится только после 1-го, и ее еще придется ремонтировать. Во всяком случае, они уже успокоились, и надеемся, что все будет благополучно. Вера Исаевна [2] спокойна, собирается начать работать, хотя я этому не очень верю. При желании она уже могла бы начать работу, были предложения сотрудничать. Ну, не мое это дело, и ты им об этом ничего не пиши, т. к. это ее очень обижает и раздражает.

Варуся совсем успокоилась, о доме уже не говорит, учится охотно и, кажется, совсем хорошо. Уроки делает сама и уже вошла во вкус, не противоречит совсем теперь и часто просится в синематограф. Раза два ходил с нею. Вчера с Михаилом Флорычем был на митинге. Я даже выступал с речью. Теперь здесь идет отчаянная борьба общества с правящими сферами, которые хотят навязать народу проект Гиманса [3], принятый лигой наций. На митинге представителю правительства совсем не дали говорить. Ждем падения нашего горе-правительства.

Газеты я тебе запронумерую на один месяц. Милая моя, дорогая, выздоравливай скорее и приезжай. Мне в настоящее время кажется, что я снова смогу работать только при тебе. Начну что-либо думать, и мысли уносятся к тебе — начинаю думать про тебя, про твои ласки, слова — дорогая моя, сладкая, желанная! Ой, чтобы ты скорее приехала. Ты не знаешь, как я бываю рад, когда вижу тебя во сне. Детка моя дорогая, целую крепко, крепко.

Витя

Как я рад, что ты поправляешься. Ты должна немного пополнеть. Слышишь, Ривуся? Я хочу, чтобы ты пополнела, детка! . . Завтра напишу больше.

Autografas LKLI BR, F1—410, l. 20.

[1] M. Banevičiui.

[2] V. Banevičienė.

[3] P. Himanso projektą 1921 m. gruodžio 24 d. Lietuva atmetė.

Kaunas, 1921 m. lapkričio 1 d.

Извини меня, что я задержал письма из Баку целых два дня. Хотел одновременно написать и письмо, но бытовые условия у меня таковы, что даже это сделать трудно. Необходимо выбрать или, лучше сказать, выждать удобного момента. Теперь пишу в Министерстве под шум и гам собравшихся, потому извини, что напишу кратко.

Я получил твои письма, открытку и два письма, кажется. Ануси пальто выслал через Руцевича, который уехал в Тильзит. Он обещал, что там по пути вышлет Анусе. Также через него выслал тебе три тысячи марок. Прости, что больше не пишу. Может, вечером напишу. Прости. Целую тебя.

Витя

Autografas LKLI BR, F1—410, l. 22.

Kaunas, 1921 m. lapkričio 2 d. 2.XI.21.

Милая моя девочка,

Вчера я послал тебе письма из Баку, все, какие я только получил. Из них ты уже узнаешь, что вещей никаких из Баку не получил. Граблевский, видно, надул нас. Обещания нужны были лишь для того, чтобы при моем посредстве пробраться в Баку.

Марковскому я еще не ответил. Жду писем от тебя, да и собраться не могу. Нет нужного настроения.

Баневичи нашли квартиру и с первого должны были переехать, но я уговорил дня на два остаться, так как квартира их не протоплена, а Вера Исаевна жалуется, что ее лихорадит. Когда они уйдут, может быть, начну работать, хоть для того, чтобы заглушить тоску по тебе. Ривусенька моя милая, моя нежная, дорогая! Ты виною, что я ничего не делаю. Сяду что-нибудь писать, и невольно мысль свернется, и начинаю думать про тебя, вспоминать твои ласки, твои поцелуи, твой голос, твое милое дорогое лицо, начну мечтать про встречу с тобою — и так весь вечер пройдет. Никогда мне время так не тянулось медленно, бесконечно медленно, как теперь. Но все-таки, деточка моя, милая, дорогая, прошу тебя, не торопись с возвращением, полечись хорошо. Я хочу, чтобы ты вернулась здоровая, бодрая, свежая, чтобы вполне поправилась и можно было бы не опасаться за

твое здоровье. А тогда, тогда — мы заживем, деточка, вознаградим себя за тоску, за одиночество, и я тебя буду любить, любить, как никогда. Сожму тебя так, чтобы ты почувствовала. Я пишу, и мне сердце до боли сжимается, так мне хочется в данную минуту обнять тебя и целовать, целовать, так крепко, чтобы устам было больно. Деточка, ты чувствуешь это?

Вчера мне приснилось, что ты умерла, и я во сне пережил большое горе. И вот вслед за тем мне снится, что я проснулся и увидел тебя, обнимал твои колени, целовал твои ноги, милые ноги. Почему ты их не давала целовать? Я так хочу теперь их целовать! Слышишь! Когда ты приедешь, ты будешь мне запрещать их целовать! Не будешь? Правда. Я тебя всю зацелую, мою сладкую, дорогую, единственную, милую! Ривуся!

Правда, какие глупые письма пишу. Как влюбленный мальчик. Стыдно было бы писать так на старости лет, но я не могу удержаться. Хотел многое тебе написать, но все улетает из головы, и хочется думать про тебя, писать только про свою любовь, про свою тоску по тебе. Ты прости меня, не смейся надо мною, Ривуся. Я даже начинаю ревновать. Да неправда! Только иногда я воображаю, что ты меня снова разлюбишь, снова влюбишься в кого-нибудь, какого-нибудь интересного, а я буду снова одинокий и гордый, страдать буду потихоньку, наедине и никому не подавать вида, что я люблю тебя, что я страдаю. Не знаю, но мне и эти страдания или, лучше сказать, мысли о страдании даже бывают приятны, приятны потому, что ты мне их бы причинила. Слышишь, милая. Но ведь все вздор, я тебя скоро увижу. Может быть, не пройдет двух месяцев, и я тебя буду снова держать в своих объятиях, целовать твои глаза, ласкать и ласкать, свою милую, дорогую любимую жену, мою, мою только Ривусю. Милая, милая!

В. Креве

Пальто Анусе я послал через Руцевича, одного из членов «Швитурис». Через него послал тебе три тысячи марок. Если мало, напиши. Вышлю больше. Про Анусю напишу в следующем письме. Прости, милый дружочек, что глупо написал. Писать про дела не имею сил. Лучше помечтаю про тебя.

Autografas LKLI BR, F1—410, l. 8.

Kaunas, 1921 m. lapkričio 3 d.

Позавчера я написал письмо, не послал, вчера написал второе, тоже не послал. Сегодня пишу третье и надеюсь послать. Эти дни чувствовал себя очень плохо, сильно кашлял, была повышена температура. Работать ничего не мог, настроение было прескверное. Раздражала меня головная боль. Понимаешь, какое я мог написать тебе письмо и не писать не мог, хотя бы потому, что в такие минуты хочется иметь кого-нибудь близкого при себе. А у меня никого, кроме тебя, нет, никто у нас не бывает. Баневичи тоже. Сегодня он пришел просить заполнить прописные карточки, взял твое зеркало и еще кое-что и ушел. Писать тебе про них не буду, про свои дела они тебе достаточно пишут. Знаю, что теперь ведешь с ними длительную переписку прямым сообщением. Знаешь, что мне кажется, ты только не сердись: они снова будут причиной раздора между нами. Я это чувствую. Мне что-то говорит, что старое вернется, что твое чувство к нему снова проснется. А предчувствия меня не обманывают. Только тогда не обманывай и ты ни меня, ни себя. Говори мне прямо. Плохо мое дело, когда я начинаю тебя ревновать, но еще хуже может оказаться твое.

Жалею, что тебя нет в Ковно. У нас опера, которой можно позавидовать. Баневичи, конечно, не ходят. Может быть, им не до оперы, а может быть, неинтересно. Видели Париж, Берлин, ну что им опера в Ковно. Поет Петровский и Содейко, которого здесь считают не ниже Петровского. Закуплены новые костюмы свыше, чем на миллион марок. Ставили «Риголетто» и «Травиату». Ходил я три раза, брал Варусю на твой билет. Теперь я имею для тебя и для себя абонемент в оперу и на драму.

Варуся учится хорошо, я наводил справки. Она тоже сильно простудилась, кашляет, и сегодня у нее была повышена температура, так что я не пустил ее в училище. Видишь, у нас настоящий лазарет. С кухней у нас ничего не выходит. Базовский велел очистить. Клановский не пустил. Доложил снова Базовскому. Сделал распоряжение Даукше, чтобы помещение под кухню было непременно очищено, но Даукша болен, Базовский уехал. Так толку и не могу добиться. Я обедаю в «Метрополе», Варуся в сейме, но жалуется, что там невкусно. Ждем твоего приезда и попробуем устроиться лучше. Приезжай, деточка, только я боюсь, как бы тебя не обременили всякого рода поручениями. Даже боюсь посылать тебе деньги. Не смей ничего покупать Баневичам. Он уже мне говорил, что напишет тебе купить им зеркало, как будто зеркал нет. И дороже обойдется, ведь пошлину сде-

рут. Прости, милая, что написал такое бестолковое письмо, я устал. Теперь два часа ночи. Сегодня вечером написал две критические статьи, одну в 9 столбиков, другую в 14.
Покойной ночи, дорогая.

В. Креве

Autografas LKLI BR, F1—410, l. 10.

Kaunas, 1921 m. lapkričio 4 d.

Сидел и весь вечер смотрел на твою открытку. На тебя смотрел, моя милая, дорогая, дружочек мой нежный. Стало мне жалко тебя и стыдно за себя, что я вчера в раздражении написал тебе грубое, грубое письмо. Не сердись на меня, Ривуся, не сердись. Я тебя люблю, тоскую за тобою. Ты мне как солнышко, я никогда не сомневался, даже в ту минуту, когда я тебе писал злое письмо, что ты меня не любишь. Деточка моя милая, забудь все, что я дурного тебе иногда пишу. Это бывает в минуты раздражения, которые у меня быстро проходят. Сердечная моя, сколько ты мне радости доставила, что прислала карточку. Ривуся, еще раз прошу, не сердись на меня и приезжай поскорее, а пока я буду жить надеждою, что скоро увижусь, тоскою. Прости, деточка.

Витя

Autografas LKLI BR, F1—410, l. 13.

Kaunas, 1921 m. lapkričio 5 d. 5.XI.1921

Ривуся,

До сих пор я писал тебе идиотские письма, словно влюбленный гимназист шестого класса. Сегодня прямо стыдно подумать о том, как ты будешь смеяться надо мною. Сегодня могу написать несколько слов про наши общие дела. Начну с больного вопроса — Баневичей. Они нашли себе квартиру и уже переехали. После них мы уже и квартиру привели кое-как в порядок. Ты не можешь себе вообразить, какой у нас был кавардак, какая была грязь во время их пребывания. Стояла вечная вонь каких то лекарств, спирта, нашатыря, бензина. Я, конечно, что-

либо делать или писать не имел ни малейшей возможности, так как после чая или она у себя что-либо делала, и тогда М. Ф. в общей комнате сидел до двенадцати часов, или он писал по вечерам письма, статьи, тогда она сидела в общей. Ввиду этого в „Skaitymai" я ничего не мог поместить в двенадцатом номере. Если теперь не ухитрюсь чего-нибудь смастерить, этот месяц придется мне жить только на жалованье. Хотя я все время старался держать себя по отношению к ним очень вежливо, но все таки не могу сказать, чтобы мы расстались очень дружно. ⟨ . . . ⟩

Варуся учится хорошо, только все скучает. Она у меня хозяйничает и прибирает комнаты хорошо. Купил ей пальто с большим трудом, т. к. на ее рост нигде найти не мог. Уплатил очень дорого. Драповое пальтишко, хорошее, но не на вате — 850 марок. Платье сделаем уже, когда ты приедешь. Я не умею и не понимаю ничего, к мадам Баневич обращаться не стану.

Что касается Ануси, я много думаю. Я очень за нее тоскую, и мне очень бы хотелось увидеть [ее]. Но все-таки я думаю, что ее надо оставить в монастыре до конца учебного года, и там подумаем, посоветуемся, как сделать дальше. На рождество брать ее домой не следует. Перед отъездом в Ковно ты, конечно, побываешь у ней, поживешь несколько дней в Бреславле, обласкаешь ее, а затем перед пасхой ты или я съездим и привезем ее домой. Я очень счастлив, что ты нашла для нее такой приют, такое учебное заведение, и мне кажется, что им надо дорожить. Что делать, деточка, потерпим, пока улучшится наше положение и материальное, и в отношении жизненных условий. А пока за нашу тоску нас будет вознаграждать мысль, что она живет в человеческих условиях, что она в хороших руках, что ее воспитывают добрые люди, прививают ей хорошие начала. Как я хотел бы, чтобы наша девочка стала бы хорошей, честной, идеальной девушкой, какой я считал и считаю среди всех мне знакомых женщин только тебя. Мое мнение, Ривуся, не бери ее с собою и оставь пока в монастыре. Может быть, ей сразу послать следовало бы несколько тысяч марок, чтобы ее обеспечить на более долгое время и чтобы не нужно было бы тратиться тебе. Напиши, дорогая. Я все сделаю, чего ты захочешь. Может, тебе еще прислать несколько денег. Я хотел бы, чтобы ты по дороге купила бы себе кое-что в Берлине. Я хочу, чтобы ты одевалась прилично, как ты умеешь, красиво, изящно, хотя бы и не модно. Я так люблю тебя, всегда аккуратную, чистенькую, скромную, добрую, сердечную и милую, милую! . . Ривуся моя, долгожданная, желанная моя. Как бы я хотел вознаградить тебя за все,

за все, что было дурного, нехорошего в моих отношениях к тебе. Деточка милая!.. Крепко, крепко люблю тебя и с тоскою ожидаю твоего возвращения.

B. Крева

Autografas LKLI BR, F1—410, l. 6.

JULIJONUI LINDEI-DOBILUI

Kaunas, 1921 m. kovo—balandžio mėn.

Gerbiamas Tamista,

Pasiųsdami Tamistai keturias išėjusias „Skaitymų" knygas, kviečiame Tamistą prisidėti savo raštais prie mūsų darbo. Vieną Tamistos dramą mes jau turime ir rengiamės ją „Skaitymuose" patalpinti [1]. Prašome neat[si]sakyti šelpti mus ir kitų rūšių savo raštais. Mums ypač trūksta apysakų ir kritikos raštų. Visi straipsniai yra apmokami po 1 markę (biškį daugiau) už eilutę. Siųsdami savo raštus, Tamista galite nurodyti savo sąlygas... Turim viltį, kad Tamista neatsisakysi dalyvauti, ir „Skaitymai" greitu laiku galės savo skiltis papuošti Tamistos vardu, kuris yra vienu iš žymiausių mūsų raštijoj.

Vardu redakcijos, gerbiąs Tamistą

Vincas Krėvė

Raštus galima siųsti, jei Tamista malonėsite, šiuo adresu:
Kaunas, Švietimo ministerija, Donelaičio 40.
Knygų leidimo komisijai [2]

Autografas VUB RS, F1—546, l. 106. Datuojama pagal turinį.

[1] J. Lindės-Dobilo drama „Širdis neišturėjo" išsp. „Skaitymų" 8—10 kn., 1921.

[2] Į V. Krėvės laišką J. Lindė-Dobilas atsakė šiame leidinyje publikuojamais 1921.IV.14 ir 1921.V.19 laiškais.

Kaunas, 1921 m. birželio 1 d.

Gerbiamasis,

Tamistos laišką esu gavęs, kada „Skaitymų" šeštoji knyga Tamistai buvo išsiųsta sulig seniau mums nurodyto adreso. Labai ir mums būtų malonu, kad Tamista būtumėt čia kur arčiau. Suži-

nojęs apie Tamistos norą, aš kreipiausi į Švietimo ministerį, kad sužinoti, ar negalima būtų dėl Tamistos surasti Kauno gimnazijose vietos nurodytų Tamistos dalykų mokytojo. Dalykas tame, kad pati Ministerija mokytojų neskiria, vien tik tvirtina Direktoriaus parinktus ir pristatytus. Sužinojome, kad Kaune Komercijos mokykloje yra vieta mokytojaus lietuvių, vokiečių ir kiek ten dar valandų lotynų kalbos. Tada kreipiausi į Direktorių minėtosios mokyklos, ir jis mielu noru sutinka. Jei Tamista savo noro nenustojot, tai Tamistai reikia kreiptis su prašymu paskirti Tamistą mokytoju lietuvių, vokiečių arba lotynų kalbos į Kauno komercinės mokyklos direktorių p. Volodką. Adresuoti laiškas geriausia taip: Kaunas, Donelaičio g-vė Nr. 40. Švietimo ministerija, p. Volodkai.

Tik pirm nei kreipsitės į p. Volodką, patarčiau Tamistai gerai pamąstyti šį dalyką. Kaipo žmogus, kuris išmokytojavau 11 metų, žinau, kokis tai neramus ir sunkus mokytojavimo darbas. Atsiprašau, kad kišuosi su savo patarimais gal be reikalo.

Tamistos dramos pirmu du veiksmu dedam jau aštunton „Skaitymų" knygon. Tamistos gal malonėsit pranešti, kaip Tamistai siųsti honorarus ir kokiais pinigais, nes mes čia galėtumėm lietuviškas markes išmainyti ant latviškų rublių. Mokėsim biškį daugiau markės už eilutę. Sulig dabartinio kurso tai bus daugiau 8—9 latviškų rublių už eilutę. Irgi Tamistos praneškit, ar už kiekvieną knygą tuojau siųsti, ar prisiųsti tik tada, kai visas Tamistos veikalas jau bus atspausdintas (3—5 veiksmai eis devintoje knygoje).

Ačiū labai už Tamistos pasižadėjimą bendradarbiauti. Laukiame Tamistos raštų.

Gerbiąs Tamistą

V. Krėvė-Mickevičius

Autografas VUB RS, F1—546, l. 104—104a.

Kaunas, [1921 m. gruodžio mėn.]

Gerbiamasai,

Aš labai atsiprašau Tamistos, kad ilgai tylėjau. Tamistos veikalas pradėtas buvo spausdinti man nesant Kaune. Kai aš pargrįžau, jau pirmieji trys aktai buvo išspausdinti, ir visas numeris užbaigtas spausdinimu. Kita vėl, mums buvo uždrausta Ministerių

kabineto spausdinti „Skaitymus“ privačiose spaustuvėse, ir mes buvome priversti persikelti iš „Varpo“ spaustuvės į Valstybinę, kur tokio stiliaus raidžių nėra, kad kaip buvo „Varpo“ spaustuvėj. Visa tai privertė mus atsisakyti nuo noro išleisti Tamistos dramą atskira knygele, kaip Tamista buvai mums pataręs. Pavadinimą mes irgi buvome priversti sutrumpinti, pasitarus su p. Vienuoliu ir Liudu Gira. Labai atsiprašau.

Tamistai nuo mūsų priklauso dabar, rodos, 4180 auksinų. Meldžiam nurodyti, ką mes turime daryti su pinigais, kur mes turime juos prisiųsti Tamistai Šenbergan, keisti juos į latvių valiutą ar tiesiog pasiųsti markėmis. Kadangi mums reikia atsiskaityti prieš valstybę, mes prašytume prisiųsti mums greičiau atsakymą, nes visa turi būti užbaigta iki Naujų metų, t. y. ir gauta iš Tamistos kvitos.

Manau, kad Tamista nepykstat ant manęs ir toliau siuntinėsit man savo raštus. Labai visiems patiko Tamistos straipsnis apie Vydūną [1]. Laukiam daugiau.

Su pagarba gerbiąs Tamistą

V. Krėvė

Autografas VUB RS, F1—546, l. 105. Datuojama pagal turinį.

[1] J. Lindės-Dobilo str. „Mintys ir pastabos, kaip Vydūnas suprasti“ išsp. „Skaitymų“ 10 kn., 1921, p. 82—86. Žr. t. p. Lietuvių literatūros kritika. V., 1972, t. 2, p. 171—176.

JONUI ZAVIŠAI

Apie 1922—1923 m.

Gerbiamas p. Zaviša,

Dar 1918 metais p. Dirsė [1] ir L. Gira buvo davę „Žaibo“ spaustuvėn spausdinti mano veikalus, kurių keli lankai buvo jau surinkti. Jų tarpe buvo ir lenkiški. Rinkti lenkiškus rašinius aš palikau L. Girai knygą, pavadintą „Frustra“. Tai vienintelis mano egzempliorius ir gauti kito nieku būdu negalima, nes jis savo laiku buvo konfiskuotas. Man labai svarbu jis turėti dabar, nes ten yra dar mano veikalas vienas — apysaka „Wrogie moce“, kurio aš originalo visai neturiu. Dabar kaip tik aš rengiuosi spausdinti savo raštų ketvirtą tomą, kurian turėtų tilpti visos taip vadinamos „Rytų pasakos“ [2]. „Wrogie moce“— legenda iš senų

persų religinių padavimų, aš ją laikau viena per geriausių mano parašytų ir labai man būtų nesmagu, jei aš negalėčiau jos tame rinkiny patalpinti. Bet tas galima bus padaryti tik tuomet, jei pas Tamistą užsiliko „Frustra". Tikiuosi, kad Tamista būsit tiek malonus, kad pasistengsit man surasti tą knygą, jei ji tik yra dar pas Tamistą ar spaustuvėje. Jeigu ją Tamistos surastute, būtau jums be galo dėkingas ir prašytau ją išsiųsti sekančiu adresu.

Autografas (be parašo) VRBR, F9—31. Datuojama pagal turinį (rašyta atiduodant spaudai „Raštų" t. 4, t. y. 1922—1923 m.).

Zaviša Jonas (g. apie 1891 m.), „Zaibo" spaustuvės vedėjas. Raidžių rinkėjo amato mokėsi Vilniuje, Zavadskio spaustuvėje. Dalyvavo „Rūtos" draugijos veikloje.

[1] Dirsė Antanas (1891—1920), spaustuvininkas. Kartu su L. Gira buvo sudaręs knygų leidimo bendrovę.

[2] „Rytų pasakos" pasirodė tik 1930 m. V. Krėvės „Raštų" t. 10 kartu su legenda „Priešingos jėgos"; t. 4, 1923 m. išspausdinta „Šarūno" pirmoji ir antroji dalys.

LIUDUI GIRAI

Berlynas, 1923 m. vasario pradžia

Drauguži,

Manau, kad jau suradai raktelį į mano rašomąjį stalą. Ten stale, rodos, yra antrasai „Šarūno" tomas. Aš čia rengiu spaudai [1]. Vieną egzempliorių atsivežiau, bet pasirodė, kad jame nėra 259—270 puslapių. Aš labai prašau tavęs, jei ten rasi antrąjį tomą, išsiųsti man laišku tuos puslapius. Pirmąjį tomą jau atidaviau spaudon.

Sėdžiu Berlyne ir vis dar rengiuosi dirbti [2]. Pirmu atveju perdirbinėju „Skirgailą". Jau pirmą dalį baigiu ir tikiuosi greitai tau pasiųsti. Jei rasi galimu, atspausdinsi. Paskui manau imtis apysakos „Punios kunigaikštis".

Atvažiavęs Berlynan, radau žmoną ligoninėj. Pasirodo, kad ji labai sirgo ir jau, tik man atvažiavus, išėjo iš ligoninės. Daktarui įsakius, dabar važiuoja sanatorijon. Likęs vėl vienas, galėsiu intensingiau dirbti, jei brangenybė manęs neprivers iš Berlyno bėgti. Brangenybė čia dabar labai didelė. Kartą aš atvažiavau, markė buvo nukritusi iki 45 000 už dolerį. Kainos pakilo triskart ir dar vis kyla aukštyn, o doleris vėl nukrito iki 25 000. Kainos tiek pakilo, kad net vokiečiai kalba apie spekuliaciją ir imasi, rodos,

griežtų priemonių kovai, nes jau apie 20 krautuvių visai uždaryta už pabaudą. Berlyne tai neaišku, bet faktas pasilieka faktu.

Laiko kur nors eiti aš dar neturėjau ir Berlyno kuomet dar visai nemačiau. Kelios dienos buvo užimtos išimtinai šaulių reikalais, o paskui vėl žmoną rengiau sanatorijon, pas Elsnerį [3] vaikščiojau derėtis. Ten susipažinau su p. Buše, kur daug man pasakojo apie tave. Buvo pas mane dukart su spaustuvės skyriaus vedėju, prasėdėjo vieną ir kitąkart apie 4—5 valandas, kas mus labai stebino. Taip kad buvo nepanašu į vokiečius.

Ar jau atspausdintos 21-osios „Skaitymų" knygos. Jei atspausdintos, atsiųski man vieną egzempliorių. Noriu sužinoti, ką apie mane parašė Voldemaras [4]. Jis nedavė man savo straipsnio skaityti net korektūroje.

Linkėjimas poniutei Bronei. Bučiuoju baltas rankutes. Žmona ir duktė irgi visus sveikina.

Tavo *V. Krėvė*

Man rašyk atstovybėn, sekančiu adresu:
Berlin W
Kurfürstendamm 242
Litauische Gesandtschaft im Deutschen Reich
für Krėvė Mickevičius

Autografas VRBR, F7—386, l. 48. Datuojama pagal turinį.

[1] V. Krėvės „Raštų" t. 1—3 buvo išspausdinti 1921—1922 m. E. Jagomasto spaustuvėje Tilžėje. Juos leido „Švyturio" bendrovė. „Raštų" t. 4—5 („Šarūnas", d. 1—2) buvo įtraukti į Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinių sąrašą ir 1923 m. spausdinami Vokietijoje, Berlyne.

[2] V. Krėvę 1923 m. pradžioje humanitarinių mokslų fakultetas komandiravo į Vokietiją moksliniam darbui.

[3] Oto Elsnerio spaustuvėje buvo spausdinamos lietuviškos knygos.

[4] Voldemaras Augustinas (1883—1942), buržuazinis politikas, istorikas. „Skaitymų" kn. 21 pasirodė A. Voldemaro str. „Krėvė romantikas bei klasikas".

KAZIMIERUI BŪGAI

Šarlotenburgas, 1923 m. vasario 13 d.

Mielas Drauge,

Sėdžiu Berlyne. Dirbu, bet kol kas išimtinai tik literatūros dirvoje. Rašau dramą [1], pradėjau apysaką [2]. Universitete buvau. Kalbėjau su Briukneriu [3]. Prašė užeiti pas jį į butą. Dar nebuvau.

Kaip „Tauta ir žodis“? Ar jau baigia rinkti? Įvadą (prakalbą) parašiau, daviau išversti vokiečių kalbon ir tuo atsiųsiu. Rašyk, kaip dalykas stovi su spausdinimu.

Tavo *V. Krėvė*

Adr. Berlin W. Kurfürstendamm 242, Litauische Gesandtschaft im Deutschen Reich ir man.

Atvirlaiškis VRBR, F22—95. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] Laiške L. Girai V. Krėvė minėjo perdirbinėjąs „Skirgailą“.

[2] Ten pat: „manau imtis apysakos „Punios kunigaikštis“.

[3] Briukneris Aleksandras (Brückner, 1856—1939), lenkų kalbininkas, literatūros ir kultūros istorikas, slavų kalbų ir literatūros profesorius Berlyne.

MARKOVSKIUI

Kaunas, 1926 m.

Дорогой Марковский,

Мне стало стыдно, что я ничего тебе не пишу. Все проклятая лень и усталость. Устаю, Марковский, изрядно, работаю два раза больше, чем работал в Баку, хотя это не тяготит — работа прежняя, и знаю, что работаю для своих. Я теперь «важная шишка», подумай только — ординарный профессор, занимаю самостоятельно кафедру славянских литератур, и декан филологического факультета. У нас много бывших русских профессоров. П. Гронский [1] — экстраордин. проф. Петроградского унив-тета. Сеземан [2] — тоже, Шилкарский [3] — экстраорд. проф. Дерптского у-та, Вольдемар — Петроградского, Ичас [4] — Кёнигсбергского. Всего на нашем факультете в ординарных, в том числе и Ваш покорный слуга, 8 человек, экстраординарных и доцентов человек 12 и несколько приват-доцентов. На нашем факультете 452 студента, в Университете же 3260 студентов. Вот тут-то и приходится много поработать: к лекциям готовиться, со студентами и профессорами возиться; кроме того, редактирую два журнала [5]. До сих пор жилось сносно, но в этом году у нас большой застой и жить будеть труднее, заработать тяжелые гроши. Жалованья у нас грошовые — за мою службу в Университете получаю за все — 1860 литов или 186 долларов в месяц. За редакторство,

за статьи, за сочинения в год до сих пор вырабатывал еще около 4000 лит (400 долларов). Жизнь здесь довольно дорога, значительно дороже довоенного времени, так что на жалованье мы еле проживаем. Правда, в еде не отказываем, но и только. Одеваемся, плачу за Анусю — из заработков со стороны, пером. Выпустил уже 7 томов своих сочинений, несколько научных книг, но это все очень мало оплачивается. Раньше пробовал заниматься политикой — и довольно успешно, но вот уже два года, как все бросил и ушел с головой в научную и литературную работу. Я, как и каждый здешний интеллигент, работаю за двоих, не унываем, не пьем, но работаем и работаем. Дела много, очень много, работников маловато. Надеемся, что подрастет новое поколение, тогда и нам, старикам, будет легче. А пока надо тянуть почти непосильную лямку.

Ну, вот, написал Вам, как я живу и что делаю. Деловой день мой проходит так: в часов семь обычно встаю, в 10 часов ухожу на лекции (7 часов в неделю), потом принимаю студентов по делам, работаю в канцелярии и т. д. В два—в три часа возвращаюсь домой, обедаю, до часов пяти отдыхаю и потом, если не нужно идти на заседания (а приходится довольно часто), сажусь за работу и работаю до 12 часов ночи с маленькими перерывами. Иногда только играю в шахматы, обычно по субботам, перед праздником. К нам часто приходит Баневич, который научился хорошо играть. Его я пристроил при Университете лектором русского языка (обучает плохо знающих русский язык). Живется ему недурно, зарабатывает так около 1100 литов (110 дол.).

(Nebaigta)

Autografas (be parašo) LKLI BR, F51—60. Datuojama pagal turinį. Nebaigtas. Laiško adresatas — V. Krėvės žmonos sesers vyras.

[1] Gronskis Povilas (1883—1937), profesorius, Kauno universitete skaitęs valstybinę teisę ir konstitucinės teisės istoriją.

[2] Sezemanas Vosylius (1884—1963), filosofas. 1923—1950 ir 1958—1963 m. profesorius Kauno ir Vilniaus universitetuose.

[3] Silkarskis Vladimiras (1884—1960), filosofas, objektyviojo idealizmo šalininkas, Vilniaus ir Kauno universitetų profesorius. 1944 m. emigravo į Vakarus.

[4] Yčas Jonas (1880—1931), buržuazinis istorikas ir visuomenės veikėjas.

[5] Tuo laikotarpiu V. Krėvė redagavo Lietuvos universiteto humanitarinių mokslų fakulteto leidinius: „Raštai" (kn. 1, 1925; kn. 2, 1927), „Tauta ir žodis" (1923—1931 išėjo 7 knygos).

VINCUI MYKOLAIČIUI-PUTINUI

Kaunas, 1931 m., rugpjūčio pabaiga

Mielas Drauge!

Jūsų laiškus ir prašymą su gydytojo liudymu gavau. Fakulteto posėdžio dar nebuvo ir, manau, bus ne anksčiau, kai po pirmos. Kol kas jūsų reikalu aš dar jokių žingsnių nedariau, nes nėra reikalo šiuo momentu. Įteiksiu rektoriui tik po 15 rugsėjo ir neabejokite, kad aš pasistengsiu visa atlikti, kas reikia. Tik ar palikote kam įgaliavimą algą jūsų pasiimti; jei nepalikote, tai prisiųskite; geriausiai būtų prisiųsti kasininko vardu.

Parašykite man, ar jūs griežtai norite atsisakyti nuo sekretoriavimo. Tada reikėtų man prisiųsti motyvuotas pareiškimas. Aš labai norėtau ir prašytau jūsų, kad to nedarytut; mes pasitenkinsime tada laikinuoju sekretorium, iki sugrįšite [1].

Ypatingų naujienų pas mus nėra. Kad teologijos-filosofijos fakultetas sureformuotas, apie tai tur būti jau žinote. Yra pakeitimai mūsų fakulteto patalpose: profesoriumas tapo perkeltas Germanistikos seminaro patalpon, dekanatas į III aukštą, kur buvo technikos fakulteto dekanatas. Mūsų buvusis profesoriumas teko Senatui, o dekanatas prorektoriui. Germanistikos ir Vakarų Europos literatūrų seminaras perkeltas irgi III aukštan.

Šiandien buvome su Sruoga pas Tūbelį archeologijos katedros reikalu. Pažadėjo pravesti, tai gal sekančiais metais mūsų fakultetas viena katedra padidės.

Prašė jums pasiųsti linkėjimus Orintaitė. Ji dabar kiek arčiau — Vilkaviškyje mokytojauja. Gailisi, kad išvažiavote; sako, nebus, kas suorganizuotų, jai atvažiavus, „paūžti" [2].

Vaikščiojome su Sruoga pas Tūbelį drauge todėl, kad jam reikėjo gauti paskola: jis nusipirko automobilį „Fiat" už 11 500 litų. Be to, parašė dramą iš Vytauto laikų [3]. Tik kol kas dar jam apie tai nerašykit.

Linkiu jums sveikti ir stiprėti.

Jūsų *Vincas Krėvė*

Autografas LKLI BR, F1—412, p. 1. Datuojama pagal turinį.

[1] V. Mykolaitis-Putinas, 1931 m. rugpjūčio mėnesį atsidūręs Paryžiuje, prašė pratęsti jo atostogas gydymosi sumetimais. Medicinos fakulteto klinikose jam buvę patarta pasigydyti Tunise. V. Mykolaitis-Putinas ketinęs net „dumti į Afriką". V. Krėvei išrūpinus ištisą semestrą atostogų, V. Mykolaitis-Putinas įsikūrė Nicoje ir čia parašė „Altorių šešėly" pirmąjį tomą. (Žr. V. Mykolaičio-Putino laiškus V. Krėvei: Raštai. V., 1969, t. 10, p. 686—691.)

[2] Jaunų universiteto dėstytojų, kad ir su profesorių titulais, ir kūrybinės studentijos tarpe būta nuoširdaus demokratiško bendravimo. Plg. P. Orintaitės laiškus V. Krėvei.

[3] „Milžino paunksmė" — pirmoji B. Sruogos drama. Ji buvo parašyta Vytauto, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio, 500 m. mirties sukakčiai paminėti 1930 m. paskelbtam dramos konkursui. Vertinimo komisijai įteikta 1931 m. pabaigoje, išspausdinta 1932 m.

•

BALIUI SRUOGAI

Kaunas, 1931 m. spalio 22 d.

Mielas Drauguži,

Dovanok man, kad nesiskubinau atsakyti į pirmą laišką: esu tinginys ir labai nerangus, ką turiu tuojau padaryti, vis tęsiu, atidėdamas rytdienai. Manau, kad sesuo parašė, nes buvau ją sutikęs ir papasakojęs visa ir prašęs tau parašyti. Atostogų išrūpinau dviem mėnesiam, ir dabar prisiųski man pareiškimą, kad sveikatos pataisymui reikalinga atostogas pratęsti dar vienam mėnesiui [1]. Aš neabejoju, kad prailginimą gausiu, ir galėsi ramiai sėdėti iki maždaug 1932 m. vasario 1 dienos. Dėl tolimesnių atostogų tik su pagrindine alga — aš dabar dar nenorėtau to klausimo kelti, nes man norėtųsi, kad galėtai nuvažiuoti pastudijuoti latvių literatūrą. Bet apie tai dar bus laiko pagalvoti ir pasikalbėti. Kas liečia sekretoriavimą, tai aš, nors labai nenorėjau, bet pagaliau pamaniau, kad gal iš tikrųjų neverta tave prievarta laikyti sekretorium, ir tavo pareiškimą todėl patiekiau fakulteto tarybai. Jau nesi sekretorius. Juo išrinktas vėl Augustaitis [2]. Gal būsi nepatenkintas?

Pergyvenome audringą universitetui laikotarpį [3]. Teologijos-filosofijos fakultetas nepanorėjo pripažinti reformos, ir reforma prašalintieji profesoriai mėgino, su nieku nesiskaitydami ir be atlyginimo, tęsti toliau savo paskaitas. Geriau pasakius, ne be atlyginimo, nes buvo fakulteto nutarta, kad tie, kur pasiliko ir gauna algas, turi proporcingai dalytis su netekusiais algos. Įsimaišė Švietimo ministerija, pagrasė komendantūra, kad tvarką ardantieji bus išsiųsti,— ir teologai nusileido. Čia pasklido gandai, kad Roma nepritarusi katalikiško universiteto steigimui ir patarusi eiti su Vyriausybe į kompromisą. Bet sužinojusi apie tai, Vyriausybė į kompromisą eiti nepanorėjo, ir pastangos teologų pasiderėti liko bergždžios.

Kuo visa pasibaigs, negaliu pasakyti. Jau gal esi iš laikraščių paskaitęs, kiek paaštrėjo Vyriausybės kova su krikščionimis-demokratais. „Rytas“ [4] nebeišeina, redaktorius — faktinasis ištremtas iš Kauno, keli studentai ir, rodos, kunigai, pamfletų fabrikavime įpainioti, suimti ir teismui atiduodami. Laimėjus Hagoje [5], Vyriausybė pasijuto drąsi ir su netikėtu drąsumu puola visais frontais savo priešus. Visuomenė, jeigu ji kažkur pas mus yra, laikosi pasyviai ir ramiai, nes bijo krikščionių-demokratų galimo įsigalėjimo, todėl opozicija visiškai nutilo.

Mūsų fakultete nieko naujo neatsitiko. Be tavęs šiuo momentu paskaitų neskaito J. Yčas, gavęs irgi porai mėnesių atostogų: gavo pirmą apopleksinį smūgį. Neskaito ir Arcimavičienė, gavusi atostogų vienam mėnesiui ir dabar gydosi, rodos, Karlsbade; buvo peršalusi ir smarkiai susirgusi pleuritu.

Ot ir viskas. Tiesa, užmiršau pasakyti, kad esi išrinktas į teatro repertuaro komisiją [6] (aš, Sruoga, Vaičiūnas ir Gira). Daug nemalonumų su ta komisija. Gailiuosi, kad sutikau, ir noriu iš jos pabėgti.

Na, sveik greičiau. Pasiilgome tavęs.

Viso gero.

1931.X.22 Tavo *V. Krėvė*

Autografas LKLI BR, F18—26.

[1] V. Sruogienė 1980.II.12 laiške A. Samulioniui prisimena, kad B. Sruoga, parašęs „Milžino paunksmę“, buvo labai išsisėmęs.

[2] Augustaitis Pranas (1883—1941) literatas. Nuo 1922 m. Kauno universiteto anglų kalbos ir literatūros katedros docentas, ilgametis humanitarinių mokslų fakulteto sekretorius.

[3] 1930 m. išleidus naują universiteto statutą, ilgiausiai liko neperreformuotas teologijos-filosofijos fakultetas. 1931.VIII.15 paskelbus šio fakulteto reformą, likviduota 5 katedros ir atleista 18 profesorių. Iki šiol šiame fakultete buvo 37 vyresnio personalo etatai.

[4] „Rytas“, klerikalinis dienraštis, ėjęs 1923—1936 m. Kaune. 1931 m. redagavo K. Berulis. Už tautininkų vyriausybės kritiką „Ryto“ leidimas protarpiais būdavo nutraukiamas.

[5] 1931 m. rugsėjo mėnesį Hagos tribunole buvo sprendžiamas lietuvių ir lenkų konfliktas dėl tranzito per Lietuvą.

[6] Į Valstybinio teatro repertuaro komisiją teatro repertuarui parinkti ir organizuoti, be minimų laiške, įėjo V. Mykolaitis-Putinas. Teatro ekspertų komisija savo veiklą pradėjo 1931 m. rudenį.

Palanga, 1933 m. liepos 14 d.

Mielas Sruoga,

Grįždamas iš Palangos, būtinai užvažiuosiu. Kiek čia Palangoje išbūsiu, gerai nežinau, bet manau, kad galėsiu iš Palangos išvažiuoti tiktai po pirmo — dėl piniginių sumetimų.

Kai atvažiavau, oras buvo trejetą dienų labai gražus. Dabar jau antra diena, kai pakitėjo, bet visgi gerai čia gyventi, galima gerai pasilsėti ir atsigauti.

Jei turėsi noro, atvažiuok čia. Pora dienų po kelias valandas čia padirbėti nebūtų sunku. Kas liečia Oleką [1] ir jo sumanymą, tai, manau, aš jam padėti nei patarimu, nei kuo kitu negalėsiu, nes patsai teatro reikaluose nieko nenusimanau, o finansiniuose apskaičiavimuose dar mažiau. Bijau tik, kad savo pesimizmu galėtau vien tik sugadyti nuotaiką. Jis yra entuziastas, o su entuziazmu galima daug nuveikti, žymiai daugiau negu šaltai apskaičiavus visas aplinkumos sąlygas.

Pavydžiu, kad dirbi; o aš čia sėdėdamas net korektūrų tingiu skaityti, o kas liečia kitą darbą — pamojau ranka.

Linkėjimus visiems, ten Bugiuose [2] gyvenantiems, nuo mūsų visų.

Tikiuosi, kad pasimatysime, ir dar spėsiu ten gerokai visiems įkyrėti. Jei atvažiuos Oleka, ir jam linkėjimą.

Lik sveikas. Tavo

V. Krėvė

1933.VII.14

Autografas LKLI BR, F3—769.

[1] Oleka-Žilinskas Andrius (1892—1948), režisierius, pastatė V. Krėvės „Sarūną" (1929). 1935 m. išvyko į JAV.

[2] Bugiai, Mažeikių raj.— V. Sruogienės tėviškė.

ALDONAI MICKEVIČIŪTEI

1934.I.21.

Kaunas, 1934 m. sausio 21 d.

Mergute mano,

Aš labai džiaugiuosi, kad tau patiko Viena ir gerai ten jautiesi. Būsiu kiek ramesnis dėl tavęs. Nors aš vieno bijau, kad tu nebūsi pakankamai atsargi gyvenime.

Anusia, aš vieno tavęs prašysiu. Man dar niekados neteko su tavim kalbėti tuo reikalu, nes nebuvo nei progos, nei priežasties. Žinai, mes esame mažutės tautos nariai, kuri nieku nepasižymi ir nieku negali pasididžiuoti. Bet tos tautos, su kuriomis mums tekdavo susidurti gyvenime — lenkai ir rusai, visados manė apie mus, kad mes esame darbštūs, energiški, rimti ir ištvermingi. Pas šiuos mūsų kaimynus buvo nuo senesnių laikų susidariusi tam tikra legenda apie lietuvį, kaipo nepaprastą žmogų.

Tokia legenda ima kurtis ir Vakaruose apie mus. Aš norėtau, kad tu rimtai dirbtai, rimtai elgtaisi ir savo darbštumu ir pasielgimu ne tik kad tokiai nuomonei nepakenktai, bet dar ją sustiprintai — ir aš tavimi pasitikiu, kad tikrai taip bus. Gabumų tau užteks ir energijos užteks — ir vieno, ir antro turi net per daug.

Ten tau teks susidurti su inteligentiškais žmonėmis, labiau inteligentiškais ir giliau kultūra persiėmusiais, negu mūsų studentai. Ir čia turi palaikyti ir mūsų, ir savo vardą, o tam reikia daugel daugel skaityti ir skaityti rimtų knygų. Stenkis pasirodyti inteligentiška mergaite, o ne „miesčione", su pagadintu skoniu.

Vai, Anusia, tau išvažiavus, dabar pas mus namie tuščia, nejauku ir liūdna. Man sunku be tavęs, bet raminu save tuo, kad tau ten geriau, mergute mano. Kad aš per daug nenuobodautau, parašyk man ilgesnius laiškus ir dažniau, kaip tu gyveni, kaip dirbi, kaip jauties, koki tavo įspūdžiai — ir nieko niekados neslėpk nuo manęs. Aš visa suprasiu, visa nujausiu ir visa pakelsiu, kad tik tu būtai laiminga — ne vienai valandėlei, bet visados, visam gyvenimui.

Dukryte mano miela, aš visados apie tave galvoju ir galvosiu.

Tavo *tėtis*

Mano geriausi linkėjimai visiems tavo draugams ir šeimininkams.

Autografas LKLI BR, F51—364, l. 5.

Mickevičiūtė Ona Aldona (g. 1914), V. Krėvės duktė. 1934—1936 m. studijavo Vienoje, dvimetėje aukštesniojoje mokykloje (Consular academie), rengusioje diplomatinei tarnybai. Baigusi dirbo „Spaudos fonde", Valstybės banke. 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

Kaunas, 1934.I.29.

Vydūno al. 21.

Kaunas, 1934 m. sausio 29 d.

Negerai, Anusia, negerai, dukryte! Aš nesitikėjau, kad tu taip negražiai su mumis pasielgsi. Matyt, tau negaila nei mamytės, nei manęs, kad tu mus visai užmiršai. Jau pora savaičių praslinko, o tu nepasirūpinai parašyti mums nors kelis žodžius. Žinai, kad mamytės ir širdis nesveika, o ji dabar naktį nemiega, vis apie tave galvoja, nerimauja. Tu turi, tu privalai nors vieną kartą į savaitę parašyti, kaip gyveni, kaip jautiesi, kaip dirbi, kad mes tiek nesirūpintume.

Jei tu mums nerašai, reiškia, ir mes tau nerūpime, todėl net rašyti nesinori apie tai, kaip gyvename.

Jei nerašysi, ir aš tau daugiau neberašysiu. Gal pasigailėsi vėliau. Tiek to.

Mūsų Universitete jau paskaitos irgi prasidėjo. Turime jauną lektorių anglų kalbos, tikrą anglą, baigusį Glazgovo universitetą ir pereitais metais lektoriavusį Vienoje. Irina Reingardaitė [1] perėjo Hum. mokslų fakultetan. Rogačaitė [2] išlaikė porą egzaminų: vieną labai gerai, kitą gerai. Ji atsidėjusi dirba.

Dažnai ateina pas mus Plaktys, pasėdi, pasėdi ir vėl nueina namo. Ponia Banevičienė sau susižeidė ranką. Nukrito gatvėje, ir trūko jai kaulas. Ranka buvo įdėta į gipsą, dabar baigia gydytis.

Ot ir visos pas mus naujienos. Parašyk, kas pas tave girdėti, kaip dirbi, kaip sekasi, ypač ar sekasi prancūzų kalba. Aš neabejoju, kad jau tu savo draugėms esi ne vieną laišką parašiusi. Jei nesulauksiu, teks kreiptis, nors tai man gėda daryti, pas Vokietaitį ar Vasiliauską, kad jie apie tave parašytų. Nors atviruką parašyk, jei neturi apie ką rašyti ar nenori rašyti.

Tavo *tėtė*

Autografas LKLI BR, F51—364, l. 6.

[1] Vladimirovienė Irena. Žr. jos atsiminimus apie V. Krėvę, p. 474—478.

[2] Musteikienė Irena. Pensininkė, gyvena Vilniuje.

Kaunas

1934.I.30

Kaunas, 1934 m. sausio 30 d.

Vaikuti mano mielas, dukryte mano brangi,

Tik šiandien iš ryto aš išsiunčiau tau laišką, kuriame tave išbariau, kad nieko nerašai mums apie save, o parėjęs namo, suradau tavo mielą laiškutį. Man labai gaila, kad aš tave pabariau, aš bijau, kad tau padariau tuo nemalonumų, įžeidžiau tave. Atleisk man, dukrute, kad pasinervinau ir šiurkščius kelis žodžius tau parašiau.

Rašyk, mergute, man dažniau, nors atvirutę. Bent vieną kartą į savaitę. Aš labai nerimstu, kai neturiu žinių, man vis atrodo, kad tu susirgai, kad su tavim kažkas atsitiko, o kai gauname laiškelį, nežinai, kokis mums džiaugsmas. Ryt mamytė išsiųs tau pinigus. Kai gausi, tuojau užsimokėk už butą, o jei galima, tai už pasus. Stenkis, kad tau tektų visam mėnesiui. Aš žinau, kad tai ne per daugiausia ir kad tau teks biškį susispausti, bet kas bedaryti, jei mes daugiau pasiųsti neišgalim.

Varusia prašė, kad tu jai irgi nors atvirutę parašytai. Jos adresas: „Litauen. Seda. Sedos paštas, V. Lapėnienei". Visi labai domaujasi, kaip ten tau sekasi. O kaip tau eina mokslas, dukryte? Ar turėsi laikyti egzaminus kokius? Kaip sekasi prancūzų kalba? Ar nors kiek pramokai? Parašyk man apie tai nors kelis žodelius.

Šiandien pas mus buvo anglų kalbos lektorius. Jis kalba angliškai ir prancūziškai ir vos vos truputį vokiškai, negeriau negu aš. Jis turbūt laikinai, kol suras sau tinkamesnį kambarį, apsigyvens pas mus savaitei kitai, ir tai dar nežinia, nes gal dar pasiseks jam surasti tinkamą. Jis jaunas, vos dvidešimt ketverių metų, aukštas, liesas ir sakosi esąs didelis sportsmenas — mėgsta golfą, ski ir gailisi, kad atsivežęs ski, o važinėti sniego visai nėra čia. Pas mus buvo gerokai prisnigta, bet kelios dienos atodrėkio buvo, ir sniegas visai sutirpo.

Aš ir mamytė jaučiamės gerai, tik tavęs labai ilgimės. Taip dabar tuščia namie. Pareinu vakarą, ir niekas neprašo dabar „sušildyti vandens", iš ryto niekas neprašo „lito", ir man dabar gaila, kad niekas neprašo. Duotau ir tris, kad tik tu taip galėtai vėl būti čia ir paprašyti. Kaip prisimenu dabar, tai man viskas brangu, malonu ir miela, ką tu darei. Net ir tas, už ką, būdavo, pykau.

Lik sveika, mano miela, brangi dukrute!

Ir atleisk man, kad parašiau tau tokį šiurkštų vakar laišką. Bučiuoju tavo veiduką.

Tėtė

Autografas LKLI BR, F51—364, l. 7.

Kaunas, 1934.III.18.

Kaunas, 1934 m. kovo 18 d.

Anusenka!

Dovanok, kad aš tau ilgą laiką nieko nerašiau. Aš žinojau, kad tau mamytė dažnai rašo, todėl nesiskubinau, nes esu visą laiką labai užimtas — tai rašau, tai korektūras darau. Sunku su pinigais ir reikia daug dirbti, kad jų nors minimumą turėti. Man net labai gaila, kad mamytė sau nieko neleidžia dabar nei nusipirkti, nei skatiko išleisti — vis galvoja, kad galėtų tau daugiau pasiųsti. Dabar pirkome tau naują aparatą, geresnį negu tu turėjai, tos pačios firmos, tik objektyvas geresnis ir daug patobulinimų. Kaip naudotis patobulinimais, tau parodys ponia Vasiliauskienė. Turiu tik pasakyti, kad nuimdinėti nereikia užvesti uždanga, o rankelė, kuri ten yra, užvesti tai tik tuo atveju, jeigu nutraukdama nori pati save nufotografuoti, nes užvestas aparatas tik po minutės daro nuotrauką. Galima užvedus ir paspaudus spėti atsistoti pačiai prieš aparatą. Tavo plunksnos namie neradome, tu ją, matyti, esi pametusi. Taigi pirkau naują — ir žinok, kad tai paskutinį kartą, nes esi jų pražudžiusi kelias, o kiekviena jų kainuoja apie 40 litų. Taigi, jei šitą pamesi, daugiau nebegausi.

Aš ir mamytė esame labai neramūs, kaip tu ten gyveni, kaip jautiesi, nes tu nieko apie save mums nerašai, ir mes vis galvojam ir galvojam, bijomės, kad vėl tave neištiktų kokis nors nemalonumas. Esi labai neatsargi, gyvenimo nepatyrusi, žmonių nepažįsti, jų sielos, o nori eiti su „šiuo amžiu koja kojon". Gal laikai mus atsilikusiais, todėl manai, kad apie savo pergyvenimus nėra reikalo mus informuoti — labai klysti taip manydama. Tenka iš šalies sužinoti, kad kitiems parašai apie tai, bet ne mums. Aš tau dar vieną patarimą noriu duoti — rašydama kitiems, ne mums, būk atsargesnė, nerašyk visa, ką manai, ką veiki. Žinai, tas gali tau kenkti. Netikėk irgi kitų laiškais per daug. Reikia būti su pažįstamais draugiška, bet draugiškumas neturi būti per daug atviras — tai žymiai sveikiau.

Mane labai domina, kaip eina tavo mokslas, kaip sekasi tau? Ar pereisi į kitą kursą, ar teks dar tame pačiame tau būti ir kiti metai? Ar didelę pažangą darai prancūzų kalboje? Aš norėtau, kad tu dirbtai gerai, išsijuosusi, kad apie tave niekas nepamanytų, kad nuvažiavai tik pasilinksminti — apie savo pasilinksminimus, pažįstamus, jausmus gali man ar mamytei atvirai parašyti viską, bet nerašyk to kitiems, kad nedarytų netinkamų išvadų.

Mano miela dukrele! Aš labai tavęs pasiilgau, mamytė irgi. Ji nemiega ištisomis naktimis. Aš gerai žinau, kodėl ji nemiega — kaip gerai būtų, jei tu jai labiau savo sielą ir širdį atidarytai, o ne tik rašytai niekniekius, bendrais žodžiais atpasakodama savo gyvenimą. Kiekvienas tavo laiškas mums didžiausias džiaugsmas, bet mes norėtume, kad tu būtai su mumis atvira, nuoširdi, pasidalintai su mumis savo jausmais ir pergyvenimais. Anusenka, man vis akyse stovi tas momentas, kai aš tave sutikau tada, namo pargrįžtančią, ir aš vis bijau, kad tu vėl neapsiriktai ir nepergyventai vėl to, ką buvai pergyvenusi. Būk, mergute mano, atsargi ir neimk per daug į širdį, ką tau kiti sako. Neužmiršk ir to, kad mes esame tavo didžiausi draugai ir patarėjai. Gali tave apvilti kiti, gali ant tavęs supykti, gali geriausi tavo draugai nuo tavęs nusigręžti, o mes niekados, ir niekas niekad negali į mus paveikti, kad mes nusigrįžtume nuo tavęs.

Todėl neužmiršk, kad tik mes visados ir visur esame tavo didžiausi draugai. Tu mums viskas. Mes nieko daugiau nenorime, kaip tik to, kad tu būtai laiminga ir nepatirtai daugiau skausmų ir nusivylimų.

Lik sveika, bučiuoju tave tavo *tėtė*

VK

Linkėjimus siunčiu ir padėką tavo šeimininkams. Neužmiršk jiems tai pasakyti. Mano linkėjimas p. Vasiliauskui ir Vokietaičiui ir kitiems, kuriuos pažįstu.

Mama pereitą savaitę yra pasiuntusi už tavo mokslą 400 šilingų tiesiog į akademijos raštinę. Pasiuntė čekiu. Sužinok, ar pinigai gauti, ir parašyk mums.

Šį mėnesį mes gausime algą kiek anksčiau, todėl pasistengsime ir tau pasiųsti pinigų anksčiau. Manau, kad galėsime išsiųsti 24 ar 25 šio mėnesio.

Autografas LKLI BR, F51—364, l. 8.

Kaunas, 1934.III.28.

Kaunas, 1934 m. kovo 28 d.

Miela mano dukryte,

Ačiū tau už laišką, kurio tiek ilgai laukėme. Tu negali sau įsivaizduoti, kas dėjosi su mamyte. Ji kelis kartus ir pati skaitė ir mane vertė skaityti, net pagaliau įkyrėjo. Praėjo viena savaitė, ir ji man ramybės neduodavo, naktimis nemiegodavo, kad tu nerašai — įsivaizduodavo, kad tu jau esi susirgusi, kad tave nelaimė ištikusi ir t. t. Būk gera, rašyk dažniau mamytei, jei negali ilgesnio laiško, nors atvirutę parašyk.

Mus labai džiugina, kad tau darbas sekasi, ir aš tikiuosi, kad ir toliau seksis, nes žinau, kad tu esi gabi ir darbšti ir turi užsispyrimą. Parašyk, kokius dabar egzaminus ruoši, kaip sekasi prancūzų kalba. Aš svajoju, kad tu per porą metų baigsi šią mokyklą, o paskui pasistengsime prancūzų kalbai patobulinti kokiems metams duoti tau galimybę Prancūzijon nuvažiuoti.

Turi būti dabar pas jus gražios velykos, pavasaris, o pas mus drėgna, šalta, purvas. Pavydim tau. Daiktus, kuriuos pasiuntėm su ponia Vasiliauskiene, jau gavai. O gal ir pinigus gavai? Parašyk, ar būsi išvažiavus kur šventėms, nes girdėjau, kad buvo sumanymas važiuoti šventėms Italijon.

Būk atsargi, mano miela mergute. Kodėl nuėjai pas gydytoją? Ar buvai susirgusi? Kodėl nieko neparašei apie tai. D-ras Bermanas pataria, kad tu savo gydytojui papasakotai apie suaugimą (сращение) toje vietoje, kur buvo operacija daroma.

Atrašyk, ar patenkinta esi aparatu ir kitais pasiųstais dalykais. Padėkok mamytei, nes ji mane privertė tau ir aparatą, ir plunksną nupirkti. Manau, kad ji tavęs begaliniai pasiilgo. Kitų kalbų neturi, tik apie tave. Dabar, kai aš noriu ką nors nupirkti, tai visuomet girdžiu: geriau Anusei kelis litus siųsdami pridėsim. Rodos, ir dabar nusiuntė daugiau negu turėjo siųsti.

Na, kaip tavo savijauta? Kaip gyveni, su kuo susitinki? Parašyk, kaip šventes praleisi. Mūsų vardu pasveikink ir linkėjimus perduok savo šeimininkams, ypač šeimininkei, kuri, matyti, tavimi rūpinasi, ir padėkok jai už tai mūsų vardu.

Linkime tau linksmų švenčių, sveikatos ir pasisekimo. O taipogi ir visiems tavo pažįstamiems, ponams Vasiliauskams ir kitiems.

Lik sveika, neužmiršk mūsų ir rašyk dažniau apie save.

Tavo *tėtis*

Autografas LKLI BR, F51—364, l. 9.

Kaunas, 1934.III.30.

Kaunas, 1934 m. kovo 30 d.

Mergute,

Vakar mamytė gavo iš tavęs laišką. Pareinu namo — sėdi susinervinusi, užsiašarojusi. Ko? Iš Anusios gavau laišką,— sako:— ji manęs nesuprato ir verkė.— Didelė bėda,— sakau,— kad Anusė verkė. Paverkė ir nustojo, iki šiol, be abejo, neverkia. Nuraminau ir paskaičiau tavo laišką. Aš visai nesirgau. Tiesa, pora dienų gulėjau, kadangi man nugarkaulį laužė Hexenschuss [1], bet juk tai jokia liga. Jau praėjo visai,— dėl to neturi ko nerimauti.

Mamytė visai nemanė, kad tu ten linksminiesi vien. Ir, tau rašydama, vis bijojo, kad su tavim neatsitiktų vėl kažko, kas atsitiko namie. Gal tai nepamatuota baimė. Ne dukart gi vienas ir tas pat gali atsitikti. Bet jau tu mamytei dovanok. Esi dar jauna ir todėl nesupranti ir nesuprasi, kas tai yra motinos meilė. Bent suprasi tik tada, kai pati turėsi vaikus.

Labai džiaugiuosi, kad tau mokslas sekasi, nors niekados neabejojau, kad tau seksis, nes esi gabi, atkakli ir apsiskaičiusi gerai, turi išlavintą, išmiklintą protą, o tas aukštuose moksluose svarbiausia, nes ten reikia daugiau galvoti negu kalti.

Daugiau dirbsi, greičiau baigsi, bus geriau ir tau, ir mums.

Dėl to, kad mums nelengva, tu galvos nesikvaršink — mes tam ir gyvenam, kad tau padėtume. Ir aš, ir mamytė esame labai patenkinti, kad tu ten jautiesi gerai ir visai nesigailim, kad išvažiavai, nors be tavęs mums labai labai nuobodu.

Parašyk, ar patenkinta esi aparatu? Aš tau negalėjau „Reflex" prisiųsti, kadangi tai ne mano kamera, bet valdiška ir brangi labai. Būtų gaila, jei prireiktų tokia pat atpirkti.

Na, lik sveika, dukryte, ir nevirkdyk mamytės, ir pati neverk, kai gausi laišką.

Neužmiršk perduoti mano linkėjimus savo šeimininkams ir draugams.

Tavo *tėtis*

Пришли квит. на лыжи!!! Немедленно! [2]

Autografas LKLI BR, F51—364, l. 10.

[1] Skausmai strėnose *(vok.)*.

[2] M. Mickevičienės prierašas.

Kaunas, 1934 m. gegužės mėn. 1934.V.

Miela mano dukryte,

Man buvo gaila laiško, kurį tau buvau parašęs, nes tą pačią dieną, kai jį išsiuntėm, gavome iš tavęs; tavo laiškas labai nudžiugino mamytę. Ji tiek kartų skaitė, kad beskaitydama atmintinai turi būti išmoko.

Tu klausi, kaip aš gyvenu, ką dirbu. Visas dienas sėdžiu namie ir dirbu, kiek išgalėdamas. Vis rašau. Dabar renku lietuvių patarles ir noriu atspausdinti atskirais tomais. Manau, jų bus keturi penki [1].

Pas mus toki dideli karščiai, kokių, kaip mes čia atvažiavome, tuo metu Lietuvoje dar nėra buvusių. Medžiai jau sužaliavo, sodai baigia žydėti. Aš laukiu, laukiu lietaus ir sulaukti negaliu.

Kaip dabar tu, jaunutė, jautiesi ten viena pavasario metu, kada net pas seną jausmai pražydi. Turbūt labai tau ilgu ir graudinga. Pasakyk man, mergute, kodėl vieniša esi tokia? Nejaugi per tą visą laiką, kurį jau išbuvai Vienoje, negalėjai surasti mergiotės, su kuria verta būtų susidraugauti?

Aš patartau tau surasti. Tavo gana linksmam būdui ir gyvam charakteriui sunku juk vienai.

Kol prisiruošiau tau išsiųsti laišką, gavau iš tavęs. Gaila, kad mamytės nėra dabar namie, nes tavo laiškai — tai didžiausia jai laimė. Ir tau turbūt jau parašė, kad ji dabar Sedoje pas Varusią. Jos vyras susirgo vidurių šiltine, ir Varusia taip karščiavosi, jog mamytė nutarė nuvažiuoti jai padėti ir nuraminti. Laukiu jos pargrįžtančios pirmadienį su Sruogomis. Jie nuvažiavo šiandien namo į Bugius ir žadėjo užvažiuoti pas Varusią paimti mamytę.

Pas mus dabar baisūs karščiai; aš tokių dar nepamenu. Vis tiek kaip Baku, ir lietaus nėra. Žmonės net ima nerimauti, kad javams nepakenktų.

Vokietaitytė jau pasveiko ir vaikščioja net po miestą. Ji irgi sirgo vidurių šiltine. Būk ir tu labai atsargi su valgymu fruktų ir šaltu gėrimu karščių metu.

Na, lik sveika, mano mieloji; kaip aš laukiu, kada tu sugrįši, mergute mano.

Tavo *tėtė*

Autografas LKLI BR, F51—364, l. 4.

[1] 1934—1937 m. išleista „Patarlių ir priežodžių" trys tomai.

Kaunas, 1934 m. gegužės 16 d. 16/V 1934 m.

Mano miela dukryte,

Iš tavo laiško aš sprendžiu, kad tavo nuotaika nekokia. Tu vėl, kaip visados būdavo, bijai egzaminų. Bet prisimink, kad tu jų bijodavai ir visados vis dėlto išlaikydavai ko geriausiai. Aš nei kiek neabejoju, kad ir dabar tu išlaikysi, ir išlaikysi geriau negu kiti. Aš gerai žinau, kad tu darbšti, energinga, turi valią ir gabumai pas tave geri — tai ko gi tau nusiminti. Suvaldyk savo nervus ir ramiai ruoškis, ir pamatysi, kad viskas bus gerai.

Juk pati rašai, kad kiti mažiau negu tu dirba ir mažiau turbūt išsilavinę — o tu gi juk visados galva buvai už kitus aukštesnė. Reikia tik pasitikėti savimi, ir viskas bus gerai. Nenusimink, mano mergute, ir pamatysi, kad išlaikysi visus egzaminus dabar, kaip ir anksčiau būdavo, geriau už kitus. Dirbk ramiai, nieko negalvok, ypač apie tai, kad gali neišlaikyti — ir viskas bus gerai.

Na, o jei truputį ir nepasisektų, tai kas čia tokio blogo. Manau, kad ir tai nebūtų didelė tragedija. Bet, matai, aš dėl tavęs neabejoju, kad išlaikysi gerai, tai ir tu neturi abejoti ir bijoti.

Gaila man tavo plunksnos ir ridikiulio. Turbūt ir pinigų šiek tiek tau pavogė? Na, nieko. Bet tik žmogus sveikas, tai viskas nesvarbu.

Parašyk man irgi, nelaukdama ilgai, kad aš žinotau, kokia pas tave nuotaika. Lauksiu iš tavęs gerų naujienų, o geriausios man tai, kad tu rami ir pasitiki savimi.

Mamytė jau parvažiavo. Lapėną [1] buvo nuvežę Telšiuosna ligoninėn. Paaiškėjo, kad pas jį paratifas. Vakar telefonavo, kad jau pasveiko, temperatūra nukrito ir turbūt šiuo metu jau jis išsirašo iš ligoninės.

Pas mus šilta, gražu, tik gaila, kad maža lietaus. Nors automobilis sutvarkytas, bet aš niekur nevažinėju, sėdžiu ir dirbu.

Tavo kambariuke dabar nuo vakar dienos pas mus gyvena ponia Olekienė [2]. Ji prabus kokią savaitę. Mama tau nupirko iš jos „triumo" ar kaip jis vadinasi. Triumo jau stovi tavo kambariuky. Laukia, kada tu parvažiuosi.

Paskaitos pas mus baigiasi 1 birželio, ir prasidės egzaminai — iki 15. Pamanyti tiktai, kad dar pusantro mėnesio, kol tu parvažiuosi. Perduok nuo manęs ir mamos linkėjimus savo šeimininkams. Bučiuoju tavo veiduką.

Tėtė

Autografas LKLI BR, F51—364, l. 11.

[1] V. Krėvės sesers Veronikos Mickevičiūtės vyras.

[2] V. Solovjova, režisieriaus A. Olekos-Žilinsko žmona.

Kaunas, 1934 m. birželis

Miela mano mergute!

Aš esu labai patenkintas, kad tu nuraminai mamytę dėl savo plaukų. Ji, kaip visados, buvo labai susijaudinusi ir, gavus tavo laišką, kaip ant šimto arklių užsėdo. Aš, tiesą pasakius, netikėjau, kad tu būsi tokius niekus padariusi.

Labai gaila, kad dar ilgai teks tavęs laukti — jau taip pasiilgome, kad pradėjome dienas skaityti, kada tu atvažiuosi. Dabar tokios gražios dienos, ir pas mus jau viskas baigsis tuoj. Dabar studentai laiko egzaminus. Irka Rogačiūtė jau yra išlaikiusi keturis egzaminus ir visus — gerai. Irina Reingardaitė irgi jau porą yra išlaikiusi ir, rodos, abi savo likimu visai patenkintos. Kaip būtų buvę gerai, jei ir tu dabar būtai namie, čia, su mumis, ir mes galėtume tave raminti ir paguosti. O dabar tu ten viena ir, kaip matau, drebi dėl egzaminų, nors visai be pamato. Bent man taip atrodo. Aš manau, kad visi tie skaitlingi egzaminai ne tau vienai skiriami, bet visiems, ir jei kiti gali juos išlaikyti, aš neabejoju, kad tu juos išlaikysi geriau negu kiti. Tik nebijok ir nesinervuok ir vieno neužmiršk: negalima kalti iki paskutinės valandos — prieš egzaminus būtinai reikia duoti kelios valandos galvai atsilsėti. Neužmiršk to.

Dar viena — pasiteirauk iš anksto Konsulate dėl vizos, nes, tau išvažiuojant, buvo duota viza tik vienam mėn. Rašau tam, kad jei atsirastų sunkumai — aš nežinau, kokie gali būti — parašyk tuojau man. Dėl stipendijos, apie kurią tu mamytei vis rašai, aš manau, geriau apie ją negalvoti. Dabar manoma visai panaikinti užsienių stipendijas, išskyrus tas, kurios yra duodamos Universiteto tik baigusiems mūsų Universitetą ir siunčiamiems tik specializuotis. Antra vertus — argi man gali duoti stipendiją. Juk man akysna gali pasakyti, kad aš gaunu didelę algą ir galiu be stipendijos apseiti. Taigi, mano dukrele, negalvok apie ją, aš dar, kol esu gyvas, galiu uždirbti tiek, kad tu be didelio vargo galėtai gyventi užsieny ir mokytis. Esi pas mane viena, ir dėl tavęs aš tik dirbu ir gyvenu, ir man net darbas lengvesnis atrodo, kai pamanau, kad dėl tavęs dirbu.

Na, o kai mirsiu, gal tada ir stipendiją gausi, bet aš norėtau, kad dar ilgai ilgai gyventau, ir tau nepriseitų prašyti žmonių malonės.

Atrašyk man, mergute, nors trumpai, kokius turi laikyti egzaminus ir kada. O kai išlaikysi, nors atviruku pranešk. Jei neišlai-

kysi, nesisielvartauk ir nesirūpink per daug — tas visai nesvarbu. Bet tik sveika būtai.

Pasveikink mano vardu savo šeimininkus ir padėkok jiems, kad jie tau geri. Perduok linkėjimų Vasiliauskui ir Vokietaičiui.

Bučiuoju tave, mano dukryte, ir nekantriai laukiu, kada tu pagaliau sugrįši.

Tavo *tėtė*

Autografas LKLI BR, F51—364, l. 3. Datuojama pagal turinį.

Kaunas, 1934 m. spalio 20 d.

1934.X.20.

Miela mano mergute,

Gavau tavo laišką, norėjau tuojau atsakyti, bet laiko vis neturėjau — už darbų sunku buvo rankas praskirti. Baigi darbą — taip pavargęs juntuosi, kad jokia mintis galvon nelenda.

Vakar daviau mamytei, kad ji tau pasiųstų tris šimtus šilingų žieminiam paltui nusipirkti ir kitoms išlaidoms, apie kurias tu esi man rašiusi.

Kas link tavo nuotaikos, kuri neva yra susidariusi dėl santykių su akademijos klausytojais — būk protingesnė ir spjauk į visas kvailas kalbas. Tu nuvažiavai juk darbo dirbti, o ne kreipti dėmesio į tų išsigimėlių idiotų žodžius.

Nors mums sunku, bet aš raminu save, kad tai paskutiniai metai, nes neabejoju, kad tu sėkmingai atliksi visa, kas tau reikalinga. Aš juk žinau tavo gabumus ir darbštumą, kai tu nori ir nusistatai padirbėti. Pakentėk, padirbėk vienus metus, o ten bus geriau ir lengviau ir tau, ir mum. Aš net užsisvajoju ir imu pasakoti mamytei, kaip tu baigsi akademiją, kaip mes atvažiuosime abu pas tave, o iš ten nuvažiuosime Italijon. Grįžęs namo, aš surasiu tau užsiėmimą ir — tu tapsi savistovia, savo visą uždarbį naudosi savo reikalams. Gera bus, ar ne tiesa, mano miela mergute. Tik nenustok gero ūpo, geros nuotaikos, dirbk, pasitikėk savimi ir saugok savo sveikatėlę.

Apie save, savo sveikatą rašyk dažniau, nes mum rūpi, mes nerimaujam. Ką tau daktaras sakė? Nieko juk neparašei.

Negailėkis kurui, kad kambarys būtų šiltai apkūrenamas, kojas šilumoj laikyk ir valgyk gerai. Nekreipk dėmesio į tai, ką tau sako — aš žinau gerai, kad tu patinki, kad tavim daug kas gėrė-

jasi, gal kiti tik iš pavydo ar paikumo, o gal ir paerzinti norėdami šį tą pasako. O vėl gi sveikata tavo amžiuje brangiausia — ir reikia ją saugoti. Sirgti plaučiais tavo amžiuje pavojinga — o vienintelis gydymasis tokioje ligoje — nepersišaldyti ir gerai maitintis. Daryk tai nors dėl mūsų, kurie gyvenam tik tavim ir dėl tavęs.

Nejaugi tau turėtų daugiau svarbos kažkoki plepalai žmonių, kurių tu nežinosi, nematysi, baigus akademiją, negu mūsų, kurie tave mylim ir dėl tavo sveikatos drebam.

Mano miela mergute, nurimk, susivaldyk, susikaupk, dirbk — ir viskas savaime atsiras: ir geras ūpas, ir sveikata, ir pagaliau laimė.

Bučiuoju tave tavo

Tėtė

Autografas LKLI BR, F51—364, l. 12.

MARIJAI MICKEVIČIENEI

Maskva, 1935 m. birželis

Ривука,

Все собираюсь подробнее написать и собраться не могу — нет свободной минуты. С Верочкой виделся, все сделал, чего ты просила. Марисю тоже видел, побывал у нее. Сами позвонили, чтобы зашел. Пообстоятельнее напишу сегодня вечером. Задерживаемся здесь больше, чем думали. Страшная жара, перемежающие грозы — и жара все не проходит. Все мы изрядно измотались. Я беспокоюсь за тебя. Вести не получаю, а ведь тебя оставил не совсем здоровую. Ради бога напиши на имя Балтрушайтиса. С ним ежедневно вижусь.

Целую тебя

В. Креве

Atvirukas LKLI BR, F1—410, l. 12. Datuojama pagal turinį.

VOKS'o pakviesti Lietuvių draugijos TSRS tautų kultūrai pažinti valdybos nariai V. Krėvė, B. Sruoga, M. ir V. Biržiškos, I. Jonynas, P. Augustaitis 1935 m. birželio 19 d. išvyko į Maskvą ir Leningradą susipažinti su Tarybų šalies kultūriniu gyvenimu. V. Krėvė ir M. Biržiška liepos 1 d. aplankė dar Kijevą.

ALDONAI MICKEVIČIŪTEI

1938.VI.30.

Vokietija, 1938 m. birželio 30 d.

Miela dukryte,

Vakar atvažiavome, šiandien iš ryto buvom pas daktarą. Diagnozui nustatyti guldo mane kelioms dienoms ligoninėn. Dabar jau rašau iš ligoninės. Gaila man mamos, kuri dabar nuobodžiaus viena. Kaip bus toliau, parašysiu ir aš, ir mama. Bučiuoju tave ir Varusią. Linkėjimai Lapėnui.

Tavo *tėtė*

Целую, дорогая, крепко тебя и Варусю. Напишу

Мама.

Вчера вечером приехали в 9 ч.

Atvirukas LKLI BR, F51—364, l. 13.

BALIUI SRUOGAI

1938.VII.12.

Berlynas, 1938 m. liepos 12 d.

Mielas p. Sruoga,

Atvažiavęs Berlynan, atsiguliau ligoninėn ir ten išbuvau visą savaitę. Gerai nukankino. Nefrito nerado, bet suerzinimą abiejų inkstų ir iš pūslės išėmė akmeniukų. Dar turėsiu Berlyne išbūti iki kitos savaitės pabaigos. Vaikštau pas prof. Rozenšteiną, kuris kas antrą dieną daro kraujo įšvirkštimus. Pareiškė, kad tai labai svarbus gydymas, svarbiau negu kurorte vanduo gerti. Linkėjimas nuo manęs ir žmonos tau ir p. Vandai.

Jūsų *V. Krėvė*

Привет от меня Вам и жене. Напишите! [1]

Autografas LKLI BR, F53—769.
[1] M. Mickevičienės prierašas.

ALDONAI MICKEVIČIŪTEI

Drezdenas, 1938 m. liepos 22 d.

Miela mano dukryte,

Vakar pasiuntėme tau dvi knygutes ir Irinai vieną. Šiandien mes važiuojame toliau į Niurnbergą, bet pradžioje rugpjūčio būsime Palangoje. Mes labai tavęs pasiilgom ir net iš Drezdeno norėjome tiesiog namo važiuoti, gaila, kad tavo vardo dieną mes būsime dar toli nuo tavęs. Bučiuojame abu su mamyte savo mielą dukrytę.

Tėvukas

Atvirukas, LKLI BR, F51—364, l. 1. Datuojama pagal pašto antspaudą.

BALIUI SRUOGAI

Harcburgas, 1938 m. liepos 29 d. 1938.VII.29

Mielas Baly!

Manau, kad jau namus baigiate statyti ir prakaituojate. Aš sėdžiu dabar Harcburge, tinginiauju ir ilsiuosi po gana nemalonaus gydymosi. Jaučiuosi gerai ir manau, kad esu jau sveikas, bent taip tvirtina prof. Rozenšteinas, kuris liepė užmiršti, kad sirgau. Visa papasakosiu, kai sugrįšiu, tikiuosi, apie 15 rugpjūčio. Baisiai pasiilgau Kauno ir visų, kurie Kaune. Aš ir žmona siunčiame širdingiausius linkėjimus visiems Jums trims ir Jūsų uošviui.

Jūsų *V. Krėvė*

Atvirukas LKLI BR, F53—769.

LIUDUI GIRAI

Harcburgas, 1938 m. rugpjūčio 3 d. Harcburgas, 1938.VIII.3

Mielas Liudai,

Linkėjimai iš Harcburgo nuo manęs ir žmonos. Gyvenu tarp kalnų, tikiuosi greitu laiku grįžti Kaunan. Nors čia gražu ir malonu, bet pasiilgau Kauno ir Lietuvos.

Linkėjimas nuo manęs ir žmonos poniai Bronei ir visiems.

Tavo *V. Krėvė*

Atvirukas LKLI BR, F13—3674.

VANDAI SRUOGIENEI

Harcburgas, 1938 m. rugpjūčio 6 d. 38.VIII.6

Mieloji p. Vanda!

Širdingai ačiū už laišką ir atvirutę, kuria pasinaudojau ir pasiunčiau Šilkarskiui laiškutį. Gaila man Jūsų, kad tiek vargo šiais metais turite. Aš čia atsilsėjau gerai ir artimiausią trečiadienį (VIII.10) važiuojame namo (Berlynan). Labai pasiilgau Kauno ir ten pasilikusių draugų. Linkiu Baliui geros nuotaikos, kas prie jo būdo svarbiausia. Širdingi linkėjimai nuo žmonos.

V. Krėvė

Atvirukas LKLI BR, F53—770.

BALIUI SRUOGAI

Harcburgas, 1938 m. rugpjūčio 9 d.

Mielas Baly,

Ačiū už laišką. Tikiuosi greitai su Jumis pasimatyti, nes turbūt sekmadienį ar pirmadienį būsiu namie. Dėkui nors už negausias naujienas.

Jūsų *V. Krėvė*

Я Вам очень благодарна за письмо. Оно такое остроумное и доставило мне большое удовольствие. Скоро увидимся и поговорим. Также благодарю вас, что меня не забываете. Привет жене и девочке.

Ваша М. Аб.[1]

Atvirukas LKLI BR, F53—769. Datuojama pagal pašto antspaudą.
[1] M. Mickevičienės prierašas.

MARIJAI MICKEVIČIENEI

Vilnius, 1939 m. liepos 7 d.

Мои милые. Вчера приехали в Вильно благополучно, съездили в Троки. Чувствую себя очень хорошо. Прострел почти прошел. Сегодня утром совсем не болело, и, видно, дорога меня совсем излечит. Троки произвели незабываемое впечатление, из развалин откопали почти весь замок, стены, бастионы и т. д. Сегодня в 10 часов уезжаем в Крево, потом на озеро Нарочь, и завтра вернемся опять в Вильно, откуда поедем уже в сторону Варшавы. Беспокоит меня, как вы там себя чувствуете. Напишите мне хоть несколько слов в Варшаву, в наше представительство. Адрес Ануся пусть по телефону узнает в Мин. иностр. дел. Дорогие мои, сделайте это, иначе буду беспокоиться. Целую Вас.

Витя

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 1. Datuojama pagal pašto antspaudą.
V. Krėvė keliavo po Vilniaus kraštą ir Lenkiją kartu su B. Sruoga, V. Sruogiene, D. Sruogaite ir archeologu J. Puzinu.

Narutis, 1939 m. liepos 8 d.

Linkėjimas nuo Naručio ežero. Atvykome čia vakar ir nakvojome čia. Esu sveikas, jaučiuosi gerai, tik labai man rūpi jūs, kas ten su jumis dedasi. Rūpi man ir tu, ir Anusia. Kaip būtų gerai, jei su jumis būtų viskas tvarkoje, ir man niekas nerūpėtų. Linkėjimai nuo Sruogos.

Bučiuoju Jus

V. K.

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 13. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Vilnius, 1939 m. liepos 10 d.

Мои дорогие. Сегодня второй день, как я нахожусь в Вильно. Вчера приехала сюда Сруогене, завтра, во вторник, собираемся выехать дальше по направлению к Варшаве. Чувствую себя очень хорошо, бодро, ничего мне не болит. Единств. неприятно, что гостин. здесь грязные, ванны в таком состоянии, что взглянув на них, отпадает всякая энергия принимать. Воды, проведенной в номера, нет. Приключений в дороге не испытали никаких. Целую Вас обоих.

B.

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 11. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Vilnius, 1939 m. liepos 11 d.

Милые мои. Сегодня через полчаса выезжаем из Вильно. Вчера имел неприятности — весь день искал, кому передать Бан. посылку. По указанному адресу не нашел никакой лавки. Обошел в районе Скопувки, Замковой и Бернардинской все «sklepy spożywcze» и родств. Бан. не нашел. Оставляю посылку у хозяина „Grand Hotel" (Ulica Trocka). Пусть Банев., если у них есть точный адрес, напишут, чтобы их родств. зашла и получила. Г. Пузинас [1] попросил хозяина передать, если кто-нибудь придет с письмом из Ковно.

Напишите мне в Варшаву, где мы будем дня через три. И там, вероятно, пробудем несколько дней по следующему адресу.

Warszawa, ul. Koszykowa. Poselstwo Litewskie. Bučiuoju Jus.

V.

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 2. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] Puzinas Jonas (1905—1978), archeologas. Nuo 1934 m. iki 1942 m. dirbo Kauno, paskui Vilniaus universitete, Kauno miesto muziejuje, Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje ir kt. 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

Gardinas, 1939 m. liepos 13 d.

Милые мои. Только что приехали в Гродно. Сруоги переодеваются, а я спешу Вам открытку написать. Чувствую себя физически совсем хорошо, ничего не болит, но нравственно неваж-

но — тоскую, жаль мне очень Вас, беспокоюсь, как с твоим аппендиксом, и что с Анусей, каково ее самочувствие. Вы не выходите у меня из головы, и как подумаю, в каком Вас оставил состоянии, прямо плакать хочется.

Как хорошо было в прошлое лето с тобою и как скучно, одиноко чувствую себя теперь. Сруогене едет с нами. Из Вильно выехали вчера и ночевали в Ейшишках, у ее дяди (брат матери). Провели вечер в обществе двух польских офицеров. Завтра, вероятно, уедем дальше, в Варшаву. Целую Вас, мои дорогие, мои золотые.

B.

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 12. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Balstogė, 1939 m. liepos 13 d.

1939.VII.13

8 valanda vakaro. Tik dabar atvažiavome į Balstogę. Iš Gardino išvažiavome šiandien 5 val. vak. Balstogė didelis miestas, bet baisiai nešvarus, viešbučiai irgi nešvarūs. Nei nepalyginsi su Gardinu, nors ir tasai švarumu nepasižymi. Gardine gavome daugel įspūdžių, žiūrėjome kasinėjimų pilies: pirmoji XI amž. slavų, ant tos griuvėsių kita pilis iš XII [a.], totorių sudeginta. Ant jos griuvėsių trečia, Gedimino, sudegusi, ir ant jos griuvėsių 4 pilis — Vytauto laikų. Įspūdinga ir įdomu.

Aš esu visai sveikas, jaučiuosi gerai, tik vis jūs man neišeinate iš galvos, kas ten su jumis. Tikiuosi Varšuvoje surasti nuo jūsų žinutę.

Bučiuoju Jus

V.

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 9.

Varšuva, 1939 m. liepos 15 d.

Vakar vakarą, 14.VII, atvažiavau į Varšuvą labai pavargęs, apdulkėjęs. Čia pagaliau tik kone po visos savaitės galėjau nusiprausti. Sruogai sustojo pas Sruogienės tetą, o aš radau viešbutį kambariuką. Gyvenimas čia dukart brangesnis negu Vilniu-

je. Pigesnio kambariuko čia neradau kaip 8 zlotai, tuo metu kai Vilniuje ar Gardine geriausias kamb. vienam žmogui kainuoja 4 zl.

Vakar buvau tiek nuvargęs, kad, gavęs kambarį ir išsimaudęs, nuėjau gulti. Vos spėjau pravažiuodamas žvilgsnį mesti į gatves. Dabar laukiu Sruogos, ir eisime žiūrėti miesto, o pirmiausia į Atstovybę, ar nesurasiu jūsų laiško.

Bučiuoju jus abi

V.

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 10. Datuojama pagal pašto antspaudą.

Varšuva, 1939 m. liepos 17 d. 1939.VII.17

Сегодня выезжаем из Варшавы в Краков. Пробыли здесь три дня, осматривали наружный вид города. Жара здесь невероятная. Твои письма получил, успокоился немного насчет твоего здоровья, но в общем настроение у меня хорошее только когда на людях, не думаю ни о чем. Когда остаюсь один — тоска. Больше не поеду один никуда. Удовольствия мало, когда подумаю, что ты там одна и тоскуешь ради общего нашего горя. Милая моя, без тебя нет удовольствия, т. к. всегда думаю: мне здесь хорошо, но какое настроение и самочувствие дома. Больше без тебя никуда не поеду. Сруоги по отношению ко мне очень добры и внимательны. Чувствую [себя] физически совсем хорошо, дорога по открытому пространству, видимо, действует на меня хорошо. Теперь едем через Лодзь, Ченстоково в Краков. Целую тебя и Анусю.

B.

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 8.

Piotrkovas, 1939 m. liepos 19 d.

1939.VII.19.

Mieloji mano. Sėdim dabar kavinėje Piotrkove. Vakar visą dieną viešnagėjome pas Sruogienės tetą, netoli miesto Zdunska Volia [1]. Labai gražioje vietoje. Išvažiavome 7 val. ryto šiandien

ir esame pakeliui į Čenstachavą. Oras karštas, giedra, visi jaučiamės gerai, ir aš neblogiau už kitus. Už kelių minučių važiuojame toliau.

Bučiuoju tave

V.

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 6.
[1] Lodzės vaivadija.

Čenstachava, 1939 m. liepos 19 d.

1939.VII.19

Tik ką buvome Čenstachavos vienuolyne ir dabar laukiu valgykloje rūgusio pieno su bulvėmis. Diena karšta, nuotaika visų gera. Tuoj važiuosime toliau, į Krokuvą, kur tikimės vakarą būti. Pasimeldžiau už jus visus.

Bučiuoju

V.

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 7.

Krokuva, 1939 m. liepos 21 d. 1939.VII.21

Дорогая моя. Уже третий день, как в Кракове. Вчера посещали Вавель и другие достопримечательные места и так устал, что не в силах был написать даже короткое письмо. Сегодня будем посещать музеи, и завтра вероятно уедем уже, хотя Краков осмотреть можно было бы лишь в неделю. К сожалению, средства заставляют спешить. Да и за домом, за тобой, за Анусей начинаю сильно тосковать. И хочется поскорее быть уже с Вами. Чувствую физически себя хорошо, нервы, как мне кажется, приходят в нормальное состояние. Только все думаю про Вас, как Вы себя чувствуете, не терпите ли нужды в деньгах. Милые мои, дорогие деточки! Скоро будем все вместе. Целую Вас.

B.

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 5.

Krokuva, 1939 m. liepos 22 d. 1939.VII.22

Už pusės valandos, apie 2 val., išvažiuojame iš Krokuvos. Никогда я так не уставал — все бегал по костелам и музеям. Полон впечатлений. Рад, что наконец выезжаем, и теперь с каждым днем все буду ближе к дому, ближе к Вам, мои милые. Надеюсь, что в Варшаве еще найду письмо твое. Стосковался очень сильно за Вами. Насчет тебя чувствую себя спокойнее, но не насчет Ануси. Целую Вас, мои дорогие, мои единственные, целую с тоскою.

B.

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 4.

Varšuva, 1939 m. liepos 24 d. 1939.VII.24

Милая Понька. Из Кракова выехали вместо 2-х часов в 6 час. вечера. По дороге нас настигла страшная грозовая буря, но доехали до Ченстохово благополучно. Сегодня уже в Варшаве, на обратном пути, и надеюсь дня через четыре—пять быть в Ковно. Чувствую себя очень хорошо, отдохнувшим, набравшимся сил, только оставшись один. Хочется уже работать. Теперь пью кофе и сейчас отправлюсь в Посольство. Надеюсь, что найду там весточку от тебя. До скорого свидания, деточка милая. Целую тебя и Анусю.

Витя.

Atvirukas LKLI BR, F51—351, l. 3.

ALDONAI MICKEVIČIŪTEI

Vilnius, 1942 m. vasario pabaiga

Mieli vaikučiai,

Man žmona papasakojo, kad jau tu, Vytuti [1], netarnauji arsenale. Esame abu su žmona labai patenkinti, kad nusikratei sunkios ir varginančios tarnybos, nes svarbiausias dalykas — tai sveikata. Gal susigraibysite laiko, parašysite mums abu, kaip Jūsų sveikata abiejų, ką abu dirbate, kokia Jūsų materialinė padėtis, kaip jaučiasi Jūsų mama, ponia Mošinskienė.

Mes su žmona labai džiaugiamės, kad rengiatės pas mus atvažiuoti, norėtume, kad, kiek galima, ilgesniam laikui. Be galo

Jūsų pasiilgo mama. Ji, vargšelė, seniai su jumis nesimatė. Tik labai gaila, kad mes padėti negalim. Kur Kaune Jurgutis [2] gyvena, mes nežinom, tik aš esu girdėjęs, kad jis gyvena tuose namuose, kur yra ir jo „vadyba", įstaiga, kuriai jis, kaipo „ratas" [3], vadovauja. Aš net nežinau, kaip ji vadinasi. Bet manau, kad Jums visa tatai lengvai bus galima sužinoti Kaune. Kreipkitės pas jį neatidėliodami, nes norinčių su juo važiuoti pas jį yra didelė eilė, ir net jei pažada, tai visgi ilgokai tenka laukti. Tik, kalbėdami su juo, prašykit, kad ne tik Vilniun jus pasiimtų, bet ir Kaunan atgal nuvežti pažadėtų.

Jei su Jurgučiu nieko neišeis, mėginkite gauti leidimą tiesiogiai iš Feldkomendantūros. Čia, Vilniuje, nustatyta tvarka per Gebietskomisaro įstaigą labai sunku gauti leidimą, o penktadienį, 13.II, prof. Sruoga be jokių kliūčių per 10 minučių gavo vietinėje Feldkomendantūroje leidimą ir tą pačią dieną išvažiavo Kaunan. Feldkomendantūroje, kaip Justo sekretorė, dabar tarnauja prof. Engerto duktė. Reikalui esant, galima per ją būtų kreiptis. Na, ką aš Jus mokinu, patys geriau už mane nusimanote.

Kada atvažiuosite, mes nesiliauję lauksime, kaip didžiausios laimės. Bet visgi, kol atvažiuosite, nepatingėkite parašyti mums laišką apie save.

Mes čia gyvename kol kas ramiai, laikomės gerai, nesergam ir valgom kaip visuomet. Trūkumų ypatingų nepatyrėm. Mama irgi jaučiasi kaip visuomet, kai kada pasijunta blogiau, bet žymiai rečiau negu būdavo anksčiau ir abelnai jaučiasi žymiai geriau ir pasijustų dar geriau, kad galėtų su jumis, mano mieli vaikučiai, pasimatyti, jumis pasidžiaugti.

Autografas (be parašo) LKLI BR, F51—364, l. 2. Datuojama pagal turinį.

[1] Kreipiamasi į žentą Vytautą Mošinskį.

[2] Jurgutis Vladas Rafaelis (1885—1966), ekonomistas. 1922—1929 m. Lietuvos banko valdytojas. Nuo 1925 m. dirbo Kauno universitete, nuo 1938 m. profesorius, hitlerinės okupacijos metais kurį laiką generalinis tarėjas. 1943 m. ištremtas į Štuthofo stovyklą, iš kur jį išvadavo Raudonoji Armija.

[3] Tarėjas *(vok.)*.

VANDAI SRUOGIENEI

Kaunas, 1944 m. pavasaris

Brangioji ponia Vanda,

Tiek tamsta rūpiniesi mano reikalais, jog net nežinau kaip ir dėkoti — jokiais žodžiais neišreikšiu, ką aš jaučiu jums.

Džiugina mane, kad yra vilties dėl Balio[1]. Jei profesorius Jurgis[2] pasakė, manau, kad yra pamato tikėti. Laikau jį rimtu žmogum, ir jei pasakė, kad jam pažadėta, galima visai tuo tikėti.

Dėl ponios Š. manau, kad Vilniuje, man bent taip atrodo, nėra žmogaus, kuris galėtų prieš ją ką turėti ir imtis įškundinėjimų, išskyrus tą, kuris teiravosi, kur yra josios.

Gal tokiu būdu manė jį išgauti. Iš tos rūšies žmonių galima visko tikėtis.

Gyvenu čia vienodai, daug dirbu ir, kai nusivarau, pagauna kartais apatija, kartais beviltiškas sielvartas be priežasties. Kelias dienas pasikamuoju, pasikankinu ir vėl atgaunu lygsvarą, ir vėl imuosi darbo. Džiaugiuosi tuo, kad galiu drauge su savaisiais gyventi, bet atrodo, kad ar ir tam nesiartina galas.

Įkyrėjo viskas, mieloji ponia. Dabar kartais suprantu, ką reiškia Lermontovo «Я бъ хотелъ забыться и заснуть».

Tiek to. Atleisk man, mieloji ponia Vanda, kad tokiais niekais kvaršinu galvą Jums, kuriai šimtą kartų daugiau teko pakelti sunkumų ir išgyventi nemalonumų. Žinote, kai prisimenu, kaip mes visi gyvenome anksčiau Vilniuje, ir aš, ir Balys, ir Jūs, ir — visa tai šiandien atrodo kaip šviesi prošvaistė, kuri nebegrįš. Per daug teko visiems pergyventi ir, abejoju, kad visa šita išnyktų iš atminties be pėdsakų, išdiltų.

Geriau gal man, senam, nes ne tiek ilgai teks su tuo nešiotis, bet jums, jaunesniems!.. Geros ir giedrios dienos pastebimos tik tuomet, kai dangus apsiniaukia...

Rašau, ko nereikia, o vos neužmiršau apie reikalus. Siuntinėlį iš Jūsų tėvo gavome su priedu ir geru priedu, už ką esame visi begaliniai dėkingi. Tik gėda man prisipažinti, kad iki šiol nesu ponui Daugirdui padėkojęs, nors kas vieną dieną rengiuosi parašyti. Vis kažkas sukliudo. O gal labiausiai tas, kad man du dalykai yra tingu — tai parašyti laišką ir kalbėtis telefonu.

Širdingiausias linkėjimas ir pageidavimas greičiau susilaukti vyro, parvažiuojančio namo. Mes visi — aš, žmona, duktė ir žentas dar kartą dėkojame už viską ir linkime visko geriausio.

Norėčiau pabučiuoti Jūsų rankutę.

Jūsų *V.*

Begaliniai gaila man Jurgio Baltrušaičio[3]. Negaliu susigyventi su mintimi, kad jo jau nebepamatysiu.

Autografas LKLI BR, F53—770. Datuojama pagal turinį.

[1] Užuomina apie B. Sruogos išvadavimo galimybes.

[2] Jurgis Gerulis (apie jį žr. A. Seno laiško 1926.VIII.2 paaiškinimą p. 168).

[3] Jurgis Baltrušaitis mirė 1944.I.3.

LAIŠKAI V. KRĖVEI

PETRAS VAIČIŪNAS

Panevėžys, 1920 m. lapkričio 14 d.

Mano Tėve! Užsikrėtęs iš Tamstos šventovės aukuro kūrybos ugnimi, gyvendamas nors mažą dalelę tos dievų svajos, kurią Tamstos kupina galios vaizduotė vysto pasauliui grožio atspindžiais,— kitais žodžiais negalėjau pradėti šio laiško, kaip — Mano Tėve!

Esu Panevėžy. Einu teismo tardytojo pareigas[1]. Visą laiką, visas mano geriausias jėgas atima man tarnyba. Tuo tarpu galvoj tiek daug idėjų, sieloj tiek jausmo. Rašant protokolus bei nutarimus pasodinti žmogų kalėti, jaučiu, kaip amžių sparnai plasnoja beribėj artumoj, ir laikas bėga, tik ir bėga kaip sraunus upelis.

Tuomet mane perima toks didelis nerimas ir baimė, kad aš nesuskubsiu ko tai pasakyt pasauliui. Praeis mano valandėlė — ir kas tai tokio galingo, gražaus kaip krištolo rūmas sugrius, sutrupės skeveldromis, ir pagalios tą visą apgaubs ūkanos pilkas šydas.

Kartais, paskendęs savo sielos tragaidoj, gyvenu baisiausias valandas. Keikiu visą pasaulį, keikiu dangų ir pragarą: kam aš toks? Kodėl nepasitenkinu žemės laime? Kodėl gi kiti, net tam pačiam Panevėžy, pasidarbavę keletą valandų įstaigose, gyvena savo laime: valgo, geria, lošia, mylis. Kai kurie net didesnį žygį kuria. Ko gi aš noriu? Vai daug noriu ir labai maža:— kurti save.

Kuomet praeina tos kančių valandos, aš pajaučiu savy gerą dievą.

Šiandieną buvau susitikęs su vaizdakaliu Juozu Zikaru[2] ir, besikalbant su juo, pajutau save, aiškiai išgirdau savo sieloj menininko šauksmo dykumoj atgarsius, suliepsnojau kaitros ugnimi ir vėl supratau, kad nenoriu merdėt, bet degt, degt ir degt...

Tamsta kentėjai ir kenti už tai, kad esi mūsų tautos gaiva, jos medžio žalias lapas, gėlė.

Žinok, brangusis Kūrėjau, kad už visas tas kančias, už visą tą skurdą, kurį dabar neši, po Tamstos mirties Tamstos akmens atvaizdu papuošim mūsų Vilnių ir kitus mūsų miestus. Tos Tamstos akmens stovylos bus mūsų dabartinės visuomenės jausmų simbolis, o visi manys, kad tai jos jautriausias Tamstai jausmas.

Noris šaukt visuose kryžkeliuose — Mūsų didžiausias lietuvis, kurio vardu krikštijom visam pasauliui savo brangiausį troškulį — Vilnių (Kauno manifestacija, paėmus mum Vilnių, šią vasarą [3]), neturi prišliet kur savo galvos, svyrančios nuo dievų svajonėlės ir meilės Tėvynei ir visam pasauliui...

— Kas gi tai: pajuokimas, nežinojimas?!

— Gal tas, o gal kitas. Nes: pagalios jį skiria prie leidimo knygų komisijos kalbos taisytoju [4] ir skelbia visai Lietuvai, kad jam nuo š. m. rugpjūčio 19 d. mokės jau 1200 auksinų mėnesiui. Taigi, žinokit, kokie mes geri ir džiaukitės...

O kiek moka paprastam valdininkui, sugebančiam vos ne vos prakaituojant sudėti sakinį, išreikšti prasčiausią mintį! Regis, taip pat nemažiau.

Sakau:

— Juokitės, juokitės visi, kas sveikas ir galite, nes didesnio juoko nebereikia. Tai mūsų jumoristika. Ir Kaune nelabai geriau kaip Panevėžy, bet aš visgi trokštu grįžti atgal į jį. Jis šį tą duoda, nors stimulą.

Teisingumo ministerijoj beveik ašarodamas maldavau nesiųsti mane į provinciją, bet ji nesuprato ar tyčia nenorėjo suprast mane, ir aš dabar nebenoriu į ją kreiptis, kad duotų man vietą Kaune. Gal galėčiau įsitaisyt Švietimo ministerijoj? Tuomet tuojau pakelčiau savo skrybėlę Tiesos dievaitei Nemezidei. Labai prašau Tamstą sužinot apie tą savo ministerijoj.

Aš pasižadėjau Tamstai duoti eilių. Jų viena dalis pas Liudą Girą, o kita pas Kazį Binkį. Kaip nors pasirūpinsiu. Gal tiktų „Skaitymams“ Pšybyševskio „Sniegas“. Aš jį baigiau versti. Dabar verčiu Hauptmano „Susitaikinimo šventę“ [5]. Jei reikia, galėčiau prisiųst šį tą apie vaidyklą.

Jau išėjo iš spaudos mano „Mano taurė“ ir „Milda“ [6]. Tų knygų kolei kas neparduoda. Aš vis drebu. Bijau ne kritikos, bet nesupratimo manęs „Žodžiuose ir atbalsiuose“. Juose kūriau save, tą, ką gyvenau. Kiekviena jų mintis — visa mano arba manim gyventa.

Tų knygų leidimu esu nepatenkintas: daug pakeitė mano žodžių ir paliko korektūros klaidų.

Tamstą gerbiąs

Petras Vaičiūnas

1920 m. lapkr. 14 d.
Panevėžy.

Mano adresas: Panevėžys, Ramygalos g. 39 Nr.

Autografas VRBR, VKM 9—79.

[1] P. Vaičiūnas 1920 m. sausio mėn. sugrįžo iš Petrogrado į Lietuvą. Rudenį buvo išsiųstas teisininko darbui į Panevėžį. Po poros mėnesių paskirtas Kauno teatro administratorium, vėliau teatro administracijos narys.

[2] Zikaras Juozas (1881—1944), skulptorius. 1919—1929 m. mokytojavo Panevėžio gimnazijoje ir mokytojų seminarijoje.

[3] Pradėjus veržtis į Lietuvą lenkų legionieriams, Kaune 1920 m. rugsėjo 26 d. įvyko protesto manifestacija (Lietuva, 1920, rugsėjo 28).

[4] Knygų leidimo komisija buvo įsteigta prie Lietuvos švietimo ministerijos 1919 m. liepos 17 d. vadovėlių bei mokykloms skirtų knygų priežiūrai. Iki 1940 m. išleido daugiau kaip 500 knygų. V. Krėvė šioje komisijoje kalbos taisytojas 1920.VIII.1—IX.1, paskui iki 1922.IV.1 — sekretorius.

[5] S. Pšybyševskio drama „Sniegas", įtraukta į „Skaitymų bibliotekos" 1922 m. leidinių planą, buvo išspausdinta 1923 m. vasarą. G. Hauptmano pjesę „Susitaikinimo šventė" Švietimo ministerija išleido 1921 m.

[6] „Mano taurė" ir „Milda"— P. Vaičiūno dramos kūrinių knygos, išleistos 1920 m. Vilniuje. Pirmoje knygoje įdėtos dvi triveiksmės pjesės „Žodžiai ir atbalsiai" ir „Sielos virpėjimas". Antroje — „Milda", mitologinė draminė pasaka. Pastarosios recenzija „Skaitymų" kn. 1, pasirašyta M. K. kriptonimu (taip pasirašinėjo V. Krėvė), baigiama sakiniu, kad stebimasi ne tokias pjeses rašančiais jaunais autoriais, bet jų leidėjais. A. Jakštas „Mildą" vertino pakenčiamai, bet itin neigiamai pasisakė prieš „Mano taurę" (Draugija, 1921, t. 17, p. 70—72), o atlaidusis J. Tumas-Vaižgantas pasidžiaugė: „...kai taip imsime kalbėti, Europa pradės mus išgirsti" (Laisvė, 1921, sausio 4).

MARIJA MICKEVIČIENĖ

Vilnius, 1920 m. gruodžio 3 d.

3 декабря

Полагая, что можно передать письмо, я спешу написать хоть несколько слов. Прошу еще раз вопрос о том, где мы должны жить в Ковно или в Вильно, обдумать очень серьезно [1]. Если ты полагаешь жить в Ковно, то почему я должна жить в Вильно, почему мы должны жить на две семьи и тратить последние сред-

ства?! Я прошу тебя не быть фантазером и обдумать все основательно. Главное, не надейся на чудеса... Лично мне все равно где жить, в Ковно или Вильно. В Вильно у нас есть удобная квартира. Если нужно жить в Ковно, то я хочу иметь хотя бы одну комнату, теперь не время устраиваться.

Я живу с одной мыслью об отъезде домой весной. Мама не должна ни в каком случае приезжать сюда. Говорю это категорически. Твое письмо, переданное Биржишкой, меня сильно разочаровало. Совершенно пустое. Мне тяжело сейчас на душе. Одиночество безграничное...

Обдумай все, но бога ради, будь серьезным и не делай все сгоряча.

Деньги получила. Благодарю.

Пиши на адрес:

Вильно
Зверинец Литовская улица
д. № 2а
Марии Мицкевич

Autografas LKLI BR, F1—436. Datuojama pagal turinį.

[1] V. Krėvė su šeima iš Baku grįžęs į Lietuvą 1920 m. gegužės 12 d. pradžioje įsikūrė Vilniuje, Žvėryne (Lietuvių g. Nr. 2a). 1920 m. liepos 12 d. Vilnius pagal Lietuvos—Tarybų Rusijos sutartį buvo pripažintas Lietuvai. Tų metų liepos 14 d. miestą išvadavo Raudonoji Armija ir perdavė jį Lietuvai, o rugpjūčio 27 d. į Vilnių įžengė buržuazinės Lietuvos kariuomenė. 1920 m. spalio 9 d. Vilnių vėl užgrobė Lenkijos legionieriai. Tų karo veiksmų sumaištyje V. Krėvė atsidūrė Kaune, o jo šeima liko Vilniuje.

JONAS JABLONSKIS

Švietimo ministerija.

Vincui Krėvei

Kaunas, 1921 m. sausio 11 d.

Gerbiamasis! Reikėtų kas galutinai nuspręsti dėl tų „Armėnų beletristų“ [1], kuriuos esu Tamstai davęs tuo tarpu. Jei bus jie spausdinami „Skaitymuose“, turėčiau kai ką pats pataisyti ar išlyginti. Jie, senas dalykas, tiktų ir mano reikalui (chrestomatijai). Tamsta turi, jei jie nereikalingi „Skaitymams“, man juos sugrąžinti, jei tinka jie „Skaitymams“, prašau pavesti man juos porai

valandų, kad galėčiau ką ne ką dar pats pataisyti prieš spausdinant. Šiaip ar taip, laukiu netrukus kokio griežto atsakymo.

1921 m. sausio m. 11 d. Tamstos *J. Jablonskis*

Autografas CVA, F 391, ap. 4, b. 1263, l. 6.

[1] A. Kriščiukaičio-Aišbės studijinis straipsnis „Armėnų beletristai" (Varpas, 1894, Nr. 3, 5, 8, 10, 12). J. Jablonskis įtraukė į literatūros skaitinių chrestomatiją „Vargo mokyklai", K., 1921. „Skaitymuose" nebuvo spausdintas.

JUOZAS BAKŠYS

Merkinė, 1921 m. sausio 22 d.

Mielasis Krėve!

Jūsų seselės [1] nemačiau, ir akių niekas neparodė. Dabar nežinau, kur Jūsų seselė, ar Subartonyse, ar Kaune.

Merkinės klebonas važiuoja Kaunan varpų reikalu. Progai esant, rašau šį laišką. Prašau įduoti jam knygą, jei turite pirkę už tuos pinigus, kuriuos palikau Tamstai išimti iš iždinės. Aš neturiu globuso, Vakarų pusrutulio, Europos žemėlapio. Gal jau turi Ministerija gavusi iš Vokietijos, tai klebonas parvežtų Merkinėn.

Nuo Naujų Metų įsteigiau II kl., turiu 12 mokinių. Rodos, viskas eina gerai. Kodėl gi Merkinėn neatvažiavai, laukėme. Gal šalčių pabijojote.

Pas mus ramu, nieko naujo. Tiesa, knygų krautuvę įsteigėme. Turiu pabrėžti, kad degtinė žmones labai tvirkina.

Į laiškelį dedu mano linkėjimus Jūsų gerbiamajai žmonai. Kaip Jūsų sveikata?

Viso labo kun. *J. Bakšys*

Merkinė 28/I—21

Autografas VRBR, F9—36.

Bakšys Juozas (1884—1925), kunigas. V. Krėvės padedamas, Merkinėje 1921 m. įsteigė progimnaziją. 1924 m. rudenį pašautas lenkų nacionalistų, mirė 1925 m. pradžioje.

[1] Veikiausiai minima jauniausioji V. Krėvės sesuo Verutė, kurią tų pačių 1921 m. liepos mėnesį rašytojas išsivežė mokytis pas save į Kauną.

Merkinė, 1922 m. gegužės 12 d.

Geriausis Globėjau!

Kreipiuosi su prašymu. Ateinančiais mokslo metais mūsų mokykloje bus jau net trys klasės, į 80—90 mokinių. Reikalingi du nauji etatiniai mokytojai. Man, vedėjui, tikras vargas — reikia ieškoti mokytojų. Jų visai mažai tėra Lietuvoje. Be to, bijau, kad negaučiau kokio „didelio" politiko. Mūsų mokykloj ramu — nėra politikos. Taigi galvojau ilgai, kaip suradus mokytojų ir ramių žmonių.

Sugalvojau. Pasirinkau Julių Bloznelį [1]. Ką į tai pasakysi? Jei sutinki, tai labai prašau man padėti ištraukti jį iš Krašto apsaugos ministerijos. Bloznelis darbuojasi Kaune Kr. ap. min. butų skyriuje, gyvena „Rūtos" viešbutyje. Jau išsiunčiau Švietimo ministerijai prašymą dėlei Juliaus Bloznelio. Prašau apie jį pasikalbėti su Pradžios mokslo departamentu.

Prašau sveikinti ponią Rebeką ir dukrytę. Girdėjau, Verutė puikiai mokinasi. Tėvelis man pasakojo. Kada gi būsite Merkinėje?

Geriausios sveikatos linkiu

k. *J. Bakšys*

Merkinė, 1922 m. 12/V

Autografas VRBR, F9—36.

[1] Bloznelis Julius (g. 1888 m.). Žr. jo atsiminimus apie V. Krėvę, p. 372—375.

MARIJA MICKEVIČIENĖ

12 марта

Vilnius, 1921 m. kovo 12 d.

Мой дорогой. Жива и здорова. Ребенок тоже. Отчаяние меня охватывает, когда я вспоминаю, что мы не вместе сейчас, и не знаю, когда будем вместе. То меня возмущают, то меня удручают все наши планы насчет будущего в это тяжелое время, в этом сумбуре сменяющихся событий...

Витя! Мой родной! Вспомни, что я тебе говорила, вспомни, как я убеждала тебя, что устраиваться это легкомыслие, что самое важное это быть вместе, тесно, тесно жить и не изнывать

в одиночестве. Витя! Нет! Я не об одиночестве, не до веселья мне теперь, я о том, что семья должна быть вместе. Ты как мужчина скажи решительно свое слово. До каких пор это будет продолжаться?!

Но у меня нет никакой надежды. Ты нерешителен и полон самых наивных фантазий. Устала я очень. И меня охватывает острое сожаление, что я уехала из дома...

Я уехала от тебя с одним только желанием увидеть ребенка, а теперь моя жизнь бессмысленная без тебя.

Реши что-нибудь. Но отнесись серьезно.

М.

Привет от Баневичей.
Пришли деньги.

Autografas LKLI BR, F13—2880, l. 6. Datuojama pagal turinį.

JULIJONAS LINDĖ-DOBILAS

Šenberga. Latvija, 1921 m. balandžio 14 d.

Gerbiamas Redaktoriau,

Į Tamstos laišką atsakysiu plačiau. Tuo tarpu prašau, rašant man, dėti tokį adresą: Latvija, Šenberga [1] ir t. t. Savo dramą išsiunčiau 1919 m., tada mūsų paštą buvo uždarę ir sunaikinę bermontininkai. Dabar tuo adresu siunčiant, išeina man dideli keblumai. P. A. Rimka [2] man rašė, jog Tamstos žadate mano dramą ir atskira knygele išduoti. Būtų labai gerai.

Tikrai Tamstą gerbiąs

kun. *J. Lindė (J. Dobilas)*

14.IV.21

Šenberga, Latvija

Autografas MACB RS, F96—273, l. 21. Adresuota knygų leidimo komisijai. Atsakymas į V. Krėvės 1921 m. kovo—balandžio mėn. laišką.

Lindė-Dobilas Julijonas (1872—1934), rašytojas. Nuo 1922 m. Panevėžio berniukų gimnazijos mokytojas, vėliau gimnazijos direktorius.

[1] Šenberga — dabar Skaistkalnė, Bauskės raj., Latvijos TSR.

[2] Rimka Albinas (1886—1944), ekonomistas, Lietuvos TSR MA akademikas. 1919 m. redagavo oficiozą „Lietuva".

Šenberga, 1921 m. gegužės 19 d.

Gerbiamas Redaktoriau!

Atsiprašau, kad greičiau neatsakiau. Pasiunčiau tik Tamstoms atvirutę, prašydamas nebeadresuoti į Biržus, bet stačiai į Šenbergą.— Šenberga, Latvija.— Nežinau, ar Tamstos tą mano atvirutę gavote — o gal papykote? — nes nors 5[toji] „Skaitymų" knyga, kaip iš „Lietuvos" [1] žinau, išėjo 30.IV, bet ligšiol jos nesu gavęs. Atsakyti Tamstoms tuojau jokiu būdu negalėjau. Buvau taip užimtas, tiek turėjau rūpesčių, kad vos vos atvirutę teįstengiau pabrėžti. Jau pirma iš „Lietuvos" ir kitų laikraščių buvau girdėjęs apie Tamstų žurnalą. Visur kuo geriausiai kritikai atsišaukė. Bet patys atsišaukimai, kaip paprastai pas mus, buvo tos rūšies, jog pasitikėjimo nežadino. Užtat nuoširdžiai nudžiugau, gavęs visas išėjusias „Skaitymų" knygas. Ir, skaitant jas, mano džiaugsmas nesumenkėjo, tik vis augo ir didėjo. Jau „Vejoj" [2], kur irgi buvau pakviestas sandarbininkauti, patiko man p. Radzikauskio kritika [3]. Tiek trumputis laikas — o jau „Skaitymuose" rodo mūsų kritika tiek savistovybės, rimtumo ir dalyko pažinimo, jog tikrai primena Europos kritiką. Tikrai, su dėdėms reikia galas padaryti, kitoniškai apie pažangą ir sapnuoti negalima. Be kritikos dar reikalinga supažindinti publika su klasikais — tokiu būdu tik tegalima ją lavinti ir auklėti. Bet Tamstos ir tai supratote ir davėte vienam num. gražų L. G. Heinės eilių vertimą [4]. Į smulkmenas dar nepaspėjau įsigilinti, bet Heinės turtinga ir turininga, lengvi, liuosi lig šelmiškumui, žaidžianti ir sykiu rimta, stebėtinai gili dvasia gyva liet[uviškame] vertime. Šitai svarbiausia. Vaižgantas galėjo nuplakti Heinę už jo „paleistuvavimą", tik mėginti peštelėti poeto vainiką — švelniai kalbant, bergždžias dalykas. O p. L. G. peikti, mano nuomone, jis visai teisės neturėjo [5].

Mielu noru sutinku dalyvauti Tamstų kilname darbe, tik padėkite man išsitraukti iš Šenbergo. Rygos diecezija tiek mažai teturi kunigų, jog esame apkrauti tiesioginėmis pareigomis. Be to, Šenbergas savotiškai keista ir nemaloni vieta. Viena, čia visgi centras, antra — ant klebonijos žemės pristatyta gal kelios dešimtys sugriuvusių būdelių, iš kurių seniau turėjo klebonas nemažai pelno, o aš tik nemalonumus. Dėl to vien nesutikčiau ilgai Šenberge pasilikti. Neveizint į tiek darbo ir rūpesčių, aš visgi negaliu atsiturėti pagundai, kad ir savo mylimojo darbelio nenusitvėrus, ir sveikatą visai nusilpninau. Būčiau visai patenkintas, jei gaučiau kokioj gimnazijoj mokytojo vietą. Galėčiau duoti lotynų ir vokiečių kalbas, tik geriausiai būtų lietuvių kalbą. Tas

dalykas man ir patinka, ir net reikalingas. Galėčiau mėn. prisirengti, nuvažiavęs p. Jablonskio lekcijų pasiklausyti ir, rodosi, liet. kalbos mokytojo pareigas ištesėčiau taikomai atlikti. Apskritai norėčiau būti arčiau prie centro ir su mūsų literatais ir filologais susiartinti. Daugybė dalykų, ką paskutinieji skelbia, man neaišku. Pagyvenęs jau gerokai pasauly, aš gerai galėjau persitikrinti, kaip jie tankiai maino savo nuomones. Tatai dar nesiliovė. Susiartinęs su jais, gal ne vieno abejojimo nusikratyčiau. Galėčiau ir kritikos dalykėlius pagaminti. Į kai kuriuos [iš] senesniųjų rašytojų, lig šiol tinkamai nesuprastus, taip man rodosi, ir nevertinamus, esu gerokai įsigilinęs. Pernai rudenį, rodos, rugsėjo mėn., nusiunčiau tos rūšies darbelį apie Maironį „Lietuvai". Nesulaukdamas spaudoj, šį pavasarį prašiau „Varpo" redakt[orių] atsiimti iš „Lietuvos" ir atspausdinti savo žurnale. Bet „Lietuva" rankraščio p. Rimkai neišdavė, o pati visgi nepatalpino. Rašau prieš p. Paparonį, patalpinusį „Laisvėj" Maironio poemos „Mūsų vargai" kritiką [6].

Kadangi Tamstos skiriate man mūsų literatūroje įžymią vietą, o aš Tamstos nuomonę, beskaitydamas „Skaitymus", išmokau labai gerbti, tikiuosi, jog kiek bus galima, Tamstos man mano reikale padėsite. O iš savo pusės pasistengsiu kaip galėdamas ir daugiau savo raštų pasiųsti. Tik rašant prašau neužmiršti dėti adresą, kaip padaviau: Šenberga, Latvija.

Nuoširdžiai linkėdamas Tamstoms kloties ir reikšdamas gilios pagarbos, lieku

kun. *J. Lindė (Dobilas)*

19.V.21
Šenberga

Autografas MACB RS, F96—273, l. 17—20.

[1] „Lietuva"— dienraštis, Lietuvos buržuazinės valdžios oficiozas, ėjęs 1919—1928 m. Kaune.

[2] „Veja"— literatūros ir meno žurnalas, ėjęs 1919—1920 m. Kaune. Išėjo trys nr. Leido Rašytojų ir dailininkų bendrovė. Redagavo K. Binkis, A. Vienuolis.

[3] Minimas E. Radzikausko (L. Giros) str. „Kūrybos pradai mūsų raštijoje".— Veja, 1919, Nr. 1—2.

[4] H. Heinės eil. „Žiemos pasakos", verstas L. Giros, išspausdintas „Skaitymų" kn. 4.

[5] Recenzuodamas „Skaitymų" kn. 4, J. Tumas-Vaižgantas tvirtino, kad L. Girai nepavykę perteikti H. Heinės kūrinio („mums visai neįdomaus veikalo") sąmojo ir apskritai linko manyti, kad „Skaitymai" turėtų ribotis originaliąja literatūra (Lietuva, 1921, kovo 25). Beje, vertimą kritiškai vertino ir A. Jakštas (Draugija, 1921, Nr. 9—10).

[6] Poetas A. Šmulkštys-Paparonis, recenzuodamas Maironio poemą „Mūsų vargai", metė šūkį: „Labanakt, Maironi!" (*Paparonis*. Dėl Maironio „Mūsų vargai".— Laisvė, 1920, Nr. 169). „Laisvė"— klerikalinis dienraštis, ėjęs 1919—1923 m.

Šenberga, Latvija, 1921 m. lapkričio 28 d.

Gerbiamasis!

Piningus[1] prašau siųsti man markėmis sekančiu adresu: Biržai. Kun. klebonui M. Jusiui, Suoste[2], atiduoti kun. J. Lindei, Šenbergo klebonui. Siunčiant piningus, prašau man parašyti laišką (į Šenbergą), jog piningų tiek ir tiek išsiųsta. Tada aš Tamstoms tuojau prisiųsiu kvitą. Šenberge jokiu būdu pasilikti nebgaliu: galutinai suiro nervai, gi vėl darbo tiek, kad nuo savo mylimojo aš visai turiu atsisakyti. Taigi tuojau po Naujų metų žadu būti Kaune apsižiūrėti, ar nebegalima rasti tinkamesnių sau vietų. Tada ir apie „Skaitymus", ir kitus dalykus pasišnekėsime.

Su tikra pagarba

kun. *J. Lindė (J. Dobilas)*

28—XI—21
Šenberga-Latvija

Autografas MACB RS, F96—273, l. 22.

[1] Honoraras už „Skaitymų" kn. 8—10 išsp. dramą „Širdis neišturėjo".

[2] Suosto bažnytkaimis (dabar Biržų raj.).

IGNAS ŠEINIUS

Kopenhaga, 1921 m. balandžio 15 d. Kopenhaga, 15—IV 21

Didžiai gerbiamas Tamsta,

Džiaugiuos gavęs iš Tamstos draugingą pakvietimą dėtis į bendrą darbą. Visuomet buvo mano didžiausias noras dirbti su Tamsta drauge, tik gailiuos, kad šįkart to savo noro negaliu įvykinti. Ir štai kodėl.

Man nepatinka leidinio vardas[1]. Vartoti jį meno ir kritikos rašinių rinkiniui visai neparanku. Maža, kad jis nieko nesako,

bet dar geresnius rašinius įžeidžia. Juk ar vien tik „Skaitymui" mes visi rašome? Nesunku būtų rasti tinkamesnį vardą. Kad ir „Patrimpas", „Kaukas", „Saulės metas", „Dienovidis", („Mėnulis") ir daug daug kitų skambių ir reikšmingų žodžių.

Antra, ir leidinio išvaizda ne per toli pralenkia jo vardą. Viršelis... Dvi šlapios, gurkliuotos bobos su plytomis.

Turint jau ir tokį popierį, ir tokias raides, daug gražiau galima būtų sudoroti leidinio ir oro, ir vidaus išvaizdą. Juk negalima tokio daikto atiduoti zecerių negailestingai nuožiūrai.

Vėlgi niekuomet nesutiksiu dėti savo meno rašiniuose neestetingas ir jokios prasmės neturinčias raidžių „uodegutes"[2]. Mielu noru sutikčiau, kad tam pačiam leidiny būtų ir dvi, ir trys rašybos. Kaip tat daroma ir visose trijose kultūringose Skandinavijos valstybėse. Čia esama irgi rašybų ir kalbų kovos, bet įvairių rašybų pasekėjai puikiausiai sutampa tam pačiam visuomenės, meno ar kritikos leidiny, kiekvienas rašydamas savaip. Tat tik sveika pačiai kalbai ir rašybos išsivystymui, išsitobulinimui.

Niekuomet nesutiksiu išmesti savo rašiniuose garso „u". Aš mėgstu kalbos sklandumą ir muziką, ir niekuomet neleisiu, kad filologas mechanikas, kuris *žiūri* į kalbą, o ne *klausos* jos, „taisytų" mano rašinius. Verčiau visai nerašysiu, bet niekuomet nei principe nesutiksiu, kad Lietuvos kalviai, nors ir šaltkalviais save vadintų, „mokintų" rašytojus kalbos jautriu ir jausmingu instrumentu groti. Ne filologai sutvėrė pasaulio kalbas, ne jų uždavinys jas ir „koreguoti".

Gal Tamsta įsitikinsi, kad turiu rimtų priežasčių pakol „Skaitymuose" nedalyvauti. Man labai skaudu Tamstai tai pasakyti, bet, tikėk, Tamsta, kad aš labai gerbiu dailininkų laisvę. Teikis priimti mano širdingiausius linkėjimus.

I. Šeinius

Autografas VRBR, F9—73.

Šeinius Ignas (tikr. pavardė Jurkūnas. 1889—1959), rašytojas, diplomatas. 1916—1933 m. ir nuo 1940 m. gyveno Skandinavijoje, daugiausia Stokholme, eidamas įvairias pareigas buržuazinės Lietuvos pasiuntinybėse.

[1] Kalbama apie „Skaitymus".

[2] Nosinių ą, ę, į, ų raidžių žymėjimas buvo diskutuojamas 1929—1933 m. ir vėliau.

ANTANAS VALAITIS

Vilnius, 1921 m. gegužės 5 d.

Gerbiamasis,

aš noriu Tamstai pranešti, kad „Mciri“ ir „Kalašnikovo daina“ [1] pradžioj birželio bus išverstos ir, manau, neblogiau už „Demoną“. Prašau man parašyti, kaip mano apie „Demono“ vertimą p. Gira, ar daug sintaksės ir kitokių klaidų. Tamsta gali pasinaudot proga ir išsiųst žmonai laišką, pinigų, nes keletą dienų bus Kaune mūs direktorius, jį bus galima rast Prekybos ir pramonės banke.

Su pagarba

$19\frac{5}{V}$ 21 m. *A. Valaitis*

P. S. Tiesa, buvau Žvėryne. Tamstos šeimyna sveika, Tamstos ilgisi, ten labai gražu, ir Tamstos žmona sako, kad jei Tamsta negalėsi atvažiuot, tai greičiausiai ji apie pusę birželio mėn. atvažiuos pas Tamstą drauge su manim — mat aš pasiryžęs apie tą laiką parvažiuot.

A. Valaitis

Ponas Banevičius išvažiuos Paryžiun turbūt už kokių 2 savaičių.

A. V.

Autografas MACB RS, F96—273, l. 27.

Valaitis Antanas (1890—1946), literatas, vertėjas. 1923—1926 m. studijavo Prancūzijoje literatūrą ir psichologiją. Išvertė M. Lermontovo raštus (1922), A. Mickevičiaus „Poną Tadą“ (1924) ir kt.

[1] Išsp. kn.: Lermontovo Raštai. K., 1922.

ADOMAS LASTAS

1921 m. rugpjūčio 1 d.

Gerbiamasai!

Paskaitykit siunčiamas trejas [trejetą] eilių ir, jeigu esat tikri, kad jos visos tilps „Dainavos“ 2-oj knygoj [1],— tuomet prašau pasilikti; o jeigu ne, sugrąžinkit jas atvežusiai mano giminaitei.

Gerbdamas

Ad. Lastas

1.VIII—1921

P. S.

Kuomet maždaug tikrai išeis „Dainava“, kokios sąlygos bendradarbiavimo, kas redakcija?

A. L.

Autografas VRBR, F9—52.

Lastas Adomas (1887—1961), poetas. Nuo 1910 m. bendradarbiavo „Aušrinėje“, „Vilniaus žiniose“, „Vaivorykštėje“, „Skaitymuose“ ir kt. 1918—1922 m. mokytojavo.

[1] „Dainava“— 1920 m. pasirodęs almanachas, apie kurį spietėsi simbolistinės krypties rašytojai, siekę pratęsti „Vaivorykštės“ ir „Pirmojo baro“ linkmę. Redagavo F. Kirša ir B. Sruoga. Išėjo tik pirmoji knyga.

ALEKSANDRAS DAMBRAUSKAS-ADOMAS JAKŠTAS

Kaunas, 1921 m. rugpjūčio 30 d. Kaunas, 30.VIII.21

G. T.

Ačiū už J. St-aus kritiką [1]. Aš ja pasinaudojau ir parašiau kritikui atsakymą. Prašau pranešti, kurin n-rin dėsite tą kritiką? Aš prašyčiau tan pačian, noriu įdėti ir mano atsakymą. Kritiką geriausiai būtų įdėjus be jokių sušvelninimų.

Su tikra pagarba

Pr[elatas] *A. Dambrauskas*

Autografas MACB RS, F96—273, l. 3.

Dambrauskas Aleksandras-Jakštas Adomas (1860—1938), kritikas, literatas, klerikalinis visuomenės ir kultūros veikėjas.

[1] A. Jakšto vadovėlio „Plokštinė trigonometrija“ (K., 1919) gana kritiška J. Stoukaus recenzija ir vadovėlio autoriaus atsakymas recenzentui išspausdinti žurnale „Švietimo darbas“, 1921, Nr. 9/10, p. 143—158. Matematikų ginčas tęsėsi ir kitais metais (Švietimo darbas, 1922, Nr. 7, p. 50—54; Nr. 9, p. 284—288).

MARIJA MICKEVIČIENĖ

25 сентября

Berlynas, 1921 m. rugsėjo 25 d.

Мой дорогой, добрый Витя! Завтра утром я уезжаю в Шварцвальд с Анусей. Видно, уже судьба такова, придется пожить там. Напишу тебе оттуда все подробно. У меня теперь ежедневно тем-

пература по-прежнему. И несмотря на то, что я очень хочу видеть этот чудесный город Берлин, я не могу выходить и сижу дома. Мих[аил] Фл[орич] повсюду водит меня, ходит со мной покупать, беспокоится обо мне и проявляет вместе с В[ерой] И[саевной] так много внимания, заботливости и доброты, что мне прямо так неловко. Уступили свою комнату, готовят, покупают мне пропитание и следят за моей температурой. Вчера мне купили теплую жакетку, прелестную, за 520 марок. Сейчас Мих. Фл. поехал на вокзал за билетом для меня. Меня несколько страшит, что я буду делать с Анусей. Она ужасно капризничает, надоедает и нестерпимо груба. Мне ужасно стыдно за нее, за грубое отношение к Баневичам. Если они говорят ей одно слово, она отвечает им 10. Думаю поместить ее в пансион подле себя. Теперь только я вижу, что д-р Берман был прав, говоря, что с девочкой трудно поправиться. Профессор в Берлине сказал, что девочку нужно будет поместить отдельно. Родной, не печалься, я буду скоро здорова, приеду к тебе, обниму тебя крепко, крепко, так, как любишь... Мы будем вместе, ведь я так этого хочу. Напиши мне, дорогой, все о себе, как ты живешь, каковы твои дела. Каково настроение у тебя и вообще у литовцев. Мне очень хочется получить от тебя письмо, но я еще не знаю моего адреса. Родной мой, Баневичи решили выехать в Ковно. Как у тебя с квартирой? Мих. Фл. будет у тебя и, пока В. И. найдет себе номер, она пробудет несколько дней. Она будет в своей комнате, а Мих. Фл. с тобой. Они ко мне бесконечно внимательны и делают для меня все. Не забывай об этом!

Родной мой, я знаю, ты меня любишь и поэтому ты будешь поступать так, как я прошу тебя. Что слышно в Баку? Есть ли вести от моих? Зайди к Владиславским и передай от меня привет им. Что с их деньгами?

Баневичи очень жалеют, что мы не поручили привезти им ковры. Деньги их на исходе, и ковры были бы для них целым состоянием. Если будешь писать Марковскому, то, ради бога, не забудь написать, чтобы и им выслали ковры на наше имя. Как ты ладишь с Варусей? Как она учится и как себя чувствует.

Целую тебя

Р. М.

Викентий Иосифович! Так как отъезд наш из Б. решен, и я уже получил польскую визу. Теперь, хотя и поздно, но... надо не терять времени. М[ожет] б[ыть] ваканция в Ком[мерческом училище] еще не защищена. Я Вас столько раз подводил, что Вам говорить обо мне не нужно. Я написал письмо директору

Ком. уч. Если содержание его Вы одобряете, прошу Вас заложить в конверт, надписать адрес и каким-либо способом передать адресату. Завтра провожаем Р. А.[1] и маленькую. Рев. Абр-вну снабдили всеми теплыми вещами и шубой. Иначе — какой же смысл ехать лечиться? Так что Вы будьте спокойны. Денег ей дает месяца на два. Ну сердечный привет, до скорого свидания.

Ваш *М. Баневич*[2]

Autografas LKLI BR, F13—2880, l. 1. Datuojama pagal turinį.
1921 m. rudenį M. Mickevičienė gydėsi Švarcvaldo sanatorijoje, Vokietijoje.
[1] Rebeka Abramovna — M. Mickevičienė.
[2] M. Banevičiaus prierašas.

Švarcvaldas, 1921 m. rugsėjo 29 d.

29 сентября 1921 г.

Дорогой мой! Вчера 28 сентября я приехала в деревушку, где находится санатория. Дорога от Берлина была для меня утомительна и, приехав вчера утром, я получила сильную лихорадку. К 2 часам дня я была уже принята в санаторию. Мне дали хорошую комнату, основательно протопили, и только вечером я почувствовала себя хорошо. Я попала в одну из лучших германских санаторий! Существует с 1859 г. Мне трудно описать красоту окружающей меня местности, но скажу только, что санатория находится в дивном лесу и окружена горами, густо покрытыми лесами. Воздух дивный. Абсолютная тишина. Сегодня был у меня врач дежурный. Основательно выслушал и отстучал меня. Сказал, что буду совершенно здорова, но 1 месяц придется выдержать суровый режим, а затем сумею гулять сколько угодно по парку и горам. Завтра меня будут освещать рентгеном, затем произведут исследования горла. Только что принесли какие-то баночки и т. д. Мне здесь очень нравится, и я верю, что буду совершенно здорова. У меня несомненно в легкой форме катар. Здесь 108 больных, из которых 1 господин из России и говорит по-русски. В главном здании санатории не оказалось свободной комнаты, и меня поместили во флигеле на некотором расстоянии от гл. здания. Меня это радует, так как во флигеле нет тяжелых больных и никто не кашляет и не отхаркивает. В главном же здании есть тяжело больные, и это неприятно мне. Я ем все, что мне дают, но говорят, что позже у меня разовьется аппетит и

мне этого не будет хватать. Тогда я сумею кое-что прикупать марок на 10 в день. Пища здесь очень проста, но обильна. Обещаю тебе, мой дорогой, съедать все, что мне дадут. Мне сестра сегодня утром разрешила кушать в общей столовой, но теперь я снова в постели из-за повышения температуры. Я сейчас лежу в постели и пишу, и мне это очень неудобно. Плата здесь 54 марки в сутки за все.

Теперь относительно Ануси. Пансиона для детей здесь не оказалось. Но мне помог врач, сестра и русский господин в приискании приюта для ребенка. Только что поместила ее в хорошую семью. Там она будет находиться в комнате с женой одного больного, приехавшей пожить недалеко от мужа месяца на два. Дама эта будет с ней заниматься и следить за ней. Будут мне обходиться в марок 16—18 в сутки.

Autografas (be parašo) LKLI BR, F13—LG 2880, l. 2.

Švarcvaldas, 1921 m. spalio 17 d.

17 октября

Дорогой мой! Любимый! Как хорошо у меня на душе, ты так порадовал меня письмом. Как можешь ты думать, что я тебя уже позабыла. Разве не помнишь, как я тебя любила, как радовалась каждой минуте, проведенной с тобой. Как ты был мне дорог и твои ласки казались счастьем для меня... А когда на душе у меня было тоскливо и сердце сжималось от боли, от тяжелых воспоминаний, кто мог меня успокоить? Ведь только ты, твоя близость, твои милые руки успокаивали меня. Бессонные ночи были для меня ужасны, но твое присутствие приносило мне радость, счастье и какое-то особенное чувство покоя и тишину. Разве ты это забыл?

А теперь и я тоскую за тобой, и иногда мне кажется это изгнание непереносимым, но я не хочу тебя огорчать и не пишу об этом. Стараюсь писать весело и радостно. Я послала тебе вчера письмо, где удивляюсь, что долго не пишешь. Если я написала что-нибудь обидное — прости меня! За каждое слово — прости.

Итак, мой дорогой, не сомневайся во мне, что мне больно слушать. Бывает, что и теперь целые ночи не сплю. Какая тоска охватывает меня, как мне неудержимо хочется к тебе...

Я могу порадовать тебя. Вот уже несколько [дней], как у меня нормальная температура, впервые за несколько месяцев. Я много лежу и в последнее время мало очень хожу. Воздух прекрасный и действует на меня благотворно. Возможно, что буду здесь только два месяца, если поправлюсь. Ведь питаться я могу гораздо лучше в Ковно. Но вперед ничего не скажу. (...)

Я очень огорчена, что М[ихаил] Фл[орич] еще не имеет работу. Помоги ему, дорогой Витенька, поискать. Постарайся, походи, узнай, может быть, что-нибудь найдешь. Я была бы безмерно рада, если бы он нашел работу. Тяжело ему так!

Я уверена, что ты все сделаешь. Передай им привет от меня. А также и Варусе. Напиши мне о своей работе и о политике. Тут все с симпатией относятся к русским и литовцам. Мне живется здесь хорошо. Удивляет меня доброта и любезность всех.

Посылаю тебе письмо, полученное мною из монастыря из Бреслау. Сохрани его непременно и спрячь вместе с моим письмом. Мои письма пусть не валяются. Я обижусь.

Р.

Autografas LKLI BR, F13—LG 2880, l. 3.

Švarcvaldas, 1921 m. spalio 22 d.

22 октября

Мой дорогой!

Получила вчера вечером твое письмо от 17 окт. Теряюсь в догадках, почему ты не имеешь от меня писем. Ведь я послала тебе начиная с 12 окт. уже три письма. Обо мне беспокоиться нечего. Я поправляюсь с каждым днем. Я твердо верю, что буду здорова и к 15 декабря буду дома. Впрочем все это зависит от доктора. Курс лечения здесь 3 месяца. Может быть, если я поправлюсь, то и раньше уеду. Очень скучаю за ребенком. Каждый вечер получаю какой-то настой травы для того, чтобы непременно спать. Это считают здесь очень важным для здоровья. Мне безмерно жаль тебя... Ведь ты все время без жены. Бедный ты мой, плохую жену ты себе выбрал. Я иногда места себе не нахожу, так хочется мне видеть тебя и ребенка. Ты, должно быть, ноешь, тоскуешь, а не следовало бы этого делать. Будь добрым и крепким, ведь я очень тебя люблю и все время о тебе думаю.

Погода здесь теплая. Я гуляю больше прежнего. Ужинаю уже со всеми. Последовало высочайшее об этом разрешение ввиду нормальной температуры.

Теперь через день меня освещают какие-то очень приятные лучи. Они удивительно приятно действуют. Сейчас я чувствую себя очень тупой, и мне не пишется.

Что слышно с моими в Баку? Ради бога, напиши. Что с университетом? Когда я долго не получала от тебя писем, то думала, что в Литве произошли большие перемены: что вместо одного университета открылись целых два! Что на заседании Лиги наций решено было отдать литовцам — Вильно и Варшаву со всеми поляками. Так я думала и только этим оправдывала твое молчание...

Так помни же, глупый, что я все время думаю о тебе и считаю каждый миг, чтобы поскорее быть с тобой.

А как я за Анусей скучаю!

Сердце щемит! Целую тебя крепко.

Привет Баневичам. Сделай для них все!

Р.

Autografas LKLI BR, F13—LG 2880, l. 4.

Švarcvaldas, 1921 m. spalio 25 d.

25 окт.

Дорогой!

Получила твое письмо сегодня, и обрадовалась, и загрустила... Так больно и жалко мне стало тебя. Чувствовалось раздражение, и я прямо в отчаянии, что ничем пока не могу тебе помочь.

И сознаю я, что тебе уже невмоготу, что ты уж слишком много делаешь из-за меня. Я говорю о Б[аневичах]. Ты меня понимаешь.

Что мне делать, ума не приложу, как помочь тебе сейчас... И их жаль... Я прямо в отчаянии. Слушай, мой любимый, мой дорогой, потерпи еще немного, ведь они скоро найдут квартиру, ведь они давно уже ищут. А там и я приеду... Боже! Какое счастье будет! Мы будем вдвоем и ребенок с нами. Я так устала от всех, что только и мечтаю о том времени, когда мы будем

вместе только нашей семьей. Я успокаиваю тебя, но сама я не успокоилась, меня грызет мысль, что ты доведен ими до ужасного состояния и не можешь работать. Но что же делать? Как поступить? Если ты чувствуешь себя в силах, то потерпи, старайся работать в м-стве. Что же еще придумать? ⟨ . . . ⟩

Ко мне относятся здесь внимательно, это уже многие отметили.

Санатория эта обслуживает служащих казенных учреждений, и сюда попасть довольно трудно, особенно иностранке, но я привезла сюда письмо от берлинского профессора, который раньше много лет был шефом этой санатории. В этом отношении мне повезло. Здесь дешевле чем повсюду, лечение же поставлено прекрасно, а питание не хуже, если не лучше, чем в других санаториях. Эта санатория не имеет владельца, который вызискает все, а принадлежит она каким-то наследникам, таким же древним, как эта санатория. Погоня за копейкой здесь не чувствуется.

Температура у меня нормальная. Сил больше у меня. Мне разрешено в свободные часы много гулять. Места здесь чудесные, и я с удовольствием брожу. ⟨ . . . ⟩

Autografas (be parašo) LKLI BR, F13—2280, l. 5. Datuojama pagal turinį. Nebaigta. Pirmojo puslapio kairiajame kampe prierašas: Спрячь письма и не показывай их.

SOFIJA ČIURLIONIENĖ

Viekšniai, 1921 m. spalio 1 d.

Gerbiamasis! — Taigi, Gerbiamasis — nė nū, nė prū. Teisybė, labai kvailos sąlygos, alinančiai nekultūringos ir jokio ypatingo kampelio — vakarais tik, kaip visi suminga, galiu šiek tiek paskaityti — o rašyti nė iš vietos. Visa viltis, už savaitės išvažiuosiu į Medemrodę pas Zubovus, bus kitaip, manau, kad geriau, o gal blogiau. „Nemirtinguosius“ [1] paskaičiau — labai, labai Tamstai dėkavoju už juos. Neapsakomai kilnų ir tvirtą ūpą sudaro. Pas mane, žinai, Tamsta, koks barometras veikalo įvertinimo: kaip perskaitau ką gražaus, labai noris pačiai rašyt. Taigi po „Nemirtingųjų“ — neberimstu. Turiu ir aš vieną „laumių veikalą“, užmegztą prieš porį metų, tik... tik... bijausi suterlenti. Užmegzta daug, dargi apmesta, bet kad atausti, vietos staklėms pasistatyti. Be galo mane erzina ir cirografas — vakar buvau besirengianti nunešti į paštą ir nusiųsti atgal, bet — nenunešiau. Be galo ūpą

gadina. Kad negimęs, o jau parduotas, stačiai kaip muilo purslė nyksta palytėjus. Žiūrinėjau senus popiergalius, šį tą radau apmesta, pabaigiau ataust, iškaišyt. Siunčiu Tamstai šiaip tik dantims užkišt. Jeigu tiks, įdėk į „Skaitymus“ [2]. Aš prie savo eilėraščių nelabai teturiu pasitikėjimo, mat su forma visai ne taip kaip pas kitus, taip dailiai nesipina kaip pas kitus. Teisybę pasakius, tankios rifmos man ir ne „prie širdies“. Pasakyk man, Tamsta, ką apie tokį dėstymo būdą manai? Klausiu, nes toks būdas man lyg artimesnis daros. O gal geriau mažus vaizdelių ciklus leisti poetingoj prozoj. Kaip „Baltoji gėlė“? [3] Šičia įdėta „Bernelio giesmė“ buvo hektografuota viename kareivių laikraštėlyje, bet tai turbūt nekenkia.

Ūpas bjaurus, tai yra, toks kaip dumblotoj linų markoj. Jei gali man Tamsta pasakyti ką jam pataisyti, tai, meldžiamasis, pasakyk ir greit atsiųskit man „Skaitymus“. Labai noriu galą „Širdis neišturėjo“ perskaityti. Kaip sau nori, „Swi pazur“, bet kažinko trūksta, pati nežinau ko, galbūt man pikta, kad nesceniška, bet ką jau anglis, tai anglis. Uh, koks piešinys!

Žinai ką, Tamsta, tai negerai, kad imat ir atidalinat vieną dalelę — visą mėnesį laukt. Tegul tome mažiau būna veikalų, bet ištisi. Kai prisirinks smulkių, bus numeris įvairesnis, kaip ištisas veikalas — kąsnis geresnis. Aš taip manau. Po „Nemirtingųjų“ nebenusileisk, turi prasidėti žydėjimo metas — brandos metas.

Jau gana. Pasakyk man, Tamsta, gerą žodį — vargai labai ėda.

Viso labo *Sof. Čiurlionienė*

1/X 1921 metų
Viekšniai

Gal vietoj „Pergalės giesmę“ įdėt visus tris „Kant. Laimėjimo“?

Autografas MACB RS F96—273, l. 2.

Čiurlionienė-Kymantaitė Sofija (1886—1958), rašytoja. Rašė straipsnius lietuvių kultūros bei literatūros klausimais, reiškėsi dramaturgijoje.

[1] V. Krėvės misterija „Nemirtingieji“, išsp. „Skaitymų“ kn. 8—11. Plačiau žr. 1921.V.25 V. Krėvės laišką M. Mickevičienei.

[2] „Skaitymų“ kn. 10 buvo išspausdintas S. Čiurlionienės trijų eilėraščių ciklas antrašte „Iš jūros pakrantės“. Laiške minima „Bernelio giesmė“ tikriausiai tai „Skaitymų“ kn. 14 išspausdintos eilės „Iš tėvynės valandų“.

[3] Prozos vaizdelis, išsp. „Skaitymų“ kn. 2.

BALYS SRUOGA

Miunchenas, 1921 m. spalio 21 d.

Drūts!

Gavau „Skaitymus". Turbūt Debesingasai mano eilių korektūrą dabušiavo [1], kad išėjo eilės į vieną makalynę sujebronytos. Jei spausdinsi mano legendą [2], tai atsiųsiu naują eilių pluoštą „Miestas" [3] — biškį kitoniškas negu iki šiol. Mano žiniomis graikų liter. ist. du lanku jau išleista [4]. Taip pat, rodos, tikrai už gruodį mėn. bus 3 lankai — tai nesikeik. Ar neturi akvatos kartais man gromatos parašyt?

Sruoga

Atvirlaiškis, VRBR, F9—71. Datuojama pagal pašto antspaudą.

[1] „Skaitymų" kn. 7, 8, 10 buvo spausdinami B. Sruogos eilėraščiai bendra antrašte „Dievų takais" (1923 m. to paties pavadinimo rinkinys). Čia tikriausiai skundžiamasi puristinėmis jauno kalbos taisytojo S. Dabušio paslaugomis „Skaitymų" kn. 10.

[2] Eiliuota legenda „Romuva" išspausdinta „Skaitymų" kn. 11.

[3] Eilėraščių ciklas „Miestas" pasirodė „Skaitymų" kn. 13.

[4] A. ir M. Kroaze *(Croiset)* „Graikų literatūros istorija", kurios vertimą iš prancūzų kalbos vietoj stipendijos, V. Krėvės padedamas, B. Sruoga išrūpino savo būsimai žmonai Vandai Daugirdaitei, studijuojančiai Vokietijoje, spaudos neišvydo. J. Jablonskis parašė neigiamą recenziją, pateikęs 25 klaidingus pasakymus, ir atsisakė toliau redaguoti (*Piročkinas A.* J. Jablonskis — bendrinės kalbos puoselėtojas. V., 1978, p. 162).

MARIJA PEČKAUSKAITĖ-ŠATRIJOS RAGANA

Židikai, 1921 m. gruodžio 31 d. 31.XII.21.

Gerbiamasis!

Nesveikata neleido manęs tuojau atsakyti į Tamstos laiškus. Pasitaisius skubu pranešti, kad Žymantienės biografijos parašyti negaliu, nes labai mažai turiu žinių apie ją [1]. Tiesa, vaikystės ir pirmosios jaunystės metais gyvenau vienoje parapijoje su ja, bet santykių jokių neturėjau. Paskui išvažiavau iš ano krašto ir viso labo kelius kartus teteko susitikti trumpai valandai.

Žinia apie Komisijos [2] nusprendimą man labai liūdna. Žinoma, neturiu teisės nieko daugiau reikalauti — tokia sutartis. Bet ka-

dangi valstybė neprivalytų, rodos, išnaudoti savo piliečių, tai galėtų nors kiek pridėti. Širdingai dėkoju Tamstai už rūpinimąsi mano reikalu. Aukštai Tamstą gerbianti

M. Pečkauskaitė

Autografas LKLI BR, F51—631.

[1] Pečkauskaitė Marija-Šatrijos Ragana (1877—1930), rašytoja. Augo 1887—1898 m. Užventyje, 7 km nuo Ušnėnų, kur 1884—1900 m. gyveno Žemaitė. Pastaroji retkarčiais lankydavosi pas S. Pečkauskienę, o Marija ir Sofija Pečkauskaitės, P. Višinskio prašomos, perrašinėjo Žemaitės rankraščius.

[2] Užuomina apie knygų leidimo komisijos pranešimą honoraro klausimu. „Skaitymų" 1922 m. kn. 17, 18, 19 buvo spausdinama Šatrijos Raganos apysaka „Sename dvare".

JONAS JABLONSKIS

Kaunas, 1922 m. sausio mėn. 21 d.

Vincui Krėvei,

Gerbiamasis! Kada pasirodys „Amerika pirtyje"? [1] Jei kiek Tamsta žinai, prašau pranešti. Mano duota pavasarį „Mokyklos knygynėliui" dar V. Kudirkos „Žvirbliai". Ar tas dalykas bus kuomet spausdinamas? Jei tie „Žvirbliai" netinka dėl ko nors „Mokyklos knygynėliui", norėčiau suvartoti juos kaip kitaip [2].

Siunčiu ir Aišbės Pajudinkime, vyrai, žemę! [3] du egzemplioriu — „Skaitymams" ir „Švietimo darbui" [4]. Prašo autorius paminėti ir galbūt recenzuoti.

Siunčiu vieną recenziją ir vieną šiaip straipsneliuką (savo prašymą) šitam „Švietimo darbo" sąsiuviniui.

J. Jablonskis

sausio 21 d. 1922 m.

Autografas LKLI BR, F51—115.

[1] *Keturakis.* Amerika pirtyje. K., 1921.

[2] „Žvirbliai", išsp. 1922 m.

[3] M. Jokajaus apysaka, išversta A. Kriščiukaičio, pasirašinėjusio Aišbės slapyvardžiu. Į A. Jakšto kritiką „Draugijoje" (1922, Nr. 1/2 ir 9/10) J. Jablonskis atsakė nauja recenzija, pastebėjęs, kad lenkų dvasininkija knygą sutiko palankiai.

[4] „Švietimo darbas"— mėnesinis pedagogikos žurnalas, ėjęs Kaune 1919—1930 m. V. Krėvė žurnalą redagavo 1920—1923 m.

FAUSTAS KIRŠA

Berlynas, 1922 m. vasario 26 d.

Gerasis Krėve!

Kai skaičiau „Aidužių“ recenziją [1], buvo per karštai pakūrentas mano kambario pečius (kas retai Berlyne atsitinka, nes prieš tai buvau kambary pirštus nušalęs), ir p. Kemšiui parašiau labai durnas eiles. Pasirodo, kad impromtas ne visuomet sekasi. Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa [2]. Dėl dievo meilės, suplėšyk jas. Žmonės dievažin·ką gali pamanyti. Dabar man aišku, kad ten aš nė savo minties neišreiškiau. Honoris causa [3] nepadoru savo kailį pirkti. Fiat voluntas tua [4], tai mano dabartinis deus ex machina [5], pasirodo, kad receptas bis dat, qui cito dat [6] — ne visuomet priimtinas. Tuomet pas mane buvo delirium tremens [7], bet dabar suprantu, kad dura lex, sed lex [8] ir tertium non datur [9]. Man telieka ora et labora [10]. Nenusigąskit mano lotyniškų citatų, nes aš noriu jakštiškai įtikinti, kad Jūs mano durnąsias eiles suplėšytumėte. Jei jau esi suplėšęs, tai dvigubai gera padarei. Bet griežtai prašau suplėšyti.

Jei nori turėt bendradarbių, tai kaip spavėdnį nors kartą į mėnesį koresponduok su jais. Jei man neatsakysi rūpimais klausimais, ultimatyviniai sakau, nebendradarbiausiu. Be to, visus Jūsų laiškus, kur rašai, kad esi didelis tinginys, būtinai išlaikysiu būsiančioms kartoms, kad jos žinotų, kaip Vincą Krėvę charakterizuoti. Nepyk, kad taip rašau, nes šiandien man taip pat delirium tremens, bet kitokių šaknų.

Atleisk mano prašymą. Tebūna Jūsų vaisiai amžinybė. Sudiev.

Faustas Kirša

1922—II—26
Berlynas

Adr.— Berlin, Kantstr. 88 III b/Minow

P. S. Esi geras, būk dar geresnis. Pasiųsk per p. Prelgauską man „Skaitymus“. Jeigu dabar reikėtų prenumeratos pinigų, pranešk — pasiųsiu, bet „Skaitymus“ tai siųsk.

F. K.

Autografas LKLI BR, F1—419.

Kirša Faustas (1891—1964), poetas. 1922—1925 m. studijavo Berlyno universitete.

[1] F. Kiršos eilėraščių rinkinio „Aidų aidužiai“ (1921) recenzija, V. Krėvės pasirašyta M. Kemšio slapyvardžiu, išsp. „Skaitymų“ kn. 12, p. 105—115. Recenzentas kritiškai vertino antrąjį poeto rinkinį, pasigesdamas visuomeninių motyvų, ryškesnio nacionalinio savitumo. Tikriausiai F. Kiršos laiške, minėto eilėraščio M. Kemšiui paveiktas, V. Krėvė kitoje „Skaitymų“ knygoje išspausdino giriamąją V. Bičiūno recenziją („Skaitymai“, kn. 13, p. 106—120).

[2] Mano kaltybė, mano kaltybė, mano didžiausia kaltybė *(lot.)*.

[3] Dėl garbės *(lot.)*.

[4] Teesie tavo valia *(lot.)*.

[5] Pažodžiui: dievas iš mašinos *(lot.)* — atomazga, ištikus nenumatytai aplinkybei.

[6] Dvigubai duoda tas, kas greitai duoda *(lot.)*.

[7] Kliedesys su haliucinacijomis *(lot.)*.

[8] Žiaurus yra įstatymas, bet vis dėlto įstatymas *(lot.)*.

[9] Pažodžiui: trečio neduodama, t. y. vienas iš dviejų *(lot.)*.

[10] Melskis ir darbuokis *(lot.)*.

Berlynas, 1922 m. kovo 21 d.

Gerb. Krėvė!

P[onas] Puida papasakojo daug naujienų. Sveikinu Jūsų visus vargus, rūpesnius ir džiaugsmus. Man nesisveikuoja. Nebeatskiriu, ar krūtinėj smegenys, ar galvoj širdis. Bet tai mano asmeninis reikalas.

Girdėjau, jog „Skaitymai“— pakankamai naujas nesąmones įsileidžia. Gal duosi vietos ir mano vienam „Idiotukui“ [1] atsigulti „Skaitymuos“? Siunčiu „Karalius“. Jei matysite tinkamumą, dėkite, jei ne — laisvai galit pakurti savo nedidelį pečiuką. Vis tik esi tikras profesoris ir su mirtinais žmonėmis nenori reikalo turėti. Gerai. Pasistengsim ir mes profesoriauti. Sudiev.

Faustas Kirša

1922.III.21

Autografas MACB RS, F96—273, l. 10.

[1] „Klajūnas“— trylikos eilėraščių ciklas, priklausąs stambesniam kūriniui „Idiotas“, išspausdintas 1923 m. „Skaitymų“ kn. 22.

Berlynas, 1922 m. gegužės 12 d.

Ponas Profesoriau!

Dar viena proga — dar vienas Jums laiškas. Reikalai — prasčiausias daiktas.

Šiuo tarpu esu labai rimtas ir prašau klausyti. Pro Berlyną pravažiavo Sruoga ir jis mano mintį dvigubai sutvirtino, jog aš „Pelenų“ [1] negaliu leisti tikra pavarde. Dovanok, kad aš Jums daėdu dėl savo durnų žingsnių, bet, būk geras, nors kartą gyvenime paklausyk manęs. Po mirties bausme įsakau arba dėti po pseudonimu, arba visai nedėti. Dabar man pačiam ir fabula neįdomi, ir Jums, tikiu, kad eilės negeros.

Manau, jog viskas bus tvarkoje.

Toliau.

Jau traukiu į galą „Nedievinę komediją“ [2] perrašydamas. Tuoj pasiųsiu. Manau, jog ir pinigus tuoj gausiu. Tai tikrai mano širdį palaiminsi gyventi.

Toliau.

Aš esu ne tai fetišistas, ne tai maniakas. Bet man gražu turėti savo raštų nuotraukas (spausdintas). Tas labai tinka leidžiant rinkinį. Sudėjai, ir baigta. Dėlto čia pridedu laiškelį p. Tysliavai [3], kurį prašau, kad mano piniginėn sąskaiton mano raštų nuotraukas atsiųstų man. Man bus džiaugsmo, o Jums labai dėkui. B. Sruoga sakė, jog spausdini „Idiotą“, prisiųskit jo nuotrauką. Ačiū, ačiū. Mano gyvenimo planai varĩosi, kaip švento Jono naktį šešėliai ant Nemuno. Manykit, kadangi aš daug Jums pasižadėjau, tai blogas daiktas neišpildyti. Dėl to šią vasarą nutariau tik Jums dirbti, visa kita užmirštant. Manau važiuoti Freiburgan (Vokietijoj), kur bus ramiau ir pigiau mano darbai atlikti. O ten kalnai, kiti dievai gyvena, gal įkvėpimą gausiu, nes Berlyne Pegasas mažu velniuku bėginėja. Bet kur, kaip, kada būsiu — parašysiu.

Faustas Kirša

1912—V—12
Berlynas

Prierašas: Viską siųskit, rašykit šiuo adresu — Berlin, Kurfürstendamm 242. Litauische Gesellschaft. F. Kirša.

Autografas MACB RS, F96—273, l. 14.

[1] F. Kiršos satyrinė poema „Pelenai“, pasirašyta tikrąja pavarde, išspausdinta 1922—1923 m. „Skaitymuose“: kn. 16, p. 58—62; kn. 19, p. 64—68; kn. 21, p. 59—64. Atskiru leidiniu išėjo 1930—1938 m. (2 knygos).

[2] F. Kirša vertė lenkų rašytojo Z. Krasinskio fantastinę dramą „Nedieviškąją komediją“ (išsp. 1928).

[3] Tysliava Juozas (1902—1961), poetas. Tuo metu studijavo Kauno universitete literatūrą ir dirbo įvairiose redakcijose.

Berlynas, 1922 m. gegužės 18 d.

Krėve!

Dar proga — dar Jums siuntinys. Šiuo siunčiu „Nedieviškos komedijos“ perrašytas dvi dalis įrodymui, kad šį tą dirbu. Tiesą pasakius, ne šį tą dirbu, bet daug dirbu ir manau, nors kartą gi reikia atlikti pasižadėjimai. Bet vaizduokis padėtį. Visi visur čiupinėjas, nes pavasaris, o aš, kaip pelė supuvusį maišą, turiu graužti senas mintis... Ir taip jaunystę laidoju! Senam bute, berods, pasiliksiu. Dėlto viską siųsk senu adresu: Berlin, Kantstr. 88 III b/Minow. Būk geras, pasiųsk per sargą čia pridėtus laiškus.

Siųsk „Skaitymus“! O pinigų, pinigų! siųsk, kiek nori, tik kuo daugiausia! Manau, gal kada nors parašyti laišką pasistengsi, vien apie tai, kad tingi rašyti...

Na, lik sveikas, gyvenk, pavasariok, džiaukis ir manęs neužmiršk.

Tamstos *Kirša*

1922—V—18
Berlynas

Autografas LKLI BR, F1—419.

Berlynas, 1922 m. birželio 2 d.

Berlin, Kantstr. 88 III

b/ Minow

Krėve!

Nebežinau, kiek turėjau garbės pasiųsti Jums laiškų su džiaugsmais ir nusiminimais, su mano abejonėmis ir pinigų šaukimais, bet nieko ir nieko. Kodėl?! Ir sapnuodamas negauni atsakymo. Esi tinginys, tai faktas. Bet sutarties reikalai turėtų būti išklausyti. Šiuo atveju siunčiu dar vieną (III dalį) „Nedievinės komedijos“ ir nežinau, ar pirmąsias gavai. Ketvirta dalis labai trumpa, tuoj

pasiųsiu. Tik dėl dievo meilės, pasigailėk, pasiųsk iš Šviet. ministerijos keletą tūkstančių avanso, nes kitaip aš pasikarsiu. Sekminėms 10 dienų išvažiuoju iš Berlyno į Baltijos jūrių vieną salą įkvėpimo ieškoti. Jei rasiu Mūzą, parašysiu eilių. Tik, meldžiamasis, patenkink mano troškimą. Atleisk man už griežtą toną, nes esu neramus. Laukiu. Linksmų švenčių. Jūsų

Faustas Kirša

1922.VI.2

P. S. Užmiršau priminti, jog Jum persiunčiu J. Baltrušaičio raštą, kuris yra atspausdintas rusų žurnale Rusijoj [1]. Aš jam sakiau, jog pasiųsiu „Skaitymams"— jis sutiko. Buvau pradėjęs versti, bet neturėjau kantrybės. Jei norit, pasinaudokit.

Pastaruoju laiku arčiau susipažinau su estų poetais. Galiu parūpinti šį tą iš estų literatūros. Estai žadėjo parašyti rusų kalba. Gal galėsit išsiversti. Įdomūs honorarai estų. Jų valiuta lygi mūsų valiutai, bet moka taip: už prozos eilutę 8 auks., o už eilių eilutę 25 auks. (!!!) Kada jūs tiek mokėsit? Tuoj seime būtų interpeliacija...

Faustas

Autografas MACB RS, F96—273, l. 11.

[1] F. Kiršos siųsto „Skaitymams" J. Baltrušaičio kūrinio žurnalas neišspausdino. Tikriausiai tai apytikriai 1922 m. pasirodęs J. Baltrušaičio str. „Жертвенное искусство", išspausdintas žurnale „Мысль и слово", т. 2 (1), 1918—1921. Jį vėliau išvertė B. Sruoga antrašte „Ars sacrificans" (Vairas, 1931, Nr. 6).

Berlynas, 1922 m. birželio 20 d.

Krėve!

Per P. Gižo malonias rankas su aeroplanu siunčiu Jums paskutinę „Nedievinės komedijos" dalį. Manau, jog suprasi, kad esu vieną darbą pabaigęs.

Tik noriu mesti vieną mintį. Šis kūrinys nelabai suprantamas platesnei miniai skaityti, dėl to manyčiau, jog reikėtų duoti šiokia tokia įžanga — paaiškinimas su Krasinskio asmens bruožais. Jeigu tą darbą Jūs, kaipo tų gelmių vartytojas, pagamintumėte ir pridėtumėte, tai man būtų labai linksma, o kitiems naudos. Jei nesutiktumėte, tai aš pats pasistengsiu paruošti. Tik pasakykit, ar principe Jūs sutinkat? O kaip gi bus su pinigais? Norėdamas

gyventi, aš pardaviau visų brangiausią mano daiktą — nagelę nuo mažojo pirštelio, o Jūs į tai visai nereaguojate.

Sunku gyventi žmogui ant svieto,
Iš visur vargai, nelaimės spaudžia,
Sunku neverkti, kai širdį graužia,
Ir lauki markių, ir bijai bado,
Ir bijai vargo, kaip šuns aprieto [1].

Dabar, manau, tikrai išklausysi. Prašau Muros vardu.

Faustas Kirša

1922.VI.20
Berlynas
Kantstr. 88 III
b/ Minow

Autografas MACB RS, F96—273, l. 12.

[1] Maironio eilėraščio „Sunku gyventi" parodija.

Berlynas, 1922 m. liepos 10 d.

Krėve,

Perrašiau „Nuo Bornholmo salos" [1] eiles ir pats nusigandau. Jums jų bus gal perdaug ir netiks. Kaip matysite. Tik nesunaikink, nes man sunku bus restauruoti.

Šios eilės yra iš mano kelionės per sekmines. Dabar perrašęs supratau, kad jos Jums bus svetimos. Bet kur aš jas dėsiu? Siunčiu. Sudiev.

Faustas Kirša

1922.VII.10
Berlynas

Autografas MACB RS, F96—273, l. 13.

[1] Kelionės po Daniją įspūdžių motyvais parašytas 16 eilėraščių ciklas, išsp. „Skaitymų" kn. 18, p. 52—60.

MARIJA PEČKAUSKAITĖ-ŠATRIJOS RAGANA

Židikai, 1922 m. rugsėjo 12 d.

Gerbiamasis!

Išsiuntus Tamstai laišką dėl savo apysakos, gavau „Skaitymus“, kur jau atspausta tos apysakos pradžia [1]. Visgi dar kartą pareiškiu, kad už 2 auks[inus] dabar rašyti negaliu ir norėčiau žinoti, kokį honorarą moka šią valandą Švies. ministerija. Prašyčiau taip pat pranešti man, kas girdėti su „Jaun[uomenės] auklėjimu“ [2]. Jau, rodos, metai, kaip Tamstos sakėt, kad knyga esanti surinkta. Ar ji pasirodys, ir kada? Girdėjau, kad Ministerija atidavusi ją „Švyturiui“, ar tai tiesa?

Gerbianti Tamstą

Marija Pečkauskaitė

12.IX.22
Židikai

Autografas MACB RS, F96—273, l. 25.

[1] Šatrijos Raganos apysaka „Sename dvare“ buvo išspausdinta 1922 m. „Skaitymų“ kn. 17—18.

[2] M. Pečkauskaitės išversta šveicarų pedagogo V. Fersterio knyga „Jaunuomenės auklėjimas“ pasirodė 1922 m. 5000 egz. tiražu. 1926 m. išėjo antras šios knygos leidimas.

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS

Miunchenas, 1922 m. lapkričio 2 d.

Gerbiamas pone redaktoriau,

Štai pora eilėraščių, jei spės, Maironio „Skaitymų“ numeriui [1]. Vėliau bus ir daugiau. Prašau siuntinėti „Skaitymus“ nauju adresu. Paskutiniųjų, rodos, bene dviejų knygų, nesu paėmęs. Prašyčiau ir jas pridėti. Linkiu viso gero ir jungiu gilios pagarbos žodį.

V. Mykolaitis-Putinas

1922 m. lapkr. 2 d.
Amalienstr. 67 II
München

Autografas MACB RS, F96—273, l. 23.

„Skaitymų" kn. 19, skirtoje Maironio 60-mečiui, išspausdinta poeto baladė „Užkeiktas Skapiškio varpas" ir Vaižganto studija „Maironies kūryba" (p. 71—114). V. Mykolaičio-Putino eilėraščiai „Rudenio naktį" ir „Margi sakalai" pasirodė kn. 21 (1923), eil. „Pabaiga" ir „Žemei" kn. 23 (1923).

JUOZAS TUMAS-VAIŽGANTAS

Kaunas, 1923 m. sausio 22 d.

Pone Vincai!

Žiūrėk, ką aš padariau: išversdinau „Diviną komediją"!!! Tai kan. Narjauskas [1], manęs paklausęs, šoko dirbti ir jau išvertė 1000 eilučių. Monumentalus dalykas. Kalbinu, kad dalimis davinėtų „Skaitymams". Pasiskaityk pradžios. Ketinu vertėją Tamstai atvesti — būtų kalbos. Apie $1^1/_2$—2 v. jis bus pas mane. Gal atbėgtumei valandikei?

Tumas

1923.I.22

Autografas LKLI BR, F51—652.

[1] Narjauskas Jurgis (1876—1943), literatas, vertėjas.

Išvertė Dantės „Dieviškąją komediją". Vertimo pradžia buvo išspausdinta 1923 m. „Skaitymų" kn. 23. Vertimą neigiamai vertino J. Jablonskis (Vairas, 1923, Nr. 8, p. 23—24). Paredaguotas ir baigtas Dantės kūrinio vertimas atskiru leidiniu pasirodė 1938 m.

ALEKSANDRAS DAMBRAUSKAS-ADOMAS JAKŠTAS

Kaunas, 1923 m. sausio 20 d. Kaunas 20.I.23

Gerbiamasai Tamsta,

Aš buvau vakar užėjęs pas Tamstą šiuo reikalu: prancūzai pradėjo nūn negarbingą žygį į Ruro sritį [1]. Jie tuo laužo tarptautines teises ir krikščionybės dėsnius. Jie nori nuginkluotą tautą savo šarvuota kumštimi pasmaugti. Už vokiečių valdžios kaltes jie ima žudyti dvigubai skaitlingesnę ir nemažiau už juos pačius kultūringą vokiečių tautą. Kaip mums buvo nemaloni vokiečių okupacija, taip lygiai nemalonus nūn barbariškas prancūzų įsiveržimas vokiečiams. Mano išmanymu, mes, Lietuvos rašytojai, privalėtumėm viešai ir kategoriškai pasmerkti ne tik beprotiškai didžiųjų

valstybių pradėtą didįjį karą, ne tik niekšišką Versalio „taiką“ [2], bet ir tolesnį to-karo tęsimą Ruro srityje.

Aš eičiau net toliau ir siūlyčiau paskelbti atvirą laišką Lietuvos rašytojų viso pasaulio rašytojams, kuriame turėtumėm prašyti, kad jie, kaipo reprezentuojantieji pasaulio sąžinę, pažadintų savo galingu žodžiu savo tautas pasmerkti drauge su mumis šią barbariškąją prancūzų ginklo diktatūrą. Aš raginu smerkti ją dėl to, kad ji gali sukelti antrą pasaulinį karą, kurio rezultatu gali būti ne tik Finis Poloniae et Lituaniae [3], bet ir Finis Europae [4].

Jei Tamsta šiam mano sumanymui pritari, prašyčiau iškelti šį klausimą Lietuvių rašytojų draugijoje [5] ir suredaguoti šį kolektyvų raštą. Aš po juo sutinku pasirašyti

Su tikra pagarba

Pr. *A. Dambrauskas*

Autografas LKLI BR, F51—85.

[1] Ruro sritis dešiniajame Reino krante (stambiausias šiuolaikinės Vakarų Vokietijos pramoninis rajonas) 1815 m. priklausė Prūsijai. 1922—1923 m. Prancūzija ir Belgija, nesulaukdamos Vokietijos reparacinių išmokų, okupavo kraštą, pasmerkdamos Vokietiją ekonominei katastrofai. 1924—1925 m. okupacinė kariuomenė buvo išvesta.

[2] Versalio taika, pasirašyta 1919.VI.28 tarp Vokietijos ir Antantės valstybių, užbaigė Pirmąjį pasaulinį karą. V. Leninas apibūdino ją kaip grobuonių ir plėšikų sutartį.

[3] Lenkijos ir Lietuvos galas *(lot.)*.

[4] Europos galas *(lot.)*.

[5] Tiksliau: Lietuvių rašytojų ir žurnalistų sąjunga (1922—1929 m.). Iš pradžių jai vadovavo J. Tumas-Vaižgantas, nuo 1925 m.— J. Purickis.

Kaunas, 1925 m. lapkričio 7 d. 7.XI.25

Aukštai gerbiamasis Dekane,

Mano raštas apie Pietarį [1], tariuos, bus greitai atspaustas. Prašyčiau pridėti prie jo ir P i e t a r i o f o t o g r a f i j ą, kurią aš su rankraščiu buvau pasiuntęs.

Norėčiau taipgi mano straipsnio atspaudas gauti kiek galima greičiau. Spaustuvė pati to, žinoma, be paraginimo nepadarys. Todėl prašau ją prie to paraginti.

Atsiprašydamas už klapatijimą, pasilieku aukštai Tamstą gerbiąs

Pr. *A. Dambrauskas*

Autografas LKLI BR, F51—85.

[1] Išspausdintas žurnale „Tauta ir žodis“, kn. 4, 1926.

Kaunas, 1926 m. gegužės 29 d. Kaunas 29.V.26

Gerbiamiausis profesoriau,

Nuoširdžiai tariu ačiū už pasakytus mūsų „kalbininkams" tiesos žodžius. Tamstos straipsnį „Mūsų literatūros kalbos reikalu" [1] kiekvienas lietuvių kalbos mokytojas būtinai turėtų perskaityti visiems aukštesnių klasių mokiniams ar bent abiturientams, kad jie, baigę gimnaziją, paliautų mėgdžioję Jablonskio „stilių" ir imtų kalbėti, kaip žmonės kalba, ir rašyti žmoniškai, o ne „jablonskiškai". O tai dėl to, kad jablonskiškas stilius ir kalba yra negyvi, bet išgalvoti ir visai d i r b t i n i a i dalykai.

Tiesa, pradžioje jie nebuvo tokie. Mat Jablonskiui bepradedant darbą, rūpėjo atitaisyti kalbos klaidos, daromos slavų kalbos įtakoje. Bet betaisydamas tas tikrąsias klaidas, jis palengvėl „kalbos klaidų" sąvoką yr begaliniai praplėtęs, ir dėlei to jam beveik visa lietuvių kalba yra pasirodžius klaidinga. Iš čia ir susidarė pas jį įsitikinimas, kad niekas, net ir žymiausių rašytojų neišskiriant, gerai lietuviškai nemokąs, ir kad vienatinis lietuvių kalbos srity neklystąs autoritetas, sui generis [2] kalbos popiežius, tesąs jis vienas. Taip įsitikinęs jis pagalios ir ėmė kaskart dažniau dogmatizuoti ir smerkti tų jo dogmų nepripažįstančius. Pastarojoj savo kritikoj Gustaičio monografijos apie Petrą Kriaučiūną jis yr pasmerkęs kaipo kalbos klaidą net tokį nekaltą sakinį, kaip „K. mylėjo knygą" [3]. Jablonskio išmanymu tai klaida, nes, girdi, knyga tegalima vien mėgti, o ne mylėti. Vargšas kritikas, matyt, iš tikrųjų savo amžiuj nė vienos knygos nėr mylėjęs.

Kur galima nueiti, Jablonskio aklai paklausius, geriausiai parodo jo mokinys Dabušių Stasys [4]. Seniau savo gudrybę jis yr parodęs, bekritikuodamas Vaižganto „Pragiedrulius". Dabar jis užsiėmė Čechovo vertimais. Jie skelbiami „Ryte". Naujų jablonskiškai kaltų žodžių čia begalės, bet stilius, stilius... Господи, упаси! Петръ Иванович čia paversta Petru Joninu, bet Мария Петровна palikta Petro Mare. Skaitai ir klumpi, lyg eidamas per naujai suartą dirvą. O jau tokio dirbtinio bei medinio stiliaus man niekur neteko rasti. Tiesiog keista: gyvenime demokratija, laisvė, net palaidumas, o kalboj — absoliutizmas, geležinis suvaržymas, tiesiog priespauda! Jos neiškentęs, Tamsta sušukai: Gana jau mums to jungo! Ir man rodos, kas ne „bukvojedas", pilnai Tamstai pritars. Nes jungas iš tikrųjų ne tik sunkus, bet ir negarbingas. Pasakyčiau net — tai mus smaugiąs slogutis. Nes jei būtų tiesa, kad Lietuvoje lietuviškai bemokėtų tik viens Jablonskis, o visi

kiti, net ir žymūs rašytojai tesugebėtų vien kalbos klaidas bedaryti, tai būtų tiesa ir Lietuvos lenkų skelbimas, kad jokios lietuvių kalbos nesama, o yr tik kažkoks iš 20 dialektų sulipdytas žargonas! Bet kadangi šis lenkų teigimas yra grynas melas, tai lygiai neatitinkąs tiesai bus ir mūsų pasenusio kalbininko nuolatinis graudojimas, kad Lietuvoje nieks lietuviškai nemoka.

Jei šv. Povilas pirmiesiems krikščionims draudė sakydamas: Nolite prohibere lingvis logui [5], tai juo labiau tai tinka mūsų amžiui. Tekalba kaip kas moka; mums užteks, jei jį suprasime.

Aukštai Tamstą gerbiąs
Pr. *A. Dambrauskas*

Autografas LKLI BR, F51—85.

[1] *Krėvė V.* Mūsų literatūros kalbos reikalu.— Pradai ir žygiai, 1926, Nr. 1, p. 9—12. Straipsnis pradėjo kalbininkų ir literatų diskusiją, į kurią įsijungė B. Sruoga, Vaižgantas, V. Mykolaitis-Putinas ir kt.

[2] Savo rūšies, savotiškas *(lot.)*.

[3] Rygiškių Jono slapyvardžiu pasirašyta M. Gustaičio monografijos „P. Kriaučiūnas" (Marijampolė, 1926) recenzija buvo išspausdinta dienraštyje „Lietuva", 1926, Nr. 113 (2202).

[4] Dabušis Stasys (1898—1974), vertėjas, taisė leidinių kalbą.

[5] Nedrauskite kalbėti sava kalba *(lot.)*.

FAUSTAS KIRŠA

Berlynas, 1926 m. gegužės 18 d.

Rašytojų konferencijoj daug gerų žmonių. Reikia ir Jums jų tarpe būti. Negaliu neparašyti, kad rimtai buvo kalbama apie bendradarbiavimą literatūros vertimais, kuriuos organizuos P. E. N. klubo organizacija [1]. Bus progos ir lietuviams pakišti savo raštų. Rašau, kad ir Jums Berlyną priminčiau. Svetima šalis — geras daiktas.

Faustas

1926—V—18

Autografas LKLI BR, F51—130.

[1] PEN klubas — tarptautinė rašytojų organizacija, įsteigta 1921 m.— buvo susikūręs 1926 m. ir Lietuvoje. Lietuvių rašytojų delegacija (M. Šalčius ir F. Kirša) dalyvavo PEN klubo kongrese Berlyne 1926 m. Kongreso įspūdžius aprašė F. Kirša str. „Tarptautinis rašytojų bendravimas".— Pradai ir žygiai, 1926, Nr. 2/3, p. 35—41. Vėliau klubas nustojo veikti.

ALFREDAS SENAS

Kaunas, 1926 m. liepos 14 d. Zanavykų gatvė 2, Kaunas,

1926 m. liepos m. 14 d.

Aukštai gerbiamas p. dekane!

Praeitąjį sekmadienį buvau Raudondvary, kur norėjau su Tamsta kalbėtis ortografinio lietuvių kalbos žodyno reikalu. Mat aš apsiėmiau atlikti darbą, kurio neištesėsiu. Ligšiol vis dar su savo reikalais neapsidirbau ir, manau, truks mažiausiai visas mėnuo, kol galėčiau rimtai prieiti prie ortografinio žodyno sustatymo. Be to, aš jaučiuos gana nuvargęs ir rugpjūčio mėnesį turiu būtinai kokį laiką išvažiuoti į Vokietiją. Savo lietuviškai-vokiško žodyno atidėti negaliu, kadangi esu sutartimi surištas.

Dėlto nematau kitos išeities, kaip atsisakyti nuo projekto ortografiniam žodynui sustatymo. Ir Tamstai teks kito asmens tam uždaviniui ieškoti.

Dovanok Tamsta, bet kitaip daryti negaliu.

Širdingiausių linkėjimų gerbiamajai Tamstos žmonai ir Tamstai.

A. Sennas

Autografas LKLI BR, F51—166, l. 2.

Senas (Senn) Alfredas (1899—1978), šveicarų kalbininkas, germanistas, lituanistas. Baigęs Fribūro universitetą, 1921 m. apsigyveno Lietuvoje. 1922—1930 m. Kauno universiteto profesorius. Nuo 1930 m. dėstė *slavistiką, baltistiką* ir lietuvių kalbą įvairiuose JAV universitetuose. Svarbiausias A. Seno nuopelnas lituanistikai „Lietuvių rašomosios kalbos žodynas" (Wörterbuch der litauischen Schriftsprache, 5 Bde, 49 Hft. Heidelberg, 1926—1968).

Kaunas, 1926 m. rugpjūčio 2 d. Kaunas, 2.VIII.1926.

Gerbiamas Dekane! Šiuo siunčiu Tamstai pirmąjį sąsiuvinį mūsų lietuviškai-vokiško žodyno ir prašau jį paskelbti ir recenzuoti „Tautoje ir žodyje" [1].

Į Karaliaučiaus universitetą yra pakviestas D. Sittig, ligšiol privatdocentas Berlyno universitete, o ne prof. Gerulis [2]. Gal šitas dabar priimtų pakvietimą į mūsų fakultetą. Kiek aš žinau, jis šitą mėnesį bus ar gal jau yra Lietuvoj.

Sveikinu

A. Senn

Autografas LKLI BR, F51—166, l. 1.

[1] „Rašomosios lietuvių kalbos žodyno" pirmąjį sąsiuvinį recenzavo J. Jablonskis: Tauta ir žodis, kn. 4, 1926, p. 678—684; Švietimo darbas, 1926, Nr. 10, p. 1183—1190; *Jablonskis J.* Rinktiniai raštai. V., 1959, t. 2, p. 404—412. A. Seno atsakymą žr. Tauta ir žodis, kn. 5, 1928, p. 650—658.

[2] Gerulis (Gerullis) Jurgis (1886—apie 1945), vokiečių kalbininkas, baltistas. Kilimo lietuvis. Tyrinėjo lietuvių ir prūsų senuosius raštus. 1922—1933 m. Leipcigo universiteto profesorius. Hitlerinės okupacijos metais aukštas nacių pareigūnas Lietuvoje.

JONAS JABLONSKIS

Kaunas, 1926 m. spalio 28 d.:

Humanitarų Fakulteto Dekanui
(Prof. V. Krėvei-Mickevičiui)

Rytoj turi būti Fakulteto posėdis, kuriame bus svarstomas matyti ir „J. Jablonskio klausimas" [1]. Nežinodamas, kuris mano dalykas bus posėdy svarstomas, čia, lyg nujausdamas, ką ne ką pasiaiškinsiu posėdžiui.

Paskutinį laiką man teko nepaprastai susidurti [2] atskiruos posėdėliuos su doc. J. Tumu ir dek. V. Krėve. J i e m susidūrimai tie taip buvo skaudūs, kad abu metę posėdį išėjo kur savais keliais... Jei dėl šito dalyko bus kalbama posėdyje, tad pažymiu, jog aš toliau, kaip ir vienas kitas Fakulteto žmogus, kad nebebūtų tų susidūrimų iš mano pusės, stengsiuos toliau ir tuos posėdėliuos nebebūti (posėdžiuos aš jau seniai nebesirodau dėl nesveikatos). Mano charakteryje yra šio to, kas sunkina man viešesnį gyvenimą bendrajame darbe: Mintaujoj teko susidurti su Mečnikovskiu, Panevėžy, Gardine ir Voroneže su atskirais direktoriais (Jeljaševičium, Glebovu ir Slasčevskiu). Revelyje, Breste ir Veliže su visais labai gerai gyvenau; su kitais mokytojais ir kituose miestuose gyvenau puikiai, tik smarkiau susidūręs buvau su minėtaisiais žmonėmis. Jei dėl dviejų tų įvykių mano Kauno gyvenime bus kalbama posėdyje, tad aš tuo tarpu nieko paaiškinti negalėčiau, nežinodamas aiškiai statomų posėdyje klausimų. Spręskite patys!

Posėdyje bus svarstomas gali būt mano išstojimas iš Fakulteto tarnybos: šių metų birželio mėnesį Dekanui pranešiau apdraustu laišku, kad aš nuo šių mokslo metų pradžios nustoju profesoriavęs Humanitarų fakultetui. Apie priežastis, privertusias mane taip padaryti, aš ir rašyte rašiau kur reikiant (Dekanui...), ir su atskirais Fakulteto žmonėmis esu ne kartą šnekėjęs. Kelis mažmožius

iš savo paskutinių laikų istorijos čia dar kartą dėl viso ko pažymiu.

Pernai norėjau išstoti iš Fakulteto, bet buvo, rodos, nuspręsta, kad aš būsiąs reikalingas Fakulteto žmonėms (profesūrai)... Universiteto senatas vėl sprendė, kad mano buvimas mūsų Universitete irgi esąs reikalingas dėl įvairių kalbos dalykų (reikią terminų filosofijos dalykams, teologijai ir kitiems kalbos mokslo galams). Pasilikau, nors tai profesūrai buvau, tikrai sakant, visai nereikalingas: dėl kokių terminų ar šiaip kalbos dalykų su profesoriais neteko dirbti. Doc. Senui peržiūrėdavau tuos žodyno korektūros lapelius, kuriuos jis man atnešdavo, ir ką ne ką patardavau tuose atskiruose lapeliuose pataisyti: bet tokį darbą aš dirbau A. Senui ir anksčiau, jei mane ko paklausdavo arba norėdavo dėl ko su manim pasitaryti. Prof. V. Krėvei kiek laiko (kelis kartus) esu reiškęs savo nuomonę dėl atskirų kalbos dalykėlių, man kritusių į akį jo raštuose. P. Brenderis vieną kartą ketino, mano patartas, duoti man kiek taisyti savo Senekos vertimą, bet paskum su juo nebeteko nė pasimatyti kur nors. Mokslo dalykams terminų niekam nereikėjo: tuo reikalu man neteko su niekuo nė karto su fakultetų žmonėmis kalbėtis. Aišku buvo, kad mano alga, kurią gaudavau iš Fakulteto, buvo tik koks beneficium[3] iš Fakulteto pusės: Fakultetas iš valstybės lėšų buvo paskyręs man algą ne už mano darbą su Fakulteto studentais, tik šelpdamas mane valstybės lėšomis dėl mano senatvės ar ligos. Tą pastebėjęs, birželio vidury parašiau Dekanui, kad nuo šių mokslo metų pradžios išeinu iš Human. fakulteto sudėties.

Prieš porą savaičių man atnešė žmogus iš Universiteto raštinės „algų lapą“ su alga, paskirta man už rugsėjo mėnesį. Kadangi jau buvau išėjęs iš Fakulteto sudėties ir profesoriaus darbo jame nedirbau, tai negalėjau nė algos imti už netarnautą darbą. Neėmiau, nepasirašiau.

Kaip ką Fakultetas rytoj spręs, nežinau, bet vienas dalykas, man rodos, posėdyje turi sprendžiamos reikšmės turėti: kalbos dalykai, kaip juos supranta seniai kalbininkai, jau iš mados yra išėję Humanitarų fakultete.

J. Jablonskis

1926 m. X/28. Mickevičiaus g. 12.

Autografas LKLI BR, F51—630.

[1] J. Jablonskio ir V. Krėvės konfliktas turėjo gilias priežastis. Kone pusę amžiaus trukusio spaudos draudimo metu lietuvių rašytojai mokėsi rusiškose mokyklose, todėl į jų kalbą pateko nemaža svetimybių. J. Jablonskis taisė gyvajai liaudies kalbai prieštaraujančias konstrukcijas, ypač dažnas vertimų, lite-

ratūros mokslo veikalų kalboje. Tačiau greta iš esmės teisingų ir konstruktyvių pastebėjimų jis kartais be atodairos gindavo liaudies kalbos analogijas. Analitinis kalbos klaidų išskaičiavimas, neapibendrintas kalbos dėsniais, ne visada įtikindavo rašytojus. Kai įžeistų literatų stojo ginti V. Krėvė (žr. A. Dambrausko-A. Jakšto laišką V. Krėvei), konfliktas perėjo į humanitarinių mokslų fakultetą, kur J. Jablonskis dėstė lietuvių kalbą. Gavęs čia publikuojamą laišką, dekanas 1926 m. spalio 29 d. fakulteto tarybos posėdyje pranešė, kad J. Jablonskis galutinai atsisakąs dėstyti fakultete. Plačiau žr. *Žirgulys A.* Kovose dėl žodžio.— Pergalė, 1974, Nr. 2, p. 144—157.

[2] Susiremti.

[3] Pajamų šaltinis.

PETRAS VAIČIŪNAS

Roma, 1926 m. lapkričio 9 d.

Brangus p. Krėve!

Net nesinori tikėti, kad aš jau Italijoj ir iš čia rašau Tamstai laiškelį. Kelionę iki šiol turėjau nesunkią. Keletą dienų svečiavausi Berlyne, kur visą laiką paaukojau muziejams ir teatrams. Paskum buvau apsistojęs Šveicarijoj. Plaukiau laivu per Keturių kantonų ežerą. Dieve, kokie stebuklingi vaizdai, kiek grožio! Apie Italiją kolei kas nė žodžio nesakysiu. Esu sveikas ir linksmas, kad gavau progos pasiviešėti gražiame pasauly. Žinoma, tik Tamstai turiu būti dėkingas [1], kad įvyko mano sena svajonė pasiekti užsienį. Labų dienų Tamstos žmonai ir panelėms.

Tamstos *Petras Vaičiūnas*

1926.XI.9

P. Vaičiūno laiškų autografai LKLI BR, F51—217.

[1] 1926 m. buvo išrūpintos lėšos kelionei į užsienį trims rašytojams: P. Vaičiūnui, A. Griciui ir J. Petrėnui. P. Vaičiūnas gavo 3000 litų, lankėsi Vokietijoje, Italijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje ir dėkojo V. Krėvei, parėmusiam jo kandidatūrą. Po 8 metų Finansų ministerija pareikalavo, kad P. Vaičiūnas grąžintų pinigus, kurie buvę pervesti „kaip stipendija" (žr. P. Vaičiūno raštą Lietuvos rašytojų draugijai, 1934.— LKLI BR, F53—1080).

Roma, 1926 m. gruodžio 15 d. Roma, 1926.XII.15

Mielas, brangus, geras mūsų, visų jaunesniųjų plunksnos darbininkų, Drauge!

Aš tik šiomis dienomis sužinojau apie įvykusį Kaune Tamstos dviejų dešimtų metų literatūros darbo jubiliejų, skubu šian-

die iš saulėtos Italijos nors keliais žodžiais pareikšti Tamstai savo nuoširdžius linkėjimus.

Didis Poete, gyvenk mums sveikas dar ilgus ilgus metus ir reikšk, kaip iki šiolei reiškei, mūsų tautos dvasios turtus, ausk savo svajonių švystelėjimais mūsų Lietuvai išeiginį rūbą, kuriuo ji pasipuošus, galėtų kupina savigarbos žengti į visos žmonijos dvasios žydintį sodną, kelk savo galinga vaizduote iš ilgų, sunkių mums, lietuviams, amžių grabo mūsų tautos dvasios milžinus, kad mes nūdien galėtumėm sekti jų pėdomis, budink, kaip ir budinai, savo galinga burtininko plunksna kiekviename — dievišku-mą, didvyriškumą, žmoniškumą, gyvenimo grožį, saulėtus sapnus, kurie žmogui augina džiaugsmo sparnus, kurie jį daro žemės gyvenimo kupinu išminties viešpačiu, kartu saulės ir oro padaru...

Iš amžinosios Romos Tau, mūsų brangus Jubiliate, siunčiu aš amžiną mūsų tautos pagarbą ir atmintį...

Valio Vincas Krėvė-Mickevičius, pinąs Lietuvai garbės vainiką! Valio mūsų didis Kūrėjas! Valio!..

Apie save tiesiog bijau ką nors rašyti. Beveik visą šį laiką važiuoju iš šalies į šalį, iš miesto į miestą, lankau muziejus, galerijas, parodas, senovės paminklus, teatrus, gėriuosi gamtos vaizdais, domiuosi tautomis, atskirais individais, seku žmonių gyvenimą ir kasdien darausi didesnis lietuvis. Nežinau — ar tai gerai, ar blogai, bet kažkaip gaivališkai jaučiu, kad privalau būti tautos sūnus ir kad galiu didžiuotis galėdamas juo būti.

Gėrėdamasis Berlyno muziejuj Rubenso, o Milane ir Romoj Rafaelio, Leonardo, Mykolo Angelo ir kitų kūriniais, stebėdamasis Milane Il Domo ir Romoj šv. Petro Bazilikos stebuklingais rūmais, visai praregėjau ir aiškiausiai supratau žmogaus dvasios nuostabią galią, jos iškilimą žydron padangėn, jos nemirtingumą, jos begalinį ilgėjimąsi savo vaivorykštinės amžinybės, savo dievišku-mo, savo kažkur ir kažkada paliktos džiaugsmo karalijos, kurios ji dabar per kūrybos kančias amžinai ieško bei siekia.

Ogi Šveicarijos Keturių kantonų ežerai su savo kalnais! Juk tai neapsakomas grožis, nuostabi didybė, pagaunanti sielą — savo žavingumu, savo galingumu, savo milžininio chaoso darna, savo pasiutiška jėga, kuri tave žavi, erzina, vilioja, masina, slegia ir kelia, meta tamsion bedugnėn ir vėl kelia saulėtosna viršūnėsna...

Šiaipjau, prisipažinsiu, daug vargstu, nes turint pinigų tik pragyventi besėdžiant vienoj vietoj, tenka keliauti III klase, kuri čia, išskyrus Vokietiją, labai bjauri; paskum, žinoma, noroms nenoroms reikia gyventi dažniausiai visai menkučiuose kambarė-

liuose, pussočiai valgyti. Bet kai pamanau, kad turiu galimybių tiek daug pamatyti, visą savo vargelį užmiršti ir džiaugiuosi kaip kūdikis, ištrūkęs iš visą laiką besibarančios auklės rankų.

Italijoj turbūt prabūsiu iki N. metų, o paskum, jeigu sulauksiu naujų dolerių, kurių čia galybė kasdien krinta, važiuosiu Paryžiun.

Romoj dabar viskas žaliuoja, kasdien saulė šviečia, bet vis dėlto mums, svetimšaliams, čia kažkaip nejauku, šaltoka, ypač kambary, kurių čia italai demonstratyviai nenori kūrenti.

Atvykęs Romon, iš rastų sau laiškų ir Kauno laikraščių sužinojau apie visus ten įvykius [1]. Labai liūdna, kad mes toki — be idėjos, be savigarbos, be plazdančios širdy laisvės palikome... Juk jeigu visa tai mumyse žėrėtų, kaip visiems būtų gera gyventi, kaip greitai mes taptumėm, kuo privalome būti, ir tą patį mūsų brangų Vilnių greičiau sau grąžintumėm. Aš, bevaikščiodamas po Romą, visą laiką galvoju apie mūsų senąją sostinę — gražųjį Vilnių, kuris taip panašus į Romą, o man, kaipo lietuviui, Vilnius dar gražesnis už italų sostinę.

Už keletos dienų kalėdos. Ilgu man bus be baltų, be šaltų kalėdų. Ir aš, kaip Adomas Mickevičius, šiemet per kūčias liūdėsiu be lietuviškų sližikų.

Šiandie sapnavau Kauną. Rodosi, pas Tamstas buvau, mačiau Tamstos žmoną, sveiką ir pasitaisiusią po kelionės į Kaukazą. Jeigu jau sugrįžo Ponia, prašau labai pasveikinti nuo manęs. Panelei Onytei irgi daug linkėjimų siunčiu iš gražios Italijos.

Tamstą mylįs ir gerbiąs

Petras Vaičiūnas

P. S. Skaičiau apie save „Kultūroj" recenziją. Perdaug jau nekultūriškai toji mūsų „Kultūra" rašo, vadindama mus šuniukais (F. Kirša), kriaučiais etc.[2] *P. V.*

[1] Turima galvoje įvykiai 1926.XII.17 fašistinio perversmo Lietuvoje išvakarėse.

[2] P. Ancevičiaus recenzija „P. Vaičiūno „Patriotai" arba „Rytojaus išvakarėse", pasirašyta Pans slapyvardžiu, baigiama pesimistine išvada, kad P. Vaičiūnas savo „Patriotuose" juokinąs negudriu būdu, kad jam trūkstą Moljero jėgos sukrėsti susmukusiai visuomenei (Kultūra, 1926, Nr. 10, p. 355—358). Tas pats autorius str. „Faustas Kirša ir jo kūriniai", pasirašęs F. Rogūzos slapyvardžiu, sentimentaliai F. Kiršos meilės lyrikai priešpastato K. Binkio avangardinę poeziją (Kultūra, 1926, Nr. 10, p. 355—358).

PRANAS SKARDŽIUS

Leipcigas, 1927 m. sausio 28 d. Leipcigas, 1927.I.28.

Didžiai gerbiamas Dekane!

Pagaliau pabaigiau savo mokslą Leipcige: viskas gerai ir laimingai! Kaune būsiu $11^1/_2$ val. ketvirtadienį.

Nuo kariuomenės aš nesu paliuosuotas, todėl aš abejoju, ar galėsiu du dalyku vienu kartu daryti: tarnauti ir universitete dirbti, nes esu dabar didžiai pavargęs.

Tiek tuo tarpu.

Lig pasimatant.

Pr. Skardžius

Autografas LKLI BR, F51—170, l. 1.

Skardžius Pranas (g. 1899—1975), kalbininkas. Studijavo 1923—1924 m. Kauno, 1925—1929 m. Leipcigo universitetuose lietuvių kalbą, baltistiką, slavistiką, lyginamąją kalbotyrą. 1929 m. už disertaciją „Senieji slavų kalbų skoliniai lietuvių kalboje" gavo filosofijos daktaro laipsnį. 1929—1943 m. profesorius Kauno ir Vilniaus universitetuose. 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos.

Leipcigas, 1928 m. sausio 26 d. Leipcigas, 1928.I.26.

Gerbiamasis Profesoriau!

Man išvažiuojant iš Kauno, Tamsta pageidavai, kad aš parašyčiau, kaip mudviejų, mano ir Salio [1], reikalai eina; todėl dabar tat ir darau.

Dabar mes iš paskutiniosios skubiame baigti savo disertacijas. Aš jau beveik visą darbą juodraštiškai parašiau; su tuo darbu buvau jau nuėjęs pas prof. Trautmaną [2], antrąjį mano darbo koreferentą. Su mano darbo planu, metodu ir išvadomis jis visiškai sutiko; taip pat su tuo sutinka ir prof. Gerulis, vyriausias mano darbo referentas. Pagaliau jau susitariau su Geruliu ir Trautmanu dėl atsakomųjų lituanistikos ir slavistikos egzaminų. Taip pat netrukus eisiu ir pas prof. Hansą Dryšą [3] tartis dėl filosofijos egzamino.

Dėl ateities darbo Lietuvos universitete aš tariausi su A. Saliu: jis irgi mielai sutiko su Tamstos propozicija, vadinas — ligi mes prisiruošime privatdocentūrai, dirbsime pas Jus Kaune pakaitomis: vienas vieną semestrą, kitas kitą.

Tik vienas man dalykas stovi skersai kelio: 1929 m. kovo m. 15 d. mane sutrukdo mobilizacija. Apsaugos ministerio teisė jau suvartota. Beliko prezidentas: aš kreipiausi į jį dėl to su prašymu, bet lig šiol dar nesu gavęs jokio atsakymo. Gal galima būtų kas per universitetą padaryti? Aš čia tik viena norėčiau — taip padaryti, kad netrukdomas tuojau galėčiau stoti į darbą universitete.

Aš prof. Vl. Šilkarskiui rašiau, ar nevertėtų pasaulinė garsenybė prof. H. Dryšas pakviesti į Kauną paskaitų laikyti. Aš tikiu, kad jis sutiktų, pav., šiomis dienomis jis jau antrą kartą važiuoja į Prahą tuo reikalu. Mat jis domisi pasauliu, jo įvairiais kraštais, todėl kviečiamas dažnai kur nuvažiuoja. Mes, leipcigiečiai, Jums reikale visuomet patarpininkausime. Prašom pagalvoti apie tai; būtų geriausia tai mėginti padaryti per vokiečių pavasario atostogas, būtent nuo kovo pradžios ligi gegužės 1 d.

Su pagarba

Pr. Skardžius

Adresas: Leipzig, Egelstr. 7.II, b. Tratz.

Autografas LKLI BR, F51—170, l. 2.

[1] Salys Antanas (1902—1972), kalbininkas. Studijavo 1923—1925 m. Kauno universitete lietuvių kalbą ir lyginamąją kalbotyrą, 1925—1929 m. Leipcigo universitete baltistiką, slavistiką ir lyginamąją kalbotyrą, 1929 m. Hamburgo universitete — eksperimentinę fonetiką. 1930—1943 m. Kauno, paskui Vilniaus universitetų profesorius, 1941—1944 Lietuvių kalbos instituto direktorius. 1944 pasitraukęs iš Lietuvos, dirbo Tiubingeno universiteto, nuo 1947 — Pensilvanijos universiteto profesorium.

[2] Trautmanas (Trautmann) Reinholdas (1883—1951), vokiečių slavistas, Leipcigo ir Jenos universitetų profesorius. Išleido Baltų-slavų žodyną (1923), „Altpreussische Personennamen" (1925).

[3] Dryšas (Driesch) Hansas (1867—1941), vokiečių filosofas, neovitalizmo pradininkas. Laikėsi tautų draugystės idėjos, kaip fašizmo priešininkas, atleistas iš Leipcigo universiteto.

Leipcigas, 1928 m. kovo 20 d.

Leipcigas, 1928.III.20.

Gerbiamasis Dekane!

Š. m. 26 d. aš būsiu Kaune ir todėl pats pristatysiu visus reikiamus įrodymus. Jei Tamsta tą dieną, pirmadienį, 19—20 v. būsi namie, tai užeisiu pas Tamstą ir žodžiu paaiškinsiu, kaip viskas eina, čia turiu su Tamsta ir šiaip apie vieną kitą dalyką pasikalbėti. Anksčiau negalėsiu užeiti, nes tuojau po pietų,— aš

į Kauną nuvyksiu pirmadienį $11^1/_2$ v.,— pas J. Jablonskį svarstysime su prof. J. Geruliu ir Saliu jau parašytąjį rašybos projektą, kurį netrukus norime paskelbti [1].

Širdingai dėkoju Tamstai už rūpesčius.

Su pagarba

Pr. Skardžius

Autografas LKLI BR, F51—170, l. 3.

[1] Lietuvių kalbos rašyba buvo suformuluota J. Jablonskio gramatikoje 1919 m. ir įtvirtinta antrame jos leidime 1922 m. Ilgainiui atsirado projektų ją reformuoti. Apsvarsčius 1928 m. pradžioje rašybos projektą, J. Jablonskio rūpesčiu buvo sudaryta komisija, veikusi 1929—1932 m. Po ilgų svarstymų 1935 m. buvo nutarta grįžti prie 1922 m. rašybos.

Leipcigas, 1928 m. gegužės 31 d. Leipcigas, 1928.V.31.

Gerbiamasis Dekane!

Aš ir šiaip, ir taip galvojau, bet nieko nauja nebegalėjau sugalvoti: rudenį negalėsiu dar grįžti į Kauną. Egzaminus laikysiu tuojau prieš kalėdas ar po kalėdų. Darbą įteiksiu referentams žiemos semestro pradžioje.

Iš pradžios aš buvau pasiryžęs baigti savo darbą, išlaikyti egzaminus, išspausdinti disertaciją ir tik tada jau grįžti į Kauną, vadinas, apie 1929 metų gegužės—birželio mėnesį. Bet dabar, susidarius tokioms aplinkybėms, teks pirmiau grįžti į Kauną, o jau paskum, vėl sugrįžus į Leipcigą, spausdinti disertaciją. Grįžti į Kauną dar nebaigus darbo yra labai sunku ir, kai pagalvoji, tiesiog negalima: juk Kaune, dirbdamas kitą darbą, savo darbo be šaltinių nieku būdu negalėsiu dirbti. O čia dar visa pertrauka, visas nutolimas nuo įsidirbto darbo, žodžiu — viskas stoja skersai kelio. Taigi, ponas Dekane, teks tik apie kalėdas grįžti į Kauną.

Su pagarba

Pr. Skardžius

Adresas: Leipzig, Egelstr. 7.II. b. Tratz.

Autografas LKLI BR, F51—170, l. 4.

Leipcigas, 1928 m. gruodžio 4 d. Leipcigas, 1928.XII.4.

Gerbiamasis Ponas Dekane!

Širdingai Tamstai dėkoju už pranešimą ir linkėjimus.

Tamstos laišką gavau šiandien rytą ir tuojau gavęs atrašau; antra vertus, aš būčiau ir be to jau Tamstai rašęs informaciniu atžvilgiu.

Pirmiausia Tamstai pareiškiu: Tamstos pasiūlymą aš priimu be ultimatyvinės formos, nes per paskutinį laiką aš taip įstengiau visus savo reikalus sutvarkyti, kad 1929 m. sausio mėnesio gale aš galėsiu jau su diplomu į Kauną grįžti. Ir štai kodėl.

Jeigu aš būčiau visą savo darbą galutinai baigęs dirbti, tai būčiau tegalėjęs baigti tik 1929 m. birželio mėnesį: bedirbant darbo ribos išplito begaliausiai. Bet, prižadėjęs tikrai grįžti į Kauną tuojau po N. Metų, turėjau atsisakyti nuo savo galutinio plano,— t. y. turėjau darbą sutrumpinti (jį galutinai baigsiu vėliau). Tačiau ir tas darbas, kurį padariau, yra ne visai mažas — 380 pusl.! Prof. Trautmanas, antrasis mano darbo referentas, permetęs tą akimis,— vakar vakare buvau pas jį,— pasakė: „Ich gratuliere Ihnen voraus!“ [1]. Šią savaitę šį visai jau gatavą darbą oficialiai įteiksiu fakultetui.

Šis darbas man nepigiai atsėjo: per paskutinius aštuonis mėnesius dirbau įsiręžęs — nuo 8 v. ryto lig 11—12 v. vak. be jokių vasaros atostogų, be švenčių ir sekmadienių, taip, kad kartais net žalsva akyse pasidarydavo. Bet vis dėlto padariau, ką turėjau padaryti.

Tiek šiuo tarpu. Linkiu Tamstai viso labo!

Su didžia pagarba

Pr. Skardžius

N. B. Tikrą laiką, kada aš grįšiu į Kauną, pranešiu vėliau.

Sk.

Autografas LKLI BR, F51—170, l. 5.

[1] Aš Jus iš anksto sveikinu *(vok.)*.

Leipcigas, 1928 m. gruodžio 5 d. Leipcigas, 1928.XII.5.

Didžiai gerbiamas p. Dekane!

Šiuo tarpu aš dar noriu pridėti prie vakarykščio laiško vieną trumpą korektūrą, būtent: aš Kaune būsiu visus metus, taigi pasiliksiu ir 1929 m. žiemos semestre, o dar kitus metus, taip pat visus, bus jau Salys. Taigi dėl tos priežasties aš maloniai prašau Tamstą lietuvių dialektologijos kursą nukelti į žiemos semestrą, ir štai kodėl: viena, šitam kursui reikia daug ruoštis, o aš per trumpą laiką, tuojau sugrįžęs iš Leipcigo, to negalėsiu padaryti; antra, per šiuos visus metus aš nesu turėjęs jokių atostogų, esu dirbęs visą laiką hipernormaliai, taigi pavasario semestre vėl taip pat per daug dirbti aš vargiai bejstengsiu; trečia, aš, būdamas Kaune, turėsiu dar ir savo disertacijai dirbti, kad ji netrukus visu darbu būtų galima išspausdinti; ketvirta, lig žiemos semestro, per vasaros atostogas, aš galėsiu užtektinai prisirinkti dialektologinės medžiagos ir tuo būdu įstengsiu tuomet tą kursą visai rimtai skaityti; tatai bus įdomiau klausytojams ir man lengviau. Pagaliau aš ir šiaip nenoriu pradėti kurį nors kursą bet kaip skaityti. Taigi dėl šitų motyvų prašau mano prašymą patenkinti. Į to kurso vietą galite, p. Dekane, prūsų kalbą, lietuvių kalbos fonetiką, kurią nors slavų istorinę gramatiką ar ką nors kitą įrašyti.

Su didžia pagarba

Pr. Skardžius

Adresas: Leipzig, Egelstr. 7.II. b. Tratz.

Autografas LKLI BR, F51—170, l. 6.

VYDŪNAS

Tilžė, 1928 m. kovo 26 d.

Atsak. į Jūsų
Nr. 1188.

Didžiai gerbiamas Dekane,

dėkoju už maloniai suteiktą žinią [1] ir pareiškiu, kad mielai sakyčiau savo kalbą plačiai publikai Universi[te]to salėje. Bet man labai tiktų, kad ir žmonių pakvietimas būtų atliekamas Univer-

si[te]to. Gal studentai tuo rūpintųsi. Man už paskaitą nieko nereikia. Įvykti ji gali tą pačią dieną, kaip ir paskaita dipl. iškilmėse, bet vakare arba prieš vakarą. Sutikčiau ją sakyti ir vakarą prieš tą dieną ar po jos.

Su pagarba

Vydūnas

Autografas LKLI BR, F51—229.

Vydūnas (tikr. pavardė Storosta Vilhelmas (1868—1953), rašytojas, filosofas.

[1] Vydūno 60-mečiui humanitarinių mokslų fakulteto tarybos siūlymu Kauno universitetas 1928 m. suteikė jam filosofijos garbės daktaro laipsnį. Vydūnas sutikęs atvykti į Kauną, į jo pagerbimo iškilmes, ir pasiūlęs paskaityti dvi paskaitas: „Mokslininkas ir menininkas" ir „Nykstančiojo ir auštančiojo amžiaus žmonės" (humanitarinių mokslų fakulteto tarybos protokolas, 1928.II.3.— VUB RS, F96—VDU 17, l. 67).

FAUSTAS KIRŠA

Senadvaris, 1928 m. liepos 28 d.

Brangus Dainininke, Krėvė-Mickevičiau!

Girdėjau, kad visą vasarą sėdi Kaune ir vaikštinėji po Laisvės alėją. Nepavydėtina padėtis! Sodžiuje irgi ne kas, tik pletkų mažiau, bet šalta. Be kailinių ligą gautum.

Dabar štai koks dalykas.

Mano brolis Jonas Bružas, kuris šį laišką paduos, nori būti humanitarinių mokslų laisvas klausytojas. Jis yra labai uolus darbininkas. Ką pasiryžta — atlieka. Jis jau daug mokslų turi, bet „universiteto" trūksta. Jis nori su Tamsta pakalbėti, pasitarti. Suteik jam keletą minučių pašnekai apie universitetą. Aš ir jis būsiva dėkingi.

Aš padariau trijų lankų korektūras „Nedieviškos komedijos" ir daugiau nebesulaukiu. Kaip ten eina rinkimas — nežinau.

Per atostogas baisiai daug skaitau ir baigiu versti operą „Džiokonda". Atseit pinigų turėsiu!

Šiaip nieko ypatingo nėra įvykę.

Sveikink Ponią.

Jūsų *Faustas Kirša*

P. S. Marijona [1] linki Jums saulės ir meilės!

1928—VII—28 d.

Vienk. Senadvaris.

Antalieptės pašt.

Autografas LKLI BR, F51—130.

[1] Veikiausiai Rakauskaitė Marijona (1892—1975), dainininkė, Lietuvos TSR nusipelniusi artistė.

MARIJA MICKEVIČIENĖ

Baku, 1928 m. spalio 10 d.

Дорогой Витя! Вот уже 2 дня, как я у наших. 3 окт. я прибыла в Москву с опозданием на 12 часов. Пробыла в Москве 3 дня и не могла дождаться поезда. Выехала в среду 6 окт. пассажирским. На Минеральных была пересадка. В субботу в 2 ч. дня приехала в Баку. Когда меня увидели, то все плакали, и я долго не могла их успокоить. Мой вид так поразил Сашу, что она до вечера не могла успокоиться. Находят, что я сильно похудела. Мою маму ты бы не узнал. Она так сильно похудела, так слаба, что когда я захожу в ее комнату, то не могу сдержать слез. Она долго болела сердцем. Витя, я хочу ее взять к нам. Я чувствую, что если уеду, то не увижу ее больше. Но она еще очень слаба. Витя дорогой, как я жалею, что я раньше не приехала за ней. Она такая слабая, тихая, беспомощная, сердце у меня разрывается от боли. Я уже отдохнула. Погода стоит прекрасная. Тепло, солнечно. Наши живут хорошо. Марковский много работает на службе и у себя в кабинете, и они живут прилично. Женя получила новую службу и получает 68 руб. в месяц. Работает она необыкновенно много. Но сейчас лучше, чем раньше. За мной ухаживают без конца, хотят, чтобы я пополнела. Ах, если бы ты знал, как у меня сердце ноет за маму. Она живет у Саши. Живут все мирно. Если мама не сумеет поехать ко мне, то останется у Саши пока. Там же живет мать Марковского.

Что тебе еще написать? Я, как это не странно, чувствую себя очень хорошо. Ем икру, виноград, рыбу, чай с вареньем. У меня абсолютно не болит. Саша хочет, чтобы я спросила доктора, нельзя ли еще прибавить пищи. В пути я изрядно поголодала, и это видно принесло мне пользу. Сегодня так тепло на улице, пойду погулять. Город сильно изменился к лучшему. Но это в другой раз. Что моя Анусенька? В дороге я уже начала скучать за ней. Все время она у меня перед глазами. Вечером я думаю, как она ужинает, ложится спать, как проводит день, и у меня тоска по ней. Но теперь я должна быть с мамой и думать только о ней. Дорогой мой, скажи мне правду, она не промочила ноги? Витя, не забывай, что меня нет дома, и уделяй ей побольше вни-

мания. Нужно зимнее пальто отнести в мастерскую. Ей шили там пальто, и они знают как поправить. Купил ли ты ей ботинки? Не выпускай ее одетой легко на двор, так смотри, береги мою детку. Пусть она мне напишет поскорее письмо. Как твой кашель? Как твоя работа и дела? Напиши мне обо всем. Буду ждать с нетерпением. Как Аня и Варуся? Ладят ли они? Я волнуюсь, нет ли у тебя неприятности по дому. У вас уже холодно, вы топите, а здесь благодать. Я так рада, что здесь тепло. В Москве выпал снег, дул ветер. Было так неуютно, и я с восторгом встретила тепло. Моя бедная мама сохранила для меня шубу. Она так экономила и так себе во всем отказывала, но шубу не продала. Ее старая шубка уже почти негодна, но она непременно хочет отдать мне шубу. Ее мне здесь сошьют под ее наблюдением. Приеду я в шубке. Как твои денежные дела? Я беспокоюсь. У меня ушло на дорогу ровно сто руб. (500 дол.). Экономила я очень, но проехала хорошо. У меня сейчас есть 36 дол. нетронутых. Марковский не позволяет мне их менять. Я еще получу немного денег от них, и мне хватит на дорогу. Не беспокойся, обо мне не думай, я буду иметь на дорогу и приеду в шубе. Главное, побереги Анусю и следи за ней. Передай привет всем друзьям, которые провожали меня. Это было трогательно. Что делают Гиры? Видишь ли ты их? Видишь ли Мих. Баневича? Жду подробного письма. ⟨...⟩

Обнимаю тебя и Анусю.

Вечером напишу Елене Михайловне. Передай от меня поклон и ее мужу.

P.

Autografas LKLI BR, F51—352, l. 2. Datuojama pagal turinį.

Baku, 1928 m. spalio 24 d.

Дорогой!

Получила от тебя вчера письмо, а также и от Ануси. Как я обрадовалась, особенно ее письмецу. Она так живо и увлекательно написала обо всем, что я все себе представила сейчас. Я рада, что ей весело и что она помирилась с подругами. Меня только беспокоит ее ножка. Если ей сильно и часто болит, нужно пойти к Берману и взять втирание для ноги. Раньше это втирание ей очень помогало. Если ей болит вечером, когда она ложит-

ся, то нужно очень тепло завернуть ножку, и от теплоты ей станет легче. Я уже скучаю по ней отчаянно, а также и за тобой. Но спешить домой не буду. Моя мать очень больна, и о моем отъезде я боюсь заикнуться. Буду здесь до конца срока визы. Вот и мама так счастлива, что меня видит, что мне трудно тебе об этом рассказать. Женя плачет, когда думает о моем отъезде. Я сильно похудела, и они в отчаянии, что я не полнею. Я пополнею, Витенька, когда буду дома и мне уже не нужно будет никуда ехать, а пока у меня сердце болит за маму. Ах, если бы мама была здорова!

Погода здесь чудная. Я выхожу в одном платье днем, а вечером в летнем пальто.

Выхожу очень мало и последние дни никуда не захожу. Маме плохо было, и мне не до того. Теперь немного лучше, что будет ночью, не знаю. Из товарищей твоих видела только Столяренко. Постараюсь на днях повидать и других. Живут, кажется, неплохо, но здесь много очень работают. Расскажу обо всем, когда увидимся. Витук, неужели ты уже скучаешь? Ведь у тебя есть работа, когда же ты успеваешь скучать? Судя по письму, в доме все налажено и мирно, так что мое отсутствие не должно быть очень заметно.

Марковские живут хорошо. Он сдал государственные экзамены при университете на звание зубного врача. Сдал блестяще. Он состоит заведующим Зубо-технической школы, и ты ведь знаешь, что он и раньше считался идеальным зубным техником. С 5 часов принимает в своем кабинете. Имеет практику приличную. Но работает свыше своих сил. Саша теперь ему немного помогает. Он так устает, что мне жалко его. Но зато живут хорошо. Летом поехал в Ленинград изучать зубную хирургию. Поработал много и теперь по вечерам занимается.

Вчера Марковский купил очень красивый подарок Анусе. Прелестный голубой эмалевый медальон, а мне изящную эмалевую пудреницу. Мне было неловко, что он тратится на меня, но наши узнали, что я 23 окт. именинница. Он бесконечно обрадовался ручке и мундштуку, наиболее, наверно, ручке. Он часто пишет ею, чтобы только пописать. Как же ты живешь, Витенька, почему так мало пишешь о себе? Что слышно в театре? Ставили уже «Скиргайло», должно быть. А ты ничего не пишешь мне об этом. Работаешь ли дома? Что ты пишешь сейчас? Мне кажется, что сейчас хорошие условия для работы. Хотя мы дружны с тобой очень, но все же нельзя отрицать, что часто мешаю тебе работать. Правда, Витенька? (...)

Обо мне не беспокойся, я буду здорова и быстро поправлюсь, когда буду на месте и мне не нужно будет ехать больше. Маме очень плохо уже несколько дней. Я никуда почти не выхожу. Прошу тебя, будь внимателен к Анусе, а главное, чтобы она не простудилась. Я жду с нетерпением письма от Ануси и тебя.

Пиши немедленно.

Привет Варусе и Анусе, и целую тебя и Анусю.

Твоя *Рев[ека]*

Autografas LKLI BR, F51—352, l. 1.

JURGIS BALTRUŠAITIS

1.XII.1928.

Maskva, 1928 m. gruodžio 1 d.

Brangus Pone Vincai,

Noriu atsakyti Tamstai nors trumpai. Kadangi Jūs manote pradėti almanachą [1] tik po Naujų Metų, tai aš turiu vilties, turėdamas dar laiko, vis dėlto straipsniuką paruošti. Eilių gi pristatysiu būtinai. Dėl nepraleistų Bigosovo muitinės Tamstos Ponios mažmožių rūpinuos, ir jie neištrūks iš mano rankų [2].

Gaila, kad galiu brėžtelėti taip mažai. Tamstos taip draugingu ir širdingu laišku labai džiaugiuos.

Tamstos broliškai

Jurgis Baltrušaitis

P. S. Pinigus, Ponios paliktus, kartu siunčiu. Jei Ponia būtų gavusi kitus iš p. Alfonso Dausos Rygoje, tai prašau šiuos grąžinti jam betarpiai.

Autografas LKLI BR, F51—71, l. 1.

Baltrušaitis Jurgis (1873—1944), poetas, 1920—1939 m. buržuazinės Lietuvos įgaliotasis atstovas TSRS. 1939 m. persikėlė į Paryžių diplomato darbui.

[1] Planuojamas almanachas, matyt, neišėjo.

[2] J. Baltrušaitis tarpininkavo, tvarkant V. Krėvės žmonos M. Mickevičienės kelionės pas gimines į Baku formalumus. Tais pačiais 1928 m. V. Krėvė dalyvavo L. Tolstojaus 100 gimimo metinių minėjime Maskvoje. 1929 m. birželio 10 d. V. Krėvė pasirašė prašymą įregistruoti Lietuvių draugiją TSRS tautų kultūrai pažinti kaip vienas tos draugijos steigėjų.

Bigosovas — pirmoji geležinkelio stotis, pervažiavus Latvijos—TSRS sieną.

MARIJA MICKEVIČIENĖ

Palanga, 1929 m. rugpjūčio 8 d.

Милый Витенька, получила твое письмо и прочитала то, что ты просил, Августайтису. Жаль, что ты уехал. Дни теплые и солнечные. Сегодня хмурится. Я здорова и еще больше загорела. Ануся играет в теннис, купается, гуляет и целый день занята.

Не забудь менять носки и белье. Без тебя скучно, но меня утешает чудесный воздух. На будущей неделе приедем. Печка нужна, дует из первой передней, и очень холодно. Мне так сказали жившие в квартире.

Будь здоров.

Целуем *Реве*...

Поклон Юзефе. Пойди в М[инистерство] и[ностранных] д[ел].

Atvirukas LKLI BR, F51—352, l. 4. Datuojama pagal pašto antspaudą.

PETRĖ ORINTAITĖ

Lazdijai, 1929 m. rugsėjo 19 d. Lazdijai, 1929.IX.19.

Gerasis dekane!

Nėr kas veikt, nuobodu, laiko nėr kur dėt, tai ir sumaniau Jums parašyt. Ypač kai dabar Jūs labai užimtas esat darbu ir nereikalingų laiškų turbūt nėr kada skaityt. Skaitysit — neskaitysit, bet vis praplėšit. Tai bent tiek sutrukdysiu tą didįjį darbštumą.

Kaip geram patriotui galiu pranešt labai puikią naujieną — jau sulaukėm Lietuvoje hiperprodukcijos aukštųjų inteligentų. O mano privati žinia (nors ir ta pati), žinoma, visiškai kitokia: kam vertas tas pas Jus gautas diplomas, jei jis tiks tik kambario sienų skylėms užlipinti? Tikėjaus iš jo ko nors realesnio,— tik be reikalo susiviliojau. O jei vien dėl savo inteligencijos pakėlimo, tai būčiau apsiėjus ir be tų daugybės egzaminų, kurie daug laiko sugaišino — būčiau tuo tarpu kokio amato pramokus. O dabar vis neišsirenku: kokiam amatui aš dar gabumų turėčiau? Siuvimo ar skalbimo mokytis? Mėginsiu. Kol kas dykaduoniauju. Nuolatinės gyvenamos vietos neturiu — čigoniškai. Tik jau kreditus baigiu. Lig šiol dar šiaip taip buvo. Pakviečia kokia draugė į svečius, žinoma, kelionę apmoka, tai ir bastausi. Dabar Lazdijuos pas

J. Ičkauskaitę [1]. Miestelis — niekai, bet apylinkės! Graži ta Dzūkija, tegu ją dievai!

Buvau Kaunan trumpai užsukus. Nuėjau pas tą didelį Tarėją Šv. m-joj. Vos iškenčiau pora minučių kalbėtis: meluoja, ot, tau į akis, suka, mato, kad aš jau suprantu jo melą, ir vis dar meluoja. Taip ir norisi vieną sykį... Bet, ma jį ten, vis tik — senas žmogus (nors žmoną jauną turi). Sako — „tai kad vis... vietų nebuvo". O tik ką užtvirtino necenzuotų mokytojų didesnę pusę, net ir gimnaz. direktorių... Yra vietų, kur lietuvių kalbą šįmet naujai dėstys — studentas istorikas ar juristas, ir tai dar mokslo nebaigęs. Aš užėjau tik jo paklaust, kodėl atsakymo jokio neduoda. Tai sako... reik palaukt... gal atsiras... Manau — Tu pats gali laukt, kol Tau koks didesnis ponas numirs ir „činą" paliks... Ot, kaip žmogų ant juoko laiko. Mažu jis norėjo, kad aš jam savo politišką išpažintį padaryčiau ir muščiaus į krūtinę, gailėdamasi už griekus. Ar atsimenat, kaip sykį pas Jus kalbėjom — aš tautininkus vis labiau gyriau už krikdemus. Ir dažnai aš taip sakydavau. Užtai nė pas ateitininkus malonės neturiu. Jie mat susigrūda į „Žiburio", „Saulės" mokyklas. Pagaliau et, tesižinie! Tie partiški „interesai" be galo neįdomūs. Naje, kaži kad taip į Braziliją išvažiavus? Gaila, kad valdžia uždraudė dykai išvežt, o dabar galėčiau pasinaudoti.

Mačiau, gražių abiturienčių šįmet privažiavo, tai mus „išskridusius" tuojau pamiršit.

Naje, ką aš girdėjau dar tėviškėje būdama: sako, Putinas „ženijasi". Nesinori tikėt, kad jis būtų gabus šįmet tiek pažangos padaryt. Ir — gaila būtų. Gal tai tik stambi „antis" paleista. Gal jo „paliktųjų šventų vaikelių" [2] tokia nuomonė (iš ateitininkės girdėjau).

Atleiskit, gerutis dekane, kad aš kiek per šiurkščiai prišnekėjau. Mat kaime visą laiką gyvenau, pripratau. O zanavykai dar gana vulgarūs.

Linkiu viso gero pradedant naujus mokslo metus!

Gerbiu Jūsų teisybę ir gerumą

P. Orintaitė

Autografas LKLI BR, F51—125, l. 1.

Orintaitė Petrė (g. 1905), rašytoja. 1929 m. baigė Kauno universitetą. Parašė diplominį darbą „Tautosakos elementas Krėvės kūryboje". Gyvena JAV.

[1] Ičkauskaitė-Vosylienė Julija, Lazdijų gimnazijos mokytoja. Bičiuliavosi su Salomėja Nėrim, parašė apie ją atsiminimų. Humanitarinių mokslų fakultetą baigė 1932 m.

[2] 1929 m. rudenį V. Mykolaitis-Putinas iš teologijos-filosofijos fakulteto perėjo į humanitarinių mokslų fakultetą.

Tauragė, 1929 m. spalio 18 d. Tauragė, 1929.X.18

Sveiki gyvi!

Tai pagaliau ir mane „išgarbino" į Lietuvos Kamčiatką — Tauragę. Susisiekimas su centru — Kaunu — nesvietiškai netikęs. Sykį nuvažiavai, tai kaip į Varnius: negreit vėl pasaulį pamatysi! Nors šiaip miestas — pakenčiamos išvaizdos: gana diktas, švarus, erdvus ir turtingas. Bet užtat jis yra sau vienas, kaip savarankiška, nieko nepriklausoma valstybė. Tartum kokia sostinė. Nes apie kitus miestus ar sostinę Kauną niekam nerūpi. Neįdomu ir nereikalinga. Atrodo, kad visiems pakanka to, kas čia yra. Žinoma, jei kam ir užeitų tokia nuodėminga pagunda, kad imtų domėtis, kas ten Lietuvos sostinėj ar kitur dedas, tai sutiktų įvairių nemalonių kliūčių: nei reikiamo laikraščio nesurastų (nes tik tiek pargabena, kad visus išpirktų, ir tuoj pritrūksta), nei rastų per kur susisiekti su kitu pasauliu. Traukiniu — reik apvažiuot aplink Lietuvos vidurį, gaišt visą parą ir pasigimnastikuot amerikonišku sportu: kai stotyse keičia garvežius ir su pilnais vagonais daro manevrus.

Dirbu Mokytojų seminarijoj. Gana sunku, nes tenka turėt reikalo su pratybom pradinėje mokykloje, prie ko aš vis dėlto nesirengiau ir nesitikėjau niekad. Mokytojų tarpe, žinoma, aš esu „mažiausias iš Izraelio", nes pirmametė, be praktikos. O mokiniai gana stambūs, yra ir vedusių, pagyvenusių. Ir vis toki „kamčiatkiški", tik gaurų trūksta. Sėdi sau paskutiniuos suoluos toki niūrūs, masyviški žemaičiai kaip drambliai, net nejauku.

O mano ydą tuoj iš pirmos dienos sugavo: kur tau — nepasislėpsi! Sako, šiaip gerai kalbėtų, tik kad r neištaria.

Tauragėj mokytojams vieta labai nepastovi, pasitaiko, ne tik dažnai kitur iškelia, bet ir visai atleidžia. Tai turbūt lyg tam rojuj su tuo „gero ir blogo pažinimo" medžiu — išmėgina. Kaži kaip man eis. Vargu mokėsiu būt tiek rami, kad galėčiau tą mėginimo pagundą išlaikyti.

Kad būtumėt geras, parašytumėt naujienų iš Kauno. Jeigu yra dar kas tokios nuostabios ne šių laikų atminties, kad mane bent iš fizionomijos atsimintų, galėtumėt perduot linkėjimus. Prof. Karsavinas[1] turbūt buvo tiek išmintingas, kad pernykštę gimnazistę pamiršo, o naują susirado. Jis tokį puikų skonį turi, tai privalo pažangą daryt. Beje, prižiūrėkit prof. Šilkarskį, kad nepamirštų moderniškai šokt, kiek pernai buvo pramokęs. Anąkart buvau beužeinanti pas Jus, bet namie nebuvot; radau labai gra-

žią mergaitę. Ot, laimingas žmogus galit jaustis, tokią gražią dukrytę turėdamas. Man ji labai patiko.

Dabar kai iš Tauragės rašau kam laiškus, tai jau nė nebekviečiu į svečius atvažiuot, nes vargu kam tokia kvailystė būtų suderinama su sveiku protu. Nebent kam reiktų po kokio nors įvykio ar nuovargio nervai pataisyti pagal gydytojo receptą „iškeliaut toliau kur į svetimą kraštą", tai galėtų važiuot į Tauragę.

Viso labo, gerutis profesoriau

P. Orintaitė

Tauragė, Mokytojų seminarija

Autografas LKLI BR, F51—125, l. 2.

[1] Karsavinas Leonas (1882—1952), istorikas, filosofas. 1928—1940 m. Kauno ir Vilniaus universitetų profesorius, 1944—1948 m. Vilniaus dailės muziejaus direktorius, LTSR dailės instituto meno istorijos katedros profesorius.

Tauragė, 1929 m. lapkričio 1 d. Tauragė, Vėlinės.

Sveiki gyvi!

Tai pagaliau sulaukiau ir nuo Jūs gromatėlę. Tik gaila, kad labai mažai rašote. Galėtumėt kiek smulkiau apie Kauną, apie univerką ir apie visa kita, sakysim, literatūrą (t. y. literatus) papasakoti. Mano prof. Karsavinui padėkit suieškot kokią gimnazistę — gal jis pasitaisytų. O kai dėl manęs,— galit būt ramus, nes jis yra kiek geresnio skonio. Jam patinka daugiau miniatiūriškos, lengvesnio svorio. Taip pat figūrą jis mėgsta tik ideališkai apvalainą. Vieną tokį „egzempliorių" galima numatyti, tai mūs fakulteto p-lė Kmitaitė (jaunesnioji). Kadangi ji yra beveik rusė, tai jam ypač buvo patikusi. Be to — smagiai šoka. Jis su ja susipažino pas prof. Sruogą, tai Sruoga ir dabar galėtų tą „biznį" padaryt. Prof. Šilkarskiui perduokit mano nuoširdžius linkėjimus. Ypač gailiuos, kad dabar neturėsiu tokio gero ir rimto šokiko. Na, ar ne garbė šokti „fokstrotą" ar „valensiją" su „dievotuoju" prof. Šilkarskiu, kurs prieš Šliūpą brošiūras rašo? O Jūs ten pasistenkit jį atvest į dar padoresnį kelią, t. y. restoranus, balius ir kitas „nesausas" pramogas lankyt.

Pasilgsiu aš ten jūs visų, viso Kauno. Bent kalėdų tarpšventy surengtumėt ten kokią „pramogą", tai važiuodama švenčių į tėviškę, galėčiau su visais susieiti. Kai buvau Lazdijuos, tai su Salomėja tarėva suagituot Putiną (mat jam namuos patogiausia

lyg,— nė žmona, nė vaikai), kad padarytų kokį „biznį“, o mes, kurie esam likimo išsklaidyti po tolimas provincijas, turėtume progos susilėkt į vieną gūžtą. Arba ten jūs „Lemenkudra“ [1] gali ką nors sugalvoti. Jei ne dėl savęs — nes Kaune jums visiems ir taip gerai — tai bent dėl mūs, kurie galbūt per metus sykį ar dusyk į Kauną patenka, ir jeigu nieko iš anksto nėr numatyta, tai taip, nieko nematę, nesuėję, vėl gauna išvažiuot.

Naje, dėl Jul. Ičkauskaitės diplominio rašomojo. Aš jo neskaičiau, nežinau. Bet, jei būtų trūkumų kokių, tik jau neatmeskit. Dėl Biržiškos — ma jį dievai, bet jau Putinui, kaip geram savo draugui, įkvėpkit „šventos dvasios“, „чтобы не смел“ atmest. Ji, mergaitė, negalėjo perdaug gerai parašyt, nes laiko mažai turi, Žiburio gimnazijoj darbas nelengvas, o čia direktorius grizina, kad greičiau pristatytų diplomą, nes ligi tol yra tik laisvai samdomoji, kurią greit gali pašalinti. Taigi jos darbo sąlygos nelengvos, ir į tai turėtumėte atsižvelgti. Aš apie tai rašau ne dėl to, kad ji mano draugė, bet kad žinau jos darbštumą ir sąžiningumą. Ji už mane daug darbštesnė. Per keturis metus ne tik baigė Univers[iteto] egzaminus laikyt, bet ir praktikos metus įsigijo. Be to, džiovininkų šeimos: dvi sesers mirė seniau, o viena Švarcvalde šiaip taip išsitaisė.

Tauragėj nuobodžios šventės: miegu, į bažnyčią einu. Susimetam kur iš nuobodumo ir krupninką ragaujam. Ką daugiau veiksi? Pažįstamų dar mažai.

Parašykit naujienų. Viso labo!

P. Orintaitė.

Beje, prof. Karsavinui pasakykit, kad aš jam uždraudžiu mąstyti apie mirtį ir kitus „liūdnus“ daiktus. Dievas davė gyvenimą tam, kad gėrėtųsi ir džiaugtųsi pasauliu ir jo „progomis“.

Autografas LKLI BR, F51—125, l. 8. Datuojama pagal turinį.

[1] Lemenkudra — Lietuvių meno kūrėjų draugijos (LMKD) parodijinė santrumpa.

Tauragė, 1930 m. birželio 6 d. Tauragė, 1930.VI.6.

Sveiki gyvi, profesoriau!

Turbūt Jums ten tam Kaune taip gerai, kad jau niekad nė į mano tolimąją Tauragę neatsiliepiat. Na, o jeigu jau taip gerai, tai, žinoma, nė šis mano gromatlaiškis Jūsų laimingos sąžinės

nesudrums. Tiesa, tai ir pas Jus egzaminai — galvapjūtė! Ir aš „pjauju": ir II, ir IV kursuos po tris išsyk papjoviau, o dabar tai pataisų gaus dar gal dvigubas skaičius. Bet ir plūsta jie mane. Dievui dėkui, dar jokio „fizinio atsilyginimo" nesigriebia, dar langai lig šiol sveiki. Tarp kitko — puikų kambarį dabar turiu (jau Tauragėj į trečią iš eilės perėjau), kad pamatytumėt, tikrai pavydėtumėt. O gėlių daugybė! Ir žydi! Kaip manot, ką aš vakarais veikiu? Sąsiuvinius taisau, arba — t. y. dažniausia,— kortas keliuosi: jos man tiek visko papasakoja, vadinas, ką panoriu, tą jos pasako, kad ir iš trečio, iš dešimto karto, bet vis pasako taip, kaip aš noriu. Pas mane kalendorius jau nuo prieš velykų nenuplėštas ant sienos: kai gyvenimas, dienos tuščios, tai ir kalendorius nereikalingas. Matot, kad net ir šis laiškas mano tuščias.

O kad žinotumėt, kokias mes su mokiniais gegužines gražias darom! Ir šiandien buvom visą pusdienį. Tik, žinoma, mokiniai šoka žaidžia, o aš, kaip paprastai visi pedagogai, jau tik tėvų pareigas eina, iš tolo sėdi ir žiūri. Tai kaip greit pasendina pedagogo profesija: visur būk rimtas, pavyzdį rodyk. O aš jiems kokių pavyzdžių parodyčiau!

Tai sakykit, kaip ten jūs visi laikotės, kas kaip gyvas? Jums sostinėj tai nė kam ko, o aš, padėkim, kad ir iš nuobodumo, vis dėlto visus savus pažįstamus dažnai prisimenu. Įdomu, kaip „mano profesorius" lietuviškai paskaitas skaitė. O „mano šokikas" ar vis jūsų kolektyvą nuo įvairių pagundų saugo? Taip pat tą Jūsų naująjį profesorių, ar jau taip nė kiek ir negadina gražiųjų humanitarių kuklumas? Parašykit, kas kaip sprendžia, kur padoriausia yra vasara praleisti, gal kas įdomią ekskursiją rengia?

Atleiskit, kad tiek niekų prišnekėjau — mėnuo pilnatis pro langą šaiposi iš manęs ir nė padorios minties sumest neduoda.

Perduokit linkėjimus — ko geriausius ir kitiems, geriems pažįstamiems.

Viso labo!

Petrė Orintaitė

Autografas LKLI BR, F51—125, l. 5.

Mažeikiai, 1930 m. rugsėjo 11 d. Mažeikiai, 1930.IX.11

Sveiki gyvi, mano neužmirštamas dekane!

Kaip matot, aš jau vėl kitoj vietoj: iš pietų Žemaitijos persikėliau į šiaurę. Taip susidėjo aplinkybės, kad volens nolens [1] turėjau duoti prašymą iškelti į kitą miestą — vis tiek, bile kur. Na,

ir nukėlė! Nemanykit, kad aš ten su kuo nesutikau — visai ne! Tuo atžvilgiu dar galit būt be baimės — Jūsų fakulteto auklėtinių „honoro" nekompromituoju. Mokiniai — mano kursas — kolektyviškai susirinko, kad ir vėlai vakare, išleisti mane stotyje ir įteikė gražų gyvų gėlių bukietą, kuris, nors jau visa savaitė praėjo, dar tartum vakar suskintas žydi ant mano stalo. Direktorius taip pat gražumu prašė, kad daryčiau dar žygių (atšaukčiau savo prašymą) jo mokykloje pasilikti. Tai — kaip puikiai sugyvenau. Iš dalies gal ir buvo priežastis man iš ten išsikelti dėl to, kad per daug sutikau ar patikau. Nepamanykit nieko blogesnio, nes matot, kad aš pati savo valia išvažiavau iš ten į kitą, svetimą, nepažįstamą miestelį.

Liūdna dabar iš pradžių. Darbo labai daug, visos dienos užimtos. Įbruko man per „panevalią" dėstyti trijose klasėse istoriją, kurią iš gimnazijos laikų jau pamiršau (prastai ir mokėjau, ne į širdį man datos ir vardai), tai dabar reiks vis tąjiek pasizubrinti. Nieko nepadarysi.

Norėčiau kada į Kauną atvažiuot ir reikalų turiu, tik, girdėjau, mūs direktorius labai „skrupulingas", tai vargu ar išleis kokiai dienai. O vis dėlto, kai čia, Mažeikiuos, nieko iš senų — gerų pažįstamų neturiu, tai, taip rodos, ir traukia ten pas Jus. Tik, žinoma, ten jūs visi toki gudrūs, aukštų titulų ir didelės „pašėnavonės" ponai nė nepamanot, kad kažkur toli mažas „burbuliukas" apie jus atsimena ir rūpinas. Taigi, anot mano profesoriaus, „nuodėmingas dekane" (matot, kaip aš viską smulkiai, gražiai prisimenu!), pasinaudokit savo automobiliu kada nors mane aplankyti. Pasiimkit drauge ir dar kurį ne kurį savo gudragalvių kolegų (tik kažin ar jų kuris turėtų noro man pusę dienos paaukoti?) — tai aš labai labai džiaugčiaus. Parodyčiau savo smulkių auklėtinių, biurokratiškos įstaigos rezidenciją ir dar ką nors. Šiaip — man be galo liūdna, Kaune yra mano sesutė ir kitų pažįstamų, bet jie taipgi suvaržyti: viršininkai neleis darbo dienų apleisti, o taipgi nėra ištekliaus kelionei pinigų mėtyti. Aš taip iš anksto ir žinau, kad mane niekas neaplankys. Na, bet jeigu jau aš atvažiuosiu į Kauną, tai būtinai visus — kad ir iš žemės iškasiu.

Atleiskit, kad toks tuščias laiškas. Esu privargus tuo persikraustymu. Vos suradau kambarį, nepatogus. Pietų gerų negali užtikt. Tik užvakar paskutinius daiktus bagaže išsipirkau; netvarka dar namie, gimnazijoj neapsipratau dar, nesusipažinau gerai.

Pasveikinkit nuo manęs prof. prof. Karsaviną, Putiną, Sruogą (jie labai geri žmonės) ir kitus, kurie dar manęs nepamiršo.

Vis tiek Jūs man laiško neparašysit...

Petrė Orintaitė

Autografas LKLI BR, F51—125, l. 4.
[1] Noromis nenoromis *(lot.)*.

Mažeikiai, 1930 m. spalio 29 d. Mažeikiai, 1930.X.29.

Sveiki!

Per didžiausią lytų — kad buvau šlapia nuo galvos lig kojų — išsinešdinau iš Kauno. Žinoma, negreit vėl panorėsiu važiuot, nes nuvargau nesvietiškai, o čia parvažiavus naktį (2 v. 20 m.), nė išsimiegot negavau, nes pusiau aštuonių jau buvau mokykloje. Pamokos buvo baisiai ilgos ir nuobodžios, nes miegas ir nuovargis kankino. Na, bet įspūdžių bus ilgam laikui. Kai jūs ten, sostinės gyventojai, tai esat didesnių reikalavimų žmonės, o aš, provincialas, tai man gana daug ką tik pamatyt — ir aš jau patenkinta. O per tą ilgą laiką provincijoj ir vienų svajonių užtenka. Aš žinau, kad aš buvau šįkart labai neįdomi: ar Jūs nepastebėjot? O tai todėl, kad kai aš daug visko susyk pamatau, tai man taip liūdna dėl savęs pasidaro, kad net žodžių trūksta ir nė juoktis nemoku. Aš vis ne tokia pasirodau, kokia iš tikrųjų esu.

Ajajai, kaip čia bus su tuo Jūs atvažiavimu! Net mane ima sąžinė graužt, kad aš kviečiau: juk, tiesa, čia vėlybą rudenį nieko įdomaus nepamatysit, be to, pavargsit ilga kelione, laiko sugaišinsit, pinigų išmėtysit ir t. t. ir t. t. Tai paskui manęs nė matyt, nė girdėt nenorėsit, už ką tiek priviliojus privarginau. Net bijau. Na, bet jau man čia ir yra gera proga išmėgint žmones. Kadangi čia nieko kito įdomaus nėra, tai aš galėsiu spręst, kiek aš pati esu verta dėmesio. Taip pat matysiu, ar jums sunku bus pasiryžt vargo bėdos pakęst vien tam, kad man padarytumėt malonumą. Juk, patys suprantat, kartais daug ko nepabijai, daug aukoji, nieko neatsižvelgdamas. Žinoma, visa tai palieku Jūsų valiai ir norui.

Kiek blogiau, kad purvynas didelis, o ypač oras toks susiraukęs, kad labai liūdna, tik verkti norisi, daugiau nieko. Nuotaika nesmagi. Tai beje traukinys atvažiuos ir bebus tik tas patogiausias, kur naktį eina (7 val. popiet iš Kauno, 3 val. 20 min. Mažeikiuos), nes tas, kur pusiau dešimtos ateina į Mažeikius, tai, nors yra tiesioginis iš Kauno, bet Šiauliuos ilgai stovi, kad išei-

na pusė paros vien kelionėje. Bet pagaliau ar tai svarbu? Jei važiuot, tai važiuot, ar tada ir tada — svarbu bendras pasiryžimas. Aš iš neturėjimo ką veikt ir nuobodumo vis tiek lauksiu (kad ir žinočiau tikrai, kad neatvažiuosit, vis tiek laukčiau — bent fantazijoj įsivaizduočiau pas save tokius gerus svečius iš Kauno). Šeštadienio rytą (3.20), pasibaigus „novobrancų" išleistuvėms, vis pataikysiu padežuruot prie traukinio (tada turėtumėt iš Kauno išvažiuot penktad. vakare), o jei ne, tai dar gal būsiu ir kitą rytą stoty, nes šventomis dienomis aš visada stotyje būnu alaus išgert, ar traukinio sulaukt — vis šioks toks įdomumas. Jei kitu laiku atvažiuotumėt, mane galit rasti Povydžio namuos Kankinių g., o viešbutį — tuoj iš stoties po dešinei — Blumentalio.

Ligi pasimatymo netrukus —

P. Orintaitė

Autografas LKLI BR, F51—125, l. 3.

Mažeikiai, 1931 m. kovo 12 d. Mažeikiai, 1931.III.12.

Sveikas, Profesoriau!

Kaip greit laikas eina. Dabar pas mus rekolekcijos, tai turiu bent kiek laisvesnio laiko ir geruosius pažįstamus atsimint. Seniai besikalbėjom. Aš vis laukiu iš Jūs naujienų. O Jūs kaip užkerėtas — anei balso. Vis rūpinausi Jūs gerojo kolegos sveikata — nugi skaitau laikraščiuos: jis net svetimose žemėse savo gudriąją išmintį eikvoja. Perduokit jam nuo manęs geriausius linkėjimus.

Aš tuo tarpu nieko geresnio neturiu, tai paskutinį eilėraštį drauge atsiunčiu („Gaisams")[1], nes paskui vėl kada ar prisirengsiu Jum rašyt.

Pasiilgau Jūs visų, bet vargu ar greit pasimatysim, nes per velykas ar tik nebus pas Jus tas didysis tvanas — po tokios pašėlusios žiemos.

Dabar per rekolekcijas pas mus didžiausias dūšios susikaupimas — padori nuotaika. Ir nė pavasario dar nematyt.

Paskutiniu laiku jau nelošiu kortomis, nes pradėjo labai nesisekt. Per gavėnią prisižadėjau ir „aqua vitae" nė į burną neimt. Visai pasitaisysiu, provincijoj begyvendama.

Parašykit, profesoriau, literatūriškas naujienas iš Jūs padangės, man taip viskas įdomu, bet iš laikraščių ne visada spėju viską sugriebt.

Labai smagiai prisimenu paskutinį mano vizitą Kaune ir — Metropolį. Nors tai ne kažin kas, bet bent pabūni, žmogus, su savais draugėje bent trumpą valandėlę. Čia, Mažeikiuos, aš neturiu nė vieno žmogaus artimesnio, taip sakant, iš savo luomo — bent artimų pažiūrų. Tai sėdžiu visus vakarus vienui viena, o už lango dūksta vėjas su sniegu. Ir kokių fantazijų neprigalvoju! Kad ir šis eilėraštis — užmerkiu akis, ir, rodos, viskas — realybė; matau, jaučiu ir net kalbuosi. Tik atsimerksi — ir vėl nieko nėr. Jeigu šis netiktų „Gaisams", galit atiduot „N. vaidilutei" (Laisvės al. N B)[2].

Parašykit — gal kokią specialesnę intenciją kada padarysit, tai lėkte atlėkčiau.

Viso geriausio!

Pulė Orintaitė

P. S. Atsiprašau už blogą rašyseną — kažkodėl šiandien man taip išėjo. *P. O.*

Autografas LKLI BR, F51—125, l. 6.

[1] „Gaisuose" 1931, Nr. 1 buvo išspausdinta tik P. Orintaitės novelė „Pakutmarė".

[2] „Naujoji vaidilutė" — klerikalinis mėnesinis moterų inteligenčių žurnalas (1921—1940).

Šiauliai, 1936 m. vasario 19 d. Šiauliai, 1936.II.19.

Anot Karsavino — Nuodėmingasis Dekane!

Baisiai šalta pas mus, gal Kaune daugiau šilumos turite? Vaje, kaip greitai eina laikas, juk jau ir velykos netoli.

Žinot ką? Aš noriu Jus įvesti į vieną pagundą. Mano auklėtiniai rengia liter. vakarą ir kviečia žymius rašytojus jame dalyvauti. Taigi labai norėtųsi, kad ir Jūs sutiktumėt. Bus kovo 7 d. (6 ar 7 val. vakare). Putinui parašiau jau. Na, o jeigu taip dar išsyk neva nesutiktumėt, tai jau nors būtinai įkalbėkit Putiną, kad nepasimandravotų ir atvažiuotų, kad ir kažin kokios „kliūtys" laikytų. Tikrai, man taip sunkios sąlygos rengti tą vakarą, bet kad jau taip išėjo, kad reikia. Tai Putiną prikalbėkit tikrai. O drauge ir Jūs atvažiuokit (ir dar Karsaviną galėtumėt atsivežt — ot, būtų mūsų sena prietelystė!). Šįkart tikrai rūpestingai lauksiu, ir nereiks bastytis alkaniems kaip Vilkavišky. Meskit viską į šalį ir padarykit man tą malonumą (juk aš jau gal paskutinį

metą Šiauliuos). Tonę tai, rodos, dar sunkiau išjudint važiuot, na bet jei Jūs važiuotumėt, tai ir ją greičiau priprašyčiau. Iš rašytojų daug kam dar parašiau, bet kad jie dažniausia tokie mandrūs, sunku prisimeilinti, nežinia ir kaip nusilenkti (kviečiu Vienuolį, Putiną, Krėvę, Salomėją, Miškinį, Cvirką, Vaičiulaitį, Inčiūrą, Brazdžionį, Rutkauską, dar bus ir mūs Anglickis). Todėl dar nežinia, kurie sutiks.

Užgavėnėms sėdžiu namie ir niekur nevažiuoju, šalčio bijau, nes gerklė streikuoja (bijau, kad paskui nė juoktis neįstengsiu).

Kaip Jums patinka literatūros premijos? Geriau negu nieko, tiesa? O vis dėlto pirmąją valstybinę gavo moteriška — man patinka! [1]

Parašykit man netrukus, kaip susitariate atvažiuoti (pažiūrėsiu, kaip mano kauniškiai prieteliai žiūri į vargšą provincialą).

Linkėjimus Karsavinui ir kitiems pažįstamiems. Laukiu žodžio.

P. Orintaitė

Adresas: Šiauliai,
Pakluonių 56.
P. Orintaitė

Autografas LKLI BR, F51—125, l. 7.

[1] 1936 m. pradžioje buvo paskelbtos literatūros premijos 1935 m. išėjusiems kūriniams. Pirmoji valstybinė premija teko I. Simonaitytei už romaną „Aukštujų Šimonių likimas". Premijuota taip pat P. Cvirkos „Žemė maitintoja", A. Miškinio „Varnos prie plento", V. Tamulaičio „Skruzdėlytės Greitutės nuotykiai".

KONSTANTINAS BALMONTAS

Kapbretonė, 1929 m. spalio 30 d.

Капбретонь.

1929. 30 окт.

Глубокоуважаемый и дорогой Поэт,

Мне хочется сказать Вам, что я очень люблю Ваше творчество и что Вы более, чем кто-либо из литовских писателей, дали мне почувствовать всю силу, нежность, красоту и многозвучное разнообразие литовского языка. Мне нравятся те, совсем коротенькие, вещицы Ваши, которые составляют I-й том Ваших сочи-

нений. Мне очень нравятся мрачные Ваши рассказы, основанные на преданиях. Я в восторге от Вашей драмы «Скиргайла» [1] и от такой же сильной, местами, может быть, еще более сильной,— драмы «Шарунас».

Великое искусство художника, мне кажется, заключается в том, что лица, им созданные, возникают в воображении читателя, как живые, их видишь, их любишь или ненавидишь, с ними проходишь их путь, с ними волнуешься, о них беспокоишься. Этим даром Вы владеете в степени чрезвычайной,— и спасибо Вам, что Вы даете мне радость быть моею мыслью в Литве.

С преданностью

К. Бальмонт

Autografas LKLI BR, F51—72, l. 1.

Balmontas Konstantinas (1867—1942), rusų poetas. J. Baltrušaičio, J. Tysliavos paskatintas, susidomėjo Lietuva. 1929 m. parengė eilėraščių apie Lietuvą rinkinį „Северное сияние", 1930 m. lankėsi Lietuvoje ir gavo sutikimą knygą išleisti. Knyga buvo išspausdinta Paryžiuje 1931 m.

[1] Laiške L. Girai jis rašė apie Skirgailą: „Ir Skirgaila, ir Keleris, ir Ona Duonutė — iš marmuro iškalti", 1928.XI.29 (VRBR, F7—36). „Skirgailą" V. Krėvė parašė rusiškai, M. Gorkiui pasiūlius duoti lietuvių literatūros vertimų „Lietuvių almanachui". Almanachas neišėjo, drama buvo pradėta spausdinti V. Krėvės „Raštų" t. 1 1918 m., bet karo įvykiai sutrukdė.

Kapbretonė, 1930 m. sausio 6 d.

Капбретонь
1930. 6 января.
Вечер.

Дорогой Винцас Креве,

я только что дочитал прекрасную Вашу драму „Žentas", единственное, что я еще не читал из Ваших произведений. Впрочем, мне хочется сказать, что в числе 9-и томов Ваших „Raštai" у меня недостает 8-го. Если бы Вы были добры послать его мне, я был бы Вам очень признателен.

Вы оказали бы мне также настоящую услугу, если бы Вы прислали мне краткую свою автобиографию: будучи горячим почитателем Вашего творчества, я хочу написать о Вас очерк [1].

Я считаю, что Ваш «Шарунас» самое замечательное произведение, которое появилось за эти 10 лет в Литве. Оно величественно [2].

Именно на Ваших произведениях (мне нравится у Вас почти все!) и на стихах Людаса Гиры я овладел литовским языком [3]. И, сознавая, что много еще мне придется работать над ним, чтоб знать его в совершенстве, я уже радостно чувствую, что литовский язык, столь загадочный, самобытный и богатый, я уже знаю. За эту мою радость хвала Вам и признательность.

Вам преданный

К. Бальмонт

Autografas LKLI BR, F51—72, l. 2.

[1] Tokios apybraižos ar bent platesnio straipsnio apie V. Krėvės kūrybą K. Balmontas neparašė.

[2] Laiške B. Sruogai jis rašė apie „Šarūną": „Toks polėkis ir tokia jėga, toks savitas švelnumas, jog prilygsta bet kuriam iš žymiausių dramaturgų. Jei jis, Krėvė, toliau augs, jis bus Lietuvos Šekspyras" (LKLI BR, F53—716).

[3] Išspausdinęs straipsnį apie lietuvių liaudies dainas ir užmezgęs ryšius su lietuvių rašytojais, K. Balmontas pradėjo mokytis lietuvių kalbos. Jis turėjo retų gabumų kalboms ir mokėjo nemaža Europos, net Okeanijos tautų kalbų.

PRANAS SKARDŽIUS

Leipcigas, 1930 m. vasario 10 d. Leipcigas, 1930.II.10

Didžiai gerbiamas p. Dekane!

Šiandien aš jau esu Leipcige susitvarkęs, pailsėjęs iš kelionės ir jau galiu imtis darbo. Reikiami šaltiniai buvo jau Gerulio išrašyti, taigi nebetenka jau gaišti.

Atvažiavęs ir ilgai besimatęs, kalbėjausi su Geruliu; bekalbėdamas paliečiau ir judviejų santykius, Salio reikalą. Aš jam viską išaiškinau, išdėsčiau. Išklausęs mano paaiškinimų, jis pasakė, kad jis ant Tamstos nebepykstąs, tai buvęs tik nesusipratimas; esą truputį pasirokavę, ir dabar jau viskas baigta. Dėl Salio jis irgi iš pradžios tvirtino, kad Tamsta jam, Saliui, aiškiai pradžioje nieko nepasakęs; bet aš jam griežtai tvirtinau, kad prieš Salį niekas nieko neturėjo,— priešingai, dekanas, aš ir kt. norėjo ir laukė, kad Salys ateis į Hum[anitarinių mokslų] fakultetą, bet Salys, sakiau, neapgalvojęs pasiskubino [1]. Po tos kalbos Gerulis reiškė nuomonę, kad dabar reikią mudviem tik santarvėj dirbti, neskaityti paralelinių kursų, o vėliau Salys veikiausiai turėsiąs ateiti į Hum[anitarinių mokslų] f[akulte]tą.

Su Geruliu kalbėjausi ir dėl habilitacijos. Jau beveik susitariau dėl temos. Aš savo habilitacijos dalį, jau atidavęs spausdinti di-

sertaciją, galėsiu per šešis mėnesius atlikti; kitą dalį vėliau atliksiu. Apie kultūriškus-istoriškus slavų-lietuvių santykius kalbos šviesoje rašysiu vėliau; dabar apie juos sunku rašyti dėl laiko stokos: apie juos rašydamas, aš turiu būti ilgesnį laiką užsieny, ypač Lenkijoj ir Vilniaus krašte. Todėl dabar aš pasiėmiau tokį darbą, kurį nuo rudens semestro galėsiu jau dirbti Kaune. Kai kuriuos reikiamus raštus man Gerulis atsiųs į Kauną. Dabar Krokuva. Aš mielai norėčiau važiuoti į Krokuvą po kokių dviejų mėnesių, kada aš jau būsiu savo disertacijos medžiagą aptvarkęs ir patikrinęs. Tam visų pirma aš lauksiu Jūsų pasižadėtos oficialios rekomendacijos Semkovičiui [2]. Tatai man padės lengviau prieiti archyvus ir sen[ojo] lenkų žodyno medžiagą. Paskui aš noriu būtinai patirti, kaip man reiks pasielgti su Užsienių reikalų ministerija: juk aš iš tikrųjų esu dabar išvažiavęs į Leipcigą „sirgti" [3], argi bus tada gerai, jei šis dalykas iškils aikštėn, pav., laikraščiuose arba mano darbe, kur aš turėsiu pasakyti, iš kur medžiagą esu ėmęs? Maloniai tad prašau p. Dekaną padėti man šituos dalykus išspręsti.

Emilis Grėfė „Quo vadis?" priėmė ir jo vietoj žadėjo išrašyti Jums mokslišką pilną leidimą; perrašytas sąskaitas siunčiu Jums drauge su šiuo laišku. Taip pat siunčiu Jums ir savo įgaliojimą. Aš apsigyvenau senoje vietoje, todėl mano adresas yra likęs senovinis: Leipzig, Egelstr. 7 II, b. Tratz.

Tiek šiuo tarpu iš Leipcigo. Prašau pranešti, ką nutarė Fakulteto taryba dėl mano „ligos" ir atostogų, ką Jūs patyrėte iš prezidento apie žodyną [4], ar jau Ministerių k[abine]tas persvarstė žodyno sąmatą ir t. t.?

Prašau sveikinti P. Augustaitį, Karsaviną, Mykolaitį, Sruogą, daug linkėjimų siunčiu ir Jūsų žmonai. P-ną Augustaitį prašau dar, kad jis „nerūgotų" manimi: aš žadėjau ateiti su juo atsisveikinti ir dėl laiko stokos nebesuspėjau ateiti.

Su didžia pagarba

Pr. Skardžius

Autografas VRBR, F9—69.

[1] A. Salys, grįžęs iš studijų Vokietijoje, padavė pareiškimą dirbti teologijos-filosofijos fakultete.

[2] Semkovičius Vladislavas (1878—1949), lenkų istorikas.

[3] P. Skardžius išvyko į Leipcigą spausdinti disertacijos, gavęs 2 mėn. atostogų „dėl ligos" (žr. humanitarinių mokslų fakulteto tarybos posėdžio 1930.II.7 d. protokolą.— VUB RS, F96—VDU 17, l. 122).

[4] 1930 m. buvo įkurta Lietuvių kalbos žodyno redakcija, kuriai vadovavo J. Balčikonis.

Leipcigas, 1930 m. vasario 22 d. Leipcigas, 1930.II.22

Didžiai gerbiamas p. Dekane!

Visų pirma širdingai Tamstai dėkoju už rekomendaciją: ji labai gera ir graži.

Dėl žodyno aš manau taip: Bukota [1] reikia būtinai paimti sekretorium. Iš pradžios iki birželio mėnesio sukatalogizuoja visą žodyno medžiagą. Vietovardžius ir asmenvardžius teišskiria skyrium ir sukatalogizuoja. Čia galėtų šitą darbą prižiūrėti Salys. Jei Jūs tikrai susitartute su Šv. ministerija, tai aš rašyčiau tuojau Saliui ir mudu susitartume dėl darbo: jis galėtų, ligi aš parvažiuosiu į Lietuvą, iš Bukotos sukatalogizuotos medžiagos rinkti medžiagą rašomosios kalbos žodynui; be to, jis galėtų pradėti organizuoti ir viso žodyno medžiagos rinkimą.

J. Gerulis sakė, jei žodynas bus mano ir Salio vadovybėje, tai su mielu noru ir jis prisidėsiąs prie to darbo.

Algą prašau siųsti dar tuo pačiu adresu: Leipzig, Egelstr. 7 II, b. Tratz. Į Krokuvą važiuosiu dar po kokio mėnesio, kada patikrinsiu visą darbo medžiagą. Dabar turiu parsisiųsdinęs daugybę senovinių raštų ir juos skaitau universiteto bibliotekoj po 9 val. kasdien.

Iš Krokuvos pasistengsiu lenkaitės nevežti į Lietuvą: kam čia svetimas „importas"?! Žinoma, ir „pocziwego litwina" [2] širdis ne kalelė: šieno nepaduosi, bet kad tą litwiną kokia lenkaitė tuojau suviliotų, aš dar vis nenoriu tikėti: stengsiuos visoms atakoms (jei jų būtų) atsispirti, o jei jos laimėtų, tada būtų „kiepskai" [3]: tada turėtų padidėti mūsų importas per uždraustą demarkacijos liniją!

Bet tiek to: yra dar vienas svarbesnis klausimas. Prašau man pasakyti štai ką: ar aš turiu važiuoti į Krokuvą be jokios Vidaus reikalų ministerijos žinios, nieko jai nepranešęs, ar turiu ją apie tai dar painformuoti? Jei nieko to nereiktų daryti, tai būtų labai gerai.

J. Gerulis dėkoja Jums už linkėjimus. Jūsų laiško jam nerodžiau ir šiaipjau apskritai jam jokių laiškų nerodau.

Viso labo!

Pr. Skardžius

Autografas VRBR, F9—69, l. 3.

[1] Bukota Juozas Liudvikas (g. 1896). Baigė Paryžiaus universitetą lyginamosios indoeuropiečių kalbos licenciato laipsniu (1931). 1922 m. dirbo Žodyno redakcijoje pas K. Būgą.

[2] Garbingo lietuvio *(lenk.)*.

[3] Prastai.

Leipcigas, 1930 m. balandžio 3 d. Leipcigas, 1930.IV.3.

Didžiai gerbiamas p. Dekane!

Aš labai apgailestauju, kad Tamsta ligšiol dar nieko iš manęs nesi gavęs: jau prieš kelias dienas esu Tamstai išsiuntęs laišką, įgaliojimą kovo mėnesio algai paimti ir prašymą, kad Senatas man prailgintų atostogas [1]. Galbūt mano laiškas tas žuvo arba kur yra užsimetęs, arba prasilenkė kelyje.

Vasario mėnesio algą aš gavau — širdingai dėkoju.

Šiaipjau nieko nėra su manimi įvykę: dirbu išsijuosęs kiauras dienas nuo ryto lig vėlaus vakaro. Dabar beveik baigiu skaityti visą senovinę liet. literatūrą ir patikrinti disertacijos medžiagą; taip pat dar ką papildau. Visą etimologinę dalį susiruošęs vešiuos į Krokuvą: galbūt dar ten man pavyks rasti trūkstamų atitikmenų kai kuriems slavų skoliniams.

Į Krokuvą ketu važiuoti gegužės pradžioj: lig to laiko jau apsidirbsiu Leipcige. Tik, deja, Vl. Semkovičius tuo metu išvažiuoja į geografų ir etnografų kongresą Jugoslavijoj ir grįšiąs tik apie geg. 20 d.; su juo kartu važiuosiąs ten ir Ulašinas [2]; liksiąs Krokuvoj tik J. Rozvadovskis [3].

A. Kniūkštą esu prašęs, kad Jums nusiųstų mano vardu pirmojo „Kalbos" numerio vieną egzempliorių [4]. Ar jau gavote?

Dėl visa ko aš tuojau šiandien išsiunčiu ir įgaliojimą Klimašausko vardu.

Dėl laiško pranešti prašau man, ar Jūs jį gavote, ar ne. Jei jo nebūtute gavę, tai aš nusiųsiu kitą prašymą.

Ponas Dekane, Jūsų patarimais dėl Krokuvos aš esu didžiai patenkintas: dėl jų aš neturiu nė mažiausio pagrindo užsigauti. Priešingai, dėl patarimo atsargiam būti Krokuvoje su lenkaitėmis aš gardžiai juokiausi: tariau, žiūrėsime, kas apgalės,— ar lenkaitės mane, ar aš jas; bet tą problemą palikau neišsprendęs.

Maloniai prašau pranešti, kuriuo laiku Jūs paskirsite lituanistikos dalykų egzaminus semestro gale. Kaip dabar, semestro vidury, išsivertėte su tais egzaminais?

Prašau P. Vaičiūnui širdingai padėkoti už linkėjimus ir jam taip pat nuo manęs daug labų dienų palinkėti. Prašau sveikinti ir kitus Metropolio „draugystės" narius [5]: p. Karsaviną — jam siunčia labų dienų ir prof. Braunas, Oleką-Žilinską, B. Sruogą,

Mykolaitį ir pirmiausia Jūsų žmoną; nepamirškite pasveikinti ir mūsų sekretoriaus p. Pr. Augustaičio.

Tiek šiuo tarpu.

Širdingai Jus sveikinąs

Pr. Skardžius

Autografas LKLI BR, F51—170, l. 7.

[1] Kitame humanitarinių mokslų fakulteto tarybos posėdyje 1930.IV.11 P. Skardžiui buvo prailgintos atostogos „dėl ligos" iki 1930.VI.7 (VUB RS, F96—VDU 17).

[2] Ulašinas Henrikas (1874—1954), lenkų kalbininkas, polonistas, slavistas.

[3] Rozvadovskis Janas Michalas (1867—1935), lenkų kalbininkas, indoeuropeistas.

[4] „Kalba"— literatūrinės lietuvių kalbos žurnalas, ėjęs 1930 m. Kaune. Redagavo P. Skardžius. Išėjo 3 sąsiuviniai. Leido „Sakalo" bendrovė.

[5] „Metropolio" restorano lankytojus.

Krokuva, 1930 m. gegužės 12 d. Krokuva, 1930.V.12.

Didžiai gerbiamas p. Dekane!

Jau visą savaitę gyvenu Krokuvoj. Atvažiavau čia š. m. 4 d., t. y. sekmadienį. Iš pradžios apsigyvenau viešbuty, o nuo vakar dienos gyvenu jau pensione, taigi mano adresas yra toks: Kraków, Karmelicka 54, II piętro, pensja „Carlton".

Kiek pasilsėjęs tuojau įsitraukiau į darbą: dabar dirbu priešpiet Mokslo Akademijoj, o popiet — Indoeuropiečių seminare; vėliau dirbsiu Universiteto ir Čartoriskių bibliotekose. Savo darbui daug naudos turiu. Kai atvažiavau į Krokuvą, prof. Vl. Semkovičius su Ničiu [1] buvo jau išvažiavęs į Jugoslaviją, į slavų etnografų ir geografų kongresą ir sugrįš tik apie š. m. 20 d. Krokuvoj radau J. Rozvadovskį; jis man padėjo susiorientuoti. Daug man padėjo ir dr. St. Levonevska, kurią man rekomendavo p. Čiurlionienė. Tuo būdu pradėjau įsigyventi.

Šiaipjau jaučiuos naujose aplinkybėse gana gerai, taigi laikas nemačiomis bėga.

Į Kauną sugrįšiu birželio m. 9—10 d., taigi egzaminus prašau paskirti nuo birželio 10 lig 14 d. Pinigų turiu užtektinai — išsiversiu ligi galo. Už balandžio mėn. algą man atsiuntė telegrafu; už gegužės mėn. prašiau palaikyti kasoj lig to laiko, kada aš parvažiuosiu į Kauną. Būtų gerai, kad dar Tamsta apie tai primintum p. Klimašauskui.

Tiek šiuo tarpu.
Tamstai siunčiu iš Krokuvos daugybę linkėjimų.

Su pagarba
Pr. Skardžius

NB. Jeigu Tamsta man norėtum į Krokuvą rašyti, tai prašau parašytą laišką su vokišku pašto ženklu (25 pf.) ir lenkiškuoju adresu įdėti į voką ir siųsti į Leipcigą: Leipzig, Egelstr. 7.II. bei Tratz. Tik parašykite: „Bitte nachzusenden". *Sk.*

Autografas LKLI BR, F51—170, l. 8.
[1] Ničas (Nitsch) Kazimieras (1874—1958), lenkų kalbininkas.

ALFREDAS SENAS

Kaunas, Zanavykų gatvė 7, 1930 m. VI.12 d.

Kaunas, 1930 m. birželio 12 d.

Aukštai Gerbiamas Ponas Dekane!

Užėjau vakar į Tamstos butą, bet Tamstos nesuradau. Dėl to turiu šiuo raštu su Tamsta atsisveikinti. Dėkoju Tamstai už parodytą man prielankumą ir draugiškumą. Didžiuojuos, kad savo akademinę karjerą esu pradėjęs Lietuvos Universitete. Kaip ligšiol gyniau šito universiteto garbę, taip ir ateity visur ir visada darysiu. Tiesa, man gaila palikti Lietuvą, kurią aš myliu kaip tikrą savo tėvynę. Bet esu tikras, kad ir užsieny galėsiu jai nemaža patarnauti ir naudingas būti. Dėl to būčiau laimingas, jeigu ryšiai tarp mūsų nenutrūktų.

Prašau perduoti mano linkėjimų gerbiamajai Tamstos žmonai, ir Tamsta pats malonėk priimti mano aukštos pagarbos pareiškimą.

Tamstos
A. Senn

P. S. Mano žmonos adresas Kaune bus, kaip buvo, Zanavykų gatvė 7. Mano gi adresas pirmiesiems mėnesiams bus šitoks:

D. Alfred Senn
c/o Consulate General of Switzerland
New York City.
468 Fourth Avenue.
U. S. A.

Autografas LKLI BR, F51—166, l. 4.

1918 Yale Station,
New Haven, Conn. 22.VIII.1930.

Nju Havenas, Kon., 1930 m. rugpjūčio 22 d.

Esu jau čia. Niujorke pabuvau 7 savaites. Mano kursai buvo gerai lankomi, ir klausytojai išlaikė egzaminus su gerais pažymėjimais. Čia man labai patinka. Bet Kaunas vis dėlto sunku užmiršti. Kitiems metams, rodos, turiu gerų perspektyvų. Širdingų linkėjimų Tamstos žmonai, Tamstai ir Fakulteto kolegoms.

Alfred Senn

Atvirukas LKLI BR, F51—166, l. 5.

1918 Yale Station 1930 m. rugsėjo 29 d.

Nju Havenas, Kon., 1930 m. rugsėjo 29 d.

Aukštai Gerbiamas Ponas Dekane!

Kai išvažiavau iš Lietuvos, užmiršau perduoti Kalbotyros seminaro biblioteką. Tiesą pasakius, neužmiršau. Pats patikrinau knygas. Buvo visos. Tik reikėjo man ant keleto antspaudas ir numerius uždėti. Bet paskui skiepijimas mane taip nukamavo, kad per dvi savaites nieko negalėjau daryti. Dėl šitos priežasties ir ant galo užmiršau tą reikalą sutvarkyti. Kalbotyros seminaro bibliotekos katalogas yra toj pačioj spintoj, kur ir knygos yra. Štampas randasi stalčiuj prie Klasikinės filologijos seminaro štampo.

Labai prašau man šitą netvarkingą išėjimą dovanoti.

Iš prof. Špechto[1] sužinojau, kad jis gavęs „Archivum philologicum" I-ą tomą[2]. Ar negalėčiau ir aš gauti? Bendrai būčiau labai dėkingas, jeigu ir ateity gaučiau Humanitarinių mokslų fakulteto leidinius. Čia lituanistikos srity kaip ir visko trūksta. Dėl to norėčiau paklausti, ar negalėtų Lietuvos universiteto biblioteka apsimainyti leidiniais su šito Universiteto biblioteka? (Adresas: Yale University, Library, New Haven, Conn., U. S. A.) Čia mat nežinojo, kad Lietuvos universitetas turi tokių svarbių leidinių. Kaunas klaidą padarė, kad nesigarsino. Bet visa tai galima dar atitaisyti. Iš iš savo knygų tiktai smulkutę dalį pasiėmiau su savim, tikėdamasis čia rasiąs ko reikia. Bet apsivyliau. Dabar padėtis tokia, kad negaliu to padaryti, dėl ko esu pakviestas.

Visų pirma man trūksta „Tautos ir žodžio“ visų tomų, Daukšos „Postilės“, Daukanto (išleisto Biržiškų), Gerulio skaitymų. Ar Salio disertacija [3] jau pasirodė?

Nju Havene gyvena daug lietuvių. Jie turi net atskirą parapiją. Klebonas Karkauskas ir jo sesuo sakosi asmeniškai žinoję tamstą. Jie nuo Kampų. Be to, dar čia yra žmonių iš Gudakiemio [4]. Vieno pavardė yra Norkūnas. Ir jis žinojęs tamstą asmeniškai. Jie visi labai didžiuojasi ta pažintimi. Bendrai dzūkų čia labai daug yra. Kita gausi grupė yra kilusi nuo Veliuonos, Raudonės, Plokščių, Gelgaudiškio [5]. Bet vaikai jau lietuviškai beveik nemoka. Gaila! Bet iš tikro įdomu, kaip žmonės čia greit ištautėja. Daugumoj atvejų ateiviai tam ištautėjimui ir nesipriešina. Bet yra išimčių. Bendrai be išimties čionykščiai lietuviai man daro geriausio įspūdžio. Jie darbštūs, ištvermingi ir malonūs. Žinoma, jie beveik visi fabrikų darbininkai. Bet man visada malonu jų draugėj būti. Ir labai dažnai su jais būnu. Didelė dalis lietuvių gyvena nuosavuose namuose, ir gyvena labai gražiai. Nuo šveicariečių jie nė kiek neatsilieka.

Man čia patinka, net labai patinka. Bet vis dėlto dažnai ir labai pasiilgstu Lietuvos. Visai suprantama. Dar nematęs Lietuvos, buvau lietuvių draugas ir kovojau už jų teises, kiek galėjau ir mokėjau [6]. Savo pirmykščios tėvynės neišsižadėdamas, vis tiek Lietuvoj vis daugiau ir daugiau įsišaknijau. Jaučiaus Lietuvoj tiek kaip namie, kad gerų pasiūlymų, gautų prieš keletą metų iš Šveicarijos, atmečiau. Tuo prisirišimu, ta meile ir dabar negaliu atsikratyti. Dirbu ir čia Lietuvos ir lietuvių naudai ir tikiuosi, kad ateity tai galėsiu dar geriau padaryti negu dabar. Savo žmoną ir vaikučius pasiimsiu čia turbūt ant velykų.

Priimk Tamsta mano nuoširdžių linkėjimų.

D. *Alfred Senn*

Mano adresas: D. Alfred Senn,
1918 Yale Station,
New Haven, Conn., U. S. A.

Autografas LKLI BR, F51—166, l. 6.

[1] Spechtas *(Specht)* Francas (1888—1949), vokiečių kalbininkas indoeuropeistas, baltistas. 1917 m. už lietuvių tarmių tyrinėjimą gavo filos. daktaro laipsnį. 1927 m. vieną semestrą Kauno universitete dėstė istorinę lietuvių kalbos gramatiką. Suredagavo ir išleido A. Baranausko surinktų lietuvių kalbos tarmių tekstų dvitomį rinkinį „Litauische Mundarten“ (1920—1922) ir K. Širvydo „Punktus sakymų“ (1929).

[2] „Archivum philologicum“ („Filologijos archyvas“) — kalbotyros leidinys (1930—1939), kurį leido Kauno universiteto humanitarinių mokslų fakultetas. Išėjo 8 tomai. Redagavo P. Skardžius.

[3] A. Salio filosofijos daktaro disertacija „Žemaičių tarmės“ („Die žemaitischen Mundarten“) išsp.: Tauta ir žodis, kn. 6, 1930.

[4] Kampai ir Gudakiemis Merkinės apylinkės kaimai (dab. Varėnos raj.).

[5] Dabar Jurbarko ir Šakių rajono apylinkės.

[6] Veikiausiai čia kalbama apie studijų metais Lozanoje užsimezgusią draugystę su M. Ašmiu (1891—1918) ir simpatijas tada vokiečių okupuotam Lietuvos kraštui.

KONSTANTINAS BALMONTAS

Kapbretonė, 1930 m. liepos 28 d.

Капбретонь.
1930.VII.28.

Дорогой

Винцас Креве,

Где Вы и когда дойдет до Вас привет мой? Хочется сказать Вам спасибо за всю ласку, которую Вы высказали в уютном Каунасе [1] и мне, и Елене Константиновне [2]. Каунас-то уютный, но ковенцы — не очень. И лично Вы для меня истинный духовный оазис. Умный и одаренный, и добрый, и ласково-насмешливый «Дразнитель двух сторон», Вы мне нравитесь, мудрый Ворон [3].

Шлю Вам «К литовским друзьям» [4] (послано в «Сегодня» [5]), простите, что оттиск бледный, трудно в деревне достать хорошей копировальной бумаги.

Мой письменный стол завален литовскими, болгарскими, сербскими, чешскими книгами. Вашей драмой „Likimo keliais“ я упиваюсь, но не спешу ее кончить,— чтоб побольше быть с Вами.

Привет Марии Абрамовне.

Жму руку.

Ваш *К. Бальмонт*

Autografas LKLI BR, F51—72, l. 3.

[1] Po to, kai 1928 m. oficioze „Lietuvos aidas“ buvo išspausdintas K. Balmonto atviras laiškas, kuriame jis nedviprasmiškai pasisakė už Vilniaus grąžinimą Lietuvai, poetas jau tų pačių metų rudenį buvo pakviestas aplankyti Lietuvą. K. Balmontas Lietuvoje viešėjo 1930 m. VI.21—VII.6 d. (*Samulionis A., Straukaitė D.* Balmontas ir Lietuva.— Pergalė, 1967, Nr. 7, p. 148—160).

[2] Jelena Konstantinovna Balmont — poeto žmona.

[3] Įvaizdis iš K. Balmonto eilėraščio „Varnas“, skirto V. Krėvei (1929.XI.14.— LKLI BR, F51—263), išsp. rink.: Северное сияние. Париж, 1931, c. 38—39.

[4] Eilėraštyje „Lietuviams draugams“ («К литовским друзьям») suminėti L. Gira, V. Krėvė, B. Sruoga, P. Vaičiūnas, K. Puida, F. Kirša, A. Oleka-Žilinskas, P. Kubertavičius. Išsp. ten pat, p. 56—57.

[5] „Сегодня“— 1927—1940 m. Rygoje ėjęs buržuazinių rusų emigrantų laikraštis.

JURGIS BALTRUŠAITIS

Maskva, 1930 m. lapkričio 14 d. 14.XI.1930

Brangus Pone Vincai,

Sveikas gyvas! Prašau pranešti Sruogai, kad aš dar negavau rusų atsakymo dėl jo ekskursantų [1]. Telegrafuosiu, kai tik gausiu. Parašyk Tamsta, kaip pas p. Šakenį [2] Balmonto knygos dalykai. Ir bendrai parašyk apie visa.

Per p. Aukštuolį [3]. Žmogus mano — p. Rabinavičius [4] — grįžta ne vėliau 20[to].

Viso labo Tamstos poniai.

Tamstos tikriausiai

Jurgis Baltrušaitis

Autografas LKLI BR, F51—71, l. 5.

[1] Kalba eina apie pasiruošimą 1931 m. B. Sruogos organizuojamai studentų ekskursijai į Tarybų Sąjungą. (Plg. K. Korsako laišką A. Venclovai.— Literatūra ir kalba, 1978, t. 15, p. 225; *Venclova A.* Jaunystės atradimas. V., 1966, p. 224—225.) Negavus Lietuvos policijos leidimo, ekskursija neįvyko.

[2] Šakenis Konstantinas (1881—1959), buržuazinis visuomenės veikėjas, švietimo ministras 1927—1934 m.

[3] Aukštuolis Jonas (g. 1886), diplomatas ir publicistas. 1930 m. Užsienio reikalų ministerijos departamento direktorius.

[4] Lietuvos atstovybės Maskvoje referentas.

MIKALOJUS KATKUS

Ažytėnai, 1931 m. sausio 21 d.

Jūsų Mylista Pon Profesoriau!

Sulig Tamstos kvitos, duotos kun. kanauninkui Tumui ir man persiųstos, rankraštis „Balanos gadynė“ randasi Tamstos rankose [1]. Šiuo reikalu praėjusių metų gruodžio mėnesį kreipiausi į

Tamstą, norėdamas sužinoti likimą mano rankraščio, bet atsakymą nesulaukiau [2], manau tuom, kad iki Tamstos rankų galėjo nedaeiti, nes ne pats įleidžiau į pašto dėžę laišką. Dabar prašau Tamstos malonės pranešti, ar mano darbas „Balanos gadynė" bus atspausdintas Tamstos rūpesčiu [3].

Su tikra godone

Mikalojus Katkus

21—I—31
Kėdainių aps.
Krakių paštas
Ažytėnų kaimas

Autografas VRBR, F9—50.
Katkus Mikalojus (1852—1944), etnografas, literatas, liaudies švietėjas.

[1] „Balanos gadynės" rankraštį M. Katkus užbaigė 1925 m. rudenį ir trejus metus ieškojo leidėjo. 1928 m. jis užmezgė ryšius su J. Tumu-Vaižgantu, kuris perdavė rankraštį V. Krėvei.

[2] M. Katkus turi galvoje 1930 m. gruodžio 9 d. laišką V. Krėvei (išsp. kn.: *Katkus M.* Raštai. V., 1965, p. 498—499).

[3] M. Katkaus „Balanos gadynė" buvo išspausdinta V. Krėvės red. folkloristiniame leidinyje „Mūsų tautosaka", 1931, t. 4, p. 13—186. Atskiru leidiniu su K. Korsako įvadu išėjo 1949 m. J. Jurginis parašė M. Katkaus biografinę apybraižą (1963).

Ažytėnai, 1932 m. sausio 28 d.

Didžiai godojamas
pone profesoriau!

Pinigus ir Tamstos laišką, rašytą 25.I.32, gavau ir tariu nuo širdies: Ačiū! [1]

Tamstos prielankiuose žodžiuose, į mane nukreiptuose, matau ne tą mandagumo dėlei paprastą pagyrimą, vartojamą laiškuose, bet išreiškimą teigiamos nuotaikos mano veikalui. Susijaudinau ir ėmiau skaitinėti kai kurias vietas „B[alanos] g[adynės]", lyg norėdamas persitikrinti, ar jos vertos duodamo pagyrimo. Į šį mano pirmąjį ir paskutinį veikalą įdėjau savo sielą ir gyvenimo patyrimą. Jei visuomenė susidomės juom, tai aš prisiminsiu posakį: „Pagarbė tautiečių yra žmogui didžiausia paguoda ir palaima".

Spausdindami autobiografiją, įdėkite epigrafą, kuris buvo viršutiniame lape „Bal[anos] gadynės“, būtent:

Pataikaujamas lydėjau
Mažus metelius
Ir pamėgau, pamylėjau
Tėvų takelius.

Gavęs žinią apie nustatytą honorarą, jaučiaus esąs apmokėtas už darbą ir, norėdamas akimis pamatyti savo dvasinį kūdikį, prašiau atsiųsti tris egzempliorius apdėtu mokesčiu. Tamstos atsiuntėte be mokesčio ir dar ketvirtą davėte mano sūnui. Duosnumu paakintas, prašau atsiųsti dar šešiolika egzempliorių, jeigu dar laikas, jei dar tebesitęsia koštuvės ir alus dar nesukoštas. Prašau be sumokėjimo, nes gauti pinigėliai dings, kai vanduo smiltyse. Buvau atsisakęs, bet dabar vėl užsigeidžiau apdalyti gimines Autoriaus dovana.

Su tikra godone *M. Katkus*

28—I—32
Ažytėnai. Krakių paš.
Kėdainių aps.

Autografas VRBR, F9—50, l. 2.

[1] Taigi nepagrįstai M. Katkus guodėsi laiške J. Tumui-Vaižgantui 1932 m. gegužės 11 d., kad V. Krėvė „ant mano laiškų neatsakinėja: rašiau jam įkyrėtinai net tris laiškus, tik atsakymo negavau nė ant vieno“ (*Katkus M.* Raštai. V., 1965, p. 506).

PRANAS SKARDŽIUS

Kaunas, 1931 m. rugsėjo 11 d.

Ponui Humanitarinių Mokslų Fakulteto Dekanui

Pareiškimas.

Aš esu pasiryžęs rašyti lietuvių kalbos istoriją, bet prieš tai reikia atlikti dar keli paruošiamieji darbai. Tokius paruošiamuosius darbus dabar darau tris: renku medžiagą darbui apie lietuvių slavų kultūriškai istoriškus santykius kalbos šviesoje, žodžių darybai ir Daukšos akcentologijai [1]. Pirmiesiems dviem darbams reikia man daug keliauti po Lietuvą ir daug literatūros perskaityti, todėl juos manau baigti tik per kokius trejus metus. Trečiam

darbui vieną medžiagos dalį baigsiu rinkti iki pavasario, o kitą dalį surinksiu bekeliaudamas vasarą po Vidurinę Lietuvą, todėl tą darbą padarysiu greičiau, veikiausiai už vienerių ar pusantrų metų.

Pr. Skardžius

Kaunas,
1931.IX.11.

Autografas LKLI BR, F51—170, l. 9.

[1] P. Skardžiaus daktarinė disertacija Leipcigo universitete išleista Kaune: „Die slawischen Lehnwörter im Altlitauischen". K., 1931.

Skardžius P. Lietuvių kalbos žodžių daryba. K., 1941 ir 1943.

Skardžius P. Daukšos akcentologija. K., 1935.

JURGIS ELISONAS

Kėdainiai, 1931 m. spalio 12 d.

Didžiai gerbiamas pone Profesoriau,

Šiandien išsiunčiau Tautosakos komisijos [1] adresu siuntinį su dviem rankraščiais, kuriuos prašau išspausdinti „Mūsų tautosakoje"; pirmuoju prašyčiau spausdinti „Mūsų fauna mažajame lietuvių folklore" [2]. Kiek plačiau su mūsų tautos burtais ir prietarais apsipažinęs, buvau nustebintas tuo senovės palikimo gausumu, kuris ligi šios dienos beveik neliestame stovyje tūno žmonėse. Jei būčiau tikras, kad Tamsta pritarsi ir Tautosakos komisija sutiks, tai pradėčiau visą burtų ir prietarų medžiagą jau nuo šios dienos rinkti iš visų man žinomų versmių, kad tuo būdu susidarytų spaudai kiek galint pilnesnis paminėtos folkloro medžiagos rinkinys. Prašyčiau tuo reikalu parašyti man laišką. Prašau dovanoti, kad pažadėtu laiku rankraščio nepristačiau: buvau kiek sunegalavęs ir turėjau rūpesčių. Siųsdamas Tamstai linkėjimų, lieku

su visa pagarba

J. Elisonas

Kėdainiai,
1931.X.12 d.

Autografas VRBR, F9—43.

Elisonas Jurgis (1889—1946), pedagogas, zoologas, kraštotyrininkas, etnografas. Nuo 1919 m. dirbo pedagoginį darbą Panevėžyje, rinko ir publikavo etnografinę medžiagą žurnaluose „Archivum philologicum", „Mūsų tautosaka" ir kt.

[1] Tautosakos komisija — tautosakos rinkimo organizacija, veikusi 1930—1935 m. Kauno universiteto humanitarinių mokslų fakultete, vadovaujama V. Krėvės-Mickevičiaus. Jos nariai: M. Biržiška, B. Sruoga, P. Vaičiūnas. Leido 1930—1935 m. tęstinį leidinį „Mūsų tautosaka" (10 tomų). 1935—1940 m. Lietuvių tautosakos archyvas leido „Tautosakos darbus".

[2] J. Elisono studija „Mūsų krašto fauna lietuvių tautosakoje" išsp.: Mūsų tautosaka, t. 5, 1931.

KONSTANTINAS BALMONTAS

Kapbretonė, 1931 m. gruodžio 4 d.

Капбретонь. 1931.
4 декабря.

Дорогой и уважаемый

Винцас Креве,

Обращаюсь к Вам с просьбой и хочу думать, что Вы сделаете все возможное для ее удовлетворения.

Как Вы, конечно, помните, перед моим отъездом из Каунаса летом в прошлом году Вы были у меня вместе с Людасом Гирой и принесли мне оба радостную весть, сообщение, что дело печатания моей книги о Литве устроено и кредитовки на это будут даны. Во время беседы об этом я спросил Гиру, сколько за мою книгу я получу. Он ответил: «Шесть тысяч франков». Я помню это четко — и как бы я мог это забыть? — помнит это четко и присутствовавшая, участвовавшая в беседе Елена Константиновна. Мы тогда же с ней, после Вашего ухода, много беседовали и возвращались позднее к тому же разговору не однажды. Теперь, когда книга напечатана,— и после того как до сего дня я получил в разное время за книгу от Людаса Гиры и от первого секретаря Вашего Посольства в Париже Юозаса Урбшиса[1] 3.750 франков,— выясняется, что это приблизительно и все мое вознаграждение за книгу «Северное сияние». Я совсем не нахожу этого справедливым. Было говорено о 6.000, все жизненные свои расчеты долгих месяцев я строил на этой обещанной цифре, и выпадение из моих рук такой крупной суммы, как 2.000 франков, ставит меня, в основных вопросах моего существования, в положение катастрофическое. Каким образом эта сумма выпала? Я ничего об этом не знаю. Г-н Урбшис тут является, конечно, не решающим началом, а лишь добросовестным пере-

датчиком того, что ему было дано на руки решающим учреждением.

Может быть, Вы и Гира еще могли бы, соответственными ходами, исправить эту несправедливость, больно меня ударившую, не только материально, но и духовно. Ведь служба моя Литве — долголетняя, и теперь, когда я, наконец, читаю по-литовски свободно, я считаю мое «Северное сияние» лишь первым крупным вкладом в область ознакомления русских, и французов, и славян, читающих по-русски, и самих литовцев, с духовными ценностями Литвы. Рабочий должен получить свою заработную плату. Мне невольно вспоминаются слова св. Павла в I-м послании к Коринфянам. Привожу их по-литовски: „Kas kuomet nors kareiviauja savo lėšomis“ и „Artojas turi arti su viltimi“ (9;—7, 10). С какими же чаяниями и с какими чувствами буду я продолжать свою 2-ую работу, «Поэты современной Литвы», если 1-ая моя работа,— работа многих лет и долгих изучений, спотыкается о такое изумительное недоразумение?

На днях Вы получите мою книгу из Парижа. Прилагаемый листок посвящения будьте добры вклеить в свой экземпляр.

Хотелось бы получить 2-й и 3-й том «Mūsų tautosaka».

Буду с нетерпением ждать от Вас ответа. Всего лучшего.

Преданный Вам

К. Бальмонт

Autografas LKLI BR, F51—72, l. 5.

[1] Urbšys Juozas (g. 1896), diplomatas. 1930 m. dirbo buržuazinės Lietuvos pasiuntinybėje Prancūzijoje.

Капбретонь, 1931.XII.15.

Kapbretonė, 1931 m. gruodžio 15 d.

Дорогой Поэт,

Лишь из газет я узнал о Вашем празднике литературного 25-летия. От всего сердца приветствую в Вас художника, проникшего в душу древней и теперешней Литвы, создателя лучшей Литовской поэтической прозы, какую довелось мне читать, любуясь ею и наслаждаясь.

С преданностью

К. Бальмонт

Autografas VRBR, F9—35.

JUOZAPAS ALBINAS HERBAČIAUSKAS

Kaunas, 1931 m.

Aukštai Gerbiamas

Pone Profesoriau ir H. M. F. [Humanitarinių mokslų fakulteto] Dekane!

Bent vieną kartą — gal jau paskutinį — atvirai su Tamsta pasikalbėsiu.

Aš nenoriu suprasti nė Tamstos, nė H. m. fakulteto „politikos", prieš mane sugalvotos ir — tiesą pasakius — logiškai vykdomos. Tos „politikos" priemonės aiškina jos tikslą.

Pasirodo, kad aš netinku nė jokiam rimtam darbui: nė liet. mokslo, nė liet. meno, nė liet. dail. literatūros, nė liet. žurnalistikos ir t. t., ir t. t. Aš kvailiausias iš kvailiausių „lietuviukas". Kiekvienas pašlemėkas arba chuliganiukas turi teisę mane „egzaminuoti" ir, žinoma, šmeižti už tai, ko jis manyje nesupranta. Mat pas mus viskas, ko nesupranta kvailys, tai idiotizmas...

Žodžiu, aš, Lenkijoj išsipraktikavęs lenkų dail. literatūroj, lenkų teatre, lenkų mene, atvykęs Lietuvon dirbti tėvynės labui — neatitinku net ir diletantiškam darbui. Esu „idiotas neregėtas" (kaip parašė „Lietuvos žinios").

Man nieks nieko gero (net ir norėdamas) negali padaryti. Štai p. Šilkarskį — vos tik jis atvyko ir lietuviu pasiskelbė — be jokio tyrinėjimo jo „curriculum vitae" tuojau padarė ord[inariniu] prof[esorium]. Štai rusą ir vokietį be triukšmo, be protesto tuojau padarė etatiniais (nors jie svetimtaučiai), o mane, lietuvį, skaito svetimtaučiu ir liepia sutartį pasirašyti!..

Visiems kitiems (tik ne man) ir Tamista, ir H. m. f. taryba viską galit padaryti. Ypač Tamista taip susirūpinęs p. Banevičiaus vargu (nabagas turi tik 2 algas!), kad greitu laiku, dar šįmet, padarysi jį docentu... Aš niekam nepavydžiu, bet aš nesuprantu Tamstos susijaudinimo logikos ir rasit tyčia ignoruojančio atsinešimo į mano vargo pareiškimą (man labai nemalonu). Visų kitų likimu Tamista taip giliai susijaudinęs ir susirūpinęs, kad apie mane neturi laiko mąstyti. Tamistos čia gera valia, žinoma. Bet mano gera valia pareikšti Tamistai štai ką.

Taip gudriai varomas laukan, aš tuom tarpu prasišalinu iš Liet. meno ir kultūros sferos. Be liet. politikos, palieku ramioj ramybėj liet. meną, liet. dail. literatūrą, liet. teatrą, liet. kūrybą. Užsiimsiu tik lenkų kalba ir literatūra (universitete) ir kūryba

tik lenkų kalba. Mano veikalus, išleistus (naujai) lenkų kalba, gal panorės surasti kun. Tumai — taip, kaip surado „lietuvišką" kūrybą Milošo [1] veikaluose. Rašydamas lietuviškai, aš kun. Tumo akyse idiotas. Parašęs svetima kalba net ir idiotizmą ir pasiskelbęs lietuviu, aš, žinoma, būsiu liet. literatūros žvaigžde. Mat tokia mūsų literatūros „politika"...

Savo laiku aš pasistengsiu gražiai „prasišalinti" ir iš Universiteto. Ir Liet. universitetą paliksiu ramioj ramybėj. Kol kas šiais mokslo metais aš mano pareigas pildysiu kantriai, sukandęs dantis, tylėdamas...

Iš H. m. f. tarybos ir iš Tamistos aš nieko, ničnieko nereikalausiu. Būsiu patenkintas Jūsų visų moraliniu pasitenkinimu, Jūsų visų bendros sąžinės ramybe...

Tokios „politikos" metodais kurkit neprikl. Liet. kultūrą, meną, dail. literatūrą. Linkiu Jums daug ramios ramybės — ramybės — ramybės iki amžino atsilsio!

Tariu aukštos pagarbos žodį
J. A. Herbačiauskas

Autografas LKLI BR, F51—111, l. 1. Laiško data nenurodyta.

Herbačiauskas Juozapas Albinas (1876—1944), rašytojas. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, vėliau Krokuvoje. Įsteigė Krokuvos lietuvių draugiją „Rūta" ir jai vadovavo. Dėstė lenkų kalbą ir literatūrą Kauno universitete. Bendradarbiavo spaudoje, pasižymėjo paradoksaliu ir ekstravagantišku stilium. J. A. Herbačiausko laiškai be datų, sudėti orientacine chronologine seka, atspindi rašytojo konfliktą su literatūrine visuomene. Dar 1930 m. „Gaisų" Nr. 6 buvo išspausdintas J. A. Herbačiausko str. „Vincas Krėvė-Mickevičius ir mūsų laikai". 1931 m. J. A. Herbačiauskas siuntinėjo pareiškimus ir laiškus įvairiems asmenims. Pagaliau pasirodžius rusų emigrantų laikraštyje „Сегодня" 1932 m. Nr. 78 „neleistino tono" jo straipsniui, humanitarinių mokslų fakulteto taryba 1932.IV.29 nusiuntė jam įspėjimą, o 1932.V.9 jis buvo atleistas iš universiteto (VUB RS, F96—VDU 17, l. 171—172).

[1] Milašius (Miłosz) Oskaras (1877—1939), lietuvių kilmės prancūzų poetas.

Mielas Drauge!

Norėčiau tikrai žinoti, ar „Universitas" [1] išleis antrą „Dievo šypsenų" tomą, ar ne. Žinoma, aš tuo klausimu visai nesirūpinčiau, jeigu nebūčiau pasižadėjęs duoti visuomenei II tomą. Nenoriu nė „Univers.", nė save kompromituoti. Pasižadėjimus reikia išpildyti.

Išleidęs II „Dievo šypsenų" tomą, aš pasižadu nevarginti mano kūrybos reikalais nė mano draugų, nė leidėjų. Įsitikinau, kad pas mus, Lietuvoj, labai gerbia ir myli tik tokį rašytoją, kursai

nieko nespausdina, kursai savo kūrybą slepia. Ačiū dievui, turiu uždarbį Lietuvos universitete ir mano literatūrinė kūryba gali būti paslėpta. Ir man bus geriau, ir visiems mano draugams ramiau.

Be reikalo varginau dir. Žilinskį, priversdamas jį skaityti tokį mano šlamštą, kaip „Tyruolis“ [2]. Man labai gėda, kad aš tai padariau.

Mano misteriją pasiėmiau iš Žilinskio atgal.

Man labai bus ramu, jeigu apie mane mūsų liter. bus tyla.

Man užtenka titulo „L. u. lektorius“. Esmi patenkintas.

Spaudžiu Jūsų ranką karštai

J. A. Herbačiauskas

Autografas LKLI BR, F51—111, l. 3. Laiško data nenurodyta.

[1] „Universitas“ — Kauno universiteto humanitarinių mokslų draugijos literatūros skyriaus knygų leidykla, veikusi 1926—1937 m. Leido antifašistinės krypties žurnalą „Literatūra“ (1936).

[2] J. A. Herbačiausko misterija „Tyrų vienuolis“ išspausdinta žurnale „Gaisai“, 1930, Nr. 9.

Drauge!

Šiuomi pranešu Jums, kad atsisakau būti L. u. [Lietuvos universiteto] Literatūros d-jos [1] ir PEN-klubo nariu. Taipogi prašau manęs niekad nekviesti į mūsų literatų susirinkimus arba kitokios rūšies sueigas. Neatvyksiu.

„Gaisuose“ daugiau nebendradarbiausiu [2].

Jūs — kaipo aukščiau minėtų draugijų pirmininkas ir „Gaisų“ redaktorius — privalot apie tai žinoti.

Jokio komentoriaus nereikia.

Spaudžiu ranką

J. A. Herbačiauskas

P. S. Beje, malonėkit kaip nors surasti mano 2 rankraštukus ir kaip nors man perduoti.

Autografas LKLI BR, F51—111, l. 4. Laiško data nenurodyta.

[1] Humanitarinių mokslų ir literatūros draugija buvo įsteigta prie Kauno universiteto humanitarinių mokslų fakulteto 1927 m. Literatūros skyrius įsikūrė 1927 m. vasario 28 d. Draugijos pirmininku buvo išrinktas V. Krėvė, sekretoriumi — V. Mykolaitis-Putinas, nariais: J. Tumas, B. Sruoga, M. Biržiška, S. Čiurlionienė, J. Herbačiauskas, L. Gira, A. Vienuolis, F. Kirša, P. Vaičiūnas, Vydūnas, M. Vaitkus.

[2] 1931 m. „Gaisuose“ nepasirodė joks J. A. Herbačiausko rašinys.

Gerb. Dekane!

Kadangi mūsų literatūroje įsiviešpatavo pavydo ir darbo ardymo liga, įsiviešpatavo taip brutaliai, kad save gerbiąs žmogus gėdisi net su ja kovoti, šiuomi aš turiu garbės pareikšti Jums, kaipo „PEN" Klubo ir „Literat. akad." [1] pirmininkui, kad aš griežtai atsisakau bendradarbiauti su mūsų rašytojais ir palieku juos visus ramioj ramybėj. Prašau manęs nekviesti nė į draugijas, nė į žurnalus bendradarbiauti. Man gaila mano brangios kūrybinės energijos tuščiai kovai su baisia liga, kuri ypač mūsų literatūros viršūnes apsėdo. Per 5 metus, patronaujant Tumams et cons.[2], lietuvių literatūros chuliganai vien tik duris man rodė. (Laukan, pone Herb.!) Kitokių balsų aš negirdėjau ir — nustebau. Dabar aš laisva valia išeinu „laukan" ir palieku ramybėje lietuvių literatūros ligoninę!

Spaudžiu Jūsų ranką karštai
J. A. Herbačiauskas

Autografas LKLI BR, F51—111, l. 2. Laiško data nenurodyta.

[1] Tikriausiai turima galvoje minėtoji Humanitarinių mokslų ir literatūros draugija.

[2] Ir panašiems *(lot.)*.

JURGIS BALTRUŠAITIS

Maskva, 1932 m. lapkričio 14 d. 14.XI.32

Brangus Vincai — ką tik gavau laišką ir ką tik gavau progą — bet skubią — parašyti tau žodį. Tik sūnaus [1] reikalu: nelaimė, kad jis negali tikrai šiemet būti Kaune, nes jo bendros paskaitos gali sudaryti tik trumpą ciklą (berods 10). Tai, manau, geriau atvykti vėliau, nes, baigus trumpą kursą greit, jis duotų daug pamato sakyti, kad jis mažai rūpinasi universiteto reikalais. Juk be to buvo lyg manyta, kad šiais metais jis pasirodys tik trumpam „bandymui". Kitas dalykas toliau: aš jau turiu (sekantiems metams) jo paruošta: Egipto, Egėjaus, Graikų, Etruskų ir Romėnų meno istorijas. Ergo universiteto reikalai jam konkrečiai rūpi.

Apie kitą paštu.

Būkite visi sveiki ir drūti.

Tavo *Jurgis*

Autografas LKLI BR, F51—71, l. 11.

[1] Baltrušaitis Jurgis (g. 1903), meno istorikas, poeto sūnus. Kauno universitete 1933—1939 m. dėstė meno istoriją.

Maskva, 1932 m. gruodžio 6 d. 6.XII.32

Brangus Vincai,

Vėl rašau nedaug... Žadėtos paskaitos taip ir neturėjau laiko tuo tarpu paruošti. O paskaita būtų tau ir visiems įdomi. Eilių atvešiu prieš kalėdas pats. Tikriausiai. Tamerlanas [1], „šlubis", rėplioja kiek galėdamas. Vis dėlto džiaugiuos, kad mane seniai pralenkei.

Sūnus mano rašo — išsiuntęs ilgą gromatą, į kurią tu nereaguojąs... Žinokis.

Nors aš pats manau — jei bus leista — atvykti 18 gruodžio, visgi parašyk apie visa kaip anąsyk. Su grįžtančiu 12 ar 13 p. Rabinavičium.

Linkiu laimės ir kloties taviškiams.

Tavo *Jurgis*

Autografas LKLI BR, F51—71, l. 12.

[1] Poetas puoselėjo sumanymą parašyti tragediją apie Tamerlaną ir ne kartą apie tai užsimindavo. Anot poeto sūnaus laiško A. Miškiniui, tokio kūrinio nesą nei eilutės (*Daujotytė V.* Jurgis Baltrušaitis. V., 1974, p. 97).

Maskva, 1933 m. birželio 19 d. 19.VI.1933

Brangus mano Vincai,

Ačiū už laišką. Dėl sūnaus ateities aš supratau, kad padarei jį „docentu" vietoje privat-docentu [1]. Telegrafuok, ar taip tikrai aš supratau. Ir telegrafuok tuojau. Sūnus nuo 29 gegužės yra Paryžiuje (15, Villa Virginie. Paris XIV). Jis gavo pakvietimą (Briuselio universitete) docentauti Belgijoje. Jei skriausite, mudu abu pabėgsime.

Aš rengiuosi atostogų 2 liepos, taip kad 3 vakare gal jau pasimatysime. Būsiu Kaune 2 dienas. Ar rasiu tave ir jus visus? Reikėtų daug parašyti, bet turėsiu dar progą, nes čia yra Tavo namų savininkas p. Sabaliauskas.

Viso labo Tau ir Poniai

Tavo *Jurgis*

Autografas LKLI BR, F51—71, l. 13.

[1] Kauno universitetas J. Baltrušaičiui (jaun.) 1933 m. suteikė docento mokslinį vardą.

Maskva, 1934 m. birželio 22 d. 22.VI.34

Brangus mano Vincai,

Bučiuoju ir laiminu jus visus už sūnaus sutvarkytą reikalą. Esu tavo tarnas iki gyvos galvos. Kas reikės galutinai sutvarkyti, manau, dabar bus lengviau atlikti.

Rašau mažai, bet pats parašyk per p. Žvironą kuo daugiausiai. Kada ir kur išvažiuoji?

Aš tikiuos būti Kaune (atostogų) apie 3—4—5 liepos.

Sveikatos ir džiaugsmo jums visiems

Tavo *Jurgis.*

P. S. Ar nesakiau — man niekas ir nieko nesiūlė. Ačiū dievui!

Autografas LKLI BR, F51—71, l. 16.

Maskva, 1934 m. rugsėjo 28 d. 28.IX.34

Brangus mano Vincai,

Dėl p. Juknevičiaus — visa tvarkau. Bet turiu susilaukti tiktai Mejercholdo [1], kuris išvažiavo su savo teatru gastrolėms Leningrade. Greit grįš ir visa bus tvirtai sutvarkyta. Telegrafuosiu.

Tegu vyrukas nesirūpina, kad nerašiau iki šiol.

Viso labo Tau ir taviškiams. Ir Sruogai

Tavo *Jurgis*

Autografas LKLI BR, F51—71, l. 11.

[1] Mejerholdas Vsevolodas (1874—1940), tarybinis rusų režisierius. Ilgametis J. Baltrušaičio bičiulis, nuo 1916 m. literatūrinių vakarų pas J. Baltrušaitį dalyvis. J. Baltrušaitis išrūpino R. Juknevičiui stažuotę pas V. Mejerholdą.

FAUSTAS KIRŠA

Kaunas, 1934 m. kovo 30 d.

1934—III—30 d.
Kaunas

Brangus Krėve!

Velykų proga — mano linkėjimai. Nebeturiu progos kitu būdu Jūsų pasveikinti. Jūsų tarpe artimųjų perdaug nihilistų, kad krikščionies balsas gal bus disonansu. Kristus kėlės visiems geros valios žmonėms...

Aš nuoširdžiai gailiuos, kad Jūsų dalia taip nuvairavo, kad Jūsų viešojo žodžio veikimas susiaurėjo. Ir suprantama kodėl — Jūs ėmėte orientuotis ne vertybėmis, bet žmonėmis. O dauguma žmonių, suprantama, susirūpinę ne gyvenimo kruvinais žygiais bei idealais, bet prabanga ir pinigu. Žinoma, tų neigiamybių Jums nė šešėlio nemetu.

Visa tai primenu dėl to, kad matau Jūsų išauklėtą jaunimą, kurs, išėjęs iš mokslo šventovės, į neregėtas pakalnes nuklydo — jis neturi Jūsų kūryboj nuskaidrintų idealų — tautos meilės ir žmoniškumo. Tiesa, yra jų tarpe ir šviesių spindulių, bet taip nedaug!

Truputį mačiau lenkų išleistą ir mūsų jaunųjų prirašytą „Wiadomoś[ci] liter[ackie]“ [1]. Ten mačiau gėrėjimosi net „Keturių vėjų pranašo“ plakatu, bet ten nėra nei Jūsų „Dainavos šalies padavimų“, nei „Indo, kuriame brangus vynas laikomas“, nei „Šarūno“ ir kitų. Man tikrai graudu pasidarė. Aš galiu tik užuojautos pareikšti ir protestuoti.

Bet ar ne visur mes taip klystame, kur susiduria tautos reikalai ir ambicija? Persimetėliai, karjerizmas, fanfaros, bengališkos šviesos užtrynė mūsų seną rimtą atnašavimo auką žmonijai, mūsų seną išmintį, mūsų savitą kultūros šviesą, kuria amžius buvome gyvi.

Man taip liūdna, kad visa taip vyksta. To liūdnumo proga priimk mano pasigėrėjimą šviesa, kurios randasi Jūsų kūryboje.

Faustas Kirša

Autografas LKLI BR, F51—130.

[1] Lenkų literatūros savaitraščio „Wiadomości literackie“ 1934 m. kovo 25 d. numeris buvo skirtas lietuvių literatūrai ir menui reprezentuoti. Jame išspausdinti K. Binkio, V. Biržiškos, S. Čiurlionienės, B. Dvariono, K. Korsako, B. Sruogos, A. Šimėno, A. Vaičiulaičio, A. Venclovos ir kt. straipsniai. Numeris gausiai iliustruotas rašytojų portretais, knygų viršeliais ir meno kūrinių nuotraukomis.

ROMUALDAS JUKNEVIČIUS

Maskva, 1934 m. spalio 16 d. Maskva, 1934.X.16.

Brangus ir gerbiamas pone Profesoriau,

Aš Maskvoj! Vaikštau po miestą ir jaučiuos „как дитя в игрушечном магазине". Tiek daug įvairių įspūdžių, kad net turiu kai kada užsimerkt, kad galutinai neapkvaiščiau. Matydamas tą tempą, su kuriuo čia dirbama, negaliu susilaikyt nuo kažkokio vidujinio juoko, o žioplinėdamas ant kampų prie krūvos darbininkų, kasinėjančių dieną ir naktį metro, pats su savim imuos net garsiai kalbėt, o galiu tik ištart „черт их знает..!" Stovinėju valandomis prie teatro afišų ir drebu.

Šiandie, pono Ministerio[1] rekomenduojamas, manau, gausiu leidimą lankyti MXATą.

Oi, pone Profesoriau — brangus mano Patrone, kad tik ilgiau galėčiau čia pabūt!

Dar kartą širdingai Tamstai dėkoju, pone Profesoriau, ir prašau priimti mano karščiausius linkėjimus Tamstai ir poniai.

Rom. Juchnevičius

P. S. Gyvenu, aišku, pasiuntinybėj atskiram puikiam kambarėly. Preliminarinius pasikalbėjimus ūkio reikalais vedu ir abipusėmis supratimo nuomonėmis pasikeičiame su Anėle, čionykščiu „komendantu".

Autografas LKLI BR, F51—121, l. 1.

Juknevičius Romualdas (1906—1963), režisierius, aktorius ir pedagogas, Lietuvos TSR nusipelnęs meno veikėjas. 1926—1929 m. studijavo Kauno universitete humanitarinių mokslų fakultete. 1931—1932 m. mokėsi A. Olekos-Žilinsko vadovaujamoje Valstybės teatro dramos studijoje. 1934—1936 m. studijavo režisūrą Maskvoje, V. Mejerholdo vadovaujamas.

[1] J. Baltrušaitis R. Juknevičių globojo ir toliau: įkurdino atstovybėje ir supažindino su įžymiausiais Maskvos teatralais: K. Stanislavskiu, V. Kačialovu, V. Nemirovičium-Dančenka, I. Bersenevu ir kt.

Maskva, 1934 m. lapkričio 29 d.

Didžiai gerbiamas ir brangus mano pone Profesoriau,

Labai esu Tamstai dėkingas už laiškelį, kurį gavau per p. Valinčių, ir brangius man patarimus, kuriais stengiuos vadovautis

mano gyvenime, iš tikrųjų taip reikalingam prityrusio žmogaus patarimų. Dėka savo atvirumui ir pergreit pasiduodančiam kitų įtakai būdui padarau iš tikrųjų nemaža klaidų, dėl kurių paskui tenka gailėtis. Kad ir anas mano žiaurus reagavimas į mūsų Jaun[ojo] teatro vadovo poelgį [1], kurį čia dabar, būdamas nuošaliai, galėjau tikriau įvertinti ir p. Oleką kaipo žmogų suprasti. Ir gal tik tas mano elgesys galima pateisinti tuo, kad visas mūsų Jaunojo teatro dalykas nebuvo man tik „zabova", o beveik visa širdim ir gyvenimu buvau jam atsidavęs ir mačiau tame darbe savo tikslą. Nesgi ir dabar svajoju ir noriu dirbti Lietuvoje tokiam teatre. Gal tik jo vienintelis trūkumas buvo — mūsų teatro darbininkų mažas išsilavinimas, stoka kultūringumo ir, kaip p. Šilingas pasakė, inteligencijos. Ir tik toks teatras galės klestėti, kuriam netrūks šitų privalumų. Tą mano nuomonę patvirtina stebėjimas ir pažinojimas čionykščių teatrų. Labai tat man skaudu, kad mano išvažiavimas į Maskvą ir su tuo surištas mano tyras noras dirbti ateity brangų darbą Lietuvoj yra aiškinamas kai kurių žmonių Kaune (ir kaip tai iki manęs daėjo), lyg pagrįstas vien noru atkeršyti p. Olekai-Ž. ar kam kitam „parodyti špygą".

Todėl labai prašau Tamstą, pone Profesoriau, kiek galima, išblaškyti tuos gandus ir įtikinti p. Ol.-Žilinską, kad aš iš savo pusės jaučiuos prieš jį kaltas, nors buvau ir esu dar prieš jį įvairių asmenų kiršinamas. O ne kurie asmenys, žinodami mano nelengvas materialines sąlygas čionai ir gal jaučią kokią neapykantą p. Žil. ir tikėdamiesi ar tai su juo, ar su kuo kitu suvesdinėt sąskaitas, pasinaudoja ta aplinkybe, kad aš, negaudamas jokios stipendijos, esu reikalingas šiokios tokios paramos, ir žada siųsti man pinigų, tokiu būdu įveldami mane į visą sistemą baisių „gyvenimiškų" santykių. Žodžiu, už 150 litų mėnesiui perka mano „dūšią". Kaip man atsispirt, brangus Profesoriau?!

Atleisk man, brangus pone Profesoriau, Tamsta ką tik davei man patarimą netrukdyt rimtų ir užimtų žmonių savo prašymais, o aš dabar štai drįstu trukdyti Tamstą, išpasakodamas savo „bėdas" ir prašydamas patarimo.

Iš tikrųjų dabar, kai parašiau, išsigandau, kad per daug išnaudoju Tamstos gerumą. Bet mano visiškas atsidavimas Tamstai ir pasitikėjimas Tamstos kantria ir plačia širdim padrąsino mane ir šį kartą kreiptis į Tamstą, brangus p. Profesoriau.

Visa širdim Tamstai atsidavęs ir dėkingas
Rom. Juchnevičius

P. S. Mano geriausi linkėjimai Poniai, p. p. prof. Sruogai, Karsavinui, Augustaičiui <...>

R. J.

Maskva, 1934.XI.29.
ul. Vorovskogo, 24.
Moscou, 69.

Autografas LKLI BR, F51—121, l. 2.

[1] Pasak K. Kymantaitės, asmeninis R. Juknevičiaus ir A. Olekos-Žilinsko konfliktas iškilęs per A. Olekos-Žilinsko vardines. R. Juknevičius agitavęs palikti Jaunųjų teatrą.

Maskva, 1935 m. gruodžio 22 d.

Brangiam Ponui Profesoriui ir Poniai artėjančių švenčių ir Naujų Metų proga iš visos širdies linkiu daug laimės ir sveikatos.

Ačiū dievui, mano studijų reikalai jau taip tvarkosi, kad „нагрузка труддня" siekia 100%. Bet šioj „stachanovcų" šaly ir gadynėj tokis apkrovimas darbu darosi tik malonus. Energija nuo to dar didėja. Tad stengiuos visaip apsišarvuot, kad kitais metais mūšy mūsų teatraliniam fronte nebūčiau pakirstas viešpataujančios šioj mūsų meno srity epidemijos — intrigų, tingėjimo ir apsnūdimo.

Dar kartą pareiškiu Tamstai mano didžiausią padėką už visokeriopą man teikiamą paramą ir globą, o viltis, kad gal ir ateity jos nenustosiu, pripildo mano jausmus didžiausia pagarba prie Tamstos, ir mano linkėjimai Tamstos asmeniškam gyvenime daug laimės ir sveikatos pasidaro mano širdingiausiais troškimais.

Romualdas Juknevičius

P. S. Prašau perduoti mano sveikinimus visiems gerb. p. p. profesoriams — mano rėmėjams!

R. J.

Maskvoje, 1935.XII.22.

Autografas LKLI BR, F51—121, l. 3.

ONA JEVARAUSKIENĖ

Merkinė, 1935 m. birželio 5 d.

Mylimą brolelį, brolienę ir jūsų dukterį sveikinu su šventom sekminėm ir linkiu jums viso gero, laimės ir sveikatos. Dabar, mylimas broleli ir broliene, širdingai jums dėkojam, kad atsiuntėt man 100 litų, aš už tuos pinigus pastačiau kluoną. Kluonas jau dvi savaitės kaip pastatytas, bet neturim pinigų ant stogo, tai taip ir stovi nedengtas, ir pati nežinau kas daryt, o čia policija vis spiria, kad greičiau dengt, tai mylimas broleli ir broliene, prašyčiau jūsų malonės, gal jūs man atsiųstumėt pinigų ant stogo dengimo. Mylimas broleli, neišsigąsk, kad aš pas tave prašau pinigų ir malonėk atsiųsti. Mes išskaičiavom, kad mums ant stogo reikia 400 šimtų litų. Mylimas broleli, jeigu negalėsi atsiųsti pinigų, tai aš kalbėjau su p. Čiru, tai Čiras sako, paskolins, jeigu tu, broleli, pažiruosi.

Sudievu, lauksiu
greito atsakymo.

Autografas (be parašo) LKLI BR, F1—432. Datuojama pagal turinį. Jevarauskienė Ona, rašytojo sesuo. Ištekėjusi gyveno Merkinėje.

Merkinė, 1935 m. birželio 27 d. 1935—VI—27 d.

Mylimas broleli, visi veža šieną į kluonus, o mes neturim kur vežti, kluonas neapdengtas. Mylimas broleli, prašau neatmesti mano prašymo, atsiųsk man ant stogo pinigų, ba jei neatsiųsi, tai aš atvažiuosiu ant tavo kaklo ir turėsi man duoti. Buvau lietuviškam banke, dabar neduoda per 2 mėn. pinigų, o žydiškam banke neduoda, ba aš niekuomet neėmiau ir pajaus nedaviau. Kas anksčiau davė, tam ir paskolino. Mylimas broleli, ką tu man prisakai, tai aš viską paklausau, o tu, broleli, ko aš pas tave paprašau, tai tu nepaklausai manęs. Pernai buvo senas kluonas, tai galėjau javus sudėti nors vienon pusėn, o dabar niekas nepriima dėti. O kluonas neapdengtas. Kiba tu nori mane iš bado numarint. Neturiu kur dėt javų, tu nors manęs pasigailėk. Tu sakei apie Marytę. Aš Marytei nieko nepadariau blogo: ir užsėjau, ir pasodinau, ir suvežėm rugius kluonan. Šitą pavasarį dar padėjom sėti, o jau kitą pavasarį jau nepadėsim. Pereitais metais Varusė par-

važiavo, tai sugraužė mano sveikatą, o dabar vėl parvažiavus buvo, tai ir vėl sugraužė, net sirgau. Jei ji nenori, tai tegul neatvažiuoja, kiba aš jos prašau, kad ji atvažiuot. Tai, mielas mano broleli, pasakyk Varusei, kad ji pas mus neatvažiuotų, mano širdies nesugraužtų, tai kad ji sulauktų tokios buities ir tokio gyvenimo, kad nors ant senystos. Broleli mano, atsiprašau aš, kad taip parašiau, tai atsiprašau. Kaip Čiras geras dėdė, tai išmokė savo seseries vaiką, tai dabar turi sau ir duonos, ir pinigų. Jei tu pyksti, kad aš į tave lendu, tai reikėjo nors kokį vieną sūnų išmokint, tai būtau nelindus. Tu žinojai, kad aš neišmokysiu. Mylimas broleli, dėl ko tu bijai, kad aš pas tave neatvažiuotau? Ar sarmatinies, kad aš neapsirėdžius? Tai atsiųsk kaip savo žmonos rūbus, tai man atsiųsk, tai būsiu kaip ir tavo žmona, tai tada nesisarmacysi. Neatsiunčia nei tavo žmona, nei sesuva jokių rūbų. Atsiprašau, mielas broleli, kad taip prirašiau iš savo vargo. Sudie.

Sudie.

Sveikinu brolelį, brolienę ir dukterį Anusią.

Autografas (be parašo) LKLI BR, F1—432.

Merkinė, 1935 m. liepos 26 d. 1935—VII—26 *d.*

Mielas broleli, ačiū tau, ką palengvinai mano širdį ir padėjai man apdengti kluoną. Už tavo gerą, kad tau dievas sugrąžyt milijonais ir tau užmokėt sveikata, ba aš už tavo gera atiduot negaliu. Tai dabar, broleli, rašau, kiek išėjo blėkų ant kluono. 200 išėjo blėkų ant kluono kaip viena po 1 lt. 30 cnt. kiekviena blėka. Šimtą litų paėmiau ant vekselio, o daugiau nelauks kaip ant dviejų mėnesių. O už dengimą kiekvienos blėkos po 15 cnt. O dar tvartas liko neapdengtas, ba ant vekselio žydas neduoda. Sudievu, mielas broleli, ir broliene, ir Anusia, perprašau tūkstantį kartų, dovanokit man, gal ir negerai parašiau. Sudievu.

Jūs sesuva *Ona Jevarauskienė*

Autografas LKLI BR, F1—432.

MONIKA KAZLAUSKIENĖ

1935 m. liepos 8 d.

Mielas broleli.

Atrašau, broleli, tau liūdną laišką ir nežinau, kas daryti ir kur dėtis: tėvelis smarkiai serga, apvažinėjo visus gydytojus ir vis tiek jam labai nesveika, ir nežinome, ar pasveiks. O dabar, mylimas broleli, ištiko mus didelė nelaimė. 3 liepos sudegė mūsų tvartas ir 4 gyvuliai: 1 kumelė ir 3 raguoti gyvuliai, o visi kiti, kurie išbėgo, smarkiai apdegė ir neišsitaisys. Tai dabar neturime nė karvių ir nežinome, kas daryti, o 7 liepos pranešė, kad ir Rakatanskuose sudegė mūsų namai, tai dabar nežinome, kas daryti. Šiais metais mūs labai blogi santykiai. Tėvelis serga išsiplėtimu širdies, gydytojai pripažino ir liepia važiuoti į Kauną, bet mes neturime už ką išvažiuoti ir po šitokiai nelaimei nėra kam palikti namai. Gal jūs suteiksit mums kokią pagalbą, atrašykit mums laišką su patarimais, ar tėveliui važiuoti į Kauną, ar ne.

Antrą kartą atrašysim dar daugiau žinių.

Monika Kazlauskienė

Autografas LKLI BR, F1—434.

Kazlauskienė Monika (m. 1951), rašytojo sesuo. Ištekėjusi gyveno Rakatanskuose. Kai V. Krėvės tėvas vedė antrą žmoną, rašytojas, aplankęs tėviškę, važiuodavo nakvoti ir valgyti pas seserį. 1930 m. pardavę ūkį Rakatanskuose, Kazlauskai pirko stambesnį Dabravolėje. Dėl tos žemės bylinėjosi.

KAZYS BORUTA

Ota, 1936 m. liepos 30 d. Otta, 30/VII 1936

Malonus Profesoriau!

Su geriausiais sveikinimais iš Norvegijos. Nuostabiai gražus ir malonus kraštas. Gaila tiktai, kad ilgiau negalėsiu pabūti. Nusileidęs nuo kalnų (fieldų) — pusiaukelėje į fiordus — sėdžiu vidurnaktį viešbutyje (ir viešbuty jautiesi kaip namie) ir laukiu traukinio. Truputį fiorduose paplaukysiu ir trauksiu namo.—

Jūsų *Kazys Boruta*

Autografas LKLI BR, F51—79.

Boruta Kazys (1905—1965), rašytojas.

Už antifašistinę veiklą 1933 m. nuteistas kalėti, dar Marijampolės kalėjime vertė H. Ibseno „Brandą". Amnestuotas atsidėjo vertimams. 1936 m. numatomas svarbiausiu H. Ibseno kūrinių vertėju, Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos iniciatyva buvo siunčiamas į Norvegiją pastudijuoti norvegų kalbos. Ten buvo apie du mėnesius.

MIKALOJUS KATKUS

Ažytėnai, 1936 m. rugpjūčio 11 d.

Jūsų mylista

Pone Profesoriau,

Sužinojau, kad Tamsta redaguoji žurnalą „Literatūrą" [1] ir, prisiminęs ir tuom padrąsintas, kad nenupeikėte mano pirmojo darbo, perstatau antrąjį. Pirmasis buvo „Balanos gadynė", šis, antrasis, užvardintas „Tautos genijus" [2]. Yra tai iš lietuvių istorijos sociologinis kūrinys. Savistovis ir originalus. Meldžiu Tamstą jį perskaityti ir atspausdinti „Literatūroje" arba neatspausdinus persiųsti rankraštį atgal apdėtu mokesčiu. Rašinys turi apie 30.000 raidžių. Laukiu Tamstų atsakymo, sutinkančio ant išdėstytų dviejų sąlygų.

Mikalojus Katkus

Ažytėnai
Krakių pašt. Kėdainių ap. 36.VIII.11
Prierašas: Minėto rašinio redakcija negavo. *M. Navikaitė* [3].
Kaunas, 1936.VIII.20.

Autografas VRBR, F9—50, l. 3.

[1] „Literatūra"— antifašistinės krypties literatūros, meno ir kultūros žurnalas, ėjęs 1936 m. Kaune. Plačiau žr. p. 274.

[2] M. Katkaus rašinys „Tautos genijus" neturi didesnės mokslinės ar literatūrinės vertės. Tai greičiau „savamokslio samprotavimas apie Lietuvos praeitį, apie tautos atsparumą, aukštinant valstietiją ir iš jos išėjusią inteligentiją". (*Jurginis J.* Mikalojus Katkus. V., 1963, p. 270—271.)

[3] Navikaitė-Meškauskienė Michalina, „Literatūros" žurnalo organizatorė.

JUOZAS LAZAUSKAS

Ukmergė, 1936 m. lapkričio 8 d. Ukmergė, 1936—XI—8 d.

Didžiai Gerbiamas Profesoriau,

Pasirodžius 1 ir 2 „Literatūros“ n-riams, abu kartu teko su širdgėla ir pasibjaurėjimu skaityti kai kurios mūsų „visa išmanančiųjų“ spaudos arogantiškus užsipuolimus Jūsų ir Jūsų visų bendradarbių adresu [1]. Tačiau ima mane neapsakomas džiaugsmas,— verčiantis ir šį laišką rašyti,— kad šiais kultūros konservavimo, šiais pigaus šūkavimo laikais viens po kito pakelia drąsius balsus, sąžinės ir žmoniškumo balsus, mūsų visuomenės ir tėvynės korifėjai, garbingiausi vyresniosios kartos atstovai, tikrieji tautos vadai.

Štai kaip tik tuo pačiu metu, beskaitant „Literatūros“ naująjį n-rį, teko perskaityti „Naujo[jo]je romuvoje“ (301 n-ry) nuoširdų, pilną humaniškumo gerb. prof. B. Sruogos straipsnį (kurį ir „L. žinios“ persispausdino)[2].

Kaip smagu! Seniai lindo galvon nerami mintis: kodėl mūsų vyresnieji, mūsų veteranai nešaukia SOS! Quo vadis?! .[3] Mes, jaunesnieji, ypač ekonomiškai visai priklausantieji nuo valdančiųjų sferų, nei taip, nei panašiai šaukti negalime. Be to, nieks mūsų ir neklausytų. Dabar, ačiū dievui, štai kokie gražūs ir žymūs viešieji sąžinės balsai!

Juk kaip norėtųsi ir mums, jaunesniems ir priklausomiems, ne tik širdy, bet ir ant lūpų, ir viešumoje rodytis tuo, kuo esi. Bet šeimininkų sukurtos apystovos reikalauja slėptis su savo įsitikinimais, nors tas savo sielos slėpimas kaštuoja daug nervų ir be laiko sendina. Tai be galo skaudu — žudytis, daryti savo sielos charakiri!..

<...>

Tad ačiū Jums už Jūsų drąsius balsus! Jie ir mus stiprina. Kiekvieną Jūsų tokį žingsnį išvydus ir mums darosi drąsiau žiūrėti į gyvenimą, kuriame vieną kartą mums Gamta leido dalyvauti... Telaimina Jus ir Jūsų tolimesnius žygius Likimas.

Dabar truputį dėl „Literatūros“. Norėtųsi man, kad ji estetiškiau atrodytų, gautų nors kokį viršelį, sutrumpintų savo formatą. Ir kažkodėl nematyti joje naujų lietuviškų knygų recenzijų!?

O labiausiai norėtųsi, kad... kad pažangioji Lietuvos inteligentija kada nors susilauktų savo savaitraščio!.. Ten galėtų,

mano išmanymu, pilnai pasireikšti ir tilpti „Literatūros“ idėjos. O gal ir „Kultūros“. Kaip gaila dabar, kad ne visi gi mes galime burtis aplink dailiąją „N. romuvą“ [4], kuri yra suvaržyta religijos prietarų siaurokais rėmais... Prieš metus dvejis ėjo toks laikraštėlis — „Pasaulėžiūra“ [5], kurį mes (su med. stud. Indrašium)[6] svajojom ir mėginom padaryti tuo nauju naujos inteligentijos dvasios šaltiniu. Bet trūko jėgų; per jauni pasirodėm dabartinėse sunkiose gyv. aplinkybėse. Tuo turėtų pasirūpinti vyresnieji ir stipresnieji.

Tokius linkėjimus, pageidavimus ir padėką reikšdamas, prašau man atleisti už Jūsų brangaus laiko šiuo sutrukdymą.

J. Lazauskas

Autografas LKLI BR, F51—141.

Lazauskas Juozas (g. 1892), pedagogas.

[1] V. Krėvę, humanitarinių mokslų fakultetą ir žurnalo bendradarbius, kaip raudonųjų „bacilų“ nešiotojus, ypač puolė tautininkų žurnalas „Vairas“, oficiozas „Lietuvos aidas“ (*Alantas V.* Kova su „Katiloku“. „Literatūros“ žurnalo pasirodymo proga.— Lietuvos aidas, 1936, liepos 4; *R-tas J.* Po universiteto skraiste.— Vairas, 1936, Nr. 7/8, p. 770; *Valkiniškis A. [Raila B.]*. Universitetas ir politika.— Vairas, 1936, Nr. 7/8, p. 841). V. Krėvės atsakymas antrame „Literatūros“ numeryje sukėlė dar stipresnį fašistinės spaudos įtūžį. (B. Railos, V. Alanto, V. Gustainio, I. Tamošaičio straipsniai „Vaire“ 1936, Nr. 10, 11, 12; „Lietuvos aide“, 1936, spalio 3.)

[2] *Sruoga B.* Vieningumas ir asmuo kultūros darbe.— Naujoji romuva, 1936, Nr. 301.

[3] Kur eini *(lot.)*.

[4] „Naujoji romuva“— buržuazinis savaitinis žurnalas, ėjęs 1931—1940 m. Kaune. Redagavo ir leido J. Keliuotis. Žurnalas rašė kultūros ir meno klausimais, siekė konsoliduoti klerikalus ir tautininkus, spausdino grožinę literatūrą.

[5] „Pasaulėžiūra“, vėliau „Pasaulėžiūra ir gyvenimas“— laisvamaniškas dvisavaitinis laikraštis, ėjęs 1934—1935 m. Kaune. Redagavo N. Indrašius.

[6] Indrašius Napoleonas (g. 1905), gydytojas psichiatras. Dalyvavo žurnalo „Medicina“ (1931—1940), laikraščių „Pasaulėžiūra“ ir „Sveikata“ redakcijose.

JURGIS BALTRUŠAITIS

Maskva, 1937 m. gegužės 4 d. 4 gegužės 1937

Brangus mano Vincai,

Ačiū už laišką. Parašyk dar kartą per Valinčių, kuris grįš prieš mano kelionę į Bad Gastein (Austrija). Galvoju, ar nesustoti vienai dienai Kaune, bet greičiau nesustosiu, nes nuvargęs ir noriu greičiau patekti į vietą, kur mane Pletnevas [1] varo. Iš-

važiuosiu 11 ar 12 gegužės ir apie 10—12 birželio, medicinos vargus baigęs, gal atsirasiu trumpam Kaune. Antrašą Austrijoj pranešiu važiuodamas.

Parašyk jau dabar, kada ir kur plauksi vasarą. Jei gerai leis gydymosi darbai, tikiuos ką nors baigto parašyti. Bet tai bus dar ne Tamerlanas.

Ir bendrai nepatingėk parašyti daugiau. Mat aš tavęs sunkiai pasiilgau.

Mudviejų linkėjimai Jums visiems

Tavo *Jurgis*

Autografas LKLI BR, F51—71, l. 25.

[1] Veikiausiai Maskvos gydytojas.

Maskva, 1938 m. vasario 12 d. 12.II.38

Brangus mano Vincai, ačiū už įdomų laišką. Svečias man nieko nepranešė apie tuos žygius. Galbūt, kad tai jo paties iniciatyva. O jis žino mano nusistatymą. Gira kvietė mane į Rašytojų sąjungos iškilmingą posėdį XX metų sukakties proga. Bet aš ir negaliu atvykti, ir, be to, nežinau, kaip ir kas dalyvaus. Gaunu „Dienovidį“ [1]. Kas tai per būrys? Pats stengiuos rašyti daugiau, bet turiu tiek tarnystos vargų, kad sunku nuveikti sau, kiek norėčiau. Vis dėlto atsiųsiu bent 3 eilėraščius Tavo panaudojimui.

Šiaip širdis skamba tik kristaliniais ritmais. Sveikata šiokia tokia. O turint tiek vargo, ir labai gera. <...>

Kovo mėnesyje pasimatysime. Tik nežinia tikrai kada.

Linkiu viso gero taviškiams.

Ir bučiuoju daug daug

Tavo *Jurgis*

Autografas LKLI BR, F51—71, l. 31.

[1] „Dienovidis“ — mėnesinis literatūros, meno ir kultūros žurnalas, ėjęs 1938—1940 m. Kaune. Redagavo V. Mykolaitis, B. Brazdžionis, V. Krėvė-Mickevičius, atitinkamai keičiantis žurnalo ideologinėms pozicijoms. Greta buržuazinių klerikalinių bendradarbiavo ir pažangieji rašytojai P. Cvirka, S. Nėris, A. Venclova, K. Boruta ir kt.

JUOZAS PAJAUJIS

Kaunas, 1938 m. liepos 3 d. Kaunas, 1938.VII.3.

Gerbiamasis Profesoriau,

Šiuo kreipiuosi į Jus Priverčiamojo darbo įstaigoje laikomų asmenų reikalu. Priverčiamojo darbo įstaigoje laikomi asmenys — „atiduotieji“ — gyvena tokiose nežmoniškose sąlygose, jų gyvenimas toks sunkus, kad dėl to turėtų susirūpinti kiekvienas padorus Lietuvos pilietis, kiekvienas tikras žmogus. Šio iliustracijai aš patieksiu keletą faktų iš atiduotųjų gyvenimo.

Kai mus 1937.VIII.30 atvarė į Pr. d. įstaigą, šios įstaigos viršininko padėjėjas mums perskaitė kiekvienos darbo dienos darbotvarkę, kurioje tarp kitko buvo pasakyta, kad atiduotieji bus keliami 5 val.; nuo 5 iki $5^1/_2$ val. turės pakloti lovas, atlikti ruošą, nusiprausti ir stoti rytiniam patikrinimui bei himnui; nuo $5^1/_2$ iki 6 val. eis mokytis rikiuotės; nuo 6 iki $6^1/_2$ val. — valgys pusrytį; nuo $6^1/_2$ iki $11^1/_2$ val. — dirbs; nuo $11^1/_2$ iki 13 val. — pietaus, ilsėsis; nuo 13 iki 18 val. — vėl dirbs; nuo 18 iki 21 val. — atliks vakarinę ruošą, vakarieniaus; 21 val. — stos vakariniam patikrinimui ir himnui; nuo 21 iki 5 val. — miegos.

Pirmiausia šios darbotvarkės įstaigos adm-ja kurį laiką ir laikėsi. Dabartiniu metu — į visa tai adm-ja numojo ranka.

Dabar atiduotieji jau keliami $4^1/_2$ val. ar net anksčiau. Ruošai, prausimuisi, patikrinimui, himnui dabar jau skiria vos 15—20 min. Po to dar nevalgę atiduotieji iki 6 val. verčiami dirbti. Pusryčiams duoda 10—15 min. Dažnai dar nespėjusius pavalgyti atiduotuosius gena į darbus. Dirba iki 12 val. Per 20—25 min. atiduotieji turi spėti papietauti ir vėla turi stoti darbams. Po pietų dirba iki 18—19 ar net $19^1/_2$ val. Ir po vakarienės atiduotieji dažnai priversti dirbti beveik iki pat patikrinimo. Prisieina dirbti net šventomis dienomis.

Tokiu būdu atiduotieji dabar jau turi dirbti po 14 val. ir daugiau į parą.

O darbas stovykloje sunkus. Visą ilgą darbo dieną tenka dirbti be jokio poilsio. Jei kiek sustosi pavargęs pasilsėti, tuojau ir pasipila keiksmai, koliojimai, grasinimai... Dirbk, skubėk kaip kokia mašina! Atiduotieji taip verčiami dirbti, kaip kad laisvėje dirba akordiniai darbininkai. Dirbti sunkiai, intensyviai turi visi — ir moterys, ir ligoniai, ir net tie, kurie turi gydytojų liudijimus, kad negali dirbti sunkesnio fizinio darbo. Adm-ja visai nežiūri, ar tu gali dirbti, ar ne. Nors kažin kaip silpnas būtum, nors

nepaeitum iš nuovargio ar nusilpimo — vis tiek privalai dirbti kaip arklys. Atiduotojo čia visai nelaiko žmogumi — jis skaitomas kažkokiu daiktu, daug menkesniu už gyvulį.

Beveik visi atiduotieji dirba lauke, visai nežiūrint, ar lauke didžiausi šalčiai, pusnys, lietūs... Sušalę, šlapi, purvini, alkani atiduotieji lieja prakaitą prie akmenų apdirbimo, prie žemių, molio nešimo, griovių kasimo...

O dirba visai veltui. Jokio atlyginimo už taip sunkų darbą atiduotieji negauna. Net namō turi važiuoti už savo pinigus. O jei pinigų neturi, veža etapo keliu, per dabokles.

Maistas gi stovykloj blogas: daug blogesnis nei kalėjimuos duodamas. Pagrindinis čia maistas — kruopos. Atiduotieji negauna kiaulienos. Vietoj kiaulienos adm-ja perka galvijieną. Kiekvienas atiduotasis turėtų gauti 100 gr. jautienos. Bet adm-ja ir čia apmauna atiduotuosius: ji perka tokią jautieną mėsą, kurioje daugiausia kaulų. Atmetus kaulus — kiekvienam atiduotajam tenka vos 30—35 gr. jautienos mėsos. Vietoj lydytų kiaulių taukų adm-ja perka nelydytus galvijų taukus (pigiau!). Pieniškos sriubos atiduotieji dar nematė. Duona gi kaip taisyklė žalia.

Nusipirkti už savo pinigus pridedamojo maisto po 3 kg. į savaitę atiduotiesiems adm-ja tik prieš pat velykas leido; anksčiau visai neleido. Bet kadangi labai retas kuris atiduotųjų pinigų turi, tai tik nedaugelis tegali nusipirkti pridedamojo maisto. Vaisiai (net apelsinai, citrinos!), žalumynai visai neleidžiami. Taip pat labai varžo prisiuntimą maisto produktų iš laisvės. Kam atsiunčia kad ir mažiausią kiekį maisto produktų iš laisvės, tas nustoja teisės pirkti pridedamojo maisto 1 mėn., nors per tą mėnesį toks atiduotasis jokių produktų iš laisvės ir negautų.

Tokiu būdu atiduotieji priversti pasitenkinti valdišku maistu, kurio pakanka tik apsiginti nuo bado mirties.

Taip pat labai mizerna ir medicinos priežiūra. Nors stovykloje visokie susižalojimai prie darbų, visokie susižeidimai kasdieniniai reiškiniai, bet vietoje gydytojo visai nėra. Jo pareigas eina sanitaras Jonas Matulaitis, kuris apie gydymą menkai tenusimano. Pagrindinis jo vaistas — jodas. Nuo tokio „gydymo" ne vienam atiduotajam teko net skaudžiai nukentėti. „Begydydamas" jodu atiduotojo Vilimo ant sprando iškilusias votis, šis „gydytojas" labai nuplikino jo sprandą. Dabar net ir rimtai sergą atiduotieji prie jo nesikreipia, nes žino, kad vis tiek iš to nieko gero nebus. Tokie, kad ir sunkiai sirgdami, dirba. Kretingos apskr. gydytojas retai kada į stovyklą užklysta. O jei kada ir pasirodo, tai ne visus sergančius atiduotuosius adm-ja prie jo prileidžia. Dažnai atiduotiesiems net visai nepraneša, kad atvažiavęs gydytojas.

Atiduotųjų tarpe yra ir sergančių užkrečiamom ligom (tripe-riu, džiova). Bet adm-ja tokius ligonius laiko kartu su sveikai-siais; jie valgo iš tų pačių indų, kartu dirba, kartu eina į pirtį. Adm-jai visai nerūpi, kad nuo tokių ligonių gali užsikrėsti ir sveiki.

Į pirtį atiduotieji vedami vos 1 kartą į 2 savaites, nors tenka dirbti įvairius nešvarius darbus, nuo kurių greit susiteršiama. Bet ir nuvesti pirtin atiduotieji negali tinkamai nusiprausti, nusi-plauti. Mat į pirtį, kurioje normaliai gali plautis apie 15 žmonių, suvaro iki 35 atiduotųjų. Dažnai ir vandens trūksta.

Po pirties sušilusius, suprakaitavusius atiduotuosius tučtuojau varo prie darbų. Aišku, pavojus peršalti, susirgti — didžiausias. Adm-ja, žinoma, to neboja.

Baltiniai mainomi 1 kartą į 2 savaites, o lovos skalbiniai — vos 1 kartą į mėn.

Rytais ir vakarais padoriai nusiprausti taip pat negalima. Į tą pačią pirtį sugrūda visus atiduotuosius iš karto. Prausimuisi gi skiria apie 10 min. Žinoma, dėl to labai dažnas atiduotasis net ištisas savaites išbūna nesiprausęs, susitepęs eina valgyti, purvi-nas gula.

Atiduotųjų gyvenamos patalpos visai nepritaikintos žmonėms gyventi. Anksčiau čia buvo dvaro svirnas. Sienos akmeninės, juo-dos, netinkuotos. Pro grindis landžioja žiurkės, pelės; pro langus vėjai švilpauja. Susigrūdimas kamerose — nežmoniškas. Pirmoj kameroj gyvena apie 70 atiduotųjų; antra kamera baigiama pri-kimšti.

Natūralu, kad prie tokių sąlygų atiduotiesiems tenka susidurti ir su utėlėm. Žiemą buvome įvedę „utėlių mušimo pusvalandį". Dabar, laiko trūkstant, atiduotiesiems net utėlės išsigaudyti nėra kaip.

Negana to, kad atiduotieji kamuojami prie darbų, jiems kiek-vieną dieną (šventomis dienomis dukart ilgiau) tenka ir rikiuotės mokytis. Nuvargę, nusilpę atiduotieji kas dieną rytais vaikomi po rajoną, mokomi visokių sukinių...

Atiduotiesiems net laikraščių neduoda darbo dienomis pasi-skaityt. Laikraščių duoda tik šventomis dienomis. Bet ir tada ne visi norį skaityti gali jais pasinaudoti. Mat laikraščių duoda tik po 1 egz., o atiduotųjų — virš 100. Be to, juos tos pat dienos vakare atima. O knygų ir visai neduoda. Net neduoda vadovėlių. Iš laisvės laikraščių siuntimas varžomas. Taip ir gyvena atiduo-tieji kaip laukiniai.

Rašyti laiškus atiduotieji tegali tik pirmos eilės giminėms; kitiems rašyti — uždrausta. Tas pats ir su laiškų gavimu.

Drausmė stovykloj kieta. Už kiekvieną menkniekį tuoj smarkiai baudžia. Bausmių rūšys įvairios.

Stovykloj praktikuoja net atiduotųjų mušimą. Net pats stovyklos viršininkas Kondrackis ne kartą atiduotuosius mušė. Taip jis sumušė atiduotąjį Dautartą, Dičmaną... Policininkų labai žiauriai sumušti šie atiduotieji: Petriūnas, Gailiūnas, Bulka, Nakvasas ir kt.

Ypatingai labai dažnai ir be atodairos vartojama karcerio bausmė. Stovyklos karceris — buvęs dvaro rūsys. Naktį nubaustasis turi praleisti tamsiame, drėgname, šaltame cementiniame rūsy, o dieną — eiti kartu su kitais į darbus. Labai dažnai nubaustajam ir maistas sumažinamas 75%. Ir šitokiame rūsy atiduotieji išlaikomi po 2—3 savaites. O atīd. Bulka išbuvo apie 3 mėn.!

Kondrackis praktikuoja ir bausmės prailginimo laiką darbo stovykloj. Taisyklėse pasakyta, kad bausmė gali būti prailginta tik už ypatingai sunkius nusižengimus, o tuo tarpu Dičmanui prailgino už simuliavimą, o Dautartui už tai, kad nesidavė mušamas.

Akmenskaldžių instruktorius Plikaitis kuo nors nusižengusį ar tariamai nusižengusį atiduotąjį varo prie sunkiai suskaldomo akmenio, duoda 8 kg. sunkumo kūjį ir liepia be paliovos daužyti. Tokį „darbą" duoda ir naujokui, ypatingai tam, kuris laisvėje jokio fizinio darbo nedirbo. Kada nuo tokio beprasmio daužymo atiduotojo delnai pasidaro kruvini, tada duoda kitokį darbą.

Praktikuojamos ir lengvesnės bausmės, kaip va: atėmimas teisės rašyti laiškus, rūkyti ir t. t.

O ypatingai smarkiai ir be atodairos atiduotieji keikiami, koliojami, ypač žydai. Ir šiuo atveju pavyzdį kitiems duoda Kondrackis, Rudaitis.

Pažymėtina, kad stovyklos adm-jos veiksmai visai nekontroliuojami. Įstaigoje Kondrackis ir Rudaitis — neriboti, visagaliai viešpačiai. Čia jie, ką nori, tą ir daro. Jie nesilaiko jokių taisyklių, jokių normų. Juodu savavališkai prailgina darbo laiką, savavališkai baudžia ir bausmes tučtuojau vykdo.

Atiduotasis stovykloj — vergas. Su juo, ką nori adm-ja, tą ir daro. Kondrackis ne kartą net grasino kuo nors prasikaltusį atiduotąjį nužudyti. Esą nuo to tik valstybei ir tautai bus sveikiau. Kondrackis kamerose iškabino taisykles, kurių vienas paragrafas taip skamba: „Kiekvienas atiduotųjų pasipriešinimas bus tramdomas jėga ir ginklu".

Kenčia atiduotieji vyrai, bet nemaža kenčia ir atiduotosios moterys, kurių yra 6, ir visos politinės. Jos dar ilgiau už vyrus turi dirbti. Ypatingai tos, kurios dirba virtuvėje. Viso atiduotųjų virš 100, o į virtuvę skiria tik 3 moteris. Iš 6 moterų — 4 nesveikos,

serga. Jos neturi tinkamos patalpos — gyvena valgykloj užtvertame kampe. Jas užgaulioja visokiais nepadoriais žodžiais ir policininkai, ir kriminaliniai atiduotieji.

Žodžiu, atiduotieji stovykloj visokiais būdais varginami, kankinami. Ir niekas čia neatvažiuoja išklausyti atiduotųjų skundų, niekas neatvažiuoja sudrausti sužvėrėjusią įstaigos adm-ją, o pirmoj eilėj — Kondrackį ir Rudaitį. Taip ir slenka atiduotojo dienos, kol jis, pagaliau atlikęs bausmę, be sveikatos, suvargintas, iščiulptas, pasijunta esąs už stovyklos ribų.

Gerbiamasis Profesoriau! Aš čia tik keletą faktų iš Pr. d. įstaigos gyvenimo teiškėliau viešumon. O jų daug, labai daug. Ir jau iš šių trumpų bruoželių susidaro vaizdas apie stovyklos gyvenimą, kuris nepakeliamai sunkus, be galo slegia ir kankina atiduotuosius.

Aš labai prašau gerb. Profesorių daryti žygių, kad stovykloj esančių būklė būtų pagerinta. Primenu gerb. Profesoriui, kad atiduotųjų tarpe yra 27 politiniai atiduotieji — antifašistai ir 6 politinės atiduotosios — antifašistės moterys. Visi jie lygiai varginami, lygiai kankinami. Kiekvienas jų darbo rezultatas gausiai aplaistytas atiduotųjų prakaitu ir krauju!

Visi bendromis jėgomis kovokime prieš šią moderninę inkvizicijos įstaigą!

Su pagarba

Priverčiamojo darbo įstaigoj 10 mėn. išbuvęs stud. *Juozas Pajaujis*

Autografas LKLI BR, F51—194.
Pajaujis Juozas (1908), revoliucinio judėjimo dalyvis, spaudos darbuotojas.

MYKOLAS BIRŽIŠKA

Vokietija, 1938 m. rugsėjo 15 d.

Mielasis Drauge! Gydėtės Jūs, pakliuvau ir aš ton pačion eilion, tik, pasirodo, mano liga esanti lengviau pagydoma už žmonos ligą: mano širdies liga ar yda esanti funkcionalinio, ne organinio, pobūdžio, o žmonos artritizmas (podagra) esąs jau užleistas. Nors ne tik aš, bet ir ji jaučiasi esanti sveikesnė po 9 vonių, bet vis dėlto staigūs, netikėti skausmai ne kartą griebia jos kojų, dargi gatvėje. Ji, vargšė, labai nori vaikščioti, juo labiau, jog kalnuotoji apylinkė tikrai yra graži, bet turiu ją visaip kaip sulaikinėti, versdamas kaltę net savo nuovargiui. Skaitau „Пос-

ледние новости“, bet gydytojas pataria negalvoti apie galimą karą, tik pasiskirti ligai, tad daugiau ten kreipiu dėmesio į jūrų gyvenimo aprašymą ar į kriminalinę kroniką negu į Hitlerio žygius, kurių vis viena sukliudyti negaliu! Šiaip ilsėtis ir sveikti būtų čia labai gera, ramu — nei vieno pažįstamo neturime; vieną kartą tik pamatėme p. Bobianskienę [1], kuri tuojau išvažiavo. Beje: ar nereikėtų Tamstai pasikalbėti su kun. Mironu (jei sunku būtų prieiti, gal bent su Žilinsku, tik tam vaikui galva kiek apsvaigusi, ir jis gali kokius niekus pasakyti, kurie tik be reikalo erzina, o juk niekas nuo jo nepareina!), gal jau galėtum Tamsta pradėti rengti „Šarūno“ leidinį [2]. Nors Mironas aiškiai pasakė, jog išleidimui prieš Naujuosius metus lėšų nebūsią galima gauti, bet juk spausdinimas užims kelis mėnesius, tad ir Naujieji metai čia pat užšoks. Forma, kas būtent turi leisti (fakultetas ar kas kitas), nebuvo aptarta, nes M[ironas] pasakė: „Kaip bus jums patogiau, taip padarykite!“ Tik vis dėlto gal reikėtų iš anksto dėl to su juo susiprasti, kad paskui nebūtų kokių priekaištų. Fakultete kaip reikėtų dalykas pravesti (jei bus reikalingas Fakultetas), geriau už mane Tamsta su prof. Augustaičiu nusimanysita. Jei Tamsta nenorėtum su M. kalbėti, atliksiu tai grįžęs, tik aš vis dėlto nelabai moku tokius dalykus atlikti, kad ko nepripainiočiau! Na, viso gero Tamstai, Tamstos Poniai ir dukteriai bei jos vyrui.

1938.IX.15 *M. Biržiška*

Autografas LKLI BR, F51—77.

Biržiška Mykolas (1882—1962), literatūros istorikas. 1922 m. Kauno, vėliau Vilniaus universiteto profesorius. 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

[1] Bobianskienė Lidija (g. 1881). Nuo 1922 m. Lietuvos universiteto romanų kalbų mokslo ir literatūros katedroje dėstė prancūzų kalbą.

[2] V. Krėvė, 1938 m. pavasarį susirgęs, atsisakė jam pasiūlytos pašalpos gydymuisi užsienyje, bet sutiko tam reikalui priimti avansą už būsimą „Šarūno“ leidimą, kuriam kreditus išrūpino V. Mironas. „Šarūnas“ pakartotinai buvo išleistas keturiomis knygomis 1939 m. rudenį.

MARIJA MICKEVIČIENĖ

Kaunas, 1939 m. liepos 9 d.

9 июля

Дорогой мой Витук! Я получила твою открытку, и на душе стало полегче. Я так рада, что тебе все нравится и ты доволен поездкой, и главное, что твое здоровье лучше. Живем мы как и

раньше... Чуда не произошло, и все так, как было. Но Ануся, хотя и мало, но все же стала как будто меньше озлобленной, хотя и очень еще несчастна. Будь спокоен — как нибудь «образуется». Если бы она получила место в Вильно поскорее, то это было бы счастье. Она так об этом мечтает. А пока те же лица, те же встречи, и ей это оченѣ тяжело.

Мне кажется, что она уже немного успокоилась. Надежды, что скоро можно будет уехать в Вильно, у меня почти нет, и я с ужасом думаю, что будет дальше...

Ты все выкинь из головы и используй это время для отдыха. Посиди там подольше, чтобы хорошо отдохнуть.

Мое здоровье хорошо, я забыла, что была нездорова. Письма из Берлина еще не получила.

Так будь здоров и отдыхай.
Не беспокойся — все образуется.
Целую

M.

Сруогам привет и поклон жене от меня и Ануси.

Autografas LKLI BR, F51—352, l. 3. Datuojama pagal turinį.

MARIJA ARCIMAVIČIENĖ-RUDZINSKAITĖ

Kaunas, 1939 m. spalio 20 d.

Labai labai Gerbiamas Profesoriau,

Šįmet Briuselyje Orientalistų kongrese lenkų indologas dr. Stanislavas Francišekas Michalskis [1] prašė mane paklausti Jūsų, kokie dalykai iš sanskrito yra išversti į lietuvių kalbą?*

Jūsų „Rytų pasakų" kalba — gražiausia Rytų muzika, puikiausiai atvaizduota Rytų gamta — jaučiama ir tyluma begalinės dykumos, „kuri daugiau ramina dvasią, negu motinos daina kūdikiui", bet tos „Rytų pasakos" baisiausią nuotaiką sudaro. Kodėl jos kalba apie tokius baisius dalykus kaip senatvė? O Rytų obalsis „Liepk savo širdžiai susirūpinti tuo, kas jai malonu. Patenkink savo norus, kol esi gyvas... vis didink savo prabangą ir neleisk savo širdžiai liūdėti — eik paskui jos norų balsą, ir atsiduok pasmaginimams..., ir negraužk savo širdies".

Rudz. Arcimavičienė
1939.X.20.

* Su Michalskiu mane supažino pr. Stasiukas (Stasiók). Jis skaitosi Lenkijoj žymiausiu indologu. Kadangi aš neturiu Mich. antrašo, tai galima rašyti: prof. Stasiók, Uniwersytet Lwów (Dr. Michalski). Jeigu Jūs pats nenorite rašyti, tai gal duosite man sąrašą tų dalykų.

Autografas LKLI BR, F51—65.

Arcimavičienė-Rudzinskaitė Marija (1885—1941), egiptologė. Nuo 1922 m. Kauno, vėliau Vilniaus universiteto dėstytoja.

[1] Michalskis Stanislavas Francišekas (1881—1961), lenkų rašytojas, indų literatūros vertėjas.

HALINA KORSAKIENĖ

Pasvalys, 1941 m. spalio 5 d.

Brangioji Ponia ir Pone Profesoriau,

Buvau pažadėjusi parašyti Jums, kaip man sekasi naujoje vietoje. Štai jau trečią savaitę dirbu Pasvalyje. Miestukas mažytis ir labai nykus. Jei neturėčiau darbo, galima būtų iš proto čia išeiti. Bet dabar laikas gana greitai slenka. Prieš pietus — mokykla. Tarp tų klegančių, išdykaujančių ir visada linksmų vaikiukų iš tiesų galima pamiršti, kad gyvenimas toks baisus, kad aplinkui tiek skriaudos ir ašarų.

Popietę praleidžiu drauge su savo dukrele, kuri gyvena kartu su manimi. Turime vieną mažytį kambariuką ir šeimininkę — labai malonią moteriškę, kuri tikrai yra mums labai gera. Savo naujais collegomis — gimnazijos mokytojais esu patenkinta. Jų tarpe keli atrodo puikūs žmonės, su kuriais galima nuoširdžiai pašnekėti. Ypač maloni yra viena panelė, buvusi Kauno direktorė [1], kuri Pasvaly jaučiasi panašiai kaip ir aš. O gyvenimas čia toks ramus, jog iš tiesų kartais nejučiomis pasimiršta, jog karas dar tebeina! Galima būtų gyventi ir dirbti, kad bent iš kur nors gaučiau nors menkiausią žinutę apie vyrą... Kur jis dabar, ar gyvas? Juk ten tokios baisybės dabar dedasi. Noriu tikėti, kad, karui pasibaigus, turės kas nors paaiškėti. Bet taip maža vilties.

Pone Profesoriau, Jūs ir Jūsų žmona buvote man tokie geri, parodėte man tiek šilumos ir nuoširdumo, jog dabar norisi man Jums už tai iš visos širdies padėkoti. Tikrai, Jūs man labai padėjote, paguodėte, ir aš to niekad nepamiršiu.

Čia Pasvaly dažnai Jus prisimenu ir gailiuosiu, kad negaliu pas Jus užeiti, pabūti su Jumis. Pakalbėjus su Jumis, man kažkaip ramiau pasidarydavo.

Parašykite man. Man bus didelis džiaugsmas, kai gausiu iš Jūsų laišką. Vis dėlto labai vieniša čia jaučiuosiu... Kaip gyvenate? Kas girdėti Vilniuje. Ar kiek lengviau ten su maistu? Čia tuo tarpu šiuo atžvilgiu tai visiškai dar neblogai, ir mano dukrelė puikiai atrodo, tokia riebuilė, raudonukė, labai čia atsigavo.

Dar kartą dėkui Jums abiem už Jūsų nuoširdumą. Nepamirškite manęs.

Mano adr. Pasvalys. Gimnazija.

Jūsų *H. Korsakienė*

1941.X.5.
Pasvalys.

Autografai LKLI BR, F51—133.

Korsakienė Halina (g. 1910), rašytoja, Lietuvos TSR nusipelniusi kultūros veikėja, 1941—1944 m. mokytojavo Pasvalyje. V. Krėvės laiškai H. Korsakienei išspausdinti jos knygoje „Susitikimai" (V., 1977).

[1] Jasaitytė Honorata (1899—1972), gimnazijos mokytoja, inspektorė, direktorė Panevėžyje, Kaune, Pasvalyje, Vilniaus pedagoginio instituto dėstytoja.

Pasvalys, 1941 m. lapkričio 13 d.

Gerbiamas Pone Profesoriau,

Kiek seniau buvau jau Jums parašius, nežinau, ar gavote mano laišką.

Dabar turiu į Jus prašymą. Labai man nemalonu Jus apsunkinti, bet nieko neturiu daugiau Vilniuje, ko galėčiau paprašyti, nes mano brolis taip pat iš Vilniaus yra išvykęs.

Man yra reikalingas mano išeito mokslo pažymėjimas. Dar būdama Vilniuje, prašiau Hum. mokslų dekanate, kad man tokį pažymėjimą parašytų, bet panelė raštininkė sakė, jog kadangi mano studijų knygutė liko Kauno u-te, tai tik po kelių savaičių tokį pažymėjimą galėsianti parašyti. Tada negalėjau tiek ilgai laukti — reikėjo išvažiuoti. Dabar šis pažymėjimas man yra būtinai reikalingas. Taigi ir drįstu Jus varginti, Pone Profesoriau, dovanokite jau man už tai. Ar negalėtumėt paimti raštinėj šį pažymėjimą ir jį man atsiųsti? Būčiau be galo Jums dėkinga. Rašiau tiesiog į Fakultetą, bet kažkodėl jokio atsakymo negavau.

Kaip gyvenate, Pone Profesoriau? Kaip sveikata? Aš šiaip taip stumiu dienas, vargstu. Liūdna labai. Visokių rūpesčių ir nemalonumų netrūksta. Ką beveiksi...

Perduokite mano nuoširdžiausius sveikinimus Jūsų žmonai. Dovanokit už trukdymą.

Jūsų

H. Korsakienė

Adr.: Pasvalys—Gimnazija.
1941.XI.13

Pasvalys, 1942 m. rugpjūčio 29 d.

Mielas P. Profesoriau,

Jau senokai gavau Jūsų atviruką, rašytą iš Panemunės. Džiaugiuosi, kad judu su Ponia ten gerai pasilsėjote. O aš tai visą vasarą pravažinėjau. Buvau prie Svėdasų, Tumo-Vaižganto tėviškėje; ten labai gražios vietos, buvau Kaune, Dotnuvoje, žodžiu, nesisėdėjo man vietoje. Šiek tiek išsiblaškiau, gana įdomiai praleidau laiką. Dabar štai vėl grįžau į Pasvalį ir išsigandau jo. Atrodo, kad šįmet bus čia dar nykiau gyventi. Pernai kiek paįvairino laiką darbo ir aplinkos naujumas. Šįmet viskas bus įprasta, nusibodę, o būsiu baisiai viena... Pasidairiau, ir atrodo, kad nebus nė su kuo pasišnekėti, pasiguosti. Na, kaip nors... Šiais metais turėsime naują direktorių. Nepažįstu jo ir nežinau, koks jis žmogus. Bus ir vienas kitas naujas mokytojas. Šiaip Pasvalys po atostogų atrodo kažkodėl labai skurdus ir tuščias. Tiesiog nežinau, kaip čia reiks ilgas ruduo ir žiema išgyventi.

Beje, mielas P. Profesoriau, aš ir vėl turiu, kaip paprastai, į Jus prašymą. Rūpi man mano diplomas. Vis dar aš jo negaunu. Žadėjo liepos mėn. pabaigoje atsiųsti, o štai dabar jau ir rugpjūčio galas. Gal Tamsta, būdamas dekanate, prie progos pasiteirausi, kodėl neatsiunčia, ir praneši man. Būsiu labai dėkinga.

Labai gailiuosiu, kad, būdama Vilniuje, nepasistengiau apsirūpinti knygomis, nes atrodo, jog gera lektūra būtų vienintelis čia išganymas. Dukrelė mano sveika ir auga labai gerai.

Perduokite Jūsų žmonai daug nuoširdžių linkėjimų ir sveikinimų. Nepamirškite manęs.

Jūsų *H. Korsakienė*

Pasvalys, gimnazija.
1942.VIII.29.

Pasvalys, 1942 m. rugsėjo 23 d.

Mielas Pone Profesoriau,

Jau visa savaitė, kai pradėjome darbą. Pasilsėjus darbas sekasi neblogai. Labai džiaugiuosi, kad šįmet, be vokiečių kalbos, gavau šiek tiek ir lietuvių literatūros dėstyti. Man šis dalykas daug įdomesnis. Šiandien gavau jau ir spausdintą baigimo pažymėjimą su nuorašais. Labai dėkui Tamstai už rūpesčius. Padarytas išlaidas prie progos pasistengsiu atsilyginti.

Šiaip nieko gero, nieko naujo pas mane. Pragyvenimas Pasvaly taip pat labai pabrango ir pasunkėjo. Atrodo, kad iš algos jau ir čia nebebus galima išgyventi, ypač kai mūsų, mokytojų, algos tokios tikrai juokingai mažos. Na, ką gi, teks kaip nors verstis, stumtis. Gerai, kad dukrytė mano sveika ir gerai tuo tarpu auga, dėl jos nesunku man ir kiek pavargt. O pavargti vis dėlto teks ir Pasvaly. Tik man labai liūdna, Pone Profesoriau, kad Tamstai tenka taip daug bėgioti ir rūpintis smulkiais kasdieniais žemės reikalais. Iš tiesų dėl to mums visiems turėtų būti gėda. Nejaugi kiti negalėtų atlikti tuos reikalus, kad Tamsta turėtum daugiau laiko sau ir darbui. Juk taip baisiai įkyru diena iš dienos rūpintis kuru, valgiu ir t. t.

Aš džiaugiuosi, jog vėl prasidėjo darbas. Kai būni pusę dienos klasėse, įtemptai dirbi — greičiau prabėga dienos, mažiau laiko lieka liūdnoms mintims ir vienatvei, kurią šįmet Pasvaly dar skaudžiau juntu. Jau ruduo. Lyja smulkus, beviltiškas lietus, nuo Lėvens ir Svalios kyla tirštas, drėgnas rūkas, nei kur išeiti — visur klampynė ir purvynas. Žmonės, su kuriais tenka dirbti, abejingi, kiekvienas užimtas savo smulkiais kasdieniais reikaliukais... baisu! Viena, kas gražu Pasvaly, tai mūsų jaunimas, vaikai, su jais smagu ir gera. Gal kaip nors ir šiuos metelius prastumsiu. Jei pasitaikytų galimybė, su dideliu noru nuvažiuočiau į Vilnių kiek pasižmonėti.

Perduokite mano nuoširdžiausius linkėjimus Poniai Krėvienei, nepamirškite manęs, Jūsų laiškai visada suteikia man daug džiaugsmo.

Jūsų *H. Korsakienė*

Pasvalys. 1942.IX.23.

Pasvalys, 1942 m. spalio 1 d.

Brangus Pone Profesoriau,

Neseniai buvau parašiusi Jums laišką, tačiau šiandien gavau iš Jūs atviruką, kuriame Jūs pasigendate iš manęs žinutės. Galbūt anas mano laiškas dingo kur nors. Tiek to. Labai dėkui Tamstai už rūpesčius. Baigimo pažymėjimą jau turiu ir, galimas daiktas, netrukus turėsiu jau „mokytojos" laipsnį. Ligi šiolei buvau vis dar „laikinai einanti jaun. mokytojos pareigas". Taigi, atrodo, jog, parašiusi diplominį darbą, būsiu šį tą laimėjusi. Džiaugiuosi, kad pas Tamstą viskas tvarkoje, kad ponia Krėvienė gerai jaučiasi. Čia pas mus buvo gandas, kad esą mūsų fakultetas neveiks, dėl ko visi buvome gerokai nusiminę. Su Tamstos žmona pavasarį mes buvome susitarusios, jog jei Jums būtų kokių trūkumų, tai paprašysit manęs bent kuo nors padėti. Dabar ir Pasvaly jau ne kažkoks „rojus", bet vis tik gal kiek gerėliau negu Vilniuje. Aš kuo galėdama pasistengsiu padėti. Tik su pinigais, prisipažįstu, pas mane striuka. Taigi, jeigu Jums ko nors labai trūksta, atsiųskite man pinigų, o aš pasistengsiu, jei tik galėsiu gauti už pinigus, nupirkti ir nusiųsti. Prašom dėl to nesivaržyti, ką galėsiu — padarysiu.

Nuotaika pas mane nekokia. Liūdna, ir darbas vis tik vargina. Iš karto džiaugiausi pasilsėjusi, bet, pasirodo, nepakankamai, štai po kelių savaičių darbo ir vėl pasijutau nekaip. Vis tik mūsų darbas mokykloje labai daug nervų kainuoja. O man dar ir vaikas, ir visi kiti rūpesčiai... Laukiu tik sekmadienio ar kokių nors švenčių, kad pasilsėčiau. Be to, labai sunku vis vienai ir vienai su savo juodomis mintimis. Dukrelė sveika, bet kai daug būna be manęs, tai smarkiai išdyko, nenori klausyti, o kai aš pavargus grįžtu, tai dažnai ir susipykstame abi. Šiaip įdomi mergaitė, apiberia mane tūkstančiais klausimų: ant ko saulė pakabinta, kodėl laivas neskęsta ir t. t. ir t. t. Kartais tenka gerokai galvą palaužyti, kol jos smalsumą patenkinu. Tai vienintelė mano paguodėlė.

Štai, Pone Profesoriau, aš ir vėl į Jus mažą prašymėlį turiu, bet šį kartą kitos rūšies. Mes mūsų gimnazijos dvidešimtmečio proga nutarėm papuošti ją lietuvių rašytojų portretais. Savo auklėjamoje klasėje aš noriu pakabinti Vinco Krėvės portretą. Mūsų dailininkas, paišybos mokytojas, daro portretus drobėje, bet, deja, neturim Tamstos fotografijos. Gal Tamsta galėtum kokių atliekamų tam tikslui atsiųsti? Būčiau aš ir mano mergaitės labai dėkingos.

Dienos dabar gražios — bobų vasara. Einame su dukrele kasdien į beržynėlį, kuris visas dabar aukso pinigėliais nubarstytas. Tai vienintelė vieta Pasvaly, kur man gražu.

Daug daug gerų dienų Jūsų žmonai.

Nepamirškite manęs — Pasvaly gauti laišką tai vienintelis malonumas.

Jūsų

H. Korsakienė

1942.X.1
Pasvalys

Pasvalys, 1942 m. gruodžio 17 d.

Didžiai gerbiamas pone Profesoriau,

Ir vėl tenka man kreiptis į Tamstą su vienu prašymu, nors be galo man nemalonu Tamstą trukdyti, juo labiau kad žinau Tamstą nelabai sveiką esant ir laiko mažai turint. Bet visai nebeturiu daugiau į ką kreiptis. Taigi atleisk man, Tamsta, už nuolatinį varginimą.

Reikalas štai koks: galutiniam mokytojos vardui gauti turiu atlikti dar bandomąją pamoką, o dėl to reikia pristatyti Šv[ietimo] vadybai diplomo nuorašą. Prašymą su visais priedais į Šv. vadybą jau nusiunčiau ir parašiau, kad Universiteto baigimo diplomas bus pristatytas tiesiog iš H. m. fakulteto. Taigi, p. Profesoriau, ir noriu Jus paprašyti, kad užneštumėt mano diplomo nuorašą į Šv. vadybą, į Vid[urinių] mokslų departamentą ir paliktumėt jį ten, prašydamas, kad pridėtų prie mano prašymo leisti atlikti bandomąją pamoką. Tą prašymą į Vilnių šiomis dienomis išsiuntė mano direktorius. Aš manau, p. Profesoriau, kad Šv. vadyboje palikti geriau ne patį diplomą, o tik jo užtvirtintą nuorašą? Taigi, p. Profesoriau, gal Tamsta malonėsi dar ir šią paslaugą man padaryti. Būsiu Tamstai be galo dėkinga.

Gyvenu vidutiniškai. Štai jau ir kalėdos! Labai džiaugiuosiu, kad turėsime beveik tris savaites atostogų. Norėčiau į Kauną ir į Vilnių nuvažiuoti, bet vargu ar pavyks. Sunku su traukiniais.

Linkiu Tamstai ir Tamstos žmonai gero poilsio švenčių metu ir daug daug viso gero, ypač sveikatos ir geros nuotaikos Naujiems metams.

Dar kartą prašau atleisti už nuolatinį varginimą.

Jūsų *H. Korsakienė*

Pasvalys, 1942.XII.17.

P. S. Diplomo ir jo nuorašų man tuo tarpu nesiųskit. Gal kada nors pasiseks pačiai parsivežti.

H. K.

Pasvalys, 1943 m. vasario 24 d.

Gerbiamas Pone Profesoriau,

Senokai jau gavau Tamstos laišką, bet laikas taip greitai bėga... Dar kartą noriu padėkoti Jums už tuos rūpesčius, kuriuos vis užkraunu Tamstai. Labai mane nudžiugino ir Tamstos žinutė apie per N. metus girdėtą poemą [1]. Man tai nieko netenka išgirsti. Labai pasiilgau žmonių ir miesto. Truputį nyku vis dėlto tame mano Pasvalyje. Kai buvo sniego — basčiausi su slidėmis po laukus ir klausiausi vėjo ūžavimo. Labai man tai patiko. Išvažiuodavau, būdavo, tuoj po pamokų ir ligi vėlaus vakaro važinėdavau, lakstydavau su ski. Tik labai jau vienodos, lygios apylinkės. Vilniuje būtų kas kita!

Su darbu apsipratau, gal net ir pamėgau jį, tik visiškai negaunu čia nieko pasiskaityti. Labai mažai kas čia turi knygų. Dukrelė mano neseniai sirgo, bet jau pasveiko ir vėl linksma. Dažnai pagalvoju, jog reikėtų į Vilnių nuvažiuoti. Galbūt velykų atostogų metu, arba pavasarį, jei bus galimybė — ir nuvažiuosiu. Norėtųsi, o be to, ir reikalų šiokių tokių turiu. Įsivaizduoju, kaip pas jus ten dabar gyvenimas verda, kiek įvairiausių naujienų, gandų, spėliojimų, baimių ir t. t. O pas mus ramu, tylu. Kartais viena kita banga, iš ten atriedėjusi, pasiekia ir mūsų užkampį, kiek sujudina mūsų gyvenimą...

Nepamirškite manęs, man visada labai džiugu gauti iš Jūsų žinutę. Kaip sveikata Ponios ir Tamstos?

Geriausių linkėjimų siųsdama, lieku Jūsų

H. Korsakienė

Pasvalys, 1943.II.24.

[1] V. Krėvė 1943.I.12 laiške H. Korsakienei pranešė, girdėjęs per Maskvos radiją K. Korsaką skaitant poezijos kūrinius, „savo patriotišką poemą apie Lietuvą“ (*Korsakienė H.* Susitikimai, p. 145).

DOKUMENTAI

V. KRĖVĘ LIEČIANTYS DOKUMENTAI

Vilniaus bibliotekų rankraštynuose ir archyvų fonduose yra nemažai V. Krėvę liečiančių dokumentų. Vieni pasakoja apie rašytojo literatūrinį darbą, kūrinių spausdinimą, polemiką dėl jo darbų, kiti atspindi V. Krėvės kultūrinę ir mokslinę veiklą kuriant Lietuvos universitetą, darbą humanitarinių mokslų fakultete. Ne visi išlikę dokumentai yra vienodos vertės. V. Krėvė pasirašė nemaža raštų ir laiškų kaip knygų leidimo komisijos sekretorius. Ypač daug raštų buvo siunčiama su humanitarinių mokslų fakulteto dekano V. Krėvės parašu, daug jų buvo gaunama dekano vardu: susirašinėjimas dėl darbo humanitarinių mokslų fakultete, sutartys, pasiūlymai, komisijų nutarimai teikiant mokslinius laipsnius ir vardus, posėdžių protokolai. Šiame tome publikuojami būdingesni V. Krėvės literatūrinę veiklą, įvairius sumanymus liečiantys dokumentai. Jie pateikti chronologine seka.

V. KRĖVĖS GIMIMO METRIKŲ NUORAŠAS

Тысяча восемсот восемдесять второго года октября семнадцатого дня в Меречском РК приходском костеле окрещен младенец по имени Викентий преподобном ксендзом Адамом Шляповичем, настоятелем сего костела, с совершением всех обрядов тайнства крестьян Рускосельского общества Иосифа и Розалии урожденной Киндеровной Мацкевичев законных супругов сын, родившийся сего года октября 7[00] дня того же прихода в деревне Субартовичах [1].

Копия

LKLI BR, F51—237.

[1] V. Krėvės *gimimo metrikų* 1882 m. spalio 17 d. įraše Merkinės parapijos bažnyčios metrikų knygose rašytojo tėvai Mickevičiai užrašyti klaidinga Mackevičių pavarde. Taip pat iškraipytas gimtojo Subartonių kaimo vardas.

ПРИГОВОР

РУССКОСЕЛЬСКОГО СЕЛЬСКОГО СХОДА

1904 года июня 1 дня. Мы, нижеподписавшиеся Виленской губернии, Трокского уезда, Меречской волости, Русскосельского общества от 32 домохозяев, имеющих право участвовать на сходе,

собравшись сего числа на таковой в число 23 человек, в присутствии сельского старосты Осипа Мицкевича, слушали предписание Г. Земского начальника зуч. Трокского уезда от 14 июня сего года за № 1349 о выдаче крестьянину нашего общества дер. Субартовичи Викентию Иосифовичу Мицкевичу увольнительного приговора на предмет поступления в Императорский Киевский университет. Выслушав таковое и не имея каких либо препятствий, указанных в 208 ст. общ. пол., единогласно определили: Викентия Иосифовича Мицкевича из среды — крестьян нашего общества уволить, о чем и выдать ему копию настоящего приговора. Подлинный подписали: Сельский староста Мицкевич. Крестьяне: Иван Прескенис, за Викентия — Екатерина Жук, Юльян Чаплик, Антон Гуделянис, Михаил Борис, Викентий Наркун, Иван Киндер, Иван Балис, Сламинис и Клементин Юхневич, а за них неграмотных по их личной просьбе расписался и за себя Матвей Борис, Мирон Жук, Матвей Гайдукевич, Иван Жук, Николай Жук, Антон Гайдукевич, Иван Пашуканис, Иван Мишкинис, Осип Дзенговский, Юльян Ромашкевич, Иван Хороцей, Ц. Жалнеровский (подписи). —

С подлинным верно
За Меречского Волостного Старшину

Староста *Мицкевич*

Волостной писарь *А. Капичев*

LKLI BR, F51—235.

ĮSAKYMAS Nr. 513. 1920 M. RUGSĖJO M. 7 D.

Pil. Krėvę-Mickevičių, Vincą nuo š. m. rugpjūčio m. 1 d. priimti kalbos taisytoju prie Knygų leidimo komisijos, apmokant mėn. po 1200 auks[inų].

Švietimo Ministeris *K. Bizauskas*

CVA, F 391, ap. 8, b. 27, l. 17.

ĮSAKYMAS Nr. 517. 1920 M. RUGSĖJO M. 15 D.

1. Knygų leidimo komisijos kalbos taisytoją Vincą Krėvę-Mickevičių paskirti šios komisijos sekretorium nuo š. m. rugsėjo m. 1 d. su alga 1400 auks. mėn.

Švietimo Ministeris *K. Bizauskas*

Ten pat, l. 18.

ĮSAKYMAS Nr. 45. 1921 M. BIRŽELIO M. 1 D.

---

b. Krėvei-Mickevičiui, Vincui leisti dėstyti rusų kalbą Kauno Komercinėj mokykloj nuo š. m. kovo m. 10 d.[1]

Švietimo Ministeris *K. Bizauskas*

Ten pat, l. 46.

[1] Švietimo ministerijai leidus, Kauno komercijos mokykla buvo įkurta 1920 m. rugsėjo 17 d. (Ten pat, l. 39.)

ĮSAKYMAS Nr. 101. 1921 M. GRUODŽIO M. 18 D.

Atleisti nuo einamųjų pareigų [Kauno Komercinės mokyklos mokytoją] Krėvę-Mickevičių, Vincą <...> nuo š. m. rugsėjo 1 d.

Švietimo Ministeris *K. Bizauskas*

Ten pat, l. 63.

ĮSAKYMAS Nr. 21. 1922 M. KOVO 20 D.

Vaduodamasis Valstybės Tarybos priimtojo 1918 m. gruodžio m. 5 d. Universiteto statuto str. 7 ir Universiteto Tarybos nutarimais š. m. kovo m. 5, 9, 12, 13, 14 ir 18 d., tvirtinu:

V. Socialių mokslų fakultetas:

3. Vincą Krėvę-Mickevičių — ordinariniu profesorium slovėnų filologijos katedrai [1].

Švietimo Ministeris *P. Juodakis*

Ten pat, l. 71, 73.

[1] Dekanų tarybos posėdyje kovo mėn. 18 d. svarstyti Socialių mokslų fakul[te]to branduolio narių titulai <...>

1 — Vincas Krėvė Mickevičius, turįs magistro laipsnį ir mokslo darbus. Nutarta pasiūlyti profesorium slavių filologijos katedrai.

Rektorius: Prof. *J. Šimkus*
Raštinės Vedėjas: Dr. *P. Augustaitis*

Įrašas: „Tvirtinu. P. Juodakis 20/III 1922 m."

CVA, F 391, ap. 4, b. 769, l. 56.

ĮSAKYMAS Nr. 24. 1922 M. BALANDŽIO M. 4 D.

Knygų leidimo komisijos sekretorių Krėvę-Mickevičių, Vincą, jam prašant, atleisti nuo einamųjų pareigų nuo š. m. balandžio m. 1 d.

Švietimo Ministeris *P. Juodakis*

CVA, F 391, ap. 8, b. 27, l. 73.

HMFT POSĖDIS Nr. 9. 1922 M. RUGPJŪČIO 29 D.

Protokolo ištrauka

4. Fakulteto spaudos organo redagavimas	Šio organo redaktoriumi vienbalsiai išrinktas prof. Krėvė-Mickevičius; be to, į redakcijos komisiją išrinkti prof. Būga, prof. Jablonskis ir e. doc. p. Dubas.[1]

VUB RS, F96—VDU 15, p. 23.

[1] Pirmasis humanitarinių mokslų fakulteto tęstinis leidinys „Tauta ir žodis" pradėtas leisti 1923 m.

HMFT POSĖDIS Nr. 22. 1922 M. GRUODŽIO 16 D.

Protokolo ištrauka

6. „Tauta ir žodis" antro tomo spausdinimas	Visą šiam tomui medžiagą pasiima su savim prof. V. Krėvė-Mickevičius Vokietijon ir tenai rūpinasi jo atspausdinimu.[1]

Ten pat, p. 45.

[1] 1922 m. lapkričio 11 d. HMFT posėdyje buvo toks dienotvarkės punktas: „Reikalautini daiktai iš vokiečių derybose dėl karo atlyginimo". Buvo nutarta 2-jį „Tautos ir žodžio" tomą spausdinti Vokietijoje, „susitarus su atitinkamomis firmomis" (VUB RS, F96—VDU 15, l. 35).

HMFT POSĖDIS Nr. 47. 1923 M. RUGSĖJO 28 D.

Protokolo ištrauka

6. „T[autos] ir ž[odžio]" redakcijos dalykas.	K. Būgai atsisakius redaguoti „T. ir ž.", nuspręsta žurnalo redakciją pavesti V. Krėvei-Mickevičiui ir duoti jam 360 litų redakcijos stalui ir kėdėms nusipirkti.

Ten pat, p. 129.

HMFT POSĖDIS Nr. 21. 1922 M. GRUODŽIO 9 D.

Protokolo ištrauka

4. Prof. K. Mickevičiaus ir Vabalo Gudaičio užsienin delegavimas.

Vienu balsu nutarta siųsti nuo pradžios 1923 m. iki 1 d. rugsėjo m. 1923 m. Vokietijon pasitobulinti: V. Krėvę Mickevičių iš slavų literatūros ir pasiruošti prie dėstymo atitinkamo kurso labiausiai iš čechų ir lenkų literatūros ir J. Vabalą Gudaitį pasitobulinti iš pedagogijos ir psichologijos ir pasiruošti prie pedagogijos istorijos dėstymo. Abu siunčiamieji asmens privalo Fakultetui pranešti apie visą savo darbavimąsi užsieniuose ir duoti tikslią apyskaitą iš atliktų darbų.[1]

VUB RS, F96—VDU 15, p. 42.

[1] 1922 m. gruodžio 28 d. universiteto rektoriaus J. Šimkaus raštą Švietimo ministerijai dėl V. Krėvės ir J. Vabalo-Gudaičio siuntimo į užsienį ir Švietimo

ministerijos raštą Užsienio reikalų ministerijai — prašoma parūpinti tarnybinius užsienio pasus, žr. CVA, F 391, ap. 4, b. 774, l. 8; ten pat, b. 769, l. 10.

Dėl V. Krėvės kelionės į Vokietiją finansavimo vėliau buvo ilgai susirašinėjama, nes Valstybės kontrolė neleido apmokėti dienpinigių. Buvo motyvuojama tuo, kad į užsienį V. Krėvė važiavo, norėdamas pasiruošti kurso skaitymui ir kelionė „neturėjo tarnybinės komandiruotės pobūdžio" (Ten pat, b. 797, l. 59). V. Krėvės pretenzijos buvo pagrįstos, nes kartu keliavusiam J. Vabalui-Gudaičiui dienpinigiai buvo išmokėti.

Vykstančiam į Vokietiją V. Krėvei Švietimo ministerija pavedė rūpintis zoologijos vadovėlio, dainų, paveikslų ir jo dramos „Šarūnas" išspausdinimu ir išdavė jam pažymėjimą, leidžiantį rankraščius pervežti per sieną (CVA, F391, ap. 4, b. 1272, l. 144). Apie knygų spausdinimo sąlygas, apmokėjimą Berlyno leidėjui Otui Elsneriui rašoma švietimo ministro P. Juodakio rašte valstybės kontrolieriui (ten pat, l. 142) ir žemiau spausdinamame V. Krėvės laiške švietimo ministrui.

GERBIAMASIS p. MINISTERIS

Šiuo kreipiuosi prie Tamistos tiesiog, kadangi iš Knygų leidimo komisijos iki šiol jokio atsakymo negavau, nors rašiau, kad atsakymo laukiu skubiai, net telegrama. Dalykas tas, kad, mano nuomone, pigiau negalima bus niekur atspausdinti nei Zoologijos [1], nei dviejų man įteiktų gaidų knygelių [2]. Zoologija gausiai iliustruota, turinti 40 lankų, tai yra 640 didelio formato puslapių, su aptaisais atseina 2 litų 70 centų knyga. Jei pridėti dar persiuntimo ir kitų išlaidų 30 centų, t. reiškia 3 litai; knyga tokio didumo (maždaug fizika Krajevičiaus) galima bus pardavinėti brangiausia su aptaisomis 6 litai. Pigesnio vadovėlio, manau, nesurasite. Bet buvo pastatyta sąlyga greito užsakymo, ko aš visai nesulaukiau [3]. Savo vardu padaryti užsakymą nedrįstu ir bijau, kad bus pražiopsota. „Šarūno" jau gavau 1 korektūrą ir prašytau išsiuntimą avanso spaustuvei paskubinti. Čia pridedu dar sąmatą dviejų, man išvažiuojant įteiktų spaudai knygelių. Prašau telegrafu atsakyti: bus duotas užsakymas ar ne ant visų knygų. Apie „Šarūną" nekalbu, nes sulig įgaliavimo užsakymą padariau [4].

Gaidas, tikiuosi, Tamista jau gavote.

Su pagarba

V. Krėvė-Mickevičius

[1923 m. pirmoji pusė]

CVA, F 391, ap. 4, b. 1272, l. 65.

[1] J. Elisono „Zoologijos vadovėlis aukštesniosioms mokykloms" O. Elsnerio spaustuvėje Berlyne buvo išspausdintas 1925 m.

[2] Berlyne spaustuvėje Berliner Musikalien Druckerei G. m. b. H. 1925 m. buvo išspausdinti M. K. Čiurlionio „Muzikos kūriniai". Tikriausiai jų spausdinimu ir rūpinosi V. Krėvė.

[3] O. Elsneris sutiko padaryti 20% nuolaidą už knygų išspausdinimą, jeigu 60% bus sumokėta nustatytu laiku (iki 1923 m. vasario 17 d.). Dėl Valstybės kontrolės trukdymų Švietimo ministerija negalėjo išsiųsti reikalaujamų pinigų ir nuolaidos negavo (CVA, F 391, ap. 4, b. 1272, l. 142).

[4] O. Elsnerio spaustuvėje V. Krėvės „Šarūno" d. 1 buvo išspausdinta 1923, d. 2 — 1925 m.

KNYGŲ LEIDIMO KOMISIJAI
„Skaitymų" Redaktoriaus
V. Krėvės-Mickevičiaus

PAREIŠKIMAS

Šiuo prašau leisti pavaduoti mane „Skaitymų" redagavime Liudui Girai, nes aš išvažiuoju keliems mėnesiams užsienin [1]. Liudas Gira turėtų pradėti redagavimo darbą nuo 22-jų knygų.

Kaunas, 1923.I.25 *V. Krėvė-Mickevičius*

CVA, F 391, ap. 4, b. 1271, l. 53.

[1] 1923 m. pradžioje V. Krėvė išvyko į Vokietiją studijų tikslais.

Nuorašas

VINCO KRĖVĖS-MICKEVIČIAUS

CURRICULUM VITAE

Kilęs esu iš Subartonių sodžiaus, pirma Trakų, dabar Alytaus apskr. Gimnaziją baigiau 1904 m. Tų pačių metų rugpjūčio mėn. įstojau į Kijevo Universiteto filologijos istorijos fakultetą. Prasidėjus 1905 m. studentų streikui, gavęs iš Kijevo Universiteto stipendiją 30 rubl. mėnesiui, buvau išvažiavęs užsienin. Klausiau tris pusmečius Prahos ir keturis pusmečius Lembergo [1] Universitete, kur 1908 m. gegužės mėn. gavau filosofijos daktaro laipsnį. Grįžęs Kijevan, pateikiau Universiteto Tarybai prašymą užskaityti man išbūtus užsienyj semestrus ir leisti laikyti Valstybinius egzaminus. Švietimo Ministeriui Švarcui sutikus, 1908 m. rugsėjo m. laikiau Valstybinius egzaminus, gavau pirmo laipsnio dip-

lomą ir didelį aukso medalį už anksčiau pateiktą fakultetui darbą: „Prarodina indoevropeicev". Minėtasis darbas buvo spausdintas „Kijevo Universiteto filologijos-istorijos fakulteto žiniose", kuriais metais, neatmenu.[2] Rankraštis to veikalo per prof. Volterį buvo įteiktas Lietuvių Mokslo Draugijos archyvui[3]. Baigęs Universitetą, buvau paskirtas stipendijatu, 1908—1909 mokslo metais mokytojavau Kijeve Mokytojų draugijos komercinėj mokykloj.[4] Likus Kijevo apygardos globėju Ziltovui, aš, kaipo katalikas, neturėdamas teisės Kijevo apygardoj mokytojauti, netekau vietos Komercijos mokykloj. Negalėdamas iš stipendijos pragyventi (600 rubl. metams), išvažiavau mokytojauti į Baku m., kur 1909 m. rugpjūčio mėn. buvau paskirtas rusų kalbos ir literatūros mokytoju[5]. Nuo rugsėjo 15 d. ligi lapkričio pabaigos 1911 m. laikiau magistranto egzaminus. Rugsėjo mėn. 1912 m.[6] gyniau Kijeve universitete disertaciją: „Pervonačalnoje značenije slova „Pratjekabuddha", dalneišaja evoliucija etogo poniatija v sanskritskoi klassičeskoi literature". Darbas buvo spausdintas Kijeve 1914 su prof. Fr. Knauero prakalba[7], kurio pasiūlymu buvau manęs likti docentauti Kijevo universitete, prad. nuo 1915—1916 mokslo metų. Bet prof. Fr. Knaueras buvo ištremtas, kaipo neištikimas dvilypis (rusų ir vokiečių) pilietis, kurio sūnūs tarnavo vokiečių kariuomenėj, ir dėl karo įvykių, o taipogi pragyvenimo sąlygų man neteko persikelti Kijevan ir aš likau toliau eiti realinės mokyklos m. Baku mokytojaus pareigas ir 1919 m. spalių mėn. Pedagogų Tarybos nutarimu kurį laiką ėjau vyriausiojo mokytojo (direktoriaus) pareigas. 1912—1914 m. turėjau Liaudies universitete Baku m. paskaitas apie senovės rytų tikybas: bud[a]izmą[8], bramanizmą[9], mazdeizmą[10] ir mithraizmą[11]. Azerbaidžano respublikos valdžiai įkūrus Baku m. Universitetą, buvau į jį pakviestas skaityti paskaitas. 1919—1920 mokslo metais ten dėsčiau senąją bulgarų kalbą. Paskaitos tęsėsi tik vieną semestrą <...>

Mokslo darbais pasigirti negaliu, jų sąrašas labai trumpas. Be aukščiau nurodytų, galiu pavadinti dar tik vieną: „Zależności „Silviludia" M. Sarbiewskiego od poematu M. Husowskiego o zubrze" („Carmen de statura, feritate ac venatione bisontis 1523") Lwów, 1908 r. Drukarnia Gubrinowicza (pusl. 69)[12]. Rankraštis irgi per prof. Volterį įduotas L. Mokslo Draugijos archyvui[13]. Visą laiką buvau atsidavęs daugiausia literatūros darbams, o nuo 1914 metų išimtinai tik jiems. Visų literatūros darbų neminėsiu, pavadinsiu tik du, kurie atsirado kaipo studijų vaisiai: 1) „Wrogie moce. Poemat na tle religijnych wierzeń starożytnej Persji. „Frustra", Kijow, 1913 r. Wyd. Idzikowskiego"[14] ir 2) „Pratjekabuddha, Šventųjų Gango vilnių pasaka. Vilnius, 1913 m."[15].

1920—1922 m. atskirose „Skaitymų“ knygose tilpo šie mano straipsniai:

1) „Kazio Puidos „Rytų Svečias“, keturių veiksmų istorijos kronika“ (II kn.)[16]
2) „Vydūno „Žvaigždžių takais“, triveiksmė dramos pasaka“ (VI kn.)[17]
3) „Proletarų poezija Rusuos“ (IX kn.)[18]
4) „Bolševikų dienų poezija Rusuose“ (XI kn.)[19]
5) „Sovietų poezijos pamatinės idėjos“ (XII kn.)[20]
6) „Janonio raštai“ (XIV kn.)[21]

[1922 m.] (pas.) Krėvė Mickevičius

CVA, F 391, ap. 4, b. 763, l. 131. 22.

[1] Lembergas — vokiškas Lvovo miesto pavadinimas.

[2] Tikslus žurnalo pavadinimas: „Университетские известия“. Jame buvo spausdinami įvairaus turinio mokslo darbai bei informacinė medžiaga. V. Krėvės darbas „Indoeuropiečių protėvynė“ žurnale nebuvo išspausdintas. V. Jocaičio išverstas į lietuvių kalbą pasirodė „Tautoje ir žodyje“ (t. 1—4, 1923—1926), o 1927 m. pasirodė atskira knyga. Už vertimą V. Jocaičiui atlygino humanitarinių mokslų fakultetas (CVA, F 391, ap. 4, b. 797, l. 37).

[3] V. Krėvės studijos „Indoeuropiečių protėvynė“ fragmentai rusų kalba yra Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne (sign. F1—321, 269). Atrodo, kad ten jie pateko iš Lietuvių mokslo draugijos rinkinių.

[4] Kituose dokumentuose ta įstaiga kitaip vadinama — rašoma, kad V. Krėvė dirbo Svetošino komercinėje mokykloje.

[5] Baku realinėje gimnazijoje V. Krėvė dirbo nuo 1909 m. rugsėjo 20 d. (Kultūros barai, 1971, Nr. 7, p. 58).

[6] Rankraštyje klaidingai nurodoma 1918 m. data; kituose dokumentuose tvirtinama, kad disertaciją V. Krėvė gynė 1912 m.

[7] Kur buvo išspausdintas V. Krėvės darbas „Первоначальное значение...“, nustatyti nepavyko.

[8] Tekste žodis įrašytas ne visai aiškiai. Budizmas (budaizmas?) — religija, atsiradusi VI a. prieš m. e. Indijoje ir pavadinta pagal legendinį kūrėją Sidharthą, pramintą Buda (apšviestuoju).

[9] Brahmanizmas (bramanizmas) — vergovinės visuomenės religija, atsiradusi Indijoje X—IX a. prieš m. e. ir pakeitusi senąją indų religiją vedizmą.

[10] Mazdaizmas (mazdeizmas) — senovės Irano ir Azerbaidžano religija, pavadinta pagal dievybę Agura-Mazda.

[11] Mitraizmas — senovės Irano, senovės Indijos ir kitose religijose Mitros kultas. Mitra — senovės iraniečių ir vedų mitologijoje — saulės, šviesos, tyrumo ir tiesos dievas.

[12] Bibliotekose ir bibliografijos šaltiniuose nepavyko surasti V. Krėvės darbo „Zależności „Silviludia“.

[13] Nepavyko šio darbo rankraščio rasti buvusiame Lietuvių mokslo draugijos rankraščių fonde.

[14] Trijų studentų (Al. Krasovskio, M. Voroneckio ir V. Krėvės, pasirašiusio pseudonimu Waydelota) kūrinių rinkinys „Frustra“ pasirodė 1907 m. Kijeve, tačiau carinės valdžios buvo konfiskuotas. Pateikiame knygos bibliografinį aprašą ir joje išspausdintų V. Krėvės kūrinių sąrašą.

Frustra.— Kijow, nakład księgarni L. Idzikowskiego, „Drukarnia Polska", 1907.— 167 p.

Waydelota: Znamię Kainowe [eilėr.].— Wrogie moce [prozos kūrinys].— „Jam varjat! to co?" [poema].— „Dawno już, dawno, w dniach jeszcze dziecińśtwa..." [proza].— „Gdy dusza w bolu rozpocznym kona" [keturių eilėr. ciklas I—IV be antraščių], p. 119—167.

Pastabą, kad kūrinys „Wrogie moce" yra „Poemat na tle religijnych wierzeń starożytnej Persji", V. Krėvė įrašė autobiografijoje — „Frustros" publikacijoje jos nėra. Šis kūrinys lietuvių kalba antrašte „Priešingos jėgos" buvo išspausdintas 1930 m. V. Krėvės „Raštų" t. 10.

[15] V. Krėvės kūrinys „Pratjekabuddha. Šventųjų Gango vilnių pasaka" pirmą kartą buvo išspausdintas žurnale „Vaivorykštė" (1913, kn. 1) ir tais pat metais išleistas atskira knygele.

[16] Kazys Puida. Rytų svečias...— Skaitymai, 1921, kn. 2, p. 136—143.— Parašas: *M. K.*

[17] Vydūnas. Žvaigždžių takai...— Skaitymai, 1921, kn. 6, p. 120—129.— Parašas: *J. Kindaras.*

[18] Proletarų poezija Rusuos.— Skaitymai, 1921, kn. 9, p. 96—110.— Parašas: *M. Kemšis.*

[19] Bolševikų dienų poezija Rusuose.— Skaitymai, 1921, kn. 11, p. 95—114.— Parašas: *M. Kemšis.*

[20] Sovietų poezijos pamatinės idėjos.— Skaitymai, 1921, kn. 12, p. 91—104.— Parašas: *M. Kemšis.*

[21] Janonio Raštai.— Skaitymai, 1922, kn. 14, p. 91—114.— Parašas: *M. Kemšis.*

[22] Kauno universiteto mokomojo personalo sąraše, kur pateikta duomenų apie dėstytojus ir jų mokslo darbus, yra toks pat, kaip ir autobiografijoj, V. Krėvės darbų sąrašas — mašinraštis su įrašais ranka (CVA, F391, ap. 4, b. 775, l. 305).

ANKETA

KLAUSIAMASAI LAPAS

1	Pavardė ir vardas	Krėvė Mickevičius, Vincas
Mokslo darbai Mokslo cenzas	2 Kurią mokyklą yra baigęs	*Lvovo Universitetą. Paskui Valstybinius kvotimus laikiau Kijevo Un-te 1908 m. (dipl. I laipsnio)*
	3 Kada ir kokį laipsnį yra įgijęs	*1908 dipl. I laipsnio (ir aukso med.)* *1912 m.— magistrantas* *1913 m.— mag* [istras]
	4 Kuriuos mokslo darbus yra parašęs ir kur jie yra spausdinti?	1) *Прародина Индоевропейцев (disert.) Киев. 1913 г. Lietuvių kalba atspausd. „Tautos ir Žodžio" I—IV kn.*[1] 2) *Личность Лермонтова в изображении современников по их воспоминаниям («Русская старина»)* [2].

1	Pavardė ir vardas	Krėvė Mickevičius, Vincas

3) *Учение о пратьекабудах («Каспий», 1917)* [3].
4) *Sovietų poezijos pamatinės idėjos („Skaitymai")*[4].
5) *Bolševikų poezija Rusuose („Skaitymai").*
6) *Proletarų poezija Rusuos („Skaitymai").*
7) *Rusų emigrantų kūryba („Skaitymai")*[5].
8) *Vydūnas. Žvaigždžių takai („Skaitymai").*
9) *Janonio kūryba („Skaitymai").*
10) *Faustas Kirša, jo „Aidų aidužiai" („Skaitymai") ir kiti...*

Stažas

5	Mokymo stažas aukštojoj mokykloj.	*Baku Universitetas 1919—1920.* *Aukštieji kursai Kaune 1921.* *Lietuvos Un-tas — nuo dienos įsikūr[imo].*

Titulai

6	Kada ir kuriuo titulu yra pakviestas į Universitetą?	*Pono prezidento įsakymu paskirtas į Sociolog. mokslų fakulteto, vėliau į Humanit. mokslų fakulteto branduolį ordin. prof. titulu.*
7	Nuo kurio laiko, kurį titulą turi dabar?	*Visą laiką ord. prof. titulą.*

Parašas *V. Krėvė Mickevičius*

Klausiamąjį lapą patikrinau
Dekanas *V. Krėvė Mickevičius*

Pastaba: Einant p. Švietimo Ministerio raštu š. m. [1925 m.] gruodžio 9 d. N 13206, šios žinios reikalingos paduoti Švietimo Ministerijai.
Užpildytą lapą prašoma prisiųsti Dekanui iki š. m. gruodžio 15 d.

CVA, F631, ap. 12, b. 184, l. 10.

[1] Žr. pastabas prie V. Krėvės 1922 m. autobiografijos.

[2] Nurodyto straipsnio apie M. Lermontovą žurnale „Русская старина" nėra; nepavyko jo rasti nei kituose leidiniuose. V. Krėvė M. Lermontovo kūryba domėjosi, apie jį skaitė paskaitas Baku liaudies universitete. Paskaitų ciklo „M. J. Lermontovo asmenybė jo kūryboje" tezės buvo išspausdintos to miesto laikraštyje „Каспий" (1914, sausio 15 ir 22 d.). Informacijos tuo klausimu pateikė J. Skliutauskas straipsnyje „Apie Vinco Krėvės Mickevičiaus gyvenimą ir veiklą Baku mieste" (Pergalė, 1961, Nr. 2, p. 148). V. Arzumanovas straipsnyje „Vinco Krėvės jaunystė „Ugnies šalyje" (Kultūros barai, 1971, Nr. 7, p. 59) rašo, kad laikraštyje „Каспий" V. Krėvė išspausdino straipsnį „Apie Lermontovo kūrybą".

[3] Paskaitas apie budizmą V. Krėvė skaitė Baku liaudies universitete. Apie Rytų tautų religiją laikraštyje „Каспий" buvo išspausdinta V. Krėvės straipsnių ir paskaitų tezių (*Arzumanovas V.* Vinco Krėvės jaunystė „Ugnies šalyje".— Ten pat).

[4] Pastabas apie žurnale „Skaitymai" išspausdintus V. Krėvės straipsnius žr. prie 1922 m. autobiografijos.

[5] Straipsnis „Rusų emigrantų kūryba" žurnale „Skaitymai" nebuvo išspausdintas.

HMFT POSĖDIS Nr. 115. 1925 M. BIRŽELIO 9 D.

Protokolo ištrauka

2. Fakulteto rinkimai. Slaptu balsavimu renkami kitiems mokslo metams — 1925—1926 m. f-to dekanas, sekretorius, komisijų nariai ir įstaigų vedėjai. Išrinkti:
1. F-to Dekanas o. prof. V. Krėvė-Mickevičius (16 bals. prieš 3).[1]

CVA, F391, ap. 4, b. 797, l. 53.

[1] V. Krėvė dekanu buvo perrenkamas iki 1936 m.

DĖL K. BŪGOS RANKRAŠČIŲ PERDAVIMO FAKULTETUI

Lietuvos Respublika
Universitetas
1926 m. birželio m. 16 d.

Ponui
Švietimo Ministeriui,

Nr. 2677
Kaunas

Einant Humanitarinių mokslų fakulteto nutarimu, prašau poną Švietimo Ministerį duoti parėdymą išduoti Humanitarinių mokslų fakultetui a. a. prof. K. Būgos raštus, kad fakultetas galėtų organizuoti tolesnį vykdymą mirusio profesoriaus K. Būgos lietuvių kalbos žodyno leidimo darbą. Be to, ten randasi daug dialektologinės medžiagos, rinktos Humanitarinių mokslų fakulteto lėšomis ir parėdymu. Medžiaga toji rinkta buvo ne vien prof. Būgos, bet tam tikros komisijos, kurią sudarė K. Būga, E. Volteris ir A. Sennas. Ji pripuolamai pateko K. Būgos archyvan, jam susirgus. Šioji medžiaga labai reikalinga Fakultetui, kaipo pamatas lietuvių kalbos dialektologijos paskaitoms.

Humanitarinių mokslų fakultetas randa reikalo prašyti Poną Švietimo Ministerį a. a. Būgos knygas perduoti Lietuvos Univer-

siteto fundamentalei bibliotekai, kad tuo būdu būtų papildytas ten jau esamas gana turtingos lituanistikos skyrius.

V. Krėvė Mickevičius
Humanitarinių mokslų fak-to
Dekanas
Sekretorius [1]

Įrašai: „Principe sutinku. *V. Čepinskis* 21.VI.26"
„Į Lietuvių kalbos žodyno bylą".

CVA, F391, ap. 4, b. 809, l. 5.
[1] Rašte sekretoriaus parašo nėra.

HMFT POSĖDIS Nr. 129. 1926 M. RUGSĖJO 14 D.

Protokolo ištrauka

2. Lietuvių kalbos žodyno reikalu.	Dekanas [V. Krėvė] praneša posėdžiui, kad fakultetui prašant, Švietimo Ministeris yra pavedęs humanit. f-tui K. Būgos visą Lietuvių kalbos žodyno medžiagą ir tam reikalui skirtų lėšų 30.000 Lt. Be to, jisai, dekanas, siūlo f-tui rinkti komisiją Lietuvių kalbos žodyno medžiagai tvarkyti. Nutarta. Rinkti Lietuvių kalbos žodyno komisiją iš J. Jablonskio, J. Balčikonio <...>, A. Senno ir V. Krėvės-Mickevičiaus, prašyti Švietimo Ministerį leisti mokėti komisijos pirmininkui J. Jablonskiui 800 Lt. atlyginimo.

VUB RS, F96—VDU 17, l. 2.

HMFT POSĖDIS Nr. 131. 1926 M. SPALIO 29 D.

Protokolo ištrauka

15. V. Krėvės-Mickevičiaus sukaktuvių paminėjimas.	Fakulteto taryba, atsimindama prof. V. Krėvės-Mickevičiaus 20 m. jojo literatūrinio darbo sukaktuves ir įvertindama

jojo nuopelnus lietuvių literatūros ir kultūros dirvoje, sveikina jubiliatą ir linki jam tiek pat sėkmingai tęsti kūrybos darbą.

VUB RS, F96—VDU 17, l. 15.

HMFT POSĖDIS Nr. 134. 1927 M. VASARIO 11 D.
Protokolo ištrauka

1. H[umanitarinių] M. F. redakt. rinkimai.

Nutarta. Slaptu balsavimu (8 bals. prieš 5.— 1.—1) H. M. F. Raštų [1] redaktorium išrinktas nuo š. m. vasario mėn. V. Krėvė Mickevičius.

VUB RS, F96—VDU 17, l. 26.

[1] „Humanitarinių mokslų fakulteto raštai" buvo leidžiami nuo 1925 m.

HMFT POSĖDIS Nr. 136. 1927 M. BALANDŽIO 29 D.
Protokolo ištrauka

1. Mūsų u[niversiteto] profesorių pakvietimas atsilankyti Suomijos u[niversite]tuose.

Suomijos u-to profesoriai kviečia mūsų u-to profesorius atsilankyti Suomijos u-tuose š. m. geguž. pabaigoje. Mūsų u-to senatas siūlo f-tams deleguoti po du profesorius nuo kiekvieno f[akulte]to.

Nutarta. Deleguoti iš Hum. m. f-to V. Krėvę Mickevičių ir I. Jonyną.[1]

VUB RS, F96—VDU 17, l. 38.

[1] 1926 m. gegužės 31—birželio 6 dienomis Lietuvoje viešėjo Suomijos profesoriai. Lietuvos universiteto profesoriai vyko į Suomiją atsakomajam vizitui.

HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR LITERATŪROS DRAUGIJA

1926 m. kilo sumanymas prie Lietuvos universiteto humanitarinių mokslų fakulteto įkurti humanitarinių mokslų ir literatūros draugiją. Buvo išrinkta komisija draugijos nuostatams parengti. HMF taryba spalio 29 d. posėdyje Nr. 131 svarstė ir priėmė draugijos nuostatų projektą (CVA, F391, ap. 4, b. 818, l. 76). Archyve yra docentų P. Augustaičio ir P. Brenderio pasirašyti

draugijos nuostatai (ten pat, l. 57—58). Buvo numatyta įkurti keturis skyrius: literatūros, istorijos, filologijos ir filosofijos. HMF tarybos 1927 m. vasario 21 d. posėdyje Nr. 134 svarstytas draugijos skyrių branduolių sudarymas. V. Krėvei pavesta sudaryti literatūros skyriaus branduolį (ten pat, l. 51). HMF tarybos 1927 m. kovo 25 d. posėdyje Nr. 135 fakulteto dekanas V. Krėvė pranešė tarybai, kad literatūros mokslininkų ir rašytojų susirinkime pasiūlyta į skyriaus branduolį M. Biržišką, V. Mykolaitį, V. Krėvę-Mickevičių, Maironį, J. Tumą. Fakulteto taryba šiuos kandidatus patvirtino (CVA, F391, ap. 4, b. 822, l. 5). 1927 m. kovo 25 d. reikėtų laikyti humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos literatūros skyriaus įkūrimo data. Jo pirmininku buvo V. Krėvė, sekretorium V. Mykolaitis, iždininku J. Tumas. Draugijos literatūros skyrius rūpinosi užsienio grožinės literatūros vertimais į lietuvių kalbą ir jų spausdinimu, siūlė Švietimo ministerijai leisti literatūros žurnalą. Tos draugijos vardu 1936 m. ėjo pažangus žurnalas „Literatūra". Prie humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos literatūros skyriaus 1926—1927 m. veikė knygų leidykla „Universitas", leidusi originalios ir verstinės grožinės literatūros kūrinius.

Dalis humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos literatūros skyrių liečiančių dokumentų buvo išspausdinta „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimuose" (1967, t. 6), keletas skelbiama čia.

Lietuvos Universiteto
Hum. mokslų fakultetas
Humanitarinių mokslų ir
literatūros draugija
Literatūros skyrius
1927 m. lapkričio m. 5 d.
Nr. 1

PONUI ŠVIETIMO MINISTERIUI

PAREIŠKIMAS

Viena didžiausių šių dienų mūsų intelektualinio gyvenimo spraga, ypatingai brėstančios mokyklų jaunuomenės jaučiama — tai rimtos lektūros stoka. Pastebėta, kad baigusieji mūsų aukštesniąsias mokyklas abiturientai nėra susipažinę nė su įžymiausiais pasaulinės literatūros kūriniais. Nereikia įrodinėti, kaip neigiamai tai atsiliepia į visą jų išsilavinimą, o dėl to ir apskritai į visą Lietuvos kultūros gyvenimą.

Naujai susiorganizavusi prie Humanitarinių mokslų fakulteto Humanitarinių mokslų ir literatūros draugija yra pasiryžusi šitą įkyrią spragą kaip galima greičiau papildyti, parūpindama gerų Europos klasikų vertimų, pavesdama tą darbą atlikti Literatūros sekcijai. Pirmon eilėn sekcija yra nusistačiusi versti Vakarų Europos klasikų įžymesnius veikalus.

Sekcijos posėdy šių 1927 metų spalio mėn. 29 d. buvo nutarta kreiptis į poną Švietimo MINISTERĮ parūpinti šiam tikslui lėšų,

pradžiai bent 30 000 litų, kurie būtų sekcijai suteikti iš Knygų leidimo komisijos sekančių 1928 metų sąmatos paskolos forma ir kurie būtų Švietimo ministerijai grąžinti atitinkamos vertės knygomis. Literatūros sekcija sutinka dėl leistinų knygų pasirinkimo tartis su Švietimo ministerija ir tokiu būdu savo darbą koordinuoti su ministerijos planais ir programomis.

Prof. V. Krėvė Mickevičius
Literatūros sekcijos pirmininkas

Doc. V. Mykolaitis-Putinas
Literatūros sekcijos sekretorius

Įrašai: „Išversta „Venecijos pirklys" Seksp., „Šykštuolis" Moljero, „Tartiufas" Moljero", „P. Girai pr[ašom] įnešti į posėdį K. Š[akenis] 7/XI [1927]".

MACB RS, F96—297, l. 12.

Lietuvos Universiteto
Hum. mokslų fakultetas
Humanitarinių mokslų ir literatūros draugija
Literatūros skyrius
1928 m. balandžio m. 18 d.
Nr. 6

PONUI ŠVIETIMO MINISTERIUI

PAREIŠKIMAS

Patiekdami Tamistos patarimu Ministerių Kabinetui pareiškimą Europos klasikų vertimo ir leidimo reikalu, tikimės, Pone Ministeri, kad Tamista, įnešdamas mūsų prašymą Ministerių Kabinetan, palaikysi jį visu savo autoritetu ne tik kaipo Švietimo Ministeris, bet ir kaipo žymus literatas, kuriam literatūros bei kultūros augimas rūpi tiek pat ir daugiau negu mums.

V. Krėvė Mickevičius
Hum. m. ir lit. dr. Literatūros sekcijos Pirmininkas
V. Mykolaitis-Putinas
Sekretorius

Įrašas: „Knygų leidimo komisijai. 19/IV /19/28 m. *K. Š[akenis]*"

Ten pat, l. 13.

Lietuvos Universiteto
Hum. mokslų fakultetas
Humanitarinių mokslų
ir literatūros draugija
Literatūros skyrius LIETUVOS MINISTERIŲ KABINETUI
1928 m. balandžio 18 d.
Nr. 5

Humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos LITERATŪROS SEKCIJA yra pasiryžusi tvarkyti ir organizuoti dailiosios literatūros kūrinių vertimo ir leidimo darbą. Gautomis iš Švietimo ministerijos lėšomis jau išspausdinta Moljero „ŠYKŠTUOLIS" (S. Čiurlionienės vertimas)[1] ir Ibseno „HELGELANDO KOVOTOJAI" (P. Vaičiūno vertimas), spausdinama Meterlinko „MARIJA-MAGDELENA" ir Moljero „TARTIUFAS", paruošta spaudai Šekspyro „HAMLETAS"[2], A. France „THAIS"[3] ir dar keletas Ibseno, Moljero ir Šekspyro kūrinių[4].— Visi šitie vertimai buvo pagaminti atsitinkamai, be iš anksto numatyto plano, nes Sekcija, gaudama mažas sumas ir neturėdama patikrintų kreditų, negali planingai darbo suorganizuoti ir iš anksto užangažuoti vertėjus. Taip dalykams esant, trukdosi darbas ir visas, taip šiandien pribrendęs, vertimų reikalas negali būti tinkamai išspręstas.

Todėl mes ir prašome Ministerių kabinetą iš jo žinioje esamų sumų atidaryti minėtosios draugijos LITERATŪROS SEKCIJAI jos Kasininko kan. J. Tumo-Vaižganto vardu kreditą 40 000 litų, kad, turėdama patikrintas lėšas, ji galėtų vertimų darbą planingai ir tinkamai tęsti.

Iš gautųjų kreditų atsiskaitymo tvarka ir sąlygos Ponui Švietimo Ministeriui yra žinomos.

V. Krėvė Mickevičius
H. M. ir L. Dr. Literatūros sekcijos
Pirmininkas

V. Mykolaitis-Putinas
Sekretorius

MACB RS, F96—290, l. 1.

[1] S. Čiurlionienės-Kymantaitės išverstas Moljero komedijas „Šykštuolis" ir „Tartiufas", P. Vaičiūno — H. Ibseno dramą „Helgelando kovotojai", J. Talmanto — M. Meterlinko dramą „Marija Magdelena" išleido leidykla „Universitas" Švietimo ministerijos lėšomis.

[2] V. Šekspyro „Hamletas" iš spaudos neišėjo.

[3] A. Simėno išverstas A. Franso romanas „Taisa" išspausdintas 1931 m. Klaipėdoje. Leidėjas nenurodytas.

[4] Daugiau šių autorių kūrinių leidykla „Universitas" nėra išleidusi.

Lietuvos Universiteto
Hum. mokslų fakultetas
Humanitarinių mokslų ir
literatūros Draugija
Literatūros skyrius
1928 m. balandžio m. 18 d.
Nr. 7

PONUI ŠVIETIMO MINISTERIUI

PAREIŠKIMAS

Daug kas mūsų, kam rūpi Lietuvos dvasinis gyvenimas, dažnai nusiskundžiame, kad mes iki šiol vis dar neturime nuolatinio literatūros žurnalo, kuriam rūpėtų ne atskiros srovės bei kiti specifiniai tikslai mūsų literatūroj, bet grynai mūsų dailiosios raštijos augimas ir šiaipjau įvairūs meno reikalai bei rimta kritika.

Kaip rodo mums pats gyvenimas, leisti tokiam žurnalui kol kas neužtenka vien tik gerų norų bei tvirto pasiryžimo. Čia reikia, kad pati Vyriausybė šiuo bei kitu būdu ateitų į pagelbą mūsų literatams šiame visai lietuvių tautai svarbiame reikale. Juk per dešimtį metų nepriklausomo gyvenimo dailiajai literatūrai, palyginus ją su kitomis meno šakomis, beveik nieko neduota, ir todėl mūsų dailioji literatūra vos vegetuoja, o to pasėkos — bendras dvasinis skurdas, bendras nesijdomavimas literatūra ir kultūriniu gyvenimu tiek mūsų visuomenėje, tiek ir mokykloje. Stoka rimto literatūros žurnalo nuvedė jaunuomenę į literatūrai žalingus šuntakius.

Ypač mokykla kenčia, neturėdama savo pastogėje nei vieno žurnalėlio, kuris švelniai veiktų ir auklėtų jaunąsias moksleivių sielas, o taipogi informuotų ir pačius mokytojus apie rimtą mūsų ir užsienio dailiąją literatūrą.

Tat susidariusi prie Humanitarinių mokslų fakulteto mokslo ir literatūros draugija norėtų mūsų šių dienų literatūrą išjudinti iš liūdnos stagnacijos ir visiško jos apmirimo. O tai padaryti būtų galima leidžiant žurnalą, pradžioj nors retkarčiais, keturiskart į metus, almanacho pavidalu, kuriame tilptų kokie penki lankai dailiosios literatūros, pirmiausia mūsų, o paskum ir verstinos iš naujųjų autorių, du lanku kritikos ir vienas lankas šiaipjau įvairiems meno ir kultūros reikalams.

Kadangi tam sumanytam žurnalui almanachui rūpėtų ne atskiros srovės bei beprasmiški klaidžiojimai mūsų literatūros dirvonuose, o vien tik rimtas, sąžiningas, kūrybiškas ugdymas mūsų dailiosios raštijos ir bendrai mūsų kultūrinio gyvenimo daigai,

tai mes manome, kad Švietimo ministerija mielai paremtų tokio žurnalo atsiradimą mūsų padangėje. O tai ji padaryti galėtų, užprenumeruodama tą žurnalą mokykloms, ir tuo būdu būtų pasiekti du tikslu: pagerėtų mūsų dailiosios literatūros dabar tokia skurdi būklė, ir mūsų mokyklos turėtų nors vieną žmoniškesnį, jos prieinamą, gyvais meno ir kultūros reikalais susirūpinusį žurnalą.

Jeigu Švietimo ministerija, tam darbui pritardama, užprenumeruotų tą žurnalą visoms mokykloms, tiek liaudies, tiek vidurin. ir aukštesniosioms, galėtume Švietimo ministerijai suteikti knygą aštuonių spaudos lankų didumo už du litu, pristatydami reikalingą egzempliorių skaičių tiesiog Švietimo ministerijai. Prenumeratą sutiktume gauti už kiekvieną knygą atskirai.

V. Krėvė Mickevičius
Hum. m. ir lit. Dr. Literatūros sekcijos pirmininkas

V. Mykolaitis-Putinas
Sekretorius

Įrašas: „Knygų leidimo komisijai. *K. Š[akenis].* 19/IV. [19]28 m."

MACB RS, F96—297, l. 14.

PONUI LIETUVOS VALSTYBĖS MINISTERIUI PIRMININKUI

PAREIŠKIMAS

Human. m. bei lit. draugijos Literatūros skyrius, apsvarstęs Pono Ministerio Pirmininko padarytąjį man pasiūlymą, mielai sutinka parūpinti visą eilę gerai atliktų pasaulinės literatūros kūrinių vertimų. Kad tie vertimai būtų prieinami net neturtingiems visuomenės sluoksniams ir mokslus einančiam jaunimui, Literatūros skyrius mano, kad geriausia būtų leisti juos nedidelėmis knygelėmis ligi 8 lankų (128 pusl.) ir kainą nustatyti žemą, nebrangiau, kaip po 2 litu knygai.

Verčiami ir spausdinami būtų pirmoje eilėje pasaulinės literatūros žymiausiųjų rašytojų klasikų kūriniai, būtinai reikalingi

aukštesniosioms ir viduriniosioms mokykloms, ir antroje eilėje — šių dienų pasaulinės literatūros žymesnieji dalykai.

Subūręs apie save veik visus geresniuosius lietuvių rašytojus ir vertėjus, Literatūros skyrius jo turimomis kūrybinėmis pajėgomis galėtų tokių vertimų paruošti ir išleisti per metus, jei tik būtų užtenkamai lėšų, mažiausiai 36 knygas (3 knygos kas mėnuo), viso apie 288 spaudos lankus. Tai apsieitų: spausdinimas — 61.920 litų (215 litų lankas×288 lankai) ir vertėjams honoraras — 43.200 litų (1200 litų kn.×36 kn.), viso 105.120 litų. Tos 36 knygos, išspausdinus kiekvienos jų po 3.000 egz. (šiandieninis vidut. liet. knygos tiražas), sudarytų viso 108.000 egzempl., brutto vertės 216.000 litų. Atskaičius iš šios sumos knygynams komiso 35% (75.600 litų), pasiliktų grynų pajamų 150.000 litų; tie pinigai, kad ir negrįžtų, žinoma, per vienus metus, bet vis dėlto po metų kitų (vidut. 3—4 met.) neabejotinai grįžtų. Literatūros skyrius — ta proga priminsiu — jau šiandien panašų darbą, nors ir mažam maštabe, vykdo ir jau yra išleidęs per kelis paskutinius mėnesius septynis veikalus.

Literatūros skyrius galėtų to darbo imtis tik tada, kai reikalingos tam lėšos būtų įneštos sąskaiton jau tai iš karto, jau tai dalimis. Iš gautųjų lėšų Literatūros skyrius atsiskaitytų su Valstybės iždu, grąžindamas paskolą knygomis, kurias galėtų pasiimti savo žinion Švietimo Ministerija, turinti savo knygų platinimo ir pardavinėjimo aparatą, ar kita kuri įstaiga, pono Ministerio Pirmininko nurodyta.

Jei ponas Ministeris Pirmininkas rastų galima suteikti šiam reikalui lėšų, prašyčiau išrašyti orderį Literatūros skyriaus kasininko doc. J. Tumo vardu.

Rašytojų, knygininkų, o taip pat ir jaunuomenės auklėtojų labai nusiskundžiama šiandien, kad lietuviškoji knyga palyginti vis dar labai menkai tesiplatina. Tai yra faktas ir tai bus, ligi mes nepradėsime mūsų plačiosios visuomenės toje kryptyje tinkamai auklėti, būtent dominti ją lietuviškąja knyga ir raginti prie jos skaitymo ir platinimo. Tinkamiausia tam priemonė tai būtų rimto literatūros žurnalo leidimas. Iki šiol tokio žurnalo Lietuvoje visai nėra ir pastangos jį sukurti be Vyriausybės pašalpos teigiamų vaisių nedavė. Svarbiausios priežastys tam buvo: per brangi tokių žurnalų kaina ir gal ne visai tinkama jų programa ir redagavimas.

Literatūros skyrius su dideliu džiaugsmu imtųsi ir to darbo, jeigu jis nors vieneriems pirmiesiems metams gautų iš Vyriausybės atitinkamą pašalpą. Tokio žurnalo leidimas reikalautų šitokių išlaidų:

1. Žurnalas turėtų būti mėnesinis, šešių spaudos lankų didumo, kas sudarytų per metus viso 72 spaudos lankus. Jų spausdinimo išlaidos siektų 25.000 (350 litų lankas×72 l.); 2. Honorarams reiktų numatyti ligi 24.192 l. (50 centų eilutei, 42 eil. pusl.=21 lit.; 16 pusl.×21 litas=336 litai lankas arba 72 lanku=24.192 litu). Viso žurnalui leisti tokiu būdu reikalingi 49.392 litu.

Pajamų toks žurnalas galėtų teoretiniai turėti: 3000 egz.× ×12 kn.=36.000 egz.×2 litu 1 egz.=72 000 litų. Atskaičius komiso 35%, prenumeratos ir pašto išlaidų 35% arba 25.200 litų, liktų pajamų iš prenum. ir atsk. knygų pardavimo 47.000 litų. Tik pirmiems metams šios pajamos būtų gana problematiškos, nes tektų daug lėšų išleisti reklamai, ir pirmais mėnesiais vargu būtų galima laukti 3000 prenumeratorių.

Prenumeratos kaina būtų nustatyta galimai žemesnė: 18 litų metams, o studentams ir mokytojams —12 litų. Atskiros knygos kaina — 2 litu.

Žurnalas būtų leidžiamas šia programa: I. Literatūros kūriniai: eilėraščiai, belet[ristika] ir kt.; II. Pasaulinės literatūros bendroji apžvalga; III. Lietuvių literatūros bendroji apžvalga; IV. Atskirų autorių kūrybos įvertinimas; V. Atskirų knygų tiek originalių, tiek verstų įvertinimas (kritika, recenzijos); VI. Meno ir literatūros gyvenimo kronika.

Redakcinę grupę sudarytų šie asmenys: kun. J. Tumas-Vaižgantas, V. Krėvė Mickevičius, V. Putinas Mykolaitis, P. Vaičiūnas, F. Kirša, L. Gira ir B. Sruoga.[1]

[1928 m.]

[parašas]

MACB RS, F96—291, 3 p., rankr.

Rankraštyje yra toks įrašas: „Mano ištaisytas V. Krėvės pareiškimas. *L. Gira*".

[1] Redakcinės grupės narių pavardės rankraštyje užbrauktos.

HMFT POSĖDIS Nr. 152. 1929 M. VASARIO 8 D.

Protokolo ištrauka

3. Slavistikos ir lituanistikos seminarų įsteigimas.	Slavų kalbų ir literatūrų katedros vedėjas o. prof. Krėvė Mickevičius siūlo sėkmingesniam mokslo darbui dirbti slavistikos srity įsteigti atskirą slavistikos seminarą.

Be to, esant jau lituanistikos dalykams dėstytojui lekt. P. Skardžiui, įsteigti lituanistikos seminarą.

Nutarta. Atskirus slavistikos ir lituanistikos seminarus steigti. Vedėjais gi slavistikos seminaro skirti o. prof. V. Krėvę Mickevičių[1], lituanistikos seminaro prof. M. Biržišką.

VUB RS, F96—VDU 17, l. 94.

[1] Humanitarinių mokslų fakultetui persikėlus į Vilnių, čia buvo įkurta atskira rusų kalbos ir literatūros katedra, o seminaro vedėju paskirtas B. Sruoga (VUB RS, F98—VU 1, l. 33).

Universitetas
1930 m. vasario m. 15 d.

PONUI UNIVERSITETO REKTORIUI

Turiu garbės pranešti Tamstai, Pone Rektoriau, kad prie Humanitarinių mokslų fak. yra susidariusi Tautosakos komisija iš pirmininko prof. V. Krėvės Mickevičiaus ir narių prof. Mykolo Biržiškos ir doc. Balio Sruogos. Tautosakos komisijos sąstatą Humanitarinių mokslų f-to taryba savo posėdy 1929 metų gruodžio 12 dieną priėmė žinion.[1]

Prof. *V. Krėvė Mickevičius*
Humanitarinių mokslų fak-to
Dekanas

VUA, K — 1399, l. 42.

[1] HMFT posėdžio protokolą žr. VUB RS, F96—VDU 17, l. 119.

HMFT POSĖDIS Nr. 159. 1930 M. GEGUŽĖS 30 D.

Protokolo ištrauka

11. F-to įstaigų vedėjų rinkimai

c. Redaktorium „Taut. ir Žodžio" ir „H[umanitarinių] M. F. R[aštų]" prof. V. Krėvė Mickevičius.[1]

CVA, F391, ap. 4, b. 846, l. 88.

[1] Tęstinis leidinys „Tauta ir žodis“ buvo spausdinamas iki 1931 m. „Humanitarinių mokslų fakulteto raštai“ ėjo iki 1927 m. Nuo 1930 m. ėjo literatūros mokslui skirtas leidinys „Darbai ir dienos“. Jį redagavo V. Krėvė.

HMFT POSĖDIS Nr. 160. 1930 M. BIRŽELIO 12 D.

Protokolo ištrauka

7. Prof. V. Krėvės-Mickevičiaus komandiravimas į slavų kraštus.	V. Krėvė-Mickevičius prašo f[akulte]tą komandiruoti jį šios vasaros atostogų metu į slavų kraštus mokslo reikalais. Nutarta. Komandiruoti V. Krėvę-Mickevičių šios vasaros atostogų metu mokslo reikalais į slavų kraštus ir prašyti Senatą išduoti jam 1000 litų. [1]

VUB RS, F96—VDU 17, l. 133.

[1] 1930 m. gruodžio 12 d. posėdyje Nr. 163 buvo išklausyta ir patvirtinta V. Krėvės komandiruotės apyskaita (ten pat, l. 144).

HMFT POSĖDIS Nr. 162. 1930 M. SPALIO 3 D.

Protokolo ištrauka

6. Lietuvių kultūros istorijos katedros reikalas.	Dekanas prof. V. Krėvė Mickevičius referuoja reikalą įsteigti prie Hum. m. fakulteto Lietuvių kultūros istorijos katedrą. Taryba sumanymui pritaria, bet kyla ginčų dėl katedros pavadinimo. Nutarta pavesti fakulteto Dekanui ir prof. Vacl. Biržiškai parašyti projektuojamos katedros reikalu memorandumą vyriausybei ir tiksliai suformuluoti jos pavadinimą.

VUB RS, F96—VDU 17, l. 141.

HMFT POSĖDIS Nr. 164. 1931 M. SAUSIO 23 D.

Protokolo ištrauka

2. Lietuvių kultūros istorijos katedros steigimo reikalas.	Fakulteto taryba, susipažinusi su prof. V. Krėvės Mickevičiaus ir prof. V. Biržiškos paruoštu šiuo reikalu memorandumu, po trumpų diskusijų dėl katedros pavadinimo nutarė memorandumą priimti ir, pasiremiant juomi, daryti tolimesnių žingsnių, kad Lietuvos kultūros istorijos katedra prie Humanitarinių mokslų fakulteto būtų įsteigta su dviem žemesniojo mokslo personalo nariais [1].

Ten pat, l. 145.

[1] 1934 m. HM fakultete buvo įkurta etnikos katedra.

HMFT POSĖDIS Nr. 169. 1931 M. GRUODŽIO 11 D.

Protokolo ištrauka

V. Krėvės Mickevičiaus 25 metų literatūrinio darbo sukaktuvės.	F-to Taryba sveikina V. Krėvę Mickevičių jojo 25 m. literatūrinio darbo sukaktuvių proga.

Ten pat, l. 162.

V. KRĖVEI-MICKEVIČIUI

Mes, V. D. universiteto Rektorius, profesoriai, svečiai ir studentai, viso arti 400 žmonių, 1931.XII.13 d. susirinkę Universiteto salėn į iškilmingą Tavo, gerbiamas rašytojau, 25-ių literatūrinio darbo metų minėjimą, siunčiame širdingą sveikinimą ir linkėjimą kurti su savo tauta ir būti dideliu Tavo tautos kūrybos simboliu, vedančiu Lietuvą į pasaulį.[1]

Kaunas, 1931—XII—13 d.

Prezidiumas
Rektorius *V. Čepinskis*
[Studentų atstovai]: *B. Brazdžionis*
Ben. Babrauskas

VRBR, F9—83.

[1] Respublikinės bibliotekos rankraštyne (F9—83) yra studentų humanitarų draugijos literatų sekcijos sveikinimas (1931.XII.13) V. Krėvei jo kūrybinio darbo 25-mečio proga.

[193]4, vasario 14

PONUI VYTAUTO DIDŽIOJO KOMITETO PIRMININKUI

1934 m. vasario mėn. 10 d. Ministerių Kabinetas, turėdamas galvoje, kad Vytauto Didžiojo komiteto narys Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas Vincas Krėvė-Mickevičius:

1) nuo 1930 m. lapkričio mėnesio nelanko komiteto posėdžių,

2) „Lietuvos aido" š. m. vasario mėn. 9 dienos Nr. 33 atspausdintame straipsnyje „Dėl Vytauto Didžiojo muziejaus santvarkos" jis platina neteisingas ir iškraipytas žinias apie Vytauto Didžiojo komiteto darbus, žemindamas komiteto prestižą ir keldamas visuomenėje nepasitikėjimą komiteto darbais, be jokio pagrindo kaltina komitetą ir Švietimo ministeriją be reikiamo rūpestingumo, be specialistų pagalbos paruošus netinkamą Vytauto Didžiojo muziejaus įstatymo projektą ir pristačius jį vyriausybei patvirtinti, įžeidžia ir niekina komitetą ir Švietimo ministeriją,

nutarė humanitarinių mokslų fakulteto dekaną Vincą Krėvę-Mickevičių nuo Vytauto Didžiojo Komiteto nario pareigų atleisti.

[parašas]

Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas

CVA, F923, ap. 1, b. 817, l. 213.

V. Krėvė Vytauto Didžiojo komiteto nariu buvo paskirtas 1930 m. sausio 15 d. (CVA, F931, ap. 1, b. 671, l. 3).

HMFT POSĖDIS Nr. 183. 1934 M. RUGSĖJO 28 D.

Protokolo ištrauka

6. Lituanistikos instituto reikalu.	F-to dekanas [V. Krėvė] patiekia f-to tarybai Lituanistikos instituto statuto projektą ir prašo jos narius pasisakyti dėl tokio instituto reikalingumo ir dėl paties statuto turinio ir redakcijos. Patiektuoju instituto statuto projektu, jo uždavinys turėtų būti organizuotai tirti Lietuvos kraš-

tą, jo gyventojų materialinę ir dvasinę kultūrą. Statute numatomi trys pagrindiniai skyriai: humanitarinių, gamtos ir socialių mokslų dalykai.

Nutarta. F-to taryba, susipažinusi ir apsvarsčiusi f-to dekano patiektąjį Lituanistikos instituto projektą, vienbalsiai pripažįsta tokios tyrimo įstaigos būtiną reikalingumą, išrenka komisiją iš prof. M. Biržiškos, Pr. Skardžiaus ir P. Galaunės[1] išstudijuoti patiektąjį projektą ir, atsižvelgiant į f-to tarybos padarytas pastabas, galutinai jį suredaguoti ir patiekti kitam f-to tarybos posėdžiui jį patvirtinti.[2]

VUB RS, F96—VDU 18, l. 53.

[1] P. Galaunės pavardė išbraukta.

[2] 1935 m. sausio 25 d. HMFT posėdyje (ten pat, l. 70) buvo svarstytas ir patvirtintas komisijos (M. Biržiškos, I. Jonyno ir P. Skardžiaus) suredaguotas Lituanistikos instituto statutas. Posėdyje buvo nutarta statutą ir fakulteto nutarimą perduoti universiteto senatui, kad šis dokumentus toliau persiųstų atitinkamoms instancijoms.

Nuorašas

NUTARIMAS Nr. 12

1935 m. sausio mėn. 9 d. Aš, Kauno miesto ir apskrities komendantas, pulkininkas Pranas Saladžius, iššiūrėjęs prof. V. Krėvės-Mickevičiaus „Patarlės ir priežodžiai" I tomą (Hum. mokslų fak. Tautosakos kom. leidinys), radau, kad jame iš 7766 patarlių ir priežodžių virš 300 yra įžeidžiančių viešąją dorovę, todėl, einant 9 ir 12 §§ Ypat. valst. apsaugos įstatų ir savo 1933 m. kovo mėn. 31 d. įsakymu Nr. 13 § 1 p. 2, NUTARIAU: prof. V. Krėvės-Mickevičiaus „Patarlės ir priežodžiai" I tomą konfiskuoti.

Nutarimo nuorašus pasiųsti Kauno miesto ir apskrit. policijos vadui paskelbti L. U. Humanitarinių mokslų fakulteto Tautosakos komisijai ir pranešti Krašto apsaugos Ministeriui per II pėst. divizijos vadą (Ypat. Valst. Aps. Įst. § 17).

Originalą pasirašė ir nuorašas originalui atitinka:

Pulkininkas P. Saladžius
Kauno miesto ir apskrit. Komendantas

LKLI BR, F51—243.

Protokolo ištrauka

11. Tautosakos Komisijos leidinio „Patarlės ir priežodžiai“ reikalu.

Fakulteto dekanas ir Tautosakos komisijos pirmininkas prof. V. Krėvė-Mickevičius supažindina f-to tarybą su dideliu „Patarlių ir priežodžių“ I kn.[1] paruošimo ir redagavimo atliktu darbu ir pastebi, kad tokių patarlių leidinių yra numatyta 12 tomų. Toksai platus leidinys, savaime aišku, negali būti skiriamas plačiai visuomenei ar žemesnei mokyklai, bet tik mokslo įstaigoms, tos srities mokslo darbininkams, mūsų krašto kultūros istorikams ir bendrai tyrinėtojams. Stebisi kai kurios mūsų inteligentiškosios visuomenės pikta valia ar dalyko nesupratimu ir jų pastangomis diskredituoti pradėtą, kad ir labai suvėluotą, kultūrinį darbą, kuris kituose kultūringuose kraštuose jau seniai yra atliktas. Iliustruoja pavyzdžiais, kaip nepamatuotas yra kaltinimas už taip vadinamų nepadoresnių liaudies patarlių įdėjimą į tą leidinį. Nurodo ne tik užsienio patarlių leidimo pavyzdžius, bet ir primena, kad taip buvo daroma ir pas mus. Prisimena prof. K. Būgos redaguojamas „Tautos ir žodžio“ pirmąsias knygas, Juškos dainų rinkinius, Miežinio žodyną ir kitus šios srities leidinius, kur liaudies kūryba nerūšiuojama labai reliatyviu padorumo ir nepadorumo mastu ir tenai dedama t. vad. ir nepadorioji medžiaga. Prašo f-to tarybos pareikšti savo nuomonę išleistų patarlių I kn. ir tolimesnio jų leidimo reikalu, kad jisai galėtų iš to padaryti atitinkamų išvadų.

Nutarta. Fakulteto taryba, išklausiusi dekano pranešimo ir pasidalinusi nuomonėmis „Patarlių ir priežodžių“ I kn. ir tolimesnio jų leidimo reikalu, slaptai balsuodama (12 balsų prieš 3 susilaikiusius),

pripažįsta, kad: a) Tautosakos komisijos išleistoji „Patarlių ir priežodžių“ I kn. turi mokslinės vertės, b) tolimesnis tokių patarlių ir priežodžių leidimas yra pageidaujamas [1], tik atsižvelgus į mūsų krašto kultūrines sąlygas t. vadinamų nepadoresnių patarlių įdėjimas greta kitų, buvo kiek neatsargus žingsnis, todėl tolimesniuose tomuose jas reikėtų išskirti, išleidžiant atskiru leidiniu pabaigoje ir nutaria —
prašyti U-to Senatą patarpininkauti, kad „Patarlės ir priežodžiai“ I kn. būtų grąžinta Tautosakos komisijai, sutvarkant jų pardavinėjimą taip, kad ją galėtų gauti mokslo įstaigos, tos srities tyrinėtojai ir šiaip mokslo žmonės, gavę atatinkamus Tautosakos komisijos ar kitos kompetentingos įstaigos leidimus [2].

VUB RS, F96—VDU 18, l. 73—74.

Humanitarinių mokslų fakulteto tautosakos komisija 1934 m. išleido V. Krėvės parengto tautosakos rinkinio „Patarlės ir priežodžiai“, t. 1 (560 p.). Dėl šioje knygoje išspausdintų obsceniškų priežodžių visuomenėje kilo triukšmas, leidinys buvo konfiskuotas ir išimtas iš knygų rinkos. Tą klausimą svarstė humanitarinių mokslų fakulteto taryba.

[1] V. Krėvės parengtų „Patarlių ir priežodžių“ t. 2 išleido leidykla „Universitas“ 1935 m. (320 p.), t. 3, antrašte „Lietuvių patarlės ir priežodžiai“, pasirodė 1937 m. (205 p.). Šio tomo leidėjas nenurodytas.

[2] Apie fakulteto tarybos posėdį ir jos nutarimą pasirodė straipsnis „Incidentas dėl „Patarlių ir priežodžių“ likviduotas“ (Literatūros naujienos, 1935, vasario 1, Nr. 3 (19).

IŠTRAUKOS IŠ PROF. V. KRĖVĖS-MICKEVIČIAUS PRANEŠIMO

apie mokslo komandiruotę 1934 metais tautosakos rinkimo reikalais, patiekto Tautosakos rinkimo ir tvarkymo komisijai 1935 m. vasario mėn. 12 d.

Komisijos patarimu numatyta buvo aplankyti: 1) lietuvių apgyventos vietos Vilniaus krašte, 2) Vakarų Žemaitiją ir 3) Klaipėdos kraštą. Kadangi dėl sąmatos nepatvirtinimo komandiruotei orderio gauti negalima, todėl pasiskolinti reikalingas lėšas iš

V. D. Un-to tarnautojų taupomosios skolinamosios kasos ir grąžinti jai, kada bus galima gauti iš Tautosakos rinkimo komisijos sąmatos.

I. Kelionė Vilniaus kraštan: Išvažiuota į Vilniaus sritį 1934 m. kovo mėn. 23 d. 8 valandą ryto automobiliu per demarkacijos liniją ties Vieviu. Aplankytos buvo šios vietos su aplinkiniais kaimais: Švenčionys—Vaivėdžiai [1]—Buivydžiai—Salos—Ašmena—Šalčininkai. Buvo daugiausia kreipiama dėmesio į tas vietas, kuriose lietuviai gyvena tarp gudų. Sugrįžau į Kauną 1934 m. balandžio mėn. 11 dieną 9 valandą vakaro. Išbuvau tokiu būdu komandiruotėje 20 dienų ir padariau kelio automobiliu 620 kilometrų. Už tą komandiruotę tenka gauti dienpinigių 400 litų, kelpinigių — 310 litų ir Baliui duota — 300 litų. Viso 1010 litų.

II. Kelionė Vakarų Žemaitijon.— Kitos tyrimo sritys buvo Vakarų Žemaitija su V. D. un-to studentų, iš tų vietų kilusių, pagalba. Ton kelionėn išvykau iš Kauno 1934 m. liepos m. 2 d. 8 val. ryto irgi automobiliu. Buvo aplankytos šios vietos su apylinkiniais kaimais: Naumiestis—Švėkšna—Gargždai—Rietavas—Kvėdarna—Endriejavas—Veiviržėnai.

Grįžau Kaunan 1934 m. liepos mėn. 29 dieną 11 valandą vakaro. Išbuvau komandiruotėje tokiu būdu 27 dienas ir padariau kelio 560 kilometrų automobiliu. Tenka gauti dienpinigių 540 litų ir kelpinigių, skaitant po 50 centų už kilometrą, 280 litų. Viso 820 litų.

III. Kelionė į Klaipėdos kraštą.— Kelionė į Klaipėdos kraštą buvo atlikta, padedant V. D. Un-to studentų, kilusių iš Klaipėdos krašto <...> pagalba.

Išvykau iš Kauno 1934 m. rugpjūčio mėn. 21 dieną 8 valandą ryto automobiliu... Buvo aplankytos šios vietos su apylinkėmis: Priekulė—Šilutė—Katyčiai—Pagėgiai—Piktupėnai—Viešvilė... Sugrįžau Kaunan 1934 m. rugsėjo mėn. 14 dieną 9 valandą vakaro. Išbuvau tokiu būdu komandiruotėje 22 dienas ir padariau automobiliu 530 kilometrų kelio. Tenka gauti už šitą komandiruotę dienpinigių 440 litų ir kelpinigių, skaitant po 50 centų už kilometrą, 265 litai. Viso 705 litai. Tokiu būdu viso dienpinigių ir kelpinigių už komandiruotes 1934 m. Tautosakos rinkimo reikalais tenka gauti 2235 litai. Atskaičius iš šios sumos 10% (223 litai 50 centų), tektų gauti 1991 litas 50 centų.

Bet kadangi Tautosakos rinkimo komisija tam reikalui daugiau lėšų neturinti, todėl, nereikalaudamas primokėjimo 691 lito 50 c.,

prašau laikyti mane atsiskaičiusiu iš gautųjų tam reikalui 1300 litų avanso keliu, orderiu N 500478, 1934 m. birželio mėn. 9 d.

Prof. *V. Krėvė-Mickevičius*

VRBR, F9—131.
[1] Veikiausiai Vaivadiškių km., dabar Sudervės apyl.

HMFT POSĖDIS Nr. 186. 1935 M. KOVO 15 D.

Protokolo ištrauka

---

7. Tautosakos komisijos klausimu.

Dekanas [V. Krėvė] praneša, kad Tautosakos Komisija, gavusi per p. Rektorių p. Švpiet. Ministerio rašto Nr. 443 iš 1935.III.1 nuorašą, įspėjantį ją laikinai susilaikyti nuo tų darbų, kurie angažuotų didesnei sumai kreditus, yra šitą įspėjimą laikiusi nepasitikėjimo pareiškimu bei jos veikimo paralyžavimu ir todėl nutarusi in corpore atsistatydinti. Prašo jos atsistatydinimą priimti.

Nutarta: ligi visą klausimą Švietimo ministerijoje išsiaiškinant, Komisijos atsistatydinimo nepriimti ir naujos sudarymo nesvarstyti.

Ten pat, l. 75—76.

HMFT POSĖDIS Nr. 188. 1935 M. SPALIO 4 D.

Protokolo ištrauka

---

2. Buv. Tautosakos komisijos turimos medžiagos reikalu.

Dekanas [V. Krėvė] praneša f-to tarybai, kad jisai yra gavęs p. Švietimo Ministerio raštą, kuriame reikalaujama visą turimą buv. Tautosakos komisijos medžiagą atiduoti naujai įsteigtam Tautosakos ar-

chyvui. Lituanistikos katedros dėstytojai, pasisakydami tuo reikalu, pareiškia, kad fakulteto turima tautosakos medžiaga ir jiems, ir studentams reikalinga, nes ji yra naudojama studentų referatams rašyti ir šiaip tautosakos pratybos darbams dirbti, juo labiau kad spausdintos medžiagos, išskyrus dainas, nepakanka.

Nutarta. F-to taryba, išklausiusi ir apsvarsčiusi dekano pranešimą ir lituanistų pareiškimą, pritaria dekano padarytiems tuo reikalu žygiams ir turėdama galvoj, kad

a) buv. Tautosakos komisijos turima medžiaga buvo fakulteto surinkta lituanistikos katedros reikalams dar prieš Tautosakos komisijos įsteigimą ir jai specialių lėšų paskyrimą,

b) žymi tautosakos medžiagos dalis yra fakulteto lėšomis ir pastangomis nusirašyta iš Vilniaus Mokslų draugijos ir Petrapilio Mokslų akademijos archyvų,

c) trečiąją tos medžiagos dalį sudaro jau Tautosakos komisijos įsigyti rinkiniai, kuriuos norint išskirti, reikėtų skaldyti surinktą vienoj vietoj visą medžiagą, be to, atsižvelgus į tai, kad toji visa tautosakos medžiaga yra fakulteto darbui būtinai reikalinga, be kurios toj srity mokslo darbas neįmanomas, fakultetas gi, neturėdamas nei tarnautojų, nei lėšų tai medžiagai nusirašinėti, nutaria visą turimą, buv. Tautosakos [komisijos] medžiagą palikti fakultete lituanistikos ir etnikos katedrai.

Ten pat, l. 96—97.

Lietuvos Respublika
Vidaus reikalų ministerija
Administracijos departamentas
N 31581

Kaunas 1936 m., kovo mėn. 26 d.

VYTAUTO D. U-TO HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO VEIKIANČIAJAM HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR LITERATŪROS DRAUGIJOS LITERATŪROS SKYRIUI

Vytauto D. u-tas Humanitarinių mokslų fakultetas

Nuorašas — P. Kauno apskr. Viršininkui

Siunčiama P. Vidaus reikalų Ministerio duotas Tamstoms leidimas leisti Kauno mieste lietuvių kalba kas du mėnesiai žurnalą „Literatūra".

Redaktorium laikomas ord. prof. Vincas Krėvė-Mickevičius.

J. Kompaitis
Spaudos ir draugijų referentas

MACB RS, F163—1166, l. 2.

Nuorašas

Lietuvos Respublika
Vidaus Reikalų Ministerija
Administracijos Departamentas
Nr. 46560

Kaunas, 1936 m. lapkričio mėn. 16 d.

PONUI KAUNO APSKRITIES VIRŠININKUI

Paaiškėjus, kad žurnalo „Literatūra" leidėjas, Humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos skyrius, nėra legalizuotas ir kaip toks Lietuvos teisiniu asmeniu nelaikomas, todėl p. Vidaus Reikalų Ministeriui pavedus, duotas „Literatūrai" leisti leidimas Nr. 31581 šiuo atšaukiamas. Žinant Spaudos įstatymo 18 str., laikraščio leidėju gali būti Lietuvos teisinis asmuo.

Prašoma sakytąjį leidimą iš žurnalo „Literatūra" leidėjo paimti ir pristatyti Vidaus Reikalų Ministerijai.

(pas.) A. Survila
Departamento direktorius

(pas.) J. Kompaitis
Spaudos ir draugijų referentas

Įrašas: „III Nuovados Viršininkui Kaune. Išpildyti ir man grąžinti. Minėtos draugijos būstinė yra V. D. U. Humanitarinių mokslų fakultete. Taip pat prašau paimti ir Administracijos d-to 1936.III.26 d. raštą 31581 Nr., rašytą min. draugijos skyriui, kuriame nurodyta, kad laikraščio redaktoriumi laikomas prof. Vincas Krėvė Mickevičius."

(parašas)
Kauno apskrities Viršininkas
1936.XI.17 d. 31071 Nr.

Ten pat, l. 3.

Liaudies fronto pagrindais LKP pavedimu buvo organizuotas antifašistinės krypties žurnalo „Literatūra" leidimas. Jį leido humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos literatūros skyrius (leidykla „Universitas"). Vidaus reikalų ministerijos pasirašytame 1936 m. kovo 26 d. „Leidime" Nr. 31581 rašoma:

„Pasirėmęs Spaudos įstatymo 19 ir 21 str. str. (Vyr. Žin. 510 Nr.), leidžiu Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto veikiančiajam *Humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos Literatūros skyriui* leisti Kauno mieste lietuvių kalba kas du mėnesiai žurnalą „Literatūra", skiriamą literatūros ir kultūros reikalams" (MACB RS, F163—1166, l. 1). Žurnalo oficialiu redaktorium pasirašė V. Krėvė, faktiškai Nr. 1 redagavo K. Korsakas, Nr. 2 — P. Cvirka. Leidžiant Nr. 3, valdžia žurnalą uždarė. Formalus pretekstas — žurnalą leidusios *humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos* juridinė būklė — oficialiai ji nebuvo užregistruota.

HMFT POSĖDIS Nr. 192. 1936 M. GEGUŽĖS 15 D.

Protokolo ištrauka

1. F-to dekano rinkimas kitiems trejiems metams.	F-to Taryba slapta balsuodama (18 balsų) išrenka kitiems trejiems metams F-to dekanu ord. prof. Vincą Krėvę Mickevičių būtent nuo 1936.IX.1 d. iki 1939.IX.1 d.

VUB RS, F96—VDU 18, l. 122.

HMFT POSĖDIS Nr. 210. 1937 M. GRUODŽIO 3 D.

Protokolo ištrauka

2. Kandidato rinkimas į f-to dekanus.

Dekanas [V. Krėvė] praneša f-to Tarybai, kad š. m. lapkr. 17 d. paskelbto naujo U-to statuto tvarka fakultetų dekanų kandidatai renkami ir pristatomi tvirtinti ne vėliau kaip 1 mėn. tą statutą paskelbus. Fakulteto dekanas renkamas trejiems metams iš vyresniojo mokslo personalo narių.

Nutarta. F-to Taryba, išklausiusi dekano pranešimo, slaptai balsuodama (14 bals. prieš 3 bal. už prof. M. Biržišką ir 1 balsą už prof. I. Jonyną), nutarė išrinkti kandidatą į Fakulteto dekanus prof. V. Krėvę Mickevičių ir prašyti p. Švietimo Ministerį jį tose pareigose patvirtinti.

Ten pat, p. 117—118.

HMFT POSĖDIS Nr. 212. 1937 M. GRUODŽIO 17 D.

Protokolo ištrauka

2. Dėl naujo kandidato rinkimų į f-to dekanus pareiškimas.

F-to dekanas praneša F-to tarybai, kad p. Švietimo Ministeris nepatvirtino f-to išrinktojo kand. į dekanus prof. V. Krėvės Mickevičiaus ir kad naujas kandidatas turįs būti išrinktas iki š. m. gruodžio 22 d. Tai pranešęs pasišalina iš posėdžio. Pirmininkauja f-to sekretorius, sekretoriauti kviečiamas doc. P. Skardžius. Pirmininkaujantis praneša F-to Tarybai, kad esąs gautas tik prieš posėdį f-to Tarybos narių grupės pareiškimas, ir klausia, ar taryba sutinkanti jį išklausyti, ir gavęs jos pritarimą, štai koks pareiškimas skaitomas: „Prieš renkant Fakultetui naują dekaną, kaip to reikalauja p. Švietimo Ministerio

raštas, mes siūlome štai ką įrašyti į fakulteto posėdžio protokolą:

prof. V. Krėvė Mickevičius 12 metų su puse sėkmingai vadovavo visam Fakulteto darbui, visuomet stengėsi derinti savo veiklą su tikrai draugišku santykiavimu su savo kolegomis ir didžiai pakėlė mokslinę bei pedagoginę Fakulteto reikšmę. Tai, kad jis dabar yra nepatvirtintas dekanu, Fakultetas laiko nepelnyta skriauda ne tik daug pasidarbavusiam ir gerbiamam savo kolegai, bet ir jam pačiam, Fakultetui, juo labiau kad su nepatvirtinimo priežastimis Fakultetas niekieno nėra supažindintas. Fakultetas turėjęs būtų žinoti, kokiais sumetimais smerkiamas jo, Fakulteto, darbas, kuriam dekanas prof. V. Krėvė Mickevičius tik tevadovavo ir kuris iš tikro buvo Fakulteto bendradarbiavimas su dekanu. Tuo būdu Fakultetas priverstas žiūrėti į savo labai didele balsų dauguma išrinktojo dekano nepatvirtinimą, kaip į nepasitikėjimą, pareikštąjį sau pačiam, Fakultetui, ir nesupranta, kuo jis, rūpindamasis mokymu ir pirmiausia mokslu, be kurio negali būti ir mokymo, čia nusidėjęs. Tačiau ir dabar Fakultetas nori išvengti viso, kas gali sutrukdyti normalią mokslo ir mokymo eigą, ir todėl neatsisako rinkti naujo dekano. Bet kartu su tuo jis pabrėžia savo pasitikėjimą prof. V. Krėve Mickevičiu, nuoširdžiai dėkoja jam už ilgametį dekanavimą ir apgailestauja, kad tas dekanavimas nutrauktas. Pas.: *V. Šilkarskis, L. Karsavinas, M. Biržiška, V. Sezemanas, H. Engertas, B. Sruoga, P. Galaunė, A. Salys, Pr. Skardžius, V. Mykolaitis, M. Arcimavičienė, I. Jonynas, Pr. Augustaitis, N. Šapyra.*

Nutarta: F-to taryba, išklausiusi tarybos narių raštu įteiktą šį pareiškimą, nutaria (13 bals. prieš 2 ir 1 susilaikius) įrašyti jį į šios dienos posėdžio protokolą. Pareiškimas pridedamas prie šio protokolo.

Prof. I. Tamošaitis dėl šio nutarimo pareiškia atskirą nuomonę, kuri pridedama prie šio protokolo.

Ten pat, p. 135—139.

ATSKIRA NUOMONĖ

Prie kai kurių Humanitarinių mokslų fakulteto narių — profesorių pateikto rašto, kurs balsų dauguma buvo nutartas įtraukti į protokolą šių 1937 metų gruodžio mėnesio 17 dieną, prisidėti negaliu dėl šių esminių ir takto sumetimų:

1) Turėdamas prieš akis tikrovę, negalėčiau pasakyti, kad buvusiojo dekano prof. Krėvės-Mickevičiaus buvo tikrai draugiški santykiai su visais kolegomis.

2) Sunku būtų laikyti už vieningą nuomonę, kad buvęs dekanas būtų pakėlęs mokslinę ir pedagoginę fakulteto reikšmę, nes

a) Prof. Vabalas-Gudaitis per praėjusį (1937.XII.17) fakulteto posėdį aiškiai pareiškė, kad pedagoginę reikšmę buvusis dekanas sumažinęs.

b) Buvusiam Švietimo Ministeriui, dabartiniam Seimo Pirmininkui, dar būnant Švietimo Ministeriu, Humanitarinių mokslų fakulteto buv. dekanas prof. Krėvė-Mickevičius buvo įteikęs raštu pasiūlymą dvi filosofijos katedras, būtent filosofijos sistemos ir filosofijos istorijos, sulieti į vieną.

c) Kažkaip neaiškiai išdilo vienas mokslo personalo etatas prie filosofijos katedros.

Šie faktai leidžia abejoti apie buvusio dekano mokslinės bei pedagoginės reikšmės fakultete pakėlimą ir draugiškus santykius su visais kolegomis.[1]

CVA, F631, ap. 13, b. 48, l. 1.

[1] Toliau rašte polemizuojama su humanitarinių mokslų fakulteto darbuotojų grupės kolektyviniu pareiškimu. Paliečiami fakulteto santykiai su Švietimo ministerija, ministro jurisdikcija tvirtinti arba netvirtinti išrinktą fakulteto dekaną, priekaištaujama dėl fakulteto ir dekano „sutapatinimo", kai kurių posėdžio procedūros pažeidimų ir kt.

1938 m. vasario 25 d. HMF tarybos posėdyje Nr. 214 buvo svarstoma I. Tamošaičio atskira nuomonė. V. Krėvė pareiškė, kad „filosofijos katedrų sujungimo reikalu niekados jokio rašto nėra Švietimo Ministeriui rašęs. Visi raštai eina per rektoratą ir įrašomi į siunčiamųjų raštų knygą". I. Tamošaitis tvirtino, kad tokį raštą — siūlymą sujungti filosofijos katedras — jam rodęs švietimo ministras K. Šakenis. Fakulteto taryba, slaptai balsuodama, 10 balsų, 4 balsams prieš ir 2 susilaikius, kvalifikavo vienus I. Tamošaičio priekaištus V. Krėvei kaip nepagrįstus, kitus neįrodytus (CVA, F391, ap. 4, b. 1544, l. 14).

HMFT PROTOKOLAS Nr. 222. 1938 M. LAPKRIČIO 25 D.

Protokolo ištrauka

16. Prof. V. Krėvei Mickevičiui filologijos garbės daktaro diplomo įteikimas.

Fakulteto Dekanui pranešus, kad Latvijos universitetas, to universiteto Filologijos filosofijos fakultetui pasiūlius, 1938 m. rugsėjo 21 d. yra suteikęs mūsų Fakulteto ord. prof. V. Krėvei Mickevičiui filologijos garbės daktaro laipsnį už jo nuopelnus lietuvių tautosakos srityje.

Taryba savo naują daktarą širdingai sveikina ir paveda Dekanui suruošti draugišką Latvijos universiteto prof. K. Straubergo sutikimą, kuris atvyko įteikti iškilmingame posėdy prof. V. Krėvei Mickevičiui garbės daktaro diplomą š. m. lapkričio mėn. 28 d. Tame sutikime pobūvyje kviečiami dalyvauti be Fakulteto Tarybos narių dar ir jaunesnysis lituanistikos katedros mokslo personalas, Universiteto Rektorius ir Latvijos įgaliotas Ministeris su Pasiuntinybės sekretorium. Visos prof. K. Straubergo [1] sutikimo ir bendro Fakulteto Tarybos narių su kviestaisiais svečiais išlaidos apmokamos iš Fakulteto reprezentacijos fondo.

VUB RS, F96—VDU 116, p. 267—268.

[1] Latvijos universiteto klasikinių kalbų profesorius Karlis Straubergas (1890—1962) tuo metu buvo filologijos ir filosofijos fakulteto dekanu. Dokumentų, liečiančių Latvijos universiteto filologijos garbės daktaro laipsnio suteikimą V. Krėvei, Latvijos TSR archyvuose surasti nepavyko.

Diplomo įteikimo iškilmės įvyko 1938 m. lapkričio 28 d. Apie tą įvykį rašė spauda (Lietuvos aidas, 1938, lapkričio 29, Nr. 541, p. 5; Židinys, 1938, Nr. 12, p. 751). „Lietuvos žiniose" (1938, lapkričio 29, Nr. 274) aprašytos diplomo įteikimo iškilmės ir atpasakotos V. Krėvės kalbos pagrindinės mintys.

Čia publikuojami Latvijos universiteto pranešimas prancūzų kalba apie filologijos garbės daktaro laipsnio suteikimą ir V. Krėvės atsakymas lietuvių ir latvių kalbomis.

Latvijas Universitāte
Filoloģijas un filosofijas
fakultāte
Le 7 Octobre 1938 g.
№ 266.
Tālr. 2—3—2—4—7

MONSIEUR ET CHER COLLÈGUE

J'ai l'honneur de vous faire part que dans sa séance du 21 septembre le Conseil de l'Université de Lettonie sur la proposition de la Faculté de philologie et de philosophie vous a décerné le titre de doctor philologiae honoris causa en considération de vos grandss mérites dans l'exploration du folklore lithuanien.

Le diplôme pourrait vous être remis soit — si vous désiriez de vous rendre à Riga — dans une séance solennélle et publique de la Faculté, éventuellement précédée d'une conférence de votre part, soit à Kaunas par l'intermédiaire du Ministre plénipotentiaire de Lettonie en Lithuanie.

Doyen: *K. Straubergs*
Secrétaire: *P. Jurevič*

Monsieur le Professeur
V. Krėvė-MICKEVIČIUS,
Kaunas.

LKLI BR, F51—154.

Vertimas

Latvijos Universitetas
Filologijos ir filosofijos fakultetas
1938 m. spalio 7 d.
Nr. 266
Tel. 2—3—2—4—7

PONE IR BRANGUS KOLEGA

Turiu garbę jums pranešti, kad Latvijos Universiteto Taryba Filologijos ir filosofijos fakulteto pasiūlymu suteikė jums filologijos daktaro honoris causa vardą, atsižvelgdama į jūsų didelius nuopelnus lietuvių folkloro tyrinėjimo srityje.

Diplomas galėtų būti jums įteiktas arba — jei pageidautumėt atvykti į Rygą — iškilmingame ir viešame Fakulteto posėdyje, prieš kurį galėtų įvykti jūsų paskaita, arba Kaune tarpininkaujant Latvijos įgaliotajam ministrui Lietuvoje.

Dekanas: K. Straubergs
Sekretorius: P. Jurevič

Ponui profesoriui
V. Krėvei-Mickevičiui
Kaunas

Kaunas, 18. oktobrī 1938. g.

ĻOTI GODĀTAIS DEKĀNA KUNGS!

Izsaku sirsnīgu pateicību Jums, Dekāna Kungs, kā arī Filoloģijas un Filosofijas Fakultātes Padomei par piešķirto man lielo godu, ko es uzskatu par sevišķi augstu tāpēc, ka Padomes locekļu skaitā bija labākie folkloras pazinēji.

Pēdējā laikā sabojātā veselība bija traucējusi manu darbu lietuvju folkloras nozarē, bet Latvijas Universitātes piešķirtais gods modina manī jaunu dziņu atkal nodoties šim darbam ar lielāko centību.

Pie šī gadījuma ar nožēlošanu esmu spiests paziņot Jums, Dekāna Kungs, ka veselības stāvoklis neatļauj man iespēju izmantot Latvijas Universitātes Filoloģijas un Filosofijas Fakultātes goda pilno uzaicinājumu ierasties pie Jums ar priekšlasījumu, līdz ar ko būtu varējis personīgi Fakultātei pateikties un atrasties Jūsu labvēlīgajā man sabiedrībā.

Vēlreiz sirsnīgi pateikdamies, izsaku dziļas cienības apliecinājumu Jums, Dekāna Kungs, kā arī Filoloģijas un Filosofijas Fakultātes Padomei.

Prof. *V. Krėvė-Mickevičius*

Ten pat.

Kaunas, 1938 m. spalio 18 d. Vertimas

DIDŽIAI GERBIAMAS PONAS DEKANE!

Širdingai dėkoju ponui Dekanui ir Filologijos ir Filosofijos Fakulteto Tarybai už suteiktą man didelę garbę, kuria aš tuo labiau turiu teisę didžiuotis, kad Tarybos dalyvių skaičiuje buvo didžiausi tautosakos žinovai.

Paskutiniu metu pašlijusi mano sveikata buvo kiek atitraukusi mane nuo darbo lietuvių tautosakos srity, bet Latvijos Universiteto suteikta man garbė ragina mane vėl imtis to darbo su didžiausiu uolumu.

Šia proga su didele širdgaila turiu Tamistai, Ponas Dekane, pranešti, kad mano sveikatos stovis neteikia man galimybės pasinaudoti Latvijos Universiteto Filologijos ir Filosofijos Fakulteto labai man garbingu pakvietimu atvykti pas Tamistas su paskaita ir kartu asmeniškai Fakultetui padėkoti ir pabūti Jūsų man palankioje draugijoje.

Dar kartą širdingai dėkodamas pasilieku su didžiausia pagarba Tamistai, ponas Dekane, ir Filologijos ir Filosofijos Fakulteto Tarybai.

PONUI HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO DEKANUI

profesorių V. Krėvės-Mickevičiaus
ir Balio Sruogos

PAREIŠKIMAS

Dėstant slavistikos dalykus mūsų universitete, yra būtinas reikalas palaikyti ryšius su slavistikos centrais, nuo kurių jau tiek metų buvome atskirti. Ryšių nebuvimas labai apsunkina darbą. Ryšių nebuvimo negerovei pašalinti nutarėme šiais metais pirmoje eilėje vykti į Lenkiją susipažinti su Lenkijos slavistikos centrais, su lenkų dabartiniu literatūros mokslu ir papildyti savo žinias lenkų literatūros srityje. Vykstame savo lėšomis mokslo reikalais. Todėl prašome mums išrūpinti nemokamus tarnybinius pasus bei vizas ir reikalingą vieno mėnesio kelionei valiutą.

Norime išvykti liepos mėn. 3 d.[1]

V. Krėvė-Mickevičius
Balys Sruoga

Kaunas
[1939] Birž. 9.

CVA, F391, ap. 4, b. 1553, l. 210.

Vytauto Didžiojo
Universitetas
Nr. 5231

Kaunas, 1939 m. birželio mėn. 14 d.

PONUI ŠVIETIMO MINISTRUI

Turiu garbę prašyti Jūsų Ekscelenciją leisti komandiruoti vasaros atostogų metu humanitarinių mokslų fak. prof. Vincą *Krėvę-Mickevičių* ir prof. Balį *Sruogą* į Lenkiją susipažinti su slavistikos centrais, su dabartiniu lenkų literatūros mokslu ir papildyti savo žinias lenkų literatūros srityje ir išrūpinti jiems tarnybinius pasus, reikalingas vizas ir valiutų komisijos leidimą išsivežti po 400 lt. svetimos valiutos.

Priedas: HMF 1939.VI.12 raštas 843 su priedais.[1]

Prof. *Mykolas Römeris*
Rektorius

Įrašas: „Skubu. Reikia prašyti U. R. M-jos ir Valiutos komisijos. 39.VI.16." (Parašas).

Ten pat, l. 208.

[1] Archyve yra kitų su šia kelione susijusių dokumentų: 1) išrašas iš HMFT 1939 m. birželio 9 d. posėdžio protokolo (CVA, F391, ap. 4, b. 1533, l. 185), 2) HMF dekano raštas rektoriui (ten pat, l. 209), 3) Švietimo ministerijos raštas Užsienio reikalų ministerijai dėl „tarnybinio užsienio paso ir nemokamos vizos" (ten pat, l. 207) ir kt.

Kelionių po Vilniaus kraštą įspūdžius „Vilnijos žiupsnelis" parašė B. Sruoga (Naujoji romuva, 1939, Nr. 51/52, p. 948—951).

Apie šią kelionę V. Sruogienė atsiminimuose rašė:

„Keliaudami po Lenkiją 1939 m. liepos mėnesį, turėjom labai aprėžtą laiką ir finansus (vyriausybė leido labai mažą sumą paimt su savim). Su jokiais profesoriais nebuvo net numatyta susitikti. Lankėm istorines vietas, ypač Kro-

kuvoje. Tik ten, užėję į etnografijos muziejų, turėjom įdomų pasikalbėjimą su J. Talko Hrincevičiaus rinkinio saugotojais. Buvo parodytos dvi kaukolės. Viena balta, labai gražios kaktos — buvo lenkų poeto Juliaus Slovackio. Krėvė paėmė ją į rankas, ilgai žiūrėjo susijaudinęs. Kita priklausė bene XIII amž. Lenkijos karaliui Leszek Czarny — mums buvo aiškinama, kodėl jis tą prievardį (Juodasis) buvo gavęs — kaukolė rodanti jį buvus nenormalaus proto žmogum. Mudu su V. Krėve dalinomės įspūdžiais, nes abu buvom skaitę daug istorinės literatūros lenkų kalba apie paminklus, Krokuvos bažnyčias <...> Knygų, rodos, abu profesoriai negalėjo pirktis, nes mūsų finansai buvo labai aprėžti. Stebėjomės V. Krėvės giliomis žiniomis iš istorijos — kalbėjo beveik nesustodamas, vis cituodamas Dlugošą ar kitus šaltinius".

Iš V. Sruogienės 1980.IV.30 laiško V. Žukui.

ŠVIETIMO MINISTERIJA. VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS

Krėvė Mickevičius, Vincas
Pavardė ir vardas

ordinarinis profesorius
Tarnybos lapo parašymo metu titulas

Tarnybos lapas Nr. 8
Parašytas 1940 m. sausio mėn. 20 d.

Tarnybos lapas
Stojant į tarnybą paduodamosios žinios jo pareiškimu.

1. Pavardė ir vardas	*Krėvė Mickevičius Vincas*
2. Gimimo metai ir diena	*1882 m. spalio 7 d.*
3. Gimimo vieta	*Subartonių kaimas, Merkinės valsč., Alytaus apskr.*
4. Pilietybė	*Lietuvos*
5. Tautybė	*lietuvių*
6. Kada ir kurią mokyklą yra baigęs?	*1904 m. Kazaniaus I gimn.; 1908 m. Kijevo Universitetą.*
7. Kur, kada ir kurį mokslo laipsnį yra įgijęs?	*Lvovo Un-te filosofijos daktaro 1908 m.; Kijevo Un-to magistro laipsnį 1912 m.*[1]
8. Kada ir kuriuo titulu yra pakviestas į Universitetą?	*1922 m. vasario 16 d. ordinariniu profesoriumi.*
9. Kuriai katedrai pakviestas?	*slavų kalbų ir literatūrų.*
10. Kur yra pirmiau tarnavęs ir kokias pareigas ėjęs? [2]	

11. Šeimynos sudėtis. Vedusiųjų įvardyti šeimynos narius, nurodant jų amžių	*vedęs; žmona Marija Ona Rebeka Karakaitė, g. 1896, duktė Ona Aldona, g. 1915 m.*[3]
12. Ar turi nekilnojamąjį turtą ir kokį?	*neturi*
13. Ar buvo teismo baustas ir už ką?	
14. Tarnybos eiga	

I. Lietuvos Universitete:

Metai	Mėnuo	Diena	
1922	vasario	16	*paskirtas Universiteto mokomojo personalo branduolin. Pagrindas: LU įsak. 2 § 2.*
1922	vasario	20	*pradėjo eiti Sociologijos f-to sekretoriaus pareigas. Pagrindas: LU įsak. 22.*
1922	gegužės	29	*Respublikos Prezidento 1922.V.29 įsakymu 66 paskirtas Humanitarinių Mokslų fakulteto profesoriumi. Pagrindas: LU įsak. 32.*
1922	birželio	17	*laikomas ordinariniu profesoriumi XV ktgr. Pagrindas: LU įsak. 63.*
1924	sausio	1	*laikomas „Tautos ir Žodžio" redaktorium. Pagrindas: LU įsak. 166 § 2.*
1925	kovo	1	*mokamas trimečių priedas. Pagrindas: LU įsak. 221 § 4.*
1925	rugsėjo	1	*išrinktas Humanitarinių Mokslų fakulteto dekanu 1925/26 mokslo metams. Pagrindas: LU įsak. 236 § 2.*
1926	rugsėjo	1	*išrinktas Humanitarinių Mokslų fakulteto dekanu 1926/27 mokslo metams. Pagrindas: LU įsak. 334 § 4.*
1927	vasario	1	*laikomas Humanitarinių Mokslų fakulteto spaudos organo „Raštų" redaktoriumi. Pagrindas: LU įsak. 422.*
1927	rugsėjo	1	*išrinktas Humanitarinių Mokslų fakulteto dekanu 1927/28 mokslo metams. Pagrindas: LU įsak. 454 § 3.*
1928	vasario	16	*laikomas trečiame tarnybos laipsnyje. Pagrindas: LU įsak. 476 § 5.*

1928	rugsėjo	1	*išrinktas Humanitarinių Mokslų fakulteto dekanu 1928/29 mokslo metams. Pagrindas: LU įsak. 494 § 3.*
1929	rugsėjo	1	*išrinktas Humanitarinių Mokslų fakulteto dekanu 1929/30 mokslo metams. Pagrindas: LU įsak. 522 § 3.*
1930	rugsėjo	1	*remiantis VDU statuto § 99, nustojo eiti pavestas pareigas. Pagrindas: LU įsak. 565.*

II. Vytauto Didžiojo Universitete:

1930	rugsėjo	1	*Respublikos Prezidento 1930 m. rugpjūčio 22 d. aktu 359 paskirtas slavų kalbų ir literatūrų katedros ordinariniu profesoriumi. Pagrindas: aktas 1 § 4.*
1930	rugsėjo	1	*išrinktas Humanitarinių Mokslų fakulteto dekanu trejiems metams. Pagrindas: aktas 6 § 3.*
1930	rugsėjo	1	*laikomas fakulteto spaudos organo redakcijos vedėju. Pagrindas: aktas 31 § 2.*
1933	rugsėjo	1	*išrinktas Humanitarinių Mokslų fakulteto dekanu trejiems metams. Pagrindas: aktas 108 § 3.*
1936	rugsėjo	1	*išrinktas Humanitarinių Mokslų fakulteto dekanu trejiems metams. Pagrindas: aktas 298 § 2.*
1937	gruodžio	27	*remiantis VDU statuto § 123, nustojo eiti dekano pareigas.*
1939			*Komandiruotas vasaros atostogų metu mokslo reikalais į Lenkiją. Pagrindas: aktas 573 § 4.*
1940	sausio	1	*Respublikos Prezidento 1940 m. sausio 18 d. aktu 46 perkeltas į Vilniaus Universitetą. Pagrindas: aktas 574 § 4.* *Į pensijų ir pašalpų fondą mokėjo nuo 1926 m. gegužės 1 d.*

15. Laisvas nuo pareigų ėjimo tarnybos laikas: a) atostogos, b) liga, c) nenumatyti atsitikimai

Metai	Mėnuo	Diena	
1938	kovo	31	*sirgo ligi 1938 m. birželio 1 d. Pagrindas: aktas 468 § 1.* *Turėjo kasmet statuto nustatytu laiku atostogų.*

Z. Gūra
Kanceliarijos viršininkas

E. Klimašauskas
Kanceliarijos sekretorius

CVA, F631, ap. 3, b. 350, l. 3—5.

[1] 1927 m. tarnybos lape (ten pat, l. 7) detalizuota:

7. Kur, kada ir kokį mokslo laipsnį yra įgiję?	Kijevo Un-te išlaikė Valst.[ybinius] kvotimus Filologijos f[akulte]te 1908 m. rugsėjo 15—30 d. Magistro laipsnį ten pat 1912 m.

[2] 1927 m. tarnybos lape (ten pat, l. 7) pateikti tokie duomenys:

10. Kur yra pirmiau tarnavęs ir kokias pareigas ėjęs?	Kijevo Un-to stipendijatas 1908—11 m. Sviatošino (Kijeve) Komercinės mokyklos rusų kalbos ir literatūros mokytojas — 1909/10 mokslo met. Baku realinės mokyklos rusų kalbos ir literatūros etatinis mokytojas 1910—20 m. Baku Un-to docentas 1919—20 m. Baku realinės mokyklos pedagogų tarybos pirmininkas. 1917—20 m. Lietuvos konsulas m. Baku 1918—20 m. Šv. Ministerijos Knygų leidimo Komisijos reikalų vedėjas 1920—22. Lietuvos Aukštųjų kursų Kaune dėstytojas 1920—22 m. Ordin. Lietuvos Un-to prof. 1922—27. Fakulteto Dekanas 1925—27.

[3] V. Krėvės dukters Onos Aldonos metrikose gimimo data nurodoma 1914 m. liepos 7 d.

VILNIAUS UN-TO HMFT POSĖDIS Nr. 2.
1940 M. SAUSIO 25 D.

Protokolo ištrauka

2. Dekano kandidato rinkimai.	Išrinktas kandidatu į Humanitarinių mokslų fakulteto dekanus trejiems metams ord. prof. Vincas Krėvė Mickevičius devyniais balsais prieš du už V. Mykolaitį ir du už Pr. Augustaitį.

VUB RS, F98—VU1, l. 6.

[Nr.] 3829 1940 vasario 7

VILNIAUS UNIVERSITETUI

Ats. į 1940.I.27 d. raštą Nr. 452.

Kultūros reikalų departamentas turi garbę pranešti, kad p. Švietimo Ministras nesutinka tvirtinti p. ord. prof. Vincą Krėvę-Mickevičių Humanitarinių mokslų fakulteto dekanu.

Ponas Ministras, pasiremdamas Universiteto statuto 34 str. (V. Ž. Nr. 591, eil. 4117), prašo jam pristatyti naują kandidatą ligi š. m. vasario mėn. 20 dien[os].

V. Soblys
Departamento direktorius

V. Kasakaitis
Referentas

CVA, F391, ap. 8, b. 455, l. 138.

APDOVANOJIMAS GARBĖS ŽENKLU

Ponams: Jurgiui Petrauskui ir
Viktorui Dineikai

Gerbiamieji

Širdingiausiai dėkoju Tamistoms už suteikimą man 1940.III.4 d. Vilniuje Lietuvos Valstybės teatro Garbės ženklo Tarybos vardu pirmo laipsnio Garbės ženklo [1], kurį aš labai ir labai vertinu ir juo

didžiuojuosi, kaipo vertingiausiu mano nepergausiausių meno srity laimėjimų [įvertinimu].

Nemažiau didžiuojuosi ir pareikštu, ypač dabartinėmis mano gyvenimo aplinkybėmis, mano asmens ir kūrybos įvertinimu, pasirašant Valstybės teatro artistams tą pačią dieną įteiktą man adresą. Esu šiuo apsireiškimu begaliniai sujaudintas ir jaučiuosi visam Valstybės teatro kolektyvui skolingas. Nenumatau, kokiu būdu ateity galėčiau už tokį kilnų pasielgimą atsilyginti.

Leiskite, Tamistos, prašyti Jūsų perduoti mano giliausią padėką Lietuvos Valstybės teatro Garbės ženklo Tarybai ir visam Valstybės teatro kolektyvui.

Reikšdamas giliausią padėką ir pagarbą pasilieku dėkingas

Kaunas, 1940.III.9 *Vincas Krėvė Mickevičius*

Teatro ir muzikos muziejus, A 4979.

[1] Už nuopelnus Lietuvos teatrui režisieriai, aktoriai, dramaturgai buvo apdovanojami garbės ženklu. Buvo pirmojo ir antrojo laipsnio garbės ženklai. Apdovanotasis asmuo gaudavo medalį ir raštą. Įteikiamo rašto tekstas:

Lietuvos Valstybės Dramos Teatro Garbės Ženklo Aktas.

Lietuvos Valstybės Dramos Teatro Garbės Ženklo Taryba [apdovanojamo asmens pavardė] už nuopelnus lietuvių teatrui apdovanoja [pirmojo laipsnio] Garbės Ženklu.

Kaunas, [data]

Pirmininkas [parašas]
Sekretorius [parašas]

AUTOBIOGRAFIJA

Gimiau 1882.X.7, brandos atestatą gavau 1904 m. Kijevo Universitetan pastojau 1904; 1905 metais persikėliau Lvovo Universitetan, kurį baigiau 1908 metais ir gavau filosofijos daktaro laipsnį. 1908 metais grįžau Kijevan ir sulig prašymo man buvo užskaityti išbūti užsieny semestrai ir išklausyti dalykai, bet egzaminus turėjau laikyti iš naujo, kuriuos laikiau ir 1908 metais gruodžio mėn. gavau Kijevo Universiteto I laipsnio baigimo diplomą ir buvau paliktas prie Lyginamosios kalbos katedros stipendijatu. 1910 metais Kijevo apygardos globėjo įsakymu buvo man stipendija atimta ir aš išvykau į Baku, kur buvau paskirtas rusų kalbos ir literatūros mokytoju realinėje mokykloje. Jau mokytojaudamas, ruošiausi mokslo darbui toliau ir 1911 metais išlaikiau Kijevo Universitete magistranto egzaminus, o 1912 metais gyniau

disertaciją magistro laipsniui gauti: „Indoeuropiečių protėvynė“ [2]. Oficialus oponentas buvo prof. F. Knaueras ir Poržezinskis. Disertaciją apgyniau ir gavau magistro laipsnį. Tolimesnę mokslo eigą Rusuose sukliudė karas. Grįžęs Lietuvon [3], buvau iki įkūrimo Lietuvos Universiteto Švietimo ministerijos knygų leidimo sekretorium [4]. 1922 m. buvau paskirtas į Humanitarinių mokslų fakulteto branduolį su ordinarinio prof. titulu ir buvau juo iki 1939 m. gruodžio mėn. 31 d. Ten būnant teko 12½ metų eiti to fakulteto dekano pareigas, iš kurių buvau švietimo ministro įsakymu pašalintas [5]. Nuo 1940 m. sausio 1 dienos buvau paskirtas Vilniaus Universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto ord. profesorium ir išrinktas dekanu, bet Švietimo Ministras Jokantas vėl mane pašalino (netvirtino). 1940 metais spalio mėn. 1 d. esu paskirtas Lituanistikos instituto direktorium ir uždėtos man pareigos perorganizuoti institutą į LTSR Mokslų Akademiją.

V. Krėvė Mickevičius

CVA, F391, ap. 7, b. 2884, l. 13.

[1] Autobiografija buvo paskelbta: Jaunimo gretos, 1968, Nr. 8, p. 17.

[2] 1922 m. autobiografijoje V. Krėvė nurodė, kad magistro laipsnio tema buvo „Pirmykštė žodžio „Pratjekabuddha“ reikšmė...“

[3] Iš Azerbaidžano V. Krėvė išvyko 1920 m. gegužės 12 d.

[4] Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijoje V. Krėvė dirbo nuo 1920 m. rugpjūčio 1 d. iki 1922 m. balandžio 1 d.

[5] Humanitarinių mokslų fakulteto dekanu V. Krėvė buvo nuo 1925 m. rugsėjo 1 iki 1937 m. gruodžio 27 d.

ANKETA

LTSR
Švietimo
Liaudies Komisariatas

Mokytojo *Krėvė Mickevičius*
Vincas
Tarnautojo
Darbininko pavardė ir vardas
Valdyba
Mokykla *Vilniaus Universitetas*
Skyrius *Human. m. fakultetas*

Klausimai	Atsakymai
1. Pavardė, vardas, tėvo vardas <...>	*Krėvė Mickevičius, Vincas, Juozo sūnus*
2. Gimimo metai, mėnuo ir diena	*1882.X.7*

3. Gimimo vieta	*Subartonių k., Alytaus apskr. Merkinės valsč.*
4. Socialinė padėtis iki tarnybos <...>	*Studentas*
5. Ar turėjo iki 1940 m. birželio mėn. 15 d., ar dabar turi nekilnojamąjį turtą arba įmonę, kokį ir kur	*Ne* [1]
6. Kuo tėvai vertėsi, kokį turėjo nekilnojamąjį turtą ar įmonę ir kur iki 1940 m. birželio mėn. 15 d.	*Žemdirbiai, turėjo 8 dešimt. ūkį. Išėjus į vienasėdžius, gavo 5 hekt. Motina ir tėvas dabar mirę*
7. Kuo tėvai dabar verčiasi, kokį nekilnojamąjį turtą arba įmonę turi ir kur	*Mirę*
8. Šeimos padėtis (jei vedęs ar ištekėjusi, išvardyti visus šeimos narius ir jų gimimo metus, mėnesį ir dieną)	*Vedęs, žmona Marija Ona gim. Karakaitė, 42 m. amžiaus*
9. Žmonos (vyro) pavardė ir vardas	*Krėvė Mickevičienė gim. Karakaitė, Marija Ona*
10. Žmonos (vyro) užsiėmimas <...>	*Namų ruoša*
11. Brolių, seserų vardai ir pavardės, kur jie gyvena ir kuo verčiasi	*Seserys: 1. Monika, ištek[ėjusi] už ūkininko Kazlausko, Alovės valsč. 2. Ona, ištek[ėjusi] už ūkininko Svirskio. Dabar našlė, gyv. Merkinėje. 3. Marė, supar alyžuota, mano išlaikoma, gyv. ūkyje, Subartonių k.*
12. Pilietybė	*LTSR*
13. Tautybė	*Lietuvis*
14. Karinė prievolė <...>	*Kariuomenėje netarnavau*

[15—17 klausimai liečia tarnavimą įvairiose armijose. Atsakyta neigiamai.]

18. Kada, kur ir kokį mokslą išėjo — *Kijevo universiteto filolog. magistras (1912), Lvovo Universiteto fil[osofijos] daktaras (1908)*

19. Kurias kalbas moka

Gerai		Silpnai	
žodžiu	raštu	žodžiu	raštu
lietuvių	*lietuvių*	*vokiečių*	*vokiečių*
rusų	*rusų*	*italų*	*italų*
ukrajinų	*ukrajinų*	*čechų*	—
lotynų	*lotynų*	*serbų*	—

20. Kurioms organizacijoms priklauso, kurias pareigas eina — *nepriklausau*

21. Kurioms organizacijoms, partijoms priklausė <...> — *nepriklausiau ofic.*[2]

22. Ar gyveno užsienyj, kada, kur ir ką dirbo — *Gyvenau kelis kartus Vokietijoje studijų ir gydymosi reikalais*

23. Ar gyveno Tarybų Sąjungoj, kada, kur, kiek laiko, kada grįžo ir kodėl — *Baku, iš kur išvažiavau 1920 m., kaipo lietuvis, į tėvynę*

24. Kas iš artimųjų giminių gyvena užsienyje, kur, nuo kurio laiko ir ką veikia — *Pusbroliai Karalius, Zigmas ir Jurgis Suvienytose Amerikos Valstybėse. Kada išvažiavo ten ir kur gyvena, nežinau, nes nesusirašinėjau su jais niekados*

25. Ar buvo suimtas, teistas ar baustas <...> — *ne*

26. Pagrindinė specialybė — *Slavų kalbų ir literatūrų profesorius*

27. Kuriai mokslo ar meno sričiai turi palinkimų <...> — *literatūrai*

28. Ar yra dalyvavęs pedagoginėj ir šiaipjau spaudoj; kuriuose laikraščiuose, ką yra išleidęs atskirais leidiniais — *Mokytojavau Baku realinėje mokykloje, vėliau Universitete Dalyvavau daugely laikraščių*

29. Kitos specialybės — *Rašytojas*

30. Kur yra anksčiau tarnavęs:

Tarnybos vietos adresas	Įmonės ar įstaigos pavadinimas	Tarnybos vieta	Atlyginimas	Kada priimtas	Kada atleistas	Atleidimo priežastis
1. Sviatošino kom. mokykla (stud. laikais)	*Komercinė m[okykla]*	*rusų k. ir literatūros m[okytojas]*	*nep[amenu]*	*nep.*	*nep.*	*savo prašymu*
2. m. Baku	*Realinėje mokykloje*	*rusų k. ir literatūros mok.*	*nep.*	*nepam., rod[os] 1910*	*1920*	*Dėl grįžimo Lietuvon*
3. Kaunas	*Kauno Universitetas*	*Slavų k. ir literat. prof.*	*XVIII kat.*	*1922 universit. įsist.*	*1939.XII. 31.*	*Perk[eltas] į Vilnių*
4. Vilnius	*Vilniaus Univ.*	*Slavų k. ir literatūrų prof.*	*XVIII k.*	*1940.I.1*	—	—

31. Dabartinės einamosios pareigos. — *Rusų kalbos ir literatūros kat. vedėjas, Lituanistikos Instituto direktorius*

32. Kas rekomenduoja (-avo)

33. Dabartinė gyvenamoji vieta — *Vilnius, Tauro g-vė, 21, b. 1*

Suteiktų žinių tikrumą tvirtinu savo parašu:

V. Krėvė Mickevičius
(parašas)

1940.XII mėn. 4 d.

CVA, F391, ap. 7, b. 2884, l. 1, 19.

[1] 1942 m. kovo 9 d. anketoje V. Krėvė nurodė, kad kilnojamo turto neturi, bet jo žmona turinti Kaune (Linksmadvary) 1969 m².

[2] Toje pat anketoje į klausimą apie priklausymą politinėms partijoms ir draugijoms V. Krėvė atsakė: „Nuo 1922 iki 1926 — Saulių sąjungai ir Tautininkų sąjungai, ir iki šiol Lietuvių rašytojų draugijai". Į klausimą apie pasižymėjimo ženklus V. Krėvė atsakė: „Ordinų nepriimdavau ir todėl neturiu" (CVA, F391, ap. 7, b. 2884, l. 2).

Kaunas,

Švietimo Liaudies Komisariatas
Kultūros Reikalų Departamentas
Nr. 28967

1940 m. spalių mėn. 4 d.

PROF. V. KRĖVEI-MICKEVIČIUI

Vydūno al. 21

Departamentas praneša, kad Tamsta nuo š. m. spalių mėn. 1 d. paskirtas Lituanistikos instituto direktorium.

P. Juodelis
Departamento direktorius

V. Tumėnas
referentas

MAA, F1, ap. 9, b. 135, l. 8.
Lituanistikos institutas lapkričio mėn. buvo perkeltas į Vilnių. 1941 m. sausio 16 d. įkūrus Lietuvos TSR Mokslų Akademiją, institutas ir jo žinioje buvusios įstaigos įėjo į atitinkamų akademijos institutų sudėtį. 1940 m. balandžio 9 d. V. Krėvė patvirtintas Mokslų Akademijos tikruoju nariu, o balandžio 21 d. paskirtas Akademijos prezidentu.

ASMENS LAPELIS KADRAMS REGISTRUOTI

Pavardė *Krėvė Mickevičius* vardas *Vincas* tėvo vardas *Juozas* 1. Lytis *vyr.* 2. Gimimo metai ir mėn. *1882.X.7.* 3. Gimimo vieta pagal esamą administracinį paskirstymą *Subartonių k. Merkinės v., Alytaus ap.* 4. Tautybė *Lietuvis* 5. Socialinė kilmė: a) tėvų buv. luomas *žemdirbiai,* b) pagrindinis tėvų užsiėmimas prieš 1940 m. birželio 15 d. *seniai mirę* <...>. 12. Ar priklausė kitoms partijoms ar organizacijoms <...> *of[icialiai] nepriklausiau* <...>. 16. Mokslo cenzas *filol. magistras (Kijevas, 1912) ir filosof. daktaras (Lvovas, 1908).*

Tikslus pavadinimas mokslo įstaigos	Fakulteto arba skyriaus pavadinimas	Data		Kokią (tikslią) specialybę įgijo baigęs mokyklą
		įstojimo	baigimo	
Universitetas	*Istorijos-filologijos*	*1904*	*1908*	*slavų kalbos ir literatūros*

17. Mokslo laipsnis *fil[ologijos] magistras ir filosof. daktaras.*

18. Ar turi mokslinių darbų *turiu*[1] 19. Ar buvo užsienyje *buvojau*

Data		Kurioj šaly (nurodyti vietą, miestą)	Kelionės (gyvenimo) tikslas
Nuo kurio laiko	iki kuriam laikui		
1905	*1908*	*Austrijoje, Lvove*	*Studijų reikalais*
1921	*1921*	*Vokietijoje, Berlyne*	*Studijų reikalais*
1938	*1938*	*Vokietijoje, Berlyne ir Harcburge*	*gydžiausi du mėn. (nuo inkstų uždegimo)*

20. Kada, ką ir kur dirbo iki šios dienos (imtinai ir karo prievolė)

Data		Tarnyba, nurodant įstaigą, organizaciją, įmonę	Žinyba, į kurios sistemą įeina įstaiga <...>	Įstaigos, organizacijos, įmonės būstinė (nurodyti miestą, apskritį)
įstojimas	išstojimas			
1908	*1910*	*Universiteto stipendiatas (prof. ruoštis)*	*Kijevo un-tas*	*Kijevo m[ieste]*
1910	*1920*	*Realinės mokyklos rusų k. ir liter. mokytojas*	*Realinėje mokykloje*	*Baku m[ieste]*
1920	*1922*	*Knygų leidimo kom. sekret[orius]*	*Švietimo min[isterija]*	*Kaune*
1922	*1939*	*profesorius*	*Kauno Un-tas*	*Kaunas*
1940	—	*profesorius*	*Vilniaus Un-tas*	*Vilniaus m.*

21. Ar dirba dabar (asmens lapelio užpildymo metu) dar kitą darbą

1940	*Lituanistikos Instituto direktorius*	*Švietimo liaudies komis[ariatas]*	*Vilniaus m.*

22. Dalyvavimas centro, respublikos, apskrities, miesto išrinktuose organuose

Išrinkimo organo vieta	Išrinkto organo pavadinimas	Išrinktas kuo	Kokio šaukimo	Data	
				išrinkimo	išstojimo
Baku	*miesto Taryba (Duma)*	*Dūmos sekretorius*	*I*	*1917*	*1918*
„	*Karių, matrosų ir darbininkų tar[yba]*	*matrosų atstovas*		*1917*	*1918*

23. Svetimų kalbų bei TSRS tautų kalbų žinojimas

Pavadinimas kalbų, kurias moka (rašo, skaito, kalba)

	Silpnai	Gerai
Svetimų	*vokiečių, italų, čekų ir serbų*	
TSRS tautų		*lietuvių, rusų, lenkų ir ukrajinų*

24. Ar dalyvavo revoliuciniame judėjime ir ar buvo persekiojamas už revoliucinę veiklą (už ką, kada, kaip) *mokinių ir studentų kuopelėse*

25. Karo tarnyba armijose [į klausimus atsakyta neigiamai]

30. Ar buvo teistas *ne*

32. Šeimos padėtis asmens lapelio užpildymo metu *vedęs, žmona Marija Ona gim. Karakaitė Krėvė Mickevičienė*

33. Gyvenamoji vieta (adresas) *Vilnius, Tauro g-vė, 21, b. 1*
1940 m. gruodžio mėn. ... d.

Asmens parašas *V. Krėvė Mickevičius*

CVA, F391, ap. 7, b. 2884, l. 14—18.

[1] 1941 m. rugsėjo 21 d. anketoje V. Krėvė nurodė tokius svarbesnius mokslo darbus: „Indoeuropiečių protėvynė", „Dzūkų liaudies dainos", „Dzūkų vestuvės" ir kiti. Literatūros: „Šarūnas", „Skirgaila" ir kiti — viso apie 14 tomų raštų" (CVA, F391, ap. 7, b. 2884, l. 4).

Vytauto Didžiojo universiteto sekretoriaus prof. S. Šalkauskio ir kanceliarijos vedėjo Z. Gūros pasirašytu 1940 m. gegužės 15 d. Nr. 3328 raštu (ten pat, l. 11) Vilniaus universiteto rektoriui pranešama, kad siunčiamos personalo asmeninės bylos. Jame pažymėta apie siunčiamą prof. V. Krėvės Mickevičiaus 43 lapų asmens bylą ir tarnybos lapą. Ta asmens byla nesurasta.

LIETUVOS TARYBŲ SOCIALISTINĖS RESPUBLIKOS LIAUDIES KOMISARŲ TARYBOS NUTARIMAS Nr. 320

dėl Lietuvos TSR Mokslų Akademijos tikrųjų narių patvirtinimo

Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Taryba nutaria:

Patvirtinti Lietuvos TSR Mokslų Akademijos tikraisiais nariais pagal skyrius:

a) Humanitarinių mokslų

4. Krėvę-Mickevičių, Vincą, Filosofijos ir filologijos daktarą, Vilniaus Universiteto profesorių.

Lietuvos TSR Liaudies
Komisarų Tarybos Pirmininkas *(M. Gedvilas)*

Lietuvos TSR Liaudies Komisarų
Tarybos Reikalų Valdytojas *(A. Bauža)*

Kaunas, 1941 m. balandžio 9 d.

MAA, F1, ap. 9, b. 135, l. 2.

LIETUVOS TSR AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PREZIDIUMO ĮSAKAS

dėl drg. prof. Vinco Krėvės-Mickevičiaus patvirtinimo Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Prezidentu

Drg. prof. Vincą Krėvę-Mickevičių patvirtinti Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Prezidentu.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios
Tarybos Prezidiumo Pirmininkas *J. Paleckis*

Lietuvos TSR Aukščiausiosios
Tarybos Prezidiumo Sekretorius *S. Pupeikis*

Kaunas, 1941 m. balandžio 21 d.

MAA, F1, ap. 9, b. 135, l. 1.

[194] 1 birželio 5

Prezidiumas
1265 Nr.

PAŽYMĖJIMAS

Pažymima, kad Lietuvos TSR Mokslų akademijos prezidentas akademikas prof. Vincas Krėvė-Mickevičius savo bute turi nuosavą mokslinę biblioteką (5000 tomų), kuria jis naudojasi moksliniam-literatūriniam darbui, ruošdamasis paskaitoms bei rašydamas mokslo veikalus ir dailiosios literatūros kūrinius.

Akademikas *Dz. Budrys*
Lietuvos TSR Mokslų akademijos
sekretorius

MAA, F1, ap. 9, b. 135, l. 11.

ATSIMINIMAI

Atsiminimai apie V. Krėvę skirstomi chronologiškai į tris pagrindinius skyrius. Pirmajame skyriuje, pavadintame „Tėviškėje", pateikiama V. Krėvės giminių ir kaimynų pasakojimai apie rašytojo gimtinę ir šeimą, jo raštų prototipus. Daugiausia jų užrašyta 1967 m. vykusioje Lietuvos TSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos mokslinėje kompleksinėje ekspedicijoje į Merkinę. Čia spausdinami A. Trakymo, M. Grigaitytės, S. Beržinio, E. Dagytės, D. Krištopaitės, D. Venclovaitės, A. Vyšniauskaitės ir D. Zenkevičiūtės užrašyti tekstai.

Antrajame atsiminimų skyriuje „Baku mieste" apie V. Krėvę, Baku realinės mokyklos mokytoją 1909—1920 m., pasakoja buvę jo mokiniai. Jų atsiminimus surinko, kai kuriuos ir pats užrašė J. Skliutauskas. Šią archyvinę medžiagą rašytojas yra plačiai aprašęs ir citavęs savo straipsniuose „Apie Vinco Krėvės gyvenimą ir veiklą Baku mieste".— Pergalė, 1961, Nr. 2, p. 138—151; Iš armėniško sąsiuvinio. V., 1968, p. 18—31; Aukso šaknelė. V., 1977, p. 166—168. Jais yra pasinaudojęs azerbaidžaniečių—lietuvių literatūrinių ryšių tyrinėtojas V. Arzumanovas knygoje „Kūrybos broliai", V., 1976, p. 17—32. J. Skliutausko surinkti atsiminimai, saugomi Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne, ištisai skelbiami pirmą kartą. Čia taip pat spausdinamas J. Skliutausko įvadinis straipsnis, kuriame aiškinamos tų atsiminimų rinkimo aplinkybės.

Stambiausią atsiminimų skyrių sudaro pasakojimai apie V. Krėvę Kaune ir Vilniuje 1920—1944 m., parašyti rašytojo kolegų, studentų humanitarų, artimiau jo šeimą pažinojusių asmenų. Kai kuriuos iš jų užrašė Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbuotoja M. Grigaitytė ir V. Sadauskas.

Atsiminimų tekstai kiekviename skyriuje spausdinami jų autorių abėcėline seka. Skyriaus gale pateikiamos trumpos žinios apie autorius.

I TĖVIŠKĖJE

* * *

Pas Krėvės tėvą trejus metus tarnavau. Krėvė parvažiuodavo atostogų mėnesiui ar pusantro. Buvo į tėvą panašus.

Kartą pavasarį mėžiu mėžinį. Ateina Krėvė irgi pamėžėti. Turėjo piniginę, padėjo ant balkio tvarte ir pamiršo. Po kokio mėnesio aš laukiu gaspadinės, rengiamės karves melžti. Netyčia pakėliau ranką, įsitvėriau balkio — ogi bumažnikaitis. Ir tokia graži piniginė, pilna pridėta. Vakare, saulei leidžiantis, visi suėjo, vakarieniauja. Tada aš klausiu: „Kažin kieno bus, ar seno, ar jauno, ką aš esu radusi. Ale kad būtų radynų!" Krėvė išgirdęs kaip elektra strikt ir atsistojo nuo stalo. Padaviau piniginę, jis išbučiavo apsikabinęs. Paskui, nuvedęs Merkinėn, nupirko suknelę, čeverykus, visko pripirko.

Mane vadino augintine. Visada, jei ką turėdavo, šaukdavo mus, mergaites, pasivaišinti. Geras buvo žmogus — ant manęs nė pusės žodžio niekada nepasakė.

Samūniškės, 1967.VIII.20

Papasakojo *M. Čaplikaitė-Miškinienė*
Užrašė *E. Dagytė*

* * *

Dvi žiemas Merkinėje mokinaus su Krėve. Krėvė pas kleboną Slepavičių ant kvatieros buvo. Kartą parnešė jis iš mokyklos tokį uždavinį ir padėjo ant stalo. Kunigas eidamas pro šalį pažiūrėjo ir sako: „Ar padarysi tokį sunkų uždavinį?" O Krėvė jam atsako: „Aš tai padarysiu, bet tu ar padarytum?" Kunigas galvojo, galvojo — nieko nepadarė. Tada Krėvė paėmė ir padarė. Po to jau jį perkėlė mokytis į Vilnių.

Merkinėj buvo keturi skyriai. Mokytojas, būdavo, kai duos su lineika per delną — tai net ranka dega. Bet jau keturis skyrius baigsi — gali kokią nori tarnybą užimti.

Krėvės tėvas ir mano tėvas buvo starostos. Tai jie sueidavo. Tėvas pasakojo, kaip sykį Krėvės motka skaito ir verkia. Krėvė klausia: „Ko verki?“ Motina sako, kad šventa knyga. Tada Krėvė sako: „Palauk, aš taip parašysiu, kad da geriau verksi“. Nuėjo į kamarą, parašė ir atnešęs davė motinai paskaityti. Tai ta ir ėmė da labiau verkti. „Va, regi,— sako Krėvė,— viską mokslas padaro“.

Tėvai labai norėjo leisti Krėvę į kunigus. O jis sakė negalėsiąs pildyti kunigų įstatymų. Kunigui nevalia daugiau kaip 3 rb. kišenėj turėti. Ir reikia vaikščioti prastai apsirengus, virve apsirišus. O tie kunigai, kur ant duknų guli — ne kunigai. Užtat, jei būsiąs kunigu, negalėsiąs tėvams padėti, vargšas būdamas.

Krėvė, kai mokėsi, parvažiuodavo vasarą atostogų į tėviškę ir mėnesį arba du pabūdavo. Kartą, parvažiavęs atostogų, Krėvė eina pasivaikščioti su lazdele. O buvo čia tokis asesorius. Važinėdavo smarkiai su karieta, ir visi žmonės jam keldavo kepures. Asesorius pralėkė pro Krėvę, o tas kepurės nenusiėmė. Asesorius pastebėjo ir sugrįžęs klausia: „Ko tu kepurės nenusiimi?“ O Krėvė jam: „Kur važiuoji, važiuok!“ Ir, parėjęs namo, parašė asesoriui raštelį. Tada asesorius atvažiavo pas Krėvę ir atsiprašė.

Krėvės tėvas Mickelis buvo prastas žmogelis, šveplas tokis, kuprotas. Kai starosta pasidarė, gavo medalį su caro galva. Jo niekam skolinti negalima buvo. Krėvė kai išėjo mokslus, tai kas mėnesį duodavo motkai 15 rb., o tėvui — 20 rb. Vasarą atveždavo visokių savo knygelių ir išdalydavo. Man buvo padovanojęs visokių — apie aitvarus, apie Gilšę. Kiek aš jų perskaičiau! Bet dabar visas išmėčiau.

Samūniškės, 1967.VIII.20

Papasakojo *Zigmas Čaplikas*
Užrašė *E. Dagytė, S. Beržinis*

* * *

Vincą Mickevičių-Krėvę atsimenu gerai. Tada buvau dar mažas. Krėvė dažnai parvažiuodavo į namus. Būdavo, susišaukia viso kaimo bobeles ir klauso jų pasakų bei dainų. Visas kaimas, būdavo, sueina, kai jis parvažiuoja. Vakarais vis į žvaigždes žiūrėjo, matyt, paukščių takus gerai žinojo. Ot, mokytas žmogus buvo!

Dažnai Krėvė su draugais parvažiuodavo. Vis šachmatais lošia. Nors jis aukšto mokslo, bet ot žmogus buvo. Labai gerai atmenu, kai sykį su draugais parvažiavo. Tėvas stovi kieme sulin-

kęs, žilas. Apsirengęs buvo kaip ir visada: baltiniai sulig klupčiom, susijuosęs juosta, baltom kelnėm. Nesigėdino tada Vincas tokio tėvo. Priėjo, pabučiavo ranką, supažindino su draugais.

Paprastas tas Krėvė buvo. Sykį su tėvu buvau Kaune. Ėjom gatve, susitikom Krėvę. Jis ėjo turbūt su profesoriais. Krėvė paliko juos, priėjo prie mūsų, pasisveikino, nusivedė į savo namus Žaliakalnyje. Namuose jis parodė: „Štai mano išleistos knygos".

Atmenu, man tėvai pasakojo, kad ir Vincas, mažas būdamas, kiaules ganė. Piemenys nešasi tarbose duonos, o jis — knygų prisideda. Tėvas matė, kad jo Vincas gabus, tad dėjo didžiausias pastangas, net aukas po kaimą rinko, kad sūnus galėtų mokytis. Tėvas gyveno nelabai švarioj pirkioj. Gal anksčiau, o gal 1913 metais Krėvė vedė. Tada tėvas pasistatė gražesnę pirkią. Jis buvo labai didelis darbininkas. Imdavo iš kitų ūkininkų žemę ir, būdavo, dirba, kad tik sūnų išleistų į mokslą. Nuo darbo, nuo kelmų rovimo vaikščiojo susirietęs. Mirė nesulaukęs 80 metų.

Tėvas buvo savotiškas. Kai prasidėjo 1914 metų karas, jis ir seniūnu, ir girininku, ir viskuo buvo. Buvo toks, kad be jo žinios nė višta kiaušinio negalėjo sudėti; duoklę visi turėjo duoti. Jis ant mano tėvų buvo vokiečius užvedęs, nes mes kiaulę be jo žinios paskerdėme. O kiaulę be jo žinios skersti nebuvo galima. Mes bulvėm apkasėm mėsą, o kaulus palikome. Mėsos tada ieškojo, bet nerado. Mano motina mokėjo vokiškai, tai ji tiems vokiečiams papasakojo, kad jis viską atima, pasiima sau. Taip jį paslapčia ir pašalino iš seniūno pareigų.

Kai baigės karas, susidarė grupė plienikų, gal apie keturiasdešimt žmonių. Aš su seseria ir Krėvės seseria Veronika buvom vėžiauti. Pareidinėjam namo, žiūrim — vienur kitur pradėjo šaudyt. Įbėgom pirkion, žiūrim — vienam gale ugnia, kitam — ugnia. O gatvėje minia plienikų. Šaukia: „Duok pinigus, o ne — tai pakarsim". Atnešė virves ir jau nori kart. Jo duktė Marijona, tokia kolieka buvo, atėmė virves. Plienikai viską sudaužė, Mickevičių patį uždarė kamaroje. Bet šie nematė, kad toj kamaroj langutis yra. Mickevičius išlindo pro langelį, pabėgo į mišką ir pirtyje pasikavojo. Ateina plienikai į kamaraitę, o jo nėra. Kaip pradėjo, kaip pradėjo šaudyt, vėliau nuėjo savais keliais. Jis po kiek laiko, kai viskas nutilo, grįžo. Guli ant šiaudų visas sumuštas. Gerai, kad pabėgo, liko gyvas. Bet užtat gerokai atsirgo.

Kai tėvas mirė, sūnus parvažiavo į laidotuves. Visiems buvo įdomu, ką profesorius darys, kai parvažiuos: ar poteriaus, ar ne. Nepoteriavo, nė kryžiaus nebučiavo. Įėjo, pabučiavo tėvo rankas, pastovėjo. Tėvą laidojo paprastai. Motiną laidojo garbingiau. Visą

naktį pralaikė bažnyčioj Merkinėje. Vėliau iš Merkinės nešė į Subartonių kapinyną su juodom vėliavom.

Dar apie Krėvę pasakytina tai, kad kaimo draugų jis neturėjo. Šiaip draugavo su visu kaimo jaunimu. Ypač, būdavo, žiemą susirenka, mušasi sniegu. Kartą, atmenu, jį labai apmėtė sniegu, bet jis neužsigavo, tik juokėsi. Labai prieinamas žmogus buvo.

Subartonys, 1965.VII.16

Papasakojo *Juozas Gaidulevičius*
Užrašė *D. Zenkevičiūtė*

* * *

Aš buvau kokių dvidešimt dvejų metų, kai tekėjau už daugiau kaip šešiasdešimt metų senio. Išgyvenome mudu šešiolika metų. Mirė jis arti aštuoniasdešimt, rodos, 1933 m. Palaidotas šalia pirmosios žmonos Subartonių kaimo kapinėse.

Koks tas mano gyvenimas buvo! Gaspada laimės neatnešė. Senis sekė mano žingsnius, pavydėjo su jaunu vyru pakalbėti. Neleisdavo vienos net į bažnyčią. Klausdavo, su kuo susitikau, su kuo ėjau, su kuo ir ką kalbėjau. Aš buvau linksma merga. Man buvo labai sunku. Oi, daug daug mano širdis iškentėjo. Daug galėčiau priporyt. Bet kas iš to? Niekas jau man jaunystės nesugrąžins, niekas prabėgusių dienų neatmainys.

Juozas Mickevičius gyveno gerai, visko turėjo susikrovęs. Man iš pradžių nieko negailėjo. Net laikroduką nupirko. Paskui pasidarė šykštus. Slėpė pinigą nuo manęs. Suktas buvo. Ir man gailėjo geresnio kąsnelio. Vis taupė, vis slėpė nežinia kam. Prie darbo visus spaudė. Buvo geležinės sveikatos. Nei jis kada sirgo, nei kuo skundėsi. Niekas jam neįtiko. Visi blogai dirbo, blogai jam velijo. Buvo sunku berną ar mergą palaikyti. Niekas nepabūdavo. Sunku surasti žmogų. Negali prisiprašyti. Visi žinojo jo šykštumą. Dirbti reikėjo labai sunkiai, valgis prastas, gaspadorius piktas ir kietas. Samdyti reikėjo mergą, berną ir piemenį. Senio buvo dvi dukterys: Marija ligota, pusiau paralyžiuota (g. 1895) ir Veronika (g. 1906). Nė viena jų nebuvo darbininkė. Reikėjo jas pavalgydinti. Su Marija ir Verute sugyvenome. Po kiek laiko Verutę pasiėmė rašytojas. Tik tada jį pamačiau. Teisybė, labai silpnai atsimenu jį Savulkuose. Atvažiuodavo dėdžių aplankyti kokiai dienai.

Mokytų žmonių nebuvau mačiusi. Maniau, kad jie kitokie, nepaprasti. O čia, žiūriu, visai mažytis žmogelis su didele galva, graudžiu veidu. Šneka paprastai, visai kaip mūsų krašto žmogus,

ir toks nepuikus. Su visais pasisveikina, randa kožnam gerą žodį, nusišypso. Neatsimenu, kad būtų dovanų atvežęs. Nė savo knygų nedovanojo. Kad jis buvo labai geros širdies, tai mačiau, kaip rūpinosi savo ligota seseria. Siųsdavo jai po 50 litų kas mėnesį. Vėliau ir tėvui tiek pat atsiųsdavo. Tada tai buvo dideli pinigai.

Kai susirgo mano sūnus, vežiau jį į Kauną. Rašytojas padėjo man paguldyti į ligoninę. Sumokėjo išlaidas. Gyvenau pas jį, su tarnaite virtuvėje kartu valgiau ir miegojau. Geras buvo tas Vinculis. Kai mirė tėvas, parvažiavo į laidotuves. Palaidojo ir išvažiavo. Mano jauniausias sūnus tada dar metų neturėjo. Gailėjo jis manęs.

Daugai, 1967.VIII

Papasakojo *O. Grudzinskaitė-Mickevičienė-Kisielienė*
Užrašė *M. Grigaitytė*

* * *

Iš Subartonių istorijos. Mano tėvas dar iš savo mamos pasakojimų girdėjo, kad labai seniai ant Subartonių ir apylinkės buvo užėjus tokia liga — žmogus nė paros nesirgęs, miršta. O mano tėvukas per 1863 m. metežą jau ganė. Po tos ligos Subartonyse iš 110 likę tik 17 žmonių. Ir į Subartonis pradėjo kraustytis žmonės iš kitur. Kindarai ir Peiperis atsikėlė iš Vokietijos, Eidukevičiai ir Juknevičiai atsikraustė iš Pilvingio, kiti — iš Ryliškių, Dzengauskai — iš Padzitvos nuo Gardino. Tie Kindarai, katrie prisiėmė žentu Mickelį, buvo kilę iš Ryliškio ir su Kancavais ne giminės. Tada Makniūnų dvaran iš Vokietijos atsikraustė ir dvarininkas Meizelis, o Nedingės dvaran atsikėlė iš Prancūzijos Žilinskas, nes visur aplinkui buvo išmirę žmonės. Net kareivius buvo atsiuntę numirėlių kavoti. Pasakoja dar, Subartonyse tada iškasė duobes: vieną vienam gale sodžiaus, kitą — kitam ir dar per vidurį. Privertė eglių ir degino, kad dūmai rūktų ir netaip jaustųs lavonų tvaikas.

Mickevičiai Subartonyse. Rašytojo tėvas Juozas Mickevičius, kaimo žmonių vadintas Mickeliu, buvo subartoniškio Jono Kindaro žentas, priimtas ant duktės Rožės. Žmonės Joną Kindarą vadino Juodžiu. Į Subartonis Mickelis atėjo iš Nedingės parapijos, iš Savulkų, iš pačių grumtų [1]. Ir Subartonys, ir nedingiškiai priguli prieg grumtų, nes turi geresnes žemes. Šiliniai, katriej gyvena ant prastesnių žemių, yra daugiausia anoj pusėj Merkio.

Jonas Kindaras Mickelį žentu ant Rožės prisiėmė, kai ji teturėjo keturiolika metų, ėjo penkioliktus. Buvo labai jauna, ku-

nigas dar šliūbo nenorėj duot. Rožė buvo vienui viena duktė, tokia mažiukė, smulkutė. Kai motulė atėjo į Subartonis, Rožė Kindariūtė tebuvo šešerių metų. Ji mirė 1916 metais. Mirdama turėjo 56 metus.

Senis Mickevičius buvo beveik visą čėsą valdžios žmogus. Jis buvo eiguliu ir sandžia (sėdėdavo prie teisėjo per teismus), labai ilgai seniūnavo, buvo storasta. Ir dar turėjo kokius ten popierius, kad galėjo važiuoti kur nori. Buvo, sako, net iš paties caro gavęs geltoną gražų medalį su caro galva. Jei žmonės, būdavo, ką jam pasako negerai, jis tuoj atsisega krūtinę, parodo medalį ir sako, kad ant jo niekas neturi teisės šnekėt. Mat sakyt ką nors ant jo, tai tas pat, kaip sakyt ant caro, katrą jis prisisegęs nešioja. Visą čėsą jis, kaip storasta, turėjo reikalų ir su caro, ir su vokiečio žandarais. Prie caro pas jį buvo ir rusiška mokykla, nes Mickevičių pirkia buvo didelė, ant dviejų galų. Tik paskui mokyklą perkėlė pas Žuką. (Žukauka — kitas dabartinio Subartonių sodžiaus galas.) Pas Mickevičių dažnai atvažiuodavo ir apsistodavo kunigai, kai kada suvažiuodavo net po kelis — trys, keturi. Ar tik ne už septynis šimtus markių jis nupirko Merkinės bažnyčiai stacijas. Dar ir dabar ant jų užrašyta, kad tai Mickevičiaus auka.

Pats Mickelis buvo labai darbštus žmogus — ir grybaudavo, ir žuvaudavo. Būdavo, nei jis ten miego nori, nei nuvargsta. Turėjo didelį sodą — gal kokios pusės hektaro. Daugiau kaip penkiasdešimt kelmų bičių. Bitės jo visai nekando. Žmonės sakė, kiba jis ką nors žino. O jau verstas buvo. Prisiimdavo žemės visaip: ir už pinigus, ir iš pusės. Visokių šniūrelių [2] prisirankiodavo už skolas. Ir senis Kindaras, Jurgio tėvas, buvo jam užstatęs tris šniūrelius: Liepalotą, Murgelį ir Murgeliuką — apie 2 hektarus. Iš Mickelio jis skolino pinigus vyresniam sūnui Vincui važiuoti Amerikon. Kol Kindarai skolos neatidavė, žemę dirbo Mickelis. Turėjo pasiėmęs ir Muzikevičienės-Čečetunkos šniūrelį; jos dukterį Rožę išleido Amerikon. Buvo paskolinęs ar ne 200 rublių. Būdavo, net Trakuose išnuomuoja ežerus, miško dieliankas [3] ir perparduoda paskui žydams, žydai per carą neturėjo valios patys pirkti. Ir pats, būdavo, daug kerta miško, lotas [4] pardavinėja žydams. Jau prie Smetonos, būdavo, parvažiavęs sūnus Vincas barasi. Kam tu, tėvai, sako, vis lakstai, vis dar storavojies? Argi tau neužteks? Senis tik atsako, kad negalįs be darbo, jau tokia jo notūra. Sūnaus neklausė. Ir toliau vis lėkė, bėgo. Iš tiesų žmogus buvo tokios notūros.

Mickelis dažnai nusukdavo nuo samdinių algas. Prisikabins, būdavo, metams baigiantis prie berno ar mergos, arba ir iš tiesų

gyvulys kokis krisdavo, ir išskaito iš algos, o ko gero ir visai neišmoka. Taip padarė našlei Labauskienei ir jos sūnui. Ji pas Mickelius mergavo, o sūnus piemenavo. Labauskienei ir jos sūnui tai pats Vincas, rašytojas, parvažiavęs užmokėjo. O Vladzia Butrimavičienė, katra dabar Merkinėj gyvena, atmergavus taip ir liko išvaryta be algos.

O labiausiai tai jau ėdė žmones prie vokiečio, per pirmąjį karą. Atsimenu, mes su Vikte Kisieliene muilą darėm, tai Mickelis, būdamas seniūnu, vis grasino pranešiąs. O pranešus tai ne mažiau kaip 500 markių baudos reiks mokėt. Mes šiaip taip atsipirkom — sumokėjom jam po 17 markių.

Žinodamas suktą Mickelio madą, kalbinamas nenorėjo eit pas jį bernaut toks Alpas Kisielius (dar ir dabar gyvena Subartonyse). Tai Mickelis, būdamas storasta, įdavė jį vokiečiam kaip bedarbį. Ir vokiečiai tą žmogų buvo išvarę kirst miško net prie Augustavo. Ar vėl: Eidukevičius paskerdė kiaulį be šeino (leidimo, pažymėjimo) ir nedavė kyšio, tai Mickelis įdavė jį vokiečiams. Žmogui atėmė mėsą, ir jis dar turėjo užmokėt 500 markių pabaudos. Žiūrėk, būdavo, eina per sodžių vokietis su žydu Abramke (vertėju), o iš paskos lyg ir nieko dėtas — gunksi jis, nurodinėdamas, kur užeit daryt kratą. Priskentėjo žmoneliai. Ant stoikos, būdavo, vokiečiai užsakys penkias padvadas, o Mickelis užvaro penkiolika. Kas duoda kyšį, tą atleidžia, kas neduoda — tą išvaro. Ir taip nuo dešimties žmonių susirenka sau išpirką. Tas pats ir su duoklėm. Kai reikdavo prie vokiečių rinkt duoklę, Mickelis visada ėmė daugiau negu reikia. Atsiskaitęs, būdavo, likusią dalį parduoda žydams. Sviestą, lašinius, kiaušinius patys, būdavo, namie suvalgo. Javo reikdavo duot po 3—5 cnt, o Mickelis pareikalauna po dešimt. Likusius parduoda kaip savo. Atmenu, sykį atėjo nuo niemčiaus prisakymas surinkt nuo kožno kiemo po tuščią maišą. Mickelis rinko ne maišus, o prisakė sunešt po 10 metrų audeklo. Pats maišus pasiuvo ir atidavė, o likusį audeklą pardavė žydams. Viską ėmė Mickelis: aršesnes pakulas, būdavo, atiduos niemčiui, o geresnes pasilieka sau. Mergos ir dukterys suverpia. Niemčius liepia duot po du cnt grūdų, o jis ima po šešis. Vai, kiek jis pridarė šposų nepadabniai. Ir taip visą čėsą melžė žmones.

Žmonės, matyt, neapsikęsdami sykį pasiskundė ant jo už skriaudas plienikams. Eidukevičių Zigmas ir Prieskienukas Petras parodė plienikams, kur jis gyvena. Tai tie atėję jį padusino godniai [5]. Plienikai jį primušė ir buvo pakorę, ale duktė Veronika, sako, nupjovė raikštį, ir jis liko gyvas. Juos tada suvarė kamaron, kur buvo tik mažas langelis, ir padarė kratą. Paėme iš jo šūbą, gal kokius 800 markių, rado ir išsinešė gal penkiolikos žmo-

nių vekselius, mergaičių čeverykus. Būtų gal Mickelį ir užmušę. Ale jis buvo nedidzkas — ėmė jis, išstūmęs langelį, išlindo ir pabėgo. Tada ir plienikai — jų buvo ar ne keturiolika — kelissyk iššovė ir nusivijo į mišką. Kai daugelis Mickelio šunybių pasidarė žinomos, žmonės pasiskundė ampforštejeriui, o tas jį ir išmetė iš storastavimo.

Mickelis buvo zgrėbnas[6] žmogus: viską pats mokėjo pasidaryt. Ar tai kokį ceberį[7], ar niekočią[8], ar ką kitą vis pats pasidaro. Toks buvo iš vieno šono geras, iš kito — blogas. Labai jam ir vedėsi visur. Būdavo, nuvažiuoja kur, tai žydai jam žuvų pripila. Arba ir su tuo medžiu. Kiek pas jį to rąstelio buvo! Tai oi, oi! Kiek jam jo išvogė! Kotus karūnoms (vėliavoms Merkinės bažnyčiai) prie klebono Kakariekos atvežė iš miško. Kunigas klausia: „Tai kaip tu ten, Mickevičiau, juos ir gauni". O jis atsako: „Kai didžiausias griausmas, didžiausias lietus, tai aš ir miškan. Tada jokio eigulio ten nebūna". Tokius priežodžius turėjo. Kai tik užširsta ant kokios moters, tai sako: „Tu, Ribinsko kale", o ant vyro: „Tu, Kalantos gaidy".

Kiti Mickevičiai buvo ne tokie. Pirmos žmonos užaugo šeši vaikai — du broliai ir keturios seserys. Kiti mirė maži. Ale vaikai daugiau nusidavė į motiną negu į tėvą. Tik viena duktė tai lyg ir tėvo mados — Monika (Kazlauskienė). O motina Rožė buvo labai minkštos širdies moteriškė, labai darbininkė. Tik paskui jau dusulinga buvo ir neturėjo valios pas jį (vyrą Juozą Mickevičių). Rožė turėj gal kokia penkiolika vaikų, tik labai daug numirė, užaugo keturios mergaitės ir du bernaičiai. Gera buvo moteriškė Rožė Mickevičienė, ką ir sakysi žmogus. Būdavo, jinai ir samdininkus mėgina užstot prieš vyrą, ale, žinai, moteriško nelabai kas klauso. Vincas irgi buvo labiau motinos mados. Parvažiuoja, būdavo, jis namo, tai tėvo pavaryti ir apgauti samdininkai jau ir eina jam skųstis. Ir sūnus dažnai pats sumoka jiems algas. Vincas buvo labai paprastas, visada rasdavo daug šnekos su visais sodžiaus žmonėmis. Vaikam, būdavo, parveža kokį pūdą saldainių, bernam papirosų. Pasako, kad sueitų. Paskui kaip siūbtelės tuos saldainius, tai tik gaudo visi. Labai mėgdavo, kad sodžiaus gatvė būtų nušluota. Už nušlavimą vaikus apdovanodavo saldainiais. Tai tiej, būdavo, kai tik sužino, kad Mickelukas parvažiuos, tai šluoja, net sodžius dulka. Paskui visi puola prie jo.

Vincas parvažiavęs ardavo, grėbdavo. Atvažiuodavo ne vienas, o su draugais. Senis Mickevičius pasišaukdavo vargonininko švogerką virt valgyt, nes savos moterys nemokėjo. Rozą parvažiavo gal koks keturiasdešimt žmonių. Po visą kaimą dalino nak-

vot, ir pas Juozo Aidukevičiaus tėvą, ir pas Bolį ir dar pas kitus. Senis džiaugdavos svečiais, būdavo patenkintas. Vis sakydavo: „Parvažiuos Vincukas su draugais“. Senis buvo suktas, žmona — teisinga.

Daugiausia Vincui, tam Krėvei, pripasakodavo čia tokia Muzikevičienė, katrą žmonės vadino Čečetunka, ji giedojo tokią giesmelę:

Paradzila Čečetunka sedmoje detej,
Paradzila mylenkoje sedmoje malej.

Gudiška buvo giesmelė. Toj Čečetunka ir rūkė, ir gėrė. Tai Krėvė, būdavo, parveža jai tabako — švicento. Labai kvepia, būdavo, tas švicentas. Tai ji jau ir gieda.

Iš pradžių Vincas mokinos kunigu. Motka net apslobo, kai jis pasakė, kad kunigu nebus. „Kaip aš būsiu kunigas, tai galėsiu nešiotis tik tris rublius prieg savęs ir tau padėt negalėsiu. O kai būsiu valdininkas, ir tau padėsiu. Kunigu nebūsiu, bo visi kunigai pirmi peklon nuveis“,— pasakęs Krėvė.

Ir, prauda, Krėvė padėjo tėvams. Tėvas davė didelę pasogą dukterims: Onelei — penkis šimtus rublių, Monikai — tūkstantį rublių. Pasogą, žinia, davė senis, ale sūnaus pinigais.

Vincaus brolis Jonas, kurs išėjo Amerikon, labai mylėjo mergas. Pirkdavo jom saldainius ir kitokius gastinčius. O tėvas neduodavo pinigų. Tai jis vogė javus ir kavojo tvarte, šiauduose, už ėdžių, kad paskui galėtų parduoti. Kartą, tų grūdų apsiėdusios, nudvėsė ar trys karvės. Mickevičiai vis kaltino samdininkus. Vėliau Jonas, nesutardamas su tėvu, išvažiavo Amerikon.

Su antra žmona Mickelis gyveno prastai, mat jinai buvo labai smaila ant bernų. Bernai, būdavo, per ją nepabūna pas Mickelius. Jei jie neprasideda su gaspadine, tai ji tuoj ieško priekabių. Jei prasideda, senis išveja. Neiškadintų, kad ji pakentėtų gerai. Verutė ir Marė (Krėvės seserys) labai priskentėjo nuo jos. Joms jinai net duoną kepdavo atskirai iš prastesnių miltų. Bernavo sykį pas Mickevičius tokis Juozas Žeptorius iš Viečiūnų sodžiaus. Tai senis Mickelis ir rado juos kluone suvirtusius. Išvijo jis paskui tą berną. Ir prieš veseliją turėjo berną, su katruo gyveno.

V. Krėvės raštų prototipai

Subartonių skerdžiai. Subartonių kaimas susideda iš dviejų dalių: vienas galas — tai tikrieji Subartonys, o kitas — seniau buvęs dvaras. Kai dvarą išparceliavo, tenai atkėlė gyvent rusus. Tą galą dar ir dabar žmonės vadina Žukauka. Subartonys ir Žukauka

skerdžius samdydavo atskirai. Skerdžius samdėm, kolei vokiečiai užėjo. Nustojo ganyt 1915 metais, bo prie vokiečio ir gyvulio neliko.

Skerdžiai ganydavo nuo šv. Jurgio. Iš pradžių visą dieną, o paskui nuo sekminių su rytagonėm, nuo žolinės — vėl visą dieną. Gydavo gyvulius anksti, dar tamsu. Dar tamsu, o jau ir triūbina gyt. Gyvulius į sodžiaus gatvę išvarydavo daugiausia seniai. Avis ir karves ganydavo po miškus, pirkdavo bilietus ir ganydavo. O kiaules gydavo į laukus. Kai ganydavo visą dieną, skerdžius, būdavo, triūbina pirma karves melžt, o tik paskui jau gyt. Gydavo kasdien septyniese — šeši piemenys ir skerdžius. Ten, kur skerdžius tą dieną valgo, piemuva jau negena, laisvas. Katrie neturėjo savo vaikų, tie samdydavos piemenis, o kurie turėjo — varydavo ganyt savo vaikus.

Dudžionis — Subartonių kaimo gyventojas. Buvo labai senas, senesnis ir už Kasiulyną, katras numirė turėdamas 103 metus. Ganė jis tuoj po Japonų karo. Nedidelis buvo žmogutis, storas, nepražilęs.

Jo pirkelė stovėjo ant Eidukevičiaus sklypo. Žemės jis buvo negavęs, nes kai dalino žemę, buvo kariuomenėje, kur ištarnavo dvidešimt penkerius metus. Buvo labai pamaldus. Poteriavo ir poteriavo. Būdavo, sududens perkūnas, tai Dudžionis jau ir žegnojas. Atsimenu, tėvukas pasakojo, kad sykį buvo gražaus juoko iš tos jo žegnonės. Iš kaleinos[9] atėjęs pas mus po rytagonių, sėdo valgyt. Ir ten kas jo tada paklausė, ar bulves jau apkapliavęs. Tai jis, dėliodamas ranką kaip per žegnonę, atsakė: „Pas Eidukevičių — darže — jau — apkaplia-vom". Visi ko neplyšo iš juoko. Žmonės sakydavo, kad kas kas, o jau Dudžionis tai tikrai eis dangun. Subartoniškiai dar ir dabar juokiasi, kad Mickevičiukas aprašė Dudžionį prie dangaus vartų. O šiaipjau tai senis buvo melagis. Labai mušė gyvulius. Tai ir skerdžium pasamdę laikėm tik gal kokius dvejus metus.

Šimas Kasiulynas skerdžiavo ilgiausiai. Dudžionis mainydavosi su Kasiulynu: kai vienas serga, tai gano kitas. Vienu čėsu, kai buvo apsirgęs Kasiulynas, skerdžiavo Lapinas. Kasiulynas ganė ilgai prieš aną karą. Mirė jis gal kokiais 1912 metais. Kasiulynas — senas Subartonių gyventojas. Jo antros žmonos sūnus dar ir dabar gyvena Samūniškėse. Didelis toks buvo senis, žilas.

Kasiulynas 25 metus atitarnavo caro kariuomenėje. Kariavo Kaukaze. Buvo ant turkų karo. Ronytas buvo. Tai už kareiviavimą ėjo pinigai — aštuoni caro rubliai kas mėnesį, o po mirties žmona gaudavo penkis rublius. Žemės Subartonyse jis beveik neturėjo, nes kai dalino žemes, buvo kariuomenėje. Ir jo žmona gavo

80 arų. Gaudamas už kareiviavimą pinigus, susidėjo ir nusipirko tris hektarus Samūniškėse. Ten ir dabar jo sūnus dar gyvena.

Labai švarus toks diedukas buvo, labai mylėjo gyvulius. Ir žmonės jį visi mylėjo. Vaikščiojo bažnyčion kaip ir visi. Buvo rimtas žmogus. Pasakodavo jis daugiausia tai visokius atsitikimus iš savo kareiviavimo.

Bingelys gal kokius metus skerdžiavo po Dudžionio, jau po Kasiulyno smerties, prieš pat aną karą, 1912—1913 metais. Ligotas buvo senis, toks putoklis. Būdavo, kriokščia ir kriokščia apsiseiliojęs. Dėl nesveikatos ir skerdžiaut nesamdėm. Jo šeima buvo Makniūnuose ant ordinarijos [10] pas poną.

Jonas Gudelionis — subartoniškių nusamdytas skerdžiaut iš Gudakiemio. Skerdžiavo Subartonyse kokius 3—4 metus, ganė dar prieš aną karą. Gal net per Japono karą ganė pas mus Subartonyse. Gudakiemy jis turėjo ketvirtį žemės (apie 5 ha), ale buvo labai didelis tinginys. Tingėdamas dirbti žemę, metė ūkį. Žmoną su vaikais palikdavo namie ir eidavo skerdžiauti.

Žmogus jis buvo vidutinio nuaugimo, nezdarovas, biskį didesnis kaip Kindaro Jurgis, bet ščiuplumo — toks kaip Kindaris. Buvo juodbruvukas.

Tinginys, melagis, miegodavo ganydamas, mokėjo visokių baikų ir pasakojimų. Mūsų parapijoj buvo tokis sukvailiojęs Stepukas. Ėmė jis sykį ir dingo. Giminės per kunigą pradėjo ieškot. O Gudelioniui to tik ir reikėjo. Išgirdo, kad dingęs Stepukas, ir ėmė leist visokias papliauškas. Matęs jis tą Stepuką tai šen, tai ten, tai Stepukas jam karves išvaikęs, tai pamiškėj stovėjęs. O nei jis ten tą Stepuką buvo matęs, nei ką. Buvo toks trailius, labai mėgo išgert. Bažnyčion gal ir nueidavo kokius du tris sykius per metus, jei namiškiai išvarydavo. Mirė gana jaunas, turėdamas gal kokius 70 metų. Žmonės jį vadino Lapinu. Šitą pravardę jis atsinešė iš Gudakiemio. Gudakiemiškiai dar ir dabar kitaip jo giminių nevadina — Lapinai ir Lapinai. Dėl ko taip vadina — nežinau.

Valantukevičius iš Norulių, žmonių pramintas Mukuku Melagėliu, skerdžiavo gal kokiais dešimtais vienuoliktais metais. Iš tiesų jis buvo kilęs iš Subartonių, kur gyveno 10—15 metų. Atsimenu dar, vaikai jo labai vogė. Paskui persikėlė Noruliuosna.

Sukarlėvas [11] toks žmogaitis buvo. Ale taip pat vidutinio zdarovumo vyrukas. Nebuvo koks melagis. Pas žydus dirbo Merkinėj, zarobkavo ant plento. Subartonyse skerdžiavo kokius trejus metus. Tingėjo ganyt. Žinai, sunku. Šešiasdešimt stotkų diena dienon varytis į Ilgininkus, į Navasodus — nelengva. Sakydavo, man

darbuitis lengviau, nors išsimiegu su visais. Tykus buvo žmogelis. Spakainiai ganė. Pravardę jis atsinešė iš Norulių. Subartonyse jau jį taip ir vadino.

Prieš patį karą ir per karą dar ganė tokis **Kilmanas.** Jis kariuomenėj buvo trūbočius. Daugiau skerdžių neatmenu.

Įdomesni Subartonių kaimo gyventojai. Mačius Rameika buvo labai cekaunas žmogus, daug žinojo. Jis vis pasakodavo apie Subartonių senovę: kokie senieji kaimo gyventojai buvę, kur kieno pirkia seniau stovėjusi. Buvo apsiženijęs su tėvo slūžauninke, o tėvas draudė. Tai apsiženijęs išėjo Meškučių dvaran. Kai grįžo atgal, tai jam tėvas davė tik keturias desincinas žemės, piktas buvo. Mirė per aną karą, gal kokiais šešioliktais metais, dar niemčius tebebuvo.

Rameika darė ratus, kubilus, mintuvus, dirbo savo tuos tris hektarus žemės. Tik Mačio sūnus Antanas buvo išrinktas vyresniu ant piemenų jau po ano karo.

Labai stiprus diedas buvo. Arklį paima už uodegos, tai kad dės — arklys ir nugriūna. Oi dužas [12] buvo diedas. Jo sūnus jau toks nebuvo. Jo sūnus su mano broliu Martynu buvo paimti ant Japono karo. Grįžęs iš karo, Antanas gyveno ant keturių savo tėvo desincinų. Per aną karą jis buvo vokiečio pliene. Japono kare tai jis nebuvo, buvo tik paimtas. Kol nuvažiavo, karas buvo pasibaigęs. Tik kavojo numirėlius.

Kai Antanas numirė, Rameikų daiktelis [13], pirkutė ir viskas liko Kurkuzinskui.

Jonas Kindaras (Kancavas) gyveno ant pusvalakio, buvo žmogus toks, kaip ir visi, tik mylėjo išgert. Buvo labai bailys. Niekur nėjo prie nebaščikų, bijojo važiuot palei kapinyną. Ale kaip jis toks buvo bailys, taip jam ir pasitaikė išmiegot ant kapinyno. Rozą girtas važiavo ar ėjo iš Merkinės. Užėjo ant kapinyno ir užmigo. Atsibundu,— pasakoja paskui,— ogi žiūrau — aplink mane tik žvaigždės ir kryžiai. Žvaigždžių pilnas dangus regėt — ir vis pro kryžius, pro kryžius. Mislinu, kur aš čia dar papuoliau. Žiūrau — kapinynas. Kaip aš ten persiritau per tvorą, sako, tai nei pats nežinau. Jono Kindaro sūnus Jurgis dar ir dabar gyvena Subartonyse, grįžęs iš Amerikos.

Joną Kindarą subartoniškiai vadina Kancavu, mat gyveno gale sodžiaus.

Kancavu žmonės vadino ir kitą **Kindarą, Šimą,** Jono brolį, katras irgi turėjo pusvalakį žemės. Šimas Kindaras, šito Jurgio Kindaro dėdė, už pačią paėmė Raugaliūtę Liudvisią. Ji buvo už mergą pas Kačinską. Šimo brolis Jonas jos labai nenorėjo — net

arklių nedavė nei užsakų, nei šliūban važiuot. Šliūban nuvežė pats Kačinskas. Pakinkė pora arklių ir nuvažiavo. Jonas ėjo net pas kunigą, kad tas neduotų šliūbo su slūžauninke. Bet klebonas Maciukas (pavardės nepamenu) šliūbą davė. Sako, kad jie gal labai mylisi (Slepavičius prie Maciuko buvo vikarijum). Tai buvo labai seniai, dar manęs ant svieto nebuvo. Jonas ir Šimas Kindarai tada dar buvo neatsidalinę, ir gaspadoriavo Jonas.

Šimo Kindaro sūnus mokėjo grajyt ant skripkos, tai pas Šimą rinkdavos jaunimas šokt. Balys net buvo apskundęs jį klebonui. Kalėdodamas kunigas aplenkė Kindaro namus ir per pamokslą iššaukė, ba kunigai draudė šokius. Žiūrėjo, kad jų ten nebūtų.

Kad jau tie ir kunigai. Va čia pas Žuką buvo rusiška mokykla. Viskas tenai buvo valdiška. Ir sąsiuvinius, ir pieštukus davė. Paskui davė net ir pietus. Ale kunigai gynė tenai mokytis. Sako, eidami rusiškon mokyklon, patys greit nelietuviais pasidarysit. Ir net kalėdodami neužvažiuodavo pas tą žmogų, katro vaikai tenai mokinos. Šimas Kindaras šito kunigų draudimo nepaisė. Jis vis tiek leido savo sūnų Levanardą mokytis rusiškon mokyklon. Nežinau, jau tie kunigai! Ir aš pati būtau nežiūrėjus tokio draudimo.

Jonas Balys iš pradžių buvo labai pijokas. Rozą pardavė karvę ir pametė visus pinigus, tik vienas rublis liko — užkrito čebatan. O už karvę paėmė dvidešimt penkis rublius. Namie visi verkt pradėjo, tai jis prieš šventus abrozus prisiekė daugiau negert ir metė. Pradėjo šveicoriaut bažnyčioj.

Toks jau nieko buvo. Razumnas ir teisingas buvo žmogus. Į egzekvijas ar prie nebaščiko — tai jau prašyt nereikėjo. Laikės vis prie bažnyčios. Nemėgo vakaruškų. Nors pravaryt vakaruškų eidavo labiau gal tik žmonos įšnekėtas. Dažnai apskųsdavo kunigams tą, pas katrą būdavo šokiai ar taip kokie jaunimo suėjimai. Jis ir Kindarą Šimą apskundė, kai kunigas iššaukė jį per pamokslą ir kalėdodamas neužvažiavo. Kito tokio žmogaus kaime nebuvo, tik Balys vienas skųsdavo kunigams.

Kai metė gėręs, gyveno nieko sau. Žemės turėjo pusvalakį, kaip visi.

Petras Lukoševičius buvo pijokėlis godnas. Septynerius metus prabuvo Amerikoj ir susirinko trylika šimtų, o prie caro tai buvo didelis pinigas. Parėjęs namo, pragėrė visus ir dar svirną. Amerikon važiuodamas buvo jau ženotas — paliko žmoną su vaiku ir išvažiavo. Iš Amerikos grįžo, kai aš buvau gal kokių 8—9 metų (apie 1905 metus). Buvo toks skandalistas ir mušeika. Kad kas, tai ausin! Labai skandalino parėjęs iš Amerikos. Būdavo, tik laksto prisirišęs dzvaną. Parėjęs girtas, būdavo, veda mergas šokt. O tos su girtu, žinai, nenori eit. Sykį buvo užgavėnės pas

Kindarų Šimą. Lukoševičius vedė šokt tokią Kindariūtę Anielką. O toji sėdėjo su Dzengausko Petru ir paprašė jo, kad neleistų. Petras neleido, Lukoševičius šokosi ant jo, apšaukdamas jį kriokšliu, mat Dzengausko Petras iš tiesų buvo dusulingas. Griebė jis Dzengaucką už krūtų ir trenkė į žemę. Tenai buvo ir mano broliai. Jaunesnysis parėjo namo anksčiau, o vyresnysis brolis Martynas užstojo Dzengaucką. Jiem padėjo dar mano pusbrolis Morkus Juknevičius. Jie ir numušė tada Lukoševičių. Martynas jam ten kaip kuolu sudavė galvon. Ovaš [14] buvo sumuštas. Tada jis, atmenu, visus teisman padavė. Ale kaip mano brolis ėjo Amerikon, susigādino. Bernai sudėjo po dvidešimt rublių, ir susgādino. Suširdo jie per Mickevičiūtės Anelės veseilią pirmadienį, o susikovė per užgavėnes, katros buvo antradienį tą pačią savaitę pas Kindaro Šimą gal kokiais 1907 metais — man ėjo vienuolikti metai, ir brolis jau buvo grįžęs iš Japonų karo.

Čiudakas buvo toks. Vis mušė ir vaikė pačią savo. Mušdavo net ir savo motką. Sykį, atmenu, parvažiavęs girtas, nerado pačios, nes toji, būdavo, kai tik parvažiuoja girtas, eina sodžiun kavotis pas ką nors. Tai jis ėmė ir apstumdė savo motką. Atmenu, dar sodžiaus vyrai norėjo jį pamokyt. Vienas jų taip, kad matytų pats Lukoševičius, šokosi su kuolu į jo motką, sakydamas, kad jei sūnui jos nereikia, tai reikia užmušt senę. Ko ji čia valkiosis? Tai Lukoševičius tada kad šoks ant jų: „Ak jūs! Mano motką mušit!" O toj senukė kurčia buvo, tokia moteriškė. Ne rozą jis buvo susikabinęs ir su Mickeliu, ir su Baliu, išdaužė jiems langus, nes pas juos eidavo kavotis jo pati nuo girto. Tai jis sakydavo, kam priimi. Tai toj jau eina toliau kur nor kavotis, kad tas nesužinotų.

Petras Lukoševičius — senas subartoniškis. Subartonyse jis turėj pusvalakį žemės. Būdamas Amerikoj, vis siųsdavo žmonai pinigus.

Antanas Kačinskas buvo labai turtingas žmogus. Atsimenu visus Kačinskus: ir tėvą, ir sūnų — šitą Antaną Kačinską, ir jo motką. Tėvas — tik vardo jo nepamenu — buvo toks sukarlėvas žmogelis. Abudu Kačinskai buvo aukšti vyrai, ale abudu ir sukarlėvi. Senio žmona buvo tokia susirietus bobukė, vis vaikščiojo su lazda. Tėvas mirė labai senas. Sūnus po jo smerties neilgai ir traukė — gal kokius 6—7 metus.

Kačinskai buvo labai pavožoti žmonės, o senis tai ir labai geras. Kas numirė ir lentų neturėjo grabui, tai vis Kačinskas, būdavo, duoda. Ir sūnus buvo geras žmogus.

Tie Kačinskai buvo labai geri tarnams. Neskūpūs. Valgis samdininkam pas Kačinskus buvo labai geras. Senis Kačinskas pakėlė

savo mergai Liudvisei Raugaliūtei iš Netiesų veseilią, kai ji tekėjo už Šimo Kindaro. Pakinkė du vežimus, vieną pora arklių, kitą — vienu arkliu. Mano tėvulis Klemensas Juknevičius buvo svotu. Senis Kačinskas nupirko bačkutę alaus, kvortą arielkos.

Kačinsko tėvas (vardo nepamenu, ba visi sakydavo — eina Kačinsko Antanas; va, eina Kačinsko tėvas, vardu jo niekas nevadino, tai ir nepamenu) užaugino savo pusseserės sūnų Petrą Glaniauską. Tas Petras paskui vedė Kačinsko (Antano) žmonos seserį Moniką Bakanauskiūtę iš Palankių. Jie susilaukė sūnaus Alfonso.

Bagotas buvo žmogus Antanas Kačinskas. Turėjo Subartonyse valaką žemės, ale neturėj vaikų. Tai jis ir buvo prisiėmęs už auginti tą Alpą Glaniauską, švogerkos sūnų. Šitą Alpuką ir norėjo įsūnyt Antanas Kačinskas. Petras Glaniauskas jį atidavė Kačinskams po žmonos Monikos smerties, nes jis liko visai dar mažuliukas. Teta jį labai mylėjo ir augino. O Glaniauskienė Monika numirė nuo skerdžių. Prie Pilvingių tenai ganė gyvulius trys skerdžiai — Sukarepkos, Mikniūnų ir Pilvingių. Tai jie persiėmė ją tenai ir puolė dusyt. Ji nesidavė ir patrūko moteriškė. Jie su ja, matyt, darė, ką norėjo. Ir moteriškė let parėjo namo. Pradėjo spjaudyt kraujais. Palengo palengo ir numirė. Liko mažas vaikas. Jį ir pasiėmė Kačinskai. Antanas Kačinskas labai mylėj tą Alpuką. Būdavo, primokina jis vaiką. Sako, jeigu kas tau sakys, kad tu Stavario, tai tu sakyk: „Pabučiuok užpakalin. Aš — ne Stavario, aš — Kačinsko". Kai tas vaikas numirė, tai Kačinskas labai žėlavo. Žmonės sakydavo, tai žertas — reikia dar taip to svetimo vaiko ir verkt. O Stavariais žmonės vadino Glaniauskus, ba jie rovė kelmus.

Glaniauskai — Kačinskų giminės ir visą čėsą jie pas Kačinskus tarnavo už bernus ir už mergas. Petro Glaniausko sesuva Ona (žmonės ją spirginuku vadino — nedidelė tokia buvo, storingė) ir mergavo pas Kačinskus gal kokią dešimt metų. Kai Antanas Kačinskas mirė, tai pusė jų daikto teko Petrui Glaniauskui. Dar ir dabar Subartonyse gyvena jo sūnus Bonifacas Glaniauskas (Stavarys).

Mokytas žmogus buvo Antanas Kačinskas, gazietas skaitydavo ruskas ir lenkiškas. Vyrai, būdavo, vis renkas pas jį pasiklausyt naujienų, pašnekėt. Giesmininkas buvo — vis eidavo pas nebaščikus giedot. Antano tėvui moteros rankas bučiuodavo. Kai jis kur ateina, būdavo, tai tik — dėdule, dėdule! Labai pavožotas buvo žmogus. Tik nežinau už ką — ar kad buvo labai geras, ar už bagotystę. Gerbė žmonės ir Antaną, bet ne taip kaip tėvą.

Kačinskai nuo seno vietiniai Subartonių gyventojai. Subartonyse jie gyveno jau prieš liustraciją. Kaip Mačius Rameika pasakoja, Kačinskai, Rameika ir Lukoševičiai Subartonyse gyveno dar prieš liustraciją. Jie buvo likę po to pomaro [15], kai iš 110 Subartonių gyventojų išliko tik 17 žmonių.

Gaidys (Gaidzys) gyveno dabartinėje Aidukevičiaus vietoje, palei krautuvę. Gaidys su žmona numirė jau labai seniai — aš jau jo neatmenu. Atėjęs ant Gaidžio vietos, Aidukevičius jo vaikus Jurą ir Juozą (Gaidžius) išleido Amerikon, bijodamas, kad supuolę jų giminės neatimtų žemės. Aidukevičius dėl to paties ir savo pavardę perdirbo į Gaidukevičių. Kai Aidukevičius paėmė Gaidžio žemę, Gaidys tada buvo kariuomenėj. Liustratorius ir užrašė žemę Aidukevičiui. Parėjęs iš kariuomenės, Gaidys apsiženijo ir grįžo gyvent ant savo daikto [16]. Gyveno kaip kampininkas pas Aidukevičių, kolei numirė.

Martynienė (Marcynienė). Gyveno Subartonyse palei kryžkelę, dabartinėj Platukevičiaus vietoj, tokia Juknevičienė, Martyno Juknevičiaus pati. Žmonės ją vadino Martyniene. Tas Juknevičius buvo mano dėdė. Stiprus, didelis, zdarovas buvo vyras. Kai jis pasgeria, būdavo, ir liepia tyst jį Kackeliukams (Subartonių žydo Kackelio Samūniškio vaikai) ratukuose. Arba, būdavo, veda karvę turgun, ant tokios ilgos ilgos virvės. Karvė eina vienu keluko šonu, o jis — kitu. Ir pamėgink tu jam neduot kelio! Tai tuoj ausin! Jaunas mirė. Žiemą peršalo, eketėn įkrito, o vasarą palengo palengo ėmė ir numirė. Turėjo gal kokią 60 metų. Mirė gal apie 1900 metus.

Martynienė vienu čėsu gyveno tik su sūnum Petru, ba vyresnis sūnus Stasys buvo išėjęs Amerikon, o dukterys — išleistos už vyrų: viena — Masališkėn, kita — Ilgininkuos, o trečia — Valėniškėn. Martynienė turėj 6 desincinas žemės.

Petras buvo labai dzykas [17]. Pastvėrė kur kieno kiaušinius — tai išgėrė, sūrį kieno kur nužiūrėjo — tai suėdė. Motkos visai neklausė. Kiti, būdavo, pasako motkai apie sūnaus zbitkas. Motka pasibara, tai jis plūsta motką. Tu durna, sako, tu nieko nesupranti, tik kitų klausai. O jau krėsdavo zbitkas! Buvo susidarius tokia šaika: Aidukevičių bernai, Dzengausko Olius ir Slaminio Antanas. Tai vogdavo grūdus iš svirnų, daugiausia Aidukevičiaus. Iš pradžių vilkdavo pas Slaminį, o jau paskui parduodavo Kackeliams. Centnerį parduodavo už rublį, nors tikra kaina buvo rublis už pūdą, ale, žinai, vagiai. Padarydavo skylę svirno padlagėj ir prileisdavo maišą. Paskui, būdavo, prisiperka alaus, saldainių — ir taip dzykavojo. Petras, būdavo, dar maino ant vogtų sūrių.

Gal penkerius metus pagyvenęs su motka, Petras irgi išėjo Amerikon, dar prieš Japono karą. Išėjo, ba nesutarė su motka: motka kėravoja taip, o jis daro taip. Likus viena, Martynienė atiduodavo žemę iš pusės. Nei vaikai jai, nei ji vaikams jokių pinigų nesiųsdavo. Stasys tai gal ir laiško neparašė. Petras tai dar parašė kelissyk. Martynienės žemę iš pusės imdavo Antanas Rameika, Mačiaus sūnus, Juknevičiai, Slaminis.

Subartonių žydai. Kaip atmenu ir dar tėvulis pasakojo, Subartonyse gyveno viena žydų šeima, pavarde Samūniškiai. Šeimos galva Kackelis Samūniškis žemės beveik nedirbo, nors žydai gyveno iš to, kad kaime ėmė žemę iš pusės ir dirbo. Darbuodavos daugiausia Kackelio sūnūs ir duktė. Jie mokėj ir art, ir šienaut. Kackelio duktė Jedkė (Jesterkė) šienaudavo ir ardavo.

Kackelis turėjo keturis sūnus ir dvi dukteris. Mauškė ir Leibkė nuėjo Amerikon, Icka — Merkinėj duoną kepė. Ant duktės Jedkės priėmė žentą Slypkino Joselį. Tas Joselis Slypkinas buvo kavolius. Teisingas buvo žydas. Gyveno savo procia. Likęs našlys, jis gyveno Subartonyse ligi pat vokiečių atėjimo. Vokiečiai sušaudė. Žentuos pas Kackelį Joselis atėjo tuoj po Japono karo, kai aš buvau gal vienuolikos metų. Kita Kackelio duktė Neškė buvo durna.

Žymesni Subartonių medžiai, ežerai, kalnai. Labai didelė liepa augo ant Mickelio ir Kurkuzinsko ežios, ant paties rubežiaus. Ją nukirto abudu sustarę Mickelis su Kurkuzinsku ir pardavė dėl sietų. Dar kita buvo didelė mūsų, Juknevičių, liepa. Ji nudegė per sodžiaus gaisrą apie 1876 metus. Atmenu tik užsilikusį jos kelmą. Tan nuodegulin galėjom pasislėpt penkios mergaitės. Labai jau buvo diktas kelmas.

Apie Gilšę pasakojo čia tokia Morta Čaplikienė iš Pagilšio. Paskui ji apsigyveno pas sūnų Nedingėj. Tenai ir numirė gal dar prieš aną karą. Vaikščiojo žebravodama. Turėjo kokius 90 metų. Žmonės ją vadino mašinistu, ba kaip eina, būdavo, tai vis tik tup tup. O Krėvės tai apie Gilšę neskaičiau.

Gyveno toks ponas gal ant pusantro valako. Žmona jo sirgo. Turėjo dvi dukteris. Viena mergaitė buvo kokių trijų mėnesių, o kita — trejų metų. Gyveno jis su tarnaite. O žmona vis nemiršta ir nemiršta. Tai jie privirino jai atrūtos [18]. Ale išgėrė ne tik ji, o ir mergaitės — ir visos trys numirė.

Ant visų šventų, sako, kalba dvasios. Nuėjo ponas prie jų kapo. Ir girdi, atsiduso: „Išregės už keturiasdešimt metų". Ji ir sako — kai ten kas bus, ar gyvensim, ar ne — dar nežinia. Gyvenkim, ir gana. Taip ir gyveno. Tik rozą, kai nešė svečiui valgyt, kiaušinis nukrito žemėn. Ji sudrebėjo. Ale vis tiek gyveno.

Rozą apsinakvojo pas juos kunigas. Per miegus girdi jis, kad jį kelia balsas. Atsibudęs apsidairė — nieko nėr ir vėl užmigo. Girdi, vėl kelia. Pro langą žiūri ten, kur klebonija, matyt ugnis. Dega. Priskėlė greitai palydą ir išvažiavo. Tik išvažiavo, ugnis išnyko. Žiūri, mišiaunas knygas palikęs. Grįžta, o dvaro jau nei sliedo. Tik ežeras. Ir prie kranto plaukia stalelis, o ant jo stovi sausutėlės jo knygos. Tik paėmė jis tas knygas, stalelis ėmė suktis ir gurgdamas nuėjo dugnan. Dar ir dabar, sako, iš ežero išplaukia tai kočėlai, tai medžiai kokie, tai kitoki daiktai, žaginiai nuo stogo. Taip pasakojo Morta Čaplikienė. Kaip ir dievo bausmė kokia.

Merkinės parapijos kunigai. Adomas Slepavičius — ardus [19] kunigėlis buvo. Merkinės parapijoj klebonavo labai ilgai, o iš viso Merkinėj išgyveno apie 50 metų. Atsisakęs parapijos, pasistatė namą ir gyveno su seseria — buvo dvynukai. Sesuva gyveno 115 metų, o jis — 105 metus. Mirė, kai aš buvau gal kokių 7 metų (apie 1900 metus). Jis paėjo iš šlėktų, lenkas buvo. Slepavičius varydavo anglių [20] daugiausia su žydais. Jiems ir pinigus patikėdavo, o šiaip žmonėms neskolino, nei skolos nelaukdavo, jokių užpirkimų nepriimdavo, kolei nesumokėjai pinigų. Sakydavo, žydams skolindamas, tai dar turėsi, o mūsų žmonėms — nežinia. Iš kur jis buvo atkeltas Merkinėn, nežinau. Klebonu po jo buvo dziakonas.

Kakarieka patardavo daugeliui vyrų važiuot į Ameriką — visiem, katrie tik čionai sunkiai gyveno. Sakydavo, tenai nors užsidirbsit, o čia skursit visą gyvenimą. Katrie važiavo, tiem noriai skolindavo pinigų. Procentus, kas duodavo, imdavo, kas neduodavo ir taip buvo gerai. Kai kas matyt skolos neatidavė, nes paskui per krikštynas vis sakydavo: „Tamošium (arba tokiu ar tokiu vardu) nekrikštykit. Tamošiai — neteisingi žmonės: man pinigų netidavė". Taip vis juokdavos.

Jagminas buvo vikaras prie Slepavičiaus. Čiudnas buvo kunigėlis. Rozą, spaviedodamas žmones, pasišaukė juos klebonijon sušilt. Vyrai kuknioj pradėjo rūkyt. Įkiša kunigas galvą ir sako: „Duokit apšventysiu liulkas, tai seksis rūkyt ir bažnyčioj". Vyrai dar nesiskubina. „Dėkit, dėkit liulkas bliūdan,— skubina kunigas.— Ko laukiat?" Vyrai vienas po kito sunešė liulkas. O kunigas, jas suėmęs, tik pūkšt į pečių. „Tai,— sako,— dabar jos tenai ir šventinasi".

Labai mylėjo Lietuvą. Liepdavo melstis lietuviškai. Sakydavo: „Tai ar šneki lenkiškai?"— „Ne",— sako žmogus.— „Ar supranti, ką meldies?"— „Ne".— „Tai kam meldies iš lenkiškų knygų? Die-

vas lenkiškos maldos nesupranta, kaip ir tu pats nesupranti!" Vaikščiodamas su šveicorium po bažnyčią, kai tik pamato žmones, katrie poteriauja iš lenkiškų knygų, paima knygas ir meta šveicoriaus tarbon. O žmogui sako: „Ateik klebonijon pas mane, duosiu lietuvišką". Jagminas buvo iš Žemaitijos, bet žemaituku jo niekas nevadino.

Ribikauskas Merkinėj klebonavo apie 23 metus. Išvažiavo gal kokiais jau trisdešimt antrais. Jam labiau rūpėjo ūkis negu kunigavimas. Žmogaus kiaulė užėjo ant bulvienos, tai pats klebonas ėmė ir nušovė. Bet paskui susisarmatino ir siūlė prisimt kaltę zakristijonui Vincui Lepeškai. Buvo toks viengungis. Jis nesutiko, tai pavarė iš zakristijonų. O už kaltės prisiėmimą žadėjo apmokėt, žinia, negražu pačiam kunigui bylinėtis. Prie jo ir klebonijà Merkinėj statė — prie vokiečio per pirmą karą. Lupikas buvo, bet dar ne tokis, kaip po jo atėjęs klebonas.

Juknevičius. Šitas metrikų žmonėms neduodavo, jeigu kas nors iš giminės buvo skolingas klebonui. O sykį zakristijonui vežtus javus pats perėmė ir susipylė pas save. Zakristijonui atidavė tiek, kiek norėjo.

Kraujalis. Prie klebono Kakariekos buvo vikarijum. Labai mylėjo Lietuvą. Dar prieš Japonų karą ragino žmones pasrašyt popierius, kad būtų Lietuva, kad lietuviškai šnekėtų teismuose, kanceliarijose. Paskui valdžia nubaudė tuos, katrie pasirašė. Kas už beraštį pasirašė, po tris rublius mokėjo baudą, o kas pats pasirašė — penkis. Tuos lapelius net nešiojo. Mano pusbrolis Milius už tų lapelių nešiojimą kalėjime vienerius metus atsėdėjo. Kai jis sėdėjo kalėjime, tai Kraujalis vis ateidavo pas jo žmoną ir duonos atnešdavo. Klebonas Kakarieka prie šito reikalo nelindo. Kai Mickelis krikštino savo sūnų Vikcių, tai kūma buvo tokia Dzengauskiūtė Rožė, o kūmu — kunigas Kraujalis.

Žemaitukas dar prie caro buvo vikaru Merkinėj irgi prie Kakariekos. Paskui išėjo Ryliškiuosan jau klebonu. Oi geras kunigėlis buvo! Toks linksmas, didelis šposininkas, mėgdavo išgert. Parvažiuoja čia su Krėve, būdavo, kai tas studentavo.

Jis pasakojo, kaip čigonas ėjo pas jį spaviedin, nusegė dziegorių, o paskui sako: imk. Kunigas to dziegoriaus neima — kam. O dziegorius, taigi, buvo mano,— juokdavos kunigėlis.

Pasakojo, kaip jis tampėsi dėl liežuvio su vargonyku. Žemaitukas labai mėgo liežuvį. Reikėjo jį kaip nors pasidalyt. Tai jis įsikando vieną galą, o vargoninkas — kitą. Pradėjo traukt. Liežuvis kai trūko, tai kad dėjau galvą sienon, net kibirkštys pasipylė, juokdavos kunigėlis. Ale pas vargoninką liko tik galiukas liežuvio,

nes jis toks sukarlėvas žmogutis, sausas buvo. O man liko beveik visas liežuvis.

Šposininkas buvo kunigėlis. Tai kad pripasakodavo! Toks nedidukas, storungis buvo. Geras buvo kunigėlis, ale pavardės to Žemaituko tai neatmenu. Žmonės nežinau dėl ko vis Žemaituku ir Žemaituku vadino.

1964—1965

Papasakojo *Elena Juknevičiūtė-Kibildienė*
Užrašė *A. Trakymas*

[1] žemė, laukas; [2] sklypelių; [3] kirtimus; [4] kartis; [5] gerai; [6] vikrus; [7] kibirą; [8] geldą; [9] iš eilės; [10] metinis kumečių atlyginimas natūra; [11] sausas; [12] stiprus; [13] sklypelis; [14] dievaž; [15] maro; [16] sklypo; [17] išdykęs; [18] nuodų; [19] atšiaurus; [20] prekybą.

* * *

Mano mama Monika Mickevičiūtė — rašytojo sesuo. Jiedu labai sutiko. Dėdė dažnai lankydavosi pas mus. Tėvai, 1930 m. pardavę ūkį Rakatanskų k., pirko Dabravolėje, prie Alovės, didesnį: 35 ha dirbamos ir 25 ha miško. Mūsų buvo daug vaikų. Septyni užaugom, tiek pat mirė maži. Dabar likom jau tik penki. Sesuo Verutė Kisielienė gyvena Subartonyse, greta rašytojo tėviškės. Kurį laiką ji gyveno V. Krėvės gimtinėje. Prižiūrėjo muziejų, kai jį steigė. Už tai jai kolūkis paskyrė sklypą žemės, pastatė trobą.

Jei neklystu, pirmą kartą rašytoją pamačiau kokiais 1936 m. Atvažiavo savo automobiliu. Sušaukė vaikus pavėžyt. Mes bėgti. Bijom. Brolį pagavo. Ant sparno pavežiojo. Tada ir kiti nebebijojom važiuoti. Mašina graži, bet kai prieini arčiau — burzgia. Baisu. Aš dar nėjau mokyklon.

Dėdė labai mylėjo vaikus. Juokingų ir baisių pasakų mums pasekdavo. O sekti gražiai mokėjo. Susigūždavome tada mes aplink ratuku ir išsižioję klausydavom. Dėdė mokėjo ir apie paukščius, jų gyvenimą pasakoti. Vardus visokių paukščių žinojo. Ir apie žvėrelius pasakodavo. Net kaimynų vaikai atbėgdavo pasiklausyti. O paskiau visi lakstydavo po balas. Dėdė kelnes pasiraitoja, ir einam varlių gaudyti. Mes ganydavom gyvulius. Dėdė ateidavo pas mus, akmenų į kišenes prisidėjęs. Atsinešdavo saldainių, paberdavo. Jam labai smagu būdavo žiūrėti, kaip mes puldavom jų, o kartais ir centų rinkti. Tad visi norėjom ganyti.

Kai dėdė žaisdavo su mumis, mums atrodydavo, kad jis ne dėdė, ne suaugęs žmogus, bet toks pat, kaip mes, vaikas. Skirtu-

mas tik toks, kad jis labai daug žino, gražiai moka pasakoti, su visais greitai susidraugauja, visi jį myli. Mėgdavo su tėčiu kalbėti apie mišką, ūkį. Mama visada daug darbo turėjo, nebuvo kada šnekučiuoti.

Dėdė mėgo ant šieno miegoti. Mums jis atrodė toks, kaip ir visi kaimo žmonės. Skirtumas tik, kad su automobiliu atvažiuoja, pats vairuoja. Kaimynai neateidavo pasikalbėti.

Dažniausiai dėdė lankydavosi pas mus. Į Subartonis labai retai, o po tėvo mirties visai nebeatvažiuodavo. Pamotė buvo bloga. Skriaudė nesveiką tetą Marytę.

Pirmais tarybiniais metais rašytojas neatvažiavo. Mes su mama buvom pas jį. Tai buvo mano pirmoji kelionė į Kauną ir pirma viešnagė dėdės namuose. Dėdė gyveno labai gražiai. Iš kaimo atvažiavusiam atrodė, kad visas butas blizgėte blizga: veidrodžiai, sofos, daugybė knygų spintose, visokių indų bufete.

Prasidėjus karui, dėdė apsigyveno Vilniuje. 1944 m. buvo parvažiavęs, bet trumpam. Vakare susėdę kambary šnekėjomės. Buvo susirūpinęs. Aiškino, kad vokiečiai ilgai neišsilaikys. Tėčiui liepė žemę išdalinti. Broliui nebijoti, nes prie vokiečių niekur nedirbo. Pats sakės išvažiuosiąs į Lenkiją.

Išvažiavo jis, kai buvo jau girdėti patrankos. Į Subartonis tetai Marytei parašė laišką. Bet laiškas neišliko.

Juozas Jevarauskas dirbo garvežio mašinistu. Tai jis daug kartų vežė rašytojui maisto.

Papasakojo *Jonas Kazlauskas*
Užrašė *M. Grigaitytė*

Dabravolė, 1967.VIII

* * *

Mickevičiai Subartonyse. Krėvę-Mickevičių atmenu iš vaikystės. Vincus iš mažų dienų neganė. Tik tėvai čėsais išsiųsdavo jį paleist jaunesnio brolio. Kai tik jis ateina, tuoj visi vaikai ir pas jį. Jis visokias baikas išdarinėja, pasakoja, o gyvuliai iškrinka, kažin kur nueina. Būdavo, žmonės, pamatę gyvulius javuose, ir sako: „Tai tas padla Vincukas jau tenai".

Krėvę vaikai vadino kunigu, nes visi žinojo, kad jis mokinas ant kunigo. Ir pats Krėvė, bovydamasis su vaikais, dažniausiai vaidindavo kunigą: įsilipęs medin, ar nuo tvoros, nuo kelmo sakydavo pamokslus. Būdavo, skelbia užsakus, duoda šliūbą piemenim, o tie jau daro veseilią. Turėjo ten kokias karbonkas pa-

semti vandeniui. Tai tas vanduo jau vynas. Susodina Krėvė poras, ir tie jau būna ženoti. Tai jis jau labai nuduodavo kunigą.

Vėliau Krėvė mėgo pašaudyt. Turėjo jis tokį šautuvą ant vieno šrato. Kai parvažiuoja, sako: „Parodykit, vaikai, kur vanagų lizdai". Ir šaudo jis tuos vanagus.

Sykį, būdamas klieriku, Krėvė sušaudė caro erelį. Sušaudė jis jį neumisliai [1]. Parvažiavęs, kaip visada, pasiėmė savo šautuvėlį ir — miškan išėjo pašaudyt. Pamatė stulpą, katras stovėjo ant gronyčios tarp sodžiaus žemių ir valdiškų žemių, miško. Stulpas buvo geras cielius. Jis ir ėmė šaudyt. O ant stulpo buvo caro erelis. Ėmė ir sušaudė jis tą erelį. Kažin kas iš Žukaukos danešė valdžiai. Jau būtų buvę Krėvei prastai, ale tėvas išsistorojo. Tai va, kodėl Krėvė kunigu nestojo. Ar tik šitas dalykas nebus prie to prisidėjęs? Tėvui tas brangiai kaštavo. Tiesa, Krėvei nieko už tai nebuvo. Bet, matyt, šitas reikalas prisidėjo prie jo pašalinimo iš seminarijos. Bet Krėvė nepasidarė kunigu ne tik dėl šito. Kunigu būt jis pats nenorėjo. Vis sakydavo tėvui, kas tas kunigas — mokslo mažai.

Skerdžių Gudelionį žmonės vadino Lapinu. Buvo nusamdytas iš Gudakiemio. Man rodos, kad jis nuo tada ir apsigyveno Subartonyse. Buvo didelis melagis, šposininkas ir pasakorius. Labai mylėjo išgert, jei tik kas pavaišina. Išgėręs išdarinėja visokias baikas. O jau kad sumeluos, būdavo! Žmonės jį melagiu, vagim ir razbitniku [2] vadino. Ir Lapinu jį praminė už pasakojimus apie lapes.

Sykį moterys kluone krauna šieną. Viena ant vežimo, kita šalinėj. Lapinas prieina prie kluono vartų ir sako: „Ale kaminas, moterėlės, kad jau rūksta, tai rūksta!" „Tai, dievuliau, linai užsidegė!"—vienan balsan suriko moterys. Ir tik plumt ir nukrito: viena nuo vežimo, kita nuo šalinės. Mat linai prieš mynimą buvo sukrauti iškūrentam pečiuj. Žiūri išpuolusios moteriškės, o kaminas stovi kaip stovėjęs, jokio dūmelio nematyt. Dūmelis, tiesa, rūksta, bet iš susiedo kamino. Moteros supuolė ant Lapino. O Lapinas tik juokias, tik juokias ir sako: „Argi aš sakiau, iš kokio kamino rūksta. O rūksta — pačios matot".

Kitąsyk važiavo dvi moterys. Lapinas išpuolė ant kelio šaukdamas: „Moterėlės, ratai sukasi! Ratai sukasi!" Moterys pamislino, kad gal skepetos įsisuko ratuosna, kaip seniau tokias dideles nešiojo, ir sustojo. Išlipo pažiūrėt. Nugi žiūri, kad ratai kaip ratai: nei sukas, nei ką. „Ak tu, galgone!"— užsipuolė jos Lapiną. „Tai ką aš čia jumiems sumelavau. Kai važiuojat, tai ratai ir sukasi",— atsakė Lapinas.

Jis, būdavo, tiek primeluoja, kad žmonės jau nebetikėdavo, nors jis ir tiesą sakydavo. Rozą genam gyvulius, avysna įpuolė vilkas. Lapinas atlėkė į sodžių ir ėmė šaukt, kad vilkas avis pjaunąs. Visi mislino, kad skerdžius vėl meluoja, ir niekas nebėgo. O vilkas tuočės išpjovė daug avių.

Gyveno mūsų kaime toks Antanas Kačinskas, tas pats, kur turėjo valaką žemės. Razumnas ir mokytas žmogus buvo. Kačinskas sykį ir sako: „Tegul tas Lapinas mane apgauna. Tik tegul greitai, vos pirkion įėjęs. Mat kai vaikščioja iš valios, jis susimislina ir apgaudinėja visus. Jei jis mane iš rozo, tik atėjęs apgaus, aš jam atiduosiu seną avį". Sužinojo tai Lapinas. Ateina sykį pas Kačinską. Tas ir klausia: „Tai ko atėjai?" „Apgaut atėjau",— sako Lapinas. „Na, tik greičiau, nes aš neturiu čėso",— sako Kačinskas. „A, matyt, šįsyk jau tavęs neapgausiu — abudu neturim čėso. Ir aš va, skubinuos pasiimt marškinių, einu pirtin. Tik užbėgau pasakyt, kad jau iškūrenta",— pasakė Lapinas. „Iš tiesų, motin, paieškotum marškinių, nes žmonės manęs tenai lauks",— paliepė žmonai Kačinskas ir ėmė ruoštis pirtin. Žmona užlipo ant pirkios ieškot marškinių.

Kai tik Kačinskas susirengęs išėjo pirtin, Lapinas iš sykio jo tvartan. Susigavo seną avį, ant pančio ir vedasi. Vidury sodžiaus susieina Kačinską pareinant, mat pirties niekas nekūreno. Žiūri Kačinskas: Lapinas jo avį vedas. „Ką tu čia, galgone, darai?"— sako jis skerdžiui. Ir ėmė abudu bartis. O kiek juoko buvo! Visas sodžius šonais plyšo: Lapinas tokį galvočių apgavo! Jau toks jis buvo: kad tik sumeluot, apgaut.

Parudniai, 1968.VIII.21

Papasakojo *Jurgis Kindaras*
Užrašė *A. Trakymas*

[1] netyčia; [2] sukčium.

* * *

Prisimenu — profesorius! Pirmą kartą pamačiau 1931 m. Jis mums nei draugas, nei giminė. Mano tėvas buvo Gudakiemio seniūnas. Jis baigė valsčiaus mokyklą. Iškilo nesutarimas dėl Gudakiemio mokyklos, kuri davė iš seno daug raštingų žmonių. Gudakiemis sugebėjo išlaikyt mokyklą ir tada, kai jas draudė. Gudakiemy žmonės gyveno pasiturinčiai, mokė vaikus. Taip vienas nuo kito, vienas nuo kito nusižiūrėdami. O Masališkėse nebuvo raštingų žmonių, tik girtuokliai ir mušeikos. Tą sakydavo ir mokytojas Paulaitis. Ne šiaip sau mokytojas, o mokytojas vienu žo-

džiu! Buvo viršaitis Jaskelevičius. Su juo žmonės nesiskaitė. Jis įsižeidė ir ant kojų pastatė visas Masališkes: kad būtų mokykla ten. Ir padarė.

Kažkas padavė skundą Švietimo ministerijai. Skundas pavėlavo, nes mokykla jau buvo statoma ar pastatyta. Atvažiavo Krėvė (čia ne jo buvo reikalas, bet atjausdamas Gudakiemį) su švietimo ministru. Tai buvo 1931 m. rugpjūčio 17 d. Sustojo mašinutė ant vieškelio. O mes ką tik po dvejų atlaidų: sekmadienį buvo žolinė, o šešioliktą — Rokas. Priešpiet dar pjovėm rugius, po pietų ilsėjom.

Motina pamačius pasakė:

— Anstolis!

Mat ir jo tokia mašinutė. Rodos, nebuvom skolingi, bet vis tiek nesmagu. Išlipo du ponai. Seniūno klausia. Nesako, dėl ko atvažiavo. Klausia:

— Martynas Milius gyvas?

— Jurgis Milius gyvas?

— Kazys Barysas?

Galvojam, gal amerikonai. Nepažįstami. Pasirėdę gražiai. Bet štai mūsų žmones pažįsta.

— Čia aš tais takais vaikščiojau. Aš iš Subartonių Mickeliukas. Pažįstu juos. Taip, jie brangūs žmonės, jie įdėjo plytą į statomą laisvės rūmą. Platino knygas, po kaimus nešiojo. Atvažiavau dėl mokyklos. Jūs pramiegojote, praleidote laiką. Nė žemės nepalikot mokyklai, eidami į vienkiemius.

Kalbėjo kokias dvi valandas. Pagyrė mūsų kiemą ir darželį. Nufotografavo. Ta nuotrauka, pavadinta „Dzūkų sodyba", išspausdinta buvo „Trimite" 1931 m.

1938 m. buvau pas jį Kaune, Vydūno alėjoj. Reikėjo imtis tarnybos. Prie kalėjimo prižiūrėtoju nenorėjau, pasienyje — taip pat. Su ginklu nenorėjau. Atėjo mintis — pas jį! Žmogus neblogas, gal parekomenduos. Nuvažiuoju į Kauną ir nežinau, kur eiti. Skaitydavau „Lietuvos žinias", tai užeinu į redakciją. Sakau:

— Atėjau aplankyti redakcijos, kurios laikraštį skaitau, ir dar turiu kitų reikalų.

Ten sėdėjo J. Kardelis, V. Oškinis. Jie nežinojo, kur Krėvė gyvena, bet žinojo, kur dirba. Nusivedė V. Oškinis į universitetą. Pasirodo nėra — serga. Iš studentų sužinom, kur gyvena: Žaliakalny, Vydūno alėjoj.

Užeinu. Labai nedrąsiai. Tai žmogus, kuris mato, ar tu teisingai kalbi. Kaip aš su juo kalbėsiu? Labai greit atidaro duris moteris. Tokia juoda. Atbėga šuniukas.

— Profesorius serga.

Stovi tarp durų ir laiko viena ranka. Vidun neįeisi. Dar kiek — ir uždarys. Matau, kad jau nori uždaryt. Dar paklausia:

— O iš kur jūs būsit?

— Nuo Merkinės.

— Tai aš jo paklausiu, gal priims.

Ateina greit.

— Prašom užeiti.

Pasisakau, kas esu, kur buvom susitikę.

Krėvė sako:

— Prisimenu. Net jūsų veidą prisimenu.

Renku žodžius, kaip kalbėt, bet ir jis taiko, kad kuo paprasčiau, kad aš jausčiaus drąsiau. Ne taip, kaip kokie dideli ponai.

Pakalbėjom.

— Mielai aš padėčiau, bet ten, kur aš dirbu, vietos nėra. Parekomenduoti aš parekomenduočiau, bet nežinau tokių laisvų vietų. Jei kur atsiras, jei sužinosiu — parašysiu. O dabar nejaučiu.

Labai nuoširdus žmogus. Yra žmonių, kurie kiek pasimokę jau į tave žiūri kaip į prastesnį. O Krėvė į tave žiūri taip, lyg pats norėtų iš tavęs pasimokyt. Dar ne viskas, ko aš klausiau. Dar jis manęs daug ko klausinėjo. Prabuvau kokią valandą. <...>

Lapinas būdavo vestuvių kvieslys. Eidavo per visus iš eilės su padabinta lazda, sakydavo oraciją. Kviesdavo vaikus „už stalo bėginėt, karvojaus lupinėt", o suaugusius — „ant gaidžio spievoko [1], ant veršio bujoko [2]". Tik jisai vienas ir būdavo kvieslys. Už stalo prie svečių jo nesodindavo. Tūnodavo prie pečiaus su vaikais.

Lapinu pravadino už tai, kad nuolat sakydavo, ten lapė, ten lapiukas. Labai greitas, tokių plonų kojų, eidavo kaip ant spyruoklių.

Gudakiemis, 1967.VIII.19

Papasakojo *Viktoras Kudarauskas*
Užrašė *M. Grigaitytė*

[1] giedoriaus; [2] buliuko.

* * *

Mickeliukas prieš aną karą vis ateidavo čia Gudakiemin, užrašinėjo dainas. Draugavo čia su tokiu Žėku Juozu. Jo brolio sūnus, irgi Žėkas, mokytojauna dabar Merkinėje, toks gal 70 metų.

Būdavo, abudu suėję, vaikščioja po miškus. Ba tada studentų nebuvo ir jie rozu mokinos. Ale Žėkas nebaigė — jį kariuomenėn paėmė, o Mickeliukas mokslus baigė. Dėl to jo ir kariuomenėn neėmė. Vasarą Mickeliukas kožnas sekmadienis vis Gudakiemy ir Gudakiemy būdavo.

Jono Gudelionies tėvas Vincas Gudelionis gyveno Gudakiemy ir turėjo 3—4 hektarus žemės: pusvalakį buvo pasidalinę trise. Visi Gudelionys — ir tėvas, ir vaikai — nieko nemokėj dirbt — nei art, nei sėt, nei pjaut. Taip ir ganė — ir tėvas, ir sūnūs. Jonas turėjo du brolius: Vincą (jį iš piemenystės praminė Bička) ir Ignotą, pramintą Gagu.

Jonas iš piemenystės buvo pramintas Lapinu. Mat labai greitas buvo. Jo kojos neturėj ikrų. Kaip mane gyvą matai, neturėjo. Jį tik šuva pavydavo. Kiaulį dasivyt — jam vieni niekai buvo. Taip ir praminė Lapinu. Niekas ir nežinojo, kad jis Gudelionis. Dar ir dabar visus jo gimines tik Lapinais tebevadina.

Jis gavo tėvo ketvirtį. Laikė dvi karves, avių. Bet žemės dirbt nemokėjo. Viską darė žmona. Ji ir šešis vaikus užaugino. O jis tik ganė. Ne tai, kad arklio paskinkyt nemokėjo, ale ir važiuot, navet, nemokėjo. Davažiuos, būdavo, kryžkelę — reikia suktis. Tai jis ne arklį suka, o pats vežime pasisuka ir važiuoja kaip važiavęs. Mokėjo tik ganyt. Gudakiemy išganė gal kokius trisdešimt metų, o gal ir daugiau. Subartonyse irgi išskerdžiavo apie dešimt metų — dar prieš aną karą. Gyveno ant buto pas Mickevičius. Labai mokėjo daug racijų. Kai veseilios būna, tai prašo jį per sodžių pereit. Lazdą apkaišo vainiku, ir būna jau kvieslys. Kaip būdavo kviesliu, mums sližikų duodavo.

Turėj ilgą trūbą iš medžio išlenktą. Užeina, būdavo, ant kalno ir trūbina, tai gyvuliai patys iš miškų išeina. Nuo to žmonės ir tą kalną Trūbnyku vadina.

Žmogus jis buvo nedidukas, vidutinio augimo, geltonais plaukais. Vaikščiojo visada apsivilkęs šinielium. Šinielius buvo tokis ilgas, platus, saldatskas. Rozą, atsimenu, jis tuo šinielium ir mus, tris piemenis, išgelbėjo. Buvo užėjus tokia baisi audra, didelis lietus, kad vanduva, bėgdamas nuo kalnų, ravus išnešė. Dar ir dabar tie ravai yra. Mes ganėm kiaules. Tada gal koks šimtas kiaulių prigėrė. Tik trys buvo ant kalnelio, tai liko. Kur gi tau buvo lietus! Sodžiuj dieška [1] plaukiojo. Audra. Gudakiemy visus javus išmušė, o Masališkių — žiūrėk — nekliudė. Tenai visi javai liko sveiki. Taigi jis mus susodino ant akmenio, kur stovi ant Purplių kalno. Ant mūsų šinielių, pats — ant viršaus, ir mes išlikom gyvi. O taip gal būtume prigėrę. Tikras patapas buvo užėjęs.

Oi, buvo žmogus šposininkas. Vaikai paskui jį tik ir sekiojo. Ir užsiėmė daugiausia tik su vaikais. Su juo ganė septyni piemenys. Visokių visokiausių šposų pridarydavo.

Oi, buvo žmogus — dieve duok jam dangų. Nusiveda, būdavo, vaikus į griuvėsius — tenai, kur buvo Daunoriškės, palivarkas. Kaip mišką iškirto, ponai tenai jau negyveno. Palivarkėlio namai stovėjo tušti, buvo krūsnys akmenų, dar poros ambarų liekanos. Po griuvėsius lakstė laukinės katės, tai rodo tas kates mumiem, būdavo, ir sako: „Žiūrėkit, vaikai,— meškos!" O mes, durniai, ir tikim. Tose krūsnyse buvo pečialandų lizdų. Lapinas juos žinojo. Prieis, įkiš ranką, ištraukia pečialanduką, parodo ir sako: „Meškinas!" O mes ir vėl tikim. Galas jį žino, gal ir meškučiai. Žinai, vaikai.

Visokių šposų išmislina su vaikais. Sykį, atsimenu, ganėm gyvulius. Saulė jau leidos. Žmonės vieni ėjo, kiti jojo iš darbo namo — kas aręs, kas grebojęs, kas su grėbliu, kas dalgį nešėsi. Lapinas mums rodo tuos žmones ir sako: „Vaikai, vaina ateina. Matot, raiti joja su šautuvais. Bėkit namo!" O, žinai, kai ant saulės laidos žiūri prieš saulę, tai tie žmonės atrodo tokie juodi, šešėliai baisūs, ilgi. O čia dar Lapinas klaupias ant kelių, žegnojas, ima melstis, verkia: „Vai dievuliau! Vai dievuliau! Jūs tai pabėgsit, o ką man daryt? Aš gi negaliu gyvulių palikt!" Mes, vaikai, jau ir lekiam nusgandę į sodžių rėkdami: „Vaina ateina! Vaina ateina!" Žinojom mes ten, kas toji vaina. Visą sodžių sukeliam. O Lapinas tai tik atsikratyt mūsų norėjo.

Ganė pas Lapiną toks Kudaraucko Tapylius. Buvo priedurnis, kvailokas, ale labai jau ištikimas piemuo. Rozą stovi jis, o avys išbaidė zuikį. Zuikis tik nurūko. Lapinas jam ir sako: „Tai durnas — paleidai. Reikėjo užmušt. Kitą rozą pamatysi zuikį, tai, paėmęs akmenį, duok klupstin — zuikis ir išvirs". Tas Tapylius, būdavo, taip ir daro, klupsčius sau daužo, o zuikiai vis lekia kaip niekur nieko. Ir vaikščioja išdaužytais klupsčiais. Sykį, atsimenu, gal kokius metus raišavo.

Kai pirmąroz išginiau, mama įdėjo valgyt lašinių. Laukuose išsiėmiau valgyt, o Lapinas ir sako: „Tai čia tos jūsų margõs kiaulės, kur nugaišo?" Aš lašinius — balon ir verkdamas namo. Namie viską papasakojau tėvui. Tėvas man sako: „Vaikeli, klausai tu to durniaus". O Lapinas mano lašinius pasiėmė ir suvalgė.

Visko išmislydavo, ganydamas su vaikais. Būdavo, vis žemėj kepa bulbas. Liepia vaikams pririnkti išdžiūvusio karvės mėšlo. Užkuria, pakūrena pakūrena. Paskui nuželia viską ir ugnies vietoj įkasa į žemę bulbas. Tadu vėl užželia degančius mėšlus ir

kūrena, kolei bulbos iškepa. Atsimenu, buvo tokia negadna Motiejaus Baryso kiaulė — lekia ir lekia. Šitai kiaulei, būdavo, numes ką tik iš ugnies iškrapštytų karštų bulvių. Kiaulė nustveria ir net snukiu mojuoja — taip jau karšta. „Va,— sako,— taip jai ir reikia." O mums, piemenims, kiek juoko.

Katras netikęs piemuo buvo, tai paima to kepurę, užmeta ant mėšlo. Ir visi trepteria eidami su koja, nes Lapinas taip liepia.

Vyrai Jono Barysos kumelę naktigonėj ganė. Rytą jis ten kur norėjo važiuot — ar Varėnon. Nueina žmogus, kumelės neranda. Visus arklius apvaikščiojo, visų arklius atpažino, visų — yra, o jo nėra, ir gana. Tiesa, vienas arklys lyg tai ir atlieka, ale svetimas koks. Jo kumelė buvo juoda, o tas koks tai baltas. Žmogus nėjo nė pažiūrėt arčiau. Išvaikščiojo, išsiplūdo, kolei visai išaušo. Ogi žiūri — jo kumelė marška apvyniota, apačioj susegta. Visi žinojo, kad čia jau Lapino darbas. Nužiūrėjęs, kad naktigoniai miega ar kur sodan nuėję, jis pavogė maršką, primokė vaikus ar pats apsiuvo kumelę — ir jieškok tu žmogus nejieškojęs patamsy.

Rozą čia toks Adamkutis iš Pilvingių ėjo giedodamas iš Merkinės girtas. Lapinas nusirengė ant Gudakiemio kapinyno, išsipurvino. Ir nuogas nulydėjo jį visą kilometrą, net ligi Anaraisčio. O tas Adamkutis buvo apsikabinėjęs barankom. Ties Anaraisčiu — už barankų šniūrelio ir atgal. Persigandęs Adamkutis jį palaikė velniu. Lapinas barankas naktigoniam atidavė — visi valgė ir juokėsi.

Rozą mes abudu su Lapinu užtaisėm šposą Čapliko Juliui, išimdami lentas iš lovos per vestuves. Išėmėm ir palikom tik po vieną lentą galuose ir šiaudus. Jaunieji svirne kaip gulės, taip ir suvirto abudu, bo lovą tai mes vėl užkloję kaip buvo.

Arba rozą Lapinas per vestuves nužiūrėjo, kad jaunųjų lova stovi pastatyta ties ta vieta, kur buvo rąsteliais užbudavotas kadaise buvęs langas. Lapinas įšnekėjo išgąsdyt jaunuosius; piemenis prišnekėjo duot kuolu sienon, kai jaunieji suguls, parodė ties katra vieta. Tie taip ir padarė. Kai dėjo, tai tie rąsteliai ir paspylė ant lovos. Ženijos tada toks Gudelionis Juozas.

Tai vis Lapino išmislai. Visokių zbitkų jis tuos vaikus primokydavo. O mum tai tik to ir reikėjo: kad tik kur ką pavogt, pakavot.

Toks jau buvo, nieku nesirūpino. Tik su vaikais ir su vaikais. Net bažnyčion nėjo. Die, nėjo. Biskį gėrė. Gėrė, ale nedaug. Kai kada ir dideliems ką nors sumeluodavo, ale jau retai. Atsimenu, dar kaip rozą senį Mickelį apgavo. Tas storasta buvo, tai su ke-

liais vis užsiėmęs. O toks prie valdžios — tai baisu. Sustinka rozą jis Lapiną. O tas ir sako: „Tai tu čia!? O tavęs tenai desiatnykas užsimušdamas ieško". Tas apsisukęs ir duj kokius tris kilometrus. O ten jokio desiatnyko. Šiaip su dideliais neprasidėdavo.

1964—1968

Papasakojo *Motiejus Miškinis*
Užrašė *A. Trakymas*

[1] statinė, kubilas.

* * *

Mano mama buvo našlė su mažais vaikais. 1920 ar 1921 m. apsigyvenome pas V. Krėvės seserį Oną Jevarauskienę Merkinėje. Ji gyveno sunkokai. Irgi buvo našlė, turėjo du sūnus. Gryčia prasta, du kambariai ir virtuvė. Jevarauskienė nemėgo švaros. Mes sutvarkėm, išvalėm kampus. Tapo jaukiau.

Šeimininkė pasakė, kad vieną sekmadienį atvažiuos brolis Vinculis. Jau buvau girdėjusi, kad jis labai mokytas, daug knygų parašęs. Labai laukėme, viską gražiai susitvarkėme, pataisėme pietus.

Ir štai ateina toks mažas mažas žmogus, tik galva didelė, akys mėlynos, gilios, maloni šypsena puošė liūdnoką veidą. Kakta aukšta. Atėjo su savo draugu ar geru pažįstamu M. Banevičiumi. Sakė, kad nori jam kaimą, savo tėviškę Subartonyse parodyti. Iš karto pastebėjau, kad V. Krėvė labai paprastas, savas, nesididžiavo mokytumu, su mumis visais tuojau rado bendrą kalbą, visiems ką nors gera pasakė. Pagyrė mus, kad gražiai susitvarkėme, kad skanius pietus išvirėm.

Aš turėjau gerą balsą ir seserys neblogus. V. Krėvė labai mėgo liaudies dainas. Jis vis prašė padainuoti ir pats pritarė, nors balso neturėjo.

Prašė manęs įdainuoti į magnetofono juostą lietuvių liaudies dainų. Sakė, norėtų ateiti su kun. T. Braziu. Bet aš atsikalbinėjau, sakiau, jog varžysiuosi svetimų žmonių, balsas drebės, koks čia bus dainavimas. Rašytojas ėmė įkalbinėti mano mamą, kad leistų mane į muzikos mokyklą Kaune. Žadėjo pasirūpinti ir padėti. Sakė, kad su tokiu balsu nebus sunku patekti. Bet nei mama, nei aš iš dainininkės profesijos nieko gero nesitikėjom, duonos valgyti nemanėm. Todėl, baigusi Vilniaus lietuvių gimnazijos keturias klases, nutariau važiuoti į Kauną ir stoti į akušerių mokyklą. Mokslas joje tęsėsi dvejus metus. Turėjau jaunesniajai seseriai Stefanijai padėti. Ji liko Vilniuje mokytis.

Į akušerių mokyklą patekau 1925 m., bet bendrabučio negavau. Bėgu susijaudinusi pas V. Krėvę prašyti pagalbos. Jis sutiko mane labai maloniai, užjautė, supažindino su savo žmona, dukra Anuse, seseria Verute. Pasiūlė pagyventi pas juos, kol gausiu vietą bendrabutyje. Man nedrąsu. Atvažiavau iš Vilniaus vaikų prieglaudos, kur mūsų niekas nelepino, sunkių dienų buvo. Tik didelis noras mokytis nugalėjo visas kliūtis ir vargus.

Išgyvenau V. Krėvės šeimoje apie dvi savaites. Rašytojas gyveno Seimo gatvėje. Butas buvo ankštas. Kiek supratau, gyveno kukliai, jokios prabangos, pertekliaus nesimatė. V. Krėvės žmona buvo maloni, stengėsi mane pripratinti prie naujų sąlygų, pakalbindavo, pasiteiraudavo. Atjautė mane, davė suknelių, net tigro puspaltį, kurį aš dar ilgai dėvėjau. Verutė mokėsi, taip pat buvo draugiška, pamažu apsipratau, jaučiausi kaip namie. V. Krėvė mažai namie buvodavo. Rytą išeina ir tik vėlai vakare pareina. Pietus visi kartu valgėm. Tik aš dažnai viena atskirai, nes mokykloje paskaitos ilgiau užsitęsdavo. Kas rytą V. Krėvė nešdavo savo žmonai kavą į miegamąjį. Ji ilgiau pagulėdavo. Tokia buvo tvarka. Kalbėdavomės rusiškai.

1927 m. baigiau mokyklą. Reikėjo už diplomą sumokėti 50 litų. Vėl bėgu pas V. Krėvę. Jis nuramino. Pažadėjo su savo draugais profesoriais pakalbėti. Iš tiesų, jis man davė žymiai daugiau pinigų. Sakė, kad tai bus gyvenimo pradžiai.

Vėliau sutikęs pakviesdavo į svečius. Jau gyveno Vydūno alėjoje. Čia buvo erdvesnis butas. Pavaišindavo, pasiteiraudavo, globojo ir rūpinosi, lyg tikras tėvas.

Kartą autobuse rašytojas užkalbino ir pasveikino mane ištekėjimo proga. Kai pasakiau, kad jau išsiskyriau, rašytojas nusijuokė ir pasakė:

— O mes dar neišsiskyrėm, kiek jau metų gyvenam.

V. Krėvė nenutolo nuo kaimo, nuo liaudies, neišponėjo, kaip kiti Kaune gyvenantieji ir prasimušę iš šiaudinių pastogių vyrai, o ypač jų žmonos.

Pamiršau pasakyti, kad kartą lydėjome į Subartonis V. Krėvę ir M. Banevičių. Labai mėgo gamtą. Jis, rodos, paskęsdavo joje, gerte gerdamas gamtos grožį. Viskas jam čia buvo sava ir artima.

Dar papasakosiu, kaip V. Krėvė mokė mane šaudyti iš tokio mažyčio revolverio. Miške atsigulam ir taikom. Iššoviau sykį, kitą. Tik staiga rašytojas čiupo mane, norėdamas pabučiuoti. Aš ištrūkau, nors bijojau jį įžeisti, tačiau man vis dėlto tai keistai pasirodė, lyg koks kaimo bernas. V. Krėvė ėmė man aiškinti, kad

jis norėjęs tėviškai mane pabučiuoti, girdi, tu gi tik vaikas esi, ko tu taip išsigandai ir pabėgai. Nuo to laiko V. Krėvė elgėsi korektiškai, jokių išsišokimų nepadarydavo. Vis dėlto esu girdėjusi, kad mėgęs moteris, buvęs didelio temperamento žmogus. O kai pas juos gyvenau, man atrodė, kad jų šeima laiminga, jie taip gražiai sugyveno, vienas kitą mylėjo.

V. Krėvė pasiteiraudavo, ką aš skaitau. Bet niekad savo knygų, jokių nurodymų ar patarimų nedavė. Žinoma, jis buvo labai užimtas, neturėjo ir laiko.

Šviesus rašytojo paveikslas, jo gera širdis visuomet liks mano atmintyje. Rašytojas sakė, kad pats daug vargo iškentė, daug bėdų turėjo, eidamas mokslus. Todėl atjautė, suprato ne tik mano mamą, kurią įkalbinėjo iš paskutiniųjų leisti į mokslą dukras, bet ir kiekvieną, kuris veržėsi į šviesą. Kiek galėdamas rašytojas ne tik geru žodžiu skatino, bet, kaip matote, ir medžiagiškai rėmė. Už tai esu ir būsiu jam visada dėkinga.

Papasakojo *Emilija Palevičiūtė-Baublienė*
Užrašė *M. Grigaitytė*

Kaunas, 1968.I.7

* * *

Į Merkinę persikėlėm 1918 m., o pas Jevarauskienę apsigyvenom maždaug 1920 m. Ji jau našlavo su dviem sūnumis. Šeimoj buvau vyriausia. Septyniolikos metų netekau tėvo. Buvom šešios seserys ir brolis. Iš Voronežo mūsų prieglauda grįžo į Vilnių. Tėvelis mirė šiame tetos name. Mokytojas Krutulis parašė, kad grįžčiau į gimnaziją. Mama ėmė verkti. Likau ir padėjau seserims mokytis. Viena mano sesuo akušerė, kita gydytoja.

V. Krėvę pamačiau pirmą kartą čia Merkinėje pas jo seserį Oną Jevarauskienę. Rašytojas parvažiavo pas tėvą ar seserį Moniką Kazlauskienę, ir ji nuėjo parsikviesti. Pasisakė, kad švaru pas ją, dvi studentės gyvena. Jis sakėsi su švogeriu [1] atvažiavęs. Abu mažiukai. Tas jo švogeris (pats rašytojas sakęsis, kad jiedu vedę seseris) kalbėjo tik rusiškai. Lošėm kortom — jiedu ir mes trys seserys. Rašytojas buvo linksmas. Atrodė, kad mes seniai pažįstami.

Pietų davėm sriubos, viščiukų, iškepėm tortą, padarėm alaus. Rašytojas gyrė mus, kad mokame skaniai pataisyti.

[1] Pasakotojos sesers Em. Palevičiūtės-Baublienės teigimu, V. Krėvė atvažiavo su M. Banevičium.

Po pietų ėjom pasivaikščioti. Pasivaikščiojus panemunėmis, pasakiau:

— Dabar, profesoriau, eisim maudytis.

Drąsios mes — prieglaudos ragavę.

— Tai gal ne,— šyptelėjo jis. Bet aš tuoj pribėgau, padaviau muilą, rankšluosčius. Išsimaudėm atskiruose pliažuose. Žiūriu, jis jau ant tilto vaikšto ir mūsų laukia. Vėl visi vaikščiojom, juokavom. Paskui jis savo švogerį nuvedė pas kleboną Ribikauską.

— O aš ateisiu nakvoti ant šieno. Labai mėgstu pievų kvapą. Prisimenu vaikystę.

Po vakarienės mama ir mes visi išėjome prie Nemuno. Mudu su rašytoju atsiskyrėme ir pasukome ten, kur yra gražus kalniukas, „kavalierium" vadinamas. Atsisėdom pasigėrėti Nemuno juosta. Vaizdas gražus, matėsi tolimos apylinkės. Besišnekant ir mėnuo patekėjo. Taip mes išsėdėjom iki vėlaus vakaro. Vasarą naktys trumpos. Rašytojas gražiai mokėjo pasakoti. Prisiminė savo sunkų kelią į mokslą, daug reikėję jam valios ir ištvermės. Tėvai neturtingi. Stengėsi pats skatiką užsidirbti. Aš papasakojau apie mūsų šeimą, apie mamos vargus su dideliu vaikų būriu. Mano dvi seserys Vilniuje mokytojo Krutulio dėka mokėsi. (Vilnius jau buvo lenkų okupuotas.) Mama pereidavo slapta per Merkį ir ką nors joms nunešdavo.

— Nueikit į krautuvę ir pažiūrėkit, kiek medžiaga uniformai kainuoja. Mano seseriai nesakykit. Žinot, moterys.

Kitą dieną davė pinigų.

Naktį visi miegojom ant šieno. Mes vienam šone, rašytojui paklojom kitam.

— Kas iš mano pusės miega? — paklausė rašytojas.

— Lionė,— sako sesuo.

Pradėjom šienu daužytis, vartytis. Daug buvo juokų. Jis pasakojo, kaip pas tėvą mėgsta šieną grėbti, krauti į kupetas, o smagiausia — ant šieno miegoti. Kvepia šienas, sudžiūvusios pievų gėlytės. Ir taip iki vidurnakčio prašnekėjome.

Rytą tyliai nulipom nuo šieno, pataisėm pusryčius. Rašytojas atsikėlė, pavalgęs pasakė, kad eisiąs į kleboniją pas švogerį ir važiuosią namo.

Mano sesuo Emilija pasakojo, kad kartą, važiuojant Kaune autobusu, profesorius užšnekino:

— Tu Palevičiūtė?

Užsivedė pas save į namus. Jau žmonai buvo pasakojęs apie mus, apie mamos vargą. Seseriai Emilijai (Baublienei) rašytojo žmona davė savo panešiotus kailinius, suknučių, pavalgydino.

— Kada eisi pro šalį, visada užeik. Juk esame iš to paties krašto, nepamiršk.

Kaip sakiau, rašytojas labai užjautė vargšus, ypač neturtingųjų vaikus, besiveržiančius į mokslą. Stengėsi padėti. Džiaugėsi kiekvienu, kuris mokosi. Žmona irgi buvo geros širdies.

Paskui mes išvažiavom į Varėną ir su juo nesusitikom. O su seseria Emilija Baubliene Kaune dažnai susitikdavo.

Mano sesuo Emilija prašė V. Krėvės protekcijos pusseserei Petronėlei Janulynaitei-Marmienei patekti į pašto-telegrafo kursus. Rašytojas mielai padėjo įstoti. Be jo pagalbos nebūtų priėmę, nes ji tebuvo baigusi šešias klases.

Merkinė, 1967.VIII

Papasakojo *Eleonora Palevičiūtė-Plutulevičienė*
Užrašė *M. Grigaitytė*

* * *

Rašytojo tėvas Juozas Mickevičius visą savo gyvenimą buvo valdžios žmogus. Caro laikais storasta, valsčiaus teismo narys. Mūsų kaime buvo javų magazinas. Mickevičius prižiūrėjo grūdų priėmimo ir išdavimo reikalus. Smetonos laikais Mickevičius buvo eigulys. Žmogus jis buvo suktas, vis kapeikos vaikėsi. Darbštus, nagingas, viską pats mokėjo pasidaryti. Į kuprą susimetęs, žemas žmogelis, greitai kalbėjo. Vis sakydavo, kad reikią daug pinigų sūnui į mokslą leisti.

Mano tėvas pasakojo, kad V. Krėvė japonų-rusų karo metais ateidavo į Gudakiemį tartis su šviesesniais kaimo žmonėmis dėl lietuvybės. Organizavo Merkinės valsčiaus valdžiai raštą dėl lietuviškų mokyklų, savo teisių savarankiškai tvarkytis. Šitas raštas buvo įteiktas. Caro žandarai organizatorių nesugavo, jie laimingai išsisuko.

Masališkėse vandens malūną turėjo Šalomkė Zalcmanas. Malūninkas buvo gudrus žmogus. Turėjo plačius ryšius. Jis padėjo man išsisukti nuo caro kariuomenės. Šalomkė turėjo labai gražią dukterį. V. Krėvė, parvažiavęs į tėviškę, lankydavos pas Šalomkę. Kaimynai šnekėjo, kad draugauja su jo dukteria. Šalomkės bernas irgi pamilo ją. Šalomkė, matyt, bijojo, kad duktė neištekėtų už berno. Kartą vakare, kai bernas vakarieniavo, kažkas nušovė jį pro langą. Vargšą palaidojo, ir tuo viskas pasibaigė.

Apie rašytoją apylinkės žmonės tik gerai šnekėjo: jis esąs geros širdies, atsigimęs į motiną, neišponėjęs, mokslų pasiekęs. Padėjo savo ligotai seseriai. Kitą, jauniausią seserį Veroniką,

pasiėmė pas save. Parvažiavęs į Subartonis, mokėjo su kaimynais pašnekėti, jam artimas buvo valstiečių gyvenimas.

Savo knygose rašytojas viską teisingai aprašė. Skaitau ir galvoju, kaip jis gerai visas mūsų gyvenimo smulkmenas atsiminė, žmones pažinojo. Gerą atmintį turėjo. Ir Gudakiemiui malonu, kad mūsų kaimynystėje išaugo toks didelis rašytojas, aprašęs mūsų kaimo žmones, jų gyvenimą, gamtą.

Gudakiemis, 1967.VIII

Papasakojo *Saturnas Pašukonis*
Užrašė *M. Grigaitytė*

* * *

V. Krėvė Gudakiemy buvo labai dažnas svečias. Čia pas Žalnierauskų Cezarį sušaukdavo moteris. Tos dainuodavo ir pasakodavo, o jis užrašinėdavo. Tas Žalnierauskas buvo valsčiaus staršina, ne starosta, bet staršina ant viso valsčiaus. Gudakiemy gyveno jo draugas Juozas Žėkas, tai jie abudu vis, būdavo, vaikščiojo po miškus. Šnekėjo, kad Mickeliukas draugavo su malūnininko žydo Zalcmano dukterim. Kaip jis ten draugavo, nežinau. Vaikščiojo su Žėku, tai gal ir ją pasiimdavo drauge. Labai jau ant mokslo buvo tas Mickeliukas. Subartonyse buvo rusiška kaimo mokykla. Joje reikėjo mokytis kelis metus — dvi ar tris žiemas, o Mickevičiaus vaikas per vieną žiemą visą tą mokyklą išėjo.

Žalnierausko Cezario kiaulį aš užmušiau. Paėmiau nuo gatvės akmenį ir paleidau iš pykčio. Jo kiaulės vis eidavo ir eidavo mūsų daržan. Jam kelissyk sakiau. O kiaulių buvo ne viena, gal trys ar keturios. Žalnierauskas atsivedė vyrus aktui sustatyti. Aš nusigandau. Sakiau, netyčia. Ir iš tiesų netyčia užmušiau. Pažadėjau atiduot du ar tris paršus. Ir atidaviau paskui. Tada buvau kokių 18 metų. Viskas atsitiko per ruso-japono karą. Krėvės apsakymo apie tokį atsitikimą neskaičiau. Neatsimenu, nors skaičiau daug.

Sakot, vis tie raganiai! Va, mano dėdė Jurgis Pašukonis iš Gudakiemio man ne kartą pasakojo, kaip jis buvo apšauktas raganium.

Nuvažiavo jis vestuvėsna pas švogerį. O tas gyveno Skrėliuose, kokios trys mylios nuo Merkinės. Šeimininkas sako: „Negaliu pradėt veseilios be vieno žmogaus. Jis man sakė: „Be manęs nepradėk". „Kas tas žmogus?"— klausia dėdė. O tas žmogus,

pasirodo, buvo lyg koks raganius. Tokiu visi laikė ir visi jo bijojo. Bijojo jo ir tas dėdės švogeris. O mano dėdė buvo toks drąsus žmogus. Sako: „Arba tu pradedi veseilią, arba aš susisodinu visus ir važiuoju namo". Kas tai matė: visi žmonės susirinkę ir laukt ten kokio dar. Švogeris ir pradėjo visus vaišint.

Atėjo ir tasai raganius. O jam jau, matyt, pasakė, kad čia viskas padaryta pagal dėdės komandą. Atėjo, sveikinasi su visais. Priėjo ir prie dėdės. Sako: „Ištiesk delną". Dėdė ištiesė. Pažiūrėjo pažiūrėjo ir sako: „Tu geras žmogus". O dėdė buvo drąsus vyras, tad jam ir sako: „Mano delną pažiūrėjai, dabar parodyk savo". Parodė tas. O dėdė ir sako: „Aš — geras žmogus, tu — kiaulė. Visi susirinkę, o tavęs reikia laukt. Tu atėjai paskutinis, bet nusigersi pirmutinis ir dar labiau apsikiaulysi, nors visi bus kaip žmonės". Viskas taip ir buvo: ėmė tas ir nusigėrė.

Visi žmonės pamislijo, kad mano dėdė ką nors gali, kad priveikė raganių. Visi nuo jo atsimetė ir persimetė prie dėdės. Raganium pasidarė jau mano dėdė. Ėmė žmonės pas jį eiti. Ateina, pasakojo dėdė, sykį pas mane du jauni žmonės, tik apsiženiję — vyras ir moteris. O nesugyvena. Sako, padaryk taip, kad mes sugyventum. O ką dabar aš jiems pasakysiu, nė pats nežinau, pagalvojo dėdė. Pagaliau pažiūrėjo abiem į delnus ir sako: „Kad man nuo ryt gyventute gražiai, nes jeigu gražiai negyvensit, vienas mirsit." Tiej nusigando ir pradėjo gražiai gyvent, kadangi nežino, katras mirs, o mirt bijo abudu. Taip jie gražiai ir gyveno,— juokiasi dėdė.— Aš gi pasdariau dar didesnis raganius.

Sykį Merkinėje, pasakojo dėdė, prie manęs pristojo žydė. Imk ir užšnekėk jos vyrą — sirgo. Ji laikė užkandinę, ir aš užėjau tenai ne vienas. Ot, misliju, pakliuvau. O čia jau stalas nustatytas laukia: arielkos visai kompanijai. Visi žiūri į mane. Aš sakau, žydų neužkalbinėju. Man nevalia užkalbėti žydus. O ta vis neatstoja. Na, sakau, duok man atskirą kambarį ir niekam nieko nesakyk, nes man nevalia užkalbėti žydus. Misliju, kas bus, tas, o išgert gausim. Nuėjau aš ten kambarin, pasikėtojau ir pašveplavau tenai. Ogi po kiek čėso sužinau, kad ant rytojaus po mano užkalbėjimo žydui sprogo votis ir jis ėmė sveikt. O tau ir raganius!

Tai man dėdė pats pasakojo ir juokėsi iš savo raganavimo.

Jūs gerai darot, kad užrašinėjat, kaip senovėj buvo. Neprapuls, bus istorijai. Ir tas Mickevičiukas Lapiną gražiai aprašė. Žinai, taip jau nė nebuvo. Bet panašiai buvo. Buvo melagis tas Lapinas. Visko jis vaikams primeluodavo. Lapinas Krėvės gražiai atvaizduotas. Iš tokio paprasto skerdžiaus padarė tokią istoriją!

Ir Joselį Krėvė gražiai aprašė. Buvo toks žydas, vis barasi su bobom dėl adatų, vištas skvernuose, būdavo, nešasi. Vaikščiojo tokia ilga gunče, ilgais ilgais čebatais. Kušlas buvo. Rodos, Krėvė jį taip ir vadina Kušliu.

Gudakiemis, 1968.VIII.23

Papasakojo *Saturnas Pašukonis*
Užrašė *A. Trakymas*

* * *

Jau bus penki desėtkai, kai miręs Lapinas (Vincas Gudelionis). Tada jo pati raudojo: „Kad šitam daiktely likt tik siera žemelė, kad akmenai ištrūkinėt, kad čia išnešiotų šiaurus vėjelis...“ Burtininkė, raganė buvo jo pati, tokia maža, stora. Jie gyveno su Barysais kaimynystėje. Barysas buvo staršina. Vienąkart per Jono naktį jis sugavo Lapinienę tvarte pas karves buriant. Tai jis kaip užbūrė šakėm keliskart per nugarą. Užsiglaus, būdavo, kur už sąsparos, tik kyšteli galvą ir vėl užlenda, kad žmonės nepamatytų. Kai naktį rasa ant žolės, taiko su puodakele ar ta pala, kur prisikišus, kai pečių kūrena, nubraukti rasą toje vietoje, kur karves gano, nugręžia pasūdan vandenį ir tą rasą sugirdo savo karvei. Kur nurinko rasą, ten jau pienas būna atimtas. Ir tokio pieno nevalgysi, negardus, lyg bulvė supuvusi įmesta būtų, o paskui visai nukerta pieną.

Lapinas net arklio nemokėjo rankon paimt, toks jau tinginys buvo. Kieno karvę ganė, tas žemę jam ir apdirbo. Turėjo trobukę ir žemės užuoganukę, va kaip tas takutis. Trobukė — va kaip mūs klėtukė, dūminė, aplūžus, langučiai žemi, maži, gal po dvi šibeles. Kiemukas — kaip gera lova. Troboj viskas juoda, pilna prūsokų. Buvo priemenukė, priemenukėj — tvartukas. Turėjo karvukę, porą trejetą vištų, šunį, katę.

O jau melagis tas Lapinas buvo! Kai pradeda ką pasakot — nei du, nei vienas, meluoja ir galo nematyt. Tokio melagio nebuvo pasauly ir gal nebebus. Jis sėdas vidurin, piemenukai aplink, ir pasakoja, kaip ganė, kaip raistan įėjo, kaip rado lapę ant kiaušinių tupinčią. Vaikai klausia: „Dieduli, kur?“ Kai pasakys kur, tai ir per metus nesujieškosi. Ar kas jį regėjo juokiantis? Nei pas jį piktumo, nei gerumo. O pats buvo mažas, sulinkęs, kaip pupų pėdas.

Jis dvi tarnybas nešė: ir skerdžiavo, ir kviesliavo — į vestuves kviesdavo. Parėdo jam, būdavo, lazdą: vasarą priskina gėlių

iš daržo, žiemą — popieriais papuošia, apriša šilkinėm stangelėm. Turėjo parėdytą aukštą kepurę — apkaišytą gėlukėm, su kiveriu. Eina, kviesdamas visą kaimą. Užeina trobon ir sako: „Prašo tas ir tas veseilion antradieniui, ant jaučio bujoko, ant gaidžio spievoko, senų — pasėdėt, jaunų — pašokinėt, mažų vaikų — karvojų palupinėt". Po jo eina šeimininkas ir prašo tuos, kurių jam reikia. Vestuvių rytą šeimininkas dar kartą pakviečia. Lapinas per visas vestuves ten ir gyvena. Atsistoja už durų ir laukia, kada kuriam jo prireiks.

Nešiodavo saračkine gunčia lig žemės, pančiu susijuosęs, su vyžomis. Vyžas žiemą palopydavo skūrom, vasarą — karnom papyniodavo; šventai dienai — liepines turėjo (karklas mat prastesnis medis). Marškiniai pakuliniai su palaidom rankovėm, su gorsom, su vienu guziku, kelnės saračkinės. Kepurė — kur kokią kas duoda.

Bažnyčion nėjo, niekas jo negirdėjo kalbant poterių. Amžiais jis niekur nėjo, nei pas Lapinus kas buvo.

Turėjo triūbą. Išeis iš savo kiemuko, sutriūbina ūlyčioj, tai visi per galvą verčias, skubinas. Mes ir sakom: „Jau Lapinas triūbina". Triūbina pirmiausia keltis, paskui, kai pats pavalgo, varyt gyvulius. Triūba išsukta iš medžio, įdėtas švilpukas, su skylukėm, tai dar pavirbina. Visa triūba buvo susukta, koks metras ilgio.

Masališkės, 1967.VIII.20

Pasakojo *O. Pašukonytė-Jauneikienė*
Užrašė *D. Venclovaitė* ir *D. Krištopaitė*

* * *

Mano tėvas leido troptus [1] į Tilžę. Užantin įsidėjęs parvežda-vo lietuviškų knygų.

Kelis sykius buvo atėjęs Mickelio Vinculis.

— Šimai, gal tu man parvežtai? Kur jūs leisit troptus?— klausia.

— Tilžėn,— atsakė tėvas. Tėvas ant troptų kokia 18 metų dirbo.

Maksimonyse buvo toks raišas Jonas. Tai jis eidavo ant tų sielių ir knygų parsinešdavo. Jas atiduodavo slapta tiems, kas lietuviškai skaitė. Reikėjo didelio gudrumo. Caro žandarai surakindavo ir į katorgą Sibire išvarydavo, jei pagaudavo ką skaitant ar platinant lietuviškas maldaknyges, laikraščius ar svietiškas knygas.

Tėvas ir nuo manęs slėpdavo. Bijojo, matyt, kad neprasitarčiau kam. Atsimenu, kad sykį pamačiau, kaip tėvas parsinešė knygų pundelį.

— Tėvuli, kam šitas knygas parnešei?

Jis išbarė mane, kad nosies nekiščiau kur nereikia. Mano tėvukas šiek tiek paskaitė: Aš nemokėjau.

Tėvas pėsčias iš Tilžės pareidavo. Buvo skūpus. Kiti parvažiuodavo. O gal dėl tų knygų bijojo važiuot. Būdavo elementorių parneša, tai šiaip kokią. Gaudavo pusę auksino už parnešimą.

Merkinė, 1967.VIII

Papasakojo *Marija Valentukevičiūtė-Žukauskienė*
Užrašė *M. Grigaitytė* ir *A. Vyšniauskaitė*

[1] sielius.

II BAKU MIESTE

JOKŪBAS SKLIUTAUSKAS

APIE V. KRĖVĖS-MICKEVIČIAUS GYVENIMĄ IR VEIKLĄ BAKU MIESTE

Lietuvių literatūros klasikas Vincas Krėvė-Mickevičius 1909—1920 m. gyveno ir dirbo dabartinėje Azerbaidžano TSR sostinėje Baku. Iki šiol šis įžymiojo rašytojo gyvenimo ir veiklos laikotarpis mažai tebuvo žinomas. Pasitaikius 1957 metais progai nuvažiuoti į Azerbaidžaną, nusprendžiau išaiškinti ir patyrinėti V. Krėvės-Mickevičiaus gyvenimo ir veiklos faktus Baku mieste. Savo ieškojimus pradėjau slegiamas abejonių, nes Baku nieko nepažinojau, o be to, jau buvo prabėgę 37 metai, kai V. Krėvė paliko Azerbaidžaną. Kažkur širdyje ruseno vilties kibirkštėlė, kad ir per tokį ilgą laiko tarpsnį visi V. Krėvės gyvenimo ir veiklos Azerbaidžane pėdsakai negalėję išnykti. Baku ar kitame Azerbaidžano mieste tebeturėjo būti gyvas vienas ar kitas žmogus — jo mokinys ar bendradarbis, pažinojęs V. Krėvę, prisimenantis jo pedagoginę, visuomeninę veiklą. Savo ieškojimus pradėjau nuo archyvinės medžiagos apie Baku realinę mokyklą. VRM archyvų valdyboje pavyko aptikti Baku realinės mokyklos pedagogų tarybos 1909—1918 m. protokolus. Sužinojau, kad ši mokykla buvo viena didžiausių anuo metu Baku mokyklų. Ji buvo įkurta 1874 m. Čia mokėsi daugiau kaip 700 mokinių (kiekviena klasė turėjo po kelias lygiagretes klases). Buvusios realinės mokyklos patalpose dabar įsikūręs Azerbaidžano valstybinis universitetas. Baku realinėje mokykloje ypatingas dėmesys buvo skiriamas aukštajai matematikai, fizikai, tiksliesiems mokslams. Jos auklėtiniai daugiausia buvo rengiami komercinei veiklai, taip pat iš dalies stoti į aukštąją technikos mokyklą. Atkreipiau dėmesį, kad pirmąkart V. Krėvės-Mickevičiaus pavardė minima Baku realinės mokyklos pedagogų tarybos 1909 m. rugpjūčio 27 dienos posėdžio protokole Nr. 2.

Archyve aptikau ir V. Krėvės-Mickevičiaus asmens bylą (ličnoje delo prepodavatelia V. Mickeviča, 1916 g.), iš kurios sužinojau, kad, 1908 m. pabaigoje sėkmingai baigęs šv. Vladimiro universitetą Kijeve, kitais metais vasarop V. Krėvė-Mickevičius atsikėlė į Baku.

Šv. Vladimiro Imperatoriškojo Universiteto Rektorius
Ponui Kaukazo švietimo apygardos globėjui 1909 m. liepos 17 d.

Nr. 6010
Kijevas

Į Jūsų raštą Nr. 12911, atsiųstą mums š. m. birželio 17 d., turiu garbės pranešti Jūsų Prakilnybei, kad, 1908-siais metais baigęs Kijevo šv. Vladimiro vardo universitetą, Vikentijus Josifovičius Mickevičius visiškai patenkinamais pažymiais išlaikė slavų-rusų filologijos egzaminus Valstybinėje egzaminų komisijoje. Už lyginamosios kalbotyros rašinį (temą) „Indoeuropiečių protėvynė" jam pripažintas aukso medalis ir profesoriaus Knauerio siūlymu paliktas universitete rengtis lyginamosios kalbotyros ir sanskrito specialybės profesūrai.

Universitete jo elgesys buvo be priekaištų. Pasirašo einantis universiteto rektoriaus pareigas.

Šituo raštu rektorius atsakė į Kaukazo švietimo apygardos globėjo N. Rudolfo užklausimą apie V. Krėvę. 1909 m. liepos 24 d. įsakymu Nr. 15958 V. Krėvei-Mickevičiui nuo tų pačių metų rugpjūčio 20 d. leidžiama dėstyti rusų kalbą ir literatūrą Baku realinėje mokykloje.

Iš V. Krėvės asmens bylos ir kitų Baku realinės mokyklos pedagogų tarybos dokumentų matyti, kad nuo 1910 iki 1915 m. jo paties prašymu buvo skiriamas klasės auklėtoju. Be to, nuo 1912 m. V. Krėvė vadovavo fundamentinei bibliotekai, kurioje buvo keliasdešimt tūkstančių tomų knygų.

1914 m. rugsėjo 1 d. jis trejiems metams buvo išrinktas pedagogų tarybos sekretorium. V. Krėvė-Mickevičius turėjo kolegijos asesoriaus laipsnį, o 1915 m. sausio 1 d. už pedagoginę veiklą jis buvo apdovanotas trečiojo laipsnio šv. Stanislovo ordinu.

V. Krėvės asmens byloje yra jo pareiškimas, rašytas švietimo apygardos globėjui N. Rudolfui 1916 m., kad leistų jam dalyvauti pirmajame vidurinių mokyklų rusų kalbos mokytojų suvažiavime. Pareiškimas buvo patenkintas, ir V. Krėvė dalyvavo šiame suvažiavime 1916 m. gruodžio mėnesį Maskvoje.

Norint sužinoti ką nors daugiau apie V. Krėvę, reikėjo susitikti ir pabendrauti su vyresniosios kartos pedagogais. Seni Baku miesto pedagogai, dirbę čia dar iki Spalio revoliucijos, turėtų jį prisiminti. Baku mieste tokių pedagogų buvo likę ne taip daug. Bet apsilankius pas vieną, kitą, trečią, pavyko aptikti jų pėdsakų. V. Krėvę-Mickevičių ne vienas iš jų prisiminė. Vienas jų net parodė man jo imperatoriškosios didenybės vietininko Kaukaze kanceliarijos leidžiamą kasmetinį žinyną „Kavkazskij kalendar", kur 1912—1916 m. minimas ir Baku realinės mokyklos dėstytojas V. Mickevičius. Vienintelis iš senų pedagogų, pensininkų, gerai pažinojęs V. Krėvę, buvo I. Potalovas, prancūzų ir lotynų kalbų mokytojas. Jis atsikėlė į Baku vieneriais metais anksčiau už V. Krėvę, 1908 m. Aplinkybės taip susiklostė, kad I. Potalovui buvo lemta tapti vienu pirmųjų Baku miesto inteligentų, su kuriuo

V. Krėvę suvedė likimas. Krėvė apsigyveno tuose pačiuose namuose, kur gyveno I. Potalovas, gretimai, už sienos. I. Potalovas tebegyveno tuose pačiuose namuose, Poluchino gatvėje Nr. 62 (Poluchino ir Alijevo gatvių kampas). V. Krėvės laikais tai buvo Persų gatvė, Nr. 66; namai priklausę kažkokiam T. Sultanovui. I. Potalovas gerai prisiminė V. Krėvę, jie nemažai bendraudavę. V. Krėvė namuose turėjęs nuosavą gerą biblioteką, gaudavęs daug knygų. I. Potalovas iš jo skolindavosi knygų. Dažniausiai diskutuodavo įvairiais literatūros klausimais — I. Potalovas, pats buvęs antikinės literatūros žinovas, negalėjęs atsistebėti savo kolegos plačiu akiračiu, jo giliomis antikinės poezijos žiniomis. V. Krėvė gerai nusimanęs ir apie Renesanso literatūrą. Jis mėgęs kalbėti, ginčytis, diskutuoti ne tik literatūros, bet ir politikos klausimais. V. Krėvės atkakliausias oponentas, su kuriuo amžinai ginčydavęsis, buvęs žmonos Marijos Onos Rebekos Karak sesers Aleksandros vyras, dantų gydytojas Markovskis. Nors V. Krėvė nuolat ir smarkiai su Markovskiu ginčydavęsi, bet paprastai išsiskirdavę taikiai — atseit jie niekad nepamiršdavę, kad abu sieja tvirti giminystės ryšiai. Kai V. Krėvė 1920 m. išvyko į Lietuvą, jis vietoj savęs įgaliotiniu lietuvių reikalams buržuazinėje Azerbaidžano respublikoje paliko Markovskį.

Kur kas rečiau V. Krėvę aplankydavo kitas svainis, labai turtingas tabako fabriko savininkas Mechtijevas, vedęs Marijos Onos Rebekos seserį Eugeniją. Anot I. Potalovo, su Mechtijevu V. Krėvė mažiau bendravo greičiausiai todėl, kad jie neturėję bendrų interesų. Mechtijevas buvęs menko išsilavinimo, „gryno biznieriaus" tipo žmogus. Jis greit surentė puikų trijų aukštų mūrą Pozinovskio ir Kapinių gatvių kampe (Kapinių g. 81, dabar — Parko g. 69); viename trečiojo aukšto bute įsikūrė ir V. Krėvė. Bet ir išsikėlus V. Krėvei iš seno buto, jie su I. Potalovu susitikinėdavo. Vieni pas kitus užsukdavo į svečius.

Iš I. Potalovo sužinojau, kad iš visų V. Krėvės žmonos giminaičių vienintelis tebebuvo gyvas ir gyveno Baku — jaunesnysis Mechtijevo brolis, ekonomistas, daugelį metų dirbęs Baku miesto prekybos skyriuje. Ten su Mechtijevu ir susipažinome. Iš jo pasakojimo apie V. Krėvę susidariau įspūdį, kad jie retai matydavęsi — tik V. Krėvės žmonos gimimo dienos ar kitų šeimyninių švenčių progomis. Nieko konkretaus ar įsimintino apie Krėvę nesužinojau, gal tik tiek, kad V. Krėvė buvęs labai atidus ir geras savo žmonai, kad juodu labai draugiškai sugyvenę, bet kai Krėvė su savo šeima išvykęs į Lietuvą, nutrūkę visi jo ryšiai su giminėmis Baku.

Mano ieškojimai gerokai pažengė į priekį, kai susipažinau su azerbaidžanų literatūros klasiku Abdula Šaigu (Abdula Talybzadė, 1881—1959), įžymiu poetu, dramaturgu, prozininku. Lietuvių skaitytojams jo vardas žinomas iš išverstos į lietuvių kalbą apysakos „Kaimenių stovykla" ir iš apsakymo „Laiškas nenuėjo". Talybzadė dirbo kartu su V. Krėve tais pačiais metais Baku realinėje mokykloje. Jis dėstė „čionykštę" kalbą (туземный язык) — taip anuomet buvo vadinama azerbaidžaniečių kalba.

Po pažinties su rašytoju A. Talybzade iš karto pagausėjo žmonių, pažinojusių V. Krėvę. A. Talybzadė patarė kreiptis į Krėvės buvusį mokinį, pedagogą, nusipelniusį respublikos mokytoją Abdulą Abas ogly Šachbazovą, Baku švietimo skyriaus inspektorių. Iš jo išgirdau labai daug šiltų žodžių apie V. Krėvę, apie jo dvasinį bendravimą su savo auklėtiniais, apie tai, kaip jis per savo pamokas stengdavosi formuoti jauną žmogų, palikti kiekvieno širdy gerumo, žmogiškumo, kilnumo krislus. Tas pačias mintis patvirtino Baku FGA mokyklos dėstytojas Samandaras Achundovas ir Azerbaidžano valstybinio universiteto docentas geografas Hady Alijevas.

Pedagogas, Mardakianų kurortinio miestelio mokytojas Gulamas Ali Abas ogly Asanovas papasakojo, kaip V. Krėvė tapo jam atrama, svarbiausiu žmogum gyvenime. Į mylimiausią V. Krėvės mokinį, tarybinį armėnų rašytoją, literatūros profesorių Tigraną Achumianą, gyvenusį Jerevane, kreipiausi laišku, kito V. Krėvės mokinio, akademiko S. Barchudarovo Maskvoje patartas. T. Achumianas nedelsdamas atsiuntė atsiminimus, o vėliau, 1966 m., jis parašė išplėstą atsiminimų apie savo mokytoją, „nuostabiausią žmogų, pažadinusį mūsų sąmonę ir davusį sparnus mūsų minčiai", variantą, kurį išspausdino savo atsiminimų knygoje, išleistoje 1971 m. Jerevane. 1969 m. jis buvo atvykęs į Vilnių ir Pedagoginio instituto studentams papasakojo apie V. Krėvės gyvenimą ir veiklą Baku 1909—1920 m.

T. Achumianas pabrėžė, kad duodamos temos ne tik skatindavo mokinius mąstyti, plėtė jų akiratį, bet turėjo mokiniams ir nemažą dvasinį poveikį, ugdė žmogaus asmenybę — tai buvo savotiška emocinio auklėjimo, žmogiškumo mokykla. Azerbaidžano medicinos instituto docentas Habibas Talyšinskis gerai prisiminė ir net išvardijo V. Krėvės mėgstamas rašinių „temas su klaustukais".

Baku realinės mokyklos prancūzų kalbos dėstytoja A. Aladijina (buv. Ševčenko) papasakojo, kad pedagogų tarybos posėdžiuose mokytojo Rotačiovo, šabloniškai dėsčiusio rusų litera-

tūrą, pakurstytas, mokyklos inspektorius Popovas bandė priekaištauti V. Mickevičiui, kad jis savo duodamomis mokiniams temomis, ypač „temomis su klaustukais", labai apsunkinęs rašinius. Per savo pamokas, kurias jis „pavertęs paskaitomis", grūdąs į mokinių galvą dalykus, kurių nėra programoje. Inspektorius bandė „mokyti" V. Mickevičių, priminęs jam, kad mokyklos kryptis esanti realinė ir mokiniai esą rengiami komercijai ar net tiksliųjų mokslų bei technikos studijavimui, o V. Mickevičius savo dėstymu ir reikalavimais suteikęs mokyklai naują kryptį, pavertęs ją humanitarinės pakraipos mokymo įstaiga. Patikrinęs, ką mokiniai veikia namie, kaip mokosi pamokas, inspektorius įsitikinęs, kad mokiniai daugiausia laiko norom nenorom priversti esą skirti „Mickevičiaus temai". V. Mickevičius paaiškino inspektoriui, kad svarbiausia pedagogo pareiga išugdyti dorovingą žmogų, mokantį skirti gėrį nuo blogio ir priešintis blogiui. Rusų literatūros pamokos teikiančios tam daug galimybių, ir todėl jis negalįs mažinti reiklumo mokiniams. Kad V. Krėvė dėl savo principingų pažiūrų ir reiklumo turėdavęs nemažai konfliktų su inspektorium Popovu, papasakojo Samandaras Achundovas.

Azerbaidžano valstybinio medicinos instituto ausų, nosies ir gerklės ligų profesorius Abdula Omar ogly Šichlinskis prisiminė, kaip V. Krėvė kiekviena proga pavyzdžiais iš literatūros stengęsis įtvirtinti mokinių širdyse gėrio pradus, visa, kas tikra, esminga žmoguje.

Kad mokiniai įniktų į skaitymą, geriau suprastų, kokia laimė yra bendrauti su knyga, V. Krėvė prie realinės mokyklos fundamentinės bibliotekos, kuriai pats vadovavo, įkūrė „knygos bičiulių" ratelį. Profesorius A. Šichlinskis, buvęs nuolatinis šio ratelio dalyvis, prisiminė V. Krėvės pokalbius su ratelio nariais. Realinėje anų laikų mokykloje ir gimnazijose mokytojai stengdavosi už klasės ribų kuo mažiausiai bendrauti su savo mokiniais. Taip buvo įprasta, ir mokytojai išlaikydavo atitinkamą nuotolį („dabodavo distanciją").

Aleksandras Klevščinskis, ekonomistas, 1957 m. man papasakojo apie V. Krėvės bendravimą su jaunaisiais literatais. A. Klevščinskis mokėsi realinėje mokykloje 1909—1913 m., IV—VII klasėse rusų literatūrą jiems dėstė V. Krėvė. „Suartėjome su Mickevičium ypač po to, kai jis sužinojo, kad aš kilęs iš Vilniaus ir mano tėvas po 1905 m. įvykių buvęs iš Vilniaus ištremtas į Sibirą. Iš ten paskui jis pateko į Dagestaną, kur ir pasimirė. O mes atsikėlėme į Baku... Bet man Krėvė labiausiai įsiminė savo paskaitomis apie M. Lermontovą. Aš lankiau jungtinio literatų

ratelio užsiėmimus. Jis čia mums paskaitė labai įdomią ir savitą paskaitą apie Pečiorino bruožus, kuriuos pavadino „demoniškais". Mokytojo pavestas, aš ratelio narių susirinkime perskaičiau diskusinį referatą „Prieštaringoji Mefistofelio dvasia", skirtą jo dvilypumui išryškinti (visada siekęs daryti bloga, o daręs vien gera)".

Prof. T. Achumianas prisimena, kad V. Krėvė būrelio nariams perskaitęs ištisą ciklą paskaitų apie Baironą, kurio kūriniais jis žavėjosi. Jis dažnai prasitardavęs, kad jam patinka „išdidūs ir vieniši Bairono herojai". T. Achumianas domėjęsis dramaturgija. V. Mickevičius jam pataręs perskaityti G. Hauptmano pjesę „Paskendęs varpas" ir apie ją parengti būrelio nariams pranešimą. Paskui susirinkime mokytojas labai šiltai apibūdino G. Hauptmano dramaturgiją. Jis rašytoją pavadino „vienu iš įdomiausių šiuolaikinių Vakarų Europos dramaturgų", o norintiems savo jėgas išmėginti dramoje siūlė pasimokyti iš Hauptmano dramaturgijos. Tai dideles problemas kelianti dramaturgija. Kai Baku gastroliavo žinomas visoje Rusijoje Gaideburovo kilnojamasis teatras su G. Hauptmano pjese „Vieniši žmonės", V. Krėvė pats žiūrėjo tą spektaklį jau pirmą dieną ir literatų būrelio nariams patarė būtinai jį pamatyti.

V. Krėvė atidžiai sekė visas literatūros naujienas. Perskaitęs kokią nors įdomesnę knygą, pasidalydavo savo įspūdžiais apie kūrinį, jo autorių su literatų būrelio nariais. Kartą atėjęs į susirinkimą, mokytojas paklausė „Ar girdėjote apie rašytoją Džeką Londoną?" Tada 1912 m. pasirodė jo apsakymų knyga, pirmąkart išleista rusų kalba. V. Krėvė pasakė, kad Dž. Londonas įdomus, savitas rašytojas. Su jo kūryba verta plačiau susipažinti. Pasiūlė vienam iš dalyvių parengti išsamų pranešimą apie tą knygą. T. Achumianas apsiėmė tai padaryti, bet mokytojas įspėjo, kad uždavinys būsiąs ne iš lengvųjų, nes rusų spaudoje dar nepasirodžiusi nė viena recenzija.

V. Krėvės mokiniai ir bendradarbiai savo prisiminimuose tvirtino jį buvus gerą Rytų literatūros žinovą.

Kad V. Krėvė-Mickevičius labai domėjęsis rytiečių, ypač Kaukazo tautų, padavimais, pasakomis, priežodžiais, tautosaka ir etnografija, pirmą kartą išgirdau iš A. Talybzadės. V. Krėvė uoliai rinkdavęs Gori miestelio mokytojų seminarijos periodiškai leidžiamus „Kaukazo tautų priežodžių ir patarlių" sąsiuvinius ir turėjęs savo bibliotekoje (namie) visą jų komplektą. V. Krėvė klausinėdavęs savo mokinių, jų tėvų, pažįstamų, draugų azerbaidžaniečių apie jų liaudies padavimus, pasakas, tautosaką ir

viską užrašinėdavęs į nedideles užrašų knygutes. Tai patvirtino ir prof. T. Achumianas.

V. Krėvės-Mickevičiaus veikla neapsiribojo realine mokykla. Jis buvo vienas žymiausių pedagogų visuomenininkų Baku mieste. Baku dienraščiai „Kaspij" ir „Baku" skelbė tezes jo viešai skaitomų paskaitų 1911 m. pažangių miesto kultūrininkų pastangomis (tarp jų ir V. Krėvės) įkurtame liaudies universitete. Būdamas pedagogas ir kultūros veikėjas, V. Krėvė-Mickevičius Baku išsiskyrė kaip gana pažangus inteligentas, prijaučiąs azerbaidžaniečių liaudies kovai už savo nacionalines teises. 1917 m. lapkričio 3 d. dienraščio „Kaspij" paskelbtame išrinktų į Baku miesto dūmą tarėjų sąraše yra ir V. Mickevičiaus pavardė. Dūma, į kurią įėjo ir V. Krėvė-Mickevičius, gyvavo neilgai. Ji susikompromitavo, nesugebėjusi veikti buržuazinių nacionalistų, musavatistų, maišto dienomis. Tik bolševikų vadovaujamas Baku miesto proletariatas sutriuškino maištininkus. Įsikūrus buržuazinei Lietuvos valstybei, V. Krėvė buvo paskirtas jos atstovu Azerbaidžano respublikai. Jis aktyviai dalyvavo tuo metu susikūrusios Baku miesto lietuvių draugijos veikloje. 1918 m. jis čia skaitė paskaitų ciklą „Istorinė Lietuvos praeitis".

1920 m. V. Krėvė-Mickevičius grįžo į Lietuvą.

* * *

С Викентием Иосифовичем Мицкевичем (Креве) я познакомился в сентябре 1910 года, будучи учеником V класса Бакинского реального училища.

Мицкевич вел у нас курс русской литературы XIX века. До него в IV классе этот предмет преподавал некий учитель-чиновник Ротачев. Его уроки были скучны и рутинны. Ничего сверх учебника. Никаких новых данных об авторах, их произведениях, связи с эпохой, с общественными движениями. В письменных работах — то же однообразие, тот же надоевший стандарт: «Характеристика Онегина», «Характеристика Леского», «Характеристика Печорина», и все это по унылому шаблону, с планом, с неизбежными разделами — вступление, изложение, заключение...

Это убивало всякий интерес к литературе, и мы скучали.

В сентябре 1910 года в наш класс вошел новый учитель. Это был молодой человек невысокого роста, с длинными светлыми волосами, с улыбающимися глазами и с очень большой непосредственностью в общении с классом. Он как-то сразу покорил

нас тем, что совершенно не подчеркивал своего положения, своих знаний.

— Он простой!— решили мы все, и тогда же у многих из нас возникло активное желание дружить с ним. И многие действительно потянулись к нему, и он со всеми был приветлив и внимателен, но открывался не всем и не сразу.

Уроки его, имевшие необычный для средней школы лекционный характер, сразу же стали несказанно интересны, и многое, о чем мы уже имели кое-какое понятие, представилось нам в совершенно новом свете и, разумеется, несравненно значительнее.

Наконец наступил день первой письменной работы. Мицкевич вошел в класс и написал тему на доске: «Прав ли Пушкин, утверждая, что гений и злодейство — две вещи несовместимые?» Класс, привыкший к описанию одних характеристик, ахнул и замер. Ученики поначалу не могли понять, о чем и как надо писать и как надо план составить. А учитель ходил между партами и загадочно улыбался. Позднее, когда между нами установилась хорошая дружба (в 1912—1913 уч. году, когда я был в выпускном VII классе), он признался мне, что, предлагая классу эту тему, он хотел выяснить сразу несколько вопросов: а) умеют ли самостоятельно мыслить его новые ученики? б) каков уровень их культуры? в) каковы их взгляды на жизнь? и г) — самый неожиданный для меня вопрос: с кем он может быть по-настоящему близок и откровенен?

Вскоре вокруг него образовалась небольшая группа учеников, с которыми он был ближе и откровеннее, чем с остальными. С ними он нередко вел весьма длительные беседы и вне школы, зачастую у себя на квартире, причем беседы эти, как правило, начавшись с какого-нибудь литературного вопроса, все чаще выходили далеко за пределы чисто литературных проблем.

Я был очень близок с ним, об этом могут свидетельствовать хотя бы сохранившиеся два его письма ко мне. Он бывал откровенен со мною до такой степени, что как-то раз, увидев меня с одной девушкой, на следующий день после уроков по дороге домой сказал мне:

— Я видел вас вчера, дорогой Ахумян, с девушкой, у вас было очень вдохновенное лицо... Хорошо ли вы ее знаете? А надо — хорошо, ибо самая горькая боль — это, когда ты узнаешь ее по-настоящему, и она оказывается не та...

И когда он после этих слов умолк, я спросил:

— Почему вы это сказали, Викентий Иосифович?

Он только посмотрел на меня с какой-то грустной улыбкой и сказал:

— *Потому, что я недавно женился.*

Сначала я не понял, какая связь между его словами, что надо хорошо узнать ту, которую любишь, чтобы не испытать «самую горькую боль», и тем, что он недавно женился. Лишь потом, в течение разговора, я понял, что это было признание в совершенной ошибке...

Мы замечали, что среди педагогов он стоит как-то особняком, что в училище хорошо чувствует себя только с учениками. Поэтому в те годы (1910—1913) он оставлял впечатление несколько замкнутого и отчасти даже во многом разочаровавшегося человека.

Он знал, что я пишу стихи и литературно-критические статьи, знал, что и одноклассник мой, ныне член-корреспондент АН СССР проф. С. Г. Бархударов, тоже обладает пером литератора-критика, и тогда же организовал издание ученического альманаха, название которого я запамятовал (кажется, «Первые всходы»), в котором были опубликованы наши первые пробы пера. И все же тогда ему больше были по сердцу стихотворения в духе бунтарства Ивана Карамазова или же в стиле тютчевского «Silentium» («Молчи, скрывайся и таи все чувства и мечты свои»). Может быть, мерзостная действительность последних годов самодержавия толкала его к этим настроениям: то к порывам анархического мятежа, то к уходу в самого себя,— сказать это теперь трудно, а тогда... Разве тогда мы были столь развиты, чтобы спорить с учителем на эти темы?!

Другое, что хотелось бы отметить в характере Мицкевича,— это его скромность. Да, он был очень скромным человеком. Достаточно сказать, что за три года нашего постоянного общения он ни разу не сказал, что и сам литератор. Об этом узнал лишь тогда, когда, прочитав в открытом письме от 13.VII.1913 года строки: «Знаете, меня здесь ругают, на чем свет стоит», я спросил его: кто ругает и почему ругает? Вот тогда-то в ответном (к сожалению, погибшем) письме он и рассказал, что он литовский писатель, и ругают его за написанные им произведения. А теперь из письма Й. Склютаускаса, через 45 лет, я узнаю, что он был не просто рядовой писатель, а талантливый классик! Вот она, скромность по-настоящему большого человека.

Мицкевич умел хорошо и увлекательно говорить, однако за те годы, которые я его знал, он в Баку никаких публичных выступлений не имел, хотя именно тогда разгорелись весьма жаркие споры и дискуссии о творчестве Леонида Андреева, о «Санине» Арцыбашева, о «Ключах счастья» Вербицкой, о посмертном

трехтомнике Льва Толстого, о пьесах Достоевского в Московском художественном театре («Николай Ставрогин») и по многим иным вопросам.

Думаю, что его письмо ко мне (написанное зимою 1914 г.) в какой-то мере открывает хотя бы край завесы, скрывающей от других его душевный мир, и мы видим перед собою безусловно талантливого человека, стоящего намного выше окружающих и потому непонятого ими и одинокого, которому уже наскучила и его профессия школьного учителя, и который отводит душу в письменном общении со своим учеником, любившим его, но еще тоже не способным тогда понять всю его сложную натуру. Вот пока и все, что я могу рассказать о моем чудесном учителе и прекрасном человеке, который первый сумел вызвать в моем сердце живой и непреходящий интерес к литературе и остался в благодарной памяти моей прекрасным символом подлинного педагога, человека и друга.

Т. Ахумян

Autografas LKLI BR, F51—517.

* * *

Помнится, между прочим, что Мицкевич скупо ставил отметки: все в реальном училище знали, что тройка с плюсом у него равносильна четверке другого преподавателя, иногда даже четверке с плюсом. Когда кто-нибудь из нас получал тройку с плюсом, все сбегались пожать руку счастливчику. Такая уж утвердилась у нас традиция.

Вспоминаю эпизод. Один из наиболее слабых учеников в классе (его фамилию не помню) списал сочинение из какой-то книги или монографии чуть ли не дословно. Мицкевич был начитанным человеком и сразу узнал, откуда ученик списал сочинение. Возвращая нам тетради, он объявлял оценки: упомянутому слабому ученику за одно сочинение поставлены даже две оценки: пятерка и единица. Мы все были поражены. Открыли после звонка его тетрадь, а там рукой Мицкевича написано: «Автору этого сочинения пять, а переписчику — единица».

Еще вспоминается эпизод: однажды один ученик спросил Мицкевича, правда ли то, что мы — татары? Он ответил, что мы — тюрки, и наш край — Азербайджан (это слово мы услышали впервые у него), рассказал о происхождении азербайджанского языка, про древнюю азербайджанскую культуру. Он

называл нам имена Низами, Хагани, Физули. Мицкевич очень смело высказывался, подчеркивал, что наш язык никакой не туземный, а пора называть его настоящим именем — азербайджанским. Мы, азербайджанцы, всегда чувствовали в лице Мицкевича большого друга азербайджанцев. Таким он и запомнился мне на всю жизнь.

С. Ахундов

Баку, 3.III.1958

Autografas LKLI BR, F51—510.

* * *

Учился я в Бакинском реальном училище и кончил его более 42 лет тому назад. Многое уже изгладилось из моей памяти, но нашего замечательного преподавателя русской литературы Викентия Иосифовича Мицкевича я хорошо помню до сих пор. Он был отличный знаток русской литературы, прекрасный педагог и друг учащихся.

Профиль нашего реального училища был отнюдь не гуманитарный: молодежь готовилась к изучению точных наук. Но Мицкевич своими требованиями глубоких знаний русской литературы фактически превратил училище чуть ли не в гуманитарное учебное заведение. Большую часть внешкольного времени мы уделяли изучению русской литературы, подготовке к очередному сочинению. Писать сочинения у Мицкевича было нелегко. Но ученики были очень довольны его преподаванием. В своих занятиях он не ограничивался ни программой, ни учебником; выражая собственное мнение по каждому разбираемому произведению, характеру, он давал свою оригинальную трактовку, которая часто отличалась новизной по сравнению с теми взглядами, которые мы находили на страницах учебников. И надо сказать, что мнение Мицкевича для нас — учащихся, было настолько авторитетным, что оно всегда казалось куда более правильным и интересным, чем то, которое мы вычитывали на страницах соответствующей энциклопедии или учебника.

Наше училище помещалось в одном здании со второй мужской гимназией. Гимназисты завидовали тому, что у нас такой прекрасный преподаватель. Учащиеся любили его, невзирая на его требовательность. Он много требовал, но и много давал нам. Из училища выходили люди с широким кругозором в области литературы, особенно русской.

Помнится одна очень характерная черта у Мицкевича: он всегда сам увлекался своим рассказом. Его объяснения очередного материала показывали, что он сам глубоко чувствовал и искренне переживал содержание своего рассказа; объясняя, он забывался: не слыхал ни звонка об окончании его урока, ни шума перемены за дверьми, ни звонка на следующий урок; и не так уж редко случалось, что только входивший в класс преподаватель следующего урока прерывал нить его мыслей.

К чести Мицкевича следует сказать, что все ученики, в том числе и самые недисциплинированные, бывали так увлечены уроком, что никто и не прерывал его сообщением о звонке. Мицкевич повышал дисциплину в классе посредством своих интересов, увлекательных объяснений, и это ему всегда удавалось. Эта прекрасная черта выделяла его в то время из среды многих современных ему бакинских педагогов.

Н. В. Адаменко

Баку, 2.IV.1958

Autografas LKLI BR, F51—515.

* * *

Мой учитель Мицкевич сыграл в моей жизни особую роль. Если бы не он, я вряд ли окончил реальное училище. Плата за обучение стоила 70 рублей в год. Мне же, сыну бедных родителей, никогда не удалось бы собрать подобной суммы. Я учился неплохо и был стипендиатом городской управы, т. е. городская управа платила за меня. Мне нелегко давались сочинения по русской литературе, тем более, что требования Мицкевича были немалыми. Достаточно сказать, что больше всего времени у нас уходило на подготовку к очередной «теме Мицкевича». Он давал нам увлекательные, интересные темы для сочинения, но этим самым заставлял нас много, очень много читать. Мы читали не только произведения русских и западноевропейских классиков, но и все то, что написано про эти произведения. И вот, как назло, перед самым окончанием учебного года, в последней четверти я получаю двойку за сочинение по русской литературе. Это означало двойку в четверти (т. к. двойку за сочинение исправить устным ответом у Мицкевича было почти невозможно). Значит, к экзаменам я не буду допущен. Самое главное, городская управа прекратит платить за мое обучение. Нашим классным наставником был Мицкевич. Надо сказать, что как классный настав-

ник — он не был очень строг, но хорошо знал жизнь, нужды, быт, даже мечты каждого из нас. Мицкевич узнал, что из-за этой двойки мне придется уйти из училища. Я уже попрощался со своими одноклассниками, как бы примирился с этой страшной мыслью и... вдруг узнаю от товарищей, что меня по всему училищу разыскивает Мицкевич. Он просит, чтобы я пообещал серьезно за лето позаниматься, и он мне выставит тройку, допустит меня к экзаменам. Оказывается, Мицкевич поднял мой «вопрос» на заседании педагогического совета, где и попросил разрешить мне в четверти вывести тройку. По этому поводу он сказал большую речь на совете, охарактеризовал меня, мои положительные и отрицательные стороны. Авторитет Мицкевича на педсовете был настолько велик, его слово так веско, что большинством голосов было решено разрешить повысить мне оценку в виде исключения. Вскоре я исправился и таким образом успешно закончил реальное училище.

Мицкевич был очень дружелюбен с азербайджанцами, сочувствовал им. Он всегда помогал азербайджанцам-ученикам, отставшим по русскому языку, заступался за них. Он хорошо знал нашу литературу, фольклор, предания, сказки; не раз напоминал ученикам о газелях Физули, который 400 лет тому назад жил и писал на тюркском (азербайджанском) языке. Он говорил нам о том, что бессмертными поэмами «Хосров и Ширин», «Лейли и Меджнун», «Искандер-наме» и др. восхищались величайшие писатели мира Пушкин, Байрон, Гете.

Мне приходилось не раз бывать на собраниях литературного кружка училища, которым руководил Мицкевич. Круг вопросов, тем на этих собраниях был очень широк: например, под руководством Мицкевича один ученик написал реферат на тему «Современная турецкая художественная литература». Он следил за всеми новинками восточных литератур.

Мицкевич часто давал мне книги для чтения — «Божественную комедию» Данте, «Эмиля» Руссо и другие произведения. Когда я возвращал ему книги, он всегда долго беседовал со мной, расспрашивал, желая убедиться в том, понял ли я смысл, идею, творчество писателя.

Мицкевича, моего любимого учителя, я запомнил на всю жизнь.

Баку, 12.XII.1957 г.

Г. Алиев

Užrašė *J. Skliutauskas*

Записал *Й. Склютаускас*

Autografas LKLI BR, F51—508.

* * *

Мы уважали Мицкевича за то, что его можно было спросить обо всем на свете и всегда получить удовлетворительный ответ. «Если уж никто не знает, то Викентий Иосифович наверняка знает»,— говорили у нас учащиеся. Например, у нас был такой преподаватель истории некий Зудин. Когда мы его о чем-либо спрашивали, то неизменно слышали стереотипный ответ: «Там, где вы нашли этот вопрос — там и найдете ответ на него». Еще азербайджанцы уважали Мицкевича за то, что он осуждал учителей, которые несправедливо с нами обходились. Например, не выносил преподавателей Зудина и Калюжного за то, что те нас, азербайджанцев-учеников, называли такими прозвищами, как «поросенок», «гололобый», «татарва».

Мицкевич терпеть не мог нечестных. Наш преподаватель математики Сидоренко превратил свою квартиру в пансион для детей богатых родителей: он взимал с них плату за квартиру, пищу, свет, а вдобавок и за частные уроки. В дальнейшем он так обнаглел, что умышленно снижал ученикам оценки и подсылал кое-кого из воспитанников своего пансионата уговорить «пострадавшего», чтобы тот брал у Сидоренко частные уроки. Я не был ни сын богатых родителей, ни плохой ученик. Невзирая на мой весьма удовлетворительный ответ, Сидоренко поставил мне двойку по алгебре. Он, видимо, думал, что нащупал новую золотую жилу. Я очень возмутился и сгоряча ему крикнул во всеуслышанье: «Моя участь — двойка, я-то ведь не сынок миллионера Мухтарова, которому вы ставите хорошие оценки за деньги». В классе возникло замешательство. Взбешенный Сидоренко выбежал из класса, помчался жаловаться к директору. Директор незамедлительно вызвал меня к себе. А я про себя решил: не пойду объясняться, уйду из этого училища, где я познал лишь обиды, насмешки и несправедливость. Быстро уложил свои книги и тетради и помчался на улицу, домой — назад в училище не вернусь. Помню, уши и лицо горели как в лихорадке, сердце так громко колотилось, что своими же ушами слышал каждый удар. Пройдя несколько десятков шагов, повернул за угол, но тут же услышал чьи-то быстрые шаги. Кто-то окликнул меня. Я оглянулся — передо мной наш классный наставник Мицкевич. Начал ему что-то говорить, объяснять, но он как всегда добродушно мне улыбнулся, мягко обнял за плечи, махнул рукой. Ему все известно. Он привел меня в класс, посадил на мое место за партой и спокойно сказал, что мне нечего бояться. Тут я взволнованно спросил:

— А как быть с директором... придется ли к нему идти?

— Никуда не придется тебе идти, Гулам, — мягко, по-отечески сказал Мицкевич и погладил меня по голове.

Позже я узнал, что только Мицкевич, его огромный авторитет в реальном училище, его влияние на директора училища Демфера спасли меня. Еще позже я узнал, что на заседании педагогического совета он заклеймил позором торгашеские замашки Сидоренко. Мицкевич был одним из немногих педагогов, имевших право произносить такую речь: он был безукоризнен. В то время как другие наши преподаватели строили себе дома на средства, нажитые «частными уроками», Мицкевич за все время пребывания в училище никогда не отказывал в частных уроках нуждающемуся ученику и всегда давал их бесплатно. Он приглашал ученика к себе на дом, терпеливо учил, писал с ним диктанты и т. д., и вдобавок еще кормил его. С этого и началась наша дружба. Заметив, что я отстаю по письменным работам по русской литературе, он стал приглашать меня к себе домой. В течение нескольких месяцев я ежедневно посещал его, писал диктанты, читал и т. д. Много драгоценного времени, усилий он приложил к тому, чтобы я научился русскому языку, чтобы я писал сочинения хорошо; я так полюбил русскую литературу, что, как видите, в дальнейшем связал свою жизнь с ней и уже больше 40 лет преподаю русский язык и литературу в азербайджанских школах.

Впоследствии я так привык к семье Мицкевича, что, кончив свои занятия с ним, часто продолжал оставаться в его доме. У Мицкевича была большая библиотека, и он разрешил мне пользоваться ею. Здесь, у него в библиотеке, я впервые увидел столько книг с непонятными мне латинскими названиями. Мицкевич объяснил, что это литовские книги, что он литовец.

— А я думал, что вы русский. Ведь вы так хорошо владеете русским языком и прекрасно знаете русскую литературу! — удивленно заговорил я.

Мицкевич жил в угловом доме на перекрестке улиц Полухина и Алиева (согласно современным названиям улиц), а впоследствии переехал в собственный дом своего родственника Мехтиева. Оба дома еще в сохранности. Я посещал Мицкевича и на новой квартире. Забегал к нему часто советоваться, поговорить о наших школьных событиях. Помню, в витринах книжных магазинов города появилась новинка — очередное издание энциклопедии. У меня были кое-какие сбережения, я собирался приобрести энциклопедию, но перед этим забежал к Мицкевичу

посоветоваться. Он только улыбнулся обычной, добродушной улыбкой, похлопал меня по плечу:

— Гулам,— сказал он,— мне твоих сбережений жаль. Что ты найдешь нового в этой энциклопедии? Опять только все о царях, купцах и церквях. Будь спокоен, о вашем Азербайджане ты там ни единого слова не найдешь. Зачем тебе бросать деньги на ветер?

В другой раз возвращал ему книгу поэзии (автора уже не помню), очень мне понравившуюся. Мицкевич, ставя книгу обратно в шкаф, как бы невзначай заметил, что в книге действительно хорошая поэзия, но что и мы, азербайджанцы, имеем очень хороших поэтов. Мицкевич напомнил про гениальные произведения Низами, которыми он восхищался.

Помню еще один характерный случай: в нашем классе учился Теймур Бабаев, хороший мальчик, сын очень бедных родителей. К тому же он еще заболел... Больше всего Теймур беспокоился, что отстанет по русской литературе. Я сказал об этом Мицкевичу, он просил меня передать Теймуру, что будет с ним заниматься, поможет ему догнать остальных товарищей.

Я как-то сказал Викентию Иосифовичу, что мечтаю быть учителем, но мои родители бедны и не смогут мне дать высшего образования. Он похвалил меня за желание стать учителем, при этом сказал, что Азербайджан очень нуждается в образованных людях, в первую очередь в учителях, что уж давно настала пора открыть школы, в которых азербайджанская молодежь на своем родном языке могла бы обучаться всем наукам. Азербайджанцев-учителей ожидает не только работа в школе: они будут просветителями в полном смысле этого слова, они должны сеять свет среди погрязших в религиозных предрассудках людей. Так понимал Мицкевич задачи учителя в тогдашнем Азержайджане.

После окончания реального училища у меня не было средств для продолжения учебы. (А в Баку в то время не было никаких высших школ.) К тому времени в реальном училище освободилась вакансия помощника классного наставника, одновременно же преподавателя русского языка в азбучном классе. Мицкевич обещал поговорить с директором Демфером о моей кандидатуре на эту должность. Надежды было мало. Где же мне инородцу тягаться с другими желающими занять это место (а кандидатов было немало). Но все-таки авторитет Мицкевича был огромный... Я был первым и единственным азербайджанцем, попавшим на такую должность в училище (не считая Талыб-заде, который преподавал азербайджанский язык, следовательно, на его место «не туземца» нельзя было принять.

Наконец наступил первый день моей самостоятельной работы. Встал я чуть ли не до рассвета, первый примчался в училище. Уже скоро девять — директор и учителя давно уже в учительской, а я все болтаюсь по коридору, переступаю с ноги на ногу, шагаю из угла в угол, не решаюсь войти — ноги подкашиваются. Хлопнули парадные двери, быстрыми шагами по лестнице поднимается Викентий Иосифович.

— Вот где мое спасение,— мелькнуло в моей голове, и, помню, даже жарко стало от радости. Он взял меня за руку, пропустил впереди себя в учительскую. Отвесив поклон педагогам, Мицкевич заговорил, как ни в чем не бывало, своим бодрым голосом:

— Прошу, господа, познакомиться с нашим новым коллегой, господином Гуламом Асановым!

В присутствии Мицкевича даже тем, кто был недоволен моим назначением, оставалось лишь последовать примеру других — вежливо протянуть руку, пожелать мне наилучших успехов. Кое-кто даже вызвался мне оказывать помощь в вопросах педагогики. Но ни в чьей помощи я не нуждался — ведь со мною был Мицкевич. А лучшего знатока педагогики, чем он,— в училище не было. В его домашней библиотеке книги по педагогике занимали видное место. (Между прочим, Мицкевич читал лекции по педагогике учителям училища.) Когда я поступил в училище на свою должность преподавателя русского языка в азбучном классе, Мицкевич подарил мне на память одну книгу из своей библиотеки: «Методику преподавания русского языка».

— Будь добросовестным учителем, Гулам! — сказал он, вручая мне подарок.

Таким был наш Мицкевич — друг бедных учеников, друг азербайджанцев, друг обездоленных и униженных. Прошло очень много лет с тех пор, как мы расстались, но я не забыл его, как, пожалуй, и все его ученики.

7.VI.1958 г.

Г. Асанов

Autografas LKLI BR, F51—512.

* * *

Из всех моих бывших преподавателей в реальном училище г. Баку самое большое влияние имели талантливый преподаватель естествознания Данилов, очень прогрессивный человек, дар-

винист, и второй педагог, умевший разбудить любовь к своему предмету — русской литературе,— В. И. Мицкевич. Он начал преподавать в VI классе и сразу завоевал наши сердца. Чувствовалось, как он горячо любит литературу и верит в то, что говорит. Подобного ему преподавателя литературы я в моей жизни больше не встречал. Незабываемы его уроки (скорее лекции) о Пушкине, Евгении Онегине, Чацком, но, пожалуй, наибольшее впечатление в свое время на меня произвел его разбор образа Печорина. Он глубоко и последовательно объяснял нам характер Печорина, человека, который рушит чужие надежды, мутит чужие души, приносит несчастье другим. Мицкевич называл черты Печорина «демоническими». Помню, разбирая творчество Лермонтова, он выдвигал идею так называемого байронизма у Лермонтова. Мицкевич очень восхищался поэзией Байрона — по-видимому поэтому мы очень подробно (больше — чем по программе) проходили Байрона. Он восхищался Каином, его бунтом против бога, несправедливости, установленной богом. Мицкевич говорил в своих лекциях о близости некоторых героев Лермонтова к Каину. Много места уделял несчастной судьбе людей, которые, несмотря на избыток своих сил, обречены на бездействие, на «существование». Мицкевич с каким-то внутренним волнением говорил о Байроне как о поэте-бунтовщике, чья переполненная душа никогда и нигде не находит спокойствия. Он называл «Каина» одним из наиболее типичных для личности автора произведений. Мицкевич восхищался и другими свободолюбивыми, пылкими, бурными героями поэта. Он не забыл рассказать и про участие Байрона в национально-освободительном движении карбонариев в Италии, о его смерти в борьбе за свободу Греции.

Впоследствии у нас, учащихся, создалось впечатление, что Лермонтов и Байрон — самые любимые поэты Мицкевича. Когда я стал членом его литературного кружка, мне несднократно приходилось выслушивать лекции о Лермонтове, Байроне, о байронизме у Лермонтова и др.

Мицкевич сразу, с первых же уроков привил любовь к своему предмету. Я любил уроки литературы, писал сочинения неплохо, а надо сказать, что наш преподаватель очень уважал тех, кто хорошо, вдумчиво писал сочинения. Для него они характеризовали человека; он и сам подчеркивал, что создает себе мнение о знаниях человека исключительно по его сочинениям. Однажды Мицкевич предложил мне тщательно подготовиться к роли обвинителя в судебном процессе над Печориным, наиболее ярким представителем «лишних людей» в русской литературе.

Готовился литературный суд над «Героем нашего времени». Все учащиеся почитали за большую честь участвовать в проводимых Мицкевичем литературных судах. На них собиралась молодежь из всех бакинских училищ, гимназий, учителя, интеллигенция города. Кажется, мне удалось в своей роли показать пустоту души Печорина, природу его демонического характера, вызвать у всех отвращение к нему. Среди назначенных Мицкевичем защитников Печорина очень умную речь произнес ученик нашего класса Бархударов (впоследствии знаменитый языковед). Общественным судом Печорин был осужден. Немалый интерес вызвало «дело Раскольникова». Раскольников тоже был осужден.

Впоследствии мы подружились с Мицкевичем. Однажды он пригласил меня прийти в народный университет послушать его лекцию о буддизме. Мицкевич был известен, как один из наиболее деятельных лекторов университета в Баку. Я пошел. На сей раз убедился, что Мицкевич был прекрасный знаток Индии, индийского фольклора, обычаев, этнографии, преданий и т. д. О буддизме он читал цикл лекций.

Позже Мицкевич предложил мне вступить в объединенный ученический литературный кружок г. Баку, который возглавил он сам. Обсуждалось творчество членов кружка, начинающих литературоведов, проводились дискуссии, лекции; душой кружка был Мицкевич. Собирались мы обычно на квартирах членов кружка, в том числе и у нас на квартире. Наши собрания были очень интересными, содержательными. Обычно члены кружка читали свои произведения, все их разбирали, в конце же Мицкевич глубоко и всесторонне их анализировал. Я прочитал на заседании кружка реферат «Внутренние противоречия в характере Мефистофеля» («Творит добро, всему желая зла»). Эту работу я написал по настоянию Мицкевича. Благодаря ему, кружок периодически стал издавать напечатанные гектографом сборники наших произведений, которые распространялись среди учащихся всех школ Баку. Позже при содействии Мицкевича эти сборники стали печататься в типографии и выходили отдельными книжками.

Еще хотелось бы сказать несколько слов о знании Мицкевичем русского языка. Между нами нередко завязывались беседы о русской грамматике, о правописании. Он был большой знаток словообразования и этимологии отдельных слов. Наедине со мной он нередко высказывал смелые взгляды на необходимые в русском правописании реформы, напр., о том, что буква «ять» или «твердый знак» отжили свой век и др.

Светлый образ Мицкевича на всю жизнь остался в моей памяти, как образ друга, педагога, прекрасного знатока русской, всемирной и восточной литературы. Свои знания и любовь к литературе он прекрасно сумел нам передать.

А. Клевщинский

Autografas LKLI BR, F51—509.

* * *

Пожалуй, никто из моих педагогов не оставил в моем сердце такого неизгладимого, глубокого следа, как любимый нами преподаватель русской литературы Викентий Иосифович Мицкевич. На уроках он прививал нам любовь, уважение к положительным героям русской классической литературы. С большой любовью Мицкевич всегда отзывался о Тургеневе как о певце духовной красоты русской женщины. Он подробно останавливался на образе Лизы из «Дворянского гнезда», Стаховой из «Накануне», Марианны из «Нови». Запомнилась мне одна из бесед учителя о Пушкине. Он, правда, не сказал, что самодержавие погубило Пушкина, но все же довольно смело выразился о царском режиме, не сумевшем оценить ни Пушкина, ни Грибоедова, тогда как только оценив их по заслугам, можно было легко избежать смерти обоих великих русских писателей.

Мицкевич был очень образованный и прогрессивный преподаватель. Он хорошо, интересно объяснял нам творчество изучаемых русских и не русских писателей, но нам всем казалось, что его любимые писатели — это Лермонтов и Грибоедов. Он очень своеобразно и глубоко понимал Лермонтова, его натуру, идеи, стихосложение. Его лекции (назовем эти уроки так) о Лермонтове отличались свежестью мысли, большими познаниями — скажем больше,— он был настоящий исследователь творчества, характера Лермонтова. То же можно сказать и о знании Мицкевичем творчества Грибоедова. Кажется, Мицкевич знал наизусть всю комедию «Горе от ума». Он постоянно целыми сценами, отрывками читал ее нам. О характере Чацкого мы не только много говорили с ним, но и писали сочинение (название темы не помню). Мицкевич всегда подчеркивал принципиальность, непримиримость Чацкого, называл его передовым представителем русского общества, восхищался его смелыми взглядами.

Мне хотелось бы напомнить о том, что в тяжкие годы царского самодержавия мы, азербайджанцы, в лице Мицкевича ви-

дели настоящего друга, человека, который не только сочувствовал нам, но при каждом случае пробуждал наше национальное сознание, напоминал нам о слове «Азербайджан», об азербайджанской литературе. Например, касаясь жизни Грибоедова, он упомянул и знаменитого азербайджанского поэта, путешественника, этнографа, просветителя Бакиханова, с которым автор комедии «Горе от ума» познакомился у тогдашнего наместника Грузии генерала Ермолова. Мицкевич напомнил, что Бакиханов — автор книги «Гюлистан Ирам», что он писал стихотворения не только на арабском и персидском (фарсидском) языках, но и на своем родном языке. Как известно, Бакиханов написал свыше 300 стихотворений на азербайджанском языке.

Мицкевич хорошо знал восточную литературу, подчеркивал, что и Байрон, и Гете высоко ценили азербайджанскую поэзию, творения Низами: Байрон назвал поэму Низами «Лейли и Меджнун» восточной «Ромео и Джульеттой», а Гете под влиянием поэзии Низами даже создал свой «Западно-Восточный Диван», раздел которого даже озаглавлен «Низами».

Мицкевич был очень дружен с моим братом Таги [1], который учился в параллельном классе. Таги лучше всех в классе писал сочинения, и неудивительно, что Мицкевич сразу же на них обратил внимание. Большая и искренняя дружба завязалась между ними.

Таги, будучи еще учеником, начал переводить на азербайджанский язык рассказы, произведения русских и западноевропейских классиков. Мицкевич всегда помогал ему советом. Он не знал азербайджанского языка, но хорошо знал методику перевода с русского языка. Помню как сегодня: только прозвенит звонок на перемену, Таги обычно провожает Викентия Иосифовича из класса до самых дверей учительской и здесь, остановившись на пороге, они еще долго и оживленно между собой беседуют. Будучи в последнем классе, Таги написал рассказ «Свободные как птицы». Рассказ пропитан идеей стремления к свободе. Автор показывает, как люди завидуют птицам, их свободной и беззаботной жизни. О том, чтобы этот рассказ напечатать, в царское время и думать нечего было. Впервые он был опубликован только в советское время. Есть основание думать, что создание этого рассказа не обошлось без участия Мицкевича. Да и вообще он оказал огромное влияние на литературную деятельность Таги, на формирование будущего азербайджанского писателя. Мой брат при своей жизни неоднократно подчеркивал это. Даже в своем сборнике рассказов, вышедшем в 1935 г. в Баку, он в предисловии вместо автобиографии пишет

«Увлекаться литературой я начал, еще будучи в реальном училище... Сейчас уже могу не колеблясь сказать, что самое большое и решающее воздействие на мою литературную деятельность оказали мои преподаватели литературы в реальном училище». Под этими словами он имел в виду своих преподавателей: русской литературы — Мицкевича и азербайджанского языка — Талыб-заде (Абдула Шаиг). Насколько я помню, он даже хотел упомянуть фамилию Мицкевича в своем предисловии к этой книге, но в издательстве его отговорили, так как Мицкевича считали эмигрантом. Таги всегда с теплым чувством благодарности и глубокого уважения отзывался о нашем любимом Викентии Иосифовиче. Таги был один из лучших учеников, но он очень бедствовал. Мицкевич нашёл ему место репетитора в домах богатых людей. На эти средства, перебиваясь частными уроками, Таги успешно закончил училище. Это была большая материальная поддержка начинающему писателю. После окончания реального училища Таги год готовился по латыни и сдал экзамены при гимназии для поступления в университет.

Прошло много лет, но имя Викентия Иосифовича Мицкевича почитается в нашей семье, как и во многих других азербайджанских семьях. На нашей родине о нем помнят, как о прекрасном человеке, выдающемся педагоге, друге угнетенных.

А. А. Шахбазов

Баку

Autografas LKLI BR, F51—511.

[1] Tagi Sachbazy (1892—1937) Azerbaidžano rašytojas, pasirašinėjęs Simurgo slapyvardžiu.

* * *

Хорошо помню первый день, когда В. И. Мицкевич появился в нашем училище. Все оглядывали его с любопытством, учащиеся в коридоре собирались группами и шептались между собой: «какой недоросток наш новый учитель» (Мицкевич был очень небольшого роста). Вначале у него действительно были хлопоты из-за этого. Директор училища Демфер, тихий, сговорчивый человек, и слышать не захотел о назначении его преподавателем в старшие классы, где некоторые ученики были на несколько голов выше его. Директор, уговаривая Мицкевича, давал понять, что он-де совсем еще молод, неопытен, что ученики не станут его слушать. Спор продолжался несколько дней. Наконец директор

сдался... Правду говоря, и ученики седьмого, самого старшего класса в училище надеялись, что они смогут превратить урок словесности в веселый балаган. Однако после первого же урока меня поймали в коридоре, окружили кольцом и, перебивая друг друга, стали выражать свое восхищение Мицкевичем. Директор, побывав только на одном-единственном его уроке, затем в учительской во всеуслышание заявил, что новый преподаватель русской литературы эрудит, талантливейший педагог. Впоследствии он преисполнился глубоким уважением к Мицкевичу, считался с его мнением на заседаниях педсовета. По предложению Демфера Мицкевич был избран секретарем педсовета, впоследствии бессменным директором фундаментальной библиотеки реального училища. Авторитет Мицкевича, его влияние на директора Демфера было весьма положительным явлением в жизни нашего училища — именно это помогло удержаться в училище не одному азербайджанцу-ученику.

Вскоре Мицкевич стал всеми любимым педагогом, а его предмет — любимым. Он сумел зажечь молодежь, заинтересовать ее литературой. Это его большая заслуга.

В тогдашнем Азербайджане хозяйничали как «свои», так и иностранные капиталисты. Настоящие же хозяева Азербайджана были забиты и бесправны. Неграмотность населения чудесно уживалась с религиозными предрассудками. Родной язык преподавался только в некоторых бакинских школах и то как шестой урок (на добровольных началах). Азербайджанского народа как такового в царской России не должно было существовать, его причислили к татарам, туземцам; слово «Азербайджан» нельзя было произносить, а о его языке в школьном расписании писалось — «туземный язык». Царизм не только превратил этот край в царскую колонию, но хотел русифицировать его, зачеркнуть все его культурное наследие. Мне поручалось на своих уроках «туземного языка» прививать ученикам пагубную мысль, будто мы вовсе не азербайджанцы, а татары, что у нас нет своей национальной культуры, литературы и т. д. Правда, я на уроках вел себя несколько иначе: учащиеся слышали от меня и слово «Азербайджан», и о том, что наша родина превращена в царскую колонию, и о бессмертных творениях Низами и Гянджи, великом азербайджанском поэте. Да и сатиры Сабира, в которых тот едко высменвал царское самодержавие,— во время моих уроков переходили из рук в руки.

Как ни печально вспомнить, но находились такие родители, которые запрещали своим детям посещать уроки «туземного языка». Однажды в учительскую ворвался помещик Мамедбеков

(помню по сей день эту фамилию) и, обращаясь ко мне, во всеуслышание сказал, что я, мол, морочу его сыночку голову ненужными уроками. Мицкевич был очень потрясен этим происшествием. «Человек, который стыдится своего родного языка, недостоин называться человеком», сказал он тогда же, в учительской, выразив свое негодование.

Впоследствии мы очень подружились. Нравилась мне в нем одна прекрасная черта: он терпеть не мог, когда издевались над нацией другого человека, когда высмеивали «туземцев», несправедливо относились к ним. Он считал это самым позорным предрассудком и очень резко осуждал такие поступки, которые считал «не этичными». А среди наших преподавателей были разные люди; к сожалению, были и такие, которые не упускали случая поиздеваться над азербайджанцами, выразить свое презрение к ним; умышленно снижая им оценки, любили по этому случаю поехидничать, что, мол, туземцам наука трудно дается из-за «врожденной отсталости», что русский язык, мол, они никогда хорошо знать не будут и т. д. Мицкевич подобным речам черносотенцев всегда давал резкий отпор. И не только словами...

В V классе учился талантливый азербайджанский юноша Рухулла Ахундов (позже — знаменитый революционер; после установления Советской власти в Азербайджане — крупный политический работник и деятель культуры, литератор, публицист, переводчик сочинений В. И. Ленина на азербайджанский язык). Рухулла прекрасно писал сочинения по русской литературе. Мицкевич неоднократно обращал мое внимание на Рухуллу Ахундова, советовал мне заинтересоваться им, т. к. у него большой литературный талант. «Если он так прекрасно пишет сочинения по-русски, вообразите, как он писал бы их на своем родном языке»,— не раз говорил мне Мицкевич.

Все педагоги знали, как скупо Мицкевич ставит оценки. Он почти не ставил пятерок, т. к. слыл самым требовательным педагогом в нашем училище. И вот однажды он удивил нас всех, поставив Ахундову за сочинение не пятерку, а пять с плюсом! Все были поражены (кстати, это была оплеуха некоторым черносотенцам учителям). А инспектор Попов стал требовать, чтобы Мицкевич хотя бы вычеркнул плюс. Но куда там! На заседании педагогического совета Мицкевич произнес такую речь в защиту этой пятерки с плюсом, что все языки прикусили. Помню, после этого заседания он мне еще раз напомнил про Ахундова, попросил меня не спускать с него глаз. Мицкевич проявлял большую заботу и по отношению к другому талантливому азербайджан-

скому юноше, будущему известному азербайджанскому писателю Таги Шахбазы.

Еще больше мы сблизились с Мицкевичем, когда он узнал, что я пробую свои силы в литературе, понемногу сочиняю. А началось с того, что учащиеся азербайджанцы нашего училища поставили на сцене мою одноактную стихотворную пьесу «Прекрасная весна» (постановка учащимися реального училища пьесы Абдулы Шаига подробно описана в газете «Каспий» № 57 за 1913 г.).

Эта постановка понравилась Мицкевичу. Подойдя ко мне после ученического спектакля, он крепко стиснул мою руку: «Хотя я и не знаю азербайджанского языка, но ваше произведение, кажется, в самом деле понял. Хорошая и нужная аллегория».

Мне было приятно, что Мицкевичу понравилось мое произведение. Ведь чем больше я узнавал его — тем больше уважал. Мицкевич стал интересоваться моим творчеством, расспрашивать меня, достаточно ли я обеспечен книгами для чтения, пишу ли я что-либо в прозе и т. д. и т. п. Узнав, что я пишу стихи, он однажды попросил меня прочитать ему и дословно перевести что-либо из моих поэтических творений. Я в то время как раз написал балладу (аллегорического характера) «Мать и сын». В ней говорилось о том, что светлый дух героев, погибших за свободу своего народа, настолько велик и силен, что и после смерти не умирает, а, развеваясь над хребтами Кавказа, радует легендарную птицу Симург, велит восходить солнцу. Идея этой баллады такова: без жертв счастья не достичь. Мицкевич записал себе в блокнот сделанный мною дословный перевод с азербайджанского на русский язык. Представьте себе мою радость и удивление, когда на другой день у себя в библиотеке он наизусть прочитал мне им же сделанный отличный перевод баллады «Мать и сын» на русский язык.

— Значит, и вы сочиняете? — невольно вырвалось у меня.

— Немножечко... да чего там,— смущенно улыбнулся мне Мицкевич, махнув рукой; и сразу же перевел беседу на другую тему.

Он не любил говорить о том, что пишет, сочиняет... Представьте себе, мы с ним столько лет дружили, рядом работали, но я впервые узнал о том, что Мицкевич писал (да еще на литовском языке!) только в 1957 году от моего молодого друга И. Склютаускаса, навестившего меня в Баку.

Перевод «Матери и сына» на русский язык, сделанный Мицкевичем, хорошо помню. Не знаю, удалось ли ему где-либо его напечатать, если нет, то очень жаль. С того дня я начал думать,

что, должно быть, Мицкевич сочиняет стихи... но на русском языке. Я из этого единственного стихотворения понял, что Мицкевичу ничего не стоит писать стихи по-русски, что он прекрасно владеет основным орудием писателя — языком. Это был глубокий знаток русского литературного языка, русской живой речи.

В то время я был еще молод, недостаточно начитан. Правда, я обучался у восточных ученых: неплохо знал арабскую, фарсидскую, тюркскую литературы, был знаком с творчеством Саади, Низами, Хагани, Фирдуси, Физули. Зато мне явно недоставало знаний по русской и западноевропейской литературе и критике. Мицкевич чувствовал это. И однажды в очень тактичной, осторожной форме предложил мне свои услуги: помочь ознакомиться с творениями русской и западноевропейской литературы. Помню, эта беседа проходила у него в кабинете, в библиотеке. Основательное изучение русских и западноевропейских классиков литературы даст мне возможность быть более требовательным к своему творчеству и поможет моему писательскому мышлению — говорил мне Викентий Иосифович. Он умел так убедительно говорить, что я был вынужден с ним согласиться. Решили, что он берет шефство надо мною, т. е. поможет мне как можно скорее заполнить брешь в моем образовании. Начали мы с «Теории словесности» и «Поэтики» Сиповского. Затем со всей серьезностью взялись за сочинения русских критиков Белинского (Мицкевич прекрасно знал сочинения Белинского и очень высоко ценил их), Чернышевского, Добролюбова, потом перешли к Байрону, Гете, Шиллеру, Бальзаку, Стендалю и т. д. Мицкевич со всей серьезностью принялся просвещать меня, вплоть до того, что выписывал из расписания уроков мои «окна» (т. е. свободные часы). В эти часы он ожидал меня у себя в кабинете, здесь мы вели дискуссии на литературные темы, он разрешал мои сомнения, разбирал возникающие у меня вопросы по прочитанным книгам. Его кабинет зачастую превращался в мою «читальню». На этих беседах я убедился, что Мицкевич был не рядовой преподаватель, а крупнейший эрудит, литературовед, выражавший свои концепции по всем вопросам литературы. Не зная азербайджанского языка, он был хорошо знаком с литературой Востока, с творчеством Низами, Шота Руставели, Саади. У Мицкевича в кабинете я всегда находил приготовленную для меня книгу. Некоторые необходимые мне книги он приносил из дому. У него была большая собственная библиотека. Мицкевич приложил немало усилий к тому, чтобы я последовательно усвоил мировую литературу, русскую литературную критику. Спустя много лет, уже после установления Советской власти в Азербайджане, ког-

да быстрыми темпами начала создаваться азербайджанская социалистическая культура и ощущалась острая нехватка литературных кадров, меня завалили работой. Я читал в университете лекции по теории литературы и критики, составлял программы, выступал со статьями в литературных журналах, руководил творчеством молодой писательской поросли. В те дни я не раз тепло вспоминал Мицкевича, своего друга, чья искренняя чистосердечная помощь помогла мне приобщиться к сокровищам всемирной и русской литературы. В те дни, когда я отдавал все свои силы на благо нашей рождающейся социалистической культуры, знания, приобретенные у Мицкевича, мне принесли неоценимую пользу.

Кстати, Мицкевич очень интересовался восточным фольклором, этнографией, бытом. Он расспрашивал своих учеников о народных преданиях, сказках, обычаях. Когда ему попадали в руки «тетрадки пословиц и поговорок кавказских народов», издаваемые учительской семинарией в Гори,— это бывал настоящий праздник для него.

Хочется сказать, что память о В. И. Мицкевиче, прекрасном педагоге и деятеле культуры Азербайджана, жива, он почитается здесь, как искренний друг азербайджанского народа.

5.III.1958 г.

Абдула Шаиг (Талыб-заде)

Autografas LKLI BR, F51—513.

* * *

Мы, учащиеся реального училища, сразу же обратили внимание на эрудицию, образованность нашего учителя. Я не упомню случая, чтобы ученик, обратившись к Викентию Иосифовичу по тому или иному вопросу (необязательно из области литературы), не получал от него удовлетворительного ответа. Даже когда ученики спорили меж собой, они всегда ходили за разъяснением к Мицкевичу — так уж у нас было принято.

На своих уроках Мицкевич, далеко выходя за рамки программы, знакомил нас с литературными новинками, советовал, какую книгу прочесть, где ее найти и др.

Когда кто-нибудь из нас приходил в библиотеку училища, которой он заведовал, то нередко приглашал ученика в свой кабинет. Его всегда интересовало, понравилась ли прочитанная книга, а главное, он учил: «Прочитав книгу, вы должны спросить

себя, что она вам дала. Всех книг не перечитаешь, умейте отбирать хорошую книгу». Именно с этой целью он при библиотеке создал кружок книги.

От Мицкевича мы впервые услышали про Максима Горького. Произведения М. Горького в то время появлялись в печати, но в программы учебных заведений (упаси бог!) не входили. Мицкевич же был хорошо знаком с ними, любил этого большого писателя. На уроках он нам много рассказывал про романы, драмы М. Горького; советовал нам читать его книги. Кстати, для библиотеки училища он приобрел некоторые из них. От Мицкевича мы впервые услышали о жизни писателя, о его тяжелом, мучительном пути в литературу. Мицкевич подчеркивал, что М. Горький очень хорошо знает быт, нужды русского народа, пишет истинно народным языком, что и делает его настоящим народным писателем.

Еще надо сказать, что Мицкевич преподавал нам программный материал — русскую и всемирную литературу — в очень прогрессивном аспекте, всегда подчеркивал поступательные, передовые идеи произведений.

А. Шихлинский

Autografas LKLI BR F51—516.

* * *

Из всех преподавателей реального училища самое яркое впечатление во мне оставил преподаватель русской словесности Викентий Иосифович Мицкевич. Пожалуй, этим можно объяснить то, что и сейчас, почти 50 лет спустя, я не только хорошо помню его высказывания и лекции, но даже названия тем, его изречения, беседы с ним и др. Это был не только самый передовой, но и самый деятельный преподаватель в нашем училище. Он всегда был полон неиссякаемой энергии — придумывал все новые методы для вовлечения нас в самостоятельную работу, для превращения своего урока в любимый нами предмет.

Мне, как и большинству учеников, трудно давался русский язык, особенно — сочинения. Но вскоре я пленился русской литературой, полюбил ее. Спасибо за это Викентию Иосифовичу! Он не только давал нам много знаний, научил нас последовательно думать (ведь без подробного плана он сочинения не принимал), но, главное, он научил нас думать творчески, осмысливать все, что читаем. Мицкевич подбирал темы для сочинений почти

сплошь дискуссионного, полемического характера — такие темы, которые заставляли нас поневоле хорошенько сосредоточиться, поразмыслить. Например, рядовая тема: «Какая польза от учения книг изящной литературы?». Обычно «темы Мицкевича» носили вопросительный характер. Приходилось хорошенько поработать дома, в библиотеке, прочитать немало книг. Помню, както один из нас, кому слишком надоело ломать себе голову над «темами Мицкевича», встал и попросил его упростить темы, т. е. прекратить давать темы с вопросительными знаками. Но Мицкевич, хитро прищурив один глаз, только улыбнулся и «обнадежил»: «Будем писать темы только с вопросительным знаком». Правда, нелегко писать подобные темы, но они нас обуревали, вызывали такой водоворот мыслей, споры, раздоры, полемику, которые иногда продолжались по несколько дней, из класса переносились в пансион, оттуда — вновь в класс. Мицкевич это знал, так как в итоге за истиной всегда обращались к нему. Мы любили спрашивать у него, так как ответы всегда были умными, точными, правдивыми. Мы действительно расширяли свой кругозор.

Когда мы прошли произведение Пушкина «Евгений Онегин», он объявил нам название первой курсовой темы: «Прав ли Пушкин, говоря «привычка свыше нам дана, замена счастию она»?» Перед этим, на предыдущем уроке, Мицкевич говорил с нами о хороших и плохих привычках, о формировании характера молодого человека. Это была умная беседа. Я ее долго не забывал. Вторая тема по «Евгению Онегину» называлась «Учитесь властвовать собой». Опять Мицкевич говорит о том, какими он желает нас видеть — волевыми, людьми с характером.

Через некоторое время он предложил нам тему «Прав ли Пушкин, утверждая, что гений и злодейства — две вещи несовместимые?» (из «Моцарта и Сальери»). Большие споры среди учащихся, помню, вызвала очередная тема Мицкевича «Прав ли Жуковский, говоря, что несчастье — великий учитель, а не враг нам?»

На своих лекциях о Тургеневе (мы прочли 6 романов писателя) Мицкевич представил нам Тургенева как певца духовной красоты русской женщины. Он подробно разбирал образы тургеневских женщин, подчеркивая их лучшие черты, и вдруг, увы, неожиданно и здесь выдвинул вопросительный знак,— и снова нам предстояло хорошенько поразмыслить. Тема нашего сочинения называлась «Можно ли сказать о русской женщине, что она всегда старалась идти к светлому краю неба, где горела заря,

а не к темному?» (из «Рудина» Тургенева). Очарованные выразительными и интересными лекциями Мицкевича о замечательных русских женщинах, изображенных Тургеневым, мы в своих сочинениях почти все и написали только о передовых да хороших женщинах. В то же время наш одноклассник осетин Амбалов (Мицкевич очень уважал его), умно и дельно писавший сочинения по русской литературе, в своей работе светлым женским образам Лизы Калитиной (из «Дворянского гнезда»), Елены Стаховой (из «Накануне»), Натальи (из «Рудина») противопоставил отвратительные по своему духу и поступкам Варвару Павловну из «Дворянского гнезда», Валентину Михайловну Сипягину из «Нови» и др. Мицкевичу понравилось, что ученик умеет критически мыслить, что хорошие, передовые тургеневские характеры не скрыли от него плохих. Мицкевич вслух перед всем классом прочитал сочинение Амбалова.

Проходя бессмертную комедию Гоголя «Ревизор», Мицкевич подобрал нам очередную тему для сочинения, и на этот раз с вопросительным знаком — «Справедлива ли поговорка «У страха глаза велики»?»

Надолго запомнилась нам необыкновенно волнующая лекция Мицкевича о бедном чиновнике Акакии Акакиевиче, который хочет украсить свою жизнь хотя бы мечтами о новой и теплой шинели. Забитый Акакий Акакиевич изображен комически, но Мицкевич не забыл нам подчеркнуть, что сквозь юмор, которым пропитана повесть «Шинель», выступают слезы. Он подбирает нам очередную тему с вопросительным знаком «Что смешного и что грустного в повести Гоголя «Шинель»?»

Мицкевич приложил много усилий к тому, чтобы вызвать в учениках интерес, любовь к русской литературе; старался добиться того, чтобы ученики глубоко усвоили передовые идеи русской классической литературы, ее гуманизм. Мицкевич сплотил много молодежи в литературный кружок училища. Впоследствии этот кружок, разрастаясь, объединил любителей изящной словесности, начинающих литераторов нескольких бакинских гимназий.

Мицкевич организовал в училище литературные дискуссии, литературные суды, ставшие впоследствии настоящими литературными событиями в застывшей культурной жизни тогдашнего Баку. На них собиралось много молодежи из всех учебных заведений города, преподаватели литературы, любители изящной словесности, интеллигенция и др. Руководил литературными судами, их подготовкой сам Мицкевич. Они проходили по всем пра-

вилам и процедурным законам настоящего суда. Кроме обвинителя, трех защитников, 12 присяжных заседателей, свидетелей обвинения и защиты, для непременного участия в суде Мицкевич приглашал члена Бакинского окружного совета Перчихина, так как, согласно Мицкевичу, литературный суд должен был проводиться как настоящий, где обвиняемый не должен избежать справедливого решения — оправдания или общественного приговора. Перчихину так понравились «суды Мицкевича», что он впоследствии стал очень деятельным, постоянным участником литературных судов. Для участия в суде Мицкевич обычно подбирал наиболее знающих, интересующихся его предметом учеников. Мне как-то пришлось присутствовать на процессе над Евгением Онегиным. На скамье подсудимых сидел Онегин (ученик VI класса), один из родоначальников галереи «лишних людей» в русской литературе. Ольга и Татьяна (из учащихся заведения св. Нины) — свидетели, Ленский (ученик) — пострадавший. Процесс длился очень долго, все следили за ним, затаив дыхание: видно было, что на этот раз как защита, так и обвинитель были хорошо подготовлены к своим ролям. Настолько хорошо, что невзирая на осужденный еще на уроках Мицкевича бесчувственный, безвольный, эгоистический характер Онегина, который вызывал в нас, с одной стороны жалость, с другой — отвращение; невзирая на часовую речь обвинителя по делу Онегина,— защитники были так хорошо подготовлены, что суд был вынужден оправдать Евгения Онегина, что вовсе не входило ни в план Мицкевича, ни в план суда. Помню литературный суд над Печориным — на этот раз «адвокатуре» не посчастливилось, и Печорин был осужден судом.

Мне надолго запомнились некоторые хорошие, честные черты Мицкевича. Он не кривил душой, не заискивал ни перед кем. Помню «дело» ученика Муравьева, когда преследуемый и затравленный дирекцией ученик выстрелил в себя из револьвера монте-кристо. Когда впоследствии приехал представитель попечителя Рудольфа изучить и расследовать дело, дирекция пыталась замять его, но Мицкевич выступил в защиту ученика и предложил посмотреть «в корень», смело заклеймил недостатки воспитания в реальном училище, плохую систему обучения, нечуткость к учащимся.

В нашем классе учился сын градоначальника. Он привык к тому, что все учителя благоволят ему. Только Мицкевича и математика Л. Ф. Буйницкого он побаивался, так как они ставили ему только такие оценки, которых он заслуживал. Математик

Буйницкий (кстати, справедливый и принципиальный преподаватель) вывел сыну градоначальника двойку в четверти. Чуть ли не гром загремел в училище. Дирекция предложила смягчить оценку, но Буйницкий ответил дирекции: «Для вас он сын градоначальника, а для меня — обыкновенный ученик, как и все другие, поэтому он будет получать ту оценку, которой достоин». После этого однажды в класс на урок математики нагрянул директор, инспектор и сам градоначальник и сели на скамейки. Буйницкий вызвал к доске сына градоначальника и дал ему три простых примера по алгебре. Ученик ни одного из них не решил, тогда учитель поставил ему двойку в присутствии градоначальника. В тот же день в коридоре Буйницкого встретил Мицкевич и при нас, протянув руку, сказал ему: «Леонид Фавстович, я тронут и горжусь вашей справедливостью, вы мой единомышленник». Я как-то запомнил этот момент на всю жизнь. Мицкевич очень уважал принципиальных людей. Во время торжественной церемонии в связи с окончанием училища Мицкевич, наш самый любимый преподаватель, обратился к нам с трогательной речью. Он говорил о честности и принципиальности, чудесных качествах человека. Он пожелал нам каждую работу делать искренне, творчески, от души, тогда она будет плодотворной. Еще он пожелал нам всегда иметь свое мнение, не отказываться легко от своих взглядов, так как «собственное мнение и взгляды на вещи составляют личность человека». Мицкевич всегда будет светлым образом в моей памяти.

Г. Талышинский

Autografas LKLI BR, F51—514.

III KAUNE IR VILNIUJE

* * *

Su Vincu Krėve susipažinau prieš 50 metų Merkinėje. 1908 m. pavasarį baigiau Kaune kompozitoriaus J. Naujalio vargonininkų mokyklą ir, neturėdamas lėšų toliau tęsti mokslą, atvykau Merkinėn vargoninkauti. Netoli Merkinės yra V. Krėvės gimtinė — Subartonių kaimas. Tuo metu V. Krėvė, baigęs Kijevo universitetą, studijavęs Lvovo ir Vienos universitetuose ir gavęs filosofijos daktaro laipsnį, dirbo mokytoju Baku realinėje gimnazijoje. Gimtojo krašto meilė rašytoją, nepaisant didelio atstumo, traukdavo kiekvieną vasarą atvažiuoti gimtinėn atostogauti. Rašytojo pamėgtas Dainavos kraštas, ypač Merkinės apylinkės, pasižymėjusios nepaprastu grožiu, žavėjo jį ir savo legendomis bei padavimais. Ištisas dienas su juo klajodavome tomis apylinkėmis, rinkdavome tautosaką. Mane stebino V. Krėvė tuo, kad nepaprastai gerai žinojo vietos padavimus (legendas apie Gilšės ežerą, Merkinės piliakalnį ir kt.), kuriuos man mielai pasakodavo.

Kai kurios vietovės V. Krėvei taip buvo patikusios, kad jis apie jas pats kurdavo padavimus. Pavyzdžiui, dešiniame Nemuno krante netoli Merkinės stūksanti kalva jį paskatino sukurti visiems žinomą „Milžinkapį".

1908—1911 m. V. Krėvė baigė rašyti dramą apie Dainavos kunigaikštį Šarūną, rinko medžiagą dramai „Skirgaila". „Šarūną" perrašinėdamas ir dar jį papildydamas, dalimis siuntė „Viltiės" laikraščiui, kurio redakcijoje dirbo jo draugas poetas Liudas Gira. Rašytojas man rodė netoli Subartonių kaimo miške esančią kalvą, kurią pats praminė Šarūno kalnu.

V. Krėvė labai mėgo muziką ir, perrašinėdamas „Šarūną", prašydavo ką nors paskambinti. Mėgstamiausi jo kūriniai buvo Šopeno preliudai Des-dur, C-moll, noktiurnas G-moll op. 37, gedulingas maršas, Bethoveno Mėnesienos ir Patetinė sonatos. Būdavo, kai kada anksti rytą (tuo metu, kai jis pas mane gyveno), saulei tekant, jis pažadindavo mane iš miego, ir aš vienmarškinis skambindavau jo mėgstamus dalykėlius.

V. Krėvės paveiktas, ryžausi toliau studijuoti muziką. Rašytojas ragindavo mane skaityti L. Tolstojaus, F. Dostojevskio, A. Čechovo, I. Turgenevo, S. Žeromskio kūrinius.

1911 m. rudenį, pagerėjus finansinei būklei, palikau Merkinę ir išvykau mokytis į Vilniaus muzikos mokyklą. 1912 m. V. Krėvė, važiuodamas atostogų iš Baku į Merkinę, buvo sustojęs trejetui

dienų Vilniuje. Jis Vilnių pažinojo taip pat gerai, kaip ir savo gimtinę. Vaikštinėjant mums po Vilnių, jis rodinėjo man architektūros paminklus, istorines vietas. Buvo patenkintas, kad aš vėl mokausi, tik apgailestavo, kad negalės kartu su manim praleisti atostogų Merkinėje.

1913 m. per atostogas iš Baku į Vilnių V. Krėvė atvyko kartu su savo būsimąja žmona Rebeka Abramovna, apie kurią dar anksčiau, būdamas Merkinėje, jis labai šiltai atsiliepdavo, sakydavo, kad tai esanti labai kultūringa, išsilavinusi moteris, geriausia jo draugė. Abiejų atvykimo į Vilnių tikslas — čia susituokti. Kadangi tais laikais nebuvo civilinės metrikacijos, tad vedybines apeigas teko jiems atlikti bažnyčioje. Prieškariniame Vilniuje anuo metu tik Mikalojaus bažnyčioje apeigos būdavo atliekamos lietuvių kalba. Sutuoktuvių reikalu jie kreipėsi į tuometinį bažnyčios kleboną Jezukevičių. Atlikti apeigas buvo nelengva, nes bent formaliai reikėjo Rebekai Abramovnai priimti katalikų tikėjimą. Kun. Jezukevičius turėjo paruošti būsimą rašytojo žmoną naujam tikėjimui. Pasirodė, jog šis uždavinys nėra toks jau lengvas, nes Rebeka Abramovna buvo apsišvietusi ir ją įtikinti katalikų tikėjimo neklaidingumu pritrūkdavo argumentų. Po ilgų, 2—3 savaites trukusių pertraktacijų Rebeka Abramovna „pasidavė", ir vedybos įvyko. Sutuoktuvės buvo labai kuklios, jose dalyvavo tik L. Gira, rodos, su žmona. Bažnyčioje naujavedžiams sugrojau iškilmingą vestuvių maršą, palinkėjau geros sveikatos, ilgų metų.

1914 m. išvykau studijuoti į Petrogradą ir V. Krėvės nebemačiau iki 1921 m.

Pokario metais, kai dirbau Valstybės teatre, su Krėve teko ne kartą bendradarbiauti, statant jo „Skirgailą", „Likimo kelius", „Žentą" ir „Šarūną".

Paskutinį kartą V. Krėvę mačiau hitlerinės okupacijos metais. Tais laikais rašytojas su savo žmona gyveno slapstydamasis, daugiausia Aukštojoje Panemunėje, Gailutės gt., prie miško pas savo žento tėvus Mošinskius. Retkarčiais prietemoje užeidavo su žmona pas mane (aš gyvenau kaimynystėje) išgerti arbatos, pasikalbėti. Nepaisant anuomet mus visus apėmusios niūrios nuotaikos, V. Krėvė būdavo optimistiškai nusiteikęs ir visada tvirtindavo, kad Hitlerio avantiūra anksčiau ar vėliau neišvengiamai žlugsianti.

Kaunas, 1959.X.17 *P. Adomavičius*

* * *

V. Krėvę pas mane atvežė ankstyvą 1943 m. rudenį mano brolis prof. Pranas Mažylis.

Mano vyras buvo Marijampolės ligoninės vedėjas, labai užimtas žmogus. Mažai tebūdavo namie. Parvažiuoja pietų ir vėl ligoninėn. Mirė 1946 m.

Laikai buvo sunkūs. Aiškintis nieko nereikėjo: V. Krėvei teko slapstytis. Jis buvo išvargęs, susenęs, apsirengęs kaimiškais kailinukais. Nepasakysi, kad tai profesorius.

Davėme jam atskirą kambarį, erdvų, šviesų, į kiemo pusę. Čia stovėjo rašomasis stalas, gilūs foteliai, lova. Turėjome nemažą biblioteką, kurioje, be medicinos knygų, buvo ir grožinės literatūros kūrinių.

Krėvė pats atsivežė lagaminėlį, pilną knygų, vieną kitą daiktelį. Visą laiką jis rašė ir rašė. Kai mudu su vyru prašydavom paskaityti, atsakydavo, kad paskaitysiąs tada, kai baigs rašyti.

Turėjome radiją. Abu su vyru vakarais klausydavo. Ginčydavosi. Jiedu kartais taip karštai diskutuodavo, kad net susipykdavo. Abu kietai laikėsi savo įsitikinimų, abu nenorėjo nei nusileisti vienas kitam, nei suprasti vienas kitą. Bet greit, būdavo, tonas vėl pasikeičia, vėl gražiuoju kalba. O ginčai, kiek prisimenu, kildavo socialiniais, politiniais klausimais.

V. Krėvė jautėsi stiprus. Labai mėgo naminę duoną, virtą pieną, taip pat rūgštų su bulvėm, obuolius. Turėjome didelį sodą. Vakarais eidavo į sodą pasivaikščioti. Mėgo didelius medžius, apžiūrinėdavo juos. Pasikalbėdavo su kumečiais. Šnekus, paprastas. Nuo kaimo nenutolęs, visus darbus, žmonių reikalus žinojo. Dažnai traukdavo dūmą, atsisėdęs ant laiptų.

Okupantų kareiviai tais metais retai teužklysdavo. Rašytojas nuo jų nė nesislapstė. Mes paaiškindavome, kad tai mūsų dėdė. Jis toks mažas, veidas labai raukšlėtas, tik batai pusaukščiais kulnais.

Važiavo sykį V. Krėvė į svečius pas mokyt. Barkauską Marijampolėje. Važiavome visi kartu. Manėme, kad jis bijos važiuoti. Bet svečiuose gerai jautėsi, buvo daugiau gimnazijos mokytojų. Barkauskas, rodos, J. Jablonskio gimnazijoje mokytojavo. Pokalbio temos — dienos klausimai. V. Krėvė daugiau klausėsi, mažai kalbėjo.

Pas mus dažnai atvažiuodavo iš Kauno Mažyliai, kas nors iš marijampoliečių. V. Krėvė pas mus išbuvo ligi 1944 m. pavasario. Vėl atvažiavo brolis ir jį išsivežė. V. Krėvė tvirtai buvo nusistatęs laikinai pasitraukti, o vėliau grįžti į Lietuvą.

Savo kraštą be galo mylėjo. Sakydavo, kad dzūkas, kaip tas medis, labai suaugęs su tėvų žeme. Ir niekur jis laimingas nebus. Todėl ir sakėsi būtinai grįšiąs į Lietuvą.

1972.VI.24

A. Mažylytė-Bliūdžiuvienė
Užrašė *M. Grigaitytė*

* * *

XIX šimtmečio gale, plačioje Merkinės apylinkėje, kaimo žmonės ramiai kalbėjo lietuviškai — dzūkų tarme, bet į lietuvių kaimą jau skverbėsi ir lenkų kalba. Stambesni, turtingesni ūkininkai, ypač gyvenantieji vienkiemiuose, siekdami iš eilinių išsiskirti, pasirodyti pranašesniais — ponais, keitė savo gimtąją lietuvių kalbą į mums visai svetimą lenkų kalbą. Merkinės apylinkėje daugiausia žemė prasta, nederlinga, ir tos po mažai, kaimo žmonės gyveno neturtingai, buvo tamsūs — nemokyti, retas mokėjo paskaityti knygą. Pradinė mokykla buvo tik Merkinės miestelyje, ir čia mokė rusas mokytojas tik rusų kalba ir lietuviškai nekalbėjo. Be to, kaimų vaikams, gyvenantiems už 6—15 kilometrų nuo mokyklos, per toli buvo vaikščioti, todėl retas kaimo ūkininkas savo vaiką leisdavo į Merkinės pradinę mokyklą mokytis. O ir baigusių šią mokyklą savo vaikų toliau mokytis niekas neleisdavo. Kaimo žmonės mokslo vertės nesuprato ir nevertino. Jie vertino tik savo maitintoją žemę ir, jei kuriam pavykdavo kiek daugiau susitaupyti pinigų, pirkdavo žemės.

Pirmas apylinkėje savo sūnų, baigusį Merkinės pradinę mokyklą, leido toliau mokytis Ryliškių kaimo ūkininkas Petras Čaplikas. Jis vežė sūnų į Suvalkų gimnaziją. Vėliau sūnus mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje ir, ją baigęs, tapo kunigu. Po kelerių metų ir Subartonių kaimo ūkininkas Juozas Mickevičius, kaime vadinamas Mickeliu, savo sūnų Vincą, baigusį Merkinės pradinę mokyklą, nuvežė toliau mokytis į Vilnių, kur tas pasiruošęs įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Aš tuo metu mokiausi Merkinės pradinėje mokykloje.

Pirmą kartą Vincą pamačiau Merkinės bažnyčioje, kai jis parvažiavo kalėdų švenčių atostogoms. Mane nustebino jo mažas ūgis: ilgu kunigišku drabužiu mano dydžio berniukas, nors aš šešeriais metais už jį jaunesnis. Po dvejų mokslo metų Vincas iš Vilniaus kunigų seminarijos išstojo. Toks jo pasielgimas tėvus ir seseris skaudžiai įžeidė, ir tėvai nutraukė sūnui teiktą ligi šiolei paramą. Bet Vincas nepasimetė. Nors buvo mažo ūgio, bet

stiprios valios ir ryžto, be to, buvo gabus ir darbštus, susirado mieste pamokų, kad užsidirbtų pragyvenimui, mokė kitus ir pats mokėsi toliau — ruošėsi brandos atestato egzaminams. Palikęs kunigų seminariją, ilgesnį laiką namo neparvažiuodavo. Parvažiavo aplankyti tėvų ir seserų, jau būdamas Kijevo universiteto studentu. Po ilgesnio nesimatymo šeimyniniai nesutarimai ir piktumai jau buvo užmiršti, visi džiaugėsi susitikę, ypač patenkintas buvo tėvas Mickevičius. Jo savimeilę prieš kaimynus ir pažįstamus kėlė jo sūnus, pirmas studentas plačioje Merkinės apylinkėje.

Studentaudamas vasaros atostogų Vincas parvažiuodavo į savo tėviškę, Subartonių kaimą. Šis kaimas įsikūręs už 10 kilometrų nuo Merkinės, šalia didelio miško ir mažo ežerėlio. Atostogaudamas Vincas mėgo susitikti su senesnio amžiaus žmonėmis, pasišnekėti apie senovės laikus, praeitį, pasiklausyti padavimų ne tik savo kaime, bet nueidavo ir į Gudakiemį, Masališkes ir kt. kaimus. Užsirašydavo dainas, patarles, mįsles. Šventadieniais atvykdavo į Merkinę. Čia gyveno atitekėjusi jo sesuo Jevarauskienė, kurią, būdamas Merkinėje, visada aplankydavo. Mėgo susitikti su buvusiais pradinės mokyklos draugais. 1907 m. į Merkinę atsikėlė jaunas, ką tik baigęs Naujalio vargonininkų mokyklą vargonininkas. Tai buvo energingas, susipratęs ir pažangus jaunuolis Pijus Adomavičius, vėliau ilgametis Kauno teatro administratorius. Vincas, parvykęs vasaros atostogų, su juo susipažino ir susidraugavo, atvykęs į Merkinę, visada pas vargonininką apsistodavo. Vincas bendravo ir su kitais vyresnio amžiaus mokiniais iš Randamonių kaimo: su A. Jakavoniu (kaime vadinamas — Pagada, vėliau kunigas, karštas lietuvis, 1939 m. lenkų nacionalistų nužudytas), A. Čyru (vėliau vaistininkas) ir kitais.

Per vienas vasaros atostogas Vincas, apžiūrinėdamas Merkinės pilies kalną, pamatė, kad čia pat tekančio upelio srovė, nukreipta į kalną, plauna jo apačią ir griauna kalną. Pasirodė, kad priešais kalną, kitoje upelio pusėje, daržo savininkas Vilčinskas, norėdamas savo daržo plotą padidinti, prie upelio prieinantį daržo kraštą akmenimis ir žemėmis užtvenkė, o vandens srovę nukreipė į kalno pusę. Vincas ėmėsi žygių pilies kalno griovimą sulaikyti, ėjo valsčiaus valdybon, reikalavo savivaliautoją patraukti atsakomybėn — nubausti, bet iš to nieko neišėjo. To meto valdžia į tokius dalykus nekreipė dėmesio. Upelio vandens srovė pilies kalną ardė ir toliau. Mes, Merkinės pradinės mokyklos mokiniai, laipiodami po pilies kalną matėme, kad kalno viršus apvalus, dubens formos, kraštai aukštesni, vidurys daug žemesnis. Pačiame kalno aikštės viduryje gili siaura duobė. Kalno kraštas nuo upe-

lio pusės 1,5—2 m pločio buvo išgriuvęs. Tai 1924 metais, kada Merkinės progimnazijos mokytojai su mokiniais ėmėsi išgriautą kalno šlaitą apsodinti medeliais, beveik trečdalį pilies kalno upelio vandens srovė nuplovė į Nemuną.

1906 m. per atostogas aš su draugu Čapliku aplankėme Vincą jo tėviškėje Subartonių kaime. Nors jis už mus buvo šešeriais metais vyresnis ir studentas, o mes tik mokiniai, bet sutiko draugiškai ir maloniai. Pasipasakojo apie patirtus sunkumus ruošiantis brandos atestatui ir kartu uždarbiaunant pragyvenimui. Pavaišino mus savo paties išvirta kakava.

1907 metų žiemą gyvendamas namie, aš iš kaimo dainininkių užrašiau daugiau kaip 400 senovinių lietuvių liaudies dainų. Merkinės bažnyčios vargonininkas Pijus Adomavičius, su kuriuo draugavau, pasisiūlė užrašyti toms dainoms iš dainininkių ir gaidas, o paskui perduoti Lietuvių mokslo draugijai Vilniun. Vėliau tas dainas peržiūrėti iš Adomavičiaus paėmė V. Mickevičius [1].

Atostogaudamas ir buvodamas Merkinėje, Vincas visuomeninėje ir politinėje veikloje nepasireiškė, bendravo tik su pažįstamais ir su giminėmis. Baigęs studijas, buvo parvažiavęs tik trumpam pas tėvus, o gavęs darbą Kaukaze, Baku miesto gimnazijoje, Merkinėje nesirodė. Bet dabar mes skaitėme spaudoje ir knygomis išleistus jo kūrinius, gėrėjomės, kad taip jautriai, su didele meile aprašomas Merkinės kraštas, jo žmonės, jų vargai ir rūpesčiai. Savo raštais jis kėlė tautinį žmonių susipratimą, mokė mylėti gražią lietuvių kalbą, savo žemę ir žmones. Pirmojo pasaulinio karo 1914—1918 m. laikotarpį Vincas praleido Kaukaze, Baku mieste mokytojaudamas. Karui pasibaigus, 1920 m. Krėvė su savo šeima grįžo į gimtąjį kraštą. Apsigyveno Kaune. Netrukus atvažiavo aplankyti savo tėvų ir artimųjų, senų pažįstamų Merkinėje.

Pirmojo pasaulinio karo metu Vokietijai okupavus mūsų kraštą, 1915 m. rugsėjo—spalio mėn. lietuvių švietimo draugijos „Rytas" Merkinės skyrius šio valsčiaus kaimuose suorganizavo 10 pradinių mokyklų vaikams mokyti, o kai kuriose mokyklose veikė ir vakariniai kursai jaunimui. Per trejus mokslo metus šios mokyklos parengė kandidatų aukštesnei mokyklai. Kadangi artimiausia gimnazija buvo toli, tai kilo reikalas steigti progimnaziją pačioje Merkinėje. Tuo metu Merkinėje gyveno Vilniaus vyskupijos valdytojo už lietuvišką veiklą iš Vilniaus ištremtas kun. J. Bakšys ir ėjo klebono padėjėjo pareigas. Kun. Bakšys, klebono Ribikausko remiamas, ėmėsi iniciatyvos rūpintis progimnazijos Merkinėje steigimu. Tam pritarė ir Vincas Krėvė, žadėjo paremti.

Švietimo ministerija į prašymą įsteigti Merkinėje progimnaziją dėl lėšų stokos atsakė neigiamai. Vėliau, Vincui Krėvei tarpininkaujant, Švietimo ministerija įsteigė Merkinėje progimnaziją. Jos direktorium buvo paskirtas kun. J. Bakšys (1924 m. rudenį savo buto tarpduryje jis buvo peršautas lenkų nacionalistų ir gruodžio gale Kauno ligoninėje mirė). Merkinės progimnazijoje 1921—1922 mokslo metais pradėjo veikti I ir II klasės.

Vincas buvo geros, gailestingos širdies, neužmiršo savo artimųjų — tėvų, seserų, pastoviai juos materialiai remdavo. 1921 m. pavasarį mane sutikęs gatvėje, paklausė, ar aš kartais nevažiuoju į Merkinę. Išgirdęs, kad rengiuosi važiuoti, paprašė, kad nuvežčiau jo tėvui ir seseriai, gyvenančiai Merkinėje, pinigų. Gimtojo kaimo žmonės žinojo jo gerą širdį ir paprastumą. Ištikus „bėdai", ypač susijusiai su valdžia, važiuodavo pas Vinculį, kuris stengėsi visada padėti, kitą sušelpdavo ir pinigais. Vincas Krėvė buvo vienas iš pirmųjų Kauno universiteto organizatorių ir steigėjų, jame vėliau ir profesoriavo. Paskutinį kartą profesorių Vincą Krėvę aš buvau sutikęs einantį į kalną Parodos gatve 1944 m. pavasarį. Skundėsi pablogėjusia sveikata — širdimi.

Kaunas, 1979 *Julius Bloznelis*

[1] V. Krėvė laiške L. Girai 1910.VIII.16 mini gavęs 400 dainų, kurių tarpe „daugiau šimto pas mane neužrašytų", o iš viso turįs jau 1483 dainas. Atsiminimų autorius sakosi su V. Krėve ir P. Adomavičium susitikęs tik po karo ir apie savo rinkinį užmiršęs.— *(Red.)*

* * *

Su V. Krėvės pavarde susidūriau, būdamas gimnazijos I klasės mokinys. Tada lietuvių kalbos pamokoms naudojomės P. Klimo sudaryta literatūros chrestomatija „Skaitymai". Toje knygoje duota atskirų lietuvių rašytojų kūrinių bei jų ištraukų. Ne viena ištrauka pateikta iš V. Krėvės raštų, kuriuose minima Dainavos šalis, Merkinė, Liškiava, upės Merkys ir Stangė bei kiti, tada jau man žinomi arba girdėti vietovardžiai. V. Krėvė vaizdingai aprašo tą kraštą, idealizuoja. Bet kas jis, tas rašytojas, kaip jis atrodo, sužinojau daug vėliau.

1922 m. iš Alytaus vidurinės mokyklos persikėliau į prieš metus įsteigtą Merkinės vidurinę mokyklą. Čionai buvo progų iš arti pamatyti V. Krėvės raštuose vaizduojamus objektus, tarp jų ir Merkinės piliakalnį. V. Krėvės raštuose Merkinės pilis vaizduojama kaip didelė tvirtovė, su aukštais kuorais, o dabar išvy-

dau kalną, kurio vakarinė pusė smarkiai apardyta, nes jį graužė šalia tekantis Stangės upelis.

Tuometiniai Merkinės vidurinės mokyklos pedagogai rengdavo mokinių išvykas, daugiausia į tas apylinkės vietas, kurios vaizduojamos V. Krėvės raštuose: į Liškiavą, Nedingę. Vieną dieną išvykome prie Gilšės ežero, apie kurį „Dainavos šalies senų žmonių padavimuose" sukurta ištisa legenda, kaip tas ežeras atsiradęs. Mokytojas, vadovavęs mūsų ekskursijai, užkalbino atėjusį prie ežero pagyvenusį vietinį valstietį, klausdamas, ar jis nežino padavimų apie Gilšės ežerą. Atsisėdęs ant ežero kranto, tas valstietis pradėjo sekti ištisą pasaką. Gaila, kad man, tada ėjusiam penkioliktus metus, rūpėjo daugiau su draugais pabėgioti paežere, o ne kantriai klausytis pasakojimo. Bet šiek tiek nugirdau. Valstietis pasakojo padavimą apie turtingo dvaro rūmus, kurie nuskendo ežere. Mano atmintyje išliko štai kas: to valstiečio pasakojimo siužetas nesutampa su V. Krėvės sukurtu padavimu apie Gilšę. Kur V. Krėvė mini kunigaikštį, jis pasakojo apie kunigą. Kur V. Krėvė aprašo didingą pilį, rūmus, valstietis pasakojo apie bažnyčią. V. Krėvė mini kardą, o pasakotojas — kieliką. Susidarė įspūdis, jog V. Krėvė padavimus, kuriuose liečiami krikščionybės gadynės reiškiniai, nukėlė į senesnius laikus — į gilią feodalinę senovę, kai mūsų sentėviai dar buvo pagonys. O gal atvirkščiai — liaudis pagoniško atspalvio padavimus perkėlė į vėlesnius laikus ir juos sukrikščionino.

V. Krėvės vardas yra susijęs ir su Merkinės vidurinės mokyklos steigimu. Tuometinis mokyklos direktorius J. Bakšys, praėjus dvejiem metams nuo mokyklos įsteigimo, surengė minėjimą. Sakė, jog kasmet spalio mėnesį būsianti mokyklos šventė — jos įsteigimo minėjimas. Buvę taip. Kartą J. Bakšys, nuvažiavęs į Kauną, apsilankęs pas V. Krėvę ir papasakojęs jam, kas girdėti jo gimtajame krašte. Kalbėta ir apie Dzūkijos švietimą. Tuo metu visoje Alytaus apskrityje tebuvo viena vidurinė mokykla — progimnazija, tik vėliau išaugusi į gimnaziją. O mažesnėje Lazdijų apskrityje (tada vadinta Seinų apskritimi) veikė trys vidurinės mokyklos: Lazdijuose gimnazija, o Leipalingyje ir Veisiejuose progimnazijos.

V. Krėvė tada sakęs, jog kaltas iš to krašto kilusių arba ten gyvenančių inteligentų apsileidimas. Reikia rūpintis, imtis iniciatyvos. Na, ir jiedu su V. Krėve surašę motyvuotą raštą Švietimo ministerijai, jog Merkinei reikalinga vidurinė mokykla, nes daugumai tos apylinkės gyventojų Alytus per toli, dėl to jie negali leisti savo vaikų tęsti mokslo. Tą raštą pasirašę V. Krėvė

ir J. Bakšys. Po kurio laiko buvęs gautas teigiamas Švietimo ministerijos atsakymas — duotas leidimas steigti Merkinėje progimnaziją. O kad būtų V. Krėvė apsilankęs Merkinės progimnazijoje, kaip jam mokiniai būtų ploję!

Mano tėvas pažinojo V. Krėvės tėvą Juozą Mickevičių, kurį žmonės vadino Mickeliu. Jis ilgesnį laiką eiguliavo. Mano tėvui sakęs, esą tą vietą jam išrūpinęs sūnus profesorius, nes miško oras naudingas sveikatai. Važiuojant iš mūsų, Galintėnų kaimo, į Merkinę arba į Straujos malūną, reikėdavo važiuoti per V. Krėvės gimtąjį kaimą — Subartonis. Tėvas man parodė jo gimtąją sodybą. Nedideli trobesiai, nedidelis kiemelis. Man mokantis Merkinėje, Subartonys dar nebuvo išėję į vienkiemius. Bet kai išsiskirstė, V. Krėvės gimtoji sodybo liko toje pačioje vietoje. Esą taip rašytojas norėjęs. Ėjo kalbos, kad matininkas, matuodamas V. Krėvės tėvui žemę, kažkuo nepatenkinęs jo reikalavimo. Pasiskundęs rašytojui. V. Krėvei įsikišus, ūkis buvęs permatuotas, o matininkas atleistas iš darbo. Kaip ten buvo, sunku patikrinti, nes žmonės dažnai ir prasimano. Pavyzdžiui, vienas subartoniškis man pasakojo, esą V. Krėvė labai didelio mokslo žmogus — parašęs net kalendorių, kuriame nurodyta, kada saulės užtemimas turįs būti. Matyt, legenda kilo iš to, kad 1915 m. lietuviškame kalendoriuje buvo įdėta V. Krėvės eilėraščių, kurie kaimo jaunimui patiko — ėmė juos dainuoti [1].

Pirmą kartą V. Krėvę pamačiau tiktai stodamas universitetan 1929 m. Per studentų imatrikuliaciją universiteto salės pakyloje sėdėjo visas senatas. V. Krėvė tada buvo humanitarinių mokslų fakulteto dekanas. Kiekvienas dekanas perskaitė į jo fakultetą priimtų studentų sąrašą. Man, prisimenu, buvo labai smagu išgirsti, kad V. Krėvė ir mano vardą pavardę paminėjo. Paskiau, žinoma, klausiau jo paskaitų, teko susidurti kaip su fakulteto dekanu. Studentai mielai lankė V. Krėvės paskaitas. Jo privalomų kursų paskaitos vykdavo didžiausioje fakulteto auditorijoje. Profesoriaus balsas buvo ne iš stipriųjų, bet studentai sėdėjo ramiai, kad galėtų viską girdėti ir užsirašyti. V. Krėvė kalbėjo lygiu balsu, ramiai, neskubėdamas, tartum pasakotų savo kasdieninius įspūdžius. Mėgo atmintinai cituoti ilgiausius poetinius tekstus.

Egzaminuodamas studentus, V. Krėvė tikrindavo, ar lankė jo paskaitas, ar ne: klausinėdavo tokių dalykų, kurių jokiuose literatūros šaltiniuose nėra, o tik jis per savo paskaitas minėdavo. Reikėdavo įsidėmėti, o jei ne — mažindavo pažymį. Mėgdavo taip pat paklausti, ar studentas skaitė vieną ar kitą kūrinį. Dažniausiai išgirsdavo, jog neskaitė — žino tik iš paskaitų užrašų. Skur-

džios žinios, bet ką daryti — studentai nemokėjo Europos kalbų tiek, kad galėtų skaityti originalo kalba. Tada V. Krėvė ir susirūpino pasaulinių klasikų kūrinių vertimu ir leidimu. Privačios leidyklos nenoriai tokius vertimus leisdavo, nes tai ne plačiai sklindanti lektūra. Užtat profesorius kartu su kitais ėmėsi iniciatyvos organizuoti leidyklą „Universitas", išleidusią nemaža verstinės literatūros kūrinių.

Rūpėjo V. Krėvei ir vidurinė mokykla. Jis „Spaudos fondui" įteigė mintį, jog reikalinga leisti „Pigųjį knygynėlį" — seriją nedidelio formato ir nedidelės apimties knygelių, kuriose būtų svarbiausi lietuvių rašytojų kūriniai. Pats pažadėjo sudaryti planą. Buvo pradėta leisti tas knygeles. Tik kai kam užkliuvo, jog iniciatorius pirmiausia į mažas knygeles sudėjo savo kūrinius, kurie įtraukti į lietuvių literatūros programas, o paskiau pateikė kitų autorių kūrybos pavyzdžių.

Atskiros studentų organizacijos, rengdamos viešas paskaitas universitete, prelegentais kviesdavo populiarius, įdomiai kalbančius profesorius. Greta viešų paskaitų būdavo rengiamos uždaros, kurių galėdavo klausytis tik rengėjų organizacijos nariai. 1933 m. buvo minimas Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos dešimtmetis. Ta proga buvo surengta daug viešų paskaitų, daug spaudoje rašyta, pasakota atsiminimų, kaip įvykęs sukilimas, kaip jam buvę rengtasi. Vieną tokių paskaitų organizavo studentų „Kultūros" būrelis. Tai buvo V. Krėvės paskaita. Paminėjus V. Krėvę — rašytoją, literatūros profesorių, reikėtų tikėtis paskaitos literatūros bei meno klausimais. Bet ne. V. Krėvė paskaitos neskaitė, o pasakojo savo atsiminimus ir įspūdžius apie Klaipėdos sukilimą. Rodos, ką bendra galėtų turėti „Dainavos šalies senų žmonių padavimų" ir „Šarūno" autorius su karinio pobūdžio istoriniu įvykiu? V. Krėvė kalbėjo ne universiteto didžiojoje salėje, bet vidutinio dydžio auditorijoje palyginti nedaugeliui klausytojų studentų.

Toje savo paskaitoje V. Krėvė pasisakė, kad jam teko būti Šaulių sąjungos Centro valdybos pirmininku kaip tik tuo metu, kai buvo rengiamas ir vyko Klaipėdos sukilimas. Apžvelgė to laikotarpio tarptautinę situaciją.

Valdančioji reakcinė tautininkų partija buvo labai nepatenkinta V. Krėvės, humanitarinių mokslų fakulteto dekano, laikysena ir pažiūrom į valdžią, užtat norėjo į fakulteto dėstytojų tarpą įfiltruoti savų žmonių. Vienu metu prisistatė dekanui Vokietijoje baigęs mokslus, grįžęs su daktaro laipsniu Pranas Meškauskas (paskiau pasivadinęs J. Germanu). Pareiškė norįs tapti fakulteto dėstomojo personalo nariu.

— Parodyk tamista savo diplomą, popierius, kuriuos parsivežei iš užsienio,— paprašė V. Krėvė.

— Prašau prašau, labai prašau,— nuolankiai traukė iš portfelio P. Meškauskas savo mokslo dokumentus.

— Matai, tamista turėtum dar pas mus porą metų pastudijuoti,— susipažinęs su dokumentais, pareiškė V. Krėvė išdidžiam užsienio daktarui.— Pagal mūsų fakulteto reguliaminą čia dar trūksta. Ne, į dėstytojus negalime tamistos priimti.

P. Meškauskas smarkiai įsižeidė ir nuėjo dirbti į Valstybės saugumo departamentą. Hitlerinės okupacijos metais jis pasirodė didelis okupantų draugas, buvo paskirtas švietimo tarėju.

Apskritai, kaip pasakoja geriau žinantys, V. Krėvė nemėgo tų, kurie užsienyje ieškojo diplomų, nestudijavę namie. Tiems, kurie, baigę Lietuvos universitetą, vykdavo į užsienį pasitobulinti, jis pritardavo ir remdavo. Mat tais laikais Vokietijos, Austrijos universitetai užsieniečiams sudarydavo sąlygas lengvai įsigyti aukštojo mokslo baigimo diplomus, kad patrauktų daugiau studentų iš kitur. Tuo tarpu humanitarinių mokslų fakulteto absolventų diplominiai darbai būdavo aukštesnio mokslinio lygio negu užsienio universitetuose kai kurių daktarų apgintos disertacijos. Šitai tada buvo komentuojama, o P. Pakarklis net parašė pamfletų knygą „Daktaratai", kurioje demaskavo užsieninius mokslų daktarus.

V. Krėvė darė įtaką kitiems profesoriams, užtat tautininkų žurnalas „Vairas" anuomet puolė ne vieną V. Krėvę, bet ir kitus humanitarinių mokslų fakulteto profesorius.

Nekokie V. Krėvės santykiai buvo su Švietimo ministerija. Jis buvo nepatenkintas, kad švietimui tvarkyti tautininkai neradę tinkamesnio žmogaus kaip agronomas. „Profesorius J. Tonkūnas — geras pievų specialistas. Tegul ir toliau pievas tobulina,— sakydavo V. Krėvė.— Švietimo reikalai sudėtingesni". Užtat jis vengė net susitikti su švietimo ministru J. Tonkūnu ir nerangiai imdavosi tvarkyti kurį nors dalyką, jeigu reikėdavo turėti reikalų su Švietimo ministerija.

Vilnius, 1979.V.13 *J. Būtėnas*

[1] „Ne vėjas pučia", „Netaisysiu žagrelių" — lietuvių karo dainos, pateiktos V. Krėvės.— Mūsų kalendorius, 1915 m. Sutaisė L. Gira. V., b. m., p. 78—80.— *(Red.)*

* * *

Profesorių Vincą Krėvę-Mickevičių prisimenu iš savo senelių pasakojimų, o dar vaizdžiau jį prisimenu iš savo studentiškų Kauno, o vėliau Vilniaus universiteto laikų. Kaip laukdavome jo paskaitų, kaip žavėjomės jo iškalba, atmintimi — tomis ilgomis citatomis iš graikų, romėnų ir kitų tautų rašytojų kūrinių.

Vieno egzamino metu labai nedrąsiai įėjau į profesoriaus V. Krėvės-Mickevičiaus kabinetą. Padaviau studijų knygelę. Profesorius, perskaitęs pavardę, kažkaip švelniai paprašė sėsti. Atsisėdau ir laukiau klausimo iš literatūros kurso. Tačiau buvau nustebinta, kai profesorius, giliai atsiduseęs, paklausė:

— Tai kieno tu ten būsi iš Merkinės?

— Benaduko Petro Čiurlionio anūkė,— atsakiau.

Toliau ne man reikėjo kalbėti. Kalbėjo profesorius. Pirmiausia išgirdau jo žodžius, pasakytus labai jautriai:

— Kad ne tavo senelis, tas Petras Čiurlionis, tai aš šiandien profesorius nebūčiau. Jis man labai daug gero padarė, daug padėjo, kai aš ėjau mokslus.

Mano senelis Petras Čiurlionis buvo ilgametis Merkinės valsčiaus viršaitis. Krėvė pasakojo, kad jis padėjęs duona ir pinigais, o ypač transporto priemonėmis. Tada visas susisiekimas buvo arkliais. Reikėdavo iš Merkinės nuvažiuoti į Varėnos stotį, kad pakliūtum į traukinį. Ne arti. Viršaitis Čiurlionis visados surasdavo pastotę, kuri nuveždavo. Taip pat ir parvažiuojant atostogų, Varėnoje atsirasdavo arkliai į Merkinę.

— Ar pažįsti mano seserį Jevarauskienę?— dar paklausė profesorius.

— Pažįstu. Ji pas mus dažnai užeina.

— O Verutę ar pažįsti?

— Žinau, mačiau ją, bet nepažįstu.

Jauniausioji V. Krėvės sesuo Veronika tada buvo telefonistė, dirbo Alytuje.

Mūsų, Čiurlionių, šeimą su Subartonių Mickevičiumi rišo giminystės ryšiai. Mano senelė, Petro Čiurlionio žmona Kotryna, buvo rašytojo tėvo pusseserė. Tatai sužinojau iš namiškių.

Tasai egzaminas praėjo man lengvai, nors aš eidama jaudinausi, kad nesusikirsčiau.

Ką dar apie V. Krėvę prisimenu? Kai aš mokiausi Merkinės progimnazijoje, profesorius iš Kauno atvažiuodavo savo tėviškėn Subartonyse. Tėviškėje buvo nekokia padėtis. Tėvas, likęs našlys, vedė kitą žmoną, kuri labai varžėsi savo posūnio: kad nemokės jo priimti, nemokės jam lovos pakloti. Ji tad kviesdavo

pasitarti kaimynę Kastutę Eidukevičiūtę, kuri mokėsi kartu su manimi.

— Žiūrėk, kaip aš jam čia paklojau,— sako Mickevičienė.

Kastutė žiūri, kad viskas marga — paklodės ir užsiklojimas.

— Geriau baltai,— paaiškino Kastutė.— Pakloti reikia baltomis paklodėmis.

— Aš nežinau, maniau, kad margai gražiau.

Mano senelis yra padėjęs ne tiktai V. Krėvei, bet ir kitiems iš Merkinės valsčiaus kilusiems moksleiviams.

Vilnius, 1981

Vladzė Čiurlionytė
Užrašė *J. Būtėnas*

* * *

Vinco Krėvės vardą žinojau iš „Vilties" laikraščio, kurio atkarpoje prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo spausdinamas jo „Šarūnas". Be to, šį bei tą apie jį išgirdau ir iš savo brolio kunigo, baigusio Vilniaus dvasinę seminariją, kurioje mokėsi ir V. Krėvė. Neprisimenu, ar V. Krėvė Vilniaus kunigų seminarijoje buvo tuo pat metu, kaip ir mano brolis, ar bent kiek anksčiau, tačiau man brolis pasakojo, dėl ko V. Krėvė išstojo iš seminarijos. Tam buvusios dvi priežastys: V. Krėvės „litvomanija" ir jo slapta veikla tarp klierikų, siekiant įsteigti kažkokią „sektą", kurios narys privalėjo turėti revolverį. Dėl ko būtent revolverį — brolis man nemokėjo paaiškinti.

Pirmą kartą su V. Krėve susitikau Kaune 1920 m., kai jis redagavo žurnalą „Švietimo darbas". Susitikimo priežastis — mano tam žurnalui įteiktas straipsnis.

1925 m. V. Krėvė, kaip Kauno universiteto humanitarinių mokslų fakulteto dekanas, pasiūlė man dėstyti meno istoriją. Iš karto to darbo imtis nenorėjau, nes nebuvau jam pasiruošęs, bet vėliau, jo ir B. Sruogos įkalbėtas, sutikau. Nuo to laiko jau dažnai su jais abiem susidurdavau.

Prieš V. Krėvę humanitarinių mokslų fakulteto dekanu buvo prof. M. Biržiška, kuris, kaip vėliau man kartą papasakojo vienas fakulteto narių, nesugebėjo vadovauti fakulteto posėdžiams: kartais eilinis posėdis užsitęsdavo net dvi dienas. V. Krėvei posėdžiui pakakdavo poros valandų, ir tuo fakulteto nariai buvo labai patenkinti. Per posėdžius jis leisdavo kalbėti tiktai dienotvarkės klausimais, konkrečiai, be ekskursų. Nukrypstančius ne tiktai tuojau pat sustabdydavo, bet dažnai ir žodį atimdavo, nekreipdamas

dėmesio į norinčio kalbėti nepasitenkinimą. Kai kas už tai jį vadino fakulteto diktatoriumi.

V. Krėvė domėjosi ir rūpinosi fakulteto narių mokslinių darbų spausdinimu, kalbindavo juos rašyti, kartais net pasiūlydavo temą. Tai labai pajutau ir aš pats. Jeigu ne V. Krėvė, niekad nebūčiau parašęs, tuo labiau išspausdinęs „Lietuvių liaudies meno", „Vilniaus meno mokyklos", „Tapytojo Juozo Oleškevičiaus". Tuos darbus darbelius V. Krėvė iš manęs spauste išspaudė.

Didžiausi V. Krėvės bičiuliai buvo profesoriai Balys Sruoga ir Leonas Karsavinas. Su B. Sruoga jį siejo literatūrinis darbas ir domėjimasis teatro reikalais, tačiau vargu ar jų pažiūros teatro klausimais sutapo. Kiek pastebėjau, V. Krėvė palaikė K. Glinskio teatrinę veiklą, o B. Sruoga ją labai kritiškai vertino ir buvo didelėje A. Sutkaus, vėliau — A. Olekos-Žilinsko įtakoje. Aišku viena, kad be V. Krėvės sutikimo B. Sruoga nebūtų įsteigęs prie fakulteto teatro seminaro ir jam vadovavęs. Tuo labiau, kad kai kurie fakulteto nariai labai kreivai žiūrėjo į šį seminarą. Galbūt ne tiek dėl jo meninės krypties, kiek politiniu atžvilgiu: jiems nepatiko vien Stanislavskio teatro teorijų aukštinimas ir propagavimas, nekreipiant dėmesio į Vakarų teatro naujoves.

Kiek man žinoma, V. Krėvė gražiuoju sugyveno su lietuvių rašytojais ir fakulteto nariais. Nesu girdėjęs, kad fakultete būtų buvę intrigų. Tiesa, vienas kitas fakulteto narių laikė V. Krėvę rusofilu ir rusų globėju. Kadangi aš buvau labiau atsidavęs muziejiniam darbui, tat fakulteto gyvenime mažiau dalyvavau ir kai ko galėjau nepastebėti.

Vieno dalyko nesu girdėjęs iš V. Krėvės — tai jo pasisakymo plastikos meno klausimais ar kurį nors dailininką vertinant daugiau už kitą. Atrodo, kad menu jis nesidomėjo ir dailininkų tarpe draugų neturėjo. Dėl abejingumo dailininkams galėjo būti kalta jo ambicija. Kiek žinau, nė vienas dailininkas, išskyrus skulptorių R. Jakimavičių, sukūrusį didelį jo biustą, nepasisiūlė nutapyti V. Krėvės portreto. Dėl to su kartėliu jis retkarčiais prasitardavo: „Mūsų dailininkai tiktai dėdžių ir didelių ponų portretus daro..."

Netraukė jo mūsų dailė gal ir dėl to, kad joje tuo metu dominavo peizažas ir natiurmortas, o žanrinės tapybos beveik visai nebuvo. V. Krėvės bute nemačiau nei kurio nors žymesnio mūsų dailininko kūrinio, nei reprodukcijų. R. Jakimavičiaus sukurtą biustą laikė ne savo bute, bet universiteto didžiųjų rūmų vienoje pastogės patalpų, kur vakarais dažnai dirbdavo. Tiesa, „Pradų ir žygių" žurnalo numeryje, skirtame V. Krėvės jubiliejui, buvo

įdėtas dailininko A. Varno plunksna pieštas V. Krėvės portretas, kuriame autorius pagavo būdingus rašytojo charakterio bruožus.

V. Krėvei ir man su šeima apsigyvenus Vydūno alėjoje, gana dažnai aplankydavau jį ne tik įvairiais reikalais, bet ir norėdamas pabendrauti su juo. Tai davė man progos pastebėti kai kuriuos V. Krėvės buities bruožus. Vienas jų buvo tai, kad V. Krėvė mėgo miniatiūrinio dydžio daiktus: nešiojo moterišką laikrodėlį, jo brauningas tilpo jo delne, rašomojo stalo reikmenys irgi buvo maži. Ar tai buvo jo pamėgimas, ar visa tai jis specialiai taikė savo žemam ūgiui — tenka tiktai spėlioti.

Mūsų pokalbių su V. Krėve temos buvo labai įvairios. Kur dabar po tiek metų viską beprisiminsi! Dažnai V. Krėvė liesdavo politinio gyvenimo klausimus. Kai kas jį tuo atžvilgiu net „politikantu" vadino. Keičiantis valdžioms ir V. Krėvei kritiškai vertinant tuos pasikeitimus, iš kai kurių asmenų tekdavo išgirsti, kad tas nepasitenkinimas kyląs iš jo neįgyvendinamo troškimo nors kartą tapti švietimo ministeriu. Ar tikrai jis šito troško, ar tai tik žmonių prasimanymas — nežinau.

Lietuvos likimu V. Krėvė nuoširdžiai sielojosi, teigė, kad vadinamas jos nepriklausomybės laikotarpis yra didelių vargų metas. Padovanotame man ir žmonai savo raštų VIII tome — „Likimo keliai", II dalis — įrašė: „Bendrų vargų ir rūpesčių atminimui p. Galaunėms. Autorius Vincas Krėvė 1930.IV.30." Gal tame įraše turėta omenyje mano nesusipratimai su Švietimo ministerija muziejų reikalais, o gal mano žmonos atleidimas iš Operos teatro, padarytas labai nekorektiška, tiesiog įžeidžiama forma, ignoruojant trylika jos darbo metų pačiomis sunkiausiomis sąlygomis, kuo V. Krėvė buvo labai pasipiktinęs.

Humanitarinių mokslų fakulteto narių maža grupė retkarčiais užeidavo į restoraną, vadinamą „Božegraika", bendrai pavakarieniauti. Šios vakarienės vykdavo atskiroje restorano patalpoje. Jų šeimininku paprastai būdavo prof. P. Augustaitis, o vadovaujančiu asmeniu — V. Krėvė. Vakarienės būdavo labai kuklios su maža doze paprastos degtinės. V. Krėvei užtekdavo išgerti vieną kitą stikliuką, ir jis pralinksmėdavo, imdavo dalytis savo prisiminimais, kaip siekė mokslo, Kaukaze praleistų metų įspūdžiais. Neišdildoma iš atminties jam liko ir kelionė garlaiviu Volga iki Kaspijos jūros. Mėgdavo prisiminti ir skaniai garlaivio virėjo paruoštas žuvis, tik ką pagautas Volgoje. Apie jas kalbėdavo galbūt dėl to, kad vakarienei „Božegraikoje" beveik visada būdavo užsakoma žuvis. Deja, „ne tokia", kokia jis gardžiavosi kelionėje Volga. Per šias vakarienes nebuvo liečiami fakulteto

reikalai, tai buvo visiškas atsipalaidavimas nuo kasdienių darbų ir rūpesčių.

Kitas įdomių atsiminimų pasakotojas buvo prof. L. Karsavinas. Neužmiršdavo per šias vakarienes ką nors pridurti iš prancūzų literatūros prof. V. Dubas, ir beveik niekad neprabildavo visada filosofiškai susimąstęs prof. V. Sezemanas. Pobūvių kasininku nuolat būdavo prof. P. Skardžius.

Kartą prieš pertrauką tarp paskaitų į profesoriumą įėjo V. Krėvė labai susijaudinęs. Profesoriume buvau tik aš, ir V. Krėvė kreipėsi į mane:

— Nežinau, kas su manimi darosi: per paskaitą užmiršau, apie kokį autorių kalbu, ir tiktai dabar prisiminiau, kad paskaita buvo apie Lermontovo kūrybą. Nei iš šio, nei iš to paskaitą turėjau nutraukti, nebaigęs sakinio.

Didžiuosiuose universiteto rūmuose atskirą patalpą turėjo tautosakos komisija, kuriai vadovavo V. Krėvė, o sekretoriavo rašytojas Petras Vaičiūnas. Retkarčiais užeidavau į tą kambarį aplankyti P. Vaičiūno, kaip ir aš, lankiusio ir baigusio pirmąjį „universitetą“— Veprių liaudies mokyklą. Tat abu turėjome bendrų prisiminimų. Kai patalpoje būdavo V. Krėvė, P. Vaičiūnas reikšmingai akimis parodydavo man į jį. Atseit pašalinėms kalboms nėra laiko, ir kibdavo į tautosakos tvarkymą. Nesuprasdavau, ar tai jis darydavo iš baimės prieš V. Krėvę, ar iš pagarbos jo orumui. Žodžiu, jei neturi reikalų su tautosaka — išeik. Ir išeidavau, nes ir V. Krėvė imdavo sklaidyti tautosaka išmargintus lapus.

Hitlerinės okupacijos metu buvo priverstas slapstytis ir V. Krėvė. Tuo laiku jis gyveno Panemunėje, inžinieriaus Mošinskio name. Kai per jo gerą pažįstamą pareiškiau norą rašytoją ten aplankyti, buvau įspėtas, kad to nedaryčiau, nes V. Krėvė vengiąs dažnesnių susitikimų su pažįstamais.

Kaunas, 1979 *P. Galaunė*

* * *

Žvilgsniu neaprėpsi milžino iš arti. Norint pamatyti jį visu ūgiu, reikalinga perspektyva. Žiūrėdamas iš arti, kartais nesuvoki visos įžymaus žmogaus didybės, ypač kai esi labai jaunas, beveik vaikas, ir negali suprasti ne tik jo idėjų ir minčių, bet ir daugelio jo žodžių. Ir vis dėlto atminty įstringa jo bruožai, įsimena su juo susiję vaizdeliai, o ir tai gali būti naudinga, kuriant stambų to asmens portretą. Tad ir ryžausi užfiksuoti tuos trupinius, kurie išliko iš tolimo laikotarpio, kai turėdavau kartais progą matyti Vincą Krėvę-Mickevičių šeimos tarpe, namų aplinkoj.

Pirmą kartą pamačiau V. Krėvę 1926 ar 1927 metais, būdamas II klasės mokinys. Mokiausi kartu su jo vienturte dukra Onute Kauno vokiečių realinėje mokykloje. Ši gimnazija buvo laikoma viena geriausių Kaune. Joje mokėsi toli gražu ne tik vokiečiai, bet kone pusę mokinių sudarė lietuviai, žydai, rusai ir kt. Ypač noriai siųsdavo į šią mokyklą savo vaikus inteligentija. Onutė mokėsi gerai, buvo gabi ir gyva mergaitė, su sveiku humoro jausmu. Susidraugavome ir dažnai bendraudavome per visus mokymosi metus. Pasitaikydavo, kad kartu mokydavomės pamokas, rengdavomės egzaminams. Tad nuo mažens tekdavo gana dažnai buvoti V. Krėvės namuose. Gyveno jie tuomet Kipro Petrausko namuose (K. Petrausko g. 31) Vydūno alėjos kampe, vėliau mažame mediniame namelyje Laisvės alėjoje prie pat Vytauto kalno, paskui grįžo į Vydūno alėją už Gėlių ir Minties rato, priešais Ąžuolyną. Visi tie butai buvo kuklūs, krosnimis kūrenami, su nedideliais jaukiais kambariukais. Pastovios gyvenamosios vietos, tuo labiau nuosavų namų Krėvės neturėjo. Tie namai, kuriuose jie nuomodavosi butus, buvo daugiausia mediniai, nežymūs, ne miesto centre, kur stengdavosi apsigyventi tuometinė „ponija". Apskritai V. Krėvė gyveno gana kukliai. Pagal savo padėtį būtų galėjęs gyventi prabangiau. Vis dėlto V. Krėvė buvo profesorius, universiteto dekanas, gerbiamas ir plačiai žinomas rašytojas. Tokio masto žmonės anuomet gyveno kur kas prašmatniau, tačiau tam, matyt, reikėjo ir apsukrumo, mokėjimo kalti pinigą. V. Krėvei tai buvo visiškai svetima. Asmeniniame gyvenime jis buvo nereiklus, nuo buities nutolęs žmogus. Jam rūpėjo mokslo, literatūros ir kultūros problemos.

V. Krėvė buvo gana mažo ūgio, maždaug metro ir 60 cm, bet kresnas, raukšlėtu veidu, dažniausiai orių, lėtų judesių. Ir kalbėdavo paprastai lėtokai, bet svariai, įtikinamai, ramiai. Ginčydamasis užsidegdavo, balso tembras paaštrėdavo. Pakitusiu balsu, energingu, lyg kapojančiu orą rankos judesiu stengdavosi pabrėžti, įtvirtinti savo nuomonę. Kartu mėgo humorą ir galėjo kaip vaikas prapliupti juoku, užkrėsdamas kitus. Pralinksmėjęs darydavosi judresnis, gyvesnis.

Mes, dar būdami maži, jausdavome kažkokią ypatingą pagarbą jam, gal tik pasąmonėje suvokdami, kad tai didelė asmenybė, ne eilinis žmogus. Žaisdami ar mokydamiesi gretimame kambaryje, stengėmės nešūkauti, netriukšmauti, kad nesudrumstume jo ramybės. Bet iš jo paties niekad neišgirsdavome jokio raginimo elgtis tyliai, jokio priekaišto, jei užsimiršę patriukš-

maudavome. Įsigilinęs į savo mintis, į savo darbą, jis gal nelabai ir pastebėdavo vaikų išdykavimą. O dirbo V. Krėvė labai daug. Užeisi dieną ar vakare, jei tik jis namie, vis kažką skaito, rašo. Sėdėdavo paprastai už savo rašomojo staliuko, apkrauto knygomis, žurnalais, įvairiais popieriais. Sėdi susimąstęs, susikaupęs, į nieką nekreipdamas dėmesio. Dažniausiai būdavo labai išsiblaškęs. Sutikai jį gatvėje, universiteto koridoriuje, pasisveikinai, jis mandagiai linktels galvą, tačiau jauti, kad tai automatiškai, o tavęs nepažino, nepagalvojo, su kuo čia pasisveikino. Arba kartais visai neatsako į sveikinimą, eina giliai susimąstęs, žvilgsnis įsmeigtas kažkur į tolį ir visiškai nekreipia dėmesio į aplinką. O ateisi į namus — puikiai tave pažįsta, paklausinės, kaip mokaisi, prisimins, kur mokykloje buvai sušlubavęs, paklaus apie tėvukų sveikatą, perduos jiems linkėjimų.

Būdavo kartais ir kuriozų, kad ir su dukra. Onutė studijavo tuomet filologijos fakultete, kurio dekanas buvo V. Krėvė. Kartą ji susirgusi nelankė kurį laiką paskaitų. Prasidėjo naujas semestras, o semestro pradžioje iki tam tikros datos studentai privalėjo įregistruoti dekanate studijų knygeles. Onutė paprašė, kad tėvas, būdamas dekanate, įregistruotų jos knygelę, tačiau V. Krėvė, žinodamas savo būdą ir, matyt, bijodamas pamesti, liepė jai pačiai atnešti knygelę į dekanatą, kai pasveiks, nors tai ir būtų po termino. Atėjusi po ligos į universitetą, Onutė užsuko į dekanatą ir padavė V. Krėvei knygelę, kad įregistruotų. V. Krėvė, sėdėjęs už stalo ir įsigilinęs į savo darbą, nepakeldamas akių nuo rašto, ėmė priekaištauti: „Jūs, panele, pavėlavote, praleidote terminą. Kodėl iki šiol nesiteikėte prisiregistruoti? Dabar jau per vėlu". Onutė nusijuokė: „Tėveli, tai aš, tu gi žinai, kad sirgau". Krėvė, lyg pabudęs iš miego, pakėlė galvą: „Tai čia tu, Onute!" Išsiėmė štampą, prispaudė prie knygelės ir pasirašė.

Mickevičių namuose būdavau kviečiamas kartu pavalgyti. Sykį susėdome pietauti. Suvalgėme sriubą. Krėvienė išėjo atsinešti antro patiekalo ir užtruko virtuvėje. V. Krėvė taip pat atsikėlė ir, nuėjęs į greta valgomojo buvusį savo kabinetą, ėmė kažką skaityti. Atnešusi mėsą, žmona išdalijo visiems, bet V. Krėvė negrįžo. Kai jį ėmė kviesti prie stalo, nustebęs tarė: „Juk mes jau papietavome!"

Kai į universitetą laikėme stojamuosius egzaminus iš lietuvių kalbos ir literatūros, šalia manęs sėdėjo Onutė Krėvė-Mickevičiūtė, egzaminų komisijos pirmininkas Vincas Krėvė-Mickevičius buvo čia pat salėje, o rašėme temą „Lietuvos kaimas V. Krėvės-Mickevičiaus kūryboje". Juokavome: „Triskart Krėvė".

Mickevičių šeimoje vyravo santarvė. Jo žmona, kilusi iš Kaukazo, silpnai kalbėjo lietuviškai ir tarp savęs jie kalbėdavosi rusiškai. Ji ne tik mylėjo vyrą, bet gerbė ir suprato jo veiklos reikšmę, žinojo, kad tai žmogus, priklausąs ne tik šeimai, bet svarbus ir reikalingas visuomenei. Nors jai, matyt, buvo nelengva, ji gyveno tik jam, labai juo rūpinosi. V. Krėvė būdavo išsiblaškęs, nekreipdavo dėmesio į savo išorę, galėjo išeiti iš namų ir be švarko, ir be kaklaraiščio. Žmona žiūrėdavo, kad jis būtų tvarkingai apsirengęs, laiku pavalgytų, pailsėtų. Ji buvo gera šeimininkė, stengėsi sudaryti namuose jaukią atmosferą.

V. Krėvė labai mylėjo dukrą, rūpindavosi jos mokslu bei išsilavinimu. Pokalbiuose su ja dažnai tekdavo girdėti: „Taip manė tėvelis. Tėvelis sakė taip". Iš to galima spręsti, kad jis rūpinosi dukros pasaulėžiūra, stengėsi ją formuoti. Tačiau visais buitiniais klausimais rūpinosi motina, taip pat ir eiliniais dukros mokslo reikalais. Pasitarti su mokytojais arba į tėvų susirinkimus visada ateidavo mama. V. Krėvės niekada nesu matęs mokykloje. Onutė labai gerbė ir mylėjo tėvą. Kartą, kai buvome IV ar V klasėje, mokytojas, per literatūros pamoką pasakodamas apie vieną V. Krėvės kūrinį, nurodė jo parašymo laiką bei vietą. O. Mickevičiūtė pakilo iš suolo ir užprotestavo, sakydama, kad tuo metu tėvas ten negyvenęs. Prasidėjo ginčas su mokytoju, tvirtinusiu, kad taip esą parašyta vadovėlyje. Tarp tėvo ir dukters buvo dvasinis artumas, jų santykiai buvo paprasti ir draugiški. Paūgėjusi ji, kaip ir motina, ėmė taip pat „prižiūrėti" tėvą: „Tėte, negerai megztuką apsivilkai, duokš pataisysiu". Tai nebūdavo kažkoks įsakinėjimas, o tik draugiškos pastabos.

Atsimenu, V. Krėvė mėgdavo žaisti šachmatais, kartais pakviesdavo žaisti ir mane bei kitus Onutės draugus. Laisvalaikiu jis įdomiai pasakodavo įvairius dalykus ir mus visada stebindavo be galo plati jo erudicija. Jis buvo puikus įvairių tautų literatūros žinovas, domėjosi liaudies kūryba, mėgdavo pasakoti apie vienų ar kitų tautų papročius, liaudies epą, kūrybą, juos palyginti. Ypač mėgo cituoti lietuvių tautosaką. V. Krėvė visada turėjo aiškią savo nuomonę apie įvairius literatūros reiškinius. Galėdavo kalbėti bet kokiais filosofijos, istorijos bei kitų mokslų klausimais. Pokalbiai su juo, be abejo, veikė ir mūsų, jaunųjų, pasaulėžiūrą. Mane visada žavėjo jo nepaprastas humanizmas, tikras internacionalizmas.

Universiteto koridoriuose kartais galima buvo matyti jį vaikštant su studentais, kuriems jis buvo draugiškas, nors ir kiek oficialus santykiuose su jais. Noriai dalyvaudavo studentų organi-

zuojamuose vakaruose, dalydavosi ten su jais mintimis vienu ar kitu opiu klausimu. Studijuodamas universitete, buvau pažangių studentų draugijos „Scientia“ narys. Ši draugija veikė Lietuvos Komunistų partijos įtakoje. Žinojau, kad V. Krėvė tą draugiją globoja, domisi jos veikla ir ją remia.

Apie Tarybų Sąjungą V. Krėvė kalbėdavo su pagarba jos žmonėms, kultūrai, literatūrai. Kelerius metus jis buvo Draugijos TSRS tautų kultūrai pažinti vadovybėje. Ši draugija, be kitos veiklos, organizuodavo paskaitas, tarybinių knygų parodas, surengė ir tarybinio plakato parodą, kuri turėjo didelį pasisekimą ir nemažą agitacinę reikšmę. V. Krėvė buvo puikus rusų ir tarybinės literatūros žinovas. Savo paskaitose dažnai minėdavo tarybinius rašytojus, kultūros veikėjus, mokslininkus, pasakodavo apie tarybinio mokslo laimėjimus.

Kaip žinoma, V. Krėvės politinės pažiūros laikui bėgant keitėsi. Po A. Smetonos įvykdyto valstybės perversmo jis pasipiktino fašistiniu režimu ir, šlykštėdamasis tautininkais ir jų smurtu, visiškai nuo jų nutolo. Nuo ketvirtojo dešimtmečio V. Krėvė vis labiau artėjo prie komunistų ir antroje to dešimtmečio pusėje turėjo ryšių su Lietuvos Komunistų partija.

Atkūrus Tarybų valdžią Lietuvoje 1940 m., man teko kalbėtis su V. Krėve po to, kai buvo paskirtas ministro pirmininko pavaduotoju. Jis buvo gerai nusiteikęs, kupinas planų ir sumanymų.

Hitlerinės okupacijos metais buržuaziniai nacionalistai ir okupantai terorizavo V. Krėvę. Jie grasino sušaudyti jo žmoną, kuri buvusi ne arijų kilmės, grasino kalėjimu ir jam pačiam. Šantažu ir smurtu jie privertė Krėvę pasirašyti antitarybinį pareiškimą, tačiau priversti jį tarnauti hitlerininkams jiems nepavyko. Okupacijos laikotarpiu jo gyvenimas buvo pilnas baimės, netikrumo, ir jis nekantriai laukė fašizmo žlugimo. Suprasdamas savo kaltę dėl išplėšto jėga pareiškimo, V. Krėvė nebedrįso likti Lietuvoje ir pasitraukė į Vakarus. Gyventi toli nuo gimtosios šalies jam buvo neįmanoma.

Esu laimingas, kad likimas buvo suvedęs mane su nepaprastu žmogumi, kuriam esu dėkingas už tai, kad davė man tiek naudingų žinių, padėjo formuoti pasaulėžiūrą, išmokė mylėti gimtąjį kraštą ir jo žmones.

Vilnius, 1980 *D. Gelpernas*

* * *

Su rašytojo V. Krėvės šeima mes artimai bendravome. Jo žmona mažai su kuo Kaune buvo susidraugavusi. Patys artimiausi jos bičiuliai buvo Banevičiai. V. Krėvė, priešingai, Banevičienės tiesiog nepakęsdavo. Ji išdidžiai žiūrėjo į lietuvius, nuolat taukšdavo apie Paryžių, madas, tualetus. Banevičiai sekmadieniais pietaudavo pas Krėves.

Mes vieni kitus dažnai lankydavome. Mano vyras (K. Glinskis 1886—1938) su V. Krėve šnekučiuodavosi apie teatrą, literatūrą, muziką. V. Krėvė buvo labai išsilavinęs, aukštos kultūros žmogus. Su juo be galo buvo įdomu pakalbėti visais klausimais. Jis turėjo ne tik aštrų protą, bet ir gilų jausmą, jautrią širdį. Didis jo privalumas — paprastumas, demokratiškumas. Jis buvo kiekvienam atidus, be jokio poniškumo. Nepamirškime, kaip sparčiai anais laikais dygo Kaune nauji ponai. V. Krėvė negalėdavo pakęsti sumiesčionėjusių, nutolusių nuo savo krašto žmonių.

V. Krėvė gyveno kukliai, jokios prabangos, net pertekliaus jo buityje niekad nepastebėjau. Reikėjo išlaikyti keturių asmenų šeimą, remti žmonos ir savo namiškius. O dirbo tik jis vienas. Butas brangiai kainuodavo.

V. Krėvės šeimos draugų ratelis buvo siauras. Teko pastebėti, kad rašytojo šeimos daugelis šalinosi dėl to, jog reikėjo kalbėti rusiškai. Pavyzdžiui, Sruogos (Balys Sruoga ir Vanda Daugirdaitė-Sruogienė) nemėgo užeidinėti. V. Krėvė samdė žmonai lietuvių kalbos mokytoją, bet ji lietuviškai taip ir neišmoko. V. Krėvė prašydavo, kad, jam girdint, geriau ji lietuviškai nešnekėtų, nes labai rėžiąs ausį toks jo tėvų kalbos darkymas.

V. Krėvė turėjo turtingą biblioteką įvairiomis Europos kalbomis. Jo žmona daug skaitydavo, mėgo knygą. Buvo santūri, nepasakytum, kad rytietė. Rytietišką temperamentą joje sunku buvo pastebėti. Ji man pasakojo, kad kilusi iš mišrios inteligentų šeimos. Motina našlė. Augo trys seserys. Viena sesuo gydytoja. Gyveno Baku. Ji buvusi V. Krėvės mokinė. Smarkiai įsimylėjęs ją. Baigusi gimnaziją ištekėjo. Jai sunku buvo priprasti prie skirtingo klimato, kitų gyvenimo sąlygų. Kurį laiką gydėsi Karlovy Varuose. Buvo pasiėmusi ir dukterį. Ten ilgokai prabuvo, mergaitė ten baigė pradžios mokyklą.

Labai sunkios dienos buvo V. Krėvei ir jo žmonai hitlerinės okupacijos metais. Reikėjo slapstytis. Kurį laiką gyveno pas mane.

V. Krėvė labai sielojosi dėl savo dukters nelaimingų vedybų. Su pirmuoju neilgai pagyvenusi, turėjo išsiskirti. Antrosios ve-

dybos taip pat neatnešė laimės. Duktė Anusė buvo gabi, išsilavinusi, mokėjo kalbų. Labai panaši į savo tėvą. V. Krėvė žiūrėjo į vedybas rimtai. Norėjo, kad duktė pati pagal savo širdies balsą apsispręstų.

V. Krėvė buvo aistringas gamtos mėgėjas. Eidavo pasivaikščioti į Mickevičiaus slėnį. Kai mes pasistatėme Aleksote namą, V. Krėvė sakydavo nenorįs eiti namo, o vaikščiotų ir vaikščiotų Aleksoto kalnais, žiūrėtų į Nemuno tėkmę, į Kauno žiburius. Reikia pastebėti, kad nuo mūsų namo atsiveria iš tiesų puikus vaizdas. Rašytojas giliai jusdavo gamtos grožį, sugebėjo kaip menininkas gamtą suvokti, susimąstyti. Prisimenu, vieną kartą nušvitusiu veidu prasitarė: „Gamta ir gyvenimas — tai didieji veikalai, tai kūrybos šaltiniai".

Tiesa, patiko jam ir Palanga, Baltija. Tik nemėgo miesčioniškos aplinkos.

Kaunas, 1963.X.19

O. Glinskienė
Užrašė *M. Grigaitytė*

* * *

Pažintis su rašytoju paprastai prasideda vaikystėje ir yra netiesioginė — per rašytojo kūrybą. Rengdamasis gimnazijon, lietuvių kalbos mokiausi iš Petro Klimo „Skaitymų". Iš juose skaitytų dalykų man įstrigo į atmintį legenda „Indas, kuriame karalius laiko geriausiąjį savo vyną". Tada ne ką nusimaniau apie autorius, bet V. Krėvės vardas ir dabar tebestovi akyse.

Mokydamasis Žeimelio progimnazijoje, perskaičiau be atrankos daug lietuvių literatūros kūrinių. Labiausiai patiko V. Krėvės „Dainavos šalies senų žmonių padavimai" su savotiškomis, kaip man tada atrodė, A. Galdiko iliustracijomis. Nei tada, nei vėliau realistiniai V. Krėvės apsakymai nedarė tokio įspūdžio, kaip istoriniai-romantiniai kūriniai. Biržų gimnazijoje perskaičiau seną, bene 1913 m. Vilniuje „Vilties" išleistą „Šarūną". Jis irgi atitiko mano romantinius polėkius. Kitų V. Krėvės kūrinių skaitymas buvo jau susijęs su sąmoningu noru geriau pažinti jo kūrybą ir apskritai lietuvių literatūrą.

Biržų gimnazijoje skaičiau daug kalbotyros dalykų: K. Būgos tyrinėjimus ir rezencijas, J. Jablonskio taisymus „Švietimo darbe", aktualiomis temomis A. Vireliūno straipsnius. Aptikau V. Krėvės redaguojamą universiteto leidinį „Tauta ir žodis", jame spausdinamus tautosakos rinkinius, studijas, perskaičiau

„Lietuvių tautoje“ J. Basanavičiaus straipsnius apie levą lietuvių pasakose. Pradėjau rinkti tautosaką. Niekas nebuvo pamokęs, kaip reikia ją užrašinėti. Pririnkęs pluoštą dainų, nusiunčiau „Tautos ir žodžio“ redakcijai. Kartu paprašiau, jei galima, atsiųsti man tą leidinį. Vieną gražią dieną, pažvelgęs į gimnazijos mokiniams atsiųstų laiškų dėžutę, randu man adresuotą atvirlaiškį su V. Krėvės parašu. Rašė, kad „Tautą ir žodį“ galėsiąs išsiųsti tik tada, kai būsiančios išspausdintos mano surinktos liaudies dainos — vietoj honoraro. Bet mane jaudino ne atvirlaiškio turinys, o faktas, kad garsus rašytojas ir mokslininkas rado laiko savo ranka parašyti kažkokiam periferijos gimnazistui atsakymą į jo paiką norą. Tą laiškelį ir dabar tebeturiu.

1928 m. įstojau į Lietuvos universitetą (taip tada vadinosi Kauno universitetas) studijuoti pedagogikos ir psichologijos. Koridorium dažnai praeidavo humanitarinių mokslų fakulteto dekanas V. Krėvė. Jo paskaitų neklausiau, bet kiti studentai mane „švietė“ apie savo profesorių, o universiteto raštinės pažįstami tarnautojai studentai — apie jį kaip dekaną.

Pradėjęs dirbti 1940 m. Vilniaus universitete, atsitiktinėmis progomis susitikdavau su V. Krėve, bet ryškesnių epizodų atminty neišliko. 1940 m. rudenį buvo atvykęs į universitetą iš Maskvos pedagogikos profesorius Belousovas. V. Krėvė privačiame pokalbyje porino jam apie Vilniaus senumą, senąją architektūrą, apie tai, kad, vaikščiojant po senamiestį, galima užtikti nesudarkytų žavių kiemų. Nuo to laiko Vilniaus architektūrą apžiūrinėju ne tik iš gatvės, iš fasado, bet dažniau įkišu galvą ir į senus kiemus.

Užėjus hitlerinei okupacijai, Vilniaus universiteto bibliotekos direktorium buvo paskirtas jaunas lietuvių literatūros istorikas Vincas Maciūnas, nes ankstesnis direktorius prof. Vaclovas Biržiška dėl blogo transporto ir kitų aplinkybių nebegalėjo važinėti iš Kauno tų pareigų eiti. Kartą, kai buvau kažkokiu reikalu bibliotekoje, atėjo V. Krėvė. Toliau buvo dalijamasi įvairiais įspūdžiais ir aptariamos ypatingos to meto darbo sąlygos. V. Krėvė apibarė V. Maciūną: „Jaunas esi, galėtum tirti lietuvių literatūrą, o dabar sėdi administracinėse pareigose“. Ta pastaba jis pripažino ir V. Maciūno mokslinį darbą, ir drauge ragino sunkiomis karo meto sąlygomis plėtoti mokslą.

Prisimenu dar vieną epizodą iš okupacijos laikotarpio. 1943 m. universitetas buvo uždarytas, keli profesoriai (B. Sruoga, V. Jurgutis) išgabenti į Štuthofo koncentracijos stovyklą. V. Krėvės nesuėmė, nerado namie. Turėjo slapstytis. Kartą, nuvykęs į Kau-

ną, užėjau pas Mariją Nemeikšaitę, vaikų darželių organizatorę, dirbusią Raudonajame kryžiuje, mokėjusią suteikti pagalbą jos reikalingiems. Čia radau V. Krėvę. Kažkas turėjo atvažiuoti ir išvežti jį į Suvalkiją, kad tenai pagyventų, kol bent kiek aprims okupantų siautėjimas. Besišnekučiuojant pradėjau kalbą apie rašytojo kūrybos procesą, priminiau „Raganių", tikėdamasis išgirsti autentiškų kūrėjo liudijimų. Bet aiškinimas buvo paprastas: „Reikia daug dirbti. „Raganių" perrašiau gal kokius penkis kartus". Ir tuojau pat kritikavo jaunus rašytojus ir jų kūrybą: mažai rūpinąsi kūrinio tobulinimu ir vos parašę atiduodą spausdinti.

1940 m. tarybinė vyriausybė įsteigė LTSR Mokslų Akademiją. Pirmasis jos prezidentas buvo V. Krėvė.

Vilnius, 1979.V.14 *A. Gučas*

* * *

Kai pamačiau V. Krėvę, negalėjau patikėti, kad tai žymus mūsų rašytojas. Jau buvau skaičiusi jo kūrinių. Tiesa, Bliūdžiuvienė mums nesakė, kas čia per dėdė atvažiavo. Toks mažas senučiukas, suvargęs, sunykęs, drabužiai ir baltiniai — prasti. Tik keisti man atrodė jo batai — su aukštokais kulnais, visai kitoki negu paprastai vyrų. Žiemą trumpus kailinukus nešiojo.

Mudvi su Gražina, Bliūdžių dukterim, greit supratom, kas čia per dėdė. Jam buvo paskirtas atskiras kambarys. Iš pradžių šeimininkė patarė jam kloti lovą. Beklodamos po pagalve radom pundą rankraščių, rašytų juodu pieštuku. Mes paskaitydavom. Buvo rašyta apie kaimą, turtingus ir darbininkus. Gražina atkreipė mano dėmesį, kad čia rašoma apie valstietę, mergaitę basomis kojomis. Sako, tau patiks. Mudvi ieškojom tokių puslapių, kur būtų rašoma apie meilę. Ilgiau skaityti bijojom, kad neužtiktų. Be to, šeimininkė man sakė, kad neliesčiau jo popierių.

Gal rašytojas suprato, todėl man paaiškino, kad kiekvienas žmogus privaląs pats apsitarnauti. Tik ligoniai ir seni ar nebepajėgūs turi teisę naudotis kitų žmonių patarnavimu.

Lovos daugiau neklodavau. Pats susitvarkydavo. Tik grindis išplaudavau, dulkes nušluostydavau, kai rašytojas išeidavo pusryčių ar pasivaikščiot.

Rašytojas ragino mane mokytis. Apgailestavo, kad mano tėvų ūkelis buvo parduotas iš varžytynių. Pasakojo, koks sunkus rašytojo darbas. Jis negalįs kaip kiti žmonės dirbti tada, kada nori. Kartais nesą minčių, o kartais ir naktį atsibudus, ateinanti gera

mintis, vaizdas. Visada reikia turėti po ranka plunksną ir popieriaus.

Atvažiuodavo svečių iš Kauno, dažnai Mažyliai. Iš Marijampolės Bukaveckai, Bielskus, mokyt. Barkauskas ir kt.

Bliūdžiai turėjo didelę biblioteką. V. Krėvė daug skaitydavo. Bet daugiausia — rašė ir rašė. Viešai su savo rašymu nesirodė.

Salone buvo radijas. Vakarais abu su šeimininku klausydavo. Po to politikuodavo, ginčydavosi. Sėdi V. Krėvė ant laiptų, vedančių ant aukšto, papsi pypkutę ir ginčijasi su Bliūdžium. Mane labiausiai stebino jo karšti ginčai su šeimininku. Rašytojas kartais pyksta, karščiuojasi, ginčijasi, nė trupučio nenusileidžia. Bliūdžius buvo Marijampolės ligoninės vedėjas. Namie pabūdavo tik sekmadieniais, o darbo dienomis — vakarais ar pietų parvažiavęs.

Valgydavo visa šeima kartu. Rašytojas labai mėgo kaimišką duoną, saldų ir rūgštų pieną su karštom bulvėm, sūrį, varškę, grietinę. Galvoju sau, valgo jų duoną, o ginčijasi, kartais net pakeltu tonu su šeimininku kalba. V. Krėvė daugiausia gynė darbininkus, jų teises. Jis sakydavo, kad darbininkai savo darbu krauną savininkams turtus. Patys mažai ką uždirbą, negalį nei dorai apsirengti, nei išmaitinti savo vaikų. Ateidavo vienas biedniokas, pavarde Kostas Abraitis, labai prastai apsirengęs. V. Krėvė visada Bliūdžiui jį rodydavo ir sakydavo: „Štai tau išnaudojimo pavyzdys. Ką žmogus turi, dirbdamas ūkininkui?“ V. Krėvė stodavo už tuos, kas dirba, tad jie ir turį gerai gyventi.

V. Krėvė pasikalbėdavo su mano tėvu, su kitais kumečiais. Vakarais jis išeidavo iš kambario į kiemą ar į sodą pasivaikščiot. Mylėjo žmones, bendravo su paprastais darbo varguoliais.

Atvažiavo 1943 metų rudenį, dar buvo šiltos, gražios dienos. Svečiavosi iki kitų metų ankstyvo pavasario. Žinoma, mums niekas nieko neaiškino. Kaip atvažiavo, taip ir išvažiavo niekam nieko nesakęs.

Vokiečiai retai užsukdavo. Jei sustodavo, tai tik vandens prie šulinio.

1972.VI.26

A. Zorskaitė-Karčiauskienė
Užrašė *M. Grigaitytė*

* * *

Visiems lietuvių literatūrą skaitantiems buvo žinomas vienas V. Krėvės, šio stambaus rašytojo, žavumas, o sykiu ir trūkumas — tai tasai flegmatiškas „pasakoriškumas“. Kartą bendrojo litera-

tūros kurso paskaitoje profesorius įsižaidė, bešnekėdamas apie Puškino „Eugenijų Oneginą“, ir įsileidęs, flegmatišku pasakoriaus Lapino tonu pacitavo iš poemos eilutes — dvi, tris, keturias, paskui aštuonias, paskui... šešiolika, dvidešimt keturias... Akademinė valanda baigėsi; ėjo antroji akademinė valanda... Mus nustebino talpi profesoriaus atmintis. Kada švelniai šypsodamosi ir prasižiojusi klausėsi visa auditorija, tai, atitinkamai išdykėliškai šypsodamasis, dūzgeno vis toliau ir pats V. Krėvė... Buvo žavu girdėti ir matyti, kai šitaip ne per balsiai, ne per sparčiai, o betgi vilnelė paskui vilnelę, sruviai ir nesutrikdomai, teka ir teka neišsemiamo šaltinio vandenys. Šitas flegmatiškas pasakoriškumas (dažniausiai su atvira, tačiau nuosaikia šypsenėle) dažė jo paskaitas, kaip ir jo veikalus. Juk tai jis davė ritmiką, periodus, tėkmę „Dainavos šalies padavimams“. Bet kaip tik šitas pats flegmatiškas pasakoriškumas sulėtino, apnuobodino „Dainavos šalies padavimus“, ir filosofišką „Pratjekabudą“ (tai jo disertacijos Kijeve tema), ir „Skirgailos“ pradžią, ir ypač keturtomį „Šarūną“. Savo svarumu „Šarūnas“ visai galėtų susigretinti su „Skirgaila“, jeigu kuri išmintinga ranka gautų teisę ir mokėtų iškupiūruoti šią tragediją taip, kad merginos joje mažiau dainuotų, seniai bajorai mažiau šnekučiuotųsi. Studentai (čia nejuokaujama) retkarčiais linkdavo papravardžiuoti Krėvę Lapinu arba Skerdžium. Tik šituo būdavo reiškiamas ne pasišaipymas, o pagarba, mėgimas ir literato iškalbos pripažinimas.

Paskaitų dekanas turėdavo nedaug, todėl ne tiek paskaitose, kiek koridoriuje ar ties dekanato durimis mes dažnokai matydavome savo apykresnį, žemaūgį dekaną su ryškiau nei paprastai išspinduliuojančiomis raukšlikėmis — nuo akigalių į skruosto viršūnes. Taip, šis mažas ūgis ir tas burnos apipurimas bei akigalių aprukšlėjimas, matyt, nemaža (kol apsiprato) buvo jam įsiskaudėję. Raštų I tome ne be priežasties V. Krėvė sutelkia grupę tragiškų romantinės lyrikos eskizų. Juk dėl mažo ūgio jį iškeldino iš Vilniaus kunigų seminarijos; sakoma, kad ir Baku mieste susirastą žmoną Mariją Oną Rebeką Karak (vedė Vilniuje 1913 m.) Krėvė išsikariavo grasinimu nusišauti.

Tačiau mums, studentams, charakteringiausią V. Krėvės žymę teikė ne jo prigimtis, o jo „civilizacija“. Daugumas tuomet rūkė papirosus; V. Krėvė — tik cigaretes, kurias įsistatydavo į miniatiūrinę pypkelę. Cigaretė vingurte išvingurdavo dūmą ties veidu taip, kad akigalių aprukšlėjimas dabar tuo labiau derėjo į visą gymio kompleksą.

Atminkime Šarūno tragediją: prigimties nuskaustas Balyno kunigaikštis savo kovoje dėl būvio negalėjo atsiremti nei į tur-

tinį, nei į prigimtinį paveldėjimą. Todėl jo ambicingoje prigimtyje, maža užduotim tenkintis nenorinčioje, tuo stipriau išsikristalizuoja vidinė jėga, atkaklus charakteris. Šis charakteris — kad ir prieš visų žmonių bei dievų valią — duos jam valdžią, tinkamą vietą žmonių tarpe ir moterį, ilgainiui ir įtikinamą minties pranašumą. Tvirtinimas, kad „Raganiuje" (taigi ir „Skirgailoje" bei „Šarūne") esą atsispindįs ir realus V. Krėvės tėvo (nesimpatiškai veržlaus naujovininko) charakteris, matyt, savo ruožtu yra pagrįstas. H. Ibsenas 1870.X.28 rašė: „Viskas, ką tik aš kūrybiškai esu atkūręs, turi savo pradžią mano nusiteikimuose arba išgyventuose buities momentuose; aš niekad nesu rašęs nieko vien dėl to, kad, kaip sakoma, „užkritau ant gero siužeto"... Manau, kad taip galėtų pasakyti daugelis rimtų rašytojų, V. Krėvę įskaitant. V. Krėvė,— jei mes čia teisinga kryptimi galvojame,— bus pirmas didelis lietuvių rašytojas, kuris savo kūryboje (ypač „Šarūne") iki majestotiškos padidino savo vidinę dramą, kontūrais slypėjusią biografijoje. Beliko sulieti tai su giliai prasmingu istoriniu siužetu. Kiekvienam rašytojui būtų net labai sunku nė jokiame rimtesniame savo kūrinyje niekaip neatspindėti nuosavo skausmo, visa pasaulio literatūra, kad ir nevienodai, visada atspindi ir autoriaus būsenas. Šarūnas — visos Dainavos vienytojas, Šarūnas — maištininkas prieš dievus ir konservatorius, Šarūnas — Voverės grobikas... Na ką gi, juk V. Krėvė-Mickevičius savo darbais iš tikrųjų yra stovėjęs ir prieš dievus, ir prieš senovininkus.

Prisimenu J. Herbačiausko kadais spaudoje pasakytą sentenciją: atsargiai, girdi, su šitais V. Krėvės „Šarūnais", neaiškius dalykus (bene diktatoriškus?) jis čia tautai siūlinėjąs. Prisimenu ir labai įžvalgią J. Lindės-Dobilo nuomonę: nei „Šarūnas", nei „Skirgaila" nesą, girdi, vien istorinės dramos — po istoriniu apdangalu čia analizuojamos šiuolaikinės revoliucinės situacijos, šiuolaikinių revoliucingų lūžių painatis ir sunkumai, taigi šios tragedijos kalbančios bent jau tiek pat apie mūsų laikus, kiek ir apie gūdžią senovę.

Toksai tad tegul bus šis platus įvadas į trumputį „anekdotą", kurį man pačiam padovanojo V. Krėvė per eilinį egzaminavimą. Sėdžiu pirmame auditorijos suole. B. Sruoga šalia, V. Krėvė priešais, abu kėdes glaudžiai prisistūmę prie mano suolo. V. Krėvė savo rupaus paviršiaus plaštaką kniūbsčią patiesia ant mano suolo. Mirkčioja akys, rukšnojasi paakiai, dūmija pypkelėje cigaretė.

V. Krėvė: Ibsenas.— Pasakok.

Studentas (ilgai ilgai tyli).

Dar pirmakursis būdamas, aš jau buvau paaukojęs visą saulėtą vasarą tam, kad iš vokiečių kalbos išsiverščiau H. Ibseno „Laukinę antį". Mano kambarėlyje jo raštai vokiečių kalba. Ant sienos kabo mano paties anglimi pieštas jo portretas. Bičiulis (drauge su manimi „pjūvininku" daręsis, drauge augęs) nerimauja, kad neturi kuo išpirkti iš Pustapedskio Vilkaviškyje jau išspausdintą savo studijėlę apie H. Ibseną. Iš H. Ibseno per eilę metų aš daug ko mokiausi: ir santykiavimo su visuomene, ir charakterio, ir meninio mąstymo, net kantrybės, net susitelkimo, askezės. Iš vienos pusės, kokia laimė egzaminuotis iš savo „Virgilijaus"; o iš antros pusės, tikra nelaimė — tokia, kaip gavus temą „Žemė", „Oras", „Kova", „Gyvenimas"... Ką būtent dabar aš turiu papasakoti apie H. Ibseną?.. Tyliu... Profesorius prisitraukia mano studijų knygelę ir, jokių tolimesnių kalbų su manimi netęsdamas, paniekinamu veidu rašo žodį „nepatenkinamai".

Studentas (surikdamas): Ką jūs darote?!

V. Krėvė (patylom): O tai ką?

Studentas: Aš žinau apie Ibseną tiek, kad nežinau, ką būtent aš turiu jums pasakoti apie Ibseną!

V. Krėvė (iš arti išplėstom akim žiūrėdamas į studentą): Ar tikrai? Nemeluoji?

Studentas: Profesoriau?!

Dekanas parašė man „labai gerai", ir taip atsiskaičiau visai neegzaminuotas: tokia buvo padėka man už tai, kad mėgstu tą, ką mėgsta jis.

Prie H. Ibseno kalba grįžo dar vieną kartą. Kai aš buvau beužsispiriąs diplominiam darbui pasirinkti jo „Rytų pasakas", profesorius iškart įkalbinėjo mane nesiimti tokios (sykiu per mažos, sykiu per didelės) temos. Paskui, lyg ir pasidavęs, tai koridorium pavaikščiodamas, tai tuščioje auditorijoje pastoviniuodamas, per kelis kartus ėmė man aiškinti „Rytų pasakų" genezę. Pasakojo apie tuos laikus, kai jis (daug platesniu mastu negu „Rytų pasakoms" reikėjo) buvo įsitraukęs į Senųjų Rytų studijas Pakaukazėje ir anksčiau.

Kartą kaip studentas (su palydove studente, su bilietu į studentų vakarą ir aukų lapu rankose) visai trumpai pabuvojau ir jo pastogėje. Rašytojo žmona man pasirodė esanti ne tik tamsbruvė ir nedidutė, bet tuo momentu ir kažkokia melancholiška, apnykusi, striukakalbė ir net sūroka. Žinoma, pinigų atėjau... Pats profesorius, aukodamas už bilietą, ėmė irzliai reikšti nepasitenkinimą, kad studentai esą per daug įpratę landžioti po

savo profesorių butus su visokiais aukų lapais lyg pas kokius milijonierius. Iš tikrųjų taip ir yra buvę. Gavau savo penklitį ir išėjau iš namų Vydūno alėjos gale.

Taip. Mano labai menki kontaktai su V. Krėve buvo tik studentiški. Tačiau ir iš studentiškos pozicijos turėjome daug progų detaliai įsižiūrėti į savo profesorių. Žinojome net, kad jis gali būti ne tik prisimerkęs ir besišypsąs: galėjo jis būt ir nervingas, dirglus, ironiškas, mokėjo būti net ir ambicingas kertukas.

Buvo metas, kai skerdžiaus Lapino ir bedievio Vainoro portretai (kaip iš dalies ir I. Šeiniaus „Kuprelis") nustelbdavo jaunam žmogui daug ką kita. Dvainio bėdos, kaip ir moralinės Marcelės klajonės, auklėjo ne tik meniškai, bet ir idėjiškai bei psichologiškai. Ligi pat dabar V. Krėvės „Silkes" tebelaikau įdomiausiu jo apsakymu, kurį ne vieną kartą esu pats skaitęs pamokose savo mokiniams. V. Krėvė, neišgąsdindamas ir meniškumo nepažeisdamas, įtraukdavo į „pažanginančią" problematiką be triukšmo, „šnekorėliškai". Būdamas toli nuo „estetizmo", jis buvo estetas; būdamas toli nuo didaktizmo, mene jis buvo pedagogas — rašė tarsi pagal J. V. Getės (1825.XI.29 laiškas) receptą: „Kiekviena kūryba turi būti pamokoma, bet nepastebimai, ji turi paakinti žmogų tam, į ką verta pasimokant atkreipti dėmesį; tik pamokymą jis turi pasiimti pats — taip, kaip ir iš gyvenimo".

Paliekant čia nuošalyje kai kuriuos paskutinius mažus jo darbelius (juose jaučiama žalumo, tulžingo sarkazmo), V. Krėvė skatino žmogų „lipti iš čebato aulo" labai išmintingai, neversdamas literatūros „teologijos tarnaite". Tolerantiškai pažanginti — tai didelis mokslas ir menas. Šį meną pasiekti padėjo jam ir tai, kad problemas, dėl kurių kartais šiurkščiai kaujamasi prekyvietėse ir tarpvartėse, jis iškėlė ne tik į psichologines-filosofines aukštumas, bet ir pateikė visiems suprantama forma. Jis mėgo tas tolerancijos formas, kai skaitytojas jaučia, kad jam paliekama teisė diskutuoti su autorium, bet vis dėlto įsitraukia į autoriaus preferacijas. Šią tolerancijos rūšį, beje, šiurpiausiai žudė ir tie smurtininkai, kurie kėsinosi į V. Krėvės žmonos gyvybę, statė pavojun paties V. Krėvės galvą — vertė jį (kaip kadais Tarasą Bulbą) šieno vežimaityje sprukti iš Vilniaus miesto. Naktimis esesininkų pavežiotas, pareiškimą padaręs, jau nebeišdrįso liktis Lietuvoje, nors ir kaip slopu jam buvo gyventi ir mirti ne namie.

„Svetur mes valgėme karčią duoną... Daugelis žmonių žudėsi. Nežinau, ar jūs jaučiate su tokiu pat veriančiu skausmu, kas tai yra tėvynė, savoji saulė virš pastogės" (A. Tolstojaus

1922 m. laiškas iš emigracijos). Tikriausiai ir V. Krėvė (ir ne jis vienas) būtų galėjęs pasirašyti po šitokia emigranto išpažintimi, pagaliau A. Tolstojų parvedusia namo.

Kaunas, 1972 *V. Katilius*

* * *

1924—1943 m. dirbau „Sakalo" leidykloje. Mūsų leidykla mažai teišleido V. Krėvės kūrinių — tiktai „Likimo kelius". Su V. Krėve retai tekdavo susitikti. Nedaug su juo ir reikalų turėjau. Asmeniškai, žinoma, rašytoją pažinojau, tačiau negalėčiau konkrečiau, išsamiau jo charakterizuoti.

Buvo reiklus žmogus. Reikalaudavo, kad užduotys būtų atliekamos punktualiai, tvarkingai, kruopščiai. Jeigu ko nors netesėdavome, pavyzdžiui, jeigu nesutvarkydavome laiku korektūros, jis kategoriškai pabrėždavo: „Kad būtų padaryta".

Okupacijos metais, kai universitetą uždarė, V. Krėvė, matyt, pritrūko lėšų pragyvenimui. Atsimenu, kartą atvyko į leidyklą V. Krėvės žmona, M. Mickevičienė, ir paprašė, ar mes negalėtume ką nors išleisti iš V. Krėvės kūrinių. Susimąsčiau, ką daryti. Juk tais laikais knygų leidimą labai apribojo, nes buvo nepaprastai sunku gauti popieriaus, o cenzūra („Pressestelle") — ypač priekabi. Supratau, kad Krėvėms labiausiai reikalingi pinigai — avansas. Pasitaręs su vyr. redaktoriumi H. Radausku, pasiūliau išleisti V. Krėvės „Šiaudinėje pastogėje". Pasirašėme sutartį ir išmokėjome du tūkstančius markių avanso. Tuoj pat rankraštį pasiuntėme cenzūrai, nes leidimą turėjome gauti iš Rygoje įsikūrusio Reichskomisariato. Su leidimais iš tiesų būdavo daug keblumų. Leidimų ir popieriaus ilgai negaudavome.

Kitą kartą atvažiavusi M. Mickevičienė mane išbarė, kad aš sabotuojąs leidinį. Pagal sutartį „Šiaudinę pastogę" turėjome leisti ne mažesniu kaip dešimties tūkstančių tiražu. Tad autorius turėjo gauti gerokai pinigų, kuriuos turėjome išmokėti, knygą išspausdinus. Kad užtrukome su knygos išleidimu, M. Mickevičienei labai nepatiko, nes ji tvarkė šeimos finansinius reikalus. Kiek supratau, pinigų jie tada vėl buvo pritrūkę.

Traukiantis hitlerininkams, V. Krėvė atvyko į Kauną. Susitikome prie Karo muziejaus. Rašytojas priėjo prie manęs, pasisveikino, pasiteiravo apie darbą, leidybinius reikalus ir nuoširdžiai atsiprašė, kad žmona nekorektiškai pasielgusi, nežinodama tikrosios padėties, mane be reikalo išbarusi. Tai buvo paskutinis pasimatymas su V. Krėve.

Dar norėčiau pažymėti keletą atmintinų štrichų apie šį žmogų. Buvo staigus. Atrodo ramus ramus, bet greitai įsižiebdavo. Išdidumo nesu pastebėjęs. Asmeniškumo, familiarumo taip pat neparodydavo, kalbėdavo švelniu tonu. Leidykloje jo varžydavomės. Atsakydavo tiktai į klausimus, be jokių nereikalingų potekščių.

Esu klausęs jo paskaitų, pasisakymų, kalbų visuomenei. Balsas nebuvo stiprus, rėžiantis, bet pakankamai aiškus. Kalbėdavo sklandžiai. Prisimenu vieną paskaitą apie kaimą kaip „Likimo kelių" tam tikrą alegoriją.

Rašytojas visada paprastai, bet tvarkingai rengdavosi, nebuvo puošeiva, dabita. Ne kartą esu matęs prof. V. Krėvę su prof. B. Sruoga po paskaitų greitai žygiuojančius iš universiteto Laisvės alėja į Konrado kavinę arba į „Metropolį" pasistiprinti kavos puoduku ir pasidalyti Kauno naujienomis. Vienas mažas, kitas didelis. Todėl jų pačių kolegų (rašytojų) buvę praminti Patu ir Patašonu. Spėjama, kad tai buvęs P. Cvirkos draugiškas kalambūras.

Kaunas. 1976.IV.3

A. Kniūkšta

Užrašė *V. Sadauskas*

* * *

V. Krėvė-Mickevičius — labai įdomi, spalvinga asmenybė. Visiems į akis krisdavo jo ūgis, nelengva jį būdavo atskirti nuo studiozų. Anuomet studijuodavo ir subrendę žmonės. Ateidavo laikyti egzaminų tokios damos ir tokie ponai, kad jų neatskirsi nuo profesorių.

Taigi kartą eina profesorius V. Krėvė humanitarinių mokslų fakulteto koridoriumi, pripuola prie jo vienas studiozas ir, palietęs petį, klausia:

— Ei, kolega, gal kartais žinotum, kur čia dekaną Krėvę galima būtų pamatyti?

Šis savo ruožtu teiraujasi:

— O kokį, tamsta kolega, reikalą turi į dekaną?

— Reikėtų gauti parašą už kolokviumą.

Parašas už kolokviumą — parašas už paskaitų lankymą.

— Tai, tamsta kolega, matyti „uoliai" lankei paskaitas, kad dekano nepažįsti. Per visą semestrą neturėjai progos susipažinti su dekanu.

Paskui, kiek pažiūrėjęs į studentą, tarė:

— Na, duokš knygelę — pasirašysiu.

Įsivaizduokite, kaip galėjo jaustis tas vargšelis studentas.

Visus reikalus dekanate tvarkė P. Augustaitis, o V. Krėvė ne per daugiausia rūpinosi kanceliariniais dalykais.

V. Krėvė ypač bičiuliavosi su prof. B. Sruoga. Iš šalies žiūrint, tai du kontrastai: vienas aukštas, tiesus, liesas, o kitas — žemas, apkūnus. Atsimenu, kartą eina abu Laisvės alėja. Šaltoka žiemos diena. B. Sruoga su švarkeliu, pasirišęs savo tradicinę kokardą, trumpomis iki kelių kelnėmis ir ilgomis, taip pat iki kelių vilnonėmis kojinėmis. V. Krėvė įlindęs į ilgą ilgą, iki žemės paltą...

Kaip profesorius, kaip pedagogas V. Krėvė buvo mielas, geras, niekada nekeldavo balso. Buvo labai demokratiškas, be pretenzijų, be pasipūtimo. Jį visą laiką lydėdavo šypsena. Niekada nemačiau jo susiraukusio, blogos nuotaikos.

V. Krėvė mums skaitė užsienio literatūrą. Ateina, būdavo, į auditoriją be jokių užrašų ir pradeda kalbėti. Pasakodavo puikiai. Malonus balso tembras, taisyklinga kalba, vienas iš kito išplaukiantys rišlūs sakiniai visus studentus nuteikdavo gerai. Per jo paskaitas auditorijos nesutalpindavo studentų. Labai mėgdavo į savo pasakojimą įpinti liaudies kūrybos citatų, vadinamų deimančiukais. Kalbos stilius daug kuo priminė „Dainavos šalies senų žmonių padavimų" stilių. Į tautosaką V. Krėvė žiūrėjo romantiko akimis.

Užsienio literatūros paskaitas V. Krėvė skaitydavo be jokio tematinio plano, be jokios apibrėžtos sistemos. Nebuvo tada įprasta pranešti studentams, kokie autoriai, kokie kūriniai bus nagrinėjami, kokios bus keliamos problemos. Ir V. Krėvė skaitydavo, kas jam patikdavo. Apie vieną rašytoją galėdavo kalbėti keletą valandų, o apie kitą — vos valandą, o kartais pakakdavo užuominos, tik paminėdavo vardą, pasitaikydavo, kad kitą ir visai praleisdavo.

Užsienio literatūros kursą V. Krėvė pradėjo skaityti, rodos, nuo graikų literatūros. Su didžiausiu pasigėrėjimu ir šiluma pasakojo, kokia nuostabi buvusi ta šalis, kokia laiminga graikų tauta. Jis pabrėždavo, kad tokią kilnią, gražią, poetišką graikų tautą išugdė dvasinės gėrybės, taurumas, grožio supratimas. Menas, literatūra, poezija pažadina gyvybingiausias tautos jėgas. Gilus grožio pajautimas, jo supratimas ir teisingas įvertinimas kelia tautos moralę, mokslą, meną. Kiekviena proga profesorius akcentuodavo, kokį vaidmenį žmonijos istorijoje vaidina litera-

tūra. Idealią tautą, anot jo, išugdo kūryba, ieškojimai, o ne ekonominiai santykiai, geografinė padėtis.

Labai mėgo „Odisėją", pabrėždavo jos heroizmą, titaniškas asmenybes. Iškeldavo kūrėjo fantaziją, kuri yra kartu ir liaudies kūrybos šaltinis, išdava. „Iliadai" tokio dėmesio neskyrė. Mėgo jis Homerą, Sofoklį. Su pasigėrėjimu kalbėdavo apie „Prikaltą Prometėją". Nagrinėjant šį kūrinį, jam buvo gera proga demaskuoti despotizmą. Jis teigė, kad ne tik antikos laikais, bet ir dabar esą pasaulinių despotų. Jie panašūs į tuos, kurie išniekino Prometėjo kilniuosius idealus, o vėliau jį pasmerkė kančioms. Charakterizuodamas Prometėją, V. Krėvė pabrėždavo asmenybės vaidmenį žmonijos istorijoje. Sofoklio „Antigonėje" jis iškėlė taurios, kilnios moters vaidmenį visuomenėje. Euripido, rodos, nemėgo. Jam nepatiko despotiškoji Medėja. Vėliau minėjo Dž. Baironą, A. Mickevičių, A. Puškiną, kurie rėmęsi antikinių autorių kūryba.

Visų dažniausiai kartodavo romantizmo kursą. Iš V. Hugo kūrybos jis analizavo tik „Vargdienių" Žaną Valžaną ir Monsinjorą kaip taurias asmenybes, teigdamas, kad tiktai kilniu darbu, tauriu pavyzdžiu galima paveikti žmogų. Visada keldavo tvirtos ir kilnios asmenybės vaidmenį žmonių dvasiniam perauklėjimui.

Beveik visą semestrą V. Krėvė skaitė lenkų romantizmą. Jo mėgstamiausi autoriai — A. Mickevičius, J. Slovackis ir J. Kraševskis. Į padanges kėlė A. Mickevičių, nes jo kūriniuose atsispindėjo galinga Lietuvos praeitis. Visada paskaitas gausiai iliustruodavo citatomis. Kalbėdamas apie romantizmą, apie praeities grožį, taip įsijausdavo, kad šypsodavosi kaip saulutė. Atsimenu, atmintinai padeklamavo A. Mickevičiaus „Odę jaunystei", pabrėždamas kūrinyje prometėjizmo dvasią. Labai mėgo „Vėlines", plačiai pasakodavo apie „Vėlinių" Konradą.

Kartais kandžiai pasisakydavo prieš baudžiavą, prieš ponus. Jo įsitikinimu, tik bajorai ir kunigai pragėrę, praulioję anuomet Lietuvą.

V. Krėvė nemėgo realizmo ir apie realistus mažai kalbėdavo. Kartą užsiminė apie Žemaitę:

— Kas gali patikėti, kad lietuviai valstiečiai tokie jau nevalyvi, kaip jie aprašyti Žemaitės. Kam gi taip šmeižti Lietuvą? Žinoma, buvo šykščių, apsileidusių valstiečių, bet ne visi tokie ir ne tokie jau atstumiantys, kokius ji pavaizdavo.

Nors pats V. Krėvė vaizdavo realistinę aplinką, bet jo herojai romantikai.

Nemėgo V. Krėvė A. Smetonos vyriausybės ir visų smetoninkų. Niekada neidavo pas prezidentą į svečius ar į balius. „Ir

šiandien lietuvių literatūra negali klestėti, nes nėra mūsų vyriausybėje asmenybių, kurios puoselėtų, keltų, globotų tautą ir kūrybą"; „Nėra laisvės, o be jos nėra ir kūrybos, ji neįmanoma". Tai jo mintys, pasakytos per paskaitas.

Per egzaminus V. Krėvė studentams būdavo griežtokas. Reikalaudavo išsamiai apibūdinti romantizmo srovę. Atsimenu, man ruošiantis atsakinėti, prieš mane egzaminuojamą studentą V. Krėvė paklausė:

— Sakyk, tamista, tai kas gi tas romantizmas?

Tas mikt mikt ir pradeda:

— Tai tokia literatūrinė srovė, kurios atstovai idealizuoja senovę. Romantikai užsidaro savy, atsiriboja nuo visuomenės, bėga nuo gyvenimo.

V. Krėvė net pašoko, išgirdęs tokį atsakymą:

— Ale taip jau ir bėga. Tai bėk ir tu.

Praeitis jam, kaip romantikui, buvo brangesnė už dabartį.

— Bloga, sugedusi dabartis,— sakydavo.— Ot praeitis tai buvo...

Tokios buvo jo, kaip romantiko, koncepcijos.

Atsimenu, tiktai įėjęs į auditoriją, jis jau pradėdavo šnekėti. Šnekėdamas prieidavo prie katedros ir stovėdamas toliau dėstydavo pradėtą temą. Pasitaikydavo kartais ir nemalonesnių dalykų paminėti per paskaitą. Bet jis niekados nesinervindavo, nesitrankydavo, kaip kad neretai elgdavosi kiti profesoriai. Veido išraiška truputį pasikeisdavo, surimtėdavo, tačiau akys šypsodavo. Skaitydamas jis nesiskeryčiojo, o kalbėdavo ramiai, pasidėjęs ranką ant katedros kraštų.

Būdavo, ateis B. Sruoga į auditoriją, įsikniaubs į užrašus ir nepakels galvos iki skambučio. Iš už antakių niekada nepamatysi jo akių. V. Krėvė beveik niekada užrašų neturėdavo. Arba, būdavo, prof. M. Biržiška tikrina, žiūri, kas atėjęs ir ko nėra, dairosi po auditoriją. V. Krėvė nematydavo, ar jo kas klauso, ar neklauso. Atrodo, stebėtų studentus, pasidairytų po auditoriją, bet ne — tiesiog kalba, žiūrėdamas kažkur virš galvų, varo, ir viskas.

V. Krėvė rūpinosi studentų gyvenimo bei mokslo sąlygų gerinimu, stipendijų didinimu. Kai 1928 m. įstojau į universitetą, humanitarinių mokslų fakultetas buvo senuosiuose rūmuose (dabartinėje S. Nėries gatvėje). Patalpos nedidelės, o įstaigų ir fakultetų — daug, todėl kamšatis buvo nežmoniška. Atsimenu, prof. I. Jonynas skaitė paskaitą. Įeina V. Krėvė, o mes visi sausakimšai susigrūdę auditorijoje: vieni sėdi suoluose, kiti ant pa-

langių, stovi pasieniais, visas būrys studiozų aplipę katedrą, net prof. I. Jonyno nematyti, tik girdėti jo prislopintas balsas.

Pažiūrėjo V. Krėvė, palingavo galva ir sako:

— Į ką čia panašu! Argi jūs ką nors įmanote užsirašyti?

Kiek patylėjęs pridūrė:

— Reikia ką nors sugalvoti, vyrai, ką nors daryti.

Tie žodžiai paskatino studentus „daryti". Kitą dieną jie prisinešė kopėčių, atrėmė jas prie auditorijos langų iš gatvės pusės. Vieni susikorė ant tų kopėčių, kiti susėdo ant paradinių laiptų ir „klauso" paskaitų. Aš tame spektaklyje nedalyvavau, bet entuziastų netrūko.

Apie tai tikriausiai kas nors pranešė V. Krėvei. Atėjo jis ir nustebo:

— Kas čia dabar?

Po kelių dienų spaudoje pasirodė straipsnių, reikalaujančių pagerinti studentų mokymosi sąlygas: „Koks gi gali būti darbas ir mokymasis, jei ant kopėčių sulipus tenka klausyti paskaitų?"

Ir po kiek laiko universitetui buvo duoti dar vieni rūmai — Valstybinės spaustuvės patalpos. Mano įsitikinimu, šiuo atveju buvo ir V. Krėvė prisidėjęs.

Dar norėčiau pakalbėti apie jį kaip apie pedagogą.

Kai aš pradėjau studijuoti, V. Krėvė dėstė ir rusų kalbą. Bet ne tiek stengėsi išmokyti mus kalbėti rusiškai, ne tiek dėstė kalbos dalykus, kiek keldavo rusų kalbos grožį, lankstumą, siedamas ją su literatūra, cituodamas ištraukas ir teigdamas, kokie nuostabūs kūriniai parašyti rusų kalba. Jis daugiau kalbėdavo apie rusų literatūrą negu apie rusų kalbą. Deklamuodamas A. Puškino, M. Lermontovo eilėraščius, akcentavo kalbos skambumą, pavyzdžiais iliustruodavo savo teiginius.

Pažymiais V. Krėvė nesišvaistydavo. Jei jau gaudavai „keturis", tai labai gerai, o „penkis" net nežinau, ar kam buvo parašęs. Aš taip pat laikiau rusų kalbos egzaminą. Ir nors gerai mokėjau rusų kalbą, laisvai kalbėjau, bet gavau tiktai „keturis".

Jo „arkliukas" buvo ir tautosaka. „Tik tautosakos pagrindu sukurta mūsų literatūra. Tiktai jos pagalba ji išsivystė ir suklestėjo,— sakydavo.— O kas atsiejama nuo tautos tradicijų, nuo dvasinio tautos grožio, dvasinių pradų — visa tai yra dekadansas".

V. Krėvė ir pats rinko, užrašinėjo tautosaką. Užrašinėdavo bei publikuodavo net nešvankius dalykus. Ypač mėgo liaudies padavimus, legendas.

Su liaudies žmogumi V. Krėvė mieliau bendraudavo, kalbėdavosi negu su studentais. Su kaimiečiu visada rasdavo bendrą

kalbą, o su studentais kalbėdavo oficialiu tonu, oficialiu stiliumi. Visada būdavo paprastas, be jokio išdidumo. Susitikęs atidžiai pažiūri permatančiu žvilgsniu ir pradeda kalbą, žinoma, užklaustas. Kalbėdamas žiūri įsmeigęs akis, pakėlęs galvą. Ir paskaitas taip skaitydavo. Ta poza buvo būdinga dėl jo mažo ūgio.

Nemėgdavo jis polemikos kaip kiti. Pavyzdžiui, P. Skardžius, būdavo, ginčijasi, gina savo pozicijas iš paskutiniųjų. V. Krėvė su savo kritikais niekada per daug nesiginčydavo. Nors pats savo straipsniuose nesigailėdavo kritikuojamo objekto. Nesu niekada girdėjęs V. Krėvę kalbant per šventes ar iškilmingomis progomis. Nebuvo puošeiva. Dėvėdavo kuklią eilutę. Paprasta apykaklė, kaklaraištis, kartais gerokai pakrypęs į šoną. Nešiodavo skrybėlę dideliais kraštais.

Toks mano atmintyje išliko profesorius, dekanas V. Krėvė-Mickevičius.

Vilnius, 1976.IV.13

V. Laurynaitis
Užrašė *V. Sadauskas*

* * *

Apie V. Krėvę, kaip rašytoją, sužinojau, dar būdamas Panevėžio vyrų gimnazijos žemesniųjų klasių mokinys. Neturtingose to meto mokyklų bibliotekose niekada neužsigulėdavo jo „Dainavos šalies senų žmonių padavimai", „Šiaudinėj pastogėj", „Sutemose", „Šarūnas" ir kitos knygos, mokinių gaudyte gaudomos. Tuo laiku (1924—1928 m.) literatūros pamokose nedaug buvo skiriama vietos naujajai lietuvių literatūrai. Plačiai buvo nagrinėjama K. Donelaičio, A. Strazdo, M. Valančiaus, A. Baranausko ir kitų senesniųjų rašytojų kūryba, bet V. Krėvei, B. Sruogai ar L. Girai specialiai skirtų pamokų, rodos, nebuvo. Apie V. Krėvę ir jo kūrybą dažnai tekdavo šį bei tą nugirsti, dalyvaujant mokinių literatų būrelyje „Meno kuopa", kuriai vadovavo puikus literatūros mokytojas rašytojas J. Lindė-Dobilas. J. Lindė buvo amžinas „lietuviškos dvasios" ieškotojas rašytojų kūriniuose, o tos senovės romantikos, įvairių tautosakos elementų niekada netrūko V. Krėvės kūryboje.

J. Lindė „Meno kuopos" susirinkimuose ne kartą yra kalbėjęs apie V. Krėvės kūrybą, žavėjęsis jo aprašoma lietuvių senove, o ypač jam tiko rašytojo liaudinė kalba ir stilius. Apie V. Krėvę mokytojas pasakodavo įkvėptai, su jam būdingu patosu ar net sentimentaliai.

Pirmą kartą V. Krėvę teko išvysti 1932 m. rudenį Kauno universitete. Į akis krito gyvos, judrios V. Krėvės akys, kiek pabalęs veidas, aukšta kakta, aukštyn sušukuoti, kiek žilstelėję plaukai.

Įsirašiau ir aš į jo skaitomą visuotinės literatūros kursą. Patiko man V. Krėvės dėstymas. Jis kažkuo priminė mano mėgstamo mokytojo J. Lindės literatūros pamokas: ir vienas, ir kitas kalbėjo neskubėdami, laisvai, nesinaudodami iš anksto paruoštais konspektais, kartais net improvizuodami. Tik V. Krėvė kalbėjo daug sklandžiau, sistemingiau, ko pasigesdavau iš J. Lindės, todėl profesoriaus paskaitas buvo lengva sekti ir užsirašinėti. Savo klausytojus V. Krėvė stebindavo nepaprasta atmintimi. Jis galėdavo ilgiausias ištraukas iš savo mėgstamų rašytojų cituoti atmintinai. Atrodė, kad jis A. Puškino ar M. Lermontovo kūrybą moka ištisai atmintinai. Apie kokį nors triukšmą, kurio pasitaikydavo per kitų profesorių paskaitas, nebuvo nė kalbos. Savo sąmoju, humoro jausmu, įdomiomis digresijomis, visada šviesia nuotaika V. Krėvė tiesiog žavėjo savo klausytojus.

Tuo laiku jau dirbau „Lietuvių kalbos žodyno" redakcijoje, padėjau rinkti J. Jablonskio straipsnius būsimam jo raštų rinkiniui. Buvau susipažinęs su V. Krėvės ir B. Sruogos polemika su kalbininkais ir man buvo įdomu pasekti per paskaitas V. Krėvės kalbą. V. Krėvė kalbėjo su aiškiai jaučiamu dzūkišku akcentu, savo kalbą nuolat paįvairindamas dzūkų tarmės žodžiais ar jų formomis: *būtau, aitau, darytai, ingyti, invairiuosna keliuosna, tan darban, susitikova, nūn, nūnai* ir kt. Įsitikinau, kad V. Krėvė nevengė savo paskaitose tų svetimybių, vertimų ar sakinių konstrukcijų, kurias taisė J. Jablonskis. Pavyzdžiui, jo kalboje dažnai galėjai išgirsti tokius žodžius ar pasakymus, kaip: *obalsis, arši* kova, *atsiekti* tikslą, jis *randasi* kaime, *stato* klausimą, reikalavimus, *daugumoje* atvejų ir kt. V. Krėvė, retkarčiais nukrypdamas nuo temos, vieną kitą piktesnį žodį pasakydavo ir apie „nevykėlius" kalbininkus. Jis ypač nemėgo puristų kalbos taisytojų. S. Dabušio vertimus laikė nevykusiais — norint juos suprasti dar „reikėtų išversti į tikrą liaudies kalbą". Kartą jis juos pavadino „nekemėžnais". To žodžio dar nebuvau girdėjęs ir po paskaitos įsidrąsinau paklausti, ką reiškiąs jo pavartotas žodis „nekemėžnas". Pasiteiravęs, kam man reikalingas tas žodis ir kas toks esu, maloniai paaiškino, kad „nekemėžnas" yra dzūkų tarmės žodis ir reiškia „niekam tikęs, prastas".

V. Krėvė laikėsi tos, visiems gerai žinomos nuomonės, kad „ne kalbininkai, o rašytojai kuria kalbą". Savo polemikoje kai kuriuos kalbininkus buvo net „blusininkais" pavadinęs. Bet iš

to negalima daryti išvados, kad jis „blusininkų" vardą taikė visiems be išimties kalbininkams. Neteko girdėti, kad jis kada nors peikiamu žodžiu būtų paminėjęs K. Būgos ar J. Jablonskio pavardes. Atrodo, jis smerkė tik tuos nevykėlius „kalbininkus" puristus, kurie, nesutardami tarpusavyje, savo kalbos „taisymais" tik klaidino visuomenę ir jam buvo labai įkyrėję. J. Jablonskis pataisė tokius ankstesniuose „Padavimų" leidimuose vartotus žodžius ar pasakymus, kaip: *ravas* — griovys, *ugadėlė* — paramėlė, *ažeras* — ežeras, ar *neužgirs* kur — ar neišgirs kur, *nuoskambiausia* daina — skambių skambiausia daina. Bet netaisė tokių visai įmanomų lietuvių kalbai žodžių, kaip: *sraujas* (gyvas dzūkų žodis!) upelis — sravus upelis, *įsitikėjo* vyrais — pasitikėjo (?) vyrais, tyli ir rami *tvirtuma* — tyli ir rami tvirtovė (?), *saugoja* nuo priepuolių — saugo nuo priepuolių, ar *nesimato* kur toli priešininkų — ar neregėti kur toli priešininkų ir kt. Šie pastarieji taisymai atlikti kažkieno jo Raštų IX tome (1928). Tad ar ne su pagrindu V. Krėvė šnairavo į kai kuriuos kalbininkus ir jais nepasitikėjo? Rašytojams tikrai buvo sunku žinoti, ką reikia taisyti ir kurio kalbininko labiau klausyti.

V. Krėvė, mokslus ėjęs kitomis kalbomis, nemokėjo kaip reikiant lietuvių literatūrinės kalbos ir suprato, kad jam rimta kalbininkų pagalba reikalinga. Ir jis ta pagalba naudojosi. Jo raštų kalba gana graži ir taisyklinga. Juo toliau, tuo ji darėsi geresnė. Kyla klausimas, kas padėjo V. Krėvei gerinti jo raštų kalbą, kas jam teikė kalbinę konsultaciją? Į tai atsakyti šiandien nelengva. Ypač, kad pats V. Krėvė niekur nėra paminėjęs tų jo kalbos taisytojų ar patarėjų pavardžių.

Neabejotinai galima tvirtinti, kad J. Jablonskis yra taisęs kalbą tų „Dainavos šalies senų žmonių padavimų", kurie įėjo į jo redaguotus mokyklinius skaitinius „Vargo mokykla". Tais „Padavimų" taisymais pasinaudota, leidžiant „Raštų" IX tomą. Matyt, kuris nors kalbininkas yra taisęs ir „Skerdžiaus" kalbą, nes reiklusis J. Jablonskis be jokių priekaištų tą kūrinį teikė mokyklų bibliotekoms (žr. *Jablonskis J.* Raštai. V., t. 2, p. 367). Galimas daiktas, kad „Skerdžiaus" kalbą bus taisęs P. Klimas, nes šis apsakymas įėjo į jo redaguotus „Skaitymus" mokyklai. Prof. P. Skardžius, matyt, peržiūrėjo „Šarūno" kalbą (1939 m. leid.), nes I-osios knygos gale yra sudaręs retesnių žodžių žodynėlį ir paaiškinęs kūrinio rašybos pagrindus. Tie pagrindai yra ne kas kita, kaip P. Skardžiaus propaguojama rašyba. Gale žodynėlio parašyta P. Skardžiaus pavardė. Reikia manyti, kad V. Krėvė yra davęs kalbininkams peržiūrėti ir kitus vėliau išėju-

sius savo kūrinius, nes jų kalba visai gera, ne tokia, kaip parašyti kai kurie jo publicistiniai straipsniai „Praduose ir žygiuose“ ir kitur.

Rašant I-ąjį „Lietuvių kalbos žodyno“ tomą, iškilo sutrumpinimų sudarymo reikalas — kuriuos rašytojus įtraukti į sutrumpinimų sąrašą. Nors vyriausiasis žodyno redaktorius J. Balčikonis buvo gerokai susikirtęs spaudoje su V. Krėve dėl J. Kraševskio „Vitolio raudos“ vertimo tinkamumo mokyklai, bet V. Krėvės pavardę neabejodamas įtraukė į žodyno sutrumpinimų sąrašą. V. Krėvės kūrinius jis rimtai vertino ir jų citatomis dažnai žodyne naudojosi. B. Sruogos, V. Mykolaičio-Putino, K. Binkio ir kitų jaunesnių rašytojų kūrinių citatas žymėjo bendru *rš* (=raštai) sutrumpinimu.

Rašytojų polemika su kalbininkais (1925—1926 m.) iškėlė tiek vienų, tiek kitų darbo trūkumus. J. Jablonskis, neneigdamas pagrindinės V. Krėvės minties, kad „ne kalbininkai, o rašytojai kuria kalbą“, konkrečiais pavyzdžiais parodė, kad rašytojams dar reikia daug tobulinti savo kalbą, kad rašytojas nelygu rašytojui, kad jiems „mokėti gramatiką“ taip pat privalu. Iš kitos pusės, rašytojai, keldami aikštėn kalbininkų nesutarimus, smerkdami purizmą, įrodinėjo, kad kalbininkams reikia giliau studijuoti kalbą ir aprašyti jos dėsnius. Vėliau V. Krėvė niekada nebesileido spaudoje į ginčus su kalbininkais ir, kaip rodo jo raštų kalba, palaikė su jais gana bičiuliškus santykius. Kalbininkų autoritetas rašytojų akyse ypač kilo, ėmus eiti gana autoritetingam kalbos laikraščiui „Gimtoji kalba“ (1933—1941).

V. Krėvę visada prisimenu kaip didelės erudicijos žmogų, puikų dėstytoją ir didelio talento rašytoją.

1978 *A. Lyberis*

* * *

Niekuomet nemaniau, kad man, jauniausiai, teks rašyti apie savo brolį. Todėl reikia ir apie save šiek tiek paminėti. Brolis Vincas — patsai vyriausias iš visų vaikų, aš pati jauniausioji — dvyliktoji. Tarp mūsų su broliu skirtumas 25 metai. Likau našlaitė aštuonerių metų. Kai tėvas vedė antrą kartą, turėjau devynerius su puse. Pamotė buvo bloga moteris ir neapkentė mūsų su sesute Maryte. Aš dabar suprantu, kad ne viena pamotė buvo kalta, bet ir tėvas. Prie mamos mes buvome jo mylimos dukros, ypač aš, mažiausia. Vedęs jauną žmoną, tėvas mus apleido, davė jai valią. Taigi, visai maža būdama, dirbau sunkius fizinius dar-

bus lygiai su suaugusiais. Labai daug vargo teko matyti, gyvenant prie pamotės tuos dvejus metus. 1921 m. birželio mėn. parvažiavo brolis su šeima į namus. Pamatęs mane tokioje padėtyje, išvažiuodamas pasiėmė pas save į Kauną. Nors tėvas labai nenorėjo sutikti, bet brolis nenusileido.

Pradžia buvo sunki ir Kaune. Pirmiausia, negalėjau susikalbėti nei su broliene, nei su dukra. Laimė, aš mokėjau šiek tiek lenkiškai. Antra, jaučiau, kad brolienė nepatenkinta, kad brolis paėmė mane. Gal todėl, kad buvau kaimo vaikas, visko bijojau. Tiesa, ir butas buvo mažas keturiems žmonėms, o be to, reikėjo mane auklėti — pratinti prie miesto gyvenimo. Buvau brolienei nereikalingas klapatas. Bet kadangi brolis mane mylėjo ir buvo man geras, turėjo ir brolienė prie to taikintis. Visa kuo buvau aprūpinta, gražiai aprengta, turėjau būti laiminga. Tik man trūko nuoširdumo, gerų pamokymų ir širdingesnių žodžių, kurių ilgėjaus, matydama, kaip gera Anusiai, kaip ją mamytė mylėjo. Visiems žinoma sunki našlaitės dalia, kad kur ir jinai būtų, kokiose sąlygose gyventų. Vėliau su viskuo apsipratau, net jaučiausi laiminga ir patenkinta — dėkinga broliui su žmona už tai, ką turėjau gyvenime.

Graži mūsų tėviškė, kaip ir visas Dainavos kraštas — Dzūkija. Graži savo puikia gamta: miškais, ežerais. Kaimas sodais išdabintas, liepomis, beržais sodybos apsodintos. Mūsų kaimo laukus juosė miškai, tarytum tvora, aptvėrusi tvarkingas sodybas. Lyg užburtame krašte, kur gyvena tik pasakų seneliai, tokioje vietoje 1882 m. spalio 17 d. ir gimė Vincas Krėvė-Mickevičius. Jo gimtinė — Subartonių kaimas Merkinės valsčiuje, tuometinėje Trakų apskrityje.

Jo tėvai Juozas ir Rozalija Mickevičiai, mažažemiai valstiečiai. Daug džiaugsmo suteikė tėvams ir seneliams pirmasis vienturtės dukros sūnus ir pirmasis anūkas.

Vincas buvo nedidelio ūgio, smulkaus sudėjimo, tamsiai mėlynų didelių akių, aukštos kaktos ir susimąsčiusio veido. Veido išraiška buvo panašus į tėvą, tik mažesnio ūgio. Iš tėvo paveldėjo ir atkaklumą, užsispyrimą, nusistatymą pasiekti užsibrėžtą tikslą, kad ir kaip sunkiai pasiekiamą. O visas kitas charakterio savybes buvo perėmęs iš mamos. Iš pat mažens vaikas pasižymėjo tylumu, paklusnumu, gerumu ir nuolaidumu. Iš pat mažens stebino gera atmintimi. Viskuo, kas dėjosi aplink, jis domėjosi, viską jam rūpėjo žinoti, kodėl taip, o ne kitaip.

Pirmas raides pažino iš savo mylimos močiutės prie ratelio elementoriaus ir iš mamytės. Seni žmonės pasakodavo, kad net namiškiai ir artimieji kaimynai stebėdavęsi to vaiko gabumais,

nes jis viską labai greitai išmokdavęs, kas jam būdavo užduodama. Prisimenu, dar visai nedidelė buvau, kai mamytė sakydavo, kad nė vienas jos vaikas taip greit neišmokdavęs poterių ar dainelių, kaip Vinculis. Ir taip gražiai sudėdavęs rankutes, taip aiškiai kalbėdavęs, kaip mūsų kunigėlis. Gal dievulis išklausysiąs jos maldų, ir gal, sakydavo, mano mylimas sūnelis bus kunigėlis.

Sulaukęs 6—7 metų, Vinculis pradėjo mokytis pas mokytoją, seniau vadintą „daraktorium". Jis slaptai mokė viso kaimo vaikus mūsų namuose, tame gale, kuriam dabar muziejus. Tuo laiku mūsų namai buvo erdviausi ir geriausi visame kaime: dviejų galų, visur grindys, taip, kaip ir dabar.

Bet ne vien dėl patalpos mūsų name įsikūrė mokykla: lėmė svarbesnė priežastis, mat pas mus nereikėjo taip saugotis žandarų, kurie nuolatos naršė kaimus. Mūsų tėvas aštuoniolika metų buvo kelių kaimų storasta (seniūnas) ir su jais neblogai sugyveno, aišku, negailėdavo jiems ir kyšių. Todėl mokytojas jautėsi saugiai ir gyveno pas mus, tik valgyti eidavo pakiemiais: kiek kurio valstiečio vaikų lankydavo mokyklą, tiek dienų tas ir valgydino. Nei mokytojas, nei kaimas nebijojo, kad, užtikus žandarams, reikės mokėti baudas ar nutraukti mokslą. Nereikėjo dairytis pro langus su baime, ar kas nors iš kokių pareigūnų ar žandarų neateina į kaimą.

Nuo pirmų mokslo metų Vincas buvo vienas geriausių mokinių, stebino visus atmintimi. Mokytojas visiems keldavo jį pavyzdžiu. Man kai ką yra pasakojęs vienas senelis kaimynas, dabar jau miręs, dvejais metais jaunesnis už brolį ir kartu su juo mokęsis. Kai mokytojas aiškindavęs pamokas, visi vaikai atsidėję, „išsižioję" spoksodavę, klausydavę, o Vinculis, atrodė, į mokytojo aiškinimus nekreipdavęs jokio dėmesio, tartum užimtas kitomis mintimis, žiūrėdavęs pro langą. Bet kai „daraktorius" liepdavęs jam pakartoti, ką jis aiškinęs, jis viską kaip poterius žodis žodin išpyškindavęs, į visus mokytojo klausimus puikiausiai atsakydavęs. O kiti vaikai, nors ir išsižioję klausydavę, mažai tesuprasdavę „daraktoriaus" kalbą, labai bijodavę gauti liniuote per delnus ir iš tos baimės visai nebegalėdavę atsakinėti. Užtat vaikai pykdavę ant Vinculio, kad jam taip lengva mokytis, o jiems nesiseka. Nors mes tuo laiku dar maži buvome, bet visi stebėdavomės, kad Vinculiui taip lengva mokytis, o mums sunku. Regis, ir kiti vaikai stengdavosi, bijodami liniuotės per delną, bet kone kas dieną gaudavę, net delnai būdavę ištinę kaip pagalvės. Tai už pamokų nemokėjimą, tai už išdykavimą, triukš-

mavimą, peštynes. Mokytojas beveik kiekvieną už ausų tampydavęs, kampe stovėti tai visiems tekdavę, o Vinculis niekuomet nebuvo gavęs nei su liniuote, nei kampe stovėjęs. Jis visuomet mokėjęs pamokas. Visuomet tylus, paklusnus, su vaikais nesistumdė, nesimušė, nerėkavo. Už tai mes jį apkumščiuodavom, bet Vinculis niekuomet nesiskųsdavo „daraktoriui". Tik kartais pasiguosdavo bobutei, kuri mus tada šluota apkuldavo už savo mylimą anūkėlį.

„Daraktorius", pastebėjęs vaiko gabumus, pradėjo tėvus įkalbinėti, kad jį leistų toliau mokytis. Ir tėvai, aišku, to norėjo, bet baiminosi apsijuokti: šeima buvo nemaža, o darbininkų — tik tėvai. Pagaliau apsigalvoję pąklausė mokytojo ir nuvežė į Merkinės mokyklą, kuri buvo prie klebonijos zakrastijoje.

Žiemą jis mokėsi, o vasarą ganė gyvulius. Kaimas samdydavo vasarai skerdžių, kuris atsakydavo už gyvulius ir prižiūrėdavo piemenis. Skerdžiui žmonės mokėdavo nuo gyvulių skaičiaus. Tą dieną, kada reikėdavo Vincui ganyti, jį skerdžius imdavo kartu su savim prie karvių į mišką. Skerdžius Vincą labai mylėjo — gal už tai, kad jis visuomet buvo paklusnus ir nesikeikė kaip kiti, o gal už tai, kad jis tarboje turėdavo daugiau knygų negu valgio. Skerdžius mėgdavo pasiklausyti. Vincui už tą skaitymą nuo piemenų kliūdavo. Skerdžius savo ruožtu nelikdavo skolingas: pasekdavo pasakų, papasakodavo padavimų, visokių atsitikimų apie vaiduoklius ir šmėklas, užkastus lobius, kurių esąs pilnas miškas. Vincas, dar mažas būdamas, be galo mėgo klausytis pasakų, padavimų, kurių labai daug žinojo bobutė, mamytė ir tėvelis. Jam teko ganyti penkias ar šešias vasaras, vėliau pavadavo brolis Jonas.

Baigus Vincui Merkinės pradinę mokyklą, tėvams vėl iškilo naujas rūpestis — ar leisti vaiką toliau mokytis. Tėvai tuo laiku sunkiau vertėsi, nes smarkiai padidėjo šeima, darbininkų — tik jie, o vaikai visi maži ir tankūs kaip pupos vienas paskui kitą. O Vinculis prašosi, kad leistų toliau mokytis, nenoriu, girdi, būti ūkininku, geriau jau kunigu, kaip mamytė trokšta. Pagaliau tėvai, abu be galo darbštūs, nutarė nesibaidyti sunkumų ir leisti sūnų mokytis, vildamiesi sulauksią kunigo.

Pasirengęs vienerius metus privačiai, Vincas išvažiavo į Vilnių laikyti egzaminų į antrą gimnazijos klasę. Deja, nepavyko, gimnazijos direktorius jo nepriėmė. Tą nesėkmę visi skaudžiai pergyveno. Vincas pradėjo ruoštis privačiai egzaminams už keturias klases. Mokėsi Vilniuje, bet egzaminų laikyti išvažiavo į Petrogradą.

Išlaikęs egzaminus, padavė prašymą priimti į šv. Katerinos gimnaziją. Čia vėl ištiko ta pati nesėkmė: atseit kilęs iš žemesniojo valstiečių luomo. Vėl visiems tie patys pergyvenimai.

Beliko viena išeitis — stoti į kunigų seminariją. Brolis man patsai sakė: „Labai troškau toliau tęsti mokslą. Kunigu visai negalvojau būti, tam neturėjau jokio pašaukimo. Bet tuo laiku nenorėjau tėvams prieštarauti, nepaklusti jų valiai, ypač mamytės, kurios didžiausia svajonė buvo matyti mane kunigu. Tik aš vienas gerai žinojau, kad tos jos svajonės niekuomet neišsipildys".

Sesuo Marytė pasakojo, kiek buvo džiaugsmo, kiek ruoštasi, laukiant pirmą kartą parvažiuojančio sūnaus klieriko su draugu. Visi takai buvę išbarstyti geltonu smėliu, prie gonkų pastatyti berželiai, visur jautėsi didelė namiškių meilė ir pasiilgimas, kartu ir pasididžiavimas prieš kitus. Vaikinams miegant, namiškiai vaikščiodavo pirštų galais, atsargiai uždarydavo duris, kad neišbudintų. Sekmadieniais visi namai, visas kaimas važiuodavo į bažnyčią pasižiūrėti, kaip Vinculis patarnaus mišioms. Pavakariop ateidavo kaimynai pasikalbėti. Visų laimingiausias veidas mamytės švieste švietė iš džiaugsmo, nes pildėsi jos didžiausias troškimas — regėti savo mylimiausią Vinculį kada nors kunigą. Ir taip būdavo laukiama kiekvienais metais parvažiuojant vasaros atostogų. Jo, kaip sakiau, laukdavo visas kaimas, nes visi jį — tiek seni žmonės, tiek jaunimas — savotiškai mylėjo. O ypač laukė jo maži vaikai, laukė saldainių. Jis visuomet rasdavo laiko su mažiausiais pažaisti, juos palinksminti, sugalvodavo jiems žaidimų, ratelių, pamokydavo dainų.

Po dvejų metų (1900 m.) sudužo visos namiškių viltys: Vincas, baigęs du seminarijos kursus, iš jos išstojo. Tikriau sakant, buvo pašalintas kaip neturįs pašaukimo, nepaklusnus, rašąs ne pagal bažnyčios įsakymus raštus, eiles. Prie to prisidėjo seminarijos dėstytojas, iš lenkų bajorų kilęs vyskupas, be galo nekentęs lietuvių.

Išstojus broliui iš kunigų seminarijos, tėvai labai sielojosi. Buvo gėda žmonių ir gaila taip sunkiai uždirbtų pinigų. Tie patys žmonės, kurie taip gerbė brolį, bet kartu tėvams pavydėjo, kad jie turės mokytą sūnų — kunigą, dabar pradėjo juoktis, šaipytis, kad Mickevičius norėjęs išsiskirti iš visų savo mokytu sūnum, o tas nuėjęs šunims šėko pjauti.

Ypač skaudžiai visa tai išgyveno mama: sudužo jos daugelio metų svajonės pamatyti savo mylimą Vinculį kunigėliu. Sielvartas palaužė jos silpną sveikatą, jai buvo gėda giminių, kaimynų

iš aplinkinių kaimų, kurie pradėjo Vincą vadinti kunigėliu. Ne mažiau buvo užgauta ir tėvo ambicija. Jis labai perpyko. Ir kai brolis paprašė jo toliau padėti mokslą tęsti, tėvas griežtai atsisakė paremti ne tik pinigais, bet ir maistu. Kaimynai ir giminės net džiaugės, kad Vincas mes mokslą, liks namuose, kaip ir jų nemokyti sūnūs, ir galės jį visą laiką pravardžiuoti kunigėliu.

Vincas nenusiminė, kad namiškiai pyko ir atsisakė toliau jį remti, tik sakėsi, kad buvo labai gaila žiūrėti į mamytės susigraudinusias akis. Porą metų brolis neparvažiavo namo. Vilniuje susiradęs darbo mokyti valdininkų vaikus, jis ruošėsi laikyti iš aštuonių klasių egzaminus. Iš to menko uždarbio Vincas turėjo pragyventi ir mokėti privačiam mokytojui. Jam buvo sunku, net sveikata pradėjo šlubuoti. Pagaliau mamytei pavyko perkalbėti tėvą, vėl pradėjo po truputį padėti broliui. 1903 m. padavęs prašymą, kad leistų laikyti egzaminus Vilniuje iš viso gimnazijos kurso, gavo neigiamą atsakymą. Nepasidavęs nevilčiai, dar atkakliau, energingiau, su dzūkišku uolumu jis mokėsi toliau. O 1904 m. nuvažiuoja į Kazanę ir išlaiko egzaminus iš viso gimnazijos kurso aukso medaliu. Sėkmingai baigęs egzaminus, jis įstojo į Kijevo universiteto filosofijos ir filologijos fakultetą.

Po visų savo vargų ir pergyvenimų Vincas vasarą vėl parvažiavo namo. Vėl namiškiai su džiaugsmu laukė didelio, seniai matyto svečio. Iš naujo pradėjo namus tvarkyti, takelius barstyti, laukti, kada gi pagaliau pasirodys parvažiuojantys tėvelis ir brolis. Kaimynai ir giminės vėl pradėjo dažnai lankytis ir gerintis, be reikalo apkalbinėję ir pravardžiavę Vincą. Kiekvienas kitaip jo laukdavo. Tėvai laukdavo pasiilgę, su dideliu džiaugsmu ir pasididžiavimu, kad jų vargas ir triūsas nenuėjo niekais, kad niekas iš jų nebesišaipė. Seserys ir broliai, kaip ir visi vaikai, pirmiausia tikėdavosi iš savo gerojo broliuko lauktuvių. Sesuo Monika pasakojo, kad, Vinculiui parvažiavus į namus, viskas tarytum iš naujo atgimdavo: skambėjo dainos, juokas, linksmos kalbos. Vincas irgi būdavo linksmas, be galo geras, meilus. Jis viskuo domėjosi, kas beatsitiktų namuose ar kaime, pasisekimais ir vargais, su visais džiaugėsi ir liūdėdavo, kiekvieną atjausdavo. Brolis retai kada parvažiuodavo vienas — vis su draugais, dažnai su Liudu Gira.

Sesuo Marytė pasakojo, kad Vinculio laukė ne tik visas kaimas, bet ir kaimyniniai kaimai. Jaunimas laukė naujų dainų dainelių ir žaidimų, nors brolis į šokius nebuvo linkęs. Broliui parvažiavus, pas mus visuomet būdavo pilna žmonių. Pagyvenę ir seni ateidavo naujienų pasiklausyti, savo bėdomis ir sunkiu gy-

venimu pasiskųsti, pažiūrėti, kaip jaunimas linksminas. Vincas parsivežd avo lietuviškų ir lenkiškų knygelių, susirinkusių prašomas, garsiai paskaitydavo, paaiškindavo, jei kuris ko nors nesuprasdavo. Senesnieji ir patys pasekdavo pasakų, papasakodavo padavimų, įvairiausių atsitikimų, kurių senovėje labai daug būdavę. Brolis, ką įdomesnio nugirdęs, užsirašydavo į knygutę.

Vincui valgyti taisydavo sesuo Monika. Labiausiai jis mėgo bulvinius blynus, kaimišką skilandį, šaltibarščius. Vakarienei prašydavo rūgusio pieno su bulvėmis. Brolis dirbdavo kartu su namiškiais, pjaudavo, grėbdavo šieną, rišdavo pėdus, nešiodavo, statydavo į gubas. Labiausiai mėgo šieną ar rugius vežti. Sakydavo, kad po tokio darbo viskas skanu, o ypač miegas ramus. Džiaugdavosi galįs namiškiams padėti ir patsai visą dieną kvėpuoti tyru laukų oru. Tik labai būdavo nepatenkintas, kai žolė ar rugiai jo pradalgėje vėl atsistodavę, kad dalgis nelabai jam paklusdavęs. Iš to būdavo daug juoko.

Mėgdavo brolis ežere pažuvauti, pasiirstyti, rytais pamedžioti. Kartą jis taip pasakojo:

— Atsikėliau anksti rytą, kai dar visi miegojo. Pasiėmiau šautuvą, persimečiau per petį ir einu sau linksmas. Paėjęs nuo kaimo kokį puskilometrį, priėjau Krakiabalę. Žiūriu — baloje plaukioja antis su ančiukais. Na, manau, pasisekė man šį kartą. Nieko nelaukdamas, šautuvą nuo peties ir imu pilti. Bet kas čia per stebuklas, negaliu suprasti. Kas čia per laukinės antys šį kartą man papuolė, kad jos neskrenda tolyn, o tik rėkia kaip pasiutusios ir laksto aplink balą. Bet toks didelis laimikis, kad smulkmenų neimu į galvą. Išpyškinau beveik visas, kiek jų ten buvo. Susirinkau antis, apsikabinėjau ir einu švilpaudamas namo.

Na, manau, ir nustebinsiu namiškius kaip niekad. Bet nespėjau kaip reikiant pasigirti, parodyti motulai, o motula ir sako: „Vaikeli tu mano, juk čia ne laukinės antys, o naminės. Turbūt bus kieno nors iš kaimynų".

Ėmiau su motula ginčytis, įrodinėti, kad tai laukinės. Taip mums bekalbant, staiga atbėgo su didžiausiu verksmu mūsų netolima kaimynė, skųsdamasi, kad šį rytą kažin kas jos antis išgaudęs ar iššaudęs — ji gerai nežinanti.

O tu, Varusula (taip mane vadino namuos), ar įsivaizduoji, koksai buvo mano nustebimas ir kartu pyktis dėl tokio mano žioplumo. O aš čia prieš kaimynę stoviu apsikarstęs tokiu dideliu šio ryto laimikiu. Pasirodo, kaimynė iš vakaro nunešė savo antį su ančiukais į balą, o aš juos beveik visus išpyškinau. Nieko nepadarysi: atsiteisiau jai už padarytą nuostolį su kaupu. Gal

moteriškė net džiaugėsi tuo atsitikimu, nes kaimynei sakiusi, kad gerai jai apsimokėję.

O kiek juoko paskum turėjome iš tos mano medžioklės! Gira sako, girdi, gerai tau, kad manęs neprikėlei, norėjai vienas visą laimikį pasiglemžti.

Daug savo išdaigų ir atsitikimų yra pasakojęs man brolis, bet negi visus juos beatsiminsi. Štai dar vienas:

— Kai dar buvau mokinys, Vilniuje dažnai matydavau ponus perkant geltonus obuolius. Na, manau sau, reikės ir man nusipirkti, kai tėvulis atvažiuos ir duos pinigų. Mano noras greit išsipildė: atvažiavo tėvulis, atvežė maisto, davė ir pinigų. Jį palydėjęs į geležinkelio stotį, grįždamas namo, sugalvojau ponu pabūti. Nusipirkau tą geltoną obuolį. Manau, tai skaniai užvalgysiu, nes brangus. Čia pat ir suleidau dantis. O viešpatie, kas per rūgštumas, kartumas neišpasakytas! Smarkiai supykau, kad be reikalo išmečiau pinigus, o obuolį šveičiau per tvorą. Stebėjausi, kaip ponai tokiuos gali valgyti. Pas mus namuose ir kiaulės tokių neėstų! Mat būta citrinos.

1905 m. prasidėjus Rusijos universitetuose studentų riaušėms, brolis nenorėjo nutraukti taip vargingai įgyto mokslo, vėl tėvelių apvilti, nes jį galėjo pašalinti iš universiteto. Todėl jis išvažiavo į Lvovą ir ten universitete toliau studijavo filosofiją-filologiją. Nors Vincas ir susitaikė su tėvais, tėvai kiek galėdami jam padėjo, bet tos paramos neužtekdavo pragyvenimui. Todėl jis ir toliau uždarbiaudavo, mokydamas valdininkų vaikus. Be to, dar dirbo lenkų laikraščio „Przyjaciel ludu" redakcijoje, rašė eilėraščius lenkų kalba. Susitaupęs šiek tiek lėšų, 1907 m. Vincas buvo nuvykęs mokytis į Vieną. 1908 m. pavasarį jis baigė Lvovo universitetą filosofijos daktaro laipsniu, o tų pačių metų rudenį išlaikė valstybinius egzaminus Kijevo universitete. Gavęs aukso medalį, jis buvo paliktas prie universiteto ruoštis docentūrai. Bet jam buvo iškelta mokslo apygardos viršininko Žilovo sąlyga: priimti pravoslavų ar liuteronų tikėjimą. Brolis, tai padaryti atsisakęs, turėjo palikti universitetą. Disertaciją jis apgynė 1911 m.

Po visų vargų ir mokslų brolis grįžo į namus atostogų, nutaręs ilsėtis visą vasarą. Dabar namuose Vinculio laukė. Ir net su didesniu džiaugsmu, labiau pasiruošę negu anksčiau. Žinojo, kad parvažiuos jau ne studentas, o žmogus, baigęs aukštuosius mokslus, su didele galva, kaip pas mus anksčiau žmonės sakydavo. Tėvai džiaugėsi ir didžiavosi, kad jų sūnus baigė mokslus, kad baigėsi ir jo, ir jų vargai. Žinojo, kad jokių nemalonumų nebebus. Bepigu, sakydavo kaimynai, buvo Mickevičiui mokyti

sūnų — jis turi gerą galvą. O tėvas didžiuodamasis atšaudavo: „Aš sakiau: jeigu pradėjau leisti į mokslus, tai ir leisiu iki pabaigs, nors ir labai sunku bus. O jūs, mieli kaimynėliai, manote, kad čia juokų darbai? Žinotumėt, kiek prakaito išlieta. Bet, ačiū dievui, savo pasiekėme". Po atostogų brolis išvyko į Kijevą, ten gavo komercinėje gimnazijoje mokytojo vietą. Bet čia ilgai neteko dirbti, dėl tų pačių priežasčių jo nepatvirtino. Nuo 1909 m. Baku realinėje berniukų mokykloje jis dėstė rusų literatūrą. Baku mieste brolis pragyveno iki 1920 m. Čia jis dalyvavo kultūrinėje bei visuomeninėje veikloje, liaudies universitete skaitė paskaitas, čia sukūrė ir šeimą.

Kiekvieną vasarą brolis parvykdavo namo atostogauti, kartais ir draugų parsiveždavo. Vėl tėviškėj viskas užvirdavo, atgydavo, džiaugsmu švietė veidai, skambėdavo dainos. Brolis išvykdavo pas draugus kokiai savaitei, o vėliau draugai atvažiuodavo pas mus. Namai būdavo pilni svetimų žmonių — senų, jaunų ir mažų vaikų, ypač šventadieniais. Brolis, laisvo laiko turėdamas, paskaitydavo parsivežtų knygų, jaunimą mokydavo mylėti savo kraštą. Nepamiršdavo Vincas medžioklės, kartais eidavo su tėveliu grybauti. Laisvu laiku brolis labai mėgo pasėdėti beržė. Tas beržas augo gale namo, prie seklyčios lango, žemai svarindamas šakas, labai išlenktas, ant kurių buvo patogu sėdėti.

Dabar brolis visą laiką padėdavo tėvams materialiai. Parvažiuodamas atostogų, visiems parveždavo dovanų, ypač mamytei ir seserims, neaplenkdamas nė samdinių. Aš, kaip mažiausia iš seserų, buvau labiausiai jo mylima. Jis su manim krėsdavo įvairiausias išdaigas, tad triukšmo, riksmo nuolatos būdavo pilnas namas.

Atostogaudamas Vincas dažnai išeidavo pas žmones į kaimą ir kaimyninius kaimus. Bet ne šiaip sau kieminėdavos, o rinkdavo tautosaką — užrašinėdavo dainas, papročius, prietarus, padavimus. Ir visados žmonėms už gaišatį apmokėdavo.

1913 m. pradžioje tėveliai gavo būsimosios marčios nuotrauką. Vincas pranešė, kad vasarą neparvažiuosiąs atostogų. Brolis tėveliams smulkiai aprašė, kokios tautybės ir tikėjimo būsimoji žmona. Prisimenu, kaip jie nuliūdo perskaitę laišką, mamytė verkė. Aš buvau dar per maža, kad suprasčiau, ko ji verkia, o verkė dėl to, kad marti nelietuvė, o svarbiausia — nekatalikė. Visiems namiškiams ir giminėms labai nepatiko ir buvo nemalonu, bet jie gerai žinojo jo būdą: ką pasakė ar nutarė, to niekad nebepakeis. Ir tėveliai jam parašė malonų laišką, pasveikino, nuoširdžiai kvietė po vestuvių apsilankyti, supažindinti su marčia.

Taigi, regis, liepos mėnesį tėveliai gavo laišką, kviečiantį atvykti į Vilnių, į sūnaus vestuves, kurios įvyksiančios pas Liudą Girą. Bet pasitaikė, kad mamytė sirgo, tėvelis vienas nevažiavo. Be to, pats vasaros darbymetis. Nuvyko tik sesers Monikos vyras, kurio brolis dar nepažinojo, nes jų vestuvėse nedalyvavo. Svainis grįžo labai patenkintas, smulkiai apsakė, kokios buvę vestuvės. Po vestuvių brolis į namus neparvažiavo, nes žmona savo namiškiams nebuvo sakiusi, kur ir ko vyksta, tik seserims užsiminusi, kad greit grįš, o kad tuoksis — nesakė. Todėl po vestuvių grįžo į Baku, žadėdami vėliau parvažiuoti pas tėvelius.

Ateinančiais 1914 m. prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas, brolis nebeparvažiavo, ir visi ryšiai su jo namais nutrūko. Taip mamytei pamatyti marčios ir neteko. 1916 m. balandžio mėn. ji staigiai susirgo plaučių uždegimu ir mirė.

1918 m. birželio mėn. Vincas parvažiavo į Lietuvą pasidairyti, bene galėtų greičiau parsigabenti savo šeimą į Kauną. Svarbiausias šios kelionės tikslas buvo parvežti vyriausios sesers Onos (Anės) vaikus, kurie su seneliais per karą buvo išvežti į Rusiją. Onos vyras Jevarauskas (svainis) buvo fronte, visą laiką su broliu susirašinėjo. Seneliams mirus, Vincas tuos vaikus pasiėmė pas save į Baku. Tad pasitaikius pirmai progai, stengėsi greičiau juos parvežti motinai, kuri dėl jų labai sielojosi. Be to, brolis, kaip man sakė, buvo labai pasiilgęs namiškių, tėviškės, ypač motulės. Deja, ji jau dveji metai buvo mirusi. Vincui tai buvo sunkus smūgis, prislėgtas jis negalėjo ilgiau ir tėviškėje pabūti — vos porą dienų. Kartą jis man taip pro ašaras kalbėjo:

— Dabar namai man atrodo tarsi apmirę, tušti. Nebėra kas mane taip meiliai priimtų, paguostų, priglaustų, nebėra su kuo pasikalbėti per naktis kaip kad anksčiau. Ji manęs visko klausinėdavo: kaip gyvenu, kokia sveikata, kokios bėdos. Kaip būtų gera, kad tebegyventų mūsų miela motulė. Ir man atrodo, sesula, kad nemokėjome jos kaip reikiant saugoti, gal per mažai rūpinomės ja, nors, atrodo, nieko jai negailėjau.

Paviešėjęs porą dienų, išvažiavo į Merkinę, o iš ten į Kauną tvarkyti savo reikalų. Beje, broliui prieš kelionę pusryčiaujant, tėvas jam užsiminė, kad be šeimininkės vienam sunku ūkyje tvarkytis. Girdi, viena duktė invalidė, antrai vos dešimt metų, reikėsią turbūt vesti.

Brolis sunkiai atsiduso, tyliai atsakė tėvui:

— Tėveli, jei reikia, veskis, bet tik imk pagal savo amžių ir rimtą moteriškę, kad nebūtų nei tau, nei mums sarmatos, kad ir aš su savo šeima turėčiau kur parvažiuoti, nebūtų ir man prieš

savo žmoną sarmata, kad būtų nors pusė tvarkos, švaros namuose, kaip prie motulės mūsų buvo.

Nežinau, ar susitvarkęs, ar ne, kaip buvo numatęs, brolis netrukus vėl grįžo pas savo šeimą į Baku. 1919 m. pradžioje Lietuvos vyriausybė V. Krėvę paskyrė Lietuvos konsulu Azerbaidžane.

1920 m. brolis su šeima grįžta į Lietuvą — su žmona Rebeka Marija Ona ir penkerių metukų dukryte Anusia Aldona. Parvykęs į Kauną, V. Krėvė įsikuria seimo kieme labai mažame bute, vos 18 m² ir be virtuvės, antrame aukšte, kambariai gan tamsūs, triukšmas koridoriuje. 1921 m. birželio mėn. pabaigoje brolis su šeima parvažiuoja į tėviškę atostogų. Čia vėl jam didelė staigmena — randa pamotę. Aišku, ne tokią, kokią išvažiuodamas patarė tėvui vesti, bet atvirkščiai — jauną, jaunesnę už tėvą net 30 metų. Svarbiausia, ne šeimininkė, bet tikra to žodžio prasme „pamotėlė raganėlė". Nors brolis buvo dėl to labai nusiminęs, nepatenkintas, bet tėvui to neparodė ir nepriekaištavo. Tik mūsų labai gailėjo ir mums skundėsi, kad tėvas nepaklausė jo, ir dabar vargšei sesutei Marytei daug teks kentėti nuo pamotės. Dėl manęs brolis nesijaudino, nes žadėjo vežtis pas save į Kauną.

O, kiek mums su sesute Maryte buvo džiaugsmo, kad parvažiavo brolis su žmona ir dukryte, bet čia vėl bėda, susikalbėti su broliene ir dukra nemokėjome. Vos spėjus broliui parvažiuoti į namus, kitą dieną visas kaimas sugužėjo. Ne tik mūsų Subartonys, bet ir iš kaimyninių kaimų pažiūrėti Vinculio žmonos, dukros. Po karo kiekvienas turėjo savo bėdų — vargų begales, ir norėjosi su Vinculiu pasitarti, pasiklausti jo patarimo, kaip pradėti dabar gyventi. Kas bus su pinigais, ar greit Lietuvos vyriausybė savus išleis.

Pas mus tas dienas, kaip Merkinėje per atlaidus, buvo pilna žmonių, triukšmo. Mums, namiškiams, ir linksma, malonu. V. Krėvė su kiekvienu pasikalbėdavo, patardavo, ką galėjo, ne vienam neturtingesniam ir materialiai padėjo. Nors kartais ir išvargęs atrodydavo, visiems vienodai geras būdavo, su visais pajuokaudavo ir kartu pabėdavodavo. Senu papratimu per šienapjūtę išėjo šienauti ir vežti. Tik jau nebuvo to linksmo džiaugsmo, smagumo kaip prie mamytės. Taigi paviešėjęs namuose tris dienas, pamatė visus negerumus, visur netvarką. Be to, nebuvo kam virti valgyti, nei ko pavalgyti. Nusiminęs pradėjo ruoštis važiuoti pas seserį Moniką Kazlauskienę, kur išbuvo pora savaičių. Tėvas brolio labai varžėsi, nes žmonės sakė, kad negerai padarė, neklausęs sūnaus. Dabar patsai gerai matė savo klaidą.

Paviešėjęs pas seserį, brolis grįžo atgal. Išvažiuodamas pasakė tėvui, kad mane paims, nes esu apleista, pamotės skriaudžiama. Tėvas, pamotės prikalbėtas, iš pradžių nenorėjo nustoti piemenės, kurią dabar reikės samdyti, man išvažiavus. Pamotė irgi mane visaip įkalbinėjo, kad nevažiuočiau. Buvo ašarų, verksmo, nes ir man atrodė, kad toji miestiška brolienė man bus tokia svetima. O dar čia ir susikalbėti buvo bloga.

1921 m. liepos 7 d. išvykome į Kauną. Mes namie galvojome, kad mūsų brolis yra labai turtingas, nes visa šeima gražiai apsirengusi, kitaip sakant, dideli ponai. Atvažiavus pas brolį, labai nustebau, kad toksai „ponas" gyvena tokiame mažame bute, vos du maži kambariukai, ir tie tokie tamsūs, nejaukūs. Nors brolis parvažiavęs bėdojo, kad butas labai ankštas, bet aš negalėjau įsivaizduoti, kad būtent toksai ankštas. Pirmajame kambaryje stovėjo valgomasis stalas, šešios kėdės, sofa, ant kurios aš miegojau, ir maža dukrytės lovytė, kad į kitą kambarį liko siauras praėjimas. Antrame vos tilpo viena lova ir nedidelis rašomasis stalas prie lango, o prie durų kamputyje mažas praustuvėlis. Kitame to paties koridoriaus gale gyveno prof. J. Jablonskis. Be to, tame pačiame koridoriuj buvo ir prof. T. Ivanausko gamtos auditorija. Kieme raudoname namelyje ir tokiuose mažuose kambarėliuose po keturis žmones gyveno prof. T. Ivanauskas ir prof. K. Būga, bet jų nors kambariai buvo šviesesni negu V. Krėvės.

Valgyti pietų eidavome į „Metropolį", o pusryčius ir vakarienę brolienė ruošė koridoriuje, pasistačiusi ant lango primusą. Kambarius tvarkė irgi pati brolienė. Taip vargome kokius metus ar daugiau. Koridoriuje prie mūsų buto buvo mažas sandėliukas vos 4 m². V. Krėvė, bėdos prispirtas, pasidarė iš to sandėliuko mažą virtuvėlę, tamsią, visai be lango, kur vos tilpo nedidelė plyta ir tarnaitei lova. Dabar jau pietaudavome namie, nes keturiems asmenims „Metropolyje" pietūs išeidavo labai brangiai (prisimenu gerai, pietūs buvo labai skanūs). V. Krėvė dirbo, mums visoms sumigus.

Nors butas buvo ir mažas, bet svetimų žmonių niekuomet netrūko. Tuo laiku, kiek atsimenu, lankydavosi prof. M. Banevičius su žmona (jie kas sekmadienis ateidavo ir pietų, girdėjau, kad jiems buvo dar sunkiau, kadangi jis nemokėjo lietuvių kalbos), Liudas Gira su žmona, J. Tumas-Vaižgantas, J. Balčiūnas (rašytojas Švaistas), rašytoja O. Puidienė, Bružas ir daug kitų žmonių, kurių pavardžių nežinojau.

Kiek vėliau brolis V. Krėvė per didelį vargą iškovojo iš prof. T. Ivanausko auditorijos pirmame aukšte vieną nedidelį kamba-

rėlį darbui. Parėjęs iš universiteto, ten jis ir praleisdavo visą laiką iki vėliausios nakties dirbdamas. Kad ir pavargęs, bet su dukryte, kurią be galo mylėjo, ir manimi visuomet rasdavo laiko pažaisti, pasilinksminti. Mes žaisdami, dūkdami vis ką nors sudaužydavome ir butą sujaukdavome, nes jis buvo mums labai ankštas. Jam už tai kliūdavo nuo žmonos.

V. Krėvė su kun. J. Bakšiu rūpinosi kaip nors įsteigti Merkinėje progimnaziją (keturių klasių gimnazijos kursą). Tuo laiku Lietuvą valdė krikščionys demokratai. Kun. J. Bakšys buvo labai energingas ir pasaulietiškas, o antra vertus, jo svainis Karvelis buvo ministras. Per dideles pastangas, vargus tikslas buvo pasiektas. Progimnazija atidaryta. Merkinė, laikinai okupuota Lenkijos, buvo tik ką išvaduota. Anapus demarkacinės linijos pabėgę vietiniai lenkų nacionalistai trukdė progimnazijos steigimui ir mokslo pradžiai, grasindami mokytojams ir tėvams smurtu. Mokytojas Bloznelis buvo rastas nužudytas ant Merkinės tilto. Pagaliau visos kliūtys atrodė buvo nugalėtos, įveiktos, ir mokslas ėjo į gerąją pusę. Brolis dažnai važinėdavo į Merkinę pažiūrėti savo triūso vaisių ir padrąsinti žmones ir mokytojus.

Mokinių skaičius nebuvo didelis. Po karo Dzūkijoje žmonės gyveno sunkiai, už mokslą reikėjo mokėti, pirkti knygas, buvo ir kitų išlaidų. Mokėsi beveik vien pasiturinčių ūkininkų ir miestelėnų vaikai, dažniau berniukai, nes žmonės žiūrėjo senovės papročių, girdi, kam mergaitėms mokslas, ištekės ir bus po mokslo, namai, vaikai. Tėvai buvo labai dėkingi įsteigėjams, nes dabar nebereikėjo vežti vaikų į Alytų ar dar kur toliau. V. Krėvė stengėsi išgauti valdžios lengvatų neturtingiems vaikams, kad nereikėtų mokėti už mokslą.

Bet atsirado tokių, kurie pradėjo direktoriui Bakšiui grasinti, kad jei ir toliau taip veiks mokykla, tai jis būsiąs nužudytas. Atvažiavęs į Kauną pas V. Krėvę, jis atsivežė ir tuos laiškus, skaitė garsiai, ir mes girdėjome. Direktorius jais netikėjo. Vis dėlto vieną tamsų vakarą nusamdytas šnipelis įvykdė savo bjaurų darbą. Progimnazijos direktorius sirgo gripu ir nėjo į pamokas. Vakare pas jį susirinko mokytojai posėdžio. Ir štai skambutis. Viena mokytoja pasikėlė, norėdama eiti atidaryti. Bet direktorius jos neleido, nuėjo patsai. Atidarius duris, pasigirdo trys šūviai, kurie jį labai sunkiai sužeidė. Žudikas, pasinaudodamas sąmyšiu ir tamsa, dingo. (Anuomet Merkinėje gatvės nebuvo apšviestos.) V. Krėvę labai sukrėtė šis įvykis. Visi dar tikėjo, kad direktorius po operacijos pagis. Brolienė kas dieną lankė ligonį ligoninėje ir vis pareidavo su linksmesne žinia, kad pagis, jau turėjo ne-

trukus išsirašyti. Tik girdžiu, kaip brolienė susijaudinusi skambina Girienei, kad staiga mirė direktorius Bakšys, po to tuojau pranešė liūdną žinią V. Krėvei į universitetą. V. Krėvė baisėjosi tokiu Merkinės žmonių tamsumu ir žiaurumu.

Gaila, kad V. Krėvės triūsas steigiant Merkinės mokyklą neįvertintas. Jis pats mokėsi toje pačioje mokykloje. Čia po karo įsteigė progimnaziją. Bet jo vardas čia retai minimas, nėra pavadinta jo vardu nei gatvė, nei mokykla. Žinoma, jis ne tuo tikslu rūpinosi, kad jį minėtų. V. Krėvė norėjo savo žmonėms dzūkams gero, norėjo, kad Dzūkija būtų ne mažiau žymi kaip kiti Lietuvos kampeliai.

V. Krėvei buvo labai brangi Merkinė. Čia tiek daug mažas būdamas vaikščiodavo, mokėsi, vėliau, parvažiuodamas atostogų, visuomet užvažiuodavo Merkinėn. Merkinėje praleisdavo dalį savo atostogų ir ne vieną apsakymą yra parašęs, sėdėdamas ant piliakalnio, grožėdamasis apylinkėmis, gamtos vaizdais.

Brolis sakė man ne kartą: „Aš savo tėviškę — Dzūkiją myliu kaip savo motulą. Žinai, Varusula, kur aš bebūtau, savo tėvynės, gimtinės ilgiuosiu taip, kaip savo tikros motulės. Man ji visur prieš akis, aš matau jos vaizdus sapnuos, kokia ji buvo man mažam esant".

Kartą aš parsinešiau dvejetą ir išvis pradėjau šiek tiek tingėti ruošti pamokas, nes kartais man būdavo neaišku, o paaiškinti nebūdavo kam. Brolis labai užimtas, o brolienė nemokėjo lietuviškai. Vakare brolis parėjo iš miesto, rado mane vieną ir pradėjo barti ir aiškinti, kad turiu kaip nors stengtis mokytis: „Varusula, atsimink, kaip aš turėjau sunkias sąlygas mokytis, ir niekas niekas man nepadėjo. Aš tik per savo atkaklumą, užsispyrimą pasiekiau to, ką dabar turiu. Tu manai, kad man buvo lengva, kad aš visuomet buvau iki soties pavalgęs ir ko norėjau. Ar gražiai apsirengęs kaip kiti, kad mano likimas rožems klotas. O ne, brangioji sesute, daugiau erškėčiais išpintas visas kelias. Daug kartų mane likimas buvo paklupdęs ant kelių, bet atkaklumo ir noro pasiekti tikslą dėka viską nugalėjau. Labai norėjau mokytis ir nenorėjau apvilti tėvų. O tau, Varusula, sąlygos geros, tik mokykis. Aš ne dėl garbės to siekiau, bet norėjau atnešti savo kraštui, tėvynei naudos. Norėjau ją išaukštinti, kad ji garsėtų nemažiau už kitas dideles valstybes, kurios didžiuojasi žymiais mokslo žmonėmis. Norėjau parodyti, kad ir mažos tautos gali turėti gabių, žymių žmonių, kurie dėl savo tėvynės dirba, kad ją išaukštintų, pagarsintų savo darbais, savo pasiaukojimu."

1921 m. rudenį brolienė susirgo šlapiuoju pleuritu. Gydytojų patarimu ji išvyko į Vokietiją gydytis ilgesniam laikui. Išvažiuodama kartu pasiėmė dukrytę Anusią, bet ją atidavė į vienuolyno mokyklą mokytis, nes prie savęs sanatorijoje negalėjo jos laikyti. Dabar V. Krėvė, likęs tik su manim, labai daug dirbo, rašė iki vėliausios nakties ir anksti kėlėsi. Išlaidos pragyvenimui labai padidėjo, reikėjo siųsti žmonai ir už dukros išlaikymą ir mokslą vienuolyne brangiai mokėti. Be to, dar siuntė kas mėnesį žmonos motinai ir seserims, kas mėnesį po penkiasdešimt (50) litų savo tėveliui ir savo dviem seserims turėjo padėti: vienai invalidei, antrai su dviem mažais vaikais Merkinėje. Ant V. Krėvės pečių gulė sunki našta, visi tik laukė, prašė jo pagalbos. Dar nedidelė buvau, bet mačiau, kaip jam buvo sunku, tik niekam nesiskundė.

Nors brolis labai daug dirbo, bet rasdavo laiko ir su manim pasikalbėti, pajuokauti, buvo man labai geras. Papasakodavo vakarais visokių atsitikimų ir išdaigų iš savo jaunystės dienų, šposų, kuriuos krėsdavo merginoms atostogų metu su Liudu Gira, Žėku, Čyru ir kitais draugais. Gyvenęs netoli Subartonių malūnininkas žydas, turėjęs gražias dukras, kurios kviesdavusios juos į svečius. Eidavę visi į ežerą irstytis ir vidury ežero tarsi netyčia apversdavę laivelį. Kiek būdavę merginoms išgąsčio, baimės, net ašarų, nes jos nemokėjusios gerai plaukti. O jie, pasakojo brolis, vaidindami karžygius ir gelbėdami savo merginas, jas dar daugiau sušlapindavę. O kiek pykčio, vėliau juoko paskui būdavę, ir kitą kartą jau neįprašydavę irstytis. Juokingų atsitikimų jis man pripasakodavo, bet visus užmiršau, nes ir į galvą neatėjo, kad kada nors jie man bus reikalingi.

Tuo laiku, kai nebuvo žmonos, brolis kartais žaisdavo su Švaistu šachmatais.

Kas V. Krėvės nepažinojo, matydavo jį pirmą kartą, tam jis atrodė piktas, rūstus, neprieinamas, net nesukalbamas. Bet vos pradėjus su juo kalbėti, susidarydavo kita nuomonė. Tokia V. Krėvės buvo prigimtis, charakteris. Visuomet būdavo susimąstęs, iš šalies nieko nematąs, paskendęs savo mintyse. Buvo tai jautrios sielos žmogus, visus atjautė, visų gailėjo, visus suprato, tiek savus, tiek svetimus ir, kiek galėjo, visiems padėjo, tiek moraliai, tiek materialiai. Buvo tikras mamytės sūnus, savęs nežiūrėjo, negailėjo, tik kad kitiems būtų gerai, kad kitiems jis galėtų ką nors gera padaryti. Iš tėvo paveldėjo didelius gabumus, atkaklumą, stiprų nusistatymą savo tikslą pasiekti ir staigų pyktį, bet greit atsileisdavo ir užmiršdavo visą piktumą. Švelnumą, gailestingumą, gerumą ir norą kitiems padėti turėjo mamytės.

Žmonai išvažiavus gydytis, po kokio pusmečio V. Krėvė irgi išvažiuoja keliems mėnesiams į Vokietiją, į tą pačią vietą pailsėti ir kartu pasigydyti. Jo sveikata irgi buvo sušlubavusi, kažkas su inkstais. V. Krėvė Vokietijoje išbuvo apie tris mėn. Jiems grįžus, vėl prasidėjo senas gyvenimas tame pačiame mažame, tamsiame bute, kur nuo ryto iki vakaro būdavo triukšmas. Apačioje laiptai vedė į prof. J. Jablonskio ir prof. T. Ivanausko auditorijas, ėjo į paskaitas studentai. Koridorius buvo bendras, tai prie pat durų eidavo ir eidavo. Nebuvo jokios ramybės. V. Krėvė dėjo visas pastangas gauti valdišką, nors kiek didesnį, žmoniškesnį butą, bet viskas buvo veltui. Krikščionių demokratų vyriausybė jam buvo nepalanki ir nesistengė padėti, atsikalbėdama, kad nėra tinkamo buto V. Krėvės šeimai.

1924 m. rudenį brolis surado butą Žaliakalnyje (Aukštaičių g-vė Nr. 21) priešais P. Vileišio aikštę, antrame aukšte iš keturių kambarių, bet be jokių patogumų. Už butą mokėjo keturis šimtus (400) litų mėn. Trys kambariai buvo dideli, o vienas visai mažas. Dabar persikėlus į naują, palyginti su senuoju erdvų butą, prasidėjo kitas gyvenimas ir mums su dukra. Prieškambaryje stovėjo didelė kabykla rūbams, skrybėlėms kabinti, apvalus staliukas, ant sienos didelis veidrodis. Iš dešinės buvo V. Krėvės kabinetas (apie 15—16 m^2), kur jis galėjo ramiai niekieno netrukdomas dirbti ir kalbėtis su žmonėmis, kurie pas jį ateidavo su savo reikalais ir bėdomis. Kabinete stovėjo rašomasis stalas, ant stalo rašalinė, didelė apvali lempa, telefonas ir vazelė pieštukams. Prie stalo krėslas, ant grindų nedidelis persiškas kilimas. Prie kitos sienos plati sofa su atramomis, ant kurios V. Krėvė ir miegojo, prie sofos didelis persiškas kilimas. Prie kitų dviejų sienų didelės lentynos, keliomis eilėmis knygų ir dar etažerė, pilna visokių popierių. Žmonės daugiausia ateidavo po pietų, t. y. apie 3—4 val. su reikalais, prašydavo V. Krėvės rekomendacijų tarnybai gauti ar ištikus kokiai bėdai tarnyboje. Daugelis tiesiog prašydavo materialinės paramos. V. Krėvė, kiek galėjo, padėjo, neatsakė ar žodžiu patardavo.

Antras šviesus jaukus su balkonu kambarys buvo skirtas dukrai ir man. Kambaryje stovėjo du atskiri vienodi staliukai, kur mes mokydavomės pamokas, drabužiams spinta ir dvi vienodos geležinės baltos lovos, keletas kėdžių. Balkone buvo pintas didelis staliukas ir dvi tokios pat pintos su atramomis kėdės. Trečias kambarys, patsai didžiausias, buvo valgomasis. Stovėjo keturkampis gan didelis valgomas stalas, aplinkui šešios kėdės, po stalu didelis kilimas, prie vienos sienos persiškas kilimas, so-

fa, ant sienos didelis pieštas dukros paveikslas (jis dabar tėviškėje, muziejuje), sieninis laikrodis (jis dabar pas mane), pianinas.

Ketvirtas kambarys visai mažas — žmonos. Jame vos tilpo lova ir tualetinis staliukas, veidrodis. Virtuvė apie 10 m² ir nedidelis kambarys tarnaitei. Tuo laiku Žaliakalnyje buvo dar labai mažai pastatų, gatvės tamsios, mažai apšviestos. Už vis blogiausia, kai reikėjo lipti iš Donelaičio gatvės į kalną prastais laiptais, šaligatvių vietoje buvo padėtos lentos, prie kurių skersai prikaltos storos lentelės, ir tos vietomis išlūžusios. Tikras vargas rudenį, o ypač žiemą, kai daug sniego, slidu, kone visom keturiom reikėjo lipti į kalną. O žemyn leidžiantis, kartais priseidavo ant sėdynės sliduoti. Mums, mergiotėms, žinoma, juokas atsisėdus nuvažiuoti žemyn, o V. Krėvei buvo tikras vargas, ypač jo žmonai, kuri labai bijojo slidumo, ne kartą smarkiai susitrenkus. Vakarais tamsioje gatvėje spingsėjo vos kelios lemputės, tiesiog būdavo baugu ir pavojinga eiti. Prisimenu, V. Krėvė keletą kartų vakare parėjo visas sniegu otas, piktas, kad tokie pavojingi laiptai, o valdžia negali pasirūpinti, kad žmonėms būtų žmoniškiau vaikščioti, pataisyti nors kaip reikia. Taip vargome pora metų iki 1926 m. rudens.

Pagaliau atsirado kitas patogesnis butas ir geresnėje vietoje — pas Kiprą Petrauską Parodos gatvėje. Butas su visais patogumais pirmame aukšte, penki kambariai — trys dideli, du mažesni, o mėnesiui kainavo net penkis šimtus litų. Iš čia į miesto centrą nebuvo arčiau, bet visur asfaltas ir geri šaligatviai. Gatvės gerai apšviestos, nebaugu ir vėliau vakare grįžti, didesnis judėjimas. Čia pat ąžuolynas, ypač gražu pavasarį, vasarą.

Namų tvarka kas dieną buvo tokia: pusryčius valgydavome atskirai, nes mes su Anusia eidavome 8 val. į gimnaziją. V. Krėvė su žmona keldavosi apie 10 val. Dažniausiai brolis atsikeldavo anksčiau, išvirdavo kavą ir nešdavo žmonai gerti į lovą. Pavalgęs eidavo į universitetą ar šiaip su reikalais, žmona atsikeldavo vėliau.

Pietaudavome apie 2—3 val. būtinai visi kartu. Jei kartais kas pasivėluodavo, laukdavome, kol pareis. Prie stalo kiekvienas žinojome savo vietas. Brolienė sėdėjo iš galo stalo, aš iš kito, o V. Krėvė ir dukra iš šonų vienas prieš kitą. Pietų metu brolis mėgdavo skaityti laikraštį, o žmona neleisdavo ir pykdavo, jei neklausydavo. Sakydavo, kad nei pavalgyti negali ramiai kaip žmonės, nors valgydami pailsėtume ramiai, esą mes visi trys tik skubiname greit pavalgyti. Nors mes visi stengėmės pamažu

valgyti, bet brolienė labai lėtai valgė, tai jai atrodė, kad mes skubiname, ir vis bardavo mus. Užtat mes su dukra turėdavome visuomet sėdėti ir laukti, kol ji pavalgys. V. Krėvė, per didelį vargą išsikariavęs teisę anksčiau atsikelti nuo stalo, čia pat atsiguldavo ant sofos ir skaitydavo laikraščius, kartais, kas būdavo įdomiau, garsiai skaitydavo. Vakarieniaudavome aštuoniomis, jei nebūdavo svečių, bet retas vakaras, kad nebūtų. Po vakarienės nakčiai palikdavo ant stalo stiklinę rūgusio pieno su gabaliuku pyrago. V. Krėvė, eidamas gulti, išgerdavo. Miegoti eidavo vėlai, kartais apie 1—2 val.

Po pietų ėjo į kabinetą kokiai valandai pailsėti, pailsėjęs rašydavo ar korektūrą taisydavo, visą laiką tyliai niūniuodamas, o kartais vaikščiodavo po kabinetą niūniuodamas, tai vėl prisėdęs rašydavo ir t. t. Žinoma, buvo tokių dienų, kad V. Krėvė po pietų tuojau išeidavo į universitetą ar šiaip kur nors su reikalais. Kartais tuoj po pietų kas nors ateidavo. V. Krėvė labai mėgo vienas dėstyti pasjansą, turėjo net keletą mažyčių kortų kaladžių. Šiaip kortomis nelošė. Užtat buvo labai aistringas šachmatininkas. Jo nuolatinis šachmatų partneris buvo prof. M. Banevičius. Dažnai lošdavo su prof. V. Šilkarskiu, prof. B. Sruoga ir kitais. Lošdamas šachmatais, V. Krėvė visą laiką tyliai niūniuodavo. Jei sekdavosi, būdavo linksmas, patenkintas, bet jei ne, tai neduok dieve jam pamaišyti, pykdavo ir būdavo blogai nusiteikęs. Ir ilgai kalbėdavo, kur jis galėjęs padaryti klaidą.

Vakarais dažnai visi eidavome į kiną, jei būdavo geras filmas. Brolienė susitardavo, kur ir kokią valandą susitiksime, nes Krėvė dažnai po pietų išeidavo į paskaitas ar į dekanatą.

Brolis, eidamas gatve, būdavo susimąstęs, nepastabus. Kartais mes, atėjusios anksčiau į sutartą vietą, jo laukdavome. Priėjusi arčiau, dukra tyčia pasveikindavo: „Labas vakaras, profesoriau". V. Krėvė atsakydavo ir eidavo toliau, kol dukra nepatraukdavo už rankovės. Tada visi juokdavomės. Už nepastabumą broliui kliūdavo nuo Kauno ambicingų „poniučių", kurios jį skųsdavo žmonai, kad jų nesveikina. Kai brolienė bardavo V. Krėvę už tą nepastabumą, jis atsakydavo juokais, o kartais gan piktai: „Negi aš eidamas tik ir galvoju apie jas ir turiu žiūrėti, kur jos vaikšto. Turiu aš savo rūpesčių, bėdų ir be jų. Juk tyčia aš tai nedarau. Nepastebiu, ir tiek. Kitoks aš jau nepasidarysiu". Kada mes su dukra išaugome į panas, juokdavomės abi, kad labai patogu, jog jis toksai nepastabus. Kartais, eidama su vaikinu, sutinki V. Krėvę, pasakai „Labas vakaras, profesoriau", jis pakelia kepurę, atsako ir eina toliau. Vargas sutikus brolienę, parėjus gauni pipirų.

1922—1925 metais V. Krėvė su šeima atostogavo kaime pora kilometrų nuo Vilkijos miestelio. Kaip tas kaimas vadinosi, neatsimenu. Labai gražioje vietoje, ant Nemuno kranto, iš kitos pusės kaimo didžiulis senas miškas. Be to, labai patogus susisiekimas su Kaunu garlaiviu, jei reikėdavo ką nors parsivežti ar V. Krėvei keliauti su kokiu reikalu. Brolis sakydavo, kad šis kaimas jam labai primena tėviškę, tik skirtumas, jog čia Nemunas teka, o pas mus ežerai ir daugiau miškų, uogų, grybų. Net sodas toksai pat didelis, bet tik vienas, o pas tėvulį trys, o bičių tai tiek pat, kaip tėviškėje. Namas buvo erdvus, šviesus, su dviem galais, ir žmonės labai malonūs, nuoširdūs. Dažnai irstydavomės baidare Nemunu, nes dukra labai norėdavo.

Nuo 1925—1927 m. V. Krėvė atostogas praleisdavo Kėdainių apskrityje Surviliškių dvare pas prof. Platoną Jankauską. 1928 m. ir aš kartu su brolio šeima vasarojau (šiaip kitas vasaras praleisdavau pas seserį Munią ar tėviškėje), nes turėjau pataisą iš lotynų kalbos. V. Krėvė labai daug dirbo ir visą laiką buvo užimtas, tai mažai kreipė dėmesio į mane, kaip aš mokiaus. Aš pati nedrįsdavau prašyti padėti, nes bijodavau, kad neaprėktų už trukdymą. Vasarą brolis man padėjo ruoštis. Na ir kliūdavo man tą vasarą nuo jo. Labai greit supykdavo, aprėkdavo, kai man nesisekdavo versti iš lotynų kalbos į lietuvių. Bet greit atsileisdavo ir gailėdavos, kam mane apibardavo, būdavo be galo meilus, geras ir duodavo man tada pinigų — kokioms nors smulkmenoms, sakydavo, nusipirkti. Brolis man visada buvo labai geras ir mane mylėjo kaip mama ar tėvas kartu.

Čia, prie paties Nevėžio, buvo labai gražios vietos, visur ramu, tyku, niekur jokio triukšmo. Visi išsivaikščiodavo, kur kas norėjo, vieni kitiems netrukdydavo. Buvo puikus didelis parkas su alėjomis, apleisti trobesiai prašėsi šeimininko rankos (o vargšas profesorius buvo jau nusenęs ir pinigų neturėjo). Viduje senoviški baldai, teikę savotišką jaukumą, irgi prašėsi šeimininko rankos, o jos nebuvo, duktė į viską žiūrėjo pro pirštus.

V. Krėvė, kai būdavo gražus rytas, keldavos gan anksti, eidavo žvejoti (sakydavo, miegulus pusryčiams žuvimis pavaišinti). Po pusryčių valandą kitą pasilsėdavo, hamake su knyga pagulėdavo, paskaitydavo. Vėliau eidavome visi prie Nevėžio: kas maudytis, kas saulėje pagulėti, pasišildyti. V. Krėvė daugiausia mėgo su knyga pakrūmėmis, pavėsyje pagulėti, pasnausti. Po pietų visuomet eidavo pailsėti kokią valandą, vėliau rašydavo, jei gražus oras, tai altanoje sode po medžiais, ten niekas jam netrukdė. Po pavakarių eidavome visi vėl pasivaikščioti Nevėžio

pakrantėmis, jei būdavo blogas oras, tai V. Krėvė lošdavo šachmatais su profesoriaus sūnum Jurgiu arba dėstydavo savo mėgstamą pasjansą. Po vakarienės kas kur sau ėjom. Vakarais brolis irgi rašė, taisė, kaip paprastai ir namie darydavo. Čia jo niekas nevaržė, užtat brolis ir mėgo čia važiuoti, atostogas laisvai, kaip sakydavo, praleisti. Čia, sakė, jokių svečių, jokių susitikimų nėra, žmogus jautiesi laisvas, kaip visai kitoje žemėje. Po tokių atostogų tikrai pailsėjus, ir visus metus sekasi daug geriau dirbti, ir sveikata sustiprėja. Žmona, priešingai, nuobodžiavo, bet kadangi V. Krėvei reikėjo ramybės, tai jinai neprieštaravo.

1929 m. pradžioje brolis vėl persikėlė į naują butą pas prof. P. Radzvicką pačiame miesto centre, Laisvės alėjoje, pirmas namas iš dešinės, einant iš Vytauto parko. Dabar tenai stovi dviaukštis mūrinis namas. Prof. P. Radzvickas turėjo du vienodus pilkos spalvos medinius namus. Patsai profesorius gyveno šiek tiek didesniame ir su stikline veranda.

Šis butas buvo gana jaukus, šviesus, saulėtas, iš vienos pusės kiemas, iš kitos nedidelis sodelis, o įėjimas tiesiog iš gatvės. Taip pat iš penkių kambarių, bet žymiai pigesnis. V. Krėvė džiaugėsi, kad pečiai kūrenami malkomis, sakė, kad nuo centrinio šildymo jam nuolat galvą skauda. Šiame bute įsikūrėme panašiai kaip ir kituose. Jam čia buvo irgi labai ramu, patogu, jokio triukšmo, niekas netrukdė. Ypač malonu pavasarį, vasarą, rudenį, nes langas išėjo į sodelį. Brolio žodžiais, „atidarau langą, galiu ne tik su įkvėpimu dirbti, bet ir kvėpuoti grynu kaimišku oru, visur tyku, ramu, tik kartais girdėti traukinio ūkimas". Radzvickai laikė vištų, kalakutų ir gaidį kakariekorių. Cituoju vėl V. Krėvės žodžius: „Kaip malonu, kai iš ryto anksti girdi gaidžio balsą, gulėdamas kartais įsivaizduoju, kad esu tėviškėje, girdžiu motulės žingsnius ir laukiu, kada jinai įeis manęs tinginio kelti pusryčiams, kaip visuomet būdavo studentavimo laikais ir vėliau, o, daug aš už tuos laikus duočiau, kad jie galima būtų sugrąžinti".

Lankytojai plūdo dar labiau ir per šventes, ir su visokiais reikalais. Pastarųjų — begalės. V. Krėvė buvo visiems reikalingas žmogus, ypač bėdoje. Ir niekam jis neatsakė, kiek jam išgalės leido, visiems padėjo. Kartais patsai susilaukdavo dėl to nemalonumų ir, neturėdamas laiko, visus savo darbus atmesdavo, eidavo su tų žmonių reikalais, nors tarpais vieno karto neužtekdavo. V. Krėvė kartais sakydavo: „Turbūt aš tokią dieną gimęs, kad turiu rūpintis ne tik savomis, giminių ar pažįstamų, bet ir visiškai svetimų, nepažįstamų žmonių gyvenimo bėdomis. Bet

kartu malonu, kad gali žmonėms padaryti ką nors gero, naudingo".

Brolis savo šeimą ypatingai mylėjo. Namuose būdavo visuomet geros nuotaikos, linksmas, ypač jautrus. Jis mums su dukra niekuomet nieko neatsakydavo, kad ir ko prašytum, visuomet mūsų norus patenkindavo. Štai kad ir toksai epizodas iš šeimos gyvenimo. Prisimenu gerai, regis, dabar tik būtų įvykę. Ir šiame bute, kaip ir kitur, prie stalo sėdėjome sena tvarka, mes su broliene iš galų, o brolis su dukra iš šonų, vienas prieš kitą. Brolienė visuomet stengdavosi dukrai sriubon įdėti sviesto gabalėlį. O toji labai bijojo sustorėti ir pradėdavo neva verkšlenti, vis žiūrėdama į tėvą, laukdama jo užtarimo. Kartais V. Krėvė užtardavo dukrą, sakydamas: „Revusia, palik tu mergaitę ramybėj, jinai ir taip gerai valgo ir gerai atrodo". Bet kartais ir jam pačiam kliūdavo, kam paikina Anusią. Tąsyk brolis numodavo ranka ir imdavo laikraštį skaityti, kuris visuomet būdavo ant stalo šalia jo. Pinigus V. Krėvė visuomet atiduodavo žmonai, sau pasilikdamas tik būtinoms išlaidoms ir išsiųsti tėvui ir dviem seserims — Anei ir Marijai.

Dabar miesto centre nebereikėjo bijoti nei žiemos sniego ar slidumo, nei tamsos. Iš čia Krėvės eidavo dažniau į teatrą ir į kiną. Netoli nuo mūsų namo, toje pačioje pusėje, regis, Laisvės al. 5, buvo TSRS konsulatas. V. Krėvė dažnai vakarais eidavo pas konsulą lošti šachmatais. Kartais žmona jam primindavo, kad jis už tai gali turėti nemalonumų nuo tautininkų. Bet brolis į tai numodavo ranka, šypsodamas sakydavo: „Baisiai aš jų bijausi, kaip pernykščio sniego, o ką jie man gali padaryti?" Nors, žinoma, jis su tautininkais turėjo nemaža susikirtimų, nemalonumų. Kartais pareidavo namo labai susinervinęs, piktas ir pasakodavo žmonai, kokie neteisingi tautininkų šulai, kokiu nedoru keliu eina ir nešvariais darbais užsiima. O blogiausia, sakydavo, kad juos valdo žmonos — seserys (Smetonienė ir Tūbelienė).

1931 m. vasaros pradžioje V. Krėvės žmona išvyko į TSRS pas savo seseris Baku mieste viešnagėn vienam mėnesiui, o dukra Anusia — į Palangą su pažįstamais. Namie likome su broliu abu, nes aš jau dirbau. Tuo laiku jis man būdavo ypatingai geras, malonus ir kalbus. Krėvė mėgo po pietų patsai išsivirti juodos kavos savo mažam studentų dovanotam elektriniam kavinuke. Patsai ir pupeles maldavo, niekam kitam to nepatikėdavo. Man parėjus iš darbo, abu sėdėdavome ir gerdavome. Jis man pasakodavo visokius įvykius iš tuometinio gyvenimo, net iš poli-

tikos, t. y. Smetonos vyriausybės užkulisinio gyvenimo intrigas. Jis atverdavo savo širdį ir ištisas valandas pasakodavo apie savo vaikystę ir jaunystę.

Tada jis man tapdavo tikrai artimas mielas brolis, o ne Krėvė, koks būdavo prie žmonos. Prie žmonos tų kalbų jis vengdavo, nes žinojo, kad apie kaimą ir kaimo žmones jai neįdomu. Man jis pasakodavo su tokiu užsidegimu, širdingumu. Ir aš labai stebėdavausi, kaip jis viską puikiausiai atsimena, pažįsta Subartonių ir artimesnių kaimo žmonių būdus, charakterius, jų papročius ir net kaimynų priežodžius. Man atrodydavo, kad jis tuo metu tarytum būdavo šalia tų žmonių, užmiršdamas visus savo gyvenimo rūpesčius, gyvendavo, atrodo, vien jų vargais. Tokie jam buvo artimi tie vargo, rūpesčių iškankinti savi kaimo žmonės. Taip pat jis man pasakojo, kaip atrodė mamytės tėvai, nes aš jų neatsiminiau: „Diedukas buvo aukštas, tamsių juodų plaukų, tvirtas vyras, rimtas, sąžiningas ir darbštus ūkininkas. Bobutė, atvirkščiai, maža, judri, gražaus malonaus veido, be galo gero būdo, nuolaidi, didelė darbininkė, mėgėja dainuoti, pasakas ir padavimus pasakoti, taip pat gera audėja ir juostų mezgėja. Seneliai mus labai mylėjo, ir mes juos mylėjome. Jie buvo be galo geri žmonės". Ir aš matydavau, kaip tas pasakojimas suteikdavo jam tiek daug malonumo, jis prisimindavo visas smulkmenas iš vaikystės, tarytum tai tik ką dabar buvo. Net laukų, pievų, miškų pavadinimus atsiminė puikiausiai. (Aš, nors daug vėliau išvažiavau, ir tai jau ne viską atsiminiau.) Pasakojimas apie savo vaikystę ir savuosius suteikdavo didžiausią džiaugsmą. Jis sakydavo: „Mielai aš praleisčiau kiekvieną vasarą kaime, jei tai nuo manęs priklulėtų ir jei būtų mūsų miela motulė gyva".

Parvažiavus žmonai, liepos pabaigoje abu išvažiavo į Palangą, kaip brolis sakė, po smėlį pasivolioti ir su žmonėmis pajūryje pasistumdyti, kitų pažiūrėti ir savęs parodyti toj kamšalynėj. Brolis sakydavo: „Man kaime daug geriau patinka vasaroti, ten žmogus tikrai gali pasilsėti, atsigauti nuo miesto gyvenimo. O be to, tenai niekas nekliudo dirbti. Bet ką daryti, kad tos moterys geidžia Palangos, reikia kartais ir joms nusileisti, ypač Anusiai (dukrai)".

1931 m. vasarą brolis su žmona nutarė dviese pasivažinėti su savo opeliuku (mašinėle) po Europą. Buvo Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje ir kitur. Dukra išvažiavo į Palangą. Grįžo iš kelionės po mėnesio ar daugiau labai patenkinti, nors turėję sunkumų, nes tai buvusi pirma kelionė, nežinoję tvarkos ir kas reikėję su savim pasiimti. Ilgai pasakojo patirtus įspūdžius mums

ir dalijosi su pažįstamais. Brolis atrodė tarsi atjaunėjęs, budresnis, daug gyvesnis, linksmesnis ir savim labiau pasitikįs. Brolienė juokėsi iš brolio, kad kelionėje jis pykdavęs, jei kas nors ne taip būdavę su mašina ar kurioje valstybėje važiavimo tvarka kitokia. Aišku, mes su dukra buvome labai patenkintos dovanomis.

Po atostogų vėl viskas ėjo sena vaga. Brolio laukė darbas ir dar kartą darbas, o vakarais užeidavo svečių — artimi pažįstami, geri draugai. Labai dažnai su žmona eidavo į kiną, kartais eidavome visi. Teatre lankė tik premjeras, arba kai koksai artistas atvykdavo iš užsienio. Brolis, grįžęs iš kino, paprastai dar dirbo, rašė iki vėlumo. O jei kada guldavo, tai skaitydavo ar su žmona dalydavosi patirtais dienos ar skaitomos knygos įspūdžiais.

1932 m. balandžio mėn. 29 d. įvyko mano gyvenime staigmena, kurios pati dar taip greit nelaukiau. Parėjusi namo, pasakiau brolienei, kad rytoj 7 val. vakare mano šliūbas. Brolienė labai nustebo ir pareiškė, kad aš turbūt sukvailėjau, kaip galima taip greit kas nors paruošti. Ir štai mums taip bekalbant, parėjo brolis pietų. Brolienė čia pat jam išdėstė, kokią nesąmonę aš sumaniau. Tuomet brolis nusijuokė ir pasakė, kad čia nieko baisaus nėra: „Pasakyk man, Varusula, kiek bus žmonių, aš rytoj nueisiu į „Metropolį" ir užsakysiu stalą. Ir viskas tvarkoje, jei namuose nesuspėjat". Ir man pačiai atrodė kaip kine ar sapne. Po šliūbo bažnyčioje, kada prasidėjo sveikinimai, brolis apkabino mane. Pravirkome. Brolienė turėjo mus išskirti, sakydama, kad dabar ne laikas verkti, reikėjo anksčiau apie tai pagalvoti. Galbūt jo širdis nujautė, kad mano gyvenimas neilgai bus laimingas. „Metropolyje" brolis pralinksmėjo, visą vakarą krėtė šposus, erzino mane ir vyrą. Juokėsi iš vyro, kad nuo pirmo vakaro netekęs žmonos (mat aš buvau be veliumo, tai nepažįstami vyrai vedė mane šokti). Praėjus trims savaitėms, turėjau galutinai išvažiuoti. Vėl mudu su broliu labai graudžiai atsisveikinome, abu labai verkėme. Cituoju jo žodžius: „Sesula, niekuomet nemaniau, kad man bus taip sunku su tavim skirtis. Nenusimink, reikalui esant, aš tau visuomet padėsiu". Išėjus iš brolio namų, aš kas antra trečia diena skambinau broliui. Jeigu kartais ilgiau nepaskambindavau, tai brolis patsai skambino. Be to, aš dažnai važiuodavau į Kauną. Dabar ir brolienė pasikeitė į gerąją pusę ir kvietė dažniau atvažiuoti ir skambinti, o brolis labai džiaugdavosi, kai atvažiuodavau.

Tais pačiais metais rudenį brolis vėl persikėlė į naują butą Žaliakalnyje (Vydūno al. 21). Butas buvo iš keturių kambarių antrame aukšte, mokėjo 400 litų mėn. Pirmas kambarys iš dešinės

buvo brolio kabinetas. Kabinete stovėjo sofa lova, prie lango rašomasis stalas, ant jo didelė stalinė lempa su žaliu gaubtu, krėslas. Palei tris sienas nuo viršaus iki žemės lentynos, knygos sudėtos dviem eilėm. Tiesiog iš prieškambario įeidavai į didelį valgomąjį. Virš pianino kabojo karikatūra: brolis įsikandęs pypkutę rūko (regis, dailininko A. Varno). Prie kitos sienos pintas staliukas ir dvi tokios pat kėdės su atramomis, kur brolis žaisdavo šachmatais, toliau sofa, ant grindų ir prie sienos persiški kilimai, kabojo dukros portretas. Viduryje kambario didelis keturkampis stalas, aplink šešios pusminkštės ąžuolinės kėdės su atramomis tamsios kavinės spalvos. Tarpulangyje stovėjo tamsiai kavinis apvalus staliukas, ant jo telefonas Nr. 19-15, viršuje sieninis laikrodis. Trečias kambarys (iš valgomojo įėjimas) priklausė dukrai, prie durų stovėjo nedidelė spinta drabužiams, toliau sofa, prie sofos kilimas, rašomasis stalas ir staliukas su veidrodžiu, pora kėdžių ir keletas dailės paveikslų. Ketvirtas irgi nedidelis kambarys. Prie sofos, ant kurios miegojo brolis, persiškas kilimas ir staliukas, toliau stovėjo didelė brolienės lova, prie sienos ir ant grindų persiški kilimai, ąžuolinė spinta drabužiams (ji dabar pas mane), tualetinis staliukas su veidrodžiu ir pora ąžuolinių pusminkščių kėdžių. Iš valgomojo durys vedė į stiklinę verandą, kur stovėjo pintas staliukas, keturios tokios pat kėdės ir daug gėlių. Šiame bute brolis išgyveno, iki išsikėlė į Vilnių.

1932 m. atostogas jie su žmona ir dukra praleido Palangoje. Rugpjūčio mėnesį pirmą kartą po vestuvių užvažiavau pas brolį keletui dienų (turėjome važiuoti į vyro tėviškę traukiniu). Bet brolis, pamatęs mane sublogusią, pradėjo juoktis iš manęs, kad aš tuo siauruoju samavoru nenuvažiuosiu, davė savo mašiną (vyras mokėjo vairuoti) dviem savaitėms.

1933 m. brolis su žmona vėl nutarė pakeliauti po Europą. Šį kartą grįžo kelione dar labiau patenkinti. Brolis sakėsi dabar žinojęs visas važiavimo taisykles.

Tų pačių metų gruodžio 30 d. abu su broliu išvažiavome į tėvelio laidotuves. Kaip kaime įprasta, sesutės mus pasitiko verkdamos žodžiais ir priverkimais. Per tą sumišimą aš iš karto nepastebėjau, kur prapuolė brolis. Įėjus į seklyčią, pamačiau pro langą, kad brolis stovi vienas, atsirėmęs tvoros, ir labai verkia. Aš tuoj pat uždraudžiau sesutėms prie brolio verkti, o brolį įprašiau, kad važiuotų į Merkinę pas kleboną sutvarkyti laidotuvių reikalų ir ten pernakvotų. Kaimynai labai stebėjosi, kad brolis, toksai aukštas žmogus, verkė seno tėvo ir manęs, jauniausios, taip klausė. Seserys brolio labai varžėsi. Man brolis buvo kartu

mama ir tėvas, aš jo visai nesivaržiau, pragyvenusi pas jį vienuolika metų, nes žinojau brolio charakterį: geras ir silpnas puses. Laidotuvės būva visuomet liūdnos, o čia dar prisidėjo ir materialiniai sunkumai. Pamotė, mirus tėvui, viską išnešiojo, išslapstė ir tik tada davė žinią sesutėms, o tos — broliui. Laidotuvėms viską reikėjo pirkti kaip mieste ir mokėti iš brolio kišenės. Viską tvarkyti turėjau aš, nes brolis negalėjo būti, labai jaudinosi ir verkė kaip mažas vaikas. Laidojome tėvelį Naujųjų 1934 metų išvakarėse.

Grįžtant į Kauną, brolis man kalbėjo: „Žinai, miela Varusula, man atrodo, kad aš, palaidojęs tėvulį, daug nustojau, kad manyje kažin kas nutrūko, ko anksčiau nejaučiau. Dabar mūsų tėviškė visai sugriuvo, išnyko ir joje neliko jokių prisiminimų iš mano vaikystės ir studentavimo laikų. Bet atsimink gerai, kad, man mirus, turėsite mane palaidoti Subartonių kapinėse šalia motulės ir tėvulio (aš ir žmonai tą sakiau). Šalia jų noriu ilsėtis, ant to ežero kranto, tarp tų didelių pušų, kurios taip ramiai ošia, tartum tarp savęs kalba. Teisybę tas Vainoras, kurį aprašiau, sakė. Dabar, stovėdamas prie tėvulių kapų, aš tikrai pajutau begalinį ilgesį ir kartu ramybę, kurios iki šiol nejutau." Paskum brolis manęs paklausė: „Pasakyk man, sesula, ar tu atsimeni motulės paskutines dienas, ligą, mirties valandą?" Aš atsakiau, kad šiek tiek atmenu, nes buvau aštuonerių metų. „Gerai, tai pasakok man viską, kaip viskas įvyko ir maždaug kada ir kaip motulė buvo laidojama." Aš jam viską smulkiai, kiek atsiminiau, papasakojau. Brolis giliai atsiduso, nosine nusišluostė akis (man pasakojant, mačiau, pilnos akys ašarų) ir pasakė: „Tu laimingesnė buvai už mane, matei motulės mirtį. Aš nemačiau nė vieno, kada įvyko jų mirtis, ir negalėjau nors prieš mirtį pasimatyti, pasikalbėti. Aš per tėvulio laidotuves stebėjau, Varusula, tave, kokia tu palikus pastabi šeimininkė ir visur viską matai. Iš kur pas tave atsirado tiek valios".

Gaila labai, tokie geri brolio norai neišsipildė. Neteko broliui atsigulti šalia jo taip mylimų žmonių. Neteko jam amžinai ilsėtis taip jo mylimoje dzūkų žemelėje, kurią taip gražiai aprašė, išpuošė visokiomis legendomis...

Grįždamas iš Palangos į Kauną, brolis su žmona pirmą kartą užvažiavo pas mane pažiūrėti, kur ir kaip aš gyvenu. Tuomet mes gyvenome Mažeikių apskrityje 3 km už Sedos miestelio, kur vyras dirbo. Aš dirbau pačioje Sedoje. Broliui su žmona labai patiko vieta, pati pasoda. Buvo didelis sodas (apie 2 ha), trobesiai prie pat kelio, čia pat miškas ir upė. Viešėjo savaitę. Dieną brolis su žmona ilsėjosi sode, ėjo į mišką prie upelio, keletą kar-

tų parnešė uogų, grybų. Brolis juokėsi, kad žmona nemoka nei uogauti, nei grybauti, nors grybai čia pat prie jos kojų. Po pietų brolis su vyru ėjo į prūdą žuvauti. Pas mus buvo didelis prūdas, kur veisėsi lydekos ir karosai. Brolis buvo labai patenkintas, linksmas, krėtė šposus, erzino žmoną, kuri vis pyko, kam jis riečia riebius anekdotus. Pasakojo visokius atsitikimus iš mokslo metų. Vakare lošdavome „vežimą". Mes su broliu visuomet vyrą aplošdavome, nes aš padėjau broliui, palaikydama jo pusę. Lošėme iš 20 centų partiją. Brolis buvo patenkintas, juokėsi iš vyro, kad brolis su seseria jį aplošia. Ir taip linksmai praėjo savaitė, brolis norėjo dar pabūti, be to, jis dieną sode ir skaitydavo. Bet brolienė priminė, kad po keleto dienų turi dukra su žentu parvažiuoti į namus.

1935 m. pavasarį brolis su mano vyru pora kartų važinėjo į tėviškę, nes reikėjo padalyti žemė ir trobesiai tarp sesers Marytės ir pamotės. Brolis vienas nenorėjo, be to, ir neturėjo patirties. Žemė reikėjo išmatuoti ir padaryti planus. Tų metų vasarą brolis su žmona vėl atvažiavo vasaroti į Palangą. Bet dabar jau ir mes gyvenome Palangoje nuolatos. Beveik kas dieną jie ateidavo pas mus arba mes pas juos. Eidavome kartu pasivaikščioti į pajūrį iki Naglio kalno ir toliau, o visai prieš saulėleidį — ant tilto, bet čia brolis tai retai eidavo, sakydavo, nemėgstu aš tos kamšalynės. Čia tik tiems vaikščioti, kas nori pasirodyti savo tualetus. Esant blogam orui, brolis ateidavo su vyru šachmatais pažaisti, beveik visuomet vyrą aplošdavo. Brolis nemėgo maudytis, labiau jam patiko pagulėti ant smėlio, pavėsyje, atsiguldavo ant nugaros ir žiūrėdavo į dangų, kai kada pasiimdavo bloknotėlį ir rašydavo kažką. Dėl to žmona labai pyko, sakydama, kad ramiai, kaip visi žmonės, ir atostogų negali praleisti, pailsėti, nė kiek nesaugo savo sveikatos. Be to, laukia darbai.

1936 m. brolis su žmona išvyko vasaroti į Raudondvarį pas pažįstamą urėdą Svirskį. Dukra viena be vyro vasarojo birželio mėn. Palangoje, gyveno pas mane. Duktė sakė: „Nežinau, Verute, tėvelis pradėjo su tautininkais dar smarkiau kirstis, kuo tas baigsis ir kas laimės, sunku pasakyti. O, kaip žinai, tėvelis atkaklus ir savo nuomonės neatsisakys ir nenusileis". Tais pačiais metais rugpjūčio mėn., vykdama atostogų, užsukau pirmiausia į Kauną, pas brolį. Labai nustebau, radus brolį pasikeitusį, net gal kiek sublogusį ir piktą. Bet klausti brolio nedrįsau, kas per priežastis, maniau, gal sveikata pablogėjo, serga. Sutikus Anusią, paklausiau, kas tėvuliui. Jinai man pasakė, kad turi nemalonumų. Pabuvojus savaitę pas brolį, ruošiausi vykti į tėviškę. Bet brolis

prašė jo palaukti dar pora dienų, o paskui išvažiavome abu. Brolis man pasipasakojo savo pergyvenimus. Prisimenu brolio žodžius: „Varusula, manai, kad rašytoju būti lengva, ypač dabar pas mus. Dirbi, stengiesi, vis norėdamas daugiau padaryti dėl tėvynės ir kaimo žmogaus. Juk mes esame iš kaimo kilę ir turime už tai atsidėkoti. Aš dirbu ne dėl garbės (man jos nereikėjo\ ir nereikia), bet norėdamas parodyti didelėms tautoms, kad ir mažos tautelės, tokios kaip mes, turi talentingų, gabių žmonių, kurie gali savo tėvynei atnešti naudos, garbės ir ją išaukštinti. Bet atsiranda žmonių, kurie tave nori sumenkinti, sutriuškinti, kartu ir tavo darbą, talentą. Tokių blogos valios žmonių buvo ir bus per amžius. Reikia nenusiminti, nepasiduoti, bet tęsti pradėtą darbą toliau, iki sveikata leis. Tiesa, tai brangiai kainuoja sveikatai, nervams ir laikinai pakerta jėgas. Bet, sesute, aš esu dzūkas, atkaklus, užsispyręs kaip tėvulis, gyvenimo užgrūdintas, prasiskyniau kelią į gyvenimą tik savo atkaklumu, ištvermingumu. Niekad aš gyvenime nuo savo užsibrėžto tikslo neatsisakiau ir neatsisakysiu, iki pajėgsiu."

Parvažiavę į tėviškę pas seserį Marytę, pirmiausia nuėjome su broliu į Subartonių kapus atlankyti tėvelių. Brolis vėl čia, priklaupęs prie kapų, gailiai pravirko ir garsiai pasakė, prisimenu jo žodžius: „Tėveliai, aš grįšiu pas jus atsigulti amžinam miegui šalia jūsų". O atsigręžęs į mane tarė: „Ar atmeni, ką aš važiuodamas iš tėvulio laidotuvių tau pasakiau?" „Atmenu",— atsakiau ir pravirkau.— „Na, gerai, gana, einame, aš tau parodysiu, kokioje baloje medžiojau namines antis, palaikęs laukinėmis".

Aš pasilikau Subartonyse, o brolis išvažiavo į Merkinę pas Ribikauską, sakė, dar nori aplinkiniuose kaimuose parinkti tautosakos. Po savaitės brolis grįžo į tėviškę manęs paimti. Grįžo visai kitas žmogus, buvo linksmas, budrus, patenkintas, tarsi atjaunėjęs, pilnas jėgų, energingas. Tą pačią dieną išvažiavome į Kauną. Važiuodamas brolis kalbėjo: „Gerai, Varusula, kad atvažiavai, ta kelionė mane atgaivino, išblaškė, dabar vėl gerai jaučiuosi. Dabar galėsiu dvigubai dirbti".

1937 m. brolis su žmona vėl vasarojo Palangoje, apsistojo kaip paprastai mokytojų profesinės sąjungos pensionate. Tą vasarą pas mane gyveno K. Glinskis su žmona. Jie visi susitikdavo pas mane kasdien, nes brolienė draugavo su Glinskiene, vėliau atvažiavo ir Anusia. Vėl visi buvome visur kartu. Kartą brolis su dukra nuvažiavo į Klaipėdą ir grįžo labai susinervinęs dėl vokiečių nacionalistų elgesio su lietuviais.

Sunkūs, skaudūs buvo 1939 metai visiems lietuviams, nustojus Klaipėdos. O ką kalbėti apie tuos, kurie anksčiau tiek padėjo jėgų, kol ją atgavo. Brolis ypač skaudžiai visa tai pergyveno, kaltindamas tautininkus, kad jie lengvai prarado, kas taip sunkiai, su dideliu vargu buvo įgyta. Vėliau brolis sunkiai išgyveno savo šeimos tragediją, vienintelės dukros Anusios persiskyrimą su vyru. Brolis taip mylėjo savo vienturtę dukrelę, tiek sielojosi, kad kartais sunku buvo žiūrėti į jį. Grįžus dukrai pas tėvus gyventi, brolis ėjo iš proto dėl jos. Kiekvieną rytą jis keldavo 7 val., kad galėtų pats dukrai išvirti kavą ir pasėdėti su ja, kol jinai pavalgys ir išeis į darbą (nors buvo tarnaitė, kuri ruošė pusryčius). Išleidęs ją į darbą, vėl eidavo gulti, o kartais dirbdavo, iki reikėjo eiti į universitetą. 1939 m. brolis iki liepos mėn. niekur nebuvo išvažiavęs iš Kauno, nes dukra turėjo gauti atostogas liepos mėn., o tėvai nenorėjo jos vienos palikti. Tada jie išvyko pas pažįstamus į Raudondvarį. 1939 m. rugpjūčio viduryje atostogų pradžioje atvykau pirmiausia pas brolį. Visi sunerimę galvojo apie Vokietijos ir Lenkijos karą. Susirinkus svečiams, tik ir kalbėjo apie būsimą karą. Vieni svarstė, kad vokiečiai laimės, kiti — kad lenkai, bet niekas nesitikėjo tokio greito lenkų sutriuškinimo. Kartą vakare su broliu išsikalbėjome, kad gerai būtų aplankius tėviškę ir kitas sesutes. Rytojaus dieną išvažiavome porai dienų. Atvažiavę pirmiausia aplankėme tėvelių kapus, pažįstamas mylimas vietas, paviešėjome pas sesutes. Toji kelionė buvo man maloniausia, važiuodami pasikalbėjome abu iš širdies, viens kitam pasiguosdami, ir išsiaiškinome ankstyvesnius nemalonumus. Bet turbūt nė vienas nenujautėme, kad tai paskutinis mūsų dviejų pasivažinėjimas ir toksai nuoširdus atviras pasikalbėjimas ir pasidalijimas savo patirtais pergyvenimais, gyvenimo sunkumais.

Kapinėse aš užsiminiau, kad reikia tėveliams pastatyti gražus paminklas, nes tvorelė ir du kryžiai buvo pastatyti tėvelio. Brolis man atsakė: „Žinau, sesula, aš seniai galvojau tai padaryti. Bet paskum pasakiau žmonai ir dabar sakau tau, kaip aš numirsiu, tai čia kartu ir pastatysite, matysite, kiek tai vietos užims, gal kartais ir žmona norės šalia manęs atsigulti". Grįžome namo laimingi, kelionė labai pasisekė, oras buvo labai geras, brolis buvo patenkintas ta kelione. Parvažiavus vakare grįžau į namus: radau pranešimą, kad atšaukiamos atostogos, nes karas buvo čia pat.

Brolis patsai mane palydėjo, įsodino į traukinį ir prašė, kad nesijaudinčiau ir skambinčiau visą laiką, t. y. praneščiau, kaip

gyvenu. Man kažin kodėl taip pasidarė skaudu ir gaila skirtis su broliu, kad čia pat prie jo paleidau dūdas. Brolis dar kartą grįžo į skyrių, apkabino vėl ir pasakė: „Sesula, būk stipri, viskas bus gerai, laimingos kelionės, aš skubu". Pamojavo ranka ir nuėjo.

Druskininkai, 1971—1974 *V. Mickevičiūtė-Lapėnienė*

* * *

Lietuvių literatūros klasiko Vinco Krėvės-Mickevičiaus gerai nepažinojau, nes neturėjau progų su juo arčiau bendrauti. Daugių daugiausia buvau pas bendrus pažįstamus bendrų pobūvių dalyvė. Bet ir iš tų nedažnų ir trumpalaikių susitikimų vis dėlto mano sąmonėje susidarė tam tikras vaizdas apie šį visų labai gerbiamą rašytoją ir profesorių. Anuomet visi ir visada V. Mickevičių vadino Krėve, o jo žmoną — Krėviene.

V. Krėvė buvo karšto temperamento, plačios erudicijos, talentingas rašytojas, ilgą laiką profesoriavęs Kauno ir Vilniaus universitetuose. Jis mėgo plačią draugystę. Anais laikais pagal įsigalėjusią tradiciją rašytojai, kritikai, teatralai, žurnalistai ir kiti kultūros darbuotojai kasdien 12 valandą rinkdavosi į Laisvės alėjoje buvusią Konrado kavinę išgerti kavos ir ta pačia proga aptarti svarbiausių dienos įvykių. Ten nuolatos lankėsi ir V. Krėvė. Jis mėgo gerą kavą, visu įkarščiu įsijungdavo į kilusias diskusijas aktualiausiais to meto kultūriniais klausimais, apie kuriuos turėjo savo nuomonę. V. Krėvė ir tokius darbo barus pasirinkdavo, kur galėtų nevaržomas reikšti savo iniciatyvą. Ne sykį teko girdėti V. Krėvę pasakojant: „Kartais tenka įvairiuose posėdžiuose po keletą valandų išsėdėti — išvargsti, prisinervini, nusikamuoji. Po tokių posėdžių nueini į auditoriją, porą valandų pakalbi, su jaunimu pabendrauji ir nepajunti, kaip atsigauni — nuovargio kaip nebūta". Paskaitoms rengtis V. Krėvė mažai teskyrė laiko, ir už tai jį daug kas kritikavo. Tačiau jis, turėdamas gerą atmintį ir iškalbą, net ekspromtu gražiai ir nuosekliai perteikdavo studentams dėstomo dalyko medžiagą.

V. Krėvės artimi draugai buvo B. Sruoga, L. Karsavinas, V. Mykolaitis-Putinas ir nemaža kitų įžymių mokslo ir meno darbuotojų. V. Krėvė prašydavo nepamiršti jo, dažniau lankytis. Svečiai jų namuose lankydavosi daugiausia pavieniui, nes V. Krėvė mėgo tik artimesnį draugų ratą. Krėvienė svečius vaišindavo kava net hitlerinės okupacijos metais, tada prie jos patiekdama tik juodos duonos džiūvėsėlių. Išcentrinė varomoji pobūvių jėga būdavo gerai nusiteikęs šeimininkas. Jis pasakodavo atsimini-

mus iš savo jaunystės arba apie savo kūrinių, ypač „Šiaudinės pastogės", prototipus, kuriuos gerai pažinojo kaip savo kaimynus, pvz., skerdžių Lapiną, Bedievį ir kitus. Maloniai ir greitai praslinkdavo pora valandų, beklausant Krėvės pasakojimų ir besivaišinant Krėvienės džiūvėsėliais ir, žinoma, gera kava. Beje, atėjęs į mūsų namus pasisvečiuoti, V. Krėvė eidavo į virtuvę pamokyti šeimininkę, kaip pagaminti skanią kavą. V. Krėvė turėjo sumažintą kraujospūdį. Ypač jam silpna būdavo rytais. Tiesiog negalėdavo apsitvarkyti, jau nekalbant apie darbą. O kava jį sustiprindavo, todėl dažnai ją gerdavo. Karo metais buvo labai sunku gauti kavos. Bet Krėvienė vis dėlto jos iš kažkur parūpindavo.

Atsimenu, Krėvienė sakydavo, kad Šarūne yra V. Krėvės charakterio bruožų. Jis irgi būdavo toks pat ryžtingas, toks pat užsispyręs, jausdavęsis taip pat nesuprastas bei neįvertintas, kaip ir Šarūnas. Jis pats buvo savotiškas Šarūno prototipas, garbingas ir išdidus žmogus.

V. Krėvė vadovaudavo, duodavo toną visuose pobūviuose. Jeigu būdavo merginų, jis jas pralinksmindavo, pasakodamas anekdotus, būtas ir nebūtas linksmas istorijas. Į senatvę, būdavo, tuos pačius anekdotus kartodavo po kelis kartus. Bet visi, jam pataikaudami, juokdavosi. V. Mykolaitis-Putinas pasakojo, kad ir profesūros tarpe, kai būdavo kokie nors susiėjimai, V. Krėvė atsidurdavo visų dėmesio centre, visų priešakyje. Kalbėdavo jis labai švelniai, kartais, kaip jau minėjau, mėgdavo pajuokauti, ypač jaunimo tarpe. Kartais patraukdavo per dantį ir savo kolegas.

Atsimenu jo vieną anekdotą apie Kauno universiteto humanitarinių mokslų fakulteto profesorių L. Karsaviną. Profesorius buvo didelis eruditas, mokslininkas. Pakviestas į Kauno universitetą, dėstė kultūros istoriją rusiškai, o po metų išmoko lietuvių kalbą. Jį mokė viena mergina. Dabar neprisimenu jos pavardės. Taigi V. Krėvė pasakodavo, kad L. Karsavinui labai patikdavęs vardas Elenytė. Užtat jo mokytoja parinkdavo jam pasakų tekstus su šiuo vardu. Būdavo, profesorius L. Karsavinas skaito ir sako: „Ką čia ta Elenytė, geriau pasibučiuokime".

V. Krėvė mokėdavo papasakoti, pakritikuoti ir savo kolegas, mokydavo: „Neduok dieve, įsigėrusiam Sruogai pasakyti, kad jis bijo žmonos... Tada jis bando įrodyti, kad tikrai žmonos nebijo, ir ima ją visaip užgaulioti, įžeidinėti". Tačiau jie su B. Sruoga buvo labai artimi draugai.

Kartą V. Krėvė pasakojo V. Mykolaičiui-Putinui apie savo pirmąjį susitikimą su B. Sruoga, kuris tada buvo ką tik sugrįžęs

iš Rusijos ir apsistojęs Vilniuje. „Vaikštome su Faustu Kirša Vilniaus gatvėmis. Staiga matau, sėdi ant šaligatvio kažkoks keistas jaunuolis. Kojos ilgos, apautos sandalais, ilgi iki pečių plaukai. Didžiulė marškinių iškirptė. Ant kaklo mataruoja karoliai. F. Kirša pasakė, kad tai esąs poetas Balys Sruoga, ir pasiūlė susipažinti. Ne, ne, pasakiau, su tokiais nenoriu jokių pažinčių".

O vėliau abu tapo geriausiais draugais.

Tekdavo matyti V. Krėvę vaikštinėjant su B. Sruoga po Kauno, vėliau po gražiąsias Vilniaus aikšteles. Jų ūgio disproporcija netrukdė juodviem draugauti. Abu rašytojai ir literatūros profesoriai, matyt, turėdavo bendrų problemų. Krėvienė pasakodavo, kaip ji vieną gražią popietę susitiko savo gerą bičiulę Jaunimo sode, kaip jos, vaikštinėdamos po sodą, pasuko prie Vilnelės liepto, vedančio į LTSR rašytojų sąjungos būstinę, kuri buvo kitoje Vilnelės pusėje. Reikėjo siauru lieptu pereiti Vilnelę. Jiedvi, beeidamos lieptu, pamatė iš priešingos pusės ateinančius V. Krėvę su B. Sruoga. Krėvienė įspėjo savo bičiulę ateinančių nekalbinti. Jiedvi viduryje liepto prisiglaudė prie atramos ir laukia. V. Krėvė, nė žodžio netaręs, pirmas praėjo pro šalį ir vėl tęsė su B. Sruoga pokalbį. Ir kai Sruoga pradėjo juoktis, tik tada V. Krėvė lyg atbudęs grįžo į realybę ir, greitai susiorientavęs, moterims pažėrė komplimentų: esą tokių puikių damų jam dar netekę pažinti.

V. Krėvė sakydavo labai mylįs vaikus. Ir iš tikrųjų, kai pamatydavo gulintį vežimėlyje kūdikį, niekada nepraeidavo jo nepašnekinęs.

V. Mykolaitis-Putinas V. Krėvę smerkdavo, žinoma, už akių, kad jis namuose su žmona ir dukra kalba rusiškai ir gal dėl to Krėvienė nepramoko lietuvių kalbos. Kartą V. Mykolaitis-Putinas buvojo pas V. Krėvę. Grįžęs pasakojo, kad iššokusi iš kito kambario dukra ir sakanti: „Papa, gde spički?" Bet kai pamatė, kad esama svetimo žmogaus, pradėjusi kalbėti lietuviškai.

Buvo kalbama, kad V. Krėvė gaudavo didelį atlyginimą, tačiau gyveno kukliai. Esą Kulautuvoje turėjęs nusipirkęs žemės sklypą ir ruošęsis statyti vasarnamį. Tačiau taip ir nepasistatė, nes vis stigdavo pinigų. Tad nuomodavosi kuklų butelį. Kambariai būdavo vidutiniškai įrengti, su kukliais baldais. Tiesa, kambariai buvo iškloti kilimais, tačiau žmonės kalbėjo, kad tai Krėvienės kraitis. Juos ji atsivežusi iš savo tėviškės, iš Azerbaidžano.

Kai hitlerininkai suėmė B. Sruogą, V. Krėvė pasislėpė — išėjo iš namų ir apsigyveno kažkur Žvėryne. O kitą naktį okupantai buvo atėję suimti ir V. Krėvės, tačiau nerado. Nuo tos dienos visą laiką V. Krėvė slapstėsi. Atėjus žiemai, kažkoks kaimietis, gyvenantis netoli Vilniaus, miškų glūdumoje, išsivežė V. Krėvę pas save. Tas kaimietis parsivežė jį susuktą į didelius kailinius, o namuose vaikams pristatė, kad tai dėdė iš miesto. Kai tiktai V. Krėvė nusimetė kailinius ir kiškinę kepurę, vienas vaikų atidžiai pasižiūrėjo į „dėdę" ir sušuko: „Tėveli, koks gi čia dėdė! Čia — rašytojas V. Krėvė... Aš mačiau savo vadovėlyje jo nuotrauką ir skaičiau jo apsakymus". V. Krėvė buvo toks populiarus ir visiems žinomas, kad jo vardą sunku buvo nuslėpti ir nuo vaikų.

Labai gaila, kad V. Krėvė nuo karo audrų pasitraukė į Vakarus. Mes visi jo labai pasigedome.

Vilnius, 1976.III.8

E. Kvedaraitė-Mykolaitienė
Užrašė *V. Sadauskas*

* * *

V. Krėvės paskaitos būdavo labai įdomios. Jis skaitė bendrosios literatūros, specialųjį ir slavų literatūrų kursus. Vos įėjęs į auditoriją, dar neprisiartinęs prie katedros, V. Krėvė jau pradeda šnekėti, o pasibaigus paskaitai, išeidamas, iki pat durų vis dar pasakoja. Dažnai V. Krėvė per paskaitas būdavo išsiblaškęs. Pasakodamas apie vieną kurį rašytoją, jis paminėdavo visai kito vardą, šito nepastebėdamas. Skaitydavo labai susikaupęs, į auditoriją nežiūrėdavo, o žvelgdavo kažkur į vieną tašką, nieko aplink save nematydamas. Neprisimindavo studentų veidų bei pavardžių, nors į kai kuriuos per paskaitas, atrodydavo, ilgai žiūri. Taip buvo ir su manim.

Aš sėdėdavau pirmame suole ir žiūrėdavau į profesorių, jis į mane. Uoliai lankydavau paskaitas, nes V. Krėvė skaitė labai įdomiai, o tiems, kurie nepraleisdavo paskaitų, pasirašydavo įskaitas neklausinėjęs.

Kai reikėjo gauti įskaitą, įėjau į auditoriją, kur priiminėjo V. Krėvė, įsitikinęs, kad man pasirašys neklausinėjęs, juk nepraleidau nė vienos paskaitos. Tačiau buvau nustebintas, kai profesorius, davęs klausimus, liepė pasiruošti ir atsakinėti. Išlaikęs įskaitą, išdrįsau paklausti, kodėl profesorius nepasirašęs iš karto, kaip tai daro su kitais studentais. Jis nustebęs pažvelgė į mane ir pasakė: „Tai kad tamista nesilankei į mano paskaitas".

Suglumau, bet susivaldęs pasakiau: „Profesoriau, aš nepraleidau nė vienos jūsų paskaitos“.

V. Krėvė pažiūrėjo į mane ir pasakė: „Turbūt būsiu nepastebėjęs“.

Išsiblaškęs, į nieką nekreipdamas dėmesio, o galbūt giliai susikaupęs, jis vaikščiodavo Kauno gatvėmis.

Paskaitas skaitydavo dainuojamu tonu, veido išraiška atitikdavo kalbos turinį: jeigu dėstomasis dalykas nepatikdavo — būdavo rūškanas, paniuręs, o jeigu patikdavo — šypsena nenuslinkdavo nuo jo veido.

Klausyti jo paskaitų ateidavo studentai ir iš kitų fakultetų, kadangi skaitydavo įdomiai, rimtus dalykus perpindamas humoru. Jo paskaitos nebūdavo nuobodžios. Auditorija visada įdėmiai klausydavosi, klausimų profesoriui nebūdavo. Auditorijoje dažniausiai būdavo susikaupęs, nepriklausomas nuo aplinkos.

Studentams V. Krėvė buvo geras, ir jie mylėjo jį, gerbė kaip didelį autoritetą.

Vilnius, 1975.IV.10

R. Mironas
Užrašė *V. Sadauskas*

* * *

Prieš dvidešimt penkerius metus Kauno universitete man teko klausyti žymaus lietuvių rašytojo V. Krėvės, humanitarinių mokslų fakulteto profesoriaus, paskaitų. V. Krėvė skaitė visuotinės literatūros kursą. Šitas kursas buvo privalomas visiems humanitarinių mokslų fakulteto studentams, todėl į V. Krėvės paskaitas ateidavo daug studentų.

Profesorius paskaitas skaitydavo stovėdamas katedroje. Jis puikiai žinojo visuotinę literatūrą, paskaitas skaitydavo gyvu žodžiu, be užrašų, atmintinai citavo rusų poetų kūrinius. Buvo judrus, kalbėdamas gestikuliuodavo apvaliais mostais, kalbėjo greitai, bet jo mintis, atrodo, plaukdavo dar greičiau. Norėdamas studentams pateikti kuo daugiau žinių, berdavo sakinį po sakinio, bet kartais staiga užsikirsdavo. Atsimenu, kartą kalbėjo apie A. Puškiną, citavo jo eilėraščių ir poemų strofas ir užsikirto: „Puškinui tragiškai žuvus, poetas... šitas... šitas... Kaip jis čia dabar vadinasi?.. šitas... a, Lermontovas...“

Studentai nenoromis ėmė šypsotis. Bet jų šypsena greitai išnyko, nes V. Krėvė jau bėrė M. Lermontovo strofas apie A. Puškino mirtį.

Man atrodo, kad V. Krėvė užsikirsdavo dėl savo temperamento. Būdamas dzūkas, jis beveik visada žodį „didžiulis“ ištardavo „džidžiulis“ bet ne „dzidziulis“, kaip derėtų dzūkui.

V. Krėvė draugavo su kitu žymiu rašytoju — su B. Sruoga, taip pat humanitarinių mokslų fakulteto profesoriumi. B. Sruoga buvo V. Krėvės priešingybė: stambus, aukšto ūgio, nekalbus, lėtų judesių. Į auditoriją B. Sruoga įeidavo lėtai, tarytum kažką labai svarbaus galvodamas, lėtai įkopdavo katedron ir atsisėsdavo. Ant katedros padėdavo savo užrašus, ant jų atsiremdavo alkūnėmis, kumščius įremdavo į žandus ir vienodu, ramiu balsu pasakodavo apie kurį nors rusų rašytoją, jo epochą, jo kūrybos amplitudę.

B. Sruoga buvo subūręs nemažą būrelį studentų, besidominčių dramaturgija. Kartais nueidavau į šito būrelio susirinkimus. Viename tokiame susirinkime B. Sruoga užsiminė apie V. Krėvės dramą „Skirgaila“. Jis tada pasakė, kad V. Krėvė šią dramą parašęs prieš Pirmąjį pasaulinį karą rusų kalba, veikiamas M. Gorkio propaguojamų carinės Rusijos tautų brolybės ir jų kultūrinio suartėjimo idėjų.

K. Papečkys

* * *

V. Krėvės asmenybe susidomėjau, dar mokydamasis Jurbarko gimnazijoje. Rodos, 1920 m. man, antraklasiui, pateko į rankas „Dainavos šalies senų žmonių padavimai“. 1921 m. pasirodė pirmieji „Vainikai“— naujesniosios lietuvių poezijos antologija. Iš tų „Vainikų“ vieno puslapio giliu žvilgsniu į tolį, o mintimis į praeitį žvelgė susimąstęs V. Krėvė-Mickevičius. Paauglio vaizduotę žadino Dainavos šalis ir joje padavimų ir legendų apgaubtos vietos: Merkinė, Liškiava, Punia, Gilšė, Gelovinė, Balynas, Nedingė, Subartonys... Kasmet pasirodydavo vis nauji V. Krėvės kūrinių leidiniai. Apsakymai „Šiaudinėj pastogėj“ supažindino su to krašto žmonėmis.

Vėliau, tapus mokytoju, net masino viltis dirbti Dainavos krašte, nors pastangų nedėjau. 1927 m. vasarą, visai netikėtai, gavau pasiūlymą keltis į Merkinės valsčių ir Subartonių kaime organizuoti mokyklą. V. Krėvė esą nusiskundęs, kad Subartonių kaimo vaikai turi eiti į mokyklą 3,5 km per mišką.

Nuvykęs į paskirtą vietą, susipažinau su gyventojais, o V. Krėvės tėvas Juozas Mickevičius net pasiūlė apsigyventi jo namuose. Kai droviai atsisakiau, padėjo man susirasti butą.

Vaikai, vienas po kito, pasakojo, kas ką žinojo apie V. Krėvę, apie skerdžių ir jo išdaigas, apie miške ir raistuose gyvenančius monus, miškinius. Pasirodė, kad rašytojas populiarus net ir tarp tų vaikų, kurie dar ir skaityti nemoka, nes yra girdėję vyresniuosius skaitant jo kūrinius. Ėjo į pabaigą pirmieji mokslo metai. Kartą gegužės pabaigoje, grįždamas dviračiu po iškylos į gražiąsias Subartonių apylinkes, prisivijau Juozą Mickevičių ir išgirdau, kad netrukus žadąs atvykti V. Krėvė. Pradėjau laukti. Aš ruošiausi rašytoją sutikti mokykloje, nes maniau, kad jis užeis pažiūrėti mokyklos, kurios įsteigimu jis taip rūpinosi. Kad V. Krėvė panorės užeiti į butą — to nesitikėjau ir nenorėjau. Man, kaimo mokytojėliui, tokioj menkoj pastogėj priimti tokį svečią, kaip V. Krėvė — rašytoją, universiteto profesorių, humanitarinių mokslų fakulteto dekaną, žurnalų redaktorių — buvo neįsivaizduojama.

Mano kambarėlis atrodė gan prastokai: didelis ūkiškas stalas apkrautas vadovėliais, sąsiuviniais ir knygomis. Ant stalo žibalinė lempa ir paties padirbtas radijo imtuvas. Viename kampe lova, antrame praustuvas, trečiame — stalelis (valgomasis).

Mėginau šiek tiek pasitvarkyti, bet vaizdas nepagerėjo. O ketvirta valanda jau čia pat. Vaikščioju po kambarį ir jaudinuosi, nuolat dirsčiodamas pro langą į Mickevičių namo pusę, kada pamatysiu ateinantį tuo metu tikrai nepageidaujamą savo svečią. Su V. Krėve išsėdėjome ligi pusiaunakčio. Jam labai rūpėjo mane paskatinti tautosakos rinkimo darbui. V. Krėvė kalbėjo, kad tik keliolika entuziastų įsijungę į šią veiklą, o iš tikrųjų mokytojai čia galėtų labai daug padaryti. Jis papasakojo, kaip humanitarinių mokslų fakultete buvę nutarta paskaityti per radiją ciklą paskaitų apie tautosakos rinkimą ir užrašymą. Buvo sudarytas planas ir parinkti lektoriai. Paskaitų kalendorius buvo suderintas su radiofono vadovybe. V. Krėvė skaitęs pirmąsias paskaitas, bet vėliau paaiškėjus, kad nebus atlyginama, kiti lektoriai skaityti nesutiko.

V. Krėvė be perstojo pasakojo apie visus subartoniškius, dar gyvus ir jau mirusius. Apie Petrą Glaniauską, čia Stavariu vadinamą, šiaip nekalbų, susimąsčiusį senioką, apie Kasiulyną, kuris mėgo vienatvę, giedromis naktimis vaikščiodavo pamiškėmis, papieviais ir dairydavosi į dangų. Kartais prastovėdavo vienoje vietoje ištisas valandas, žiūrėdamas į mėnulį ir žvaigždes. Kaimynai sakydavę, kad jam „ne visi namie".

Iš tikrųjų Kasiulynui rūpėjo, kas tos žvaigždės, kas tas mėnulis, žvaigždžių spiečiai ir kitokie jų reiškiniai. Ar tiesa, kaip žmonės kalba, kad kiekvienam gimusiam dievas uždega tokią švie-

selę, o kai žmogus miršta, ją užgesina? Jis matęs, kaip dvi žvaigždės susiduria — tik žiežirbos pabyra, ir abi užgęsta.

Arčiau pažinus kaimo žmones ir giliau jų charakterius patyrinėjus, iškyla talentai, t. y. besiveržiantys į kurią nors mokslo ar gyvenimo sritį: medikai, istorikai, muzikai, dainininkai, dailininkai, filosofai. Medikais V. Krėvė vadino tuos, kurie domisi ligomis ir gydymu, pažįsta ir žino daugybę gydomųjų žolelių ir visokių gydymo priemonių. Istorikams rūpi žmonių gyvenimo praeitis. Dainininkai mėgsta dainas, stengiasi kuo daugiau jų išmokti. Beraščiai žmonės veržiasi į jiems nežinomą pasaulį, stengiasi savo protu ir išmintimi išsiaiškinti jiems nesuprantamus gamtos ar gyvenimo reiškinius, daro savo išvadas, kuria savotišką filosofiją. Juos vilioja dominanti sritis ir jie savo paprasčiausiomis suvokimo galiomis stengiasi išsiaiškinti, sužinoti, išmokti.

Mane labai stebino Krėvės atmintis. Visų kaimo gyventojų atsiminė vardus, pavardes ir pravardes, visų charakterius. Daugiausia Krėvė bendravo su kaimo žmonėmis jaunystėje. Vėliau tas bendravimas mažėjo, ypač kai pradėjo eiti aukštuosius mokslus ir teko gyventi toli nuo gimtinės.

Paklaustas, ar bendravo vaikystėje su savo amžiaus vaikais, V. Krėvė atsakė:

— Artimų draugų neturėjau. Kai kada su vaikais pažaisdavau, nors žaidimų nelabai mėgau. Žiemą mėgstamiausias žaidimas buvo — pasimėtymas sniego gniūžtėmis. Mėgdavau apmėtyti sniego gniūžtėmis gatve praeinančius vaikus. Jei vaikai pabėgdavo, man būdavo linksma; jei vaikai puldavo mane apmėtyti, aš bėgdavau slėptis savo pirkion. Aktyvios kovos nemėgdavau. Pradinę mokyklą aš lankiau tik vienerius metus Merkinėje. Pertraukų metu vaikai mėgdavo žaisti įvairius kovos žaidimus. Aš nežaidžiau. Dėl mano pasyvumo komandos nenorėdavo manęs įsileisti. Žiemą, kaip paprastai, vykdavo karas sniego gniūžtėmis. Aš tose kovose vengdavau dalyvauti, būdavau klasėje ir žiūrėdavau pro langą. Kartą įėjo į klasę mokytojas ir mane kartu su mergaitėmis išvarė į kiemą žaisti. Vaikai — berniukai ėmė juoktis. Man buvo labai nemalonu ir aiškinau mokytojui, kad aš muštis nenoriu. O mokytojas man įrodinėjo, kad tai ne mūšis, o žaidimas. Matyti, aš iš prigimties esu pacifistas,— nusijuokė Krėvė.— Bendravimą su pagyvenusiais žmonėmis labai mėgau. Mane domindavo jų, kad ir menka, išmintis, jų filosofija, jų savotiškas gyvenimo ir gamtos reiškinių suvokimas.

Visi jie yra savotiškai įdomūs ir įvairūs, tik reikia juos arčiau pažinti, su jais bendrauti, įsiklausyti į jų vidaus balsą ir padėti jiems susivokti painesniuose, jų pačių keliamuose klausimuose. Čia ir esanti svarbiausia mokytojo misija, nors ji ir labai sunki.

Tas pirmas susitikimas su Krėve mane gerokai nuvargino ir labai nustebino. Pasakodamas jis vis pabrėždavo, su šituo ar kitu asmeniu susipažint arčiau, iš šito ar kito tą ir tą užrašyti, net ir antraštę parenka. Nurodė tiek daug siužetų, įvairiausių temų. Rašyti kol kas nesiruošiau, bet artimesnę pažintį su žmonėmis tęsiau. Krėvė juose rasdavo daug ko, o aš labai mažai. Daugiausia bendravau su jaunimu, nes pats buvau jaunas. Surengėme porą vakarų, suorganizavau džiazą iš poros smuikų, armonikos ir būbnelio.

Antrą kartą su V. Krėve susitikome 1929 m. pavasarį. Tuo metu mokykloje ir visame kaime ruošiau švaros savaitę. Su V. Krėve vaikščiojome po Subartonių apylinkes. Jis papasakojo, kaip čia, prie Pakelinio ir Linamarkio ežerų, buvo atvežęs V. Mykolaitį-Putiną. Girdi, Putinas pasiguodė niekaip negalįs parašyti savo kūrinio pabaigos, kur jo herojė nusiskandina, negalįs įsivaizduoti vietos. V. Krėvė vieną popietę atvežęs rašytoją. Čia, nuo šio kalnelio, parodęs ežerą ir palikęs vieną kelioms valandoms. Sugrįžęs Putinas su šypsena padėkojęs: „Pagaliau nuskandinau. Tikrai puiki vieta".

Priėję Stangės upelį, užėjome į malūną. To malūno savininkas turėjęs gražuolę dukterį Rachelę, kuri mokėsi kartu su V. Krėve ir jam labai patikusi, abu labai draugavę. V. Krėvei apsigyvenus Baku, tėvai ją ištekinę už malūninininko, „mužiko ir negražaus". Rachelę radome vieną, fotely besėdinčią, Ščedrino raštus beskaitančią. Ji, maloniai sutikusi svečius, pavaišino kava, o apie save pasakė, kad čia tame malūne „karceris, ne gyvenimas". Kai grįžtant V. Krėvės paklausiau, ar Rachelė nebuvusi jo jaunystės simpatija, V. Krėvė atsakė, kad Subartonyse ir aplinkiniuose kaimuose jis turįs kone dešimtį labai mielų ir šviesių bičiulių — moterų ir vyrų. Rachelė jam imponuojanti savo inteligentiškumu, dvasingumu, o jos nevykęs likimas jam keliąs gailesį.

Trečią kartą su V. Krėve susitikau 1930 m. rudenį Alytuje. Jis buvo susirūpinęs Subartonių kaimo skirstymu į viensėdžius ir manęs labai nuoširdžiai prašė perkalbėti tėvą, kad nesikeltų į naują sodybą, bet liktų senoje vietoje. Pasipasakojo, kaip jo nepaklausęs tėvas su antromis vedybomis ir kaip dabar jis neperkalbamas, norįs sau užsikrauti sunkią naujakurystės naštą.

Nesakiau Mickevičiams kalbėjęsis su V. Krėve. Lyg tarp kitko prasitariau, kad, likus sodyboje, jiems bus išskirta mažiau, bet užtat derlingesnės daržų žemės. Jie ir liko.

Ketvirtą ir paskutinį kartą V. Krėvę mačiau Kaune 1931 m. Turėjau užeiti pas V. Krėvę, pasitarti dėl dainų tarmiško užrašymo. Jis buvo mane prašęs užrašyti iš vienos moteriškės vestuvinių dainų (humoristinių blevyzgų). Kai kurių dainų juodraščius norėjau parodyti ir pasitarti.

Nuėjau ir nustebau. Buto durys atviros, o žmonių nėra. Pasibeldžiau į vienas duris, į kitas,— niekas neatsiliepia. Išėjau į kiemą ir dairausi. Kitoj pusėj namo V. Krėvė su žmona darželyje laistė gėles. V. Krėvė tuoj. pat pakvietė į kabinetą ir pradėjo kalbą apie tėvuką.

Suskambėjo telefonas. V. Krėvė su kažkuo kalbėjosi:

— Dabar negaliu. Yra atvykęs pas mane mokytojas iš Subartonių. Galėsiu tik po valandos. Tai aš 11 val. lauksiu,— ir padėjo ragelį.— Skambino Sruoga. Pas jį yra atvažiavę du rašytojai iš Vokietijos. Jis nori juos pavežioti po Dzūkiją. Prašo ir mane kartu važiuoti. Sakykite, kokiu klausimu pas mane atėjot, nes laiko turime tik vieną valandą.

Aš paprašiau kai ką paaiškinti dėl tarmiško užrašymo ir kt. V. Krėvė ėmė skaityti ir savo pastabas sakyti:

— Vestuvėse tokias dainas dainuoja tik stipriai išgėrusios moterys. Vyrai tokių dainų nemėgsta dainuoti, jei bent tik savo tarpe. Kaip tamstai pavyko jas užrašyti?

— Iš tos moteriškės, kurią jūs nurodėt, užrašiau tik keturias dainas. Kitas padainavo to paties Lemkaraisčio kaimo vyrai Zinkevičius, Barsys, kurie girdėję tas dainas iš moterų.

— Na ką gi, iš dainos žodžių neišmesi. Turiu ir aš surinkęs panašių dainų. Šiais laikais tokių dainų vestuvėse jau retai girdėti. Kai perrašysite tas dainas, atsiųskite man. Gal pavyks man sudaryti tokių dainų leidinį.

Atsisveikindamas pareiškė, kad netolimoje ateityje tautosakos rinkimo darbą perims Lietuvių tautosakos archyvas ir greičiausiai nauji vadovai.

Kaunas, 1979 *J. Paulaitis*

* * *

V. Krėvę iš jo raštų pradėjau pažinti dar carizmo laikais. Žavėjausi jo „Dainavos šalies senų žmonių padavimų“ heroizmu ir nepakartojamu stiliaus muzikalumu.

Su juo arčiau susipažinau 1923 m., kai, pradėjęs studijuoti, klausiau jo paskaitų Kauno universitete. Jis redagavo „Skaitymų" žurnalą, kuriame išspausdino ir mano pirmuosius rašinius. Kol nepažinojau V. Krėvės, iš jo kūrybos buvau susidaręs įspūdį, kad autorius turėtų būti didingas, galingas kaip ir jo herojai. O iš tikrųjų V. Krėvė buvo žemo ūgio, smulkaus sudėjimo.

Pagal iškalbą humanitarinių mokslų fakulteto profesorius buvo galima skirstyti į dvi grupes: vieni, vadinamieji „auksaburniai", turėjo nepaprastai gerą iškalbą, o kiti, nors įžymūs mokslininkai, tačiau neapdovanoti iškalbingumo dovana. Neiškalbūs buvo B. Sruoga, A. Janulaitis, I. Jonynas ir kai kurie kiti. Tačiau labai įdomiai be užrašų skaitydavo paskaitas prof. V. Dubas. Gerai kalbėjo J. Tumas, J. A. Herbačiauskas, M. Biržiška, P. Gronskis. Geras oratorius buvo ir V. Krėvė. Jis turėjo puikią atmintį, deklamuodavo ilgas rusų poetų kūrinių ištraukas, kurias turbūt buvo išmokęs dar universitete studijuodamas ar mokytojaudamas Baku realinėje mokykloje. Skaitydamas speckursą apie M. Lermontovą, deklamuodavo ilgiausias ištraukas iš „Mcyrio".

Aš klausiau senosios ir XVIII a. pabaigos—XIX a. pradžios lenkų literatūros kursą. V. Krėvės rūpesčiu į lietuvių kalbą buvo išversti du lenkų literatūros istorijos veikalai. Dėstydamas lenkų literatūros sisteminį kursą, V. Krėvė tokio iškalbingumo neparodė, kaip aiškindamas M. Lermontovą. Kalbėdamas apie lenkų literatūrą, jis ją siedavo su Lietuva, iškeldavo tai, kas būdinga lietuvių tautai.

Norėčiau priminti vieną epizodą. Tada buvau humanitarinių mokslų fakulteto studentų atstovu stipendijų ir pašalpų skyrimo komisijoje. Mūsų komisija, dekano V. Krėvės vadovaujama, svarstė stipendijų skyrimo ir studentų atleidimo nuo mokslapinigių klausimus. Buvo pirmoji diena po tautininkų atėjimo į valdžią. Sklido gandai, kad po perversmo rytą studentės neolituanės kareiviams nešiojo sumuštinius. Atsimenu, per mūsų komisijos posėdį V. Krėvė pasišaipė iš jų, klausdamas: „Ar labai pavargote, benešiodamos kareiviams sumuštinius ir besveikindamos po pergalės? Juk gal visą naktį nemiegojote?"

Mums, humanitarinių mokslų fakulteto studentų atstovams, teko dalyvauti viename bendrame su profesoriais fakulteto posėdyje. Pirmininkavo V. Krėvė. Iškilo kažkoks stipendijų skyrimo klausimas. V. Krėvė pasiūlė profesoriams pasisakyti. Bet norinčių kalbėti neatsirado. Tada V. Krėvė ir sako: „Tai ką, fakultetas neturi savo nuomonės!"

1924 m. didžiojoje universiteto salėje įvyko susirinkimas. Mat tada lenkų maršalas Pilsudskis ir generolas Želigovskis grasino užimti Lietuvą. Protestuoti prieš tas užmačias universiteto salėn susirinko daugybė žmonių. Šiame susirinkime V. Krėvė pasakė kalbą.

Čia dar norėčiau papasakoti apie P. Skardžiaus vestuves, kuriose ir man su V. Krėve teko dalyvauti. P. Skardžius buvo mano mokslo draugas dar iš Panevėžio gimnazijos laikų. Jo būsimoji žmona ir manoji buvo Vilniaus lietuvių gimnazijos laikų draugės. 1929 m., grįžęs iš Vokietijos, P. Skardžius vedė. Jaunavedžius sutuokė J. Tumas. Aš su savo būsimąja buvome pajauniais. Po apeigų bažnyčioje buvo vaišės netoli Kybartų, Daugėlaičių kaime. Į Kybartus visi važiavome traukiniu. Vestuvėse dalyvavo J. Tumas, V. Krėvė ir M. Biržiška su žmonomis.

Atsimenu, sode buvo šieno, V. Krėvė ir M. Biržiška sumanė nusifotografuoti, suvirtę į šieną, B. Biržiškienė užprotestavo, kad taip nederėtų, nerimta. Tada M. Biržiška atsistojo, o V. Krėvė paliko gulėti ir tokioje pozoje buvo nufotografuotas. Tai rodo jo paprastumą, nuoširdumą.

1930 m., V. Krėvės patartas ir rekomenduotas, pradėjau mokytojauti Kauno vokiečių gimnazijoje. Čia mokiau lietuvių kalbos, dėsčiau lietuvių literatūrą, Lietuvos istoriją ir geografiją. Buvome trys lituanistai. Šioje gimnazijoje mokėsi ir V. Krėvės dukra Onutė. Mokinių daugiausia buvo žydų, vokiečių, rusų, vienas kitas lietuvis. Tokioje internacionalinėje sferoje Onutė jautėsi kaip namie. Mokėsi ji vidutiniškai, buvo gana drąsi, impulsyvi. Draugių tarpe jautėsi šiek tiek pranašesnė už kitas.

Iki šiolei išliko atmintyje toks epizodas. Dėstydamas Lietuvos istoriją, kartą pasakojau apie Zbignevą Olesnickį, atkakliausią Vytauto Didžiojo priešą. Vėliau, tikrindamas mokinių žinias, klausiu, kur lietuvių literatūroje vaizduojamas Zbignevas Olesnickis. Tačiau mokiniai suglumo. Klausiu vieną, kitą — nežino. Tada kreipiuosi į O. Mickevičiūtę, ar ji kartais nežinanti. Ir ši atsako: „Nežinau". Tada aš ir sakau: „Turbūt Tamista neskaitai savo tėvo raštų? Juk tai jo personažas, kurį pavaizdavo savo „Skirgailoje". Tada ji man atšovė: „Džiaugiuosi Maironio „Jaunąją Lietuvą" perskaičiusi. To betrūko, kad dar tėvo raštus skaityčiau!"

Neatrodo, kad V. Krėvė būtų sielvartavęs dėl savo žemo ūgio. Beveik visi jį pažinojusieji pabrėždavo, kad, klausantis jo ar su juo kalbantis, niekada nesijausdavo, kad V. Krėvė toks jau žemas. Jo vidinė jėga, erudicija kompensuodavo tą fizinį trūkumą. V. Krė-

vė buvo valingas, prisiversdavo nepaprastai daug dirbti, siekti tiesioginių triūso rezultatų.

Bet kažkas jame vis dėlto buvo vaikiška. Mačiau jo vieną nuotrauką, kur jis nusifotografavęs su L. Gira. Čia V. Krėvė labai nuoširdžiai, kukliai, džiaugsmingai, atvirai, tiesiog vaikiškai juokiasi. Domėjimasis vaikais, meilė jiems ir jame pačiame slypintis gražus vaikiškumas padėjo jam sukurti „Antanuko rytą", lietuvių literatūros šedevrą, „Bobulės vargus". Todėl jis galėjo būti žymus vaikų literatūros kūrėjas.

Žinoma, klystume, per daug „suvaikindami" V. Krėvę. Jis ir gyvenime, ir savo kūryboje neretai būdavo rimtas, giliai susikaupęs, herojiškas, net agresyvus. Toks V. Krėvė kūrė „Šarūną", „Skirgailą", „Dainavos šalies senų žmonių padavimų" herojus. Krėvei buvo būdingas heroizmas, romantizmas, net misticizmas („Likimo keliais", „Padavimai" ir kt.), o iš kitos pusės, kasdienybės vaizdavimas „Šiaudinėje pastogėje", „Žente". Tuo jis ir skiriasi nuo kai kurių kitų mūsų literatūros kūrėjų, kurie laikydavosi daugiau kurios nors vienos literatūrinės krypties.

Kiek man pačiam teko bendrauti su V. Krėve, jis visada būdavo paprastas, nuoširdus.

V. Krėvė į mano atmintį labiausiai įaugo savo kūryba. Jo redaguojamuose „Skaitymuose" buvo išspausdinti pirmieji mano eilėraščiai „Pasaulin", „Einu per žemę" ir studijėlė apie B. Sruogos lyriką.

Be periodinių leidinių, V. Krėvė redagavo ir „Mūsų tautosaką". Aš jau anksčiau iš įvairių žmonių ir iš gausių savo mokinių buvau užrašęs daug pasakojimų apie rugiapjūtę. 1933 m., įsigijęs universiteto baigimo diplomą, baigiau rašyti studiją „Rugiapjūtės papročiai". V. Krėvė 1934 m. ją išspausdino „Mūsų tautosakos" VIII tome.

Paskutinį kartą su V. Krėve susitikau 1941 m. pavasarį. Jis tada gyveno Vydūno alėjoje. Atsimenu, jo kambaryje prie lango stovėjo geltonas stalas. Šeimininkas rūkė cigaretę, įsistatęs ją į stambų kandiklį. Jis daug rūkydavo ir, kiek atsimenu, visada cigaretes su kandikliu.

Okupacijos metais, kai hitlerininkai pradėjo gaudyti inteligentus įkaitais, V. Krėvė ir B. Sruoga slėpėsi pas A. Krutulį už Vilniaus, Jeruzalėje. Girdėjau pasakojant, kad tuomet V. Krėvę ir B. Sruogą Alg. Končius iš Vilniaus buvo išvežęs į Kauną.

Labiausiai jaudinantis mano „susitikimas" su V. Krėve buvo, rodos, 1956 m., kai P. Vaičiūnas, turbūt gavęs iš S. Pilkos, dabar jau mirusio, man atsiuntė jo kapo nuotrauką.

Nenoromis braunasi į atmintį kadaise iš Amerikos lietuvių girdėtos dainos žodžiai:

Ir ten, antrame krašte svieto,
Kas mane mirusį lankys?
Kas rūtą kvepiančią ar mėtą
Ant mano kapo pasodys?

Kaunas, 1976.III.3

J. Petrulis
Užrašė *V. Sadauskas*

* * *

Nesame nei metraštininkų, nei *vie romancée* autorių šalis. Grimzta į praeities sutemas mūsų literatūros ir meno milžinai, laimei, palikdami savo sukurtus lobius. Gerai, jei esama talentingų žmonių pačių kūrėjų šeimose. Mūsų M. K. Čiurlioniui šiuo atžvilgiu pavyko — Jadvyga Čiurlionytė nutapė turbūt autentišką savo brolio portretą, jos memuarai virto bestseleriu.

Krėvei mažiau pavyko, jo šeimoje nebuvo raštijos galiūnų, o eilė memuaristų nutapė vieni sodresnius, kiti blankesnius rašytojo portretus, neatskleisdami didžiojo kūrėjo kūrybinių klodų. Pagaliau tai ir apskritai neįmanoma: vargu ar meno vertybes sukūrė tie, kurių vidus iššifruojamas kaip šachmatų uždavinys — matas trimis ėjimais.

Ir vis dėlto tų memuarų autorių dėka Krėvės portretas lipdomas mozaikiniu būdu — kiekvienoje atsiminimų knygoje aptinkame kokių nors naujų duomenų kruopelę tai apie Krėvės charakterį, tai apie jo veiklą, ir rašytojas neliks vien mūsų liaudies legenda, kokia liko Donelaitis.

Rašąs šiuos žodžius gerai pažinojo Krėvę ir jo šeimą (tai yra — žmoną ir dukterį), todėl taip pat gali pridėti porą paviršutiniškų pastabų, net mažiau negu memuaristai, kurie Krėvę yra sutikę rečiau. Jiems bent įsiminė Krėvės pasakytos frazės, pypkė jo lūpų kampelyje, šiurkštaus audimo elegantiškas kostiumas, o man, tiek kartų girdėjusiam jį kalbant ir mačiusiam vilkintį skirtingais kostiumais, viskas susiliejo į monolitą, iš kurio sunku net išgriebti esmingesnį (ar būdingesnį) Krėvės sakinį...

Dažniausiai esu matęs Krėvę tai mūsų bute, tai jo šeimoje bene nuo 1923 iki 1932 metų. Tas dešimtmetis labiausiai siejo mūsų šeimas. Aišku, kontaktai niekada nebuvo nutrūkę, bet pradedant 1933 m. Krėvę matydavau tik gatvėje, o vėliau — tuome-

tinės Rašytojų draugijos susirinkimuose ir neprisimenu, kad būtų tekę su juo toliau bendrauti neoficialioje šeimos atmosferoje.

Pirmieji mano prisiminimai iš Krėvės namų susiję su Žaliakalniu, bet kur stovėjo tasai medinis namas — neprisimenu. Labiausiai įsmigo į atmintį knygų lentynos, jos darė dvylikamečiui didesnį įspūdį negu turtingos viešosios bibliotekos vėliau. Krėvė noriai duodavo skaityti knygas, gal jo dėka pirmiausia ir susipažinau su Turgenevu ir Čechovu. Krėvės žmona buvo krikštyta Kaukazo žydė, lietuviškai kalbėti ji turbūt niekada ir nepramoko, nors suprasti suprasdavo. Ir Krėvės bute buvo kalbama rusiškai.

Iš Žaliakalnio Krėvė persikėlė gyventi į Laisvės alėjos apendiksą, netoli įėjimo į Vytauto parką; prisimenu nedidelį namuką su visais patogumais. Tenai Krėvė kartą kalbėjo apie žmones, kurie — ar iš savotiškos bravūros, ar pagauti sielvarto — visai nevertina gyvenimo, trokšdami, bent savo deklaracijose, mirties. „O užtenka jiems susirgti kokia sunkia liga, ir jie griebiasi visom jėgom už to gyvenimo, norėdami jį pratęsti". Gyvybės nevertinimą Krėvė laikė arba poza, arba grynai patologiniu reiškiniu.

Trečiasis Krėvės butas buvo Vydūno alėjoje. Pirmuosiuose dviejuose butuose vyravo intymi, kamerinė atmosfera, o Vydūno alėjoje scena prasiplėtė. Kone visada viešėdavo svečių būrys, iš kurių išsiskirdavo koloritingas Balys Sruoga, dažniausiai žaidžiąs su Krėve šachmatais; beje, pastarasis buvo stiprus žaidėjas. Pralošęs Sruoga atsikeldavo ir, neatsisveikinęs nei su šeimininkais, nei su kitais svečiais, tuoj pat išnerdavo pro duris.

Vieną vasarą man, kažkurios klasės gimnazistui, teko su Krėve ir jo šeima vasaroti Panerių dvare, kur buvo įrengtas pensionatas su dideliais rūmų kambariais ir gera virtuve; ten atostogaudavo rinktinė publika. Kitoje Neries pusėje plytėjo Lenkijos okupuota teritorija. Dvaras stovėjo didžiulio pušyno papėdėje, ir tame pušyne Krėvė mėgdavo žaisti šachmatais. Jis galėdavo valandomis išsėdėti ant samanų priešais šachmatų lentą, niūniuodamas vieną ir tą patį sakinį: „Vot ja dvinu pešku, vot ja dvinu pešku",— nepriklausomai nuo to, kurią figūrą lentoje jis pastumdavo. Žaidžiant šachmatais, jo veidas atsipalaiduodavo, dingdavo sarkastiška išraiška lūpų kampučiuose, taip būdinga Krėvės veidui, nusėtam smulkių raukšlelių.

Krėvė buvo besikeičiančios nuotaikos žmogus, nors visiškai atsipalaidavusį ir linksmą aš matydavau jį labai retai. O depresija jį apimdavo dažnai. Tačiau net tada liūdnoka, su ironijos priemaiša šypsena nenueidavo nuo jo veido. Tai, aišku, nėra objektyvus psichologinis Krėvės portretas, o tik mano susidarytas

jo atvaizdas. Krėvė juto savo vertę, bet toleravo ir tuos literatus, kurių veikla buvo jam nesuprantama ar nepriimtina. Per vieną Rašytojų draugijos susirinkimą, įvykusį bene anuometiniuose Kauno universiteto didžiuosiuose rūmuose Donelaičio gatvėje, Krėvė savo kalboje pareiškė, kad net grafomanai taip pat mūsų kultūros sudėtinė dalis, nes jau pats noras kurti literatūros vertybes (jeigu jos ir nesukuriamos) esąs teigiamas faktorius.

Prisimenu dar vieną Krėvės mintį. Kartą, būdamas dar gimnazistas, priėjau prie rašytojo skvere palei Įgulos bažnyčią. Mokytojas Jurgis Talmantas, dėstęs aukštesnėse klasėse lietuvių kalbą ir literatūrą (lietuvių ir pasaulinę), kalbėdamas apie Krėvės „Skerdžių", teigė, kad tame kūrinyje autorius skelbiąs panteistines idėjas. Aš tada ir paklausiau Krėvę, ar taip yra iš tikrųjų. Krėvė nusišypsojo jam būdinga nelinksma šypsena ir pasakė: „Rašytojas kuria visai negalvodamas, ar ten panteizmas, ar nepanteizmas, o žmonės vėliau priskiria autoriui tai, ko jis kurdamas visai net nepagalvojo".

Neatsimenu, kad Krėvė kada būtų kalbėjęs apie literatūrinius dalykus, juoba apie savo paties kūrybą. Tiesą sakant, rašytojai profesionalai atsirado tik tarybiniais metais, o buržuaziniais laikais tai buvo neįmanoma. Gal ir Krėvė laikė savo tiesioginiu darbu profesoriavimą, o rašymas tebuvo jo *hobby*?

Kaip žinoma, Krėvė lankė Vilniaus kunigų seminariją, bet kunigu jis netapo, religingu — taip pat ne, o tapo vyru Rebekos, kurią, kaip pasakojama, jis įsimylėjo labai aistringai dar Kaukaze. Krėvės ir Rebekos kauniškėje sagoje jau teliko abipusė bičiulystė ir prisirišimas ir dar meilė dukteriai Onai (namuose ji buvo Anusia), o tikroji aistra prasiveržd avo ar tai vaizduojant senuosius kunigaikščius, ar kaimo sermėgius, ar neturtingą miestelio žydą, prekiaujantį silkėmis... O kai Krėvė norėdavo pafilosofuoti, jis gilindavosi į indų sakmes, kurios taip ir liko jo realistinių ir istorinių kūrinių šešėlyje, arba pasinerdavo į savaip suprastą poeziją ir realizuodavo ją proza („Dainavos šalies senų žmonių padavimai"). Bet tie padavimai, mano supratimu, neprilygsta nei „Skerdžiui", nei „Šarūnui", nei „Skirgailai". Tačiau gausūs deminutyvai padavimuose rodo Krėvę buvus dvasios gelmėse lyriką, ką jis pastoviai slėpdavo ironiškuose savo lūpų kampučiuose.

V. Sirijos Gira

* * *

V. Krėvė visados buvo mano mylimiausias rašytojas. Jis, kaip ir aš, dzūkas. Kartais rašytojas surinkdavo visus Kauno dzūkus į valgyklą Laisvės alėjoje. Oi, būdavo triukšminga ir linksma!

Kokių čia kalbų mes neprikalbėjome. Kiek čia V. Krėvė įdomiausių dalykų iš savo gyvenimo mums neprišnekėjo. Kokių istorijų jis nežinojo. Kaip gaila, kad tada neužsirašiau.

Bet ir šiandien man skamba ausyse V. Krėvės žodžiai apie Lietuvos didingą praeitį, apie jos narsiuosius vyrus. V. Krėvė kai imdavo kalbėti apie kovas su kryžiuočiais, rodydavos, kad jis neištvers savo kailyje. Pilėnų Margiris jam buvo patriotizmo viršūnė.

Daug nuostabių legendų, padavimų apie savo apylinkės ežerus, piliakalnius V. Krėvė žinojo. Ir savo kūryboje nemažai jų panaudojo. Mėgo jis liaudies dainas. Traukdavo dzūkiškai. Sakydavo, kad jam širdis nuo dainų atsigauna. Ragino užrašinėti savo apylinkėse liaudies dainas, pasakas, patarles, priežodžius, padavimus, legendas. Teigė, kad kaimo gryčios esančios pilnos tokių turtų, tik reikią jaunimui pasirūpinti, kad jie nežūtų, o išliktų ateities kartoms.

„Visur buvau, daug kraštų regėjau, bet tokio gražaus, kaip Dainavos šalis, niekur neradau“,— sakydavo V. Krėvė.

Jis, kaip tikras dzūkas, buvo karštas, staigus, bet labai nuoširdus, draugiškas, paprastas, geros širdies. Labai mylėjo savo gimtąjį sodžių. Kasmet parvažiuodavo į Subartonis. Neišpuiko kaip kiti. Dzūkai kreipdavosi į V. Krėvę su savo bėdomis ir rūpesčiais, vadino jį Vinculiu.

Matydavau V. Krėvę su B. Sruoga Laisvės alėjoje vaikštinėjančius. B. Sruoga — aukštas, stambus, petingas, paniuręs, nekalbus — eina šalia mažiuko smarkuolio V. Krėvės. Arba, žiūrėk, jiedu Konrado kavinėje sėdi prie kavos puoduko arba žaidžia šachmatais. Visad kalba V. Krėvė — gyvai, su pagražinimais, pokštais, anekdotais, humoru. O B. Sruoga klausosi, suraukęs antakius, šypteli rūsčiai, tik labai retai nusikvatos. Stebėdavomės, kad tokių skirtingų charakterių žmonės, o tokie dideli draugai. Gal ir traukė juodu tos priešingybės, kas žino.

Švendubrė, 1976.VI.8

A. Smaliukas
Užrašė *M. Grigaitytė*

* * *

1942 metų vasara buvo karšta, graži, bet ir skausminga, pilna baugios įtampos. Okupacijos replės vis labiau gniaužė ir žmones. Prasidėjo suėmimai, gaudymai, įtartinų asmenų deportacija į reichą priverstiniams darbams. Neramios ir dienos, ir naktys, ypač jei buvai komjaunuolis, likimas kybojo ant plauko. Ir aš negalėjau rodytis savo tėviškėje — Varniuose. Gero dėdės patartas, kad lengviau suktis dideliam mieste, vasarą išsiunčiau dokumentus į Vilniaus universitetą, prašydamas priimti į humanitarinį fakultetą studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros. Laukiau atsako su menka viltim, glausdamasis pas gimines tolimam kaime, bet fortūna nuo manęs nenusigręžė. Iš universiteto atėjo gera žinia ir kartu leidimas — ausveisas važiuoti traukiniu iki Vilniaus. Tai buvo neišpasakyto džiaugsmo diena, rodos, ir saulė šviesiau suspindo, sustojo zenite.

Vilniuje nebuvau buvęs. Dundėjau su nerimu (nei kur sustoti, nei kur galvą glausti — jokio pažįstamo), bet kupinas pasiryžimo nugalėti kliūtis. Vagone susipažinau su tokio pat likimo bendru, braukiančiu studijuoti ekonomikos. Dviese susiradom studentų bendrabutį prie Žvėryno tilto, pernakvojom ant grindų, užsikloję švarkeliais, pasiutusiai stirdami, o ryte nudūmėm į universitetą tvarkytis dokumentų. Taip prasidėjo studijos. Tuoj grūdomės prie dekanato pustamsiame prieangyje, Sarbievijaus kiemelyje, nesusigaudydami, nei už ko tvertis, nei kokių paskaitų klausyti. Skelbimų lentoj tokių kaip dabar tvarkaraščių nebuvo, tik pačių dėstytojų ir profesorių prismaigstyti lapeliai, kur ir kada kokias paskaitas skaitys. Tarp tų lapelių lapeliukų V. Mykolaičio-Putino, B. Sruogos kortelės, ir V. Krėvės pasiskelbta. Tuoj puoliau žymėtis, širdis sudunksėjo džiaugsmo nerimu — šit kieno paskaitų teks klausytis. Pagavo mielas studijų troškulys, rodos, kas įdavė sparnus. Taip ir būriavomės kieme visas pulkelis pirmakursių, ir nemažas pulkelis. Vėliau, kai susirinkome į V. Mykolaičio-Putino paskaitą septintoje auditorijoje, vos tilpome — būta apie aštuoniasdešimt jaunų galvų. Deja, iš to gausaus būrio pokario metais nebesusirinkome nė dešimt, taip išblaškė, išskynė karo vėtros.

V. Krėvė pirmą semestrą mums nieko neskaitė. Profesorių, „Šiaudinės pastogės" ir „Raganiaus" autorių, matydavau dar Sarbievijaus kiemelyje, stovėdamas kur atokiau, po beržu ar glaustydamasis prie didelio vandens baseino, kurs buvo kaip rezervuaras gaisro atveju.

Jau Sarbievijaus kiemo vartų angoj V. Krėvė iš karto krisdavo į akis. Daug mažesnis negu vidutinis ūgis, neproporcingai didelė, ori galva ant mažo stuomens. Rusvai pilka skrybėlė, šviesokas veik iki blauzdų paltas, kartais, atrodo, dėl fasono, rankoje lazdelė. Veidas vien raukšlių raukšlelių raizgynė, nebuvau matęs tokio, kaip šimtametės senutės veidas. Ir jame lyg didelių sukrėtimų, rūpesčių atšvaitai ir kažkas švelnaus, moteriško, patrauklaus. O akys! Gyvos, žvitrios, viską matančios, viską stebinčios akys. Lenkėme galvas, kėlėme kepures prieš profesorių ir rašytoją, kurs rodėsi paprastas ir nuoširdus, sveikinosi su visais, pastabiai glostė žvilgsniu, traukė mūsų, pirmakursėlių, dėmesį. Kartais V. Krėvė atžingsniuodavo ne vienas. Greta šmėkšteldavo ir jo bičiulio B. Sruogos figūra. Šio vyro it karties aukštumą lyg tyčia pabrėžė trumpokos virš blauzdų užsegamos ir užleistos, plačios „pum" tipo kelnės. Ir skrybėlė nešiojama neįprastai, žemyn nuspaustais, nušmiaukštais kraštais, lyg medžiotojo ar Alpių šaulio, nebuvo tik užkištos žalios plunksnos. Eidavo abu gyvai pasišnekėdami. V. Krėvė, veik iki pažastų B. Sruogai, atversdamas savo didelę galvą, susklaidydamas rankomis plaukus. Tokios koloritingos ir kontrastingos įjudviejų figūros sukeldavo ir sveiką šypsnį — gyvai primindavo filmuose matytus tų metų populiarius komikus Diką ir Dofą, Patą ir Patašoną, bet tai nemažindavo didelės pagarbos, kurią jautėme, ir viskas atrodė protinga, gražu ir miela.

Netrukus susiradau mažą kambarėlį pas svetingus šeimininkus nuošalioje Latako gatvelėje, gavau maisto korteles (180 g duonos dienai, žiupsnelis cukraus) ir pradėjau studijas. Dyku pilvu bėgau į paskaitas ir buvau laimingas, tarsi aplenkęs baisias negandas. O ėjo karas, žiaurios grumtynės netoli Volgos ir už mano ateitį. Tiesa, tada šito giliau nesuvokiau, bet karo debesis kybojo ir ant Vilniaus. Naktį miestas skęsdavo tamsoje, nuaidėdavo šūviai, policinė valanda draudė bet kokį civilių judėjimą. Praleidę naktį, dieną žmonės atkusdavo. Ir mes, studentai, gyvenome ne vien paskaitom, parūpo ir kultūrinė veikla, ir literatūros vakaras. Toks domėjimasis nuvedė ir mane į universiteto literatų būrelį. Tuo labiau, kad būrelį globojo V. Mykolaitis-Putinas, gerbiamas mūsų profesorius ir poetas. Jis rodė didelį sumanumą ir taktą aptariant literatų kūrinius, buvo pakantus skirtingoms nuomonėms. Tuose gana retokai vykstančiuose literatų susirinkimuose tikėjausi pamatyti ir V. Krėvę. Deja, nei V. Krėvė, nei B. Sruoga juose nesilankė. B. Sruoga vedė teatro seminarą, kur ne man pirmokėliui buvo snapą kišti.

Universiteto literatų susirinkimai buvo gana gyvi, temperamentingi, bet atitrūkę nuo tikrovės. Tarp literatų madoj buvo Jaspersas ir Haidegeris. Egzistencialistinės filosofijos įtakoj pasidavus religinėms, o kartais ir nacionalistinėms nuotaikoms, buvo skaitomi savi kūriniai. Čia telkėsi gabūs aukštesnių kursų literatai K. Bradūnas, P. Jurkus, Nyka-Niliūnas, A. Nakaitė, J. Švabaitė ir daugelis kitų, kurie vėliau pasitraukė į Vakarus ir šiandien sudaro pagrindinius emigracinius dipukinės literatūros kūrėjų kadrus. Atsimenu, V. Mačernis susirinkime skaitė „Vizijas", kurias dalykiškai aptarė ir įvertino V. Mykolaitis-Putinas, laikydamas geru kūriniu, akcentavo atskiras poemos vietas, minties skvarbumą ir meninę jėgą. Taip pat reziumavo atskirų kalbėtojų mintis. Tas susirinkimas paliko didelį įspūdį — pajutau, kad Mačernis kūrėjas iš pašaukimo, taip ir visų buvo nuspręsta. Ir Mačernis patiko, kuklus, pailgaveidis, elegantiškos laikysenos. V. Mykolaičiui-Putinui kalbant, taip ir žiburiavo jo gilios akys. Ir pats jis kalbėjo kažkaip tyliai, be spirgėjimo ar kokio šmaikštavimo, kaip mėgo kiti poetai. Vėliau aš su V. Mačerniu susipažinau arčiau, lankiausi jo gimtojoje Šarnelėje. Medinio namo, kurs pasirodė apleistas ir išlinkęs kaip balnas, pailgame ir apytamsiame, su vienu langu kambarėlyje praleidau ne vieną valandą. Vyresnis bičiulis tuo metu domėjosi F. Dostojevskiu, ant stalo gulėjo mėlynu viršeliu „Broliai Karamazovai", tad ir kalbos užteko.

Nors buvo skurdus metas, kankino nepritekliai, rytdienos neaiškumas, suėmimo ar išvežimo į Vokietiją baimė, nepraleisdavau universiteto literatų susirinkimų, su ilgesiu laukdavau, kada pasirodys skelbimas. Susirinkimai vykdavo centrinių rūmų dvidešimtoje auditorijoje, pasikėlus į antrą aukštą. Tuoj į kairę už dviejų staigių posūkių atsiverdavo auditorijos su langais į Sarbievijaus kiemą. Dažniausiai vienoje iš jų rinkdavosi literatai. Ir ne tik literatai — nemaža ir smalsuolių. Auditorija būdavo pilna, sėdėdavome net ant palangių — taip buvo populiarus šitas būrelis. Viename šio būrelio susirinkime man atsitiko gana nemalonus dalykas, kuris buvo artimesnės pažinties su V. Krėve priežastimi.

Tada buvo skaitomas referatas „Inteligento paveikslas naujojoje lietuvių prozoje". Skaitė, atrodo, M. Indriliūnas, kiek vėliau „Kūrybos" žurnale paskelbęs įdomų jubiliejinį straipsnį apie V. Mykolaitį-Putiną, o tuo metu humanitarų tarpe garsėjantis kaip kritikas ir stiprus studentas. Savo pranešime jis iškėlė A. Vaičiulaičio romaną „Valentina" ir šio romano pagrindinį

herojų Antaną laikė ryškiausiu teigiamu mūsų inteligento meniniu paveikslu. Ginčytina buvo tokia pranešėjo koncepcija. Prasidėjus diskusijoms, ir aš lyg spirginys įsijungiau. Buvau jau prisiskaitęs K. Korsako ir visa širdim pritariau įžymiam kritikui, kad „Valentina" yra dailiai parašytas miesčioniškas romanas, ir Antanas nėra teigiamas inteligento paveikslas.

Pašokęs nuo palangės, paprašiau žodžio ir, virpėdamas iš jaudulio, ėmiau kalbėti:

— Antanas yra miesčionis... jis gėdijasi susitikti vyžotus tėvus Laisvės alėjoje. Argi jis gali būti teigiamas herojus?

— Ne nauja — Korsako mintys! — kažkas iš vyresniųjų replikavo.

— Kultūrbolševizmas! — dar aštriau tėškė kitas.

Aš susigūžiau, pasijutau lyg elektros užgautas. Puikiai suvokiau šitos replikos prasmę. Juk toks laikas, kai ir akmuo girdi, o aš ieškau užuovėjos Vilniuje. Sumišęs nė nepastebėjau, kaip pašoko, ne pakilo, o pašoko V. Mykolaitis, vos ne bėgte prilėkė prie stalo, trenkė kumščiu ir suriko:

— Ne! Aš neleisiu politinių aistrų! Nuomones reikia gerbti, kolegos, reikia mokėti gerbti...— griaudėjo profesorius, ir aš dar nebuvau jo matęs taip sunerimusio ir pikto.

Nuščiuvo auditorija. Palinko galvos.

— O Tamsta kalbėkite! — ūmai profesorius kreipėsi į mane, kai aš iš baimės kapituliavau, jau gūžiausi už bičiulio nugaros.— Kalbėkite! Sakykite savo nuomonę. Kaip Tamstai atrodo referatas?— padrąsino.

Profesoriaus paragintas, bičiulių pastūmėtas, aš tuomet kažką painiai pakalbėjau. Trūkinėjo mintys, lyg ant žarijų kaitau, regzdamas sakinius.

— Kaip Tamstos pavardė?— paklausė profesorius, man nutilus.

Pasakiau.

— Pirmakursis?— pasiteiravo.

— Pirmakursis...

Po šito konfliktėlio atšalo susirinkimo atmosfera. Diskusijų veik nebebuvo. Pasijutau ir pats savotiškai kaltas, grįžau prislėgtas ir baugus, bet praėjo kelios savaitės ir, atrodė, viskas užsimiršo.

Jau mes, pirmakėliai, klausėme V. Krėvės paskaitų. Slavistikos didžiojoje auditorijoje (dabar 118), pakilus iš Pilies gatvės gana stačiais laiptais, profesorius skaitė anglų sentimentalizmą. Auditorija būdavo kaip silkių primušta ne tik visų kursų huma-

nitarų, bet ir viso Vilniaus literatų, teatralų, o priekyje už aukšto stalo, o gal tik toks rodėsi, matėsi profesoriaus didelė galva ir geros akys. Kalbėdavo jis lėtokai, minkštu, lyg moterišku balsu su retomis pauzėmis, kūrinį aptardavo lyg pasakodamas savo įspūdį, daugiau kaip rašytojas, o ne kaip literatūros mokslininkas. Jo pasakojimas buvo gyvas ir įtaigus, dar ir dabar prisimenu profesoriaus duotą anglų sentimentalizmo atstovo Ričardsono interpretavimą, Pamelos, Klarisos aptarimą. Nevengė jis ir turinio papasakoti, bet pateikdavo savo spalvingus komentarus. Anot profesoriaus, Ričardsono romanas sukėlė Anglijos ponių ir panelių ašaras, laiškais net prašiusios rašytoją nemarinti Pamelos ir t. t. Ir pats profesorius šypsodavosi, ir mums būdavo smagu. Klausėmės atidžiai ir smalsiai, jausdami didžiulę pagarbą. Supratome, kad profesoriaus žodyje yra nemaža ironijos sentimentalizmui, kad tai jau negrįžtamai praėjęs literatūros raidos etapas.

Po vienos savo paskaitos, paskelbęs pertrauką, V. Krėvė ūmai paklausė auditorijos:

— Ar yra čia tarp jūsų Sprindis? O gal Spindis?

— Yra! — atsiliepė merginos, kumštelėjusios man į nugarą, girdi, stokis, šalaputri žemaituk!

— Esu! — pašokau.

V. Krėvė sužiuro į mano povyzą, gal jį šokiravo papurę, pasišiaušę plaukai, o gal aprėdas.

— Ak, tai tamsta. Malonėkite per pertrauką užeiti į aulą,— pasakė jis ir išmindžiukavo iš auditorijos, palikęs mane keistai suglumintą. Ko gi iš manęs gali norėti profesorius? Ir auditorija suūžė — ji buvo ne mažiau nustebinta. V. Krėvė kviečia! V. Krėvė, papnodamas simpatišką pypkutę, tarsi lūkuriavo netoli katedros, žvelgė, kaip studentai šnekučiuojasi, ramsto palangę.

Pasisveikinau, prisistačiau, kas esu. V. Krėvė ištiesė man ranką, nužvelgė didelėm akim ir jo veide, išpintame raukšlelių tinklu, sutvisko gerumas.

— Tamsta, koleeega, literatas?— tęsiamai paklausė.

— Literatu noriu būti.

— Rašote?

Prisipažinau. Tikėjau, kaip ir visi, ir visuomet pirmakursėliai, kalnus nuversti, tuo labiau, kad pirmaisiais tarybiniais metais „Komjaunimo tiesoje" jau buvau paskelbęs kelis vaizdelius. Ir Kaune priklausiau Jaunųjų rašytojų sekcijai prie Rašytojų sąjungos, ten buvau skaitęs savo kūrinėlius ir praėjęs tam tikrą V. Montvilos mokyklą.

— Girdėjau, girdėjau, mykolaitininkai koleeegą smarkiai puolė,— pasakė ir pats šyptelėjo.

Sužinota. Iš kažkur sužinota. Gal pats V. Mykolaitis-Putinas prasitarė, juk abu matėsi fakultete, posėdžiuose, gyveno toj pačioj gatvėj. Tai išgirdęs sumišau, bet kartu pajutau V. Krėvės dėmesį, nuoširdaus prijautimo tvykstelėjimą.

— Reikėtų kitą būrelį sudaryti,— ūmai V. Krėvė pasiūlė,— be mykolaitininkų. Tamsta, koleeega, pasiteiraukite tarp pirmakursių, ar yra literatų. Kiek būtų norinčių dalyvauti. Padarykite sąrašiuką,— davė uždavinį ir įspėjo:— Perdaug nesigarsinkite. Už savaitės po kitos paskaitos pasikalbėsime, tamsta koleeega...— pasakė, žvilgtelėjo į kišeninį laikrodį ir nužingsniavo link auditorijos.

Visą spiečių minčių sukėlė profesoriaus pasiūlymas. V. Krėvė! Ir pats vadovautų! Prozininkas, garsus rašytojas, turįs tokią literatūrinę patirtį!

Jau sėdėjome suoluose, kai dar nepradėjęs paskaitos V. Krėvė pasiteiravo ir kito literato — Ipolito Cieškos.

— Ar yra čia Pieška?— paklausė, painiodamas pavardę ir tuo auditoriją prajuokindamas.

Su I. Cieška tuoj mudu susipažinome ir susidraugavome. Tai buvo aukštesnio (ar ne trečio) kurso studentas, iš profesijos mokytojas, turįs nemažą pedagoginio darbo stažą, kairių pažiūrų žmogus. Buvo visų galų meistras, mėgo fotografuoti, liejo akvareles, iš molio lipdė portretinius biustus, rašė apsakymus ir pjeses, viena jų — „Dalia" net buvo pastatyta Kaune. Baigęs universitetą, jis ilgą laiką dirbo užsienio literatūros dėstytoju Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute, tyrinėjo A. Mickevičiaus ryšius su Lietuva.

Jau po kitos paskaitos mudu su I. Cieška ir pateikėme V. Krėvei literatų sąrašiuką, apie dešimt asmenų. Kiek pažinojome, kiekvieną apibūdinome. Tą pačią dieną ir pirmą susirinkimą sukvietėme toj pačioj auditorijoj. V. Krėvė pats pirmininkavo ir nusakė mūsų veiklos kryptį, pobūdį, ypač akcentavo kūrybinį darbą: kiekvienas būrelio narys turįs rašyti ir iš eilės, pagal sąrašą, skaityti savo kūrinėlius susirinkimuose. Ir susirinkimui pirmininkauti kiekvienam iš eilės. Tuoj buvo paleistas baltas popieriaus lapas, ir kiekvienas iš mūsų turėjo prie savo pavardės nurodyti, kokiame žanre bando jėgas. Be to, dar kiekvienas turėsiąs būtinai pareikšti savo nuomonę, aptariant kūrinėlius. Žiopsotojų negalį būti. Todėl ir neliteratai, svečiai, būrelio susirinkime nepageidautini. Nepageidautini ir mykolaitininkai — jie turi savo liniją.

V. Krėvės balse V. Mykolaičio-Putino vadovaujamo būrelio adresu buvo jaučiamas skepticizmas. Ironijos tam būreliui jis nevengė ir vėliau, pažymėdamas katalikišką kryptį, žavėjimąsi modernistine egzistencializmo filosofija. V. Krėvė iš šalies stebėjo studentų literatų nuotaikas, ano būrelio veiklą ir mus jau kreipė kita linkme: į objektyvią tikrovę, kuri buvo skaudi ir rūsti.

Taip 1943 m. žiemą universitete atsirado krėvininkų, kaip pasišaipydavo vyresnieji, literatų būrelis. Negausus jis buvo, per dešimt narių, daugiausia pirmakursiai: A. Ajonis, A. Giedraitytė, J. Šulcaitė, A. Giniotytė ir kt., bet lankydavosi ir keli vyresniųjų kursų — J. Subatavičius, I. Cieška. Susirinkimai būdavo uždari — taip geidavo profesorius, todėl viešai neskelbėme, bet reguliariai kas trečiadienį rinkdavomės vienoje iš slavistikos auditorijų, kur skaitydavome savo kūrinėlius, diskutuodavome. Būdavo gyva, kažkokia „masoniška" ir betarpiška nuotaika. Tuo labiau, kad ir pats V. Krėvė pabrėžė savo paprastumą: laikė save tik būrelio nariu, su visais pasirašydavo protokolų knygoje (deja, ji neišliko), aktyviai dalyvaudavo pokalbyje, skatindavo kūrybines pastangas. Ir mes jausdavomės laisvai, nors profesorius buvo didelis autoritetas. Tiesa, būrelyje skaitomi kūrinėliai nebuvo stiprūs, bet V. Krėvė vis stengdavosi ką nors gera rasti, pasidžiaugdamas paskatinti.

Viename susirinkime ir aš skaičiau savo noveliukę iš žvejų gyvenimo. V. Krėvė, atmenu, pagyrė sakinio vaizdingumą, gamtos piešinį, bet patarė siekti gilesnės prasmės. Nepatiko jam ir impresionistinė maniera. Jis kreipė, kaip dabar suprantu, realistinio vaizdavimo linkme, netiesiogiai skatino nevengti socialinių temų, vaizduoti skaudžią okupacinę tikrovę. Ar ne todėl ir susirinkimai būdavo uždaroki.

V. Krėvė siekė, kad mes išeitume į viešumą, kad mus jungtų idėjinis bendrumas. Priešpaskutiniame susirinkime pasiūlė pradėti rengti literatūrinį almanachą ir išleisti šapirografu.

— Tik atneškite savo kūrinius,— kalbėjo profesorius.— Aš jau pažiūrėsiu, patvarkysiu. Tamstos duokite man kūrinius.

Sujudome sukrutome. Toks masinantis pasiūlymas. Jau rinkome kūrinėlius, bet būrelio veikla staiga nutrūko — uždarė universitetą.

Buvo 1943 m. kovo 17 dienos ankstyvas rytas, kai pas mane Latako gatvelėn atlėkė J. Subatavičius. Susijaudinęs, su kuklia studentiška manta. Auštant į jų bendrabutį Universiteto gatvėj Nr. 1 įsilaužę hitlerininkai, erzeliuodami, kad studijos kaput. Studentai išdūmę atsarginiu išėjimu pro virtuvę ir siauru kieme-

liu. Nelinksma buvo žinia ir skaudi. Prasidės gaudynės. Jaunimas juk neklausė jokių įspėjimų, nestojo į karo talkininkus, šaipėsi iš darbo tarnybos. Ne sykį auditorijose paskaitų metu keliavo per rankas komunistiniai leidinukai. Slapta, iš po skverno septintoje auditorijoje skaitėme nedidelio formato rinkinėlį „Gyvoji Lietuva". Kažkaip stichiškai jautėme, kad universitetas ilgai neegzistuos. Bet kad šitaip... be jokio potvarkio ar įspėjimo. Tiesa, dar išvakarėse, 19 val. vakare, prof. P. Skardžius atėjo skaityti paskaitos. Sugužėjome į septintą auditoriją iš paskos, o jis neskaitė. Atsistojęs prie katedros, kažkaip liūdnai sumosavo smailia baroniuko kepure, panašia į papachą, ir pasakė: „Viskas!" Ir išėjo. Iš kur galėjome numanyti, kad taip liūdnai pasibaigs mokslas.

Atėjo dar pora lituanistų, dabar jau eksstudentų, užsinešėme savo mantą ant aukšto, palėpėn, nužvelgėme, kur galėtume slėptis, kur, pakėlę čerpes, pabėgti stogais. Tačiau greitai įveikė smalsumas, kas gi prie universiteto? Ir aš rizikuodamas išėjau dairytis. Juk ant kaktos neparašyta, kad buvęs studentas.

Diena buvo nuostabiai graži, plieskė saulė. Lyg pirma pavasario diena. Universiteto gatvėj stoviniuoja žandarai su šalmais, užsikorę automatus. Ant krūtinių, lyg kokie antkakliai blizga skardos. Atrodo jie viskam abejingi, tačiau mūro pakraščiu, kur jie stovi, niekas neina. Ir praeivių veidai įtempti, žvilgsniai graudūs. Skuba nesustodami, lyg nieko nematytų, lyg viskas būtų kaip vakar. Universiteto, mokslinės bibliotekos iškabos nudaužytos, blizga stiklų šukės, o virš jų pakarti skelbimai „Geschlossen". Ir bendrabučio durys išlaužtos.

Suspaudė širdį graudulys. Prisiminiau ir savo profesorius. Kaip jie? Praėjus kelioms dienoms, kilo mintis aplankyti V. Krėvę, padėkoti už vadovavimą būreliui, už jautrų žodį. Jaučiau, kad man kaip būrelio pirmininkui būtina atlikti šitokią pareigą. Varžydamasis ir nedrįsdamas, bet dar paskatintas ir kolegų, paspaudžiau V. Krėvės buto skambutį Tauro gatvėje. Duris atvėrė pats profesorius.

— Tai tamsta, koleeega,— sužiuro nustebęs.— Prašom užeiti, prašom.

Įsivedė į kabinetą. Knygų spintos pasienyje, prie lango mažas saloninis riešutmedžio staliukas, minkšti foteliai.

— Literatų vardu atėjau padėkoti už būrelio globą, už...

— Kaip studentai?— mane nutraukė.— Ar yra suimtų?

— Dar negirdėjau. Išsklidom.

— Baisūs laikai.

Atnešė, padėjo ant staliuko „Victoria“ papirosų pakelį, atsisėdo priešais. Veidas lyg senelio, paakiais nukarę melsvi maišeliai, gerame veide nerimo ir skaudaus rūpesčio antspaudas.

— Užsirūkykit!

Pasakiau, kad nerūkau.

— Dabar užsirūkykit,— pakėlė dėžutę, įdavė papirosą.— Baisūs laikai, kas bus rytoj — nežinom. Vokiečiai karą jau pralaimėjo, dabar griebiasi represijų prieš mūsų tautą. Uždarė universitetą, suėmė Sruogą.

— Mūsų profesorių! — sunerimau, tai išgirdęs iš V. Krėvės.

— Girdėjau, kaip dunksėjo batai virš lubų, kaip išvedė laiptais. Naktį. Gestapas.— Kalbėjo lėtai ir staiga lyg pats sau:— Kodėl Sruogą, o ne mane? Dabar aš laukiu „svečių“, tamsta. Vokiečiai nenurims, sustiprins represijas. Ir jūs, studentai, saugokitės. Neikite į jokias Plechavičiaus rinktines, slėpkitės, kad nepaimtų,— nuoširdžiai patarė susigraudinęs.— Ir tamsta žiūrėk!

— Aš jau esu pasijauninęs. Ausveisą turiu kita pavarde, dabar esu Stasys Urbonavičius iš Kazlų Rūdos,— neiškenčiau nepasigyręs.— Pirmakursės lituanistės dirba magistrate — parūpino.

— Tai gerai! Tai merginos! — apsidžiaugė, lyg pralinksmėjo.— Tegu daugiau tokių dokumentų padaro ir kitiems. Taip galėsite išlikti, tik taip. Pasakykite joms.

Prižadėjau. Jau norėjau pakilti, bet V. Krėvė vis nepaleido. Papseno pypkutę, pasidomėjo literatais.

— Tegu rašo,— pasakė.— Koks yra gyvenimas, toks yra, bet rašykit. Ar rašote?

— Dabar ne tas rūpi, gerbiamas profesoriau.

— Ir savo galvą besaugodamas, plunksnos nepadėk,— šyptelėjo.— Baisūs laikai, koleeega.

Išleisdamas prašė perduoti linkėjimus literatams. Padavė šiltą ranką, atsisveikino, nužvelgė didelėm akim.

Praėjus kiek laiko, išgirdau, kad ir V. Krėvė paliko Vilnių, gyvena kažkur žmonėse. Netrukus ausis pasiekė ir vos ne anekdotinis pasakojimas. Profesorius apsigyvenęs kaime. Tėvai vaikams mokiniams pasakę, kad tai jų tolimas dėdė, atvažiavęs gyventi iš miesto. Bet mokinukai „iššifravę“, koks šitas dėdė. Pasakę tiesiai, kad esąs ne dėdė, o V. Krėvė, girdi, nuotrauka esanti vadovėlyje. Ir V. Krėvei tekę kitur ieškotis užuovėjos. Kiek čia buvo tiesos, neaišku, bet, ir tai išgirdus, buvo džiugu, kad kažkur užsislėpęs gyvena ir gal rašo mūsų gerbiamas profesorius.

Vilnius, 1979.IX.23 *A. Sprindis*

* * *

Artinosi 1929 metų imatrikuliacija — naujų studentų priėmimo į Kauno universitetą iškilmės. Į universiteto rūmų salę A. Mickevičiaus gatvėje susirinko žilagalviai profesoriai, universiteto senato nariai. Sėdėjo jie už ilgo, žaliai apdengto stalo, o už jų nugarų stovėjo išsipuošę korporantai su kepurėmis, spalvotomis juostomis, vėliavomis. Profesoriai net su frakais. Naujieji studentai, vadinami fuksais, kumšėjo vyresniuosius, teiraudamiesi profesorių pavardžių.

Į priešakį prie katedros išėjo universiteto rektorius, įžymus fizikas ir chemikas Vincas Čepinskis. Jį ypač vertino pažangesnių pažiūrų studentai. V. Čepinskis visada savo kalbose ką nors pacituodavo iš didžiųjų rašytojų, iš J. V. Getės ar kitų kūrybos. Tuo jis paskatindavo domėtis visą akademinę studentiją ir grožine literatūra. V. Krėvę lengviausia buvo iš kitų išskirti dėl jo žemo ūgio, didelių mėlynų akių, nuolatinės šypsenos. Naujieji studentai — humanitarai jį pažinojo: V. Krėvė ant „Jo Magnificencijai" rektoriui rašytų prašymų priimti į humanitarinių mokslų fakultetą savo ranka įrašydavo rezoliuciją ir žymėdavo datą.

Naujieji studentai — fuksai studijų pradžioje lankydavo ne tik savo fakulteto profesorių paskaitas, bet kartais su draugais nuklysdavo ir į kitus fakultetus. V. Krėvės pasiklausyti ateidavo ne vien humanitarai. Jo paskaitos buvo iliustruojamos pasaulio rašytojų kūrinių citatomis. Ėjo kalbos, kad V. Krėvė-Mickevičius atmintinai moka A. Puškino „Eugenijų Oneginą" ir A. Mickevičiaus „Poną Tadą".

1930 m. pradžioje Kauno Vytauto didžiojo universiteto kanceliarija nusprendė decentralizuoti fakultetų kanceliarinį darbą. Fakultetų dekanams parankiau buvo turėti savo raštvedžius ir pasiuntinius. Nunešiau pareiškimą priimti mane humanitarinių mokslų fakulteto raštvedžiu. Mane draugai pamokė prisipažinti V. Krėvei, kad buvau politiškai nukentėjęs ir kurį laiką kalintas, o po 1929 m. gegužės 6 d. atentato prieš fašistinį diktatorių A. Voldemarą vėl į kalėjimą įkištas, fašistams sufabrikavus prieš valstybinę bylą, tiktai už tėvo 20.000 litų užstatą iš Šiaulių kalėjimo išleistas iki teismo. Nemalonu buvo pasakoti savo nesėkmes V. Krėvei ir dėl to, kad jis politiškai tada nebuvo toks aiškus ir griežtas, koks, sakysime, buvo prof. V. Čepinskis. V. Krėvė manęs tėviškai paklausė:

— Kuo tamistai galėčiau patarnauti?

Balsas gerklėje užkimo. Ištiesiau prašymą.

— Tai tamista norėtumėt pas mumis dirbti? O kodėl be darbo negalite studijuoti? Be to, pas mus bus labai mažas atlyginimas, rodos, mėnesiui apie 180 litų, tai antros kategorijos kurjerio etatas.

Aš nupasakojau savo sunkią ekonominę būklę ir prisipažinau, kad niekur negaliu ieškoti tarnybos ar uždarbio.

Po kelių dienų vėl nuėjau pas V. Krėvę. Šį kartą į tautosakos komisiją, kur viename kambaryje dirbo rašytojas Petras Vaičiūnas, o kitame kambaryje rašomosiomis mašinėlėmis tauškino dvi mašininkės. Tuo metu P. Vaičiūno nebuvo. Sėdėjo tiktai vienas V. Krėvė. Jis mane iš karto pažino ir pasakė:

— Yra ir daugiau paduotų prašymų. Bet moterų. (Žinojau, kad tokį prašymą buvo padavusi ir O. Kmitaitė, vėliau tapusi Juodeliene — ji pati man apie tai sakė.) Kiltų apkalbos, jei aš moterį priimčiau. Aš tamistą priimu. Mes į tą tarnybą žiūrėsime ne kaip į tarnybą, bet kaip į stipendiją. Tamista visas paskaitas lankyk, o darbą atliksi laisvu laiku. Tik reikės mašinėle išmokti rašyti. Kol kas tamistą pasodinsiu su Petru Vaičiūnu. Jis toks įdomus — tamistai nenusibos. Duosiu Katkaus „Balanos gadynės" rankraštį pažiūrėti. Daug netaisykite. Stilių išlaikykite.

Taip aš iš karto ir pradėjau dirbti.

Prie V. Krėvės greit pripratau. Turėjau rašyti pažymėjimus studentams. Dariau klaidų. V. Krėvė ateina pažymėjimą pasirašyti, o pažymėjimo nuoraše nė žymės — atbulai kalkę įdėjęs! V. Krėvė šypsosi. Kartais ir juokiasi, bet tėviškai, nuoširdžiai. Rašau iš naujo. O kai ateina studentas ar studentė atsiimti pažymėjimo, tai V. Krėvė derasi. Blogiausia man buvo su raštais. Raštus paruošdavo fakulteto sekretorius prof. V. Mykolaitis-Putinas. Būdavo ir taip, kad jis iš karto pats ir rašydavo mašinėle be iš anksto paruošto teksto. Parašęs įsidėdavo į portfelį, pamiršdavo išsiųsti. V. Krėvė ima klausinėti, kur tokie ir tokie raštai. Neiškentęs ir pats jų ima ieškoti, o raštai atsiranda prof. V. Mykolaičio-Putino portfelyje. V. Krėvė manęs vis teiraudavosi, ar neturiu paskaitų, ir išvarydavo į auditorijas.

Su prof. V. Mykolaičiu-Putinu neilgai man teko dirbti. Atėjo mokslo metų pabaiga. Jis išvažiavo į užsienį, o mane V. Krėvė išvijo pailsėti į kaimą pas tėvus, visai nepaisydamas atostogų grafiko. Vasarą tikriausiai ir pats V. Krėvė retai ateidavo į dekanatą. Poilsiaudamas mėgo pavažinėti.

Rudenį, kai grįžau iš tėviškės, fakulteto sekretoriumi jau dirbo prof. Pranas Augustaitis. P. Augustaitis buvo ekskunigas, o V. Krėvė išstojęs iš kunigų seminarijos. Dažnai juodu prisimindavo

kunigų seminariją. Pokalbiams akstiną duodavo į dekanatą atsilankę studentai ekskl ierikai.

V. Krėvė buvo visiems geras: mielai padėjo ir profesoriams, ir dėstytojams, ir studentams. Su studentais — jaunimu dažnai kalbėjo pakiliai ir su didele pagarba, „Dainavos šalies senų žmonių padavimų" stiliumi. Mėgo priminti meilę, kurią jis laikė jaunystės žydėjimu ir puošmena, pavyzdžiui, lotynų kalbos lektorių J. Dumčių ryžtingai ir dažnai paklausdavo, ar dar nevedęs, prašydavo parodyti dešinę ranką, ar dar be žiedo.

P. Augustaitis rūpestingai globodavo pažangiuosius kairiuosius studentus. Kartu su studentų atstovais jis skirstydavo stipendijas. Tos stipendijos buvo mizernos. Retas gaudavo visą 150 litų stipendiją. Tik 20 proc. studentų tebuvo galima atleisti nuo mokesčio už mokslą. V. Krėvė į šiuos dalykus nesikišdavo, nes P. Augustaičiu studentai niekad nesiskųsdavo. P. Augustaitis buvo iždininkas sekretorius studentams šelpti draugijos, kuriai vadovavo P. Mašiotas, tada dirbęs Finansų ministerijoje. Kai atsirasdavo būtinas reikalas, P. Augustaitis paprašydavo „pakalėdoti"— pereiti per kitų fakultetų dėstytojus ir profesorius. Dosniausiai pažangiuosius studentus šelpė technikos, medicinos, teisių-ekonomikos fakultetų profesoriai ir dėstytojai, o prof. A. Janulaitis visados viršydavo įprastinę 25 litų normą. V. Krėvė pagarbiai žiūrėjo į tokį kilnų studentų šelpimą.

Man leista buvo „apkalėdoti" ir valstybės veikėjus. Kartą aš labai prajuokinau V. Krėvę, P. Augustaitį ir kitus profesorius, papasakojęs, kaip nuėjau aukų rinkti į Pienocentro rūmus pas ministrą pirmininką kunigą V. Mironą. V. Mironas pareiškė tik tautinį jaunimą šelpiąs ir išvarė mane iš savo namų.

V. Krėvė nebuvo dosnus anuomet populiariems labdaringiems baliams, kad ir Smetonienės ar Tūbelienės globojamiems. Kai ateidavo į dekanatą studentai su pakvietimais į tokius balius, jis lyg ir nekreipdavo į juos dėmesio. Patylom atsisakydavo ir apie kišenes nesigraibydavo. O iš dekanato išėjus svečiams, kai kada pasišaipydavo:

— Koks ten jų balius! Kokia labdarybė! Susieina — prageria, kiek turi. O kas pasilieka, tai ant rytojaus užbaigia. Kur kas geresnė mūsų P. Augustaičio draugija: studentai, gavę pašalpą iš studentų šelpimo draugijos, baigę universitetą tą paskolą grąžina, be to, automatiškai tampa tos draugijos nariais — šelpia naujos kartos studentus...

Atsitikdavo, kad į dekanatą atėjusios aukštesniųjų kursų studentės pasiskolindavo iš V. Krėvės pinigų, bet jų negrąžindavo.

V. Krėvė mane klausdavo skolininkių pavardžių, bet mano atmintis pavardėms irgi buvo labai trumpa. Jaunos studentės ir studentai paskolų prašyti iš V. Krėvės nedrįsdavo.

V. Krėvė turėjo administracinių nemalonumų su J. Herbačiausku. Lenkų kalbos dėstytojui J. Herbačiauskui V. Krėvė, kaip dekanas, buvo išrūpinęs 300 su viršum litų pensiją. J. Herbačiauskas tokio dydžio pensiją laikė įžeidimu, nes kažkokiam pulkininkui ar generolui buvusi paskirta 500 ar 700 litų pensija. Pyko ir ant V. Krėvės. Užėjo „karę kelti" ir pas rektorių. Prof. V. Čepinskiui jis prisistatė kaip Gelgaudų ainis ir suniekino V. Čepinskį kaip baudžiauninką. V. Čepinskis, pasirodo, neblogai žinojo ir Lietuvos istoriją ir atsakė:

— Tą Gelgaudą kaip išdaviką, ginklą numetusį Prūsų žemėje, nušovė sukilėlių karininkas. Aš didžiuojuos, kad esu iš baudžiauninkų,— ir išprašė J. Herbačiauską iš rektorato.

Semestro pradžioje reikėjo įregistruoti studijų knygelę, pateikus Lietuvos banke sumokėto mokesčio už mokslą 100 litų kvitą. Pabaigoje reikėjo vėl įsiregistruoti dekanate, pateikiant išklausytų paskaitų įskaitos lapelį. Studentai prie dekanato sustoję eilėmis. Aš skubėdamas registravau studijų knygeles. Tuo tarpu atėjo į darbą V. Krėvė. Net nenusivilkęs palto, pats surinko studentų knygeles, sakydamas: „Jūs čia studijuoti atvažiavote, o ne eilėse stovėti. Rytoj ar poryt ateisite į dekanatą, rasite savo užregistruotas knygeles. Eikite į paskaitas". Ir pats nuėjo skaityti paskaitos. Jį lydėjo iš eilių išvaduoti studentai. Nepaliko dekanate ir manęs. Aš sudėdavau į stirtas studijų knygeles su banko kvitais, o V. Krėvė labai greit pasirašinėdavo. Nebuvo atsitikimų, kad kas pražūtų.

Su V. Krėve buvo labai lengva dirbti. Į smulkmenas nesigilindavo, mano raštų niekad „neišbrokydavo". Kai aš mašinėle išrašydavau jo titulą per žemai, tai V. Krėvė pasirašydavo aukščiau, o kai aš visą puslapį prirašydavau, tada jis savo parašą dėdavo visai prie titulo. Niekad neliepdavo man iš naujo perrašyti.

Duodamas man kad ir mažiausią darbą, niekad neįsakydavo, o tik prašydavo: „Gal jūs galėsite... Malonėkite... Gal jums nebus sunku..." ir t. t. Toks jo prašymas, žinoma, mane įpareigodavo, ir aš stengdavausi iš visų jėgų kuo geriausiai užduotį atlikti. Per ilgus savo tarnybos metus jo įsakinėjimų ar nepasitenkinimo nepatyriau.

Fakulteto leidiniai buvo nemokamai duodami fakulteto darbuotojams. Man reikėjo sudaryti gavusiųjų sąrašus. Ilgai galvą

sukau — nesuėjo galas su galu. V. Krėvė, pagriebęs mano sąrašus, pats nubėgo pas universiteto kanceliarijos viršininką (rodos, Gurevičių). Sugrįžęs pralinksmino mane:

— Aš pats turiu teisę, kaip dekanas, gauti papildomus penkis egzempliorius. Kur trūksta, ten prirašykite mane. Be to, jūs irgi pasiimkite visų leidinių po vieną.

Aš tik atsidusau ir pasinaudojau teise gauti iš dekano fondo visus leidinius.

V. Krėvė, administruodamas dekanato ir fakulteto reikalus, nejautė jam uždėtos naštos, niekad nesijaudino ir neskubėjo. Tas administravimas jam kažkaip labai lengvai eidavo. Niekad neskatindavo ir manęs skubėti... Į administracinį darbą žiūrėjo kaip į antraeilį, o į studijų reikalus kaip į labai svarbius.

V. Krėvė nemėgdavo ilgai sėdėti tuščiame dekanate, dažnai užeidavo į profesoriumą. Iš profesoriumo ateidavo nušvitęs. Jį dėstytojai visad gerai nuteikdavo: prof. V. Šilkarskis, J. Herbačiauskas, literatų ginčai su kalbininkais ir kt.

Kai atvažiuodavo baigiamųjų egzaminų laikyti mokytojai arba ir kitų įstaigų tarnautojai, V. Krėvė neretai išvilkdavo juos iš bėdos, ypač iš kalbinių P. Skardžiaus ir A. Salio dalykų. Šie dėstytojai dar nebuvo parengę ir išspausdinę savo paskaitų ir mokslinių knygų, bet kėlė didelius reikalavimus. Jie net kartais dejuodavo, kad studentai absolventai per mažai žino. V. Krėvė juos atkalbėdavo, esą svarbu nesumenkinti mokytojų autoriteto. Diplominius darbus jie juk parašę, o kai jiems reikės dalyką dėstyti, tai patys bus priversti savo žinias papildyti. Apskritai, V. Krėvė buvo įsitikinęs, kad studentui svarbiausia susidaryti savo nuomonę ir sugebėti ją apginti.

V. Krėvė buvo geras humanitarinių mokslų fakulteto organizatorius ir sugebėjo į savo fakultetą sutelkti specialistų jėgas. Iš teologijos-filosofijos fakulteto jis prisikalbino prof. V. Mykolaitį-Putiną, K. Būgos mokinį kalbininką A. Salį, pakvietė tuo metu visoje Lietuvoje garsėjusį J. Tumą-Vaižgantą. Dėjo pastangų atsikviesti diplomatą Petrą Klimą ir Motiejų Miškinį, nes pastarasis, V. Krėvės nuomone, buvo nepaprastai gabus. V. Krėvė ne tik laimėjo puikius dėstytojus specialistus, bet humanitarinių mokslų fakultetą taip aukštai iškėlė, kad paskui V. Mykolaitį-Putiną ir A. Salį iš teologijos-filosofijos fakulteto perbėgo pas humanitarus ir studentai.

Apie V. Krėvę jo gimtojo krašto liaudis pradėjo kurti net legendas. Laikė jį savo užtarėju ir galiūnu. Kai paprasti Dzūkijos žmonės ateidavo pas V. Krėvę į dekanatą charakteristikų ir re-

komendacijų prašyti, tai jis liepdavo jas man pačiam parengti ir mašinėle perrašyti. Tada dzūkai išsipasakodavo man ne tik savo vargus, bėdas, bet ir V. Krėvę išaukštindavo kaip galiūną. Jų vaizduotėje V. Krėvė ne tiktai rašė apie mūsų tautos milžinus ir galiūnus, bet ir pats toks buvo. Kai caro žandarai užpuolę knygnešius, jiems pasirodęs V. Krėvė Rusijos kariuomenės generolo uniforma — visi žandarai nusigandę išlakstė kaip tarakonai — taip man rašytoją pavaizdavo vienas jo gimtojo krašto dzūkas, kuriam parašiau rekomendaciją įsidarbinti Kaune. V. Krėvė patvirtino ją parašu, o kaimietis išsiprašė dar ir antspaudą pridėti.

— Su pecete bus tvirčiau,— džiaugėsi dzūkas.

Išėjus svečiui, aš tą fantaziją papasakojau V. Krėvei, o jis nuoširdžiai nusijuokė ir pridėjo:

— Aš niekad nebuvau Rusijos caro generolu ir negalėjau dėvėti generolo uniformos. Apie mane mano gimtojo krašto žmonės kuria legendas. Jie tatai mėgsta. Liaudies legendos praturtino ir mano kūrybą.

Kitą kartą atėjęs kitas dzūkas rekomendacijos-charakteristikos paprašyti V. Krėvę pavadino Krėva. Aš susidomėjęs jį paklausiau:

— Ar ir Krėvės namiškius jūs vadinate Krėvais?

— Taip, mes juos vadiname Krėvais. Mickevičius tiktai dokumentuose, o mes juos vadiname Krėvais (ne Krėviais!),— apšvietė mane dzūkas. Bet kodėl Mickevičius vadina Krėvais, man dzūkas nesugebėjo išaiškinti.

— Tep mes pripratę... Toks pavadinimas ne įžeidimas, o pagarba. Ogi ir Mickevičiukas save vadina Krėva.

Svečiui išėjus, aš vėl papasakojau V. Krėvei. Jis nusišypsojo:

— Dzūkų fantazija didelė. Jie Krėvas veda nuo Krėvos, nuo Lietuvos pilies, kur lenkų buvo nužudytas Kęstutis. Mano tėvas buvo užkurys... Gal jis ir atvyko iš Krėvos?..— nuoširdžiai nusijuokė V. Krėvė.— Toks mano tėvo kildymas nuo Krėvos, žinoma, būtų ir man malonus — mėgstu dzūkų fantaziją.

Dėl V. Krėvės išstojimo iš Vilniaus kunigų seminarijos yra kelios versijos. Viena, kad jį lenkų dvasininkai pašalino kaip „litvomaną", kovojantį už lietuvybę. Kiti, kad jis turėjęs ryšių su revoliucionieriais — Vilniaus kunigų seminarijoje slėpęs ginklus. Šitą versiją tvirtino kunigas A. Jakavonis D. Urbui. V. Krėvė su kitu klieriku vandentiekio bakelyje paslėpė 6 muškietas, bet senas seminarijos santechnikas tikrino tuos vandentiekio bakelius ir rado ginklus. Senukas išsigandęs pranešė seminarijos administracijai, kuri, išaiškinusi nusikaltėlius, pašalino juos iš se-

minarijos. Pašalinimo priežastį seminarijos vadovybė nenorėjusi viešai pranešti, dėl to buvo sugalvota kita versija: V. Krėvė atleistas iš seminarijos dėl mažo ūgio. Tuo negalima patikėti, nes jo mažą ūgį vadovybė matė, priimdama į seminariją. Trečia, labiausiai patikima versija ta, kad V. Krėvė jau ir seminarijoje buvo pažangios pasaulėžiūros. „Litvomanu" tada V. Krėvė dar negalėjo būti, nes jis savo pirmuosius kūrinėlius rašė lenkiškai.

V. Krėvė, nors ir ilgėjosi savo gimtojo krašto, bet pinigus siųsdavo tik savo seserims.

— Tai gal tamista malonėsi užeiti į Centrinį paštą ir išsiųsti mano seserims šias dvi perlaidas.

Blankai būdavo gražia V. Krėvės rašysena užpildyti, parašyti ir tų blankų kitoje pusėje laiškeliai, linkėjimai. Paprastai jis siųsdavo kiekvienai seseriai po 150 litų. Nei daugiau, nei mažiau.

Ne visiems patiko, kad V. Krėvės žmona buvo nelietuvė, kad jo duktė lankė vokiečių gimnaziją. V. Krėvė savo vedybų fakto nelaikė paslaptyje: „Jums dabar gerai, kai ir lietuvaičių yra mokytų. Mūsų laikais jų nebuvo. Caras uždarė Vilniaus universitetą, lietuviškos aplinkos mes irgi neturėjome". Jis tvirtino, dukterį leidęs į vokiečių gimnaziją, kad ji gerai išmoktų bent vieną Vakarų Europos kalbą. Jis nesibaimino, kad duktė galės suvokietėti.

Kai jo duktė Onutė Aldona įstojo į humanitarinių mokslų fakultetą, registruodamas jos studijų knygelę, V. Krėvės paklausiau dėl pavardės. Jis atsakė:

— Krėvais mus vadina nė kiek nemažiau negu Mickevičiais. Tegul bus abi jungtinės pavardės. Krėvė dar gražiau negu Mickevičius. Be to, šis pavadinimas turi priminti Krėvą — pilį. Kas gali žinoti, gal mano tėvo giminės į Dzūkiją atsikėlė iš Krėvos...

Studentai mane juokais baugino, kad aš tiktai neužpykdyčiau V. Krėvės, nes jis esąs Šarūnas. Iš tikrųjų jo pikto aš neregėjau per ištisus penkerius darbo metus. Nebuvo tokio atsitikimo, kad jis apšauktų, apibartų studentą ar dėstytoją.

Labiausiai jis globojo literatus, pradedančius rašytojus. „Jei jie ir neišaugs literatais, tai bent literatūros mylėtojais išliks",— sakydavo. O kai ateidavo į dekanatą Salomėja Nėris, tai, iškviestas į kitą kambarį, jis prašydavo mane tuo laiku poetę užimti.

V. Krėvės pajamos buvo didelės, bet jis nepasistatė nuosavo namo, nenusipirko žemės — dvaro ar vasarvietės. Įsigijo nedidelį automobilį kelionėms į užmiestį.

Rengėsi kukliai, paprastai. Dėvėjo pilkas arba mėlynas eilutes, iškilmingais atvejais juodas. Rūkė cigaretes, įsikišęs į gintarinį kandiklį. Retai nešiojosi portfelį kaip kiti profesoriai: M. ir V. Bir-

žiškos, B. Sruoga, V. Mykolaitis-Putinas. Pas V. Krėvę į dekanatą ateidavo ne vien studentai ar dzūkai iš Merkinės, bet ir rašytojai, spaudos darbuotojai, net įvairiausių visuomenės sluoksnių atstovai. V. Krėvės autoritetas buvo labai didelis.

1973 *I. Stankaitis*

* * *

Krėvė buvo žemo ūgio, labai susikaupęs žmogus. Eidamas gatve su savo žmona, kuri buvo už jį aukštesnė, ir kalbėdamasis su ja, nieko daugiau nebematydavo, net į pasisveikinimus neatsakydavo, nors aš ir pakeldavau kepurę ar skrybėlę. Taip atsitikdavo ne tik Kaune, bet ir Palangoje, kur Krėvės kiekvieną vasarą leisdavo atostogas.

Kartą, 1924 m. rudenį, išėjus pirmajam „Keturių vėjų" numeriui, jis per paskaitą išsitarė, kad tai yra nauja srovė mūsų literatūroje ir laimės kaip visos naujos srovės kitose literatūrose.

Jis buvo drąsus žmogus. Pavyzdžiui, smarkiai gynė prof. K. Būgą ir karštai palaikė jo prašymą, kad jam būtų suteiktas geresnis butas. Ir K. Būga gavo padoresnį butą. O. kai karo valdininkas Juozas Petrėnas (slap. Petras Tarulis) buvo iškeltas į Vilkaviškį ir norėjo vėl sugrįžti į Kauną, V. Krėvė parašė raštą Krašto apsaugos ministerijai, kad jį, kaip rašytoją, visiškai atleistų iš karo tarnybos. Ir J. Petrėną atleido.

Kai V. Krėvė redagavo „Skaitymus", mėnesinį žurnalą, leidžiamą Švietimo ministerijos, buvau jam įteikęs tris eilėraščius: „Rūpestį", „Saulėjant" ir „Dainelę", kurie visi buvo išspausdinti.

S. Šemerys

* * *

Su V. Krėve susipažinau dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą, perskaitęs jo „Bobulės vargus", „Gilšę", o kiek vėliau ir „Šarūną". Po karo, studentaudamas Kauno universitete, klausiau jo paskaitų apie rusų ir lenkų literatūrą. Ypatinga iškalba nepasižymėjo; kalbėjo, tiesa, laisvai, bet be gestų ir intonacijos, retkarčiais dirstelėdamas į bloknotą, kuriame, matyt, buvo surašytas paskaitos planas ar svarbesni dalykai. Apie save, kaip profesorių, buvo geros nuomonės ir tą pabrėždavo.

Kadangi man teko klausyti V. Krėvės paskaitų tik apie senąją rusų literatūrą, sunku buvo susidaryti nuomonę apie jo sugebė-

jimą giliau analizuoti kūrinius ir literatūrinius įvykius. Galbūt jo paskaitos apie Puškiną ar Lermontovą ir buvo įdomios, bet pasakojimu apie Poroškovo ir panašių kūrybą sunku buvo sužavėti studentą „keturvėjininką". Analizuodamas senąją lenkų literatūrą, jis darė įspūdį žmogaus, kuris ja žavisi ir ypač pabrėžia neigiamąsias puses.

Kitų sostinių, ypač Paryžiaus, pavyzdžiu ir Kaunas, nors tebuvo laikinoji sostinė, turėjo literatų kavinę, vadinamą Konrado kavine (dabartinė „Tulpė"). Čia apie 11 val. ryto galėjai beveik kasdien sutikti J. A. Herbačiauską, sėdintį prie staliuko, sriubčiojantį kavą. Jis dažnai pašokdavo iš vietos ir skėtliodavo rankomis pašnekovo panosėje. Ateidavo čia B. Sruoga, P. Augustaitis, P. Vaičiūnas, vienas kitas iš jaunesniųjų rašytojų, vienas kitas žurnalistas, ateidavo ir V. Krėvė.

Kartą, nepamenu kokiam laikrašty ir kuria proga, buvo prikaišiojama rašytojams, kad nesilaiko bendrinės kalbos normų. Apie tą straipsnį užsimezgė kalba ir Konrado kavinėje tarp V. Krėvės ir jo pašnekovų. V. Krėvė ėmė įrodinėti, kad bendrinę kalbą kuria ne kalbininkai, o rašytojai, kad kalbininkų nurodymai ne visuomet privalomi rašytojui, kad rašytojas turi teisę vartoti net gramatiškai ydingą posakį kaip stilistinę priemonę, ir čia pat pacitavo iš Puškino eilėraščio „Кавказ" frazę: „И пахарь нисходит к весёлым долинам".

Sugrįžęs iš Prancūzijos 1927 m., su V. Krėve susitikdavau Lietuvių rašytojų draugijos susirinkimuose. Viename susirinkime jis labai uoliai siūlė kooptuoti į draugijos valdybą pradėjusią garsėti Salomėją Nėrį. Kartą net buvo atėjęs į „keturvėjininkų" susirinkimą „Mūsų rytojaus" redakcijoje. Išsėdėjo visą vakarą, bet nepratarė nė žodžio.

Vieną teatrinį sezoną man teko su V. Krėve dalyvauti dramos teatro repertuaro komisijoje. Komisijos nariai turėdavo referuoti apie projektuojamus bei siūlomus statyti kūrinius. Kartą aš referavau apie Ž. Romeno komediją „Donogoo-Tonka". Joje buvo vaizduojama, kaip grupė sukčių ir apgavikų pasiskelbia užtikusi kažkur Amerikoje aukso radimvietę, organizuoja bendrovę jai eksploatuoti, siunčia būrį ieškotojų ir tie tikrai randa aukso, įkuria naują miestą.

V. Krėvė pareiškė balsuosiąs prieš šios komedijos įtraukimą į teatro repertuarą, kadangi ji esanti be idėjos. Šis kūrinys į repertuarą nepateko, bet kitais metais B. Dauguvietis pastatė to paties autoriaus komediją „Knok", pajuokiančią gydytojus, idėjiškai nė kiek ne pranašesnę už anksčiau siūlytąją.

Mūsų teatras nuolat stokodavo naujų originalių kūrinių. Tad nenuostabu, kad beveik visi V. Krėvės dramos kūriniai išvydo rampos šviesą. „Skirgailą“, „Likimo kelius“ ir „Žentą“ režisavo B. Dauguvietis, „Šarūną“— A. Oleka-Žilinskas. Man teko matyti vaidinant visus tuos veikalus, išskyrus „Skirgailą“. Didžiausią pasisekimą turėjo „Šarūnas“ (specialiai pritaikytas scenai), mažiausią, tikriau, jokio pasisekimo nesusilaukė „Likimo keliai“.

Į savo dramos kūrinių repeticijas V. Krėvė kartais užsukdavo, bet laikydavosi pasyviai.

1962.X.3 *A. Šimėnas*

* * *

Prieš karą dirbau Kaune, Kultūros muziejaus istoriniame skyriuje. To skyriaus vedėjas buvo įžymus lietuvių kultūrininkas Povilas Karazija, pirmiau gyvenęs Vilniuje. 1939 m. atsidarius keliams iš Vilniaus, pas P. Karaziją lankėsi daug Vilniaus krašto veikėjų. Su kai kuriais jų teko susipažinti ir man.

Vienas P. Karazijos svečių, Vilniaus krašto veikėjų, buvo kun. Ambr. Jakavonis, žmogus jau šeštoje dešimtyje metų. Sykį su juo išsišnekėjus, paaiškėjo, kad jis baigęs Vilniaus kunigų seminariją. Paklausiau, ar jam nesą kas žinoma apie rašytoją Vincą Krėvę, kuris irgi mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoj ir, regis, 1900 m. iš jos išstojo. Spaudoje vienur kitur buvome skaitę, jog jam patarta išstoti „dėl mažo ūgio“. Šis keistas motyvas atrodė neįtikimas: niekur nebuvo tekę girdėti, kad tinkamumas į kunigus būtų matuojamas ilgio vienetais. A. Jakavonis sakė, kad jiems, ano meto klierikams, toji istorija buvusi gerai žinoma. Buvę taip. Klierikas V. Mickevičius, būsimasis Vincas Krėvė, mokydamasis seminarijoje, turėjęs mieste draugų (ar gerų pažįstamų) revoliucionierių. Šiems sykį kilęs reikalas kur nors paslėpti keletą brauningų. Jie paprašę V. Mickevičių, kad paimtų tuos jų ginklus ir paslėptų seminarijoje — taip jiems atrodė būsią saugu. V. Mickevičius paėmęs ir paslėpęs klierikų tualete, vandens bakeliuose. Pasitaikę, kad kaip tik tuo laiku seminarijos ūkvedys atsiuntęs šaltkalvį tų bakelių apžiūrėti ir, kur reikės, pataisyti. Šaltkalvis radęs brauningus ir pristatęs seminarijos administracijai. Čia kilęs baisus sąmyšis ir rūpestis: iš kur ir kaip seminarijoj atsirado ginklai? Surengę kvotą, ir greit paaiškėję, kad jie padėti V. Mickevičiaus. Iškilę į aikštę ir jo ryšiai su revoliucionieriais. Po to V. Mickevičiui, žinoma, belikę iš seminarijos išstoti. Kad kaip nors neišeitų į viešumą tikrosios priežastys ir ta

istorija su brauningais, seminarijos vadovai sugalvoję aną išstojimo „motyvavimą“— girdi, jam patarę išstoti todėl, kad jo mažas ūgis galįs paskui kenkti jo orumui pastoracijos darbe.

Kun. A. Jakavonis šią istoriją pasakojo kaip tikrą dalyką — jie, jaunesnieji klierikai, apie tuos įvykius žinoję, bet vengę viešai kalbėti, kad nesusidarytų kokių keblumų seminarijai.

Vilnius, 1979.I.3 *D. Urbas*

* * *

Prof. V. Krėvės-Mickevičiaus įvado į visuotinės literatūros kursą teko klausyti Kauno universitete 1932—1933 mokslo metais. Yra nuomonių, kad tas kursas buvo populiaraus pobūdžio, be gilesnio mokslinio pagrindo ir be aiškesnės idėjinės koncepcijos, kad skaitė jis tą kursą padrikai, medžiagą pateikdavo nesusistemintą, žalią, o auditorijos dėmesį jis patraukdavo tik tuo, kad buvo geras, sąmojingas pasakorius. Su šiuo apibūdinimu nenorėčiau ištisai sutikti. Į universitetą atėjau gana pasikaustęs iš literatūros ir neblogai apsiskaitęs, atėjau iš šeimos, kurioje knyga ir skaitymas buvo imanentiškas gyvenimo būdo elementas, ir iš mokyklos, kuri sugebėjo įdiegti man meilę literatūrai, davė man literatūros mokslo teorinių pradų, išmokė kritiškai vertinti literatūros kūrinius, atskirti grūdus nuo pelų. Taip parengtas aš kritiškai vertinau ir kiekvieną savo profesorių.

Su kai kuriais jų susidūriau pirmą kartą universiteto auditorijoje, su kitais jau buvau susipažinęs iš spaudos, iš jų knygų. Prie šių priklausė ir V. Krėvė-Mickevičius. Beveik visus jo kūrinius jau buvau perskaitęs mokykloje, ypač buvau susižavėjęs jo „Dainavos šalies senų žmonių padavimais“, kurių vieną kitą mokėjau beveik atmintinai. Suprantama, kad profesoriaus paskaitų laukiau su tam tikru smalsumu. Į pirmą V. Krėvės paskaitą atėjau paskutinę pertraukos minutę, gana erdvi auditorija buvo prikimšta studentų, ir aš radau vietą tik viename paskutinių suolų. Sėdėdamas šioje, studentų žargonu, „galiorkoje“, aš dėl profesoriaus mažo ūgio net nepastebėjau, kaip jis įėjo į auditoriją. Supratau, kad jis įėjo, nes priekiniai suolai nutilo, o pamačiau jį, tik užkopusį į katedrą. Studentai apspito katedrą, prašydami profesorių pasirašyti studijų knygeles. Kai auditorija nusiramino, jis pradėjo savo paskaitą ir nuo pirmųjų žodžių prikaustė auditorijos dėmesį. Krito į akis aukšta jo kakta su atgal sušukuotais tankiais plaukais, jo gyvos ir sąmojingos akys. Metęs žvilgsnį į auditoriją, jis ištraukė iš kišenės siauroje popieriaus juostelėje surašytą

planą ir pradėjo paskaitą. Kartą jis, baigęs paskaitą, pamiršo tokią juostelę ant katedros, ir mes, studentai, gavome progą ją nuodugniai patyrinėti. Juostelėje buvo surašyti ne vien pagrindiniai paskaitos klausimai, bet sutrumpintai ir kai kurių rašytojų pavardės, jų kūrinių sutrumpinti pavadinimai, kažkokie inicialai, žodžiai su šauktukais ir kitais mnemotechniniais ženklais. Matyt, jis šiuos paskaitų planelius sudarydavo prieš pat paskaitą, apgalvodamas jos problematiką, o perskaitęs juos išmesdavo į krepšį, nes kasmet savo kursą dėstydavo kiek kitaip. Savo kurso konspekto jis nebuvo sukūręs, kaip tai darydavo dauguma mūsų profesorių. Pvz., filosofo I. Tamošaičio „Įvado į filosofiją" kursą — savotišką vokiečių filosofų idealistų M. Šelerio ir E. Huserlio panašių kursų kompiliaciją — studentai buvo užrašę, padauginę šapirografu ir pardavinėjo. Pats profesorius, įsigijęs vieną tokių konspektų, visai nesivaržydamas skaitė iš jo savo kursą, vergiškai laikydamasis to konspekto, kasmet vis tą patį.

Visiškai kitokios buvo V. Krėvės paskaitos. Jis jų neskaitydavo, o pasakodavo iš atminties, nuo pirmų žodžių pagaudamas ir išlaikydamas auditorijos dėmesį. Kalbėdavo jis gyvai, emocingai, įtaigiai ir gana sklandžiai, nors ir ne visai nuosekliai. Jo paskaita būdavo savotiška kūrybinė improvizacija. Neretai čia pat dėstant jam blykstelėdavo nauja mintis, drąsus palyginimas arba originali išvada. Lyg koks fokusininkas iš rankovės jis gausiai traukdavo iš savo atminties citatas iš kitų literatūros istorikų veikalų (ypač V. Belinskio ir P. Kogano), taip pat ir rašytojų kūrybos, o neretai deklamuodavo ilgokus literatūros kūrinių posmus. Šios digresijos trukdė studentui užrašyti paskaitas, bet, išeinant iš auditorijos, atmintyje likdavo gana gyvas, originalus ir adekvatiškas vieno ar kito rašytojo kūrybos, jo kūrybinės aplinkos, gyvenamos epochos, socialinio ir kultūrinio mikroklimato vaizdas. Štai kodėl V. Krėvės paskaitos studentų buvo lankomos kur kas gausiau negu daugumos kitų profesorių, ir tai ne tik iš pareigos — juk paskaitų lankymas nebuvo privalomas — o todėl, kad jo paskaitos gyvai domino studentus.

Kai kas tvirtina, kad V. Krėvė, kaip paskaitininkas, buvo gražbylys pasakorius, menas menui, literatūra literatūrai principo šalininkas, kad jo paskaitoms stigdavo socialinio, politinio momento. Su tuo nenorėčiau sutikti. Pirmiausia jo literatūrinės pažiūros buvo persunktos humanizmo ir demokratiškumo dvasia. Iš jo paskaitų nesunku buvo susidaryti nuomonę apie jo politines simpatijas ir antipatijas. Pamenu, kad aš lygiagrečiai su V. Krėvės įvado į literatūros istoriją kursu klausiausi jo seno bičiulio M. Ba-

nevičiaus kurso apie Aleksandrą Puškiną. Koks didžiulis kontrastas tarp abiejų lektorių ir jų koncepcijų! M. Banevičius savo kursą skaitydavo taip pat nepaprastai iškalbingai ir net pakiliai, tačiau jo Puškinas buvo akademinis, chrestomatinis, imperatoriškojo Sankt Peterburgo saloninis poetas, žavėjęs savo „saldžiakalbe" poezija vietos visuomenės elitą. V. Krėvei didysis Rusijos poetas buvo „Pranašo", „Sodžiaus" ir „Paminklo" autorius, žadinęs kilnius žmogaus jausmus ir pabrėžęs savo, kaip poeto, misiją, kad „mūsų žiauriais laikais aš laisvei giesmes audžiau". V. Krėvei šalia Puškino poezijos grožio buvo svarbu ir jos socialinės idėjos, caro klikos ir baudžiavinio režimo pasmerkimas, ryšiai su revoliucionieriais-demokratais. Pamenu, kad V. Krėvė savo paskaitą baigė M. Lermontovo eilėraščiu „Poeto mirtis", kurį jis padeklamavo ištisai ir su jaudinančiu patosu, pasmerkdamas poeto budelius.

Kartais V. Krėvė savo paskaitose liesdavo ir aktualius politikos klausimus. Tuo metu „didžiųjų poetų ir filosofų tėvynėje" jau viešpatavo Hitleris ir jo pakalikai, vis stipriau pradėjo reikštis fašizmas, socialinis ir nacionalinis smurtas, demokratinių rašytojų persekiojimas, viešas pažangios literatūros deginimas, koncentracijos stovyklos, militarizmo tvaikas. Su pasibaisėjimu ir pasibjaurėjimu V. Krėvė stebėjo augančią kaip ant mielių fašizmo pabaisą ir savo paskaitose norėjo atkreipti studentų dėmesį į šiuos grėsmingus reiškinius, parodyti savo priešingą nusistatymą, panaudodamas tam literatūros pavyzdžius ir analogijas. Gyvai išliko mano atmintyje jo paskaita apie viduramžių vokiečių epą. Kalbėdamas apie Nibelungus, profesorius pabrėžė, kad šiuo metu jie pasidarė viena vokiškojo nacionalizmo, „vadizmo" ir imperializmo giesmių giesme, o šio epo didvyriai Zigfridas, Gunteris ir ypač Hagenas — dabartinės fašistinės militaristinės Vokietijos idealais. Fašistai dievina kalavijo teisę, germaniškąją ištikimybę, niekina kitas „žemesnes" rases. Ar neištiks, pranašavo profesorius, hitlerininkų toks pat liūdnas likimas, koks ištiko Nibelungų didvyrius hunų žemėje?

Pamenu, kaip man teko laikyti pas V. Krėvę-Mickevičių įvado į visuotinę literatūrą egzaminą kartu su viena mano kolegių. Šiam egzaminui rengtis buvo sunkiau negu kitiems, nes nebuvo nei vadovėlio, kurį profesorius rekomenduotų, nei jo paties paskaitų konspekto, nei programos, o kurso tematika labai plati. Konsultuodamas studentus, profesorius įspėdavo, kad vien užrašų nepakaks. Šiam kursui skirtas laikas yra ribotas, todėl jis ne viską spėjo giliai ir išsamiai išgvildenti, bet studentas turi

skaityti ne vien vadovėlius, o ir kūrinius. Pastebėjęs, kad studentas yra pakankamai apsiskaitęs ir susidaręs savo nuomonę apie vieno ar kito rašytojo kūrybą, jis atleisdavo jam ir chronologines, ir net neesmines faktines klaidas. Mano kolegė, pasakodama apie Baironą, puikiai susidorojo su chronologija, bet, matyt, buvo visiškai mažai skaičiusi. Kalbėdama apie Bairono „Kainą", ji atpasakojo biblinę versiją, o ne baironiškąją. Profesorius įsikišo į jos pasakojimą: „Ar tamsta skaitei Bairono „Kainą"? Ji paneigė, nes nepakankamai mokanti užsienio kalbas. „Tai tamsta mušiesi į inteligentus, į mokytojus ir nemoki nė vienos svetimos kalbos, koks tamsta būsi pavyzdys mokykloje, o, be to, tamsta galėjai perskaityti „Kainą" ir lietuviškai, jau prieš trisdešimt metų „Kainas" yra išverstas į lietuvių kalbą žymaus mūsų rašytojo. Tamsta bent jo vertimą pasiskaityki". Aš turėjau pasakoti apie viduramžių riterių poeziją ir lengvai su šia tema susidorojau, bent man taip atrodė, net pacitavau vieną kitą posmą, kad parodyčiau, kad aš tą poeziją esu skaitęs ir moku užsienio kalbų. Bet geriausio pažymio negavau, matyt, kažkas vis dėlto mano atsakyme profesoriui nepatiko. Ir aš iš egzamino išėjau ne visai patenkintas.

Į V. Krėvės-Mickevičiaus, prof. M. Remerio, L. Karsavino ir kt. profesorių, kuriuos ypač gerbiau, egzaminus ėjau visada gerai pasirengęs ir stengdavausi, kad mano pastangos būtų gerai įvertintos, nors tai ne visada pavykdavo.

Vilnius, 1979.VIII.25 *L. Vladimirovas*

* * *

Į V. Krėvės namus patekau dar būdama aštuonerių metų, pradėjusi lankyti pradžios mokyklą. Su rašytojo dukra sėdėjome viename suole ir draugavome kaip seserys, nes nei aš, nei ji neturėjome brolių ar seserų. V. Krėvės šeimoje buvau nuolatinė viešnia. Labai dažnai visi kartu važinėjome vasaroti, atostogauti. Jų šeima pasiimdavo mane arba atvirkščiai — mūsiškiai pasikviesdavo Krėvių Aldoną. Mums, vaikams, V. Krėvė buvo labai įdomus, nes mėgo sekti pasakas. Einame, būdavo, pasivaikščioti Palangos pajūriu arba Neries pakrantėmis (kartais vasarodavome netoli Vievio), o jis mums pasakoja apie Lietuvos senuosius kunigaikščius, apie visokias fantastines būtybes: raganas, aitvarus ir kitas pasakas liaudies kūrybos motyvais. Vaikščiodavome kartu ir nuščiuvusios klausydavomės. Tai buvo tikriausiai ir jo kūrinių siužetai.

V. Krėvė mėgdavo pajuokauti. Atsimenu, kartą labai rimtai, labai įtikinamai papasakojo istoriją, kaip kažkada jis radęs lobį, o tame lobyje buvę daug aukso, brangenybių ir kitokių vertybių. Aš šventai patikėjau tuo, ką pasakojo rašytojas, ir įsigeidžiau pamatyti tą lobį. Rimtai pasiryžau jo ieškoti. Bet mano įkarštį jis tuoj pat užgesino. Išvydęs mano entuziazmą, rimtai pasižiūrėjo į mane ir pasakė: „Netikėk... Tai netiesa. Jokio lobio aš neradau". Atsimenu savo nusivylimą ir kaip jis, užvertęs galvą, skaniai kvatojosi.

V. Krėvė buvo labai geros širdies, „minkštas" žmogus. Ir kalbėdavo jis švelnia, gražia, pilna mažybinių, maloninių formų kalba. Toks ir jo raštų kalbos stilius, panašus į dzūkų šnekamąją kalbą.

V. Krėvės begalinis gerumas pasireikšdavo jo santykiuose su dukra ir su manimi. Jis niekada nebausdavo mūsų, nors mes kartais net ir per daug išdykaudavome. Ypač mėgdavo išdykauti jo dukra. Jai net rūpėdavo tokį pokštą iškrėsti, už kurį galima būtų tikėtis bausmės. Bet ir supykęs V. Krėvė bardavosi kažkaip juokingai, negrasiai. Jis, atrodo, nemokėdavo pakelti balso, sudrausti.

Savo seserims V. Krėvė taip pat buvo labai geras. Jis vienintelis giminėje, pasiekęs aukštą išsilavinimą ir neeilinę padėtį visuomenėje. Kai mes augome, jų šeimoje gyveno V. Krėvės jauniausioji sesuo. Ji nuo mažens augo pas Krėves. Atsimenu, ji nenorėjo mokytis, bet V. Krėvė visaip stengėsi jai padėti. Jis siekė, kad ji nors šiek tiek išsilavintų. Vėliau V. Krėvės šeimoje gyveno kita mergaitė. Man atrodė, kad ji buvo kurios nors V. Krėvės seserų duktė.

Kartais pas V. Krėvę atvažiuodavo tėvas, baltas, visiškai pražilęs senelis. Šitą senelį V. Krėvė labai gerbė. Už stalo sodindavo garbingiausioje vietoje, greta net labai garbių svečių. V. Krėvės namuose lankydavosi solidūs žmonės — juk tai buvo dekano, profesoriaus, rašytojo namai.

Mokydamasi gimnazijoje, V. Krėvės duktė buvo patekusi kunigų įtakon. Teologines disciplinas gimnazijoje dėstė jėzuitai iš Vokietijos. Apskritai gimnazijoje buvo justi didelė jų įtaka. Ir A. Mickevičiūtė pasidarė labai religinga, lakstė kasdien į bažnyčią. Šitą jos dievobaimingumą tėvas kandžiai pajuokdavo. Dažniausiai prie stalo valgant, jis pradėdavo ironizuoti: „Kaip tu sugebi šitaip lakstyti?" Prisimenu nemalonias scenas, kai labiau pašiepta Aldona pradėdavo verkti, o jau mergina buvo kokių še-

šiolikos metų. Tada V. Krėvė, lyg ją guosdamas, lyg ramindamas, pradėdavo pasakoti visokias nesąmones iš religijos istorijos.

„Štai koks nors vienuolis,— sakydavo jis,— ant vienos kojos visą gyvenimą stovi ir mano, kad atlieka žygdarbį, aukojasi Kristui".

Nors galvojau apie mediciną, bet V. Krėvės patarta įstojau į humanitarinių mokslų fakultetą ir studijavau germanistiką.

V. Krėvė buvo labai demokratiškas, humaniškas dekanas. Stipendijų tais laikais būdavo skiriama nedaug. V. Krėvė pats šelpė arba pasirūpindavo studentus įdarbinti, pačiame universitete surasti kokį nors darbelį — sekretoriaus ar mašininkės, studento-laboranto; kiti gaudavo darbo bibliotekoje, seminare. Aš žinau nemaža tokių, kurie galėjo studijuoti tiktai jo dėka.

Nors profesorius, dekanas, rašytojas uždirbdavo daug, bet Mickevičiai neturėjo nei santaupų, nei kokio nors turto ar namo (gyveno nuomojamame bute), nekalbant apie sklypą arba dvarą. Jie gyveno nuo algos iki algos, nes dalis pajamų buvo skiriama kitiems šelpti. Nepasakytum, kad Krėvės gyveno prabangiai — jie gyveno tik stilingai. Žinoma, gyveno „nesivaržydami", bet nieko ir nesutaupė, aš tai tikrai žinau.

V. Krėvė-Mickevičius dėstė visuotinę literatūrą. Tai platus kursas, ir skaitė jis su meile, atsidavimu. Aš atsimenu, kaip jis dėstė „Rolando giesmę". Tiesiog akys blizgėjo, kai pasakojo apie Rolandą. Atsimenu, kaip jis 1934—1935 m., iškeldamas vokiečių kultūrą, aukštai ją vertindamas, griežtai kritikavo Vokietijos vadovus, kurie tą kultą pajungė militarizmo tikslams. (Nibelungų giesmėje išaukštino Hageną.) Kritikavo hitlerizmą.

Klausiau jo dėstomo kurso „Lermontovo kūryba". Kursas buvo skirtas slavistams, bet kitų specialybių studentai, kaip ir aš, mielai lankydavo jo speckursą. Labai gyvai, su tokiu subtiliu, švelniu humoru pasakojo apie jaunojo Lermonto „Demoną", kartais įterpdamas netikėtą palyginimą: „Tas Demonas yra įsimylėjęs Tamarą kaip fuksas fuksę". Už įdomų dėstymą, sugebėjimą patraukti, pavergti auditoriją studentai labai mylėjo V. Krėvę. Egzaminuodavo švelniai, gal net per švelniai, kai kartais reikėdavo ir griežčiau. Jeigu studentė nemokėdavo ir pradėdavo verkti, jis negalėdavo parašyti dvejeto. Neišlaikyti jo egzamino būdavo ir gėda, ir ne taip jau lengva.

Visas to meto literatūrinis gyvenimas buvo V. Krėvės dėmesio centre. Jaunuosius, pradedančius rašytojus jis šefavo, remdavo. Aš jau buvau studentė, kai Mickevičių namuose matydavau P. Cvirką. Apie ką jie kalbėdavo, aš tada nesidomėjau, tačiau

esu girdėjusi, kaip V. Krėvė sakydavo: „Čia kylanti žvaigždė". V. Krėvė redagavo nemaža žurnalų, kuriuose spausdindavo ir jaunųjų rašytojų kūrinių.

Prisimenu, kad iš anuometinių modernistų V. Krėvė pasišaipydavo (tada visuomenė apskritai nepatikliai žiūrėjo į „keturvėjininkus" ir kitus modernistus). Užtat jis labai aukštino Donelaitį, Maironį — visus klasikus.

Mes su V. Krėvės dukra naudojomės gausia rašytojo biblioteka. Jis patardavo, ką skaityti, kaip skaityti — duodavo tiesiog į rankas: skaityk tą, skaityk šitą. Jo dėka perskaitėme visą klasiką.

V. Krėvei buvo svarbus visos Lietuvos kultūrinis gyvenimas. V. Krėvės namuose būdavo dažnas svečias dailininkas A. Galdikas. Lankydavosi jų šeimoje baleto artistai Nemčinova, Obuchovas ir Zverevas. Dažni svečiai jų namuose buvo K. Glinskis, A. Oleka-Žilinskas, V. Olekienė — jo žmona. Tai buvo artimi draugai. Taip pat ateidavo J. Kubertavičius, B. Dauguvietis. Lankydavosi ir jauni — būsimieji režisieriai R. Juknevičius, J. Grybauskas. Jie tada dar buvo studentai. Man atrodo, kad, V. Krėvės padedamas, R. Juknevičius išvažiavo į TSRS studijuoti teatrinio meno. Prisimenu, V. Krėvė daug ir ilgai kalbėdavo apie šių jaunų žmonių studijas. Jau tada pranašavo jiems sėkmingą ateitį, teigdamas, kad tai būsimieji talentingi aktoriai. Jo numatymas vėliau pasitvirtino. Man atrodo, V. Krėvė stengėsi prisidėti prie daugelio Lietuvos kultūros sričių, paremti, kas buvo nauja, pažangu.

V. Krėvė buvo pažangių, demokratiškų pažiūrų žmogus, nusiteikęs prieš tautininkus, prieš smetoninį režimą.

Paskutiniais buržuazijos valdymo metais V. Krėvė labai domėjosi Tarybų Sąjunga. Kartu su L. Gira jis dalyvavo Lietuvių draugijos TSRS tautų kultūrai pažinti veikloje. Tuo tikslu važinėjo po Tarybų Sąjungą, o grįžęs skaitė pranešimus apie šią šalį. Atidžiai stebėjo Tarybų Sąjungos gyvenimą, domėjosi jos kultūra. Jo namuose visada būdavo tarybinių knygų.

Hitlerinės okupacijos metais gyveno Vilniuje, nes čia buvo persikėlęs universitetas. Man kartais tekdavo buvoti Vilniuje, visada apsistodavau pas Krėves, pas juos nakvodavau. Mano vyras kovėsi Raudonosios Armijos gretose, aš likau okupuotoje Lietuvoje. Taip mes išsiskyrėme, pasimetėme, ir aš apie jį neturėjau jokių žinių, net nežinojau, gyvas jis ar ne. Atsimenu, V. Krėvė mane visada guosdavo: „Tu neliūdėk, Tarybų Sąjunga vis tiek karą laimės". Tada buvo ypač sunkus metas. Visuose frontuose

Raudonoji Armija traukėsi, bet V. Krėvė tvirtai laikėsi savo nuomonės: „Tarybų Sąjunga karą laimės. Vokiečiai gali nueiti iki Uralo ar dar toliau, bet jie vis tiek neišvengiamai pralaimės, nes Tarybų Sąjunga tokia didžiulė valstybė“. Ir buvo jo tiesa. Taip jis tvirtino dar 1941 m.— pačioje karo pradžioje.

Vėliau V. Krėvę buvo suėmęs gestapas. Jo žmona buvo kilusi iš Azerbaidžano. Matyt, kas nors „pakišo liežuvį“, kad ji žydė, ir dėl to juos gestapas suėmė ir uždarė į kalėjimą. Kažkokiais keliais pavyko gauti dokumentus, įrodančius, kad ji ne žydė, ir juos paleido. Bet virš jų galvos visą laiką buvo pakibusi represijų grėsmė.

Baigiantis karui, kada šeima ruošėsi emigruoti, jis verkė ir prašė: „Palikite mane Lietuvoje — kas bus, tas bus. Nenoriu niekur važiuoti. Leiskite man ramiai numirti gimtuosiuose namuose“. Nuo tada ir prasidėjo jo gyvenimo tragedija.

I. Vladimirovienė
Užrašė *V. Sadauskas*

Vilnius, 1975.X.10

* * *

Mano pirmoji pažintis su V. Krėve buvo neakivaizdinė. Dar mokydamasis Rokiškio gimnazijoje (1921—1925) žavėjausi jo „Dainavos šalies senų žmonių padavimais“, ypač „Milžinkapiu“ ir „Gilše“, mokėjau ištraukų atmintinai. Nuostabūs Dainavos šalies gamtos vaizdai, meilė paprastiems žmonėms, tų žmonių nuoširdumas ir heroizmas, ginant gimtąjį kraštą nuo priešų, mus, aukštesniųjų klasių mokinius, žavėte žavėjo. Kad aš studijoms Kauno universitete pasirinkau lietuvių kalbą ir literatūrą, nemažą įtaką turėjo V. Krėvės kūryba. Tas žavėjimasis Dainavos šalies sūnaus meniniu žodžiu neišblėso visą studijų laiką. Neatsitiktinai ir savo diplominiam darbui pasirinkau temą „Dainavos šalies senų žmonių padavimai“. Jį tikrino profesoriai V. Mykolaitis-Putinas ir M. Biržiška bei pačių „Padavimų“ autorius. Įvertino teigiamai. Ne jų pažymys, įvertinimas, man ligi šiol brangus, o tai, kad V. Krėvė mane suprato ir tik su mažomis pastabomis darbą pasirašė.

1925 m. pavasarį baigiau gimnaziją ir vasarą nusiunčiau Kauno universitetui prašymą su reikiamais dokumentais, kad mane priimtų studentu į humanitarinių mokslų fakultetą. Koks mane apėmė džiaugsmas, kai netrukus gavau pranešimą su dekano V. Krėvės parašu, jog į universitetą esu priimtas ir rugsėjo 1 d.

turiu atvykti į mokslo metų pradžią (stojamųjų egzaminų tada nebūdavo, įstojant užtekdavo brandos atestato). Nors kišenėje teturėjau apie 30 litų, bet mano nuotaika buvo puiki, kažkaip pasitikėjau savo jėgomis.

Žinodamas, kad V. Krėvė renka tautosaką ir ją labai vertina, savo gimtojo Kupiškio apylinkėse užrašiau keliolika liaudies dainų. Jas buvau pasiryžęs įteikti dekanui, pirmai progai pasitaikius.

Atėjo lauktoji rugsėjo 1 d. Didžiųjų universiteto rūmų salė prisirinko pilna naujai priimtų ir senų studentų į imatrikuliacijos iškilmes. Ant pakylos už ilgo gražiai papuošto stalo susėdo visa profesūra, toliau išsirikiavo studentų organizacijų vėliavos. Į susirinkusius prabilo universiteto rektorius prof. P. Avižonis. Jo mokslinės paskaitos „Akinių istorija" visi klausėsi atidžiai; salėje buvo tylu, iškilminga, rodos, būtum girdėjęs ir musę skrendant.

Mes, naujokai, išplėtę akis žiūrėjome į profesorius, kurių paskaitų mums teks klausyti, ir stengėmės atspėti jų pavardes. Jauniausias iš visų ir patraukliausias atrodė V. Krėvė, kurį nesunkiai atpažinome iš spaudoje matytų nuotraukų. Ne tiek klausėmės, ką rektorius šneka apie tuos akinius, kiek žiūrėjome į dekaną ir galvojome, koks bus su juo pirmas pasimatymas.

Po prof. P. Avižonio pranešimo fakultetų dekanai skaitė naujai priimtų studentų pavardes. Gal dėlto, kad V. Krėvė sėdėjo arčiau krašto, jam pirmam buvo suteiktas žodis šiam formalumui atlikti. Mikliai pakilęs iš savo vietos, palypėjęs į tribūną, švelniu balsu, visą laiką šypsodamasis, perskaitė kelių dešimčių studentų pavardes. Iš eilės kitiems dekanams savų fakultetų studentų pavardes skaitant, salėje pairo rimtis, girdėjosi šurmulys. Visi laukė, kada rektorius pagal seną universitetų tradiciją paspaus kiekvienam „naujokui" ranką.

Tos visos ceremonijos užsitęsė ilgesnį laiką. Pagaliau suskambo galingas studentų himnas „Gaudeamus igitur".

Mokslo metų pradžios iškilmėms pasibaigus, gatvėje ir namuose dar ilgai gyvenome ta pačia pakilia nuotaika.

Rytojaus dieną prasidėjo bendrųjų dalykų paskaitos. Gavome studijų knygeles, į jas įrašėme numatytus klausyti dalykus. Atspėjamu laiku, dekano priėmimo valandomis, nutariau V. Krėvei įteikti surinktą tautosaką. Į jo kabineto duris pasibeldžiau labai nedrąsiai, drebančia širdimi. Bet įėjus mano jaudinimasis greit atlėgo: profesorius ištiesė ranką, paprašė sėstis ir su dėkingumu priėmė kupiškėnų dainas. Šiek tiek jas peržvelgęs, padėkojo ir tarė:

— Netrukus iš spaudos pasirodys žurnalo „Tauta ir žodis“ trečioji knyga. Pasistengsiu išspausdinti. Rinkite ir toliau tautosaką.

Savo žodį V. Krėvė ištesėjo. Praslinkus kokiam mėnesiui, studentams skiriamoje skelbimų lentoje pamačiau iškabintą raštelį, kad esu kviečiamas į universiteto raštinę. Galvojau, koks galėtų būti reikalas, gal dėl dokumentų kas neaišku.

Į raštinę einu nedrąsus. Pirmiausia kreipiuosi į aukštą, išvaizdžią moteriškę, kuri dirbo ten mašininke (žinojome, kad tai buvusi rašytojo A. Vienuolio-Žukausko žmona), bet ji atsakė, jog reikia klausti kanceliarijos viršininko. Pastarasis atsivertė savo reikalų aplanką ir man įteikė 70 litų čekį, pasirašytą V. Krėvės, už išspausdintą tautosaką. Tai buvo pirmasis mano honoraras, labai reikalingas apytuštei studento kišenei.

Pasisekimo paskatintas, per atostogas rinkau ir daugiau tautosakos, bet su ja V. Krėvė mane siųsdavo pas rašytoją Petrą Vaičiūną, kurį buvo įkurdinęs universiteto rūmų ketvirtame aukšte, mažame kambaryje. P. Vaičiūnas tuo metu redagavo fakulteto leidžiamą žurnalą „Mūsų tautosaka“, gaudamas už tą darbą atlyginimą. Iš tikrųjų pateikiamos tautosakos jis beveik netvarkė, tik krovė į didelę spintą ir registravo, kas kiek dainų, pasakų ar ko kito įteikė, tuos duomenis dar išspausdindavo „Mūsų tautosakos“ žurnale, ir tuo viskas baigdavos. Kai užsukdavau į tą P. Vaičiūno „įstaigą“, jis vis ką nors rašydavo: matyt, kūrė savo dramos veikalus ar eilėraščius.

Tokiu tautosakos tvarkymu ne aš vienas buvau nepatenkintas. Kartą kažkas iš studentų, renkančių tautosaką, atvirai V. Krėvei pasakė, kad gal būtų daugiau naudos, jei P. Vaičiūnas atsidėtų vien kūrybai.

V. Krėvė į tai atsakė:

— P. Vaičiūnas iš literatūrinio darbo negali išsiversti — reikia jam padėti.

Prie bendrųjų, visiems studentams filologams privalomų dalykų buvo ir literatūros įvadas, kurį skaitė V. Krėvė. Jo paskaitos būdavo labai turiningos. Profesorius kalbėdavo nuotaikingai, maloniai šypsodamasis, nesinaudodamas nei užrašais, nei konspektais. Kūrinių ištraukas cituodavo atmintinai, tuo stebindamas klausytojus. Ypač mėgo plačiau pakalbėti apie rusų rašytojus — Puškiną, Lermontovą, Gogolį.

Atsimenu, apibūdindamas herojinį romantizmą, gal pusę Gogolio „Taraso Bulbos“ atmintinai citavo, pylė kaip iš gausybės rago ilgiausias ištraukas.

Per V. Krėvės paskaitas visada auditorijoje būdavo tylu, ramu. Klausytojai uoliai užsirašinėdavo, kiek galima viską smulkiau žymėdavosi, nes profesorius nebuvo linkęs savo paskaitų spausdinti.

Per egzaminus V. Krėvė nebuvo priekabus. Kreipdavo dėmesį ne į smulkmenas, o į bendrą studento išsilavinimą, apsiskaitymą, orientaciją. Niekad atsakinėjančio nepertraukdavo, tik, jam baigus kalbėti, kokį papildomą klausimėlį sugalvodavo.

Ateidamas į paskaitą, V. Krėvė rankoje atsinešdavo vien mažą lapelį, kurį pertraukos metu palikdavo ant katedros. Jis pats tuo metu išeidavo pasivaikščioti į koridorių arba užsukdavo į savo kabinetą atsikvėpti. Mes tą jo paliktą lapelį apžiūrėdavome ir ten rasdavome užsirašytas kelias datas — kada koks rašytojas gyveno ar koks kūrinys pasirodė. Visa kita tilpo jo fenomenalios atminties galvoje.

Iki 1928 m. humanitarinių mokslų fakulteto studentai nebuvo suskirstyti kaip dabar į grupes, nebuvo net ir seniūno, kuris tarpininkautų tarp dekano, katedrų vedėjų ir studentų. Visų kursų studentai buvome tik lituanistai, germanistai, anglistai, pedagogai. Šioms specialybėms vadovavo katedrų vedėjai, kurie turėjo savo kabinetus, ir viskas.

1929 m. pabaigoje dekanas V. Krėvė kažkuriam studentų (pavardės nebeatsimenu) pavedė sušaukti fakulteto studentų susirinkimą ir išrinkti seniūną. Nuolatinių paskaitų lankytojų tuo metu buvo nedaug. Kai kurie studentai dirbo mokyklose, kiti — įstaigose, dar kiti bėgiodavo po miestą, versdamiesi privačiomis pamokomis. Jie tik retkarčiais ateidavo į paskaitas, dažniau — įskaitų susirinkti. Neakivaizdinio skyriaus, kaip dabar, tada nebuvo.

Į šaukiamą susirinkimą atėjo tik kelios dešimtys studentų. Visi tilpome vidutinio didumo auditorijoje. Buvo ir A. Venclova, su kuriuo kartu įstojau į filologijos skyrių ir kartu baigiau. Jo žodis visada studentų pasitarimuose būdavo svarus, dažniausiai lemiamas. Kai reikėjo rinkti seniūną, jis pasiūlė šių eilučių autoriaus kandidatūrą. Prieštaravimų nebuvo, ir taip tapau tuo pareigūnu.

Nuo to laiko nuolat atsirasdavo įvairių reikalų, nuolat reikėdavo susitikti su dekanu V. Krėve dėl studentų egzaminų, dėl stipendijų, dėl atleidimo nuo mokslapinigių ir t. t.

Būdavo oficialiai skelbiamos egzaminų sesijos, bet kai kurie profesoriai jų nepaisė ir leisdavo studentams egzaminus laikyti bet kada, tik reikėdavo tuo reikalu iš anksto su dėstytojais su-

sitarti. Į profesorius studentai dažniausiai kreipdavosi per seniūną.

V. Krėvė būdavo dažniausiai taip dzūkiškai nuoširdus, jog sutikdavo beveik su visais studentų pageidavimais. Pavyzdžiui, aš pats su studijų draugu Vincu Maciūnu nutarėme 1931 m. pavasarį laikyti valstybinius egzaminus ne sesijos metu. Dekanas V. Krėvė mūsų pageidavimui maloniai pritarė, paskyrė datą ir sudarė egzaminų komisiją iš prof. V. Mykolaičio-Putino, M. Biržiškos ir doc. P. Skardžiaus. Komisijai pirmininkavo pats.

Prieš pat egzaminus mano draugas netikėtai susirgo, ir šie žymūs mokslo žmonės egzaminavo mane vieną, pasisodinę auditorijoje prie staliuko. Po daugelio metų, kai mano mielų profesorių nė vieno nebėra gyvųjų tarpe, tebeprisimenu jų nuoširdumą ir dėmesį.

Prisimenu, ne visada V. Krėvė būdavo giedros nuotaikos. Matyt, jį kas nors sunervindavo. Sėdėdavo jis kartais savo kabinete rūškanas ir traukdavo mažą kandiklį taip smarkiai, jog cigaretė degdavo net su liepsnele. Tada žinodavome, kad į jį kreiptis rizikinga, kad gali interesantą išginti.

Kartais jis smarkiai supykdavo ant senuko prof. E. Volterio (šis ėjo aštuntą dešimtį), kad tas namie nenusėdi, prašo darbo. Sykį prof. E. Volteris, su kuriuo mano santykiai buvo bičiuliški, paskambino iš savo buto į dekanatą, kad paskelbčiau, jog jis dėl ligos negalėsiąs atvykti į paskaitą. Kai baigiau kalbėti telefonu, V. Krėvė klausia:

— Ką? Vėl tas Volteris serga?

— Taip, dekane,— sakau,— prašė paskelbti, kad paskaitos neskaitys.

— Išleidome į pensiją, didelę pensiją išrūpinome. Galėtų sau ramiai su savo sene sėdėti namie. O čia jis lenda, nenusėdi, dažnai serga. Tikra bėda.

Kai reikėdavo studentus atleisti nuo mokesčio už mokslą ar skirti stipendijas, V. Krėvė pasišaukdavo seniūną, įteikdavo prašytojų sąrašą ir liepdavo surinkti žinias, kiek prašantieji yra surinkę įskaitų, kiek turi išlaikę egzaminų. Tas žinias reikėdavo surinkti iš studijų knygelių. Paskirtą dieną ir valandą įvykdavo posėdis, į kurį aš atsinešdavau tuos duomenis. Pareiškimus svarstydavo tik V. Krėvė ir fakulteto sekretorius (tuo metu V. Mykolaitis-Putinas). Jei studentas maža įskaitų ar egzaminų turėdavo, V. Krėvė jo pareiškimą atmesdavo. Į turtinę padėtį neatsižvelgdavo. V. Mykolaitis-Putinas dekano nuomonei paprastai pritardavo.

Atsimenu, rodos, 1930 m. pavasarį buvo svarstomas studento Bernardo Brazdžionio, tada jau garsėjančio poeto, pareiškimas dėl atleidimo nuo mokslapinigių.

— Kiek jis turi įskaitų ir egzaminų?— paklausė mane V. Krėvė.

— Kol kas dar neturi,— atsakiau.

— Atmesti,— tarė dekanas.

Staiga atsiliepė prof. V. Mykolaitis-Putinas.

— Dekane, reikėtų jį atleisti. Turi literatūrinių gabumų. Jei neatleisime, eis dirbti į įstaigą, ir talentas nueis niekais.

V. Krėvė nė žodeliu neprieštaravo, ir B. Brazdžionį nuo mokslapinigių atleido.

Dar norėčiau iškelti, be kitų V. Krėvės teigiamų būdo bruožų, jo kuklumą. Toks jis buvo santykiuose su studentais, toks, kiek man buvo žinoma, ir su profesoriais, kurie jį už tai labai gerbė ir savo dekanu rinko. Tuo nepatiko smetoninei valdžiai, bet ji, nenorėdama eiti į konfliktą su profesoriais, būdavo priversta V. Krėvės išrinkimą tvirtinti.

Toks kuklus pasirodė V. Krėvė ir man laikant valstybinius egzaminus. Turėjau pasakoti apie lietuvių literatūrą po 1905—1907 metų. Tema gana plati, dažnai teko minėti V. Krėvę. Kai tik paminėdavau šią pavardę, komisijos pirmininkas tyliai išeidavo į koridorių atseit parūkyti. Nenorėjo klausytis, kas apie jį ar jo kūrybą pasakojama.

Toks buvo V. Krėvė mano atminime. Baigęs Kauno universitetą, patekau dirbti į provincijos mokyklą ir mano ryšiai su V. Krėve beveik nutrūko, bet jis man liko nepamirštamas.

1976 *J. Žiurlys*

TRUMPAI APIE ATSIMINIMŲ AUTORIUS

I. Merkinėje

Monika Čaplikaitė-Miškinienė (g. 1894). Gyv. Samūniškių km., Varėnos raj.
Zigmas Čaplikas (g. 1897). Gyv. Samūniškių km., Varėnos raj.
Juozas Gaidulevičius (g. 1903). Gyv. Subartonių km., Varėnos raj.
Ona Grudzinskaitė-Mickevičienė (g. 1891). Gyv. Daugų km., Varėnos raj. V. Krėvės tėvo antroji žmona.
Elena Juknevičiūtė-Kibildienė (g. 1896). Gimė ir ilgai gyveno Subartonyse.
Jonas Kazlauskas (g. 1928). Gyv. Varėnos raj. Rodukos km., V. Krėvės sesers Monikos sūnus.
Jurgis Kindaras (g. 1885). Gyv. Subartonyse. Tolimas V. Krėvės motinos giminaitis.
Viktoras Kudarauskas (g. 1905). Gimė ir augo Gudakiemyje.

Motiejus Miškinis. Gyv. Gudakiemyje, Varėnos raj.
Emilija Palevičiūtė-Baublienė (g. 1905). Gyv. Kaune.
Eleonora Palevičiūtė-Plutulevičienė (g. 1900). Gyv. Merkinėje, Varėnos raj.
Saturnas Pašukonis (g. 1888). Gyv. Gudakiemyje.
Ona Pašukonytė-Jauneikienė (g. 1894). Gyv. Samūniškėse, Varėnos raj.
Marija Valentukevičiūtė-Žukauskienė (g. 1896). Gyv. Merkinėje.

II. Baku mieste

Tigranas Achumianas (1894—1973), tarybinis armėnų rašytojas, Armėnijos TSR nusipelnęs veikėjas. Išplėstas atsiminimų variantas išspausdintas knygoje: *Ахумян Т.* Литературные очерки и воспоминания. Ереван, 1971, кн. 2, с. 390—399.
Samandaras Achundovas, Baku FGA mokyklos dėstytojas.
Nikolajus Adamenka.
Hady Alijevas, geografas, Baku valst. universiteto docentas.
Gulamas Ali Abas Asanovas, Mardakianų vidurinės mokyklos mokytojas.
Aleksandras Klevščinskis, ekonomistas, Liaudies ūkio tarybos darbuotojas.
Abdula Abas ogly Sachbazovas, Azerbaidžano TSR nusipelnęs mokytojas.
Abdula Saigas Talybzadė (1818—1959), tarybinis azerbaidžaniečių rašytojas ir pedagogas, Azerbaidžano TSR nusipelnęs veikėjas. Jo atsiminimai apie V. Krėvę išspausdinti žurnale Литературный Азербайджан, 1969, № 4 ir knygoje „Mano prisiminimai" (Baku, 1973), kur V. Krėvei paskirti du skyriai „Mano lietuvis kolega" ir „Nalčiko gyvenimas".
Abdula Omar ogly Sichlinskis, Baku valst. medicinos instituto profesorius.
Habibas Talyšinskis, Baku valst. medicinos instituto profesorius.

III. Kaune ir Vilniuje

Pijus Adomavičius (1888—1979), choro dirigentas.
Antanina Bliūdžiuvienė (1897—1975). Gyv. Mokolų km., Kapsuko raj.
Julius Bloznelis (g. 1888). 1922—1927 m. Merkinės gimnazijos mokytojas. Gyv. Kaune.
Julius Būtėnas (g. 1908), rašytojas, lietuvių literatūros istorikas. Gyv. Vilniuje.
Vladzė Čiurlionytė (g. 1912), pedagogė. Gyv. Vilniuje.
Paulius Galaunė (g. 1890), dailės istorikas, muziejininkas, Lietuvos TSR nusipelnęs meno veikėjas. Gyv. Kaune.
Dmitrijus Gelpernas (g. 1914), antifašistinio judėjimo dalyvis, poligrafijos darbuotojas. Gyv. Vilniuje.
Olga Glinskienė (g. 1890), režisieriaus K. Glinskio žmona. Gyv. Kaune.
Alfonsas Gučas (g. 1907), psichologas, Lietuvos TSR nusipelnęs mokytojas, Vilniaus universiteto profesorius.
Antanina Zorskaitė-Karčiauskienė (g. 1925), buvusi šeimininkė.
Viktoras Katilius (g. 1910), rašytojas. Gyv. Kaune.
Antanas Kniūkšta (g. 1892), poligrafijos darbuotojas. Gyv. Kaune.
Vincas Laurynaitis (1904—1978), filologijos kandidatas, Vilniaus pedagoginio instituto dėstytojas.
Antanas Lyberis (g. 1909), kalbininkas, žodynininkas, filologijos kandidatas. Gyv. Vilniuje. LKLI vyr. moksl. bendr.
Veronika Mickevičiūtė-Lapėnienė (g. 1906), V. Krėvės sesuo, gyv. Druskininkuose.
Emilija Mykolaitienė (g. 1901), prof. V. Mykolaičio-Putino žmona. Gyv. Vilniuje.

Ričardas Mironas (1908—1979), kalbininkas, filologijos kandidatas, Vilniaus universiteto profesorius.
Kazys Papečkys (1914—1973), literatas, vertėjas.
Jonas Paulaitis (g. 1907), mokytojas. Gyv. Kaune.
Juozas Petrulis (g. 1895), rašytojas, pedagogas. Gyv. Kaune.
Antanas Smaliukas (g. 1893), Finansų ministerijos darbuotojas. Gyv. Švendubrėje, Varėnos raj.
Adolfas Sprindis (g. 1921), literatūrologas, rašytojas, filologijos kandidatas, Vilniaus universiteto docentas.
Izidorius Stankaitis (g. 1909), bibliotekininkas. Gyv. Vilniuje.
Salys Semerys (g. 1898—1981), rašytojas.
Alfonsas Siménas (g. 1899), rašytojas. Gyv. Kaune.
Dominykas Urbas (g. 1908), filologas, lituanistas, vertėjas. Gyv. Vilniuje.
Levas Vladimirovas (g. 1912), bibliotekininkas, kultūros istorikas, istorijos kandidatas, Lietuvos TSR nusipelnęs švietimo darbuotojas, Vilniaus universiteto profesorius. Gyv. Vilniuje.
Irena Vladimirovienė (g. 1914), filologė, Vilniaus universiteto vyr. dėstytoja. Gyv. Vilniuje.
Juozas Žiurlys (g. 1906), pedagogas. Gyv. Šiauliuose.

STRAIPSNIAI

ALBERTAS ZALATORIUS

VINCO KRĖVĖS ASMENYBĖS BRUOŽAI

> ...aš labai nenoriu, kad mano laiškus kada nors kas skaitytų iš tų, kuriems jie nebuvo siunčiami. Nemyliu, negaliu net iškęsti, taipo man sopa, kad kas kada nors gali knisties mano gyvenime, reikaluose, mintyse, visame tame, ką aš visados slėpiau nuo visų.
>
> *V. Krėvė*

Tokia jau įžymių žmonių dalia: į juos visada žiūri smalsuolių akys. Gal ir labai norėtųsi pasislėpti nuo tų akių, bet smalsuoliai turi savo logiką. Tiesa, ne visiškai logišką logiką. Juk kartais nežymaus žmogaus gyvenimas būna daug įdomesnis už įžymybės gyvenimą, bet į jį niekas nekreipia dėmesio. O bent kiek garsesnis žmogus iš karto tampa stebėjimo objektu: fiksuojami jo poelgiai, žodžiai, kiekviena valanda, nors toje valandoje ir nieko ypatinga nebūtų. Žinoma, tai nėra labai racionalu — humanistinėje informacijoje atsiranda daug balasto,— bet jeigu taip yra, vadinasi, kažkam to reikia. Priežastys, matyt, slypi visuomenės psichologijoje.

Už parodytą įžymiam žmogui garbę, už pripažinimą ir savotišką nusižeminimą prieš jį visuomenė nori pasiimti atlyginimą — iki smulkmenų sužinoti garbinamojo paslaptis. Tuo ji tartum padaro tą žmogų sau artimesnį, tartum pasisavina jį. Sužinotos įžymaus žmogaus silpnybės leidžia visuomenei manyti, kad įžymybės irgi ne dievai, kad jos kažkuo panašios į visus, arba — dar geriau,— kad visi kažkuo panašūs į įžymybes...

Apie visuomenės psichologiją čia užsiminta ne todėl, kad norėta pateisinti šio straipsnio pobūdį, o dėl to, kad norėta pasiaiškinti prieš Krėvę, kuriam sopėdavo širdį, pagalvojus, kad kas nors „gali knisties" jo gyvenime ir mintyse.

Rašyti apie žmogų, kurio nepažinojai,— keblu ir rizikinga. Kitų žmonių atsiminimai, įvairūs archyviniai dokumentai, laiškai ir t. t., nors ir kažin kiek juose būtų informacijos, tėra pabira medžiaga, iš kurios sunku suklijuoti vientisą portretą. Trūksta tiesioginio įspūdžio, kuris kontroliuotų nuogus faktus ir svetimus pastebėjimus, suteiktų jiems vidinį ryšį, leistų drąsiau spręsti, kas juose teisinga ir klaidinga, dėsninga ir atsitiktina. Be to, atsiminimai niekada nėra apsaugoti nuo subjektyvumo, beletrizavimo pagundos ir netobulos žmogaus atminties. Todėl į kiekvieną detalę esi priverstas žiūrėti atsargiai. Kur kas patikimesnė

medžiaga paties žmogaus laiškai, bet ir juose atsiveriantis asmenybės paveikslas daug kuo priklauso nuo žmogaus atvirumo, jo santykio su adresatu ir anuomet vyravusių intymiojo etiketo taisyklių bei normų.

Prie šitų įtarimų dar prisideda ir įsitikinimas, kad žmogus nėra pastovi, užsikonservavusi būtybė. Analogiškose situacijose jis nebūtinai turi analogiškai elgtis, todėl iš vieno ar kito jo žinomo poelgio sunku daryti apibendrinimus. Vienas ar kitas užfiksuotas bruožas nebūtinai turi būti svarbesnis už neužfiksuotus, todėl labai klaidinga manyti, kad tik žinomi bruožai sudaro žmogaus esmę. Pagaliau sudėtingesnės psichikos žmogus ne visada telpa į kitų mastelius ir kategorijas. Jame gali būti ypatybių, kurių kiti net nesugebėjo suvokti arba nemokėjo pavadinti.

Visa tai verčia susitaikyti su mintimi, kad ir šiame straipsnyje pateiktas Krėvės portretas tik iš dalies atitiks originalą. Autorius, beje, ir nekelia sau maksimalistinių reikalavimų. Pirmiausia, to neleidžia padaryti straipsnio apimtis, antra, autorius įsitikinęs, kad tokių reikalavimų įgyvendinti stačiai neįmanoma. Todėl jo tikslas yra gana kuklus: pateikti Krėvės — žmogaus ir rašytojo (straipsnyje neliečiami Krėvės mokslininko, pedagogo, visuomenininko, politiko bruožai) — portreto variantą, kurį kiekvienas galėtų papildyti, pakoreguoti ar net paneigti.

Visapusiškam Krėvės portretui sukurti, be kita ko, dar nesubrendo ir sąlygos. Perdaug viskas artima, gyva, kad būtų galima operuoti faktais kaip istorijos reliktais. Antra vertus, sukauptoje medžiagoje tebėra daug spragų. Nedaug kas, pavyzdžiui, žinoma apie Krėvės asmenybės formavimąsi studijų laikais (Vilniaus, Kijevo, Lvovo laikotarpiai), gana kukliai — palyginti su tuo, kas galėtų būti — atrodo turima medžiaga apie brandžiausius jo gyvenimo metus Kaune. Dar mažiau yra autentiškų liudijimų apie Krėvės išgyvenimus bei interesus emigracijoje. Didžioji atsiminimų dalis kol kas priklauso žmonėms, kurie Krėvę matė arba iš šalies, arba perdėm buitinėse ir atsitiktinėse situacijose. Atsiminimų, paremtų nuolatiniu bendravimu, intymiausių emocinių išgyvenimų, kūrybinių bei intelektualinių ieškojimų pažinimu kol kas užfiksuota tik viena kita nuotrupa. Tą patį galima pasakyti ir apie žinomus Krėvės laiškus. Mums rūpimu klausimu įdomesni yra tik ankstyvojo meto laiškai L. Girai, emigracijos laikotarpio laiškų fragmentai, paskelbti JAV lietuvių spaudoje, ir keletas laiškų artimiesiems, rašytų 1920—1940 m. Reikia manyti, kad įdomiausia Kauno laikotarpio korespondencija dar tebėra privačiuose archyvuose ir į mokslinę apyvartą pateks negreit.

Medžiagos stoka net neleidžia galvoti apie vientisą ir visapusiškai argumentuotą Krėvės asmenybės paveikslą. Geriausiu atveju galima pretenduoti į fragmentišką ar mozaikišką atskirų bruožų konstatavimą.

Straipsnis beveik ištisai paremtas kitų žmonių atsiminimais, Krėvės laiškais, užrašais, kitokia archyvine medžiaga, todėl pagal mokslinę tradiciją reikėtų beveik kiekvienam teiginiui nurodyti šaltinį. Kad nuorodos neapsunkintų skaitymo, šaltiniai surašyti straipsnio pabaigoje, o citatos iš jų tekste išskirtos kabutėmis.

1

Į viešąjį gyvenimą Vincas Krėvė (1882—1954) įžengė XX a. pradžioje, kai Lietuvoje tebebuvo populiarus universalaus, sinkretiško žmogaus tipas. Nors po spaudos draudimo panaikinimo ir 1905—1907 m. revoliucijos pasigirsdavo balsų, reikalaujančių siauros profesionalizacijos, bet objektyvios gyvenimo sąlygos (inteligentijos stoka, apleisti kultūros dirvonai, suverenios valstybės iškovojimo tikslai, idėjinis ir estetinis visuomenės persiorientavimas) vis dar vertė kiekvieną sąmoningą šviesuolį įsijungti į daugybę veiklos sferų. Krėvė irgi pakluso laiko reikalavimams, juo labiau kad jo prigimtyje slypėjo ne tik menininko, bet ir mokslininko, ir visuomenės veikėjo daigai. Sinkretišku žmogum jis liko visą gyvenimą. Rašytojas, pedagogas, mokslininkas, redaktorius, kultūros ir politikos veikėjas — toks maždaug Krėvės veiklos ir interesų diapazonas. Šakota veikla sudarė palankias sąlygas prasiskleisti įvairiausioms jo žmogiškoms savybėms, sutvirtino ir išplėtojo, kas jame buvo įgimta, paveldėta arba ką suformavo pirmieji sąlyčiai su išoriniu pasauliu. Antra vertus, tokia veikla išugdė jame ir visai naujų bruožų, kurių reikėjo prisitaikant prie konkrečių situacijų. Todėl šiandien ne visada galima tiksliai pasakyti, kokios Krėvės savybės yra įgimtos, o kokias suformavo aplinka, kokių vidinių paskatų verčiamas jis žengė vieną ar kitą žingsnį. Yra žinoma, kad Krėvė buvo gana impulsyvus, spontaniškas, todėl ieškoti geležinės logikos ir nuoseklumo kiekviename jo poelgyje — vadinasi, ieškoti paaiškinimo ten, kur tokį paaiškinimą ne visada galima rasti. Bet vis dėlto Krėvės nepavadinsi „nuotaikos žmogumi“. Jo charakteris, moraliniai principai, santykiavimo su žmonėmis būdas, skonis ir polinkiai, atrodo, buvo pakankamai stabilūs, ir tai leidžia kalbėti apie daugiau ar mažiau pastovius jo asmenybės komponentus.

„Kas Krėvės nepažinojo, matydavo jį pirmą kartą, tam jis atrodė piktas, rūstus, neprieinamas, net nesukalbamas. Bet vos pradėjus su juo kalbėti, susidarydavo kita nuomonė. Tokia V. Krėvės buvo prigimtis, charakteris. Visuomet būdavo susimąstęs, iš šalies nieko nematąs, paskendęs savo mintyse. Buvo tai jautrios sielos žmogus, visus atjautė, visus suprato, tiek savus, tiek svetimus ir, kiek galėjo, visiems padėjo, tiek moraliai, tiek materialiai. Buvo tikras mamytės sūnus, savęs nežiūrėjo, negailėjo, tik kad kitiems būtų gerai, kad kitiems jis galėtų ką nors gera padaryti. Iš tėvo paveldėjo didelius gabumus, atkaklumą, stiprų nusistatymą savo tikslą pasiekti ir staigų pyktį, bet greit atsileisdavo ir užmiršdavo visą piktumą. Švelnumą, gailestingumą, gerumą ir norą kitiems padėti turėjo mamytės“,— taip Krėvę apibūdina jauniausioji sesuo Veronika, ilgą laiką pas jį Kaune gyvenusi.

Tam tikras prieštaravimas tarp pirmo įspūdžio ir gilesnio pažinimo kildavo beveik visiems, kurie susidurdavo su Krėve. Kartais jis atsirasdavo dėl labai paprastos priežasties — pernelyg žemo Krėvės ūgio. Tie, kurie Krėvę pažino tik iš raštų, pamatę jį, negalėdavo patikėti, kad tokiame mažaūgyje žmoguje su neproporcingai didele galva, plonomis rankomis ir nubarto vaiko mimika gali tilpti romantiniai polėkiai, drąsa, išmintis ir fantazija, kuria pasižymėjo jo herojai. Kaip jis suspėja padaryti savo mokslo darbus ir patraukti auditoriją įdomiomis paskaitomis. Dėl Krėvės išvaizdos yra įvykę visokiausių kuriozų. Vieni studentai, palaikę kolega, pasiteiraudavo jo apie... Vincą Krėvę. Kiti, atėję į namus, pamanydavo, kad jis tarnas, ir klausdavo, ar yra namie profesorius. Kartą į universitetą atvykęs svečias iš užsienio jį palaikė sargu, o sargą — dekanu... Dėl savo išvaizdos Krėvė yra patyręs ir nemalonumų. Vilniaus seminarijos rektorius šnairuodavo į „nereprezentacinį“ būsimo kunigo ūgį, o Baku gimnazijos direktorius nenorėjo dėl to jam leisti mokyti aukštesniųjų klasių. Ar Krėvė tokiais atvejais sielojosi, tuo tarpu nežinia. Tačiau visiškai abejingas, matyt, nebuvo. Apie tai kalba du faktai. Po vedybų, atostogaudamas viloje, Krėvė turėjo progą matyti kitą jaunavedžių porą, kurios vyras mėgdavo panešioti savo žmoną ant rankų. Rašytojas labai niršo, kad negali taip pat įrodyti savo meilės. Vėliau, kai jaunatviškos ambicijos nebeturėjo didelės reikšmės, Krėvė, atrodo, irgi buvo jautrus savo išvaizdai — jis mėgo miniatiūrinius daiktus („nešiojo moterišką laikrodėlį, jo brauningas tilpdavo jo delne, rašomojo stalo reikmenys irgi buvo maži“), kurie ne taip išryškindavo žemą ūgį.

Bet būdavo ir kitaip: Krėvė pats iš savo ūgio pasidarydavo juokų. Ateina, pavyzdžiui, į pirmą paskaitą anksčiau, atsisėda į suolą su studentais ir, apsimetęs jų kolega, šnekučiuojasi apie būsimą lektorių... Paskui staiga pakyla ir išeina į katedrą prieš nustėrusią auditoriją. Kartą, laukdamas nepažįstamos gerbėjos, Krėvė pasiūlė B. Sruogai pabūti jo vietoje. Dama buvo sužavėta aukštaūgiu, impozantišku „Krėve" ir labai nusivylė, sužinojusi teisybę.

Prieštaravimas tarp Krėvės žemo ūgio ir turtingo jo dvasios pasaulio šokiruodavo tik iš karto. Vėliau šitas prieštaravimas dingdavo. „Beveik visi jį pažinojusieji pabrėždavo, kad, klausantis jo ar su juo kalbantis, niekada nesijausdavo, kad V. Krėvė toks jau žemas. Jo vidinė jėga, erudicija kompensuodavo tą fizinį trūkumą".

Žinoma, būtų labai įdomu sužinoti, ar yra koks ryšys tarp šito „fizinio trūkumo" ir pagrindinių Krėvės kūrybos herojų Šarūno ir Skirgailos fizinio nepilnavertiškumo ir iš jo kylančių kompleksų. Bet šitą mįslę galėtų įminti nebent psichologai ir psichiatrai. Literatų spėliojimai čia daugių daugiausia gali atrodyti subjektyvūs ir diletantiški, nes kokių nors patikimesnių paliudijimų nėra. Tiesa, Krėvės žmona, o kartais ir studentai mėgdavo rašytoją pavadinti Šarūnu arba Šarūniuku, bet, atrodo, turėdavo galvoje jo temperamentą, ambicijas, maksimalistinius siekius, o ne išvaizdą.

Apgaulingą įspūdį sukeldavo ir Krėvės laikysena. Nepažįstamų ir menkai pažįstamų žmonių draugijoje jis atrodydavo vienišas, susimąstęs, todėl einant prie jo pirmą kartą, tekdavo įveikti tam tikrą susvetimėjimo barjerą. Tokios laikysenos negalima vadinti išorine poza ar noru dirbtinai išlaikyti distanciją. Krėvė iš tiesų mėgdavo pabūti vienas. Jaunystėje, kai domėjosi Rytų filosofija ir religija, jis net darydavo savotiškus nirvanos pratimus. Išdidžios vienatvės, nutolimo nuo pilkos kasdienybės būsena, be kita ko, atitiko ir Krėvės romantiko koncepcijas, jo simpatijas Dž. Bairono ir M. Lermontovo herojams. Antra vertus, Krėvė jautė savo vertę ir jėgą, todėl orumas ir santūrumas galėjo būti natūrali ir psichologiškai pagrįsta jo elgesio forma. Į familiarius santykius jis sueidavo ne iš karto, ypač su studentais; su jais buvo „korektiškas ir malonus, be jokių formalumų ir fanaberijų, tačiau ne saldus ar lipšnus".

Visiškai kitoks Krėvė pasirodydavo tiems, kuriems pavykdavo peržengti svetimumo slenkstį, kuriuos jis įsileisdavo į savo artimųjų ratą. Tiems jis atrodydavo paprastas, intymus, šnekus ir

polemiškas. Todėl dar kartą tenka apgailestauti, kad apie Krėvę taip nedaug atsiminimų yra pateikę tie, kurie arčiausiai jį pažinojo.

Kaip ir kiekvieno žmogaus, Krėvės asmenybės formavimuisi didelę reikšmę, be abejonės, turėjo prigimtis ir ankstyvieji įspūdžiai, ant kurių, kaip ant kokių pagrindų, vėliau gyvenimas statė savo rūmą. Deja, apie įgimtas Krėvės savybes tėra nedaug patikimų duomenų. Kiek aiškiau apie tai yra pasisakiusi tik sesuo Veronika. Tėvo genams ji yra priskyrusi Krėvės veido išraišką, ūgį, gabumus, atkaklumą, užsispyrimą siekiant savo tikslo. Su motinos charakteriu ji siejo Krėvės švelnumą, altruistiškumą, nurodydama, kad iš mažens vaikas pasižymėjęs „tylumu, paklusnumu, gerumu ir nuolaidumu".

Tačiau vargu ar visos tos išvados yra paremtos tiesioginiu stebėjimu ir lyginimu. Veronika buvo daug jaunesnė už Vincą ir negalėjo žinoti, kaip jis atrodė iš mažens. Geriausiu atveju ji perpasakojo kitų įspūdžius. Be to, motiną ji irgi mažai beprisiminė: našlaitė liko vos aštuonerių metų. Tėvo būdą pažino geriau, bet, kaip ir dera dukrai, nieko nekalbėjo apie tas tėvo savybes, kuriomis bodėjosi kaimo žmonės ir su kuriomis nežinia kaip reikėtų sieti Krėvės charakterį.

Krėvės tėvai iš tikrųjų buvo labai kontrastingi žmonės. Motina Rozalija Kinderaitė-Mickevičienė garsėjo švelnumu, dosnumu. Nors pati turėjo būrį vaikų, bet globodavo ir svetimą piemenuką, žiūrėdavo, „kad samdinys būtų pavalgęs ir išsimiegojęs". Pas ją „nakvynę rasdavo elgeta ir pakeleivis". Ištekėjusi vos šešiolikos metų (pasakojama, kad vestuvių dieną ji dar išbėgusi į kiemą pažaisti su vaikais), turėdama silpnoką sveikatą, vyro prakticizmo ir iniciatyvos užgožta, ji namuose buvo lyg geroji dvasia ir žmogiškumo palaikytoja, amortizuojanti vyro kietą ir suktą būdą. Iš jos ir iš senelės Vincas išmoko daugiausia dainų ir pasakų. Ją labiausiai ir mylėjo.

Tėvas Juozas Mickevičius, pravardžiuojamas Mickeliu, buvo visiškas žmonos antipodas. Jis norėjo žūt būt įsitvirtinti gyvenime, pasižymėjo neišsenkama energija ir begaliniu vitališkumu (turėdamas arti 70 metų, vedė antrą kartą 22 metų merginą). Noras įsitvirtinti jį versdavo pasinaudoti padėtimi (jis buvo seniūnas, eigulys) ir pasipelnyti ne visai švariais ir sąžiningais būdais. Jis imdavo kyšius, pardavinėjo valdišką mišką, nusukdavo samdiniams algas, šeimyną maitindavo prastai, skolindamas pinigus, nuošimčio reikalaudavo žeme, kurią gerai išdirbdavo ir gaudavo nemažą pelną. Ypač garsėjo šykštumu. Spausdavo ska-

tiką prie skatiko, jam nieko nereiškė, užtaisius druska medžioklinį šautuvą, šauti į vaiką, lendantį pro tvorą į sodą, arba išvaryti samdytą mergą viduržiemiu basą į šulinį vandens, kad tik ilgiau laikytų apavas.

Tačiau Juozui Mickevičiui netinka tradiciniai išnaudotojo ir sukčiaus epitetai. Jis pats daug dirbo, buvo nagingas, išradingas, veiklus, anot pažįstamų, „zgrėbnas žmogus", tik „iš vieno šono geras, iš kito šono blogas". „Viską jo auksinės rankos galėjo. Ir ko tik jis nesugebėjo: ir stalius, ir bitininkas, ir darbininkas laukuose. Niekas tiek grybų neprisirinks, niekas tiek neprisivėžiaus, kiek Mickelis. Darbštus, net į kuprą susimetęs". „Jau kaip kada užeina — tai, rodos, dirbtų dieną naktį, nei valgyt neina". „Nei jis kada sirgo, nei kuo skundėsi".

Matyt, buvo kažkoks stiprus vidinis stimulas, jeigu žmogus taip darė. Be abejonės, kiek kaltas ir karštas būdas, pavertęs jį amžinu nenuorama: net kalbėdavo jis greitai, taip, kad sunku būdavo suprasti. Bet svarbiausia — „honoras", ambicijos. Mickevičius ypač mėgdavo, kad jam kas pabučiuotų ranką, jo paprašytų, prieš jį nusižemintų. Tokiam žmogui jis galėdavo daug ką padaryti. Laikydavosi jis išdidžiai, bendraudavo su valdžios atstovais ir kunigais, vėliau ypač mėgo girtis savo mokytu sūnumi. Kur susidurdavo šykštumas ir ambicijos, jis atiduodavo pirmenybę ambicijoms. Todėl žmonai iškėlė tokias laidotuves, kokių apylinkė neregėjo, o Merkinės bažnyčiai nupirko brangias „stacijas", kad tik būtų užrašyta fundatoriaus pavardė. Išsiskirti, pasirodyti jam buvo ne mažiau svarbu negu turėti. Bet pagal socialinę ir šeimos (užkurys) padėtį, pagal savo galimybes, pagaliau pagal ano meto kaimo papročius ir vertybių gradaciją išsiskirti jis galėjo tik turėdamas kažko daugiau už kitus — ir pirmiausia daugiau turto ir valdžios. To jis ir siekė, nesirinkdamas priemonių.

Ieškant Krėvės natūroje paveldėtų bruožų, pirmiausia akys krypsta į motinos genus — gerumą bei jautrumą. Apie Krėvės humanišką ir jautrią širdį kalba daugybė faktų ir svarbiausia nėra nė vieno priešingo. Studentai jį mėgdavo vadinti „geruoju dekanu", „patronu", kartais išdrįsdavo net pasiskolinti iš jo pinigų ir ne visada grąžindavo. Ne vienas arčiau pažinojęs Krėvę pabrėžia jo charakterio „minkštumą" ir „gailestingumą". Mokytojaudamas Baku, Krėvė tėviškai rūpinosi sunkiau besiverčiančiais ar šiaip bėdon patekusiais azerbaidžaniečiais moksleiviais: padėdavo rasti darbą, šelpdavo. Paskui jis leido į mokslus savo seserį Veroniką, nuolat rėmė invalidę seserį Mariją. Dažnai į jį

paramos kreipdavosi įvairūs giminės, kartais net gudriai išnaudodami jo naivumą ir dosnumą. Dosnumu Krėvė pasižymėjo ne tik tada, kai gaudavo profesoriaus ir dekano algą. Tai buvo jo pastovus bruožas. Dar 1915 m. jis rašė iš Baku L. Girai: „Reikia man išdalyti visiems kas mėnesis int pustrečio šimto, o aš gaunu tik 270 rb. mėnesiui."

Galimas dalykas, Krėvės geraširdiškumas buvo ne tik paveldėtas. Jis galėjo formuotis ir kaip natūrali reakcija į tėvo šykštumą. Kad ir kaip ten būtų, Krėvė visą gyvenimą liko abejingas daiktams, naudai, prabangai. Jis niekada nesistengė susikrauti turto, neužsikrėtė Kauno profesūrą apėmusia mada statytis savo namus ir nuomojo butą pas svetimus žmones. Tiesa, jo butas buvo išklotas kilimais, bet visi kalbėjo, kad tai žmonos kraitis. I. Vladimirovienė, artimai bendravusi su Krėvės dukra, nurodo, kad Krėvė „uždirbdavo daug, bet Mickevičiai neturėjo nei santaupų, nei kokio nors turto... Jie gyveno nuo algos iki algos, nes dalis pajamų buvo skiriama kitiems šelpti". Geriau jau Krėvė pirks automobilį, galintį patenkinti keliautojo ir folkloro rinkėjo aistrą, negu puoš savo butą.

Padėti bėdos ištiktam žmogui buvo savotiškas Krėvės pašaukimas. Tą pašaukimą reikėtų sieti ne tik su prigimtimi, bet ir su altruistiškumo bei pasiaukojimo adoracija, kuri buvo itin stipri XX a. pradžios lietuvių inteligentų tarpe ir kuri negalėjo neveikti jaunojo Krėvės. Galima, aišku, būtų manyti, kad altruistiškumas — tai savotiškas Krėvės mostas, iš kurio garbei ir populiarumui jautrūs žmonės tikisi susikrauti moralinį kapitalą. Bet tokiam manymui prieštarautų kai kurie faktai. Krėvė pagelbėdavo ir tiems, iš kurių negalėjo tikėtis jokio viešo moralinio atlyginimo ir nuo kurių gal net turėjo nuoskaudų. Pavyzdžiui, jis yra padėjęs savo pamotei, nors dėl jos nevalyvumo vis rečiau galėjo lankytis tėviškėje. Pamotė skriaudė jo seserį Mariją, o savo elgesiu duodavo progos kaimiečiams pašnekėti apie neištikimybę nusenusiam vyrui ir apie neteisėtai sugyventus vaikus. Apie Krėvę ji yra atsiliepusi tokiais šiltais žodžiais: „Kai susirgo sūnus, tai vežiau jį į Kauną. Rašytojas padėjo man paguldyti į ligoninę. Sumokėjo išlaidas. Gyvenau pas jį... Geras buvo tas Vinculis". Pagelbėdavo Krėvė ir tada, kai pagalba buvo susijusi su rizika ir nusižeminimu. Ryškus pavyzdys, kaip hitlerinės okupacijos metais, būdamas Mokslų Akademijos prezidentas, bet nesijausdamas saugus dėl fašistų persekiojimo, jis ėjo pas savo pavaldinį ir nuolatinį oponentą J. Balį prašyti darbo H. Korsakienei.

Rašydama apie iš motinos paveldėtą brolio gerumą ir dosnumą, sesuo Veronika, matyt, buvo teisi. Bent jau paralelę tikslią nubrėžė. Tačiau, kalbėdama apie įgimtą „tylumą“ ir „paklusnumą“, ji, atrodo, bus suklydusi. Pradžios mokykloje Vincas gal kam ir galėjo atrodyti paklusnus, nes mokslas jam sekėsi, ir mokytojas su juo neturėjo jokio vargo. Be to, mažas ūgis jam neleido net svajoti apie peštuko šlovę. Užtat jis atsigriebdavo ten, kur reikėdavo sufantazuoti, duoti žaidimams temą ir formą. Ten jis buvo vadas ir magnetas. Savo išradingumu jis užsitraukdavo kaimynų nemalonę, vesdamas iš kelio piemenis. „Kai tik jis ateina, tuoj visi vaikai ir pas jį. Jis visokias baikas išdarinėja, pasakoja, o gyvuliai iškrinka, kažin kur nueina. Būdavo, žmonės, pamatę gyvulius javuose, ir sako: „Tai tas padla Vincukas jau tenai“.

Nors iš pažiūros, kaip minėta, Krėvė atrodė santūrus, korektiškas, bet tai buvo daugiau inteligentiškumo, išsilavinimo, o ne prigimties bruožas. Viduje jis buvo „įsitempęs“, maištingas, pasiruošęs protestuoti. Paklusti ir prievartauti savęs jis nemėgo (jeigu tai darė, tai tik diplomatiniais sumetimais, suvokdamas aukštesnį tikslą ir pareigą). Apie tai kalba jo nesugebėjimas pritapti prie kunigų seminarijos atmosferos ir pasitraukimas iš jos, nepaisant tėvo rūstybės. Ta pati priežastis vertė jį nesitaikstyti su Kijevo mokslo apygardos globėjo reikalavimu dėl mokslinės karjeros pakeisti tikybą. Krėvė bevelijo ieškotis mokytojo vietos negu, sutikęs su reikalavimu, gauti specialią stipendiją ir ruoštis profesūrai. Baku gimnazijoje, kaip minėta, Krėvė iš pirmųjų dienų susikirto su direktoriumi ir nugalėjo. Vėliau jį irgi lydėjo nuolatiniai konfliktai su gimnazijos vadovybe ir mokytojais, vengusiais pažangesnių mokymo metodų ir demokratiškesnių santykių su mokiniais. Bene vaizdžiausiai Krėvės nepaklusnų ir išdidų charakterį rodo jo nesitaikstymas su buržuazinės Lietuvos valdžia ir perėjimas opozicijon.

Nesutarimai prasidėjo jau 1924 metais, kai Krėvė „Trimito“ žurnale išspausdino seriją straipsnių, kuriuose siūlė pasukti užsienio politikos vairą — ieškoti glaudesnių santykių su Tarybų Sąjunga. Už tuos straipsnius Krėvė, ėjęs Šaulių sąjungos Centro valdybos pirmininko pareigas, buvo valdybos posėdžiuose aštriai kritikuojamas. Kritiką jis atrėmė stipriais argumentais, bet ginčai baigėsi tuo, kad Krėvė „iš antro posėdžio, jam nesibaigus, labai susijaudinęs ir sunerimęs paskubomis išėjo, trenkęs durimis ir palikęs net kepurę“. Tuo pačiu jis paliko ir valdybos pirmininko postą. Nesutarimai su buržuazine vyriausybe vis gilėjo.

Krėvė buvo užpuldinėjamas oficialios spaudos. Bet jis nesitraukė. Nenusilenkė net atleistas iš dekano pareigų. Priešingai, jis ėmė aktyviau veikti kaip Draugijos TSRS kultūrai pažinti narys, pasirašinėjo oficialiuoju antifašistinio žurnalo „Literatūra“ redaktoriumi. Taigi ne paklusnumas, o nenuolankumas buvo jo tikroji prigimtis. Ir jeigu jau reikėtų šioje vietoje ieškoti paveldėjimo, tai pirmiausia akys kryptų ne į motiną, o į tėvą. Į jo užsispyrimą ir savarankiškumą.

Atkaklus savo tikslo siekimas ir savotiškas stoicizmas Krėvei buvo būdingas nuo jaunystės. Be tų savybių jis nebūtų galėjęs savarankiškai pasirengti brandos atestato egzaminams, o gyvendamas tolimame Rusijos imperijos užkampyje, Baku mieste,— parašyti ir Kijevo universitete apginti disertaciją. Tiktai tos savybės jam padėjo nudirbti didelius rašytojo, mokslininko, pedagogo darbus pirmaisiais metais Kaune, kai, gyvendamas ankštame bute, jis turėdavo laukti, kol sumigs šeima, kad galėtų sėsti už stalo. Apsikrovęs darbais, pareigomis, įsipareigojimais, pažadais, saistomas plačių pažinčių, jis sugebėdavo, kaip ir tėvas, visur suspėti ir viską atlikti.

Bet iš tėvo Krėvė, atrodo, bus paveldėjęs ir kitas savybes: ambicingumą, maksimalizmą, norą pirmauti. Transformuotos išsilavinimo ir humanistinės pasaulėžiūros, šios savybės reikšdavosi visai kitaip, bet psichologinis pagrindas buvo panašus. Krėvė žinojo, kad jis yra publikos mėgstamas, kad garbės ir populiarumo aureolė nuolatos supa jo galvą, todėl galėjo leisti sau tam tikrą autoironijos ir autoskepticizmo dozę. Bet kai būdavo paliečiami pamatai, ant kurių ta garbė laikėsi, Krėvė giliai išgyvendavo. Jis galėjo nesutarti su valdžia — tokia karjera jo ir neviliojo, bet jis labai norėjo būti teisus visuomenės akyse, norėjo jausti, kad yra mylimas ir reikalingas. Dėl to jis taip skaudžiai išgyveno emigraciją, kurioje staiga pasijuto svetimas ir nustumtas į šalį. Dar 1945 m. iš Austrijos jis rašė: „Man vis vaidenasi, kad Lietuvoje dabar žmonės kruta, dirba, o aš čia stūksau kaip niekam nereikalingas daiktas. Be to, įkyrėjo vaidinti trečiaeilio beteisio žmogaus rolę“. Atsidūręs Amerikoje, Krėvė gana greit suvokė, kad visas tas moralinis kapitalas, kurį jis buvo susikrovęs Lietuvoje savo talentu ir atkakliu darbu, čia neturi vertės — jam viską reikia pradėti iš naujo. Tai jį skaudžiai žeidė: „Mokinuosi anglų kalbos,— rašė jis 1947 m.,— ir pykstu, kokiam velniui mokinuosi? Ar kad su šventu Petru kalbėtis pas dangaus vartus? Juk jeigu ten pateksiu, manau, su juo ir lietuviškai galėsiu susikalbėti. Tiesiog juokus krečia su

manim likimas". Pabuvęs keletą metų Amerikoje, jis su širdgėla reziumavo: „mano vardas liko Lietuvoje, čia atsivežiau tik pavardę, kuri jau nieko nereiškia". Kraštutinių nacionalistų ignoruojamas už buvusią opoziciją buržuazinei valdžiai ir veiklą Liaudies vyriausybėje, dogmatų klerikalų kritikuojamas už originalias biblinių mitų koncepcijas „Dangaus ir žemės sūnuose", o su jaunąja karta, kaip pats sakėsi, nesurasdamas „nei bendros kalbos, nei supratimo", Krėvė emigracijoje jautėsi ne tik vienišas, bet ir moraliai prislėgtas. Be veiklos, be žmonių, be nuolatinio savo reikalingumo jutimo, nematydamas, kad jis yra vertinamas ir gerbiamas, Krėvė negalėjo patirti dvasinės pilnatvės ir laimės.

Nuo pat jaunystės Krėvę lydėjo pasisekimas moksle, darbe, kūryboje. Pasisekimas buvo pelnytas teisėtai ir garbingai, bet jis ugdė ir stiprino pirmavimo bei šlovės jausmą. To jausmo vedamas, Krėvė nebuvo linkęs pralaimėti, susitaikyti su nesėkmėmis. Jis galėjo nusileisti šeimos narių kaprizams — būdamas teisus atsiprašyti žmonos ar užsimerkti prieš dukters silpnybes,— bet jam buvo sunku išgyventi savo paties nesugebėjimą ar silpnumą. Geriausiai tai galima pastebėti smulkmenose. Pavyzdžiui, Krėvė labai mėgdavo žaisti šachmatais, bet pralošti nemėgo. Ir „jeigu jis pralošdavo partiją, ypač vakare, tai rytojaus dieną sakydavo: „Broliuk tu mano, visą naktį negalėjau užmigti, vis galvojau, kur aš klaidą padariau". Kartą, lošdamas su studentu, jis „pražiūrėjo" figūrą ir jam grėsė pralaimėjimas. Tada jis, metęs visas etiketo taisykles, per jėgą figūrą atstatė, kad tik nepraloštų.

Garbei ir autoritetui Krėvė buvo jautrus kaip ir tėvas, bet šį jausmą jame kontroliavo išsilavinusio ir kultūringo žmogaus jausmai: pagarba kitiems, blaivus protas, atsakomybė, pareiga. Todėl Krėvė niekada nesiekė tuščios garbės, jis tik norėjo, kad būtų pakankamai atlygintas už darbą, savęs negailėjimą ir gerumą, kurį jis rodydavo visiems.

Nebe tiek su motinos ir tėvo genais, kiek su valstietiška kilme, aplinka ir vaikystėje užgimusia simpatija kaimui reikia sieti Krėvės demokratiškumą, paprastumą ir liaudiškumą. Neišsiugdęs jokių buržuazinių polinkių ir geros buities pomėgių, Krėvė sieloje liko kaimo vaikas. Tiesa, prasčiokiškumu ir bernišku šiurkštumu jis niekada nepozavo. Priešingai, „buvo — arba bent stengėsi būti — kiekvienam išskirtinai mandagus, nors kartais netrūkdavo ir ironiškos šypsenos bei kandesnio žodžio. Moterims buvo pilnas kurtuazijos — pareigingai bučiuodavo rankas net ką tik ištekėjusioms gimnazistėms". Tačiau po kruopščiai surištu profesoriaus kaklaraiščiu ir Rytų išminčiaus toga visą laiką sly-

pėjo valstiečio prigimtis: blaivumas, atvirumas, noras viską vadinti tikraisiais vardais, savotiškas naivumo ir gudrumo derinys, pagaliau net kaimietiški pomėgiai ir ritualai. Krėvė, pavyzdžiui, mėgo naminę duoną, bulvinius blynus, rūgusį pieną su karštomis bulvėmis, atostogaudamas kaime pjaudavo šieną, nešiodavo pėdus ir statydavo gubas. Palangoje jis nepakęsdavo žmonių kamšaties, retai eidavo maudytis, verčiau gulėdavo ant nugaros ir žiūrėdavo į dangų. Artimų žmonių kompanijoje, išgėręs taurelę, mėgdavo riesti riebius anekdotus, kurie erzindavo jo santūrią, išorinį etiketą vertinančią žmoną. Krėvei labai patikdavo su savo seserim Veronika kalbėtis apie kaimą, prisiminti senelius, pažįstamus, „visas smulkmenas iš vaikystės"... Nuvykęs į tėviškę, jis tartum atgydavo, mielai bendraudavo su valstiečiais, rasdamas su jais daug kalbos. Krėvės paprastumą, natūralumą, artimumą valstietiškai aplinkai gali pailiustruoti mažas epizodas iš kalbininko P. Skardžiaus vestuvių. Išėję į sodą, „Krėvė ir M. Biržiška sumanė nusifotografuoti, suvirtę į šieną. B. Biržiškienė užprotestavo, kad taip nederėtų, nerimta. Tada M. Biržiška atsistojo, o Krėvė paliko gulėti ir tokioje pozoje buvo nufotografuotas".

Krėvė nemėgo dirbtinio orumo. „Rengėsi kukliai, paprastai. Dėvėjo pilkas arba mėlynas eilutes, iškilmingais atvejais juodas. <...> Retai nešiojosi portfelį, kaip kiti profesoriai". Jeigu džiaugdavosi, tai labai nuoširdžiai, atvirai, tiesiog vaikiškai. Jame iš viso buvo kažkas be galo tyra ir vaikiška. Gal dėl to jis „sakydavo labai mylįs vaikus", ir tą meilę ne vienas yra pastebėjęs. Kai Krėvė „pamatydavo gulintį vežimėlyje kūdikį, niekada nepraeidavo jo nepašnekinęs".

Prie įgimtų Krėvės savybių, be abejonės, tenka priskirti ir jo karštą temperamentą. „Jis, kaip tikras dzūkas, buvo karštas, staigus..." „Buvo staigus. Atrodo ramus, ramus, bet greitai įsižiebdavo..." „Buvo karšto temperamento..." Tokie apibūdinimai mirgėte mirga Krėvės artimųjų atsiminimuose. Žmona, geriausiai pažinojusi savo vyrą, laiškuose jį ne kartą yra įspėjusi, kad jis, ką nors darydamas, apgalvotų, nesielgtų paskubomis, įsikarščiavęs. Apie Krėvės temperamentingumą ir nekantrumą ji yra pasakojusi T. Vaičiūnienei būdingą epizodą iš jaunystės laikų: „Vieną kartą sėdžiu savo sodelyje ir skaitau knygą, tik staiga Vitia (ji visuomet taip vadindavo savo vyrą) peršoko per tvorą, priėjo prie manęs, išsitraukė iš kišenės brauningą ir grėsmingai sako: „Tekėsi už manęs ar ne? Jeigu netekėsi, tuojau nušausiu". Jūs tik pagalvokit, koks siaubas! Aš mirtinai persigandau ir čia pat pasakiau: „Tekėsiu, tekėsiu, tik susimildamas paslėpk tą gink-

lą“. Jūs gi žinot, koks Vitia užsispyręs, nenusileido, ir tiek. Na, ką aš turėjau daryti, ir ištekėjau“.

Tačiau Krėvės temperamentas nebuvo pastovi jo elgesio dominantė. Jis prasiveržda vo, susikaupus emocijų pertekliui. Bet ir šiaip Krėvė gyveno gana intensyvų emocinį gyvenimą, ir tai negalėjo nepasireikšti jo reagavime. Be to, jis dirbo, negailėdamas savęs, ir bet koks kitų abejingumas ar neatsakingumas jį erzindavo ir išmušdavo iš pusiausvyros. Krėvė nemėgo apsnūdusio tempo, pats save vadino „nenuorama“, jo laki fantazija, išlavėjusi intuicija ir toli siekiantis protas jam neleisdavo ramiai žiūrėti į dalykus, kurie reikalavo vienaip ar kitaip įsikišti. Kita vertus, temperamento padiktuotus poelgius Krėvė savikritiškai įvertindavo. Dėl išlieto pykčio ar pagiežos krimsdavosi ir stengdavosi atsilyginti gerumu. Štai kaip visa tai aprašo sesuo. „Labai greit supykdavo, aprėkdavo, kai man nesisekdavo versti iš lotynų kalbos į lietuvių. Bet greit atsileisdavo ir gailėdavos, kam mane apibardavo, būdavo be galo meilus, geras ir duodavo man tada pinigų.“ Atrodo, jog šitoks Krėvės elgesys buvo ne vien sangviniško temperamento požymis. Jis turėjo gilesnį pasaulėžiūrinį pagrindą. Krėvė buvo įsitikinęs, kad lietuvis iš prigimties nėra kerštingas, kad supykęs jis gali kažką padaryti, bet, piktumui atvėsus, niekada nekerštaus. Šią koncepciją jis yra dėstęs laiškuose L. Girai, įkūnijo ją „Šiaudinės pastogės“ novelėse, jos, matyt, laikėsi ir gyvenime. Krėvės užrašų knygelėje, kur surašytos pastabos iš Baku laikotarpio, randame tokį įrašą: „Aš nežinau kodėl, bet mažiausia turiu teisių tikėti į žmogų, nes niekados nemačiau gero nuo žmogaus, bet aš niekados piktai nepamislinau aplink kitą ir tada nuolat, kai žinojau, kad žmogus yra piktas ir negeras. Man vis išsiduoda, kad blogų tarp žmonių nėra, yra tik nesupratusių vienas kito“. Ilgainiui jo nuomonė apie žmones šiek tiek pasikeitė. Krėvės siela tartum apkarto nuo nedėkingumo, į kurį atsitrenkdavo jo idealizmas ir jautri širdis. „Priešus žmogui gimdo jautri širdis“. „Už gerą geru neatsilygina, tik nedėkingumu“. „Geri širdies darbai draugų negimdo“. Tokius ir panašius aforizmus Krėvė kūrė ir nusirašinėjo, kai jam buvo apie šešiasdešimt. Nemaža karčių žodžių apie žmogų jis pasakė savo herojaus lūpomis apysakoje „Miglose“.

Sunku šiandien be specialių studijų atkurti visas ar bent svarbiausias Krėvės gyvenimo peripetijas, lašas po lašo varvinusias tulžį į jo palyginti optimistinę pasaulėjautą. Nutrūkusi iš namų parama, Kijevo universiteto uždarymas ir persikėlimas į Lvovą, susidūrimas su biurokratiniais ir šovinistiniais caro valdžios įsta-

tymais, neleidusiais ruoštis profesūrai, vienatvės slogutis tolimajame Baku... Visa tai negalėjo neveikti Krėvės nuotaikų. Jau 1910—1913 m. Krėvė kai kuriems savo mokiniams darydavo „šiek tiek uždaro ir iš dalies daug kuo nusivylusio žmogaus įspūdį". Prisidėjo čia, matyt, ir intymieji gyvenimo momentai. Krėvę iš arčiau pažinojusio azerbaidžaniečio T. Achumiano teigimu, „Krėvė gailėjosi vedęs, atrodo, rado ne tą, apie kurią galvojo". Šį teiginį patvirtintų ir paties Krėvės prisipažinimai. Viename laiške jis skundėsi: „Nu, brol, ir vargo gi aš turiu apsivedęs, tegul jį dievai! Pirma gyvenau kaip užu pečio pono dievo, o dabar vieni vargai..." Atsakydamas L. Girai, prašiusiam Krėvės žmoną, kad ši parašytų „Vaivorykštei" straipsnį apie armėnų literatūrą, Krėvė karčiai šaipėsi: „tu prašai, kad mano žmona parašytų ką nors aplink armėnų literatūrą, lygiai gali to reikalauti nuo savo žmonos ponios Bronislavos, nes jos abi, manau, tiek išmano. Kita vėl — visos moteros, kol mergos, netekėję, mintimi, svajone skrajoja kaip paukštės, o kaip išeina už vyro, tupi kaip vištos ant gūžtos". Atrodo, kad Krėvei yra tekę patirti ir dar skaudesnių akimirkų, palietusių jo vyriškas ambicijas ir vedusių į depresinę būseną. Minėtoje užrašų knygelėje, kur surašyti kelionės po Užkaukazę įspūdžiai, tarp kitų, randame ir tokį įrašą: „Nakčia sapnavau, kad susibariau su savo motinėle. Nebuvo nė vieno žmogaus, kuris būtų mano draugas ar į kurį galėjęs būčiau žodį prakalbėti. Taip buvo liūdna ir vienodu [vieniša — *A. Z.*], kad gyventi nesinorėjo. Išėjau ant gatvės, kad nors iš tolo pamatyti ją. Mačiau, kaip vaikščiojo su kitais. Širdį taip sopėjo, kad nežinojau, kas daryti. Aš buvau labiau vienodas, nei žmogus, kuris užklydo didžiame miške ar tyryne. Prabudau. Baisu man pasidarė, kad neatsitiktų vėl to gyvenime. Bet tai buvo pergyventa, perkęsta, ne sapne. Ir kaip aš galėjau tai iškęsti. Ne, nesuprasti man, kas buvo, o kas buvo tai ir bus, vienas yra išėjimas: gyvenimą baigti". Toje pačioje knygutėje, matyt, iš didelės nevilties atsirado ir aforizmas „Kas per moterį ir dėl moteries dirba, tasai vien žemės darbus gali atlikti, o ne dangaus". Krėvės santykiai su žmona apskritai buvo gana nuoširdūs, pagarbūs ir gilūs. Jis „savo šeimą ypatingai mylėjo, namuose būdavo visuomet geros nuotaikos, linksmas, ypač jautrus". Žiūrint iš šalies, „jųdviejų abipusis dėmesingumas ir jautrus rūpinimasis vienas antru atrodė tiesiog jaudinantis, pilnas nuoširdžiausios šilumos". O paskutiniuoju gyvenimo laikotarpiu — emigracijoje — kai kam net atrodė, kad Krėvė be savo žmonos, blaivios, praktiškos, „švelnaus ir malonaus būdo moters", tiesiog „būtų pražuvęs". Tačiau šilti

santykiai daugiau lietė buitinio gyvenimo sferą. Dvasios gilumoje Krėvė, maksimalistas, lakios fantazijos ir audringų emocijų žmogus, atrodo, nebuvo suradęs absoliutaus pasitenkinimo. Kaip rodo 1921 m. laiškai, jam yra tekę blaškytis iš įtarumo ir pavydo būsenos į atgailavimo ir karštų jausmų deklaravimo būseną.

Vieną kitą kartesnę nusivylimo minutę Krėvė išgyveno ir dėl savo vienturtės, karštai mylimos dukters, ypač dėl jos spontaniško, greit susižavinčio, žemišką buitį labiau mėgstančio charakterio. Iš meilės Krėvė sąmoningai „užsimerkdavo" ir stengdavosi kai ko nepastebėti, nesuprasti, susikurti tokį paveikslą, kokio jis norėtų. Jis visą laiką svajojo uždegti dukrą didžiaisiais savo idealais, bet negalėjo nejausti, kad tie idealai daugiau išpažįstami iš pagarbos tėvui, o pats gyvenimas krypsta kiek kita — paprastesne, ne tokia maksimalistine, ramesne — vaga.

Gal ne tiek giliai, bet gana skaudžiai Krėvę žeidė ir seno tėvo antros vedybos. Žeidė ir pats faktas, ir visokios paskalos, kurių jis išgirsdavo, apsilankęs kaime.

Tačiau bene didžiausią nuoskaudą Krėvė patyrė, kai romantinėmis koncepcijomis grindžiamas jo patriotizmas susidūrė su nuoga realybe.

Patriotizmas buvo pagrindinis Krėvės gyvenimo ir kūrybos variklis. Rašytojas mėgdavo sakyti, kad jis „kaip tas medis, labai suaugęs su tėvų žeme". Jo patriotizmas — ne šiaip išprotautas idealas, o neatskiriama asmenybės dalis, atsinešta iš vaikystės ir jaunystės. Vaikystėje girdėti pasakojimai apie garbingą Lietuvos praeitį žadino pasididžiavimą savo tauta, o nacionalinio judėjimo idėjos, su kuriomis Krėvė susidūrė iš pradžių Vilniaus kunigų seminarijoje, o paskui bendraudamas su L. Gira ir rengdamasis stoti į universitetą, pagimdė jame pastovų ir tvirtą įsitikinimą apie kiekvienos tautos teisę savarankiškai tvarkyti savo likimą. Krėvė buvo didelis engiamų mažų tautų simpatikas ir gynėjas. Gyvendamas Baku, jis stengėsi pažadinti ir palaikyti azerbaidžaniečių moksleivių patriotines aspiracijas ir ambicijas, skatino domėtis krašto istorija, kultūra, etnografija, folkloru, rekomenduodavo skaityti savo praeities rašytojų kūrinius. Jo buvusių mokinių liudijimu, Krėvė „negalėdavo pakęsti, kai buvo tyčiojamasi iš žmogaus tautybės", kai azerbaidžaniečiai būdavo pravardžiuojami „čiabuviais". Jis tai laikė gėdingu prietaru ir neetišku elgesiu. Dirbdamas toli nuo tėvynės, Krėvė gyvai domėjosi Lietuvos tautiniais klausimais, piktinosi lenkų šovinistų elgesiu pietiniuose Lietuvos rajonuose, sielvartavo dėl kai kurių Druskininkų lietuvių nutautimo, prašėsi įrašyti jį į Lietuvių moks-

lo draugijos narius, pritarė L. Giros ir kitų iniciatyvai propaguoti savąją literatūrą, verčiant į kitas kalbas. „Labai gerai darote, kad sumanėte perversti iš lietuviško gudiškai: kad norite, kad gerbtų jus kiti, tai pirmiausia [reikia] gerbtis patiems <...> Patiems reikia priversti kalbėti aplink save". Karštą Krėvės meilę Lietuvai geriausiai rodo tuo metu jo išleisti padavimai ir orientacija į istorinę tematiką, iš kurios jis pirmiausia ima tautos konsolidavimosi ir valstybinio savarankiškumo išsaugojimo problemą.

Užtat Krėvė taip pasipiktino, kai 1920 m. baltalenkių legionai užgrobė Vilnių. Ruošdamasis grįžti iš Baku į Lietuvą, jis tą pasipiktinimą išdėstė jam būdingais emociniais šūkiais: „Dėl manęs nėra Lietuvos be Vilniaus, ten mano tėviškė, ten mane širdis traukia. Kaunas mano jausmų nežadina, mano širdžiai nieko nesako".

Su tokiais jausmais parvykęs Lietuvon, Krėvė nesunkiai sutapo su buržuazinės vyriausybės oficialiai palaikomu ir skatinamu patriotizmu, paremtu valstybinio suverenumo ir tautinės ambicijos koncepcijomis. Jis entuziastingai įsijungė į Šaulių sąjungos veiklą, o 1923 m. parodė daug energijos, sumanumo ir toliaregės diplomato išminties, kai buvo vaduojamas Klaipėdos kraštas iš aneksiškų Lenkijos ir Prancūzijos pinklių. Krėvė nuoširdžiai tikėjo Lietuvos politiniu ir kultūriniu atgimimu, jos ateitimi. Tačiau jo idealizmas greit ėmė atsitrenkti į buržuazinės valdžios atstovų prakticizmą, siaurumą, karjerizmą ir savanaudiškumą. Tada nuo jo patriotinio nusiteikimo pamažu nukrito politinis apvalkalas, kurį jis buvo užsidėjęs dar gyvendamas Baku, kai ėjo Lietuvos pasiuntinio pareigas. Kartu blėso entuziazmas, ir smelkėsi į širdį kartėlis. Galimas dalykas, Krėvė ir pats turėjo rimtų politinio veikėjo ambicijų, nes savo veiklą teigiamai vertino. „Anksčiau mėginau užsiimti politika — ir gana sėkmingai,— rašė jis viename laiške 1926 m.,— bet štai jau dveji metai, kaip viską mečiau ir stačia galva pasinėriau į mokslinį ir literatūrinį darbą". Žinant, kad Krėvė šią „sėkmingą" veiklą metė ne šiaip sau, o nesutaręs su valdančiaisiais sluoksniais, dar lengviau galima numanyti, koks apmaudas galėjo įsiskverbti į jo širdį.

Šio apmaudo negalėjo nepastebėti aplinkiniai. J. Herbačiauskas 1930 m. su jam būdingu kategoriškumu ir visažinio pasitikėjimu rašė: „Vincas Krėvė man daro įspūdžio žmogaus, kuris tikėjosi išvysti Lietuvoj gyvenimo stebuklus, o išvydo gyvenimo niekšybes. Jis man daro įspūdžio labai skaudžiai apsivylusio žmogaus. Mano manymu, to apsivylimo kaltė glūdi pačiame ja-

me. Gal jis į Lietuvą pažvelgė iš per aukštų aukštybių ir daug ko svarbaus nepastebėjo". Be abejonės, Krėvės patriotizme buvo per daug romantinio maksimalizmo ir per daug tikėjimo žmogaus idealizmu, bet vis dėlto ne čia slypėjo jo nusivylimo priežastis. Pernelyg akivaizdus buvo abejingumas ir miesčioniškumas tų, kurie stovėjo prie valstybės vairo ir nuo kurių priklausė tautos likimas.

Tačiau rezignuoti arba iš kerštо pulti į priešingą poziciją Krėvei nebūdinga. Jis turėjo pakankamai blaivumo, todėl didžiųjų savo nusistatymų bei idėjų nepainiojo su emocijomis ir nuotaikomis. Netekęs politinio atspalvio ir optimistinio deklaratyvumo, Krėvės patriotizmas išsiliejo pozityvia kultūrine veikla, įgijo daugiau dramatizmo ir realios situacijos supratimo. Krėvė dabar stengėsi išplėšti iš buržuazinės vyriausybės kuo daugiau subsidijų konkretiems planams, turintiems tikslą stiprinti tautos dvasines potencijas. Jis dėjo nemaža pastangų, kad anuomet Švietimo ministerija įsteigtų Merkinėje progimnaziją, rūpinosi studentų intelektualinio lygio kėlimu, prašydamas iš Švietimo ministerijos lėšų pasaulinės literatūros kūrinių vertimams ir rimtam literatūriniam žurnalui. Kur tik galėdamas jis stengėsi palaikyti lietuviškumo prestižą ir kalbėjo apie jį susirūpinęs su dramatiška gaida. 1934 m. savo dukrai, studijuojančiai Vienoje, jis rašė: „Žinai, mes esame mažutės tautos nariai, kuri nieku nepasižymi ir nieku negali pasididžiuoti. Bet tos tautos, su kuriomis mums tekdavo susidurti gyvenime — lenkai ir rusai visados manė apie mus, kad mes esame darbštūs, energiški, rimti ir ištvermingi. Pas šiuos mūsų kaimynus buvo nuo senesnių laikų susidariusi legenda apie lietuvį, kaipo nepaprastą žmogų. Tokia legenda ima kurtis ir Vakaruose apie mus. Aš norėtau, kad tu rimtai dirbtai, rimtai elgtaisi ir savo darbštumu ir pasielgimu ne tik kad tokiai nuomonei nepakenktai, bet dar ją sustiprintai".

Koks svarbus variklis Krėvės gyvenime ir veikloje buvo patriotinis nusiteikimas, geriausiai rodo jo paties žodžiai, pasakyti Amerikoje, minint savo 70 metų jubiliejų: „Aš pasakysiu, kad darbas čionai ir darbas Lietuvoj gimdė mano širdyje visai kitus jausmus. Aš ten dirbau žymiai sunkiau negu čionai, bet tas darbas manęs nevargino. Ne todėl, kad aš buvau jaunesnis, bet todėl, kad dirbau dėl lietuvių ir Lietuvos". Užtat jo didžiausia senatvės svajonė buvo grįžti į Lietuvą — „kad Lietuvos žemelė galėtų priglausti mano senus kaulus".

Nors kartais Krėvė ir patirdavo įvairiausių karčių išgyvenimų, bet energija, vitališkumas ir pareigos supratimas paimdavo vir-

šų. Dejuoti, vaidinti nelaimingą, lieti apmaudą ir tuo pateisinti savo neveiklumą — ne Krėvės būdui. Priešingai, jo stichija — judėjimas, veikimas, bendravimas su žmonėmis, nuolatinis jutimas, kad jis yra visuomeninio ir kultūrinio darbo sūkuryje ir svarbiausia ne stebėtojas, o aktyviausias dalyvis, to sūkurio siela. Krėvė lyg koks magnetas traukdavo apie save visokių profesijų žmones. Tarp žmonių jam buvo gera dar ir dėl to, kad jis, užsiėmęs reikalais ir bendravimu, tartum pabėgdavo nuo liūdnokų minčių, kurios jį apnikdavo vienatvėje. 1939 m. iš kelionės po Lenkiją jis rašė namiškiams: „apskritai, mano nuotaika gera tik tada, kai esu tarp žmonių, apie nieką negalvoju. Kai lieku vienas — liūdna. Daugiau vienas niekur nevažiuosiu". Dekano Krėvės kabinetas buvo lyg koks kultūrinės veiklos štabas. „Pas Krėvę į dekanatą ateidavo ne vien studentai ar dzūkai iš Merkinės, bet ir rašytojai, spaudos darbuotojai, net įvairiausių visuomenės sluoksnių žmonės". Panašiai atrodė ir jo butas. Nors svečiai Krėvės namuose „lankydavosi daugiausia pavieniui, nes Krėvė mėgo tik artimesnį draugų ratą", bet tų svečių visada pakakdavo. Lankydavosi rašytojai B. Sruoga, P. Vaičiūnas, L. Gira, S. Čiurlionienė, F. Kirša, K. Binkis, J. Tumas-Vaižgantas, J. Baltrušaitis, J. Herbačiauskas, O. Pleirytė-Puidienė, J. Švaistas, teatralai J. Vaičkus, K. Glinskis, B. Dauguvietis, A. Oleka-Žilinskas, P. Kubertavičius, N. Vosyliūtė, R. Juknevičius, J. Grybauskas, dailininkas A. Galdikas, profesoriai ir dėstytojai J. Vabalas-Gudaitis, V. Sezemanas, E. Frenkelis, V. Šilkarskis, I. Jonynas, M. Remeris, M. Banevičius. Kartais svečiuodavosi ir jauni pažangūs rašytojai P. Cvirka, K. Korsakas, A. Venclova. Jaunuosius Krėvė globojo, domėjosi jų kūrybiniais ieškojimais, stengdavosi įžvelgti jų ateitį.

Nors į visokius Kauno ponių organizuojamus labdaringus balius Krėvė nevaikščiodavo, nuo jų „patylom atsisakydavo ir apie kišenes nesigraibydavo", bet šiaip artimesnių žmonių ir kolegų pobūvius mėgo. Svečiuose jis būdavo „linksmai nusiteikęs, mėgdavo humorą, ironiją". Jeigu pobūvius rengdavo namie, Krėvė tapdavo „iščentrinė varomoji jėga", duodavo jiems toną. Kai pasitaikydavo merginų, „jis jas pralinksmindavo, pasakodamas anekdotus, būtas ir nebūtas linksmas istorijas". Kavinėje (Krėvė dažnai lankydavosi menininkų pamėgtoje Konrado kavinėje) Krėvei „užtekdavo išgerti vieną kitą stikliuką ir jis pralinksmėdavo, imdavo dalytis savo prisiminimais", kaip jis siekė mokslo, apie darbą Užkaukazėje, apie keliones.

Kelionės, kaip ir artimų žmonių draugija, buvo Krėvės aistra. Gyvendamas Baku, jis nepraleisdavo progos nepavažinėjęs. Lan-

kėsi Persijoje, Vidurinėje Azijoje, plaukė Volgos upe. Lietuvoje, nors apsikrovęs darbais ir pareigomis, irgi rasdavo laiko šiai aistrai patenkinti. Savo automobiliuku išvažinėjo visą kraštą, ypač dažnai užsukdavo į Dzūkiją. Įvairiais tikslais — moksliniais, gydymosi, turistiniais — Krėvė yra lankęsis Vokietijoje, Tarybų Sąjungoje ir kt. Kai 1939 m. TSRS grąžino Lietuvai Vilnių, Krėvė tą pačią vasarą išsirengė į turistinę kelionę po Vilniaus kraštą.

Kelionės Krėvei buvo ne tik malonus poilsis, bet ir savotiškos studijos. Jau nuo jaunystės jis susibičiuliavo su fotoaparatu, pats darydavosi nuotraukas, kurios jam būdavo reikalingos moksliniam ir kūrybiniam darbui.

„Kultūrinio poilsio" Krėvė ne itin mėgo. Jis neturėjo įpročio nuolat vaikščioti į teatrus, kinus, koncertus, parodų sales. Premjeras lankydavo, didžiavosi K. Petrausko ir A. Sodeikos dainavimu, piktinosi kai kuriais dramos teatro pastatymais (pvz., A. Griciaus „Palangos" spektakliu), rūpinosi teatrų reikalais, tačiau pats nebuvo užsikrėtęs teatromanija. Net į savo dramų repeticijas nelandžiojo, pasitikėjo režisieriais. Muziką Krėvė mėgo. Jaunystėje, kai rašė „Šarūną", mėgstamiausi jo kūriniai buvo F. Šopeno preliudai ir gedulingas maršas, L. van Bethoveno Mėnesienos ir Patetinė sonatos. Tuo metu atostogaudamas pas vargonininką P. Adomavičių, Krėvė kartais anksti rytą, saulei tekant, žadindavęs šeimininką ir prašydavęs jam paskambinti mėgstamus dalykus. Klausyti muzikos Krėvė, atrodo, daugiau buvo linkęs jaukioje namų aplinkoje, o ne didelėse salėse. Su dailininkais jo santykiai buvo visai šalti. Spėjama, kad Krėvė jautė kažkokią nuoskaudą dėl dailininkų laikysenos jo atžvilgiu. P. Galaunės liudijimu, „nė vienas dailininkas, išskyrus skulptorių R. Jakimavičių, sukūrusį didelį jo biustą, nepasisiūlė nutapyti Krėvės portreto. Dėl to su kartėliu jis retkarčiais prasitardavo: „Mūsų dailininkai tiktai dėdžių ir didelių ponų portretus daro..." Krėvės bute irgi nesimatė „kurio nors žymesnio mūsų dailininko kūrinio".

Laisvalaikį Krėvė užpildydavo kitokiais pomėgiais, daugiau reikalaujančiais susikaupti, išbandyti save. Jis turėjo silpnybę vienas dėstyti pasjansą, kuris, matyt, patenkindavo jo simpatijas paslaptingumui ir rytietiškoms pranašystėms. Progai pasitaikius, neatsisakydavo sulošti kortom ir labai džiaugdavosi išlošęs. Bet didžiausia jo laisvalaikio pramoga buvo šachmatai, dėl kurių jis nebijodavo ir surizikuoti. Vienu metu, gyvendamas netoli TSRS atstovybės, jis nuolat eidavo su tos atstovybės konsulu sulošti

partijos. „Kartais žmona jam primindavo, kad jis už tai gali turėti nemalonumų nuo tautininkų“, bet jis tik ranka numodavo.

Ne kažin kiek laisvalaikio Krėvė ir turėdavo. Šakota veikla ir plačios pažintys ryte rydavo jo valandas. Kita vertus, nuo jaunystės jis buvo išsiugdęs savyje organišką darbo poreikį. Darbštumas — vienas iš tų Krėvės bruožų, kurie natūraliai kilo iš jo prigimties, pagaliau iš įpročio, susidariusio savarankiškai skinantis kelią į gyvenimą ir pripažinimą. Atrodo, kad darbas niekada jo neslėgė arba bent neįgrisdavo. „Gerokai pavargstu,— rašė jis laiške 1926 m.,— dirbu du kartus daugiau, negu dirbau Baku, bet tai neslegia — darbas panašus, ir žinau, kad dirbu saviesiems“. Kad Krėvė iš tiesų tuo metu daug dirbdavo, rodo ir jo paties aprašyta darbo diena: „Mano darbo diena taip praeina: keliuosi septintą valandą, 10 valandą einu į paskaitas (7 savaitinės valandos), paskui priiminėju studentus su reikalais, dirbu raštinėje ir t. t. Antrą—trečią valandą grįžtu namo, pietauju, iki penktos ilsiuosi, po to, jeigu nereikia eiti į posėdžius (o reikia gana dažnai), sėdu prie darbo ir dirbu iki 12 valandos nakties su mažomis pertraukomis. Kartais tiktai šachmatais lošiu, paprastai šeštadieniais“. Panašioje darbo „karuselėje“ Krėvė sukosi ir vėliau. Pakanka žvilgterėti į jo užrašų knygutes-kalendorius, kad įsitikintum Krėvės užimtumu — spiečius reikalų jį apnikdavo kiekvieną savaitę. Ir jis tvarkė tuos reikalus be jokių nusiskundimų ir irzlumo. Tingu, kaip jis pats sakėsi, buvo tik du dalykai — „tai parašyti laišką ir kalbėtis telefonu“. Gal dėl to ir jo laiškai, išskyrus kai kuriuos laiškus žmonai, L. Girai ir dar vienam kitam artimesniam žmogui, nepasižymi nei polėkiu, nei kūrybingesne fraze, nei intymesniais atsivėrimais. Šiek tiek daugiau apmąstymų ir skausmo atsiranda tik emigracijoje rašytuose laiškuose, kai darbų našta sumažėjo ir kai sielvartas slėgė širdį.

Kiek pastebėjome iš tų kelių fragmentų apie Krėvės žmogiškąją prigimtį, jo gyvenimo būdą ir vieną kitą intymesnį momentą, Krėvė nebuvo iš tų žmonių, kuriems galima taikyti aiškų, griežtai apibrėžtą pastovios asmenybės modelį. Be abejonės, galėtume labiau akcentuoti vieną ar kitą bruožą, jį laikyti svarbesniu, apie jį plačiausiai kalbėti ir taip sudaryti regimybę, kad Krėvė buvo toks ir toks. Bet šitokią regimybę galima sudaryti tik tendencingai ignoruojant kai kuriuos bruožus, netelpančius į modelį. Nesistengiant visko sprausti į schemą ir turint prieš akis gana prieštaringą medžiagą, Krėvės paveikslas apsitraukia spalvas keičiančia migla, iš po kurios vienu metu pasirodo ryškesnis, kitu — ne toks ryškus veidas, vienu metu paspalvintas viena, kitu — kita

spalva. Tačiau visą laiką jauti, kad tai yra gyvo žmogaus veidas, paženklintas nerimo, išminties, stoiškumo, vidinio dramatizmo žymėmis, bet žmogaus, gyvenančio konkrečiose aplinkybėse, tų aplinkybių saistomo, su jomis kovojančio ir jų tramdomo, žmogaus, kuris gal ir pats nelabai galėtų pasakyti, koks jis yra. Šiek tiek panašus vaizdas iškyla ir žiūrint į Krėvę kaip rašytoją.

2

Metai prieš mirtį Krėvė viename laiške taip apibūdino save kaip rašytoją: „negaliu nuspręsti, ar turėjau tikrus gabumus, ar buvau gabus tik todėl, kad „na bezrybje i rak ryba". Šiandien daugumas to, ką esu parašęs, man visai nepatinka".

Žinant emigracijoje išgyventas jo nuotaikas, nesunku suprasti šį skepticizmą. Tačiau neteisinga būtų manyti, kad visą laiką Krėvė taip vertino savo kūrybą. Jeigu jis būtų taip galvojęs, vargu ar būtų sugebėjęs ką nors reikšminga parašyti — nepasitikėjimas būtų suparalyžiavęs jo jėgas. Tiesa, Krėvė niekada nesididžiavo savo talentu, bet to jam ir nereikėjo,— jis pastoviai jautė visuomenės dėmesį. Kaip niekas kitas jis yra išvengęs geliančių kritikos strėlių. Nežinia, kaip Krėvė būtų reagavęs į kritikos užsipuolimus, bet, turėdami galvoje jo jautrų ir ambicingą būdą, galime kai ką numanyti.

Kaip ir daugelio rašytojų, Krėvės kūryboje ne viskas yra vienodai nusisekę, todėl autorius senatvėje buvo teisus, sakydamas, kad jam kai kas nepatinka. Tiktai žodis „daugumas" per griežtas.

Kelti klausimą, ar Krėvė turėjo rašytojo talentą, šiandien tiesiog nebėra prasmės, nes į mūsų literatūrą jau tvirtai įėjo „Dainavos šalies senų žmonių padavimai", „Šarūnas", „Skirgaila", „Šiaudinėj pastogėj", „Rytų pasakos", „Raganius"... Šie kūriniai rodo ne tik autoriaus kūrybingumą, ne tik puikų fantazijos, intelekto ir psichologinės nuovokos derinį, bet ir talento diapazoną. Krėvė vienodai stiprus tiek romantinio, tiek realistinio, tiek orientalinio stiliaus kūriniuose, jam vienodai paklūsta prozos ir dramos žanrai, jis laisvai jaučiasi, tiek vaizduodamas tolimą mitologinę ir istorinę gadynę, tiek gerai pažįstamą dzūkų kaimo kasdienybę. Vienpusiškesni ir mažiau kūrybingi yra tik tie jo kūriniai, kuriuose autorius remiasi išankstine teze, griebiasi simbolinių apibendrinimų („Likimo keliais") arba mėgina pasitelkti humorą ir feljetoniškas situacijas (novelės apie miesčionišką inteligentiją). Mokėdamas pasišaipyti gyvenime, Krėvė kūryboje ne itin mokėjo tai daryti. Jam geriau sekėsi aukštinti, liūdėti, kankintis, užjausti, abejoti, bet ne ironizuoti. Jis buvo iš tų rašytojų,

kurie dar nepatyrė katastrofiško vertybių griuvimo ir nenusivylė didžiaisiais XIX a. idealais. Ironija jam buvo svetimoka. Tai buvo pernelyg rimtas, „skausmingas" ir atviras rašytojas.

Žiūrėdami kūrybinės biografijos aspektu, Krėvę turėtume priskirti prie tokių rašytojų, kurie ryškiausia ugnimi dega jaunystėje, o vėliau dėl įvairių aplinkybių arba pradeda varijuoti ankstesnius meninius atradimus, arba rašo kur kas lėčiau — be įkarščio. Krėvės kūrybos svorį sudaro pirmųjų dviejų dešimtmečių kūriniai. Trečiasis ir ketvirtasis dešimtmečiai — kur kas liesesni, jeigu neskaičiuosime „Dangaus ir žemės sūnų". Bet ir šis veikalas buvo sumanytas ir pradėtas dar jaunystėje.

Šiuo atžvilgiu Krėvė lietuvių literatūroje nėra išimtis. Priešingai, gal net dėsningas reiškinys. Tą patį galima pasakyti apie A. Baranauską, Maironį, Žemaitę, Lazdynų Pelėdą, Šatrijos Raganą, Vydūną, I. Šeinių. Jų kūrybinės potencijos silpnėjimą kiekvienu atveju galima aiškinti kitokiomis priežastimis, bet vis dėlto kodėl tos priežastys taip susigrūda į antrąją gyvenimo pusę? Juk ne mažiau panašių priežasčių rastume ir Vaižganto, ir B. Sruogos, ir V. Mykolaičio-Putino biografijoje, bet jų kūrybingumas liko tas pats. Vadinasi, turėjo reikšmės pats kūrėjo tipas.

Ieškant Krėvės kūrybingumą silpninusių objektyvių aplinkybių, akys pirmiausia krypsta į jo iškeltų idėjų bei koncepcijų aktualumo mažėjimą, pasikeitus Lietuvos politiniam statusui ir žmonių gyvenimo būdui bei interesams. Žinoma, Krėvė galėjo savo idėjas modifikuoti arba iškelti naujas — tokias, kurios buvo aktualios naujaisiais laikais, bet kūrybai to buvo maža. Reikėjo pakeisti visą kūrinio pasaulį, pradedant siužetu, personažais, konfliktais, baigiant stiliumi ir intonacijomis. O tai buvo kur kas sunkiau. Krėvė buvo perdaug giliai suaugęs su savo romantinėmis ir herojinėmis vizijomis, su patriarchalinio kaimo vaizdiniais, pagaliau su Rytų filosofijos įskiepytu moraliniu maksimalizmu, kad nei iš šio, nei iš to pradėtų taikliai ir pasitikėdamas analizuoti XX a. Lietuvos socialines ir dvasines problemas. Jo apysaka „Miglose" rodo, kad autorius ieškojo naujų kūrybos kelių, bet kol kas naująsias idėjas daugiau deklaravo, negu reiškė daugiaprasmiais vaizdais. Gal jis ir būtų suradęs toms idėjoms tinkamą meninę formą, jei ne istorijos lemtis, nubloškusi jį į tolimą Ameriką, kurioje apie kūrybinį atsinaujinimą jis nebegalėjo nė galvoti. Neatsitiktinai Krėvė čia ir grįžo prie jaunystėje pradėto, o paskui ilgam užmesto veikalo. Produktyvumo sumažėjimą ketvirtajame šio amžiaus dešimtmetyje dar būtų galima aiškinti ir dideliu Krėvės visuomeninio, pedagoginio, mokslinio darbo krū-

viu. Bet pamatuotas ir priešingas spėjimas: o gal ta šakota visuomeninė veikla buvo ne senkančios kūrybinės versmės priežastis, o jos rezultatas — noras kaip nors kompensuoti tilstantį talento balsą?

Kiekvieno rašytojo charakteristikai svarbu pažinti jo kūrybinę laboratoriją ir kūrybinę psichologiją. Deja, apie Krėvę šiuo atžvilgiu kol kas nėra pakankamai medžiagos, išskyrus užuominas. Atrodo, kad kūrybos aktas, bent jaunystėje, rašytojui buvo palaimos ir džiaugsmo valandos. 1913 m. L. Girai jis rašė: „aš jaučiu, kad gyvenu tada, kaip rašau, nors ir kvaila rašau". Tačiau tokių palaimos valandų jis nesistengdavo kurtis per prievartą — neturėjo susidaręs nei griežtos dienotvarkės, nei nuoseklios bei racionalios savo jėgų paskirstymo programos. Krėvė daugiau pakluso nuotaikai, rašė pagautas įkvėpimo. Tada jis viską užmiršdavo, darbas jį pavergdavo. „Kad darbuju dabar, tai darbuju, niekados dar tiek nedarbujau ir nerašiau. „Вдохновение нашло",— rašė jis L. Girai 1914 m. Krėvė yra pasakojęsis, kad „negalįs kaip kiti dirbti tada, kada nori. Kartais nesą minčių, o kartais ir naktį atsibudus, ateinanti gera mintis, vaizdas". Todėl esą „visada reikia turėti po ranka plunksną ir popieriaus". Toks kūrybinis spontaniškumas, matyt, buvo būdingas visą laiką. Net senatvėje Krėvė yra prisipažinęs: „kai užeina nuotaika, savaitėmis dirbu, nuo rašomojo stalo neatsitraukdamas, ir taip nusivarau, kad nei skaityti, nei net laiško parašyti, nei su žmonėmis pasikalbėti jau nesugebu".

Kūrybingumą, įkvėpimą, natūralų poreikį save išreikšti Krėvė laikė meno pagrindu. Jokie išoriniai paskatinimai, jokios patogios kūrybinio darbo sąlygos, jo nuomone, negali pakeisti šio poreikio, negali sužadinti išblėsusios kūrybinės kibirkšties. Todėl kai pirmuoju buržuazinės Lietuvos dešimtmečiu kilo polemika dėl valdžios abejingumo menui, per mažų subsidijų kultūros reikalams ir sunkių rašytojo materialinių sąlygų, kai dauguma tos polemikos dalyvių vieningai kaltino vyriausybę, Krėvė, nors ir nepritardamas vyriausybės politikai, pažvelgė į šį reikalą blaiviau, atviriau ir giliau. „Praduose ir žygiuose" (1926) paskelbtame straipsnyje „Menininkai ir vyriausybė" jis rašė: „Patys būdami kalti dėl meno stagnacijos, neprimeskime kaltės kitiems. Kol mes būsime, kas esame dabar, jokie Švietimo ministerijos sumanymai, kad ir geriausi, meno pažangos nesudarys. Gera būtų iš valdžios be atodairos reikalauti, kad gausia ranka barstytų lėšas menui ugdyti, jei tų lėšų būtų didesnis perteklius ir jei jos tikrai galėtų meną pakelti. Bet kol kas aš tuo nelabai tikiu".

Kūrybos aktą Krėvė laikė šiek tiek paslaptingu, gal net truputį nesąmoningu dalyku. Kartą paklaustas, ar „Skerdžiuje" jis tikrai iškėlė panteistinę idėją, Krėvė skeptiškai atsakė: „Niekai! Rašytojas negalvoja apie tai rašydamas. Tik vėliau jam priskiria tą ar kitą mintį". Gal dėl tokio atsidavimo stichiškai kūrybinio impulso bangai, Krėvė yra skundęsis, kad niekas jam „taip neseina sunkiai, kaip antrąkart perdirbti tą patį darbą".

Tačiau jis puikiai žinojo, kad vien įkvėpimu pasitikėti negalima, kad darbas yra svarbus kūrinio tobulinimo ir galutinio rezultato siekimo kelias. Todėl, rašydamas „Skirgailos" lietuviškąjį variantą, jis aklai nekopijavo rusiškojo, o „Raganių", kaip pats prasitarė, perrašė gal kokius penkis kartus. Ypač daug darbo jis yra įdėjęs į veikalą „Dangaus ir žemės sūnūs". Nemaža Krėvė kankinosi ir išgyveno skaudžių nusivylimo minučių, taisydamas ir tobulindamas „Šarūną". Išlikę jo pasisakymai apie „Šarūno" kūrimą ir tos dramos autokritika atveria ir kurias ne kurias Krėvės pažiūras į savo talento prigimtį bei literatūros kūrinį.

Rašydamas „Šarūną" (šį veikalą jis rašė daugiau kaip dvejus metus), Krėvė suvokė savo galimybių ribas ir išsiaiškino ne vieną kūrybos paslaptį. Jis įsitikino, kad į vieną kūrinį negalima visko sukimšti, negalima jo perkrauti šalutinėmis idėjomis, kad dramai reikia įtampos, įtikinamų personažų, pagaliau, kad vienos scenos kūrinyje gali pasisekti geriau, kitos prasčiau ir t. t. Pradėjus rodytis „Šarūnui" spaudoje, Krėvė nekantraudamas klausė kitų nuomonės apie šį veikalą ir rašė L. Girai: „Atrašykit, kaip jums pasidaboja „Šarūnas". Man dabar jis labai nepasidaboja, nes tai tik paveizdėliai iš gyvenimo — ir daugiau nieko. Nors ir norėjau idėją pravesti, bet norėjau kartu kelias, ir per tai man nenusidavė". Kitame laiške jis gana savikritiškai svarstė personažų įtikinamumą ir prasmingumą, pabrėždamas, kad personažo vizija turi kilti iš autoriaus sielos, turi būti išgyventa arba paimta iš paprastos realybės,— visais kitais atvejais gresia nesėkmė. „Aršiausiai išėjo tai Šarūnas ir Gelovinis,— sakė Krėvė,— ir kaip neperdirbu jo, ką nedarau — vis neišeina, ir gana. Turbūt dėl to, kad jisai pas mane yra ne gyva, iš gyvenimo paimta kaip Džengis ir Briedis ypata, bet tik idėja, kuri dar nesustipro mano galvoje, „nie scukrowała się", kaip sako lenkai. Taisiau ir rankas jau apleidau, matau — nieko gero iš jų neišeis. Per anksti dar man. Tokių charakterių nemoku dar apimti. Da ir vietos, kur reikia tragizmas parodyti, man nenusiduoda: man geriausiai vedasi tie daiktai, tos vietos, kur paimta iš gyvenimo, kuriame nėra nei didžio komizmo, nei tragizmo".

Nors Krėvė visą gyvenimą simpatizavo romantinei literatūrai, o ypač rašydamas „Šarūną", tačiau jis intuityviai jautė visokio perdėjimo, teatrališkumo, literatūriškumo pavojų. Iš šių pozicijų jis gana griežtai kritikavo L. Giros istorinę-romantinę dramą „Kerštas". Laiške autoriui rašė: „Lėla — per daug demonizmo. Aš nežinau, ar mūsų ne tik moterės, bet ir vyrai gali toki būti: užpykęs jis kažin ką padarys, bet perėjus piktybai, keršti nors ir norės, bet nekerš. Tai ypata romantiška, negyva. Ji ir į Ibseno taip vadinamas „velniškas" (demonizme) ypatas nepanaši. Tai ir ne ypata, tik, kaip man matos, taip žodžiai surašyti. Visi tie kiti, įsimylėję į ją, tai per sentimentališki. Aš tau pasakysiu tiesą: per daug jame („Keršte") druskos, na, bet ir tu dar jaunas, tai be druskos neapsieisi".

Būdamas reiklus sau ir draugams, Krėvė gana reikliai žiūrėjo ir į visą lietuvių literatūrą. Jau 1911 m. jis rašė iš Baku: „Parašė kas apysakėlę ar dramą, kurios tiktų galui XVIII amžio, bet ne XX, ne dabartiniam laikui,— pas jus jau genijus... Aš nežinau, gal taipo ir reikia, bet man netinka, nes — juokinga". Nors Krėvė buvo didelis patriotas, bet provinciškas pasipūtimas ir atlaidus požiūris į savąją literatūrą jį tiesiog piktindavo. Žmonių atmintyje yra išlikęs toks faktas: kai B. Brazdžionis viename eilėraštyje save palygino su Dž. Baironu, Krėvė „sutikęs net nusispjovė į jo pusę".

Krėvė nemėgo rašyti kritikos straipsnių, todėl savo požiūrio į lietuvių literatūrą nėra nuosekliai išdėstęs. Kadangi universitete daugiausia dėstė lenkų ir rusų literatūrą, tai prie savosios prisiliesdavo tik epizodiškai. Šiek tiek daugiau apie tai jis turėjo progos pakalbėti Pensilvanijos universitete, kur, be slavistikos, dėstė lietuviams gimtosios literatūros kursą. Šiame kurse plačiau buvo aptarti J. Tumas-Vaižgantas, Vydūnas, A. Vienuolis, V. Krėvė, V. Mykolaitis-Putinas, B. Sruoga, trumpiau F. Kirša, K. Binkis, S. Nėris. Kaip prisimena vienas šių kursų klausytojas, Krėvė plačiausiai kalbėjo apie Vaižgantą — „ypač šiltai kaip apie žmogų, bet gana kritiškai apie jo kūrybą. Žymiai mažiau, tačiau vienodai laiko skyrė Vydūnui, Putinui ir Sruogai. Vydūnas, girdi, rašęs miglotai, tad manyta, kad jis didelis filosofas; jo dramos — jokios dramos, ne be reikalo ir pats Vydūnas vėliau jas misterijomis vadinęs. Putiną Krėvė charakterizavęs kaip pasaulinio masto rašytoją, gilų kritiką (esą tuo metu Lietuvoje buvo tik du „tikri" kritikai — Putinas ir Korsakas), o geriausiu jo veikalu laikęs romaną „Krizė". Sruoga — nepaprastai įdomus žmogus, didelių gabumų, Krėvės nuomone, buvęs ne dramaturgas, bet vienas talen-

tingiausių mūsų lyrikų, todėl esą gaila, kad vėliau atsidėjęs teatrui,— nukentėjusi lyrika". Analizuodamas A. Vienuolį, Krėvė labiausiai vertino jo ankstyvąją kūrybą. Kalbėdamas apie save, plačiai šnekėjo tik apie veikalų genezę, bet „į jokį vertinimą ar lyginimą su kitų rašytojų kūryba nesileido nė iš tolo. F. Kiršą, K. Binkį ir S. Nėrį Krėvė vadino „talentingais", tiktai F. Kirša, jo manymu, „neturėjęs pasisekimo, nes buvo praaugęs savo visuomenę", o K. Binkis žudęs savo lyrinį talentą. S. Nėris, Krėvės žodžiais, buvusi „viena talentingiausių lyrikių".

Iš tų kelių pastebėjimų matyti, kad Krėvė turėjo savo nuomonę apie lietuvių rašytojų kūrybą. Gal ta nuomonė kiek subjektyvi, bet pasižymi estetine nuovoka ir blaiviu kritikizmu. Krėvė daugiau simpatizavo klasikinio stiliaus rašytojams, kurie pirmenybę atidavė turiniui, o ne formai. Užtat jis kartais į savo paskaitas Kauno universitete įterpdavo piktokų pastabų apie modernistinę poeziją. Modernistų paklaustas, kodėl jis nenori jų pripažinti, Krėvė esą atrėžęs: „Pirma jūs išmokite rašyti, tada aš jus pripažinsiu, bent jau pasakysiu, poetai jūs ar ne. O kol jūs rašote taip, kad jūsų eilėraščius su vienodu rezultatu galima skaityti ir iš pradžių, ir iš galo, tai yra, kol juose nėra jokios prasmės, aš jūsų nelaikysiu poetais". Tačiau kokių nors išpuolių spaudoje prieš moderniąją literatūrą nedarė, atrodo, kad buvo jai tolerantiškas ir, kiek leido laikas, ją sekė. Jo bibliotekoje, sudarytoje daugiausia iš mokslinės ir klasikinės grožinės literatūros, nemaža vietos užėmė moderniųjų autorių raštai. S. Šemerio liudijimu, išėjus pirmajam „Keturių vėjų" numeriui, Krėvė „per paskaitą išsitarė, kad tai yra nauja srovė mūsų literatūroje ir laimės kaip visos naujos srovės". Kartą Krėvė net buvo užsukęs į „keturvėjininkų" susirinkimą „Mūsų rytojaus" redakcijoje, nors jame nieko nekalbėjo, tik klausėsi. Į visus jaunuosius autorius Krėvė žiūrėjo draugiškai. Pavyzdžiui, P. Cvirką jis vadino „kylančia žvaigžde", o viename rašytojų susirinkime labai atkakliai siūlė kooptuoti į Rašytojų draugijos valdybą dar tik pradėjusią garsėti S. Nėrį. Literatūrinės konkurencijos ar pavydo jausmas Krėvei, atrodo, buvo svetimas.

Kokie rašytojai Krėvei galėjo turėti didžiausią įtaką ir kokiems jis daugiausia simpatizavo? Šis klausimas literatūros moksle yra ne kartą liestas ir daugmaž į jį vieningai atsakyta. Didieji XIX a. romantikai — Dž. Baironas, M. Lermontovas, A. Mickevičius — buvo ta ašis, apie kurią vienokiu ar kitokiu spinduliu sukosi Krėvės estetinės pažiūros ir literatūrinių vertybių masteliai. Apie romantinę literatūrą jis karščiausiai kalbėdavo savo pamo-

kose ir paskaitose, įdomiausiai aiškindavo jų ryšį su kūrėjų asmenybėmis. Tačiau Krėvės literatūrinė erudicija tuo nesiribojo.

Sprendžiant iš Krėvės raštų, kitų žmonių prisiminimų, jo skaitytų paskaitų tematikos ir asmeninės bibliotekos fondų [1], rašytojas geriausiai pažino Rytų ir Vakarų Europos bei kai kurias Azijos tautų literatūras. Be lietuvių literatūros, jam artimiausios buvo rusų, lenkų, vokiečių, anglų, prancūzų, ukrainiečių, persų, indų ir Užkaukazės literatūros. Pastovioje jo dėmesio orbitoje buvo V. Šekspyras, J. V. Getė, F. Šileris, H. Ibsenas, A. Gribojedovas, A. Puškinas, N. Nekrasovas, I. Turgenevas, J. Slovackis, I. Kraševskis, T. Ševčenka. Savo bibliotekoje Krėvė yra sukaupęs ne tik įvairius jų raštų leidimus, bet ir mokslines monografijas apie juos. Šitokį bibliotekos komplektavimą lėmė pedagoginis darbas, mokslo programos. Bet Krėvės, kaip žmogaus ir rašytojo, interesai buvo platesni. Buvusių jo mokinių azerbaidžaniečių liudijimu, Krėvė gerai pažinojo Nizami, Š. Rustavelio, Saadi, A. Firdousi, M. Fizuli kūrybą. Intensyviai jis sekė visas literatūros naujienas. Baku gimnazijos mokiniai iš jo lūpų pirmą kartą išgirdo M. Gorkio vardą.

Krėvės bibliotekoje buvo daugybė ne tik klasikų, bet ir jo amžininkų knygų. Iš rusų autorių čia randame A. Achmatovos, K. Balmonto, V. Solovjovo rinkinius, populiariausių to meto tarybinių rusų rašytojų V. Majakovskio, M. Šolochovo, K. Fedino, A. Serafimovičiaus, V. Katajevo, I. Erenburgo, S. Jesenino knygas. Krėvė, atrodo, sekė ne tik tarybinę grožinę literatūrą, bet ir literatūros mokslo naujienas. Jis buvo įsigijęs 1925 m. „Literatūros enciklopedijos" dvitomį, kai kuriuos formalistinės rusų mokyklos darbus, nemaža įvairių chrestomatijų, antologijų, monografijų, literatūros istorijos vadovėlių. Domėjosi jis ir kitų tarybinių tautų literatūromis: ukrainiečių, Užkaukazės, Vidurinės Azijos.

Didžiąją Krėvės turimų lenkiškų knygų dalį sudarė XIX a. klasika ir įvairūs literatūros istorijos vadovėliai (J. Kleinerio, V. Feldmano, P. Chmeliovskio, B. Chlebovskio ir kt.), išleisti XX a. pirmaisiais dešimtmečiais. Bet šalia jų randame ir grožinės bei mokslinės literatūros, išėjusios Lenkijoje trečiuoju—ketvirtuoju dešimtmečiu. Krėvei tą literatūrą gauti turėjo būti ne taip

[1] Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraščių skyriuje yra saugomas paties Krėvės ranka apie 1942—1943 m. sudarytas jo bibliotekos knygų sąrašas. Šią biblioteką sudarė 2194 tomai. Joje buvo 1539 pavadinimų knygos. Iš jų lietuvių kalba — 629, rusų — 305, lenkų — 300, vokiečių — 77. Likusieji 148 pavadinimai — prancūzų, ukrainiečių, čekų, italų, lotynų, švedų, estų, latvių, esperanto, suomių, anglų ir kt. kalbomis.

lengva, nes diplomatinių santykių su Lenkija nebuvo. Ši aplinkybė dar labiau pabrėžia jo literatūrinių interesų aktyvumą ir platumą. Nors Krėvė laikėsi daugiau tradicinio požiūrio į literatūrą, bet jį, matyt, domino ir patys moderniausi kritikos bei literatūros teorijos tyrinėjimai. Tai rodytų jo įsigytos T. Boi-Želenskio ir R. Ingardeno knygos.

Palyginti su klasika naujoji Vakarų Europos literatūra Krėvei mažiau buvo pažįstama ir žadino mažesnį interesą, užtat ir tokių knygų procentas jo bibliotekoje mažesnis. Vis dėlto nuo naujovių jis nenorėjo atsilikti. L. Pirandelo, S. Cveigo, A. Barbiuso knygos stovėjo šalia J. V. Getės, F. Šilerio ar V. Šekspyro veikalų.

Krėvės biblioteka rodo, kad rašytojas į savo darbą žiūrėjo gana atsakingai, nepasitikėjo vien talentu, fantazija ir nuovoka. Jis buvo sukaupęs istorinių veikalų (M. Liubavskio, K. Skirmunt, K. Šajnochos, I. Volfo), liečiančių feodalinės Lietuvos valstybės susidarymą ir jos egzistavimą iki Liublino unijos. Visi tie darbai yra išleisti dar prieš „Šarūno" ir „Skirgailos" parašymą, taigi Krėvei, matyt, buvo reikalingi konkrečiam darbui. Ypač kruopščiai Krėvė kaupė medžiagą savo veikalui „Dangaus ir žemės sūnūs". Jis turėjo įvairiausiomis kalbomis, įvairiausiais metais išleistą „Naująjį testamentą" (tarp jų ir 1816 m. J. A. Giedraičio lietuvišką leidimą), nemaža monografijų apie Kristaus ir Judo Iskarijoto gyvenimą.

Tačiau nei atskiri autoriai, nei atskiri veikalai, nei istoriniai šaltiniai savo poveikiu negali prilygti bendrai XX a. kultūrinei ir idėjinei atmosferai, kuri vienaip ar kitaip formavo Krėvės įgimtą talentą. O tai atmosferai buvo būdingas įvairių estetinių principų ir idėjinių orientacijų kryžiavimasis. Tautinis romantizmas, aukščiausią pakopą pasiekęs Maironio poezijoje, dar nebuvo nustelbtas pozityvizmo ir realizmo, atstovaujamo Žemaitės, Lazdynų Pelėdos ir G. Petkevičaitės-Bitės prozos, kai į Lietuvos meninį gyvenimą ėmė skverbtis nauji vėjai. „Jaunosios Lenkijos" ideologų teiginiai apie mistinę „tautos dvasią", rusų simbolistų propaguojama meno ir realybės antitezė, Vakarų Europos filosofų teorijos, pagrįstos reliatyvumo ir individualizmo premisomis, Rytų religijų (ypač budizmo ir islamo) savitas požiūris į žmogaus gyvenimo prasmę ir jo santykį su mirtimi,— visa tai lyg prinokę grūdai krito į naujienų ištroškusią ir įtakoms dar neatsparią Lietuvos kultūrinio gyvenimo dirvą, buvo godžiai gaudoma, stengiamasi įsisavinti ir realizuoti kūryboje. Krėvės biografija tokioms įtakoms buvo itin palanki, nes rašytojas, studijuodamas

Lvove, artimai kontaktavo su jaunaisiais lenkų literatais, o vėliau, dėstydamas gimnazijoje Baku ir rengdamas disertaciją Kijevo universitete, atsidūrė stipriame rusų literatūros ir orientalistikos magnetinės traukos lauke. Gal kiek mažiau Krėvę pasiekė naujosios Vakarų Europos filosofinės koncepcijos, bet, atrodo, rašytojas ir jomis domėjosi (Krėvės bibliotekoje buvo A. Einšteino ir S. Šmito veikalai apie reliatyvumo teoriją, tiesa, išleisti jau 1921 m.). Savos tautos opūs socialiniai ir kultūriniai reikalai, sumišę su kitų tautų universaliomis idėjomis ir problemomis, buvo ta įdomi hibridinė terpė, iš kurios augo Krėvės kūryba, maitinama dvilypės jo talento prigimties — impulsyvaus, šiek tiek egzaltuoto romantiko ir blaivaus, kritiško realisto. Matyt, tik tuo galima paaiškinti Krėvės kūrybos ne tik temų, bet koncepcijų ir stiliaus įvairumą.

* * *

Kaip žmogus, taip ir rašytojas Krėvė buvo sinkretiška, kompleksiška asmenybė, kuriai nebūdingas vienas dominuojantis bruožas. Jeigu jau būtinai reikėtų tokį bruožą surasti, geriausias vardas jam būtų šakotumas. Tokios asmenybės kiek sunkiau įsirėžia į skaitytojo ir amžininko atmintį, nes jas sunkiau apimti ir sutalpinti savyje. Be to, ką besakytum apie jas, vis atrodo, kad jos pasprunka iš charakteristikos gniaužtų ir žiūri iš šalies kažkokiu neaprašytu žvilgsniu. Vos suvoki to žvilgsnio esmę, jų mimika ir poza vėl pasikeičia. Sudėtingi žmonės, kaip ir sudėtingi meno kūriniai, niekada jų stebėtojams iki galo neatsiskleidžia. Tuo jie traukia ir sudaro sąlygas įvairiems apmąstymams bei išvadoms.

SALTINIAI

Archyvinė medžiaga: 1. Šiame leidinyje skelbiami atsiminimai, laiškai, dokumentai. 2. A. Bružo, K. Jankausko, A. Jaruševičiaus, A. Juknevičienės-Miliūtės, V. Sirijos-Giros, L. Žuko atsiminimai, saugomi LKLI BR, F51—556, 660, 614, 564, 661, 610. 3. *Krėvė V.* [Užrašų knygelė] — LKLI BR, F51—49. 4. *Krėvė V.* [Įvairios sentencijos visuomeninio gyvenimo, moralės temomis].— LKLI BR, F51—58. 5. Vinco Krėvės-Mickevičiaus bibliotekos knygų sąrašas. LKLI BR, F51—658. 6. *Sruoga B.* [V. Krėvės-Mickevičiaus biografiniai ir literatūrinio darbo metmenys].— LKLI BR, F53—599.

Spausdinti dalykai: 1. *Krėvė V.* Menininkai ir vyriausybė.— Pradai ir žygiai, 1926, Nr. 4—5. 2. *Arzumanovas V.* Kūrybos broliai. V., 1976. 3. *Herbačiauskas J. A.* Vincas Krėvė-Mickevičius ir mūsų laikai.— Gaisai, 1930, Nr. 6. 4. *Korsakienė H.* Susitikimai. V., 1977. 5. *Maciūnas V.* Vincas Krėvė savo laiškuose 1944—1954 m. Chicago, 1970. *Meškauskienė M.* Ateities viltys. V., 1978. 6. *Meškauskienė M.* Tolimi artimi metai. V., 1979. 7. *Ostrauskas K.* Atsiminimų nuotrupos apie V. Krėvę.— Metmenys, 1978, Nr. 36. 8. *Skliutauskas J.* Iš armėniško sąsiuvinio. V., 1968. 9. *Skliutauskas J.* Aukso šaknelė. V., 1977. 10. *Vaičiūnienė T.* Scena ir gyvenimas. V., 1975.

ANTANAS VENGRIS

VINCAS KRĖVĖ-MICKEVIČIUS TEATRE

V. Krėvės-Mickevičiaus ir teatro santykiams iš pradžių buvo būdinga tai, kad abi pusės tarytum bandė, kiek viena antrai reikalinga, kiek viena antrai gali padėti didinti nacionalines meno vertybes. Laikas parodė abiejų partnerių pajėgumą, kartais ir tolygų: rašytojas klasikas susilaukė nesceniškų — pagal to meto sampratą — savo kūrinių klasikinių pastatymų, o teatras nemažai prisidėjo prie tų eiliniam skaitytojui sunkokai įkandamų kūrinių („Šarūnas", „Skirgaila", „Likimo keliais") išpopuliarinimo bei antro jų gimimo ir veiksmingo suspindėjimo tūkstančių žiūrovų akivaizdoje.

Abu partneriai galėjo būti tokiais santykiais patenkinti ir net didžiuotis, nepaisydami kai kurių savitarpio nesklandumų ir konfliktų.

Nederėtų pamiršti dviejų svarbių santykiavimo faktorių. Viena, teatras buvo ir lieka atlikėju interpretatorium, o rašytojas — pagrindiniu jo gyvavimo ir ieškojimų šaltiniu; antra, teatro galimybės nepaprastai išsiplėtė, o veikalo nesceniškumas nustojo lemiamos reikšmės; teatralai jau sugeba inscenizuoti ne tik „Šarūną", bet ir „Raganių", ir „Gilšę"; dramos teatras susilaukė efektyvių pagalbininkų, kaip radijas, televizija, deklamatorius, vieno aktoriaus teatras, kurie moka savo scenose bei estradose įkūnyti įvairiopo žanro kūrinius, juolab išėjusius iš po klasiko plunksnos.

Taip ir klostosi šiuo metu reikalai su V. Krėvės kūryba daugialypio teatro valdose. Laimi abi šalys, ir laimi bent jau kiekybiškai. Kokybės klausimas — atviras, į jį turėtų atsakyti publika, teatro kritika ir istorija.

Vadinasi, tenka grįžti į praeitį. Be sugretinimų ir palyginimų šiuo atveju neišsiversi. Reikia atskirai aptarti V. Krėvės santykį su teatru buržuaziniu ir tarybiniu laikotarpiais. Pirmuoju laikotarpiu rašytojas gyveno Lietuvoje ir pats galėjo vienaip ar kitaip reguliuoti savo kūrinių panaudojimą scenai. Antrasis pasaulinis karas, hitlerinė okupacija sustabdė rašytojo kūrybą. Pagaliau ji beveik visai nuslopo jam emigravus už Atlanto. Tarybų Lietuvoje V. Krėvė tebeliko populiarus ir dramos kūriniais, ir jų pastatymais scenoje.

1

1911 m. išspausdintas pirmasis ir stambiausias V. Krėvės dramos kūrinys „Šarūnas“ tuojau patraukė scenos entuziastų dėmesį. Jau 1912 m. pavasarį Kaune S. Čiurlionienės-Kymantaitės iniciatyva buvo suvaidintas „Šarūno“ prologas „Naktigonė“. Jį 1915 m. liepos 18 d. pastatė ir Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti dramos ratelis, vadovaujamas G. Landsbergio-Žemkalnio. Šis nepailstantis teatralas buvo pasiryžęs tų pačių metų gegužės mėn. inscenizuoti ir pastatyti Vilniuje visą „Šarūną“. Deja, to sumanymo G. Landsbergiui-Žemkalniui nepavyko įgyvendinti, tačiau užmojis šiandien laikytinas drąsiu žingsniu į profesionalųjį teatrą. 1919 ir 1920 m. penkis „Šarūno“ epizodus (jaunimo žaidimus, Džiangių šeimoje, Voverės ir Eglės dialogus, Voverės susitikimą su Tautvilu, Eglės pamišimo sceną) suvaidino Marijampolės gimnazijos VII klasės mokiniai [1].

Ištisai visą „Šarūną“ realizuoti scenoje įstengė tik profesionalusis teatras.

1924 m. Tautos teatre A. Sutkaus pastatytą „Šarūną“, o Valstybės teatre B. Dauguviečio režisuotą „Skirgailą“ recenzavęs kritikas F. Kirša rašė: „Su Krėvės dramomis scenoje mes pamatėme ne tik naujus Lietuvos kunigaikščius, bet ir originalinę dramą, apie kurią turės suktis visos mūsų dramos“.[2]

Šiandien akivaizdu, kaip aukštai yra iškilusi lietuvių istorinė drama palyginti su „Šarūnu“ ir „Skirgaila“ ir kiek jų idėjų, charakterių, įvaizdžių yra stimuliavę B. Sruogos, J. Grušo, Just. Marcinkevičiaus istorines dramas. Grįžtelėjus į dramaturgijos praeitį, aiškiai matyti ir tų V. Krėvės kūrinių pranašumas, lyginant juos su A. Asnyko „Kęstučiu“, J. Slovackio „Mindaugu“, Maironio „Kęstučio mirtimi“, vaidintais tuo pradiniu lietuvių profesionaliojo teatro laikotarpiu.

„Šarūnas“ režisieriui A. Sutkui (kartu su K. Juršiu), o „Skirgaila“ B. Dauguviečiui buvo etapiniai spektakliai ir, be to, tuomet didžiausi originaliosios dramaturgijos realizavimo scenoje bandymai. Apimtimi ir reikšmingumu su šiais kūriniais galėjo lygintis nebent Vydūno „Prabočių šešėliai“, „Amžina ugnis“. Tačiau A. Sutkui jie buvo nors ir artimi, bet neįveikiami dėl filosofinės sandaros, o B. Dauguviečiui iš viso tolimi savo abstraktumu.

---

[1] *Gira L.* Marijampolė. Teatras.— Raštai. V., 1963, t. 5, p. 273.

[2] *Kirša F.* Du Lietuvos kunigaikščiai.— Lietuva, 1924, lapkričio 5.

„Šarūnas“ atitiko A. Sutkaus svajingus siekius ieškoti sceninei kūrybai impulsų tautos praeityje, liaudies kūryboje ir kartu puoselėti lietuvių teatre kuo ryškesnius nacionalinės specifikos bruožus. Tik, deja, Tautos teatrui dar trūko pajėgesnių aktorių, nebuvo materialinių sąlygų.

Apie šio spektaklio visumą dabar sunku ką nors konkrečiai pasakyti, net jo scenarijus dar nesurastas, o pats vaidinimas spaudoje nebuvo išsamiau nagrinėtas ar įvertintas. B. Sruoga, kuris, kaip žinoma, tuomet visokeriopai rėmė A. Sutkaus režisūros pastangas, palankiai atsiliepė apie tokią didžią naujovę jaunam teatre. Jis gėrėjosi V. Bičiūno ir V. Jomanto dekoracijomis, stilingais kostiumais, tačiau scenarijus (10 paveikslų su prologu ir epilogu), jo nuomone, stokojo vientisumo, vaidyba organiškumo, krėviško psichologizmo, net ir pagrindinių atlikėjų veiksmuose, pavyzdžiui, J. Sipario-Šarūno, H. Kačinsko-Rainio, P. Pinkauskaitės-Viltės, J. Oškinaitės-Voverės, N. Jurašūnaitės-Eglės ir kt.[3] Tą patį maždaug pripažino ir V. Bičiūnas, pažymėdamas, kad aktoriai neįgudę, jų vaidybinė technika su ydomis, tačiau, nepaisant sunkių sąlygų, buvo bandyta suvaidinti ne bet kokią, o epopėjinę dramą, kad tai „buvo savas — Tautos teatro kūrinys, sekant Vincu Krėve“.[4]

Žinant A. Sutkaus-menininko racionalią prigimtį ir, kita vertus, simbolinę-romantinę jo vadovaujamo Tautos teatro kryptį, tas V. Bičiūno „savas“ reiškė vadovo režisieriaus siekimą schematiškai susimbolizuoti sodriai dramatišką, daugiasluoksnį V. Krėvės kūrinį ir kaip nors įsprausti jį į kuklutę (10 žingsnių išilgai ir skersai) sceną. Dėl to mizanscenos pasidarė statiškos, vaidyba pozantiška ir deklamacinė. Tada dar labai jaunam aktoriui J. Sipariui buvo sunku išreikšti kuprio Šarūno (kaip ir V. Krėvės veikale) charakterį. P. Pinkauskaitės liudijimu, jo išvaizda ir visa laikysena buvusi tiesiog aestetiška[5]. Nors jo charakteris režisieriaus buvo susiaurintas ir apibūdintas vien tokiomis siauromis sąvokomis, kaip „tautos sąmonės gimdytojas“, „tautinis genijus“[6], neparodant plačių žmogiškojo tragizmo dimensijų, tačiau ir toks jis nebuvo įtaigus. O Šarūno žygių, kuriant pirmapradį Lietuvos valstybingumą, įkvėpėjas ir kurstytojas vaidila Rainys

[3] *Parvenu [Sruoga B.].* „Šarūnas“ Tautos teatre.— Lietuva, 1924, lapkričio 12.

[4] *Bičiūnas V.* Du V. Krėvės veikalų pastatymai.— Pradai ir žygiai, 1926, Nr. 8, p. 202.

[5] Iš LTSR liaudies artistės P. Pinkauskaitės prisiminimų.— Laiškas autoriui, 1978.X.30.

[6] *Lankutis J.* Lietuvių dramaturgijos raida. V., 1979, p. 165.

(H. Kačinskas), kurio vaidmens reikšmę režisierius norėjo beveik sulyginti su pačiu legendiniu kunigaikščiu, pasirodė kaip abstrakčiai samprotaujantis ir pasyvus partneris.

Be tokio recenzentų bei liudytojų vertinimo, spaudoje yra pastraipų, kalbančių apie šį spektaklį kaip apie drąsų ir didelį darbą. Antai ir B. Sruoga, be kitko, matė jame tvarką ir darną; rašytojas M. Vaitkus žavėjosi J. Oškinaitės-Voverės ir P. Pinkauskaitės-Viltės sceniniais paveikslais[7], F. Kirša įžiūrėjo J. Sipario Šarūne patrauklių krėviškų nacionalinio herojaus bruožų. Beje, kad jis to nepastebėjo naujai aktoriaus P. Kubertavičiaus išraiškingai sukurtame Šarūno paveiksle (A. Olekos-Žilinsko pastatymas 1929 m.), kaltas buvo ne teatras, bet paties kritiko siauros, konjunktūrinės pažiūros į tą scenos kūrinį, kuris įėjo į mūsų teatro aukso fondą[8].

„Skirgaila" stojos greta didžiųjų klasikos spektaklių — V. Šekspyro „Otelo", K. Goldonio „Mirandolinos", A. Puškino „Sykščiojo riterio", kuriuos 1924 m. pastatė B. Dauguvietis — nauja režisūros jėga Valstybės teatro dramos trupėje. B. Dauguvietis savo kūrybine potencija tuoj pat pranoko K. Glinskį ir A. Sutkaus ieškojimus originaliosios dramaturgijos sceninio puoselėjimo ir realizavimo bare. Ano meto sąlygomis jis gana našiai, nors kiek skubotai ir paviršutiniškai, ėmėsi bendradarbiauti su Maironiu dramaturgu nuo 1924 metų ir su P. Vaičiūnu nuo 1926 metų.

V. Krėvės kūriniai buvo daug kietesnis riešutas. „Šarūno" B. Dauguvietis ir liesti nelietė, o pasiryžęs statyti „Skirgailą" (savo benefisui), patyrė, kaip nelengva jį kupiūruoti. Mat „keturių dalių istorijos drama iš senovės lietuvių gyvenimo" buvo aiškiai per didelė vieno vakaro vaidinimui. „Skirgailą" statė iš rankraščio. Atskira knyga jis pasirodė 1925 m.

Iš pagarbos autoriui, gal ir jo pageidavimu, pradžioje režisierius stengėsi kuo mažiau trumpinti tekstą. Vis tiek išėjo net 15 scenarijaus paveikslų. Vaidinta daugiau kaip pusšeštos valandos. Publika, kad ir kantri, vertė režisierių trumpinti tekstą, dar prisidėjo kritika, ypač oficialioji opinija. Spektaklis buvo sutrumpintas iki 12 paveikslų.

Scenoje ryškiai kontrastingi charakteriai susidūrė dviejų epochų — pagoniškosios ir krikščioniškosios — sankryžoje. Taip, kaip ir dramoje. Režisierius B. Dauguvietis stengėsi suveržti epinį veikalo sluoksnį, sustiprinti trikampio Skirgaila — Ona Duonutė — Keleris intrigą, todėl laimėjo vaidinimo sceniškumas, įtam-

[7] *Vaitkus M.* „Šarūnas" Tautos teatre.— Rytas, 1924, birželio 8.
[8] *Kirša F.* Naujas „Šarūnas" scenoje.— Gaisai, 1930, Nr. 2, p. 176.

pa. Šiuos vaidmenis atliko kur kas pajėgesni ir labiau prityrę aktoriai palyginti su jau aptarto „Šarūno" pagrindinių vaidmenų atlikėjais: Skirgailą — P. Kubertavičius, Oną Duonutę — O. Rymaitė, Kelerį — pats B. Dauguvietis. Tačiau vaidybos sąveikoje jie pasirodė nelygūs, ypač vyrai. Dėl jų diapazono ir skirtingų užmojų spektaklis gerokai pakrypo į melodramiškumą, būdingą, teisybę sakant, visai ano meto B. Dauguviečio režisūrai.

Su P. Kubertavičium Skirgailos vaidmenyje atsitiko panašiai, kaip ir anksčiau dubliuojant K. Glinskį-Kuną J. Žulavskio „Ijolėje" ir Krūšną V. Mykolaičio-Putino „Valdovo sūnuje" (1921—1922). Tuometinė spauda ir dabar tebegyvi liudytojai sutaria, vertindami šio aktoriaus galią tiesiog didingai atskleisti valdovų nepalenkiamą tvirtybę ir žiaurumą, bet nustelbiant juose slypintį gilų žmogiškąjį pradą, sielos dvilypumą bei sudėtingumą (pvz., Krūšna — nuožmus valdovas ir mylintis tėvas, Skirgaila svyruoja tarp pagonybės ir krikščionybės, neapkenčia karu ir ugnimi krikščionybę platinančių kryžiuočių ir intriguojančių lenkų dvasininkų, kita vertus, nebetiki pagonybės gynėjais vaidilomis, myli krikščionę Oną Duonutę, bet siekia prievarta ją sau palenkti). Aktorius tokio prieštaringumo niuansų neperteikė. J. Tumo tvirtinimas, kad P. Kubertavičiaus Skirgaila — tai aukščiausias „vaidilos sunkiosioms nuožmių žmonių rolėms" [9] pasiekimas, buvo padiktuotas vaižgantiško entuziazmo ir vienašališkas. Tik pora žodžių, tačiau tiksliai rašytojas įvertino B. Dauguviečio vaidybą. Jo Keleris buvęs „gilus ir stilingas". Tas matyti ir iš užsilikusios B. Dauguviečio-Kelerio nuotraukos, vaizduojančios taurų ir impozantišką riterį. B. Dauguviečio sukurtas paveikslas tiesiog monumentalus. Jame gana įspūdingai atsiskleidė sudėtingas charakteris jauno kryžiuočių kareivos, donžuaniškų nuotykių ieškotojo, virtusio garbingu, riterišku pavergtos moters meilės ir laisvės gynėju. Nors dėl to jo dvasios lūžio įtikėtinumo spaudoje buvo abejonių ir net priekaištų, vis dėlto iš visų liudijimų susidaro nuomonė, jog Kelerio paveikslo poetiškumu ir monumentalumu B. Dauguvietis pranoko P. Kubertavičiaus Skirgailą ir tapo centrine spektaklio figūra. Dėl to visuomenėje ir spaudoje kilo karštų ginčų ir kivirčų, kurie nustelbė kai kurias teatro kritikos teisingas pastabas apie kitus to spektaklio trūkumus (pvz., netikslingas Vilniaus pilies erdvės išdėstymas J. Gregorausko scenografijoje, tiesmukai alegoriški Tamsaus ir Šviesaus vyro dialogai koplyčios scenoje, Keleriui gulint karste, ir kt.).

---

[9] *Tumas J.* „Skirgaila".— Lietuva, 1924, spalio 15.

Krikdemų sluoksnius ir jų spaudą sukiršino aštrus Skirgailos priešiškumas ekspansyviesiems krikščionybės atstovams (Jogailos pasiuntiniui, vyskupui Henrikui Mazoviečiui ir jo palydovams bajorams), prisidėjo žiauri finalinė scena su švelnia ir tauria Ona Duonute (čia Skirgaila pasmaugia ją ant gyvo užkasto Kelerio kapo, o V. Krėvės tekste jis nusigręžia nuo jos ir išeina), ir dar tai, kad publiką juokinte juokino komiko J. Petrausko-vienuolio Skarbeko giedamos egzekvijos prie tariamai mirusio vaidilos Stardo karsto, kuriame iš tikrųjų gulėjo žiūrovų akivaizdoje pasislėpęs Keleris. Visa tai sukėlė priešišką klerikalų ir nacionalistų reakciją. Vieni piktinosi, kodėl nepagarbiai spektaklyje traktuojama krikščionybė, kiti — kad vokietis Keleris išaukštintas, o lietuvis Skirgaila parodytas kone variagu.

Tuoj po premjeros, polemikai dar neįsibėgėjus, teatro direktorius L. Gira cenzūros buvo priverstas spektaklio tekstą kupiūruoti. J. Petrauską-Skarbeką pakeitė S. Pilka (po kelių spektaklių — I. Tvirbutas), aktoriai, kurie per kitą vaidinimą nepaisė kupiūrų, buvo nubausti.

Tais reikalais L. Gira spaudoje paskelbė laišką, atsiprašydamas oficialiąją krikdemišką opiniją bei katalikišką visuomenę už kai kurias ją „užgauti galėjusias teksto replikas", ypač už Skarbeko vaidmens traktavimą, gavusį komišką atspalvį [10]. Po penkių dienų pasirodė „Lietuvos žiniose" V. Krėvės atsakymas, kuriuo ginamos autoriaus teisės ir trumpai, bet gana įsakmiai nusakoma pagrindinio herojaus vieta ir laikas tautos istorijoje. Verta šį V. Krėvės atsakymą ištisai priminti todėl, kad net dabar kai kas tvirtina, jog „Skirgailos" autoriui mažai rūpėjęs jo dramų likimas teatre. Štai jo pareiškimas:

Prieš keletą dienų buvo paskelbtas laikraščiuose („Lietuva" ir „Rytas") p. Valst. teatro direktoriaus L. Giros laiškas, liečiantis mane ir mano veikalą „Skirgaila". Nesileisdamas į ginčus su p. Gira, turiu pareikšti: 1) kad mano dramatiniame veikale „Skirgaila" nėra tendencingų vietų, liečiančių tuos ar kitus tikybinius klausimus: yra stabmeldžio psichologija tokia, kokia ji turi būti padėty, mano veikale atvaizduotoje; 2) man neteko skaityti vietinėje spaudoje apie neva kieno tai pasipiktinimą, mano dramos pagimdytą; 3) p. Liudas Gira gerai žinojo „Skirgailą" ir tik jam prašant sutikau jį duoti vaidinti; jeigu, jo nuomone, jis nėra statytinas krikščionišku atveju, kam leido įtraukti jį Valst. teatro repertuaran; 4) įteikdamas „Skirgailą" Valst. teatro režisieriui p. Dauguviečiui, leidau jam trumpinti ir daryti kupiūras, kur jis ras reikalingu vaidinimo ir sceningumo atveju, su sąlyga, kad tie sutrumpinimai nepakeistų veikalo veido. Ponui Girai tokio įgaliojimo nesu davęs ir nemanau duoti; 5) jei Valst. teatro direktoriui iš tų ar kitų priežasčių nepatinka „Skirgaila", gali laisvai išimti jį iš Valst. teatro repertuaro, bet darkyti neturi tiesos. Jeigu po

[10] *Gira L.* Dėl „Skirgailos" premjeros.— Rytas, 1924, spalio 17.

sekančio vaidinimo aš pamatysiu savo dramą tikrai sudarkytą, aš patsai pareikalausiu išimti ją iš teatro repertuaro.

V. Krėvė [11]

Tuo savo pareiškimu V. Krėvė, griežtokai įspėdamas teatro direktorių, podraug lyg ir pateisino jo pataikavimą oficialiajai opinijai, tartum padrąsino jį, pabrėžęs Skirgailos priešiškumą kryžiuočių ir lenkų atstovams tuo, kad valdovo psichologija buvo stabmeldiška ir kitaip elgtis jis negalėjo. Be to, V. Krėvė deklaravo savo, kaip rašytojo, teisę traktuoti istorinį asmenį laisvai, kiek leidžia menininko koncepcija, nors ir prieštaraujanti istoriko pozicijai (Skirgaila buvo krikščionis — pravoslavas).

Pažymėtini moterų pagrindiniai vaidmenys — O. Rymaitės Ona Duonutė, N. Vosyliūtės Oligė. Pirmoji aktorė savo vaidyba beveik atitiko autoriaus duotą tos herojės trumpą charakteristiką: „Lydos kunigaikštytė, graži mergelė, jaunutė". Išsamesnėse recenzijose gėrimasi O. Rymaitės sukurto paveikslo puikumu, bet nurodomos ir jo ribos, pavyzdžiui: „Rymaitė buvo nelyginant gležnas, skaistus augmenėlis ir tą charakterį išlaikė per visą vaidinimą, gal truputį įkritusi į monotoniškumą" [12]. Kitur: „Labai gražiai grimuota buvo Ona Rymaitė. Jos dikcija vienoda visose rolėse, beveik nemoduliuojama, užtat labai maloni ir taisyklinga" [13]. Yra išlikęs ir chrestomatiniu tapęs O. Rymaitės-Duonutės portretas su tuo gražiu grimu ir ištaigingu, kunigaikštišku apgalviu (dail. V. Dubeneckis).

N. Vosyliūtės sukurtame Oligės paveiksle atsiskleidė įdomus „jaunos gražios merginos, bajoraitės" būdas, bajoraitės, apsukriai ir atkakliai pavyduliavusios Duonutei Kelerio meilės.

Šis spektaklis, nors ir nevieningas režisūros bei vaidybos požiūriu, vis dėlto nuskambėjo kaip vienas ryškiausių režisieriaus B. Dauguviečio ir jo bendradarbių kūrinių pirmajame Valstybės teatro dramos trupės gyvavimo dešimtmetyje.

2

1924 metai laikytini V. Krėvės dramaturgo ir teatro santykių išbandymu, kuris dar neatnešė partneriams neginčytinų laimėjimų. Daug apčiuopiamesni jie pasidarė 1929 ir 1931 m., kada buvo suvaidinti kiti du V. Krėvės dramos kūriniai — „Likimo keliais" ir „Žentas" bei naujai pastatytas „Šarūnas", tapęs vienu

[11] *Krėvė V.* Laiškas redakcijai.— Lietuvos žinios, 1924, spalio 22.

[12] *Vaitkus M.* Antrasis „Skirgailos" vaidinimas V. teatre.— Rytas, 1924, spalio 26.

[13] *Tumas J.* „Skirgaila".— Lietuva, 1924, spalio 15.

svarbiausių įvykių mūsų Dramos teatre buržuazijos valdymo metais.

Prieš aptariant minėtus spektaklius, verta priminti tarpinę datą tarp 1924 ir 1929 m. Dramos teatras 1926 m. lapkričio 27 d. iškilmingai minėjo V. Krėvės literatūrinio darbo dvidešimtmetį. Po J. Tumo-Vaižganto paskaitos apie jubiliato kūrybą buvo parodyta didelė meninė programa iš V. Krėvės kūrinių. Programoje dalyvavo beveik visa dramos trupė. Ji suvaidino keturias scenas iš „Skirgailos", padeklamavo ištraukas iš „Dainavos šalies senų žmonių padavimų"; „Gilšės" skyrių, čia pavadintą „Sarūno medžiokle", deklamavo pats šventinio renginio režisierius B. Dauguvietis.

Iš dviejų dalių misterijos „Likimo keliais" B. Dauguvietis 1929 m. vasaryje pastatė pirmąją, išspausdintą 1926 m. septintame V. Krėvės raštų tome. Antroji dalis dar nebuvo išleista. Vienas spektaklis ir nebūtų aprėpęs tokios apimties veikalo, be to, idėjinė prasmė — aštri buržuazinės visuomenės kritika — neatitiko tikslo, kuriam misterija buvo statoma, būtent buržuazinės Lietuvos dešimtmečio sukakčiai.

Jau nuo 1923 m. misterijos buvo kone pamečiui vaidinamos Kaune, Palangoje, Rambyne po atviru dangumi ir skiriamos iškilmingoms progoms — tautos valstybingumo atkūrimo, „tautinės vienybės", buržuazinės valstybės tvirtumo deklaravimui ir idealizavimui.

Draminiu požiūriu vertingiausios jų — L. Giros „Paparčio žiedas" (1925), V. Mykolaičio-Putino „Nuvainikuota vaidilutė" (1927), V. Krėvės „Likimo keliais". Pastaroji misterija savo dramine bei poetine sandara sudėtingiausia, užtat ir sunkiausiai įkūnijama scenoje.

Misterija „Likimo keliais" atspindi ne vien V. Krėvės, bet ir visos doros, mąstančios lietuvių inteligentijos nuotaikas, jos dvasinę būklę, įsigalėjus krašte tautininkų diktatūrai, pamynus Lietuvos valstybingumo kūrėjų idealus.

Tad suprantama, kodėl savo misterijos siužeto ašimi V. Krėvė pasirinko liaudies atstovą, o ne kokį istorinį valdovą, kaip yra ne viename tokio pobūdžio kūrinyje. Valstiečių Višvilių sūnus Vincukas (akt. E. Žalinkevičaitė), o vėliau jau suaugęs Vincas Višvilis (akt. P. Kubertavičius) — tyrų idealų, tautos tikrosios laisvės ieškotojas. Didžiausias jo siekis — kaip ir kiekvieno žmogaus kasdieninis siekis — atsinaujinti ir tobulėti, prikelti iš senų senovėje nugrimzdusios pilies liaudies padavimų simbolišką didvyrį Žvaigždikį su jo užburtuoju kalaviju, su kuriuo „jis nebebijojo

nei žmonių, nei dievo". Tai lyg koks Šarūno dvasios pranokėjas ar antrininkas, būdingas V. Krėvės etosui ar patosui.

Režisūrai vėl iškilo keblumų, siaurinant ir stangrinant epines bei lyrines misterijos platumas. Buvo apsiribota šešiais paveikslais, bet ir tie po premjeros teko trumpinti. Sunku buvo B. Dauguviečiui derinti tris pagrindinius misterijos sluoksnius arba tris mažojo, o paskui jaunojo Vinco Višvilio kelionės ir klajonės palydovus: 1) kaimo buitį ir žmones, 2) tautosakos veikėjus ir įvaizdžius (Naminis, Sodeinis, Laumė, Amžinas Žynys), 3) sualegorintas istorines bei socialines realijas, kaip kitų tautų ir skirtingų visuomenės sluoksnių atstovus, kurie savo veiksmais arba padėjo, arba trukdė misterijos herojui ieškoti teisingos ir laimingos Lietuvos.

Neišvengta vulgarokos kai kurių veikėjų (kostiumais ir grimu „suistorintų") charakterizacijos. Antai Mistike žiūrovai galėjo atpažinti A. Mickevičių, Karžygyje — J. Pilsudskį ir pan. Kai kurių scenų ištęstumas ir gana šiurkštus tonas nesiderino su visa lyriškai pakilia spektaklio tonacija. Ji vis dėlto vyravo ir jaudino žiūrovus. Vaidino pajėgiausi aktoriai (kritika ypač vertino K. Glinskio-Amžino Žynio ir E. Žalinkevičaitės-Vincuko dialogus), o jiems padėjo erdvios, lengvos, pasakų motyvais įprasmintos K. Šimonio dekoracijos ir liaudies dainų melodijomis perpinta J. Karnavičiaus muzika.

Nepaisydamas savo paties iškeltų to vaidinimo trūkumų, L. Gira entuziastingai rašė apie „Krėvės dailiažodžių ir Šimonies kontūrų bei spalvų", o J. Karnavičiaus „skaisčiosios meno gėlės — muzikos" darną tame spektaklyje. Jis dar pabrėžė, kad „bent vienai lietuviškajai dramai pastatyti nepašykštėjo nei lėšų, nei darbo ir išleido ją žmonėms parodyti operinių premjerų puikumoje" [14].

Be abejo, dėl šitokios puikumos, taipgi ir prasmingumo vaidinimas „Likimo keliais" kartu su kitais trim spektakliais — V. Mykolaičio-Putino „Valdovu", P. Vaičiūno „Nuodėmingu angelu" ir S. Čiurlionienės-Kymantaitės „Aušros sūnumis"— buvo išrinktas pirmąkart reprezentuoti (1929 m. birželyje) Lietuvos scenos meną užsienyje, Rygos nacionaliniame teatre (dabar Akademinis A. Upyčio dramos teatras). Tai buvo atsakomosios mūsų teatralų gastrolės į to latvių teatro pasirodymą mūsų Valstybės teatre 1924 m., vadovaujant Janiui Rainiui, teatro direktoriui.

---

[14] *Gira L.* Mūsų dramoje. V. Krėvės „Likimo kelių" premjera II.16.— Lietuvos aidas, 1929, vasario 19.

Trijų pirmųjų minėtų spektaklių režisierius — B. Dauguvietis, o „Aušros sūnų“ — K. Glinskis. Tų metų rudenį jie susilaukė tvirto pagalbininko — režisieriaus A. Olekos-Žilinsko. Pirmasis jo, kaip dramos teatro režisieriaus, darbas ir buvo „Šarūno“ spektaklis. Maskvoje A. Oleka-Žilinskas reiškėsi tik kaip Dailės teatro (II) aktorius ir muzikinio teatro režisierius pedagogas.

3

B. Sruoga šį scenos kūrinį pavadino „neregėtu lietuvių teatro triumfu“ [15], paskyrė jo analizei knygą „Šarūnas“ Valstybės teatre“ (1930), kuri, perspausdinta tarybiniais metais išleistuose jo „Raštuose“ (t. 6, 1957), prieinama ir plačiajam skaitytojų ratui. Todėl, atrodo, nebereikėtų čia kartoti teatro kritiko, taip pat ir pagal jį vėliau rašiusių kitų teatrologų taikliai išryškintų šio spektaklio privalumų. Iškelsime tik kai kuriuos, dabar aiškiausiai matomus iš istorinės perspektyvos ir svarbius mūsų nūdieniam teatrui.

Pirmiausia akcentuotinas ilgas parengiamasis darbas. „Šarūno“ pastatymu A. Oleka-Žilinskas pradėjo rūpintis 1926 m., kai tuomet naujas Valstybės teatro direktorius A. Sutkus (po atleisto L. Giros) spaudoje paskelbė kviečiąs A. Oleką-Žilinską vyriausiuoju režisierium. Juo A. Oleka-Žilinskas sutiko būti tik 1929 m., vėl pakviestas naujo direktoriaus — Jurgio Savickio.

Per tuos kone trejus metus A. Oleka-Žilinskas rengėsi ne tik pastatyti „Šarūną“, bet ir numatė kitų reikšmingų naujovių Valstybės teatre. Tai pirmiausia matyti iš jo laiško, rašyto B. Sruogai 1926 m. rugpjūtyje [16].

Šešerius metus dirbdamas Valstybės teatro režisierium, penkerius metus dar ir direktorium, A. Oleka-Žilinskas stengėsi įgyvendinti pagrindinius didžiųjų scenos meno reformatorių K. Stanislavskio, V. Nemirovičiaus-Dančenkos, J. Vachtangovo, L. Suleržickio teatrinės etikos ir estetikos principus. Skiepijo tuos principus didelio menininko jėga, atnaujindamas viso teatro — dramos, operos ir baleto trupių — veidą, suteikdamas jo kūrybai iki tol nematytų polėkių.

Apie tai kalba kad ir toks „Šarūno“ spektaklio rangos momentas.

Iki šiol mūsų teatro kritikai ir istorikai, kalbėdami apie šio scenos kūrinio dalyvius, aplenkdavo P. Vaičiūno įnašą, paminė-

[15] *Sruoga B.* Mūsų teatro raida.— Kn.: Lietuva 1918—1938. K., 1938, p. 323.
[16] Muzika ir teatras, 1973, p. 38—58.

davo, kad jis inscenizavo „Šarūną“, ir viskas. Iš tikrųjų dramaturgas atliko didelį darbą, ir tai mūsų teatre buvo tikra naujovė.

Ligi tol lietuvių teatro režisieriai, pritaikydami didelės apimties dramos kūrinius scenai, nekalbant jau apie prozos ar poezijos kūrinius, mokėjo juos tik kupiūruoti. Gerokai sutrumpinti, perdirbant ar perkomponuojant juos pagal savo režisūrinę koncepciją — jiems buvo dar nežinomas dalykas, nors tuo jau seniai naudojosi, pvz., Maskvos dailės teatras. V. Nemirovičius-Dančenka 1911 m. inscenizavo ir režisavo F. Dostojevskio romaną „Broliai Karamazovai“. Tai buvo sėkmingas novatoriškas žingsnis, kartu ir stipri paskata teatrui inscenizuoti ir kitus didžiuosius rusų prozos veikalus (L. Tolstojaus „Karą ir taiką“, N. Gogolio „Mirusias sielas“).

V. Nemirovičiaus-Dančenkos laimėjimas ir tolesni bandymai šia kryptimi negalėjo būti nežinomi Dailės teatro auklėtiniui A. Olekai-Žilinskui. Su juo bendradarbiaudamas, P. Vaičiūnas ir sukūrė neaprėpiamos teatrui keturių dalių V. Krėvės draminės epopėjos normalią, per vieną vakarą suvaidinamą vienuolikos paveikslų dramą. Sakome, sukūrė, nes P. Vaičiūno inscenizacija — mūsuose pirmas toks darbas, atsakingas ir reikšmingas ieškant būdų praturtinti teatro repertuarą originaliąja dramaturgija. Inscenizacija liko ištikima originalo dvasiai, krėviškam dainiškumui ir vaizdingumui, bet atpalaiduota nuo epopėjos buitinių bei etnografinių elementų; palikta lyg jos esencija, tik pagrindinių veikėjų likimai, leidžiant jiems pasireikšti tokia kompozicine seka, kokia būdinga liaudies dainai, jos suposmavimui. Ir tai padaryta įgyvendinant svarbiausią režisieriaus siekį — spektakliu, kaip „senų laikų daina“, išreikšti „herojinio pasiaukojimo idėją“.

Šitokia inscenizacijos konstrukcija apvalė vaidinimą nuo susmulkintos buitinės aplinkos ir pakylėjo jį į sąlygiškumo plotmę. Sąlygiškos buvo ir A. Galdiko dekoracijos, tolimos nuo konkrečios buities ir konkretaus laiko atributų; aksomo fonas ir kulisai gaubė pagal reikiamą nuotaiką apšviestus senovės girių, pilių interjerų ir eksterjerų fragmentus, atitinkamai suspindinčius tautinių audinių raštais (lyg eglutės stilizacija). Pagal tautinių rūbų formas buvo pasiūdinti kostiumai, taip pat teatrališkai sąlygiški, kaip ir visos dekoracijos bei rekvizitas („1937 m. Paryžiuje vykusioje parodoje „Technika ir menas moderniame gyvenime“ „Šarūno“ pastatymo maketas buvo pažymėtas aukso medaliu“)[17].

[17] *Maknys V.* Lietuvių teatro raidos bruožai. V., 1979, d. 2, p. 109.

Pjesė, kuriai nebūdingas glaustas, logiškai išrutuliotas siužetas, o atskirų herojų partijoms — nuosakus ištisinis veiksmas, pareikalavo iš aktorių ypatingo, iki tol jų nepatirto — abstrahuoto — prisitaikymo. Bet jie jau buvo tam parengti visai nauju mchatiškuoju metodu.

Vaidinimas buvo nepaprastos įtampos, tik *forte* ir *fortissimo* tonacijos, o jo ritmą ir skambumą stiprino „dainiška J. Gruodžio muzika", be to, dar operos orkestras ir choras (dirig. L. Hofmekleris, chormeist. J. Štarka). Atsinaujino, štampų nusikratė visi aktoriai, o ypatingu ekspresyvumu pasižymėjo Šarūnas — P. Kubertavičius. Vyresnės kartos teatralai gerai pamena, kaip jis nelyginant liūtas narve draskėsi plėšėsi dėl savo herojaus idėjos — suvienyti Dainavą ir darė nepalūžtančio didvyrio įspūdį.

Vaidinimo įspūdingumą B. Sruoga aprašė taip: „Žodinė kantilena nejučia pereina į dainą ir muziką, ir muzika nejučia įgauna žodinės, per tat ir ideologinės prasmės. Tokiu būdu aktoriaus r e i š k i m o priemonės pereina į s t i c h i j o s k a l b ą,— naudojama maksimumas ekspresijos, kol pagaliau ir aktoriaus balsai, ir choras, ir orkestras, ir šviesos bei spalvų santarmingas žaismas paskutiniame a p o t e o z ė s paveiksle, sutapdami į vieningą ekspresiją, veikia gaivalinga jėga,— nelyginant kaip įsisiūbavusio okeano stichija" [18].

Finalines scenas gyvai tebeprisimena P. Pinkauskaitė, vaidinusi Tautvilo motiną Kindę:

A. Olekos-Žilinsko pastatyme buvo ir maro scena, sukrečiantis dramatiškas veiksmas <...>, vieni bėga nuo kitų, treti griūva, iš visur šaukia: „Maras! Maras!" Žiūrovus šiurpas nukrėsdavo bežiūrint, jautresni vos išsėdėdavo savo kėdėse <...>. O koks galingas veiksmas Šarūno laidotuvės. Pirmam plane — didžiulė minia, antrame — sukrautas aukštas laužas Šarūno palaikams sudeginti. Šitame veiksme visos aktorės (o jų — pagrindinių — buvo šešios.— *A. V.*) turėjome po kelis Vaidybos mokyklos auklėtinius, lyg motinos su savo paaugliais vaikais; taip buvo režisieriaus sugalvota miniai padidinti ir pagyvinti. Minia laukia. Visų akys nukreiptos į tą pusę, iš kur turi pasirodyti eisena. Laukia minia, pagarbiai susikaupusi. Minia sujudo, pasigirdo: „Neša! Nešа!" Kai jau neštuvai su Šarūnu buvo matomi, minia sustingo, lyg ir nebekvėpuoja. Šarūną padėjo ant laužo, ir visi įtemptai žiūri, laukia liepsnos, bet liepsna nepasirodo. Minioje — nerimas. Laužas nedega. Minioje pasigirsta: „Dievai nepriima!" Nusiminimas, liūdesys apgaubia minią. Staiga laužas suliepsnoja galinga ugnimi — dievai priėmė Šarūną! Nuo liūdesio iki palaimos jausmo nubangavo minios nusiteikimas. Pačioje palaimos kulminacijoje, skambant muzikai ir chorui,— uždanga [19].

---

[18] *Sruoga B.* Raštai. V., 1957, t. 6, p. 420.

[19] Iš Lietuvos TSR liaudies artistės P. Pinkauskaitės prisiminimų.— Laiškas autoriui, 1978.X.31.

Pastarieji liudijimai, be kitko, kalba ir apie tai, kaip meistriškai A. Oleka-Žilinskas kūrė masines scenas, iki tol labai retas mūsų teatre.

Apskritai su „Šarūno" pastatymu į mūsų teatro apyvartą įėjo tokios naujos sąvokos, kaip režisūrinė koncepcija ir aktoriaus tikslingas pajungimas jai įkūnyti, spektaklio ansambliškumas, spaudos vadinamas orkestringumu. 1931 m. pavasarį spektakliai V. Krėvės „Šarūnas" ir P. Vaičiūno „Tuščios pastangos" (rež. B. Dauguvietis) buvo parodyti Rygos nacionaliniame teatre. Latvių spaudoje nuskambėjo nuomonė, kad „Šarūno" spektaklis esąs perversmas „nuo natūralizmo į konstruktyvinę stilizaciją". Lietuvių spaudoje A. Oleka-Žilinskas ta proga buvo pavadintas režisierium konstruktyvistu, konstruktyvinio ekspresionizmo pradininku mūsų teatre ir pan. Šiandieną tokie režisūros požymiai, prisimenant mūsų teatro raidą nuo A. Olekos-Žilinsko iki R. Juknevičiaus ir J. Miltinio, yra visai suprantami ir įteisinti. Anuomet tos naujovės turėjo prieštarautojų, net ir labai tendencingų, kaip minėtasis F. Kirša, kurie, nesuvokę ar nenorėję suvokti režisieriaus kūrybos pobūdžio, „Šarūno" spektaklyje matė suniveliuotą V. Krėvės dramos dzūkiškumą, atseit nacionalinį pradą, jo pagrindinio herojaus gaivališkumą, pasigedo kitų personažų individualumo,— jie buvę visiškai pavergti spektaklio schemos.

Tokios pažiūros ne vienu atveju buvo padiktuotos partinių šovinistinių sumetimų. Mat A. Oleką-Žilinską kai kas laikė nesavu žmogumi, kone atėjūnu ir *a priori* neigė jo ieškojimus ir pasiekimus. Visai neatsižvelgta, kad „Šarūno" epopėjos autorius sutiko su tokia jos interpretavimo koncepcija. Pabrėžtina, kad nė vienas ir priekabiausių kritikų vis dėlto nerado įtikinamų argumentų tai koncepcijai sugriauti ar paneigti jos įkūnijimo darną bei išraiškingumą.

4

Palyginti su Maironio ir kitų autorių dramos kūriniais, romantiškai idealizuojančiais Lietuvos praeitį, V. Krėvės „Skirgaila", „Šarūnas", iš dalies ir V. Mykolaičio-Putino „Valdovas", kurie buvo suvaidinti 1924—1929 m., atvėrė perspektyvą į nacionaliniu atžvilgiu pagilintą ir internacionaliniu atžvilgiu išplėstą lietuvių mitologinio ir istorinio herojaus vaizdavimą. Ta perspektyva konkrečiais sceniniais paveikslais vėliau išsiskleidė mūsų tarybinių dramaturgų kūriniuose tautos praeities tema.

V. Krėvės „Žentas"— irgi savotiškas Sezamas. Jame slypėjo, sakytum, tam tikras rezervas kaimo gyvenimui pavaizduoti sce-

noje, tik gana ilgai jis nebuvo mūsų režisierių pastebėtas. Pagaliau „Šarūno" spektaklio ir apskritai visos A. Olekos-Žilinsko veiklos paskatintas, B. Dauguvietis ėmėsi 1931 m. rudenį statyti „Žentą", tą pobaudžiavinio „sodžiaus gyvenimo vaizdų" epopėją. Režisierius pats ją inscenizavo: pagarbiai laikydamasis autoriaus aštuonių dalių konstrukcijos, kone pusiau sutrumpino kūrinio tekstą, bet paliko visus jo veikėjus, numatė kiek įmanoma dinamiškesnę atskirų vaizdų sceninę seką.

Ta proga B. Dauguvietis kritiškai svarstė savo jau atliktus režisūros darbus kaimo tema. Savo eksplikacijoje, šiuo klausimu paskelbtoje spaudoj [20], jis neigiamai vertino ir kaimo gyvenimo idilinimą scenoje (kaip ne vienoje savo pjesėje darė P. Vaičiūnas ir jis pats, tų pjesių režisierius), ir sutirštintą natūralistinį kaimo vaizdų bei paveikslų perteikimą, patyrusį nesėkmes (pvz., jo režisuoti spektakliai: Keturakio „Amerika pirtyje", 1924; A. Domanto-Sakalausko „Pūkio pinigai", 1930 ir kt.).

Nagrinėdamas „Žentą", B. Dauguvietis suprato, kad čia reikia eiti gilaus poetiško realizmo keliu, V. Mykolaičio-Putino žodžiais, „plataus masto epinio paveikslo fone išryškinti jausminį kaimo žmogaus gyvenimą, parodyti didelių meilės aistrų kovą", vengiant tą kovą „suinteligentinti, sumiesčioninti ir subanalinti" [21].

Eksplikacijoje taikliai apibrėžiama V. Krėvės kūrinio esmė: „Žentas" tai nėra tikras sceniškas veikalas — pjesė. Tai grandis vaizdų, charakterių, tipų, nepilnai susijusių intrigos pamate, bet užtat nepaprastai darniai susiharmonizavusių bendroj nuotaikoj, bendrame vaizde" [22].

Spektaklyje aštuonių vaizdų grandinė išsirikiavo harmoningai. Daug padėjo T. Kulakausko dekoracijos, gamtos fone vaizduojančios kaimo buities stilizuotas detales (valstiečio pirkios, valsčiaus raštinės, karčemos, klebonijos). Atskiri scenovaizdžiai buvo taip rikiuojami, kad kuo sparčiau keistų vienas kitą (vienoje scenos pusėje vaidinant, antroje jau ruoštasi pasirodyti) ir harmonizuotųsi į bendrą vaizdą bei nuotaiką.

Sekdamas autoriumi, B. Dauguvietis (ir aktorius H. Kačinskas) idealizavo scenoje patriarchališką kaimo atstovą Kalvaitį, bet neužtušavo jo silpnybių bei jo valdomos šeimos nelaimių, sąlygotų ano meto socialinių santykių ir papročių. Nors valsčiaus raštinės, Skylių pirkios scenose, kur svarbiausi veikėjai Mėrū-

[20] *Y.* — Vinco Krėvės „Žentas" Valstybės teatro scenoje. — Lietuvos aidas, 1931, spalio 28.

[21] *Mykolaitis-Putinas V.* Vincas Krėvė. — Raštai. V., 1969, t. 10, p. 524.

[22] *Lukošius B.* Žentas. — 7 meno dienos, 1931, Nr. 71, p. 9.

nas — temperamentingai vaidinamas P. Kubertavičiaus, Ringelė — meistriškai perteikiamas J. Petrausko, Viršaitis — J. Sipario, Marytė — J. Oškinaitės, Skylienė — A. Vainiūnaitės, režisierius nevengė patirštintų melodramos spalvų,— vis dėlto buvo išlaikyta maždaug vieninga tonacija. Tą patvirtina spauda. Mačius vieną iš vėlesniųjų „Žento" vaidinimų — jie tęsėsi ilgai,— galima sutikti su recenzento nuomone, kad „iš scenos dvelkė kažin kokia atskirybė, liūdesys ir didelis taurumas" [23]. Būtent taurumas yra viena ryškiųjų šio mūsų klasiko kūrybos ypatybių.

Pastarieji V. Krėvės kūriniai su pertraukomis buvo vaidinami beveik ištisą dešimtmetį, atnaujinami to paties režisieriaus ir jo pakeistų aktorių (pvz., 1931 m. premjeroje debiutavo R. Juknevičius — Kiškučio, o M. Chadaravičius — Gaidulionio vaidmenyje, Kalvaitį vaidino J. Laucius, Skylį po V. Steponavičiaus vaidino M. Chadaravičius ir t. t.).

„Šarūnas" ir „Žentas" buvo pirmi iškilūs originaliosios dramaturgijos spektakliai, kuriuos 1939 ir 1940 m. matė atgautos sostinės — Vilniaus publika.

5

Paskutinis V. Krėvės dramos kūrinys „Mindaugo mirtis" rampos šviesos neišvydo iki mūsų dienų. Ir, be abejo, dėl to, kad jis silpniausias. Nepopuliarus jis ir mūsų saviveiklos kolektyvuose. Vaidintojų mėgėjų jėgomis 1950 m. pastatytas lietuvių kolonijoje Jungtinėse Amerikos Valstijose, pasisekimo taip pat neturėjo [24].

Šiam kūriniui išėjus iš spaudos 1935 m., K. Glinskis buvo pasiryžęs jį pastatyti Valstybės teatre. Švietimo ministerija patvirtino teatro su autorium sudarytą sutartį. Joje V. Krėvė, be kita ko, iškėlė tokius reikalavimus: „1) be autoriaus žinios nebus daroma tekste jokių pakeitimų; 2) rolės bus paskirstomos su autorium susitarus; 3) honoraro autoriui bus iš karto sumokėta 2000 litų" [25]. Netrukus po to V. Krėvė su B. Sruoga ir keliais kitais Kauno universiteto profesoriais išvyko į Maskvą kaip Lietuvių draugijos TSRS tautų kultūrai pažinti narys. Jis buvo „tuo metu jau perėjęs į antifašistines pozicijas".[26] Kaip tik tai, matyt,

[23] *A-tas V. [Alantas V.J.* Krėvės-Mickevičiaus „Žentas" Valstybės teatre.— Vairas, 1931, Nr. 12, p. 493.

[24] *Kazakevičius V.* „Mes turime čia iš jų pasimokyti..."— Pergalė, 1969, Nr. 6, p. 183.

[25] *Teatralas [Korsakas K.J.* Dramos krizė.— Kultūra, 1935, Nr. 9, p. 547—548.

[26] *Noreikienė S.* Lietuvių draugija TSRS tautų kultūrai pažinti (1929—1940). V., 1978, p. 41.

ir buvo svarbi dingstis įsikišti valdžiai ir pakeisti sutarties sąlygas autoriaus nenaudai (sumažintas honoraras). Rašytojas įsižeidęs atsiėmė kūrinį ir nutraukė su teatru santykius. Kurį laiką jis neleido ir kitų, jau statytų, savo dramų vaidinti.

Pasidavęs emocijoms, V. Krėvė „Kultūros" žurnale išspausdino pareiškimą (oficiozas „Lietuvos aidas" jį atmetė), kur buvo griežtai kritikuota visa ligtolinė Valstybės teatro dramos trupės veikla. Teatralo slapyvardžiu pasirašęs kritikas, be abejo, jo inspiruotas, tarp kitko, rašė:

Mūsų Dramos teatras niekada nebuvo pakilęs ligi pakankamų kūrybinių aukštumų. Jis niekada nesugriebė pagrindinio visuomenės pulso. Jam trūko ir kūrybinės drąsos, ir aiškaus ideologinio kelio, ir vaidybinio meno. Taip buvo nuo pat jo įsteigimo pradžios. Ir su tuo buvo apsiprasta [27].

Toliau kalbama apie dramos trupę ištikusią krizę.

Tikrai, 1935 m. pasitraukus iš teatro direktoriui ir režisieriui A. Olekai-Žilinskui, ypač dramos trupėje buvo justi smukimas. Tačiau V. Krėvė ir Teatralas pernelyg apibendrindami paneigė, kas iki tol buvo sukurta, lengva ranka numojo ir į tokius pasiekimus, kaip „Šarūno" ir „Žento" spektakliai, kuriais didžiavosi teatrinė visuomenė ir kritika.

Iki tol pats V. Krėvė buvo išspausdinęs periodikoje ne vieną išmintingą straipsnį aktualiais teatro klausimais, įdomiai ir principingai rašė apie dramaturgo, režisieriaus, aktorių ir publikos santykius bei sąveiką scenos mene, turėdamas galvoje Valstybės teatro veiklą. Tiesa, jis labai kritiškai vertino dramos trupės repertuarą, tačiau jo visai nepaneigė, priešingai, labai priekaištavo neišprususiai publikai, vertusiai teatrą taikytis prie jos skonio [28], ir valdžiai už netinkamą Valstybės teatro administravimą [29].

Įtaigiai ir patriotiškai nuskambėjo V. Krėvės straipsnis, smerkiantis šovinistinių elementų kampaniją koneveikti kitataučius meno ir mokslo veikėjus, kurie buvo pakviesti į Lietuvą kultūros ir nacionalinių kadrų ugdymo tikslais [30]. Kaip žinoma, ta kampanija nemažai prisidėjo prie to, kad A. Oleka-Žilinskas paliktų Valstybės teatrą ir išvyktų į užsienį. Tuo buvo padaryta didelė žala lietuvių scenos menui.

---

[27] *Teatralas*. Ten pat.

[28] *Krėvė V.* Valstybės teatras ir publika.— Baras, 1925, kn. 4, p. 68.

[29] *Krėvė-Mickevičius V.* Lietuvių teatrą begriaunant.— Baras, 1925, kn. 6, p. 75.

[30] *V. Kr. [Krėvė V.]*. Keistas patriotiškumas.— Skynimai, 1933, Nr. 2, p. 122.

* * *

Apibendrinant tai, kas čia buvo pasakyta apie V. Krėvės dramaturginę ir teatrinę veiklą, pažymėtinas jos klasikinis reikšmingumas. Visi suvaidinti jo kūriniai buvo etapiniai Valstybės teatro dramos trupei režisūros, o iš dalies ir vaidybos požiūriu. Jie praturtino jos repertuarą, pagilino jį maštabišku lietuvių mitologinio („Šarūnas"), istorinio („Skirgaila") ir senojo kaimo („Žentas") herojų traktavimu. Tai turėjo įtaką tolesnei mūsų dramaturgijos ir teatro raidai.

„Šarūno" inscenizavimu (P. Vaičiūnas), pastatymu (rež. A. Oleka-Žilinskas, dail. A. Galdikas, komp. J. Gruodis) ir daugelio jo personažų suvaidinimu (P. Kubertavičius-Šarūnas ir kt.) pasiekta europinio masto aukštumos, nepranoktos iki šiol.

„Skirgailos" spektaklyje B. Dauguviečio (Keleris), O. Rymaitės (Ona Duonutė), N. Vosyliūtės (Oligė) vaidmenis palankiai įvertino kritika ir visuomenė.

Spektaklyje „Likimo keliais" pasižymėjo aktoriai K. Glinskis (Amžinas Žynys) ir E. Žalinkevičaitė (Vincukas Višvilis), o „Žente" ypač išsiskyrė kūrybingumu režisierius B. Dauguvietis, dailininkas T. Kulakauskas, P. Kubertavičius, suvaidinęs Mėrūną, J. Oškinaitė — Marytę, H. Kačinskas — Kalvaitį.

„Šarūno", „Skirgailos" ir „Žento" inscenizacijų tekstais, kaip pavyzdiniais, naudojosi ir tarybiniai lietuvių režisieriai.

6

Tarybinėje santvarkoje V. Krėvės kūriniai į sceną atėjo tiktai antroje šeštojo dešimtmečio pusėje, po rašytojo mirties. Vėlavo dėl rašytojo emigracijos ir dėl to, kad tais dviem pokario dešimtmečiais mūsų teatrai buvo labiau atsidėję aktualiajai, socialistinei dramaturgijai ir tarybinei klasikai. Persilaužimas įvyko, sukritikavus „bekonfliktiškumo" teoriją, ėmus turtinti teatrų repertuarą Vakarų klasika, o kartu ir nacionaline, lietuviškąja.

Pabrėžtina, kad glėžną tarybinę nacionalinę dramaturgiją jau nuo pat Didžiojo Tėvynės karo pabaigos imta gausinti žymių prozos kūrinių inscenizacijomis (Žemaitės „Marti", 1945; A. Gudaičio-Guzevičiaus „Kalvio Ignoto teisybė"; P. Cvirkos „Žemė maitintoja", 1950). Pasirodė B. Sruogos drama „Apyaušrio dalia" (1956), J. Grušo „Karšta vasara" (1955) ir „Herkus Mantas" (1957), Just. Marcinkevičiaus „Dvidešimtas pavasaris" (1958). Pastarasis spektaklis anam laikotarpiui aktualia tema sukurtas ir-

gi iš inscenizacijos — pats autorius perdirbo savo poemą į dramos kūrinį.

Spektakliai „Apyaušrio dalia“ — drama praeities revoliucine tema, pastatyta R. Juknevičiaus Vilniaus dramos teatre, ir „Dvidešimtas pavasaris“, režisuotas H. Vancevičiaus Kauno dramos teatre, laikytini ryškia mūsų poetinio teatro pradžia. Galima tvirtinti, kad ją savotiškai pratęsė ir papildė V. Krėvės kūriniai iš „Dainavos šalies senų žmonių padavimų“, perteikiami deklamatorių estradoje, per radiją ir televiziją.

Pirmenybė priklauso deklamatoriams. Jie maždaug nuo 1960 m. ėmė tolydžio vis drąsiau reikštis vieno aktoriaus teatro forma. Šiandien toks teatras jau plačiai išgarsėjęs. Jam įsitvirtinti daug padėjo LTSR teatro draugijoje 1965 m. įkurta meninio žodžio sekcija, kuriai iki 1973 m. vadovavo M. Mironaitė, o po jos — S. Nosevičiūtė.

Deklamatorius mėgėjus ir profesionalus, be abejo, vilioja „Dainavos šalies senų žmonių padavimų“ romantiški kūriniai, anot V. Mykolaičio-Putino, „didingi žmogaus sielos paminklai“, kuriems būdingas žavus paprastumas, plastiška forma ir dzūkiškas muzikalumas. Poezija bei poetiškoji proza, be abejo, yra tinkamiausia garsiai skaityti ar pasakoti ir suprantamiausia plačiajai publikai.

„Gilšė“, „Daina apie Arą“ beveik vienu metu plačiai suskambėjo per radiją ir nuo deklamatoriaus estrados. 1956 m. „Gilšę“, vieną iš puikių V. Krėvės padavimų nusikaltimo ir bausmės atpirkimo tema, inscenizavo radijo teatrui jo režisierius V. Gruodis. Muzikos palydimą, lakų epišką tekstą vaidmenimis pasakojo tūkstančiams klausytojų žinomi mūsų aktoriai (net trijų kartų atstovai): J. Stanulis-Tėvas, A. Mackevičius-Šarūnas, V. Derkintis ir E. Kunavičius-Pasakotojai, G. Jasiūnaitė-Mergelė, V. Kybartas-Bernelis.

Šis vaidinimas-pasakojimas traktuotinas kaip tarpinė grandis tarp dramos spektaklio ir deklamatoriaus pasirodymo. Mat tiek vienu, tiek kitu atveju atlikėjai veikia ne tiek persikūnydami, kiek pasakoja savitai įsijausdami.

Tais pačiais metais aktorius T. Vaisieta, tada dar Valstybinės konservatorijos studentas, ėmėsi deklamuoti „Dainą apie Arą“ — kūrinį savo etiniu patosu primenantį M. Gorkio „Dainą apie Sakalą“. Po poros metų, jau tapęs Akademinio dramos teatro aktorium, T. Vaisieta V. Krėvės palikimą ėmė eksploatuoti kaip aukso kasyklą savo — vieno aktoriaus teatro — repertuarui. Šį repertuarą sudarė „Padavimai“, apsakymai iš knygos „Šiaudinėj pasto-

gėj", ištraukos iš „Skirgailos" ir „Žento". 1977 m. jis, Valstybinės filharmonijos angažuotas, parengė iš V. Krėvės kūrinių programą dviejų valandų vakarui krėviškų pavadinimu „Kad vaikų vaikai atmintų..." Ją sudarė „Daina apie Arą", „Milžinkapis", „Galvažudys", „Silkės", ištraukos iš „Skirgailos" (Skirgailos bei Onos Duonutės scenos) ir „Žento" (Skylio ir Skylienės scena). Aktorius siekė pademonstruoti visą rašytojo žanrinį diapazoną.

Ir pats atlikėjas trokšta būti įvairus. Daug kur jam sekasi. Jo vyriškas gilus tembras, skardus, dainiškas baritonas, dialoguose papildomas vaidybos priemonėmis (atitinkama intonacija, plačiu mostu, raiškia mimika) vaizdžiai perteikia V. Krėvės padavimų epiškąjį platumą, ataudžiamą pakiliu lyrizmu, buitinio plano apsakymų sodrius charakterius, draminių scenų konfliktus. Šio aktoriaus deklamacijoje išryškėja dzūkiškas dainiškumas.

Suprantamas aktoriaus bandymas paįvairinti savo programas (ypač vertinamas periferijos klausytojų) kompozitorių M. K. Čiurlionio, J. Švedo, R. Žigaičio muzika ir dzūkų liaudies dainomis. Muziką atlieka kanklių trio (L. Naikelienė, N. Karčiauskienė, D. Šimakauskaitė), veikiąs prie Lietuvos TSR dailės muziejaus, o dainas dainuoja pats aktorius, sėdėdamas ant pušies kelmo, šalia pasidėjęs šiaudinę skrybėlę, tuo primindamas žiūrovui dzūkų liaudies dainininką ar pasakorių.

Kol kas ši muzikinė dalis — lyg aktoriaus pasakojimų preliudija, nes ji organiškai į deklamaciją neįsilieja ir jos giliau neįprasmina, tik papildo iliustratyviai. Bet ir tai T. Vaisietai atrodo būtina. Be muzikos, be dainų, apskritai be tautosakos jis V. Krėvės neįsivaizduojąs. Ateityje aktorius numatęs tokias V. Krėvės ir kitų rašytojų kūrinių deklamacijas, kuriose muzikiniai elementai turėtų svarbesnį vaidmenį, organiškiau įsilietų į programą.

Taip, matyt, bus atgaivintas kadaise labai populiarus (pvz., O. Rymaitės deklamacijos, dalyvaujant pianistei A. Smilgaitei-Dvarionienei) melodeklamacijos menas. Muzikos, dainos įvedimu į deklamacijų programas labiausiai ir skiriasi T. Vaisieta nuo kitų taip pat savitų atlikėjų — A. Roseno, J. Čepaičio, R. Butkevičiaus. Ir jie skleidžia V. Krėvės žodžio meną masėse vieno aktoriaus estradoje, per radiją ir televiziją.

7

Televizijos ir radijo teatras jau yra sukūręs ne vieną savo specifika originalų ir reikšmingą spektaklį. Tačiau dažnokai jo vaidinimai tebėra dramos, operos ir baleto teatrų atšvaitas. Ne-

retai retransliuojami spektakliai, vaidinami teatrų scenoje, o jei ekranas ar radijo mikrofonas savitai realizuoja dramos kūrinius bei inscenizacijas, tai tarpais irgi naudojasi tų pirminių teatrų režisūros koncepcijomis ir vaidybos priemonėmis. Iš dalies tai pateisina faktas, kad vienur ir kitur dirba tie patys režisieriai ir aktoriai.

Panašiai ir V. Krėvės dramos kūriniai buvo transformuojami iš vienos rūšies teatro į kitą, nors aišku, kad ir toks jų panaudojimas prisidėjo prie šio mūsų klasiko palikimo populiarinimo, estetinių scenos įspūdžių bei įgūdžių gilinimo.

Pirmiausia kalbėtina apie dramos teatrus. Išskirtini du spektakliai: „Žentas" Šiaulių dramos teatre 1964 m., režisuotas tuometinio jo vyriausiojo režisieriaus M. Karklelio, ir „Skirgaila", 1966 m. pastatytas Akademinio dramos teatro vyriausiojo režisieriaus J. Rudzinsko.

M. Karklelis tame pačiame teatre yra pastatęs ir „Šarūną" (1966). Šiam ne per tvirčiausių režisūros ir vaidybos pajėgų teatrui minimas spektaklis buvo kiek per drąsus žingsnis. „Šarūnas" nepasižymėjo nei originalumu, nei išraiškingumu. Išėjo veik suscheminta A. Olekos-Žilinsko 1929 m. pastatymo kopija. Dėmesio galbūt labiausiai vertas S. Paskos sukurtas Šarūno paveikslas šiam aktoriui būdinga realistinės vaidybos maniera.

Dar žodis apie „Šarūną" Vilniaus universiteto Kiemo teatre (1977), daugiausia studentų jėgomis vaidinamą pagal R. Samulevičiaus inscenizaciją; režisierius akt. L. Ciunis, dailininkas A. Dakinevičius, kompozitorius O. Balakauskas. Imponavo spektaklio kūrėjo ryžtas ir drąsa pasigalynėti su „dviejų dalių epine drama". Įspūdingas buvo vaidinimas, perkeltas į Trakų pilies kiemą, tarytum į natūralią to legendinio kunigaikščio buitį. Jaudino jis dar ir tuo, kad du pagrindinius vaidmenis atliko Akademinio dramos teatro meistrai. Šarūną vaidino H. Kurauskas, Viltę — K. Kymantaitė, pakeitę vaidintojus mėgėjus V. Paškonį ir I. Tumavičiūtę. Respublikos liaudies artistai ne savo kūrybinį meistriškumą demonstravo: jie parodė visapusiškai vertintiną pedagoginį taktą, padėdami jaunimui ugdytis vaidybos įgūdžius.

Reikia paminėti ir šio kolektyvo surengtą vakarą V. Krėvės 90 m. gimimo sukakčiai paminėti (1972). Vakaro programa, pavadinta „Memorialu" (rež. S. Beržinis), buvo plati. Deklamuota ištraukos iš visų didžiųjų rašytojo kūrinių, dainuota jo surinktos liaudies dainos, skaityta pastraipos iš K. Korsako kritikos raštų apie V. Krėvės kūrybą ir iš H. Korsakienės prisiminimų.

Šiauliečių „Žentas“ — tai savarankiškas ir išmoningas tada dar jauno režisieriaus M. Karklelio ir jo bendradarbių scenos kūrinys.

Pirmiausia pažymėtina, kad M. Karklelis, inscenizatorius-režisierius, įspūdingai išsprendė ypač svarbią finalinę sceną. Remdamasis autoriaus sukurtų draminio veiksmo ir konfliktų logika, jis spektaklį užbaigė savaip, nesilaikydamas teksto, todėl etiniu ir psichologiniu atžvilgiu priėjo teisingesnę išvadą negu ta, kurią siūlo dramaturgas. Idealizuodamas patriarchališką Kalvaičio šeimą, V. Krėvė dramos pabaigoje sugrąžina nuklydusį Amerikon žentą Mėrūną (akt. E. Rupšys), sutaiko jį su žmona, uošviu ir tuo būdu lyg ir atstato sukčiaus Ringelės (akt. P. Dailida) bei drąsios meilužės Skylienės (akt. R. Ulbinaitė) sugriautą taiką ir ramybę. Taip buvo B. Dauguviečio 1924 m. režisuotame „Žento“ spektaklyje.

M. Karklelis susitaikiusių Kalvaičio (akt. S. Paska) ir Mėrūno šeimų akivaizdoje įveda Skylienę; šventoriuje, gaudžiant vargonams, ji, sukniubusi ant tako, laukia žodžio iš vis dar tebemylimo Mėrūno; nesulaukia, bet, žinant jos aistrą ir ambiciją, tai dar anaiptol nereiškia, kad ji jau rezignuoja. O jei ir taip, tai kokia didelė lieka kančia ir neapykanta!

Tuo būdu inscenizatorius-režisierius išryškino nesutaikomus šios draminės bylos dalyvius; priminė žiūrovams pražūtingas Ringelės machinacijas, besočių valsčiaus ponų ir klebonijos bejėgiškumą sprendžiant socialinės nelygybės pagimdytus kivirčus, mėginant numaldyti gaiviališkas žmogiškąsias aistras.

Spektaklio ritmas M. Karklelio interpretacijoje buvo gyvas, dinamiškas. Inscenizatoriaus-režisieriaus mintį parėmė lakoniškos dailininkės J. Taujanskienės dekoracijos. Pagrindiniuose scenovaizdžiuose atsiskleidė V. Krėvei būdingos šiaudinės pastogės kampas, virš kurio tarpais galima buvo įžiūrėti šelmens žirgelį, šalia jo kryžiaus siluetą. Tas kampas pagal reikalą virsdavo tai dailiai apstatyta Kalvaičio gryčia, tai vargana Skylių pirkia, tai prišnerkšta valsčiaus raštine ar klebono Ridiko (akt. L. Zmirskas) priimamuoju. Viskas, neišskiriant ir kostiumų, toje pastogėje buvo pateikta tikslingai, taupiai, pritaikyta žvaliai vaidinimo tėkmei. Spektaklio pakilumą savaime sustiprino turtinga dzūkiška kūrinio kalba, išpinta mažybiniais bei maloniniais žodžiais, įprasminta M. K. Čiurlionio muzikos.

Darniame spektaklyje ir epizodiškiausi vaidmenys, pavyzdžiui, akt. F. Jakšio Kiškelis, J. Šimkaus Mačiulis, I. Gurinaitės Ridikaitė traukė žiūrovo dėmesį savo ryškiais siluetais, jautriu reagavimu

į aplinką ir bendravimu su partneriais. Net ir šinkorkėlė, akt. N. Mirončikaitė, tetarianti vos porą trejetą frazių, ir ta įsiminė kaip aktyvi žento bylos smuklėje liudytoja. Vaidmenų net dvidešimt, ir visi jie gyvi, vaizdūs, ypač Kalvaičių pirkioje per piršlybas, valsčiaus raštinėje, klebonijoje. Valstietišku tipiškumu išsiskyrė S. Paskos sukurtas padoriojo Kalvaičio paveikslas, V. Venckutės — kuklioji Marytė, J. Zubėno — Naujalis, E. Rupšio — Mėrūnas, E. Danilevičiūtės — Kalvaitienės, charakteringas buvo V. Tautkevičiaus viršaitis Šlapelis, A. Petkevičiaus Sokolcovas, L. Zmirsko Ridikas.

Pasiginčyti norėtųsi dėl kiek sulyrinto piršlio Ringelės, bet aktorius P. Dailida pagal savo individualybę paveiksle išliko vientisas ir neišsiskyrė iš vaidinimo visumos.

Daugiau priekaištų buvo dėl Onos Skylienės traktavimo. Dramaturgas jai suteikė nedaug, bet itin ryškių štrichų. Lyg kiek ir prieštaraudamas pats sau (Kalvaičio idealizavimas), rašytojas toje vargdienėje įkūnijo stiprų protestą prieš socialinę nelygybę ir neteisybę. Tas protestas ypač prasiveržia priešpaskutinėje dramos scenoje, kai susitinka Kalvaitytė su Skyliene. Pastarosios protestas, didžiavimasis savo pranašumu turi Marytę Kalvaitytę, vidutinišką senojo kaimo moterėlę — jaunamartę, ne tik nustebinti, papiktinti, bet tiesiog pritrenkti ir apstulbinti. O šito scenoje trūko. Gabi aktorė sukūrė įspūdingą vaidmenį, bet vis dėlto kiek sumenkino spektaklio skambesį ten, kur jis turėjo iškilti iki aukščiausios gaidos.

Šiauliečių spektaklis savo vieningumu, muzikalumu, šiaip ar taip, nenusileido B. Dauguviečio pastatytam Kauno valstybės teatre, o senojo, pobaudžiavinio kaimo socialinių ir etinių peripetijų kritišku atskleidimu buvo net pranašesnis.

Panašią poziciją užėmė 1977 m. Akademiniame dramos teatre H. Vancevičiaus ir A. Savickaitės režisuotas „Žentas“, tik čia jis stokojo tikslingos pastatymo koncepcijos, vieningesnės ir išraiškingesnės vaidybos, nukrypo į sociologizaciją. Įdomu, kad šis vaidinimas išaugo iš Valstybinės konservatorijos aktoriaus meistriškumo katedros septynioliktos laidos (1973) absolventų diplominio spektaklio. Jaunų aktorių grupę į savarankišką gyvenimą išleido kaip tik šios katedros pedagogė A. Savickaitė ir kurso vadovas H. Vancevičius. Tarp „Žentą“ vaidinusių absolventų buvo šiandieną Akademiniame dramos teatre jau įsitvirtinę aktoriai — R. Arbačiauskaitė (Skylienė), S. Račkys (Skylys), V. Radvilavičius (Sokolcovas), V. Rumšas (Mėrūnas), A. Večerskis (Gaidulionis), K. Gudonytė (Ridikaitė), J. Braškys (klierikas

Ringelė). Šios V. Krėvės dramos vaidinimas buvo svarbus jų kūrybinių jėgų išbandymas ir kartu naujos aktorių kartos įvesdinimas į mūsų išsišakojusį teatrinį gyvenimą.

Paminėtinas „Žento" vaidinimas Tauragės liaudies teatre (1971, rež. J. Grigas) šio saviveiklos kolektyvo dešimties metų jubiliejaus proga; vaidino gabūs ir prityrę scenos mylėtojai, susilaukę palankaus įvertinimo spaudoje. 1972 m. šį dramos kūrinį pastatė Kauno mėsos kombinato dramos ratelis (rež. R. Varnaitė). Ir savo scenoje, ir gastrolėse spektaklis žiūrovų nestokojo.

8

„Skirgaila" Akademinio dramos teatro repertuare atsirado J. Rudzinsko pastangomis, šalia jo pastatytų „Hamleto", „Fausto", „Komivojažerio mirties"; nevienodi savo verte tie tragediniai vaidinimai, tačiau kaip tik dėl tragedinės temos jie tada buvo itin aktualūs.

Apie tragedijos žanrą tuomet daug ir plačiai kalbėta ne tik Tarybų Sąjungoje, bet ir užsienyje. Tad „Skirgaila", tas „europejinio maštabo" tragedinis kūrinys laiku pasirodė scenoje ir virto kai kam parankiu argumentu tose diskusijose, kaip ir J. Grušo „Herkus Mantas". Šios dvi įžymios tragedijos buvo ryškus pavyzdys, kaip mūsų dramaturgija ir teatras gali praturtėti monumentaliais kūriniais.

Kauno dramos teatro pastatytas „Herkus Mantas"— monumentalus (rež. H. Vancevičius). Vilniškis „Skirgaila" to nepasiekė, bet užtat monumentalus buvo to spektaklio protagonisto režisieriaus J. Rudzinsko sukurtas paveikslas. J. Rudzinskas aktorius, panašiai kaip anuomet B. Dauguvietis-Keleris, pranoko J. Rudzinską režisierių.

Režisuojant „Skirgailą", J. Rudzinskui reikėjo spręsti principinius klausimus: ar tragediją atkurti scenoje realistinio iliustravimo, ar realistinio sąlygiškumo principu. Režisierius nuėjo pirmuoju, jam įprastu keliu. Dailininkas J. Surkevičius pakluso režisieriui. Jo sukurti Vilniaus pilies gotiški interjerai ir eksterjerai buvo pakankamai erdvūs, lengvi ir gana įspūdingi. Bet jie galėjo būti sąlygiškesni, laisvesni nuo atskirus paveikslus apsunkinančios butaforijos (pavyzdžiui, valgiai ant puotos stalo, kurių niekas nė neprisiliečia, sunkus žemai pastatytas karstas koplyčioje, šiurkštus avikailis ant kunigaikštytės lovos). Daiktai ne stiprino tragedijos skambesį, o jį prislopino, nuo istorinės tikrovės į romantinę aukštumą pakeltų pjesės veikėjų kovą pastūmėjo arčiau žemės.

Tokio principo laikydamasis, režisierius neišvengė prieštaravimų. Tragediją teko trumpinti, nes ji vieno vakaro vaidinimu iš tikro neaprėpiama. Buvo kupiūruotas geras teksto trečdalis. Iš keturių dramos dalių spektaklyje liko trys. Bet to ir užteko. Atsisakyta ilgų dialogų ir monologų, ypač šalutinių veikėjų vaidmenyse. Dėl to pastatymas nenukentėjo, priešingai, pasidarė kompaktiškesnis ir pagyvėjo jo veiksmas, daugiau erdvės ir pakilumo įgavo pagrindiniai veikėjai. To erdvumo ir pakilumo nereikėjo riboti dekoracijų, ypač butaforijos, konkretumu. Na, o jeigu pasukta į konkretumą, tai kodėl už vaidilą Stardą — A. Roseną dainavo R. Siparis, o už merginas, kunigaikštytės Duonutės palydoves,— choras iš magnetofono juostos? V. Klovos muzika buvo prasminga. Jos padedami, patys aktoriai galėjo atlikti dainiškąją spektaklio dalį. Taigi pastatymo sumanymas ir jo įgyvendinimas nebuvo nuoseklus.

Žiūrovai, kurie karštai plojo (o jų buvo daug), tą nenuoseklumą teatrui atleido ir žavėjosi tuo, kas spektaklyje ėjo sklandžiai.

Pavyko pirmiausia J. Rudzinskui, po ilgos pertraukos grįžusiam vaidinti. Kaip minėta, J. Rudzinskas aktorius daug padėjo J. Rudzinskui režisieriui, savo ekspresyvia, o tarpais soline vaidyba užkamšydamas ne vieną spragą partnerių darbe, gelbėdamas ne vieną blankią mizansceną.

V. Krėvės Skirgailoje reiškiasi kone prometėjiškas maištingumas iki kovos su dievais, kita vertus — ir hamletiškas pasyvumas, nusivylimas, tarpais pereinantis į Ivano Rūsčiojo žiaurumą. Žiaurumu Skirgaila siekia palaužti Onos Duonutės skaistų meilės jausmą ir gyvą palaidoja jos riterišką gelbėtoją kryžiuotį Kelerį. Tokį jo elgesį kiek sušvelnina ir pateisina tikslas — sutvirtinti valstybinį Lietuvos savarankiškumą.

Šių trijų personažų konflikte atsiskleidžia įvairiapusė žmogaus dvasios didybė ir grožis: tragiškas savo ribotumo suvokimas ir pastangos jį įveikti (Skirgaila), skaisti meilė, ištikimybė ir pasiaukojimas laisvės idealo vardan (Ona Duonutė ir Keleris). Pastarieji veikėjai ir neša pagrindinį idėjinį-meninį tragedijos krūvį. Toks jų vaidmuo buvo ir spektaklyje.

Labiau pasiduodanti jausmui publika karštai plojo J. Rudzinskui-Skirgailai, besisielojančiam dėl gimtojo krašto, narsiai ginančiam Lietuvos interesus nuo klastingų kryžiuočių ir lenkų bajorų užmačių. Plojo J. Rudzinskui-Skirgailai, kuris neapkenčia viso to, kas, jo supratimu, žemina žmogų, ir gerbia jo drąsą bei orumą.

J. Rudzinsko sukurtas valdovas ne tiek žiaurus ir kerštingas (žiaurus ir nuožmiai kerštingas buvo P. Kubertavičiaus Skirgai-

la), kiek giliai žmogiškas, lietuviškai lyriškas, turtingas humoro, kuriuo dosniai vaišina ir savo priešus, ir artimuosius.

Aktoriui pavyko išryškinti Skirgailą aukštinančius bruožus: jis ir nenurimstantis žinojimo bei išminties ieškotojas, ir tikinti šviesesne ateitimi asmenybė, ir pasiilgęs tikros meilės, tyro humaniškumo žmogus. Visa tai atsiskleidė jo dialoguose su vaidila Stardu — A. Rosenu, kriviu Skurduliu — S. Petraičiu, karvedžiu Daugaila — L. Noreika.

Taip vesdamas savo herojų, J. Rudzinskas sušvelnino ir tuos momentus, kada, viskuo nusivylęs, Skirgaila pasiduoda vien kerštо jausmui. Tai buvo matyti iš jo elgesio finalinėje scenoje. Dramos tekste Skirgaila žiauriai nusigręžia nuo gyvo žemėn užkasto Kelerio kapo, išeina ir nebegrįžta. Spektaklyje J. Rudzinsko Skirgaila grįžta ir, matydamas ant to kapo sukniubusią Oną Duonutę, apkabina šaltą akmenį ir lieka prie jos, sustingęs širdgėloje.

Tuomet jauna aktorė R. Paliukaitytė („Fauste“ sėkmingai suvaidinusi Margaritą) savo kuriamam Lydos kunigaikštytės Onos Duonutės paveikslui suteikė brangių moteriško skaistumo ir orumo bruožų. Aktorė vaidino taupiom priemonėm, žavėjo savo grakščiu išdidžiu stotu, tauria laikysena, reikšmingu žodžiu.

R. Paliukaitytės-Onos Duonutės taurumas pasiekia aukščiausią romantiškai nuspalvintą apoteozę, kai Keleris pasiryžta aukotis dėl jos laisvės (d. I) ir kai Skirgaila prašo jos meilės bei paguodos, pasako jai savo valdoviškas paslaptis (sumanymą perleisti valdžią Vytautui ir kt., d. II).

Taipogi jauno aktoriaus A. Chadaravičiaus vaidinamas kryžiuotis Keleris imponavo daugiau savo fiziniais duomenimis, išvaizda. Atlikėjui trūko jautrumo, perteikiant vidines savo herojaus būsenas, jų niuansus, ypač tuo momentu, kai Keleris, sužavėtas Onos Duonutės taurumo ir grožio, staiga pasikeičia, atsisako savo vulgarių ketinimų ir tampa tikru riteriu.

Spektaklio pabaigoje žiūrovai matė tris sielas — Skirgailą, Oną Duonutę ir Kelerį — visai palūžusias. Scenos kūrinys suskambėjo tragizmo kupinu akordu, bet ne minoriniu, o liudijančiu apie pasibaigusią kovą dėl didelių, esminių žmogaus ir tautos vertybių.

Juk šie herojai iš tikrųjų nė vienas nepralaimi tuo požiūriu, kad būtų priversti atsižadėti savo principų ir idealų ar padarytų tai, pakeitę savo nusistatymą. Jie visi trys — didelės tragedijos herojai, savo likimu nuskaidriną ir patvirtiną nesenstančias žmogaus dvasios vertybes, brangias kiekvienai tautai ir epochai.

Nors spektaklis nepasiekė veikalo monumentalumo nei režisūriniu, nei aktoriniu atžvilgiu, tačiau po B. Sruogos „Apyaušrio dalios“ (Akademiniame dramos teatre, rež. R. Juknevičius), J. Grušo „Herkaus Manto“ (Kauno dramos teatre, rež. H. Vancevičius), po V. Mykolaičio-Putino „Valdovo“ (Klaipėdos dramos teatre, rež. A. Žadeikis) pastatymų J. Rudzinsko ir jo bendradarbių „Skirgaila“ buvo palyginti drąsus žingsnis į mūsų monumentaliosios istorinės dramaturgijos įkūnijimą bei jos propagavimą teatre.

9

Aptarti žymesnieji dramos teatrų pastatymai, iš esmės imant, nesikirto su V. Krėvės kūrinių idėjine-menine koncepcija. Nors kai kurių nukrypimų ir pasitaikė („Žentas“ Šiaulių dramos teatre, „Skirgaila“ Akademiniame dramos teatre), tačiau jie nesunkiai pateisinami kaip režisūrinei ar vaidybinei interpretacijai (J. Rudzinsko Skirgailos paveikslas) leistino savarankiškumo apraiška, gal net ir pagirtini — už ieškojimus savaip prabilti į savo meto žiūrovus.

Šiuo požiūriu dabar neretai pasitaiko teatruose tokių ieškojimų ir atradimų, kur režisūra, o su ja ir vaidyba per kelias mylias nutolsta nuo klasikų ir neklasikų pjesių struktūros (pvz., P. Vaičiūno „Prisikėlimas“ Šiaulių dramos teatre, rež. A. Ragauskaitė; H. Ibseno „Statytojas Solnesas“ Kauno dramos teatre, rež. J. Vaitkus). Kritika ir publika linkusios tai pateisinti, net pagirti, jeigu spektakliai meniški ir jaudinantys. Pseudoieškojimai atmetami.

Dramos kūrinių inscenizacijos ir interpretacijos scenoje gali būti skirtingos. Rizikingiau kurti spektaklį sudraminto prozos ar poezijos kūrinio (irgi vadinamo inscenizacija) pagrindu. Tokiu atveju teigiamų pasiekimų esti mažiau.

Šiuo požiūriu prisimintinas Akademinio operos ir baleto teatro 1958 m. spektaklis „Vaiva“. Jis sukurtas, inscenizavus V. Krėvės pasaką „Perkūnas, Vaiva ir Straublys“ (kompozitorius V. Klova, libreto autorius ir režisierius J. Gustaitis, dailininkė R. Songailaitė, dirigentas J. Altermanas).

Ši antra (po „Pilėnų“) V. Klovos opera laikoma „pirmąja lietuvių tarybine opera pasakiniu siužetu“ (J. Vyliūtė). Muzikologai sutaria, tvirtindami, kad šiaipjau patrauklus, daugeliu atžvilgių prasmingas spektaklio muzikos lyrizmas pilnutinai neišreiškė nei herojų charakterių, nei jų konfliktų dramatizmo. Daugiau dėl to scenos kūrinio trūkumų jie priekaištauja libretistui.

Jo autorius, „reformavęs" V. Krėvės siužetą, „tik supainiojo veikėjų santykius, sulėkštino jų charakterius. Kadangi kai kurios libreto vietos buvo taisomos jau sukūrus muziką, spragų atsirado ir muzikinėje dramaturgijoje".[31].

Teatrologas V. Mažeika daug palankiau vertina ir kompozitoriaus, ir libretisto kūrybą, stengdamasis pateisinti net silpnuosius tos, anot jo, „lietuvių tarybinės lyrinės operos kregždės" epizodus. Jis ypač iškelia dailininkės darbą ir solistų sukurtus vaidmenis — I. Jasiūnaitės ir M. Aleškevičiūtės Vaivą, V. Česo Naglį (libretisto pakeistas Straublio vardas), H. Zabulėno ir R. Sipario Perkūną, E. Čiudakovos Rasą (įvesta nauja veikėja). Bet teatrologo išvados santūresnės: ragina teatrą „galutinai neužmiršti šio kūrinio", vaidinti ir toliau, „padarius antrąją operos redakciją" [32], vadinasi, pataisytą ar net perdirbtą.

Įsigilinus į vertintojų prieštaravimus, matyti, kad silpniausias operos komponentas yra libretas. Dėl jo „reformos" (pakeista Perkūno, Vaivos ir Straublio konflikto esmė, įvesta papildomų veikėjų, tekstas sueiliuotas) siužetas pakibo tarp pasakos ir buities. Sugriauta V. Krėvės poetiškos pasakos logika, o sava, subuitinto poetizavimo logika, nesurasta.

Taigi sudraminti epišką kūrinį šiuo atveju ne visai pavyko.

10

Radijo teatras yra suvaidinęs V. Krėvės „Raganiaus" ištrauką, tiksliau — jo pabaigą „Pas dangaus vartus" (1962 m., insc. S. Čižas, rež. V. Limantas), apsakymą „Skerdžius" (1966 m., insc. ir rež. K. Kymantaitė), 1968 m. radijas retransliavo J. Rudzinsko režisuotą dramos spektaklį „Skirgaila" (sutrumpintas variantas).

Radijo vaidinimas reikalauja ypatingo klausytojų susikaupimo ir tylos. Žinoma, ir čia svarbios aktoriaus persikūnijimo galios, bet ypač daug lemia skambus, vaizdingas pasakojimas ir muzika. Tai skambantis teatras. Prie jo reikalavimų, atrodo, meistriškiausiai prisitaiko Akademinio dramos teatro aktoriai. Ne vienas jų yra įvaldę deklamacijos įgūdžius. Šio teatro aktoriai veik be išimties ir vaidino minėtus V. Krėvės kūrinius bei jų ištraukas per radiją. Tiesa, kelias „Žento" ištraukas yra čia suvaidinę ir Klaipėdos dramos teatro aktoriai.

---

[31] *Vyliūtė J.* Lietuvių tarybinė sceninė muzika.— Kn.: Iš lietuvių muzikinės kultūros istorijos. V., 1967, p. 222. *Venckus V.* „Vaiva".— Kn.: Lietuvių nacionalinė opera. V., 1960, p. 81.

[32] *Mažeika V.* Opera. V., 1967, p. 130—143.

Į televizijos teatrą pirmiausia pateko „Raganiaus“ ištrauka — finalas „Pas dangaus vartus“ (insc. S. Čižas, rež. P. Likša, 1964). Gugį vaidino V. Derkintis, Kukį — A. Pikelis, šv. Petrą — V. Muraška, šv. Mikalojų — S. Jukna, Angelą — J. Lalas. Visą „Žentą“ (1976) ir visą „Raganių“ (1979) čia pastatė režisierius M. Karklelis, paskyręs platų savo veiklos barą mūsų klasikinei literatūrai. „Žentą“ jis inscenizavo ir pastatė pagal Šiaulių dramos teatre sumanytą ir įkūnytą koncepciją. Bet šio spektaklio negalima laikyti tiesiogine šiauliškio retransliacija. Televizijos vaidinimo kūrime dalyvavo kita dailininkė (G. Narkevičienė), kitas kompozitorius (A. Apanavičius) ir kiti aktoriai, visi iš Kauno dramos teatro.

Žydrasis ekranas riboja tiesioginį aktorių ir žiūrovų santykį bei sąveiką. Nepaisant to, reikia pripažinti, kad vaidybiniu atžvilgiu Kauno teatro aktoriai papildė šiauliškių pastangas: sukūrė sodrius, vaizdingus sceninius charakterius, ryškiai atskleidė jų konfliktus. Kalvaitį čia vaidino L. Zelčius, Mėrūną — V. Valašinas, Ringelę — E. Eidukaitis, Marytę — D. Kazragytė, Skylienę — D. Baukaitė, Kalvaitienę — B. Raubaitė, Mačiulienę — R. Varnaitė.

Inscenizuodamas ir interpretuodamas scenoje „Raganių“, tą bene žymiausią V. Krėvės prozos kūrinį, K. Korsako pavadintą (1940) tikru lietuvių tautos dvasios reiškėju, M. Karklelis ištikimai laikėsi autoriaus teksto. Jį, kaip žinoma, sudaro šeši lyg ir atskiri apsakymai, bet jie didžiojo pasakoriaus nuosakiai sukabinti viena grandine; aiškiai pateikta jų seka, sutinkama ir palydima Gugio poringių. Tačiau kas įmanoma epiniame kone 300 puslapių pasakojime, to nepadarysi 39 draminio scenarijaus puslapiuose, nebent tektų griebtis kino vaizdų. Iš tikro, ne vienas, žiūrėdamas šį spektaklį, galvojo apie kino juostos paslankumą.

Televizijos scenarijus, šiaip ar taip, reikalauja giliai ir plačiai individualizuotų pagrindinių veikėjų ryškumo ir pagalbinių vaizdų bei paveikslų kompaktiškumo. Jų išsiplėtimas ir pilkumas, masinės scenos palyginti mažame ekrano plote blaško žiūrovo dėmesį, menkina įspūdingumą.

Šiuo požiūriu „Raganiaus“ televizinė inscenizacija ir ekranizacija turi trūkumų, kurie, atrodo, gana taikliai buvo nurodyti spaudoje [33].

---

[33] *Anglickas R., Žukauskas P.* „Raganiaus“ mįslė.— Kalba Vilnius, 1979, gegužės 11.

Visi „Raganiaus“ spektaklio sumanytojai ir parengėjai beveik tie patys, kaip ir „Žento“. Kartu su jais paminėtini operatoriai A. Barkus, M. Muraška ir P. Čiučiurka.

Pagrindinis veikėjas scenoje, kaip ir knygoje, aišku, Gugis. Jį L. Zelčius suvaidino išties kaip skerdžiaus Lapino, Dainavos krašto, Pagirių sodžiaus „pulkininko“ ir „bedievio“ bei „filozopo“ Vainoraus sintezę. Artisto grimas, siluetas, judesių plastika, žodinė išraiška dvelkė dzūkišku lyrizmu, o jo išmintis, filosofavimas, šelmiškos išdaigos ir įsibrovimas (su A. Žeko Kukiu) į dangų bylojo apie šarūnizmo dvasią.

Reikliai vertinant šį ir kitus televizijos spektaklius, turbūt reikia atsižvelgti į gausingą ir labai margą publiką. Jos atstovai iš nuokampiausių vietovių dažnai su pietetišku smalsumu laukia savo širdžiai ir sampratai artimų vaidinimų, būtent tokių, kaip „Žentas“, „Raganius“, „Marti“, „Žemė maitintoja“, kur su graudžiais ir skaudžiais socialiniais motyvais susipina liaudies daina, šokis, vestuvių apeigos ar kitokie etnografijos bei tautosakos dalykai. Į tokius renginius žiūrovai aktyviai reaguoja: siunčia radijo ir televizijos redakcijoms padėkos laiškus. Porą naujesnių šia proga galima ir pacituoti. Štai dvylikos žiūrovų grupė iš Darbėnų rašo (1979.III.15):

1977 metų vieną žiemos vakarą matėme spektaklį V. Krėvės „Žentas“. Jis mums labai patiko. Prašome jį parodyti dar kartą 1979 metų kovo 30 d. O jeigu negalite parodyti tada, parodykite vėliau.

Arba:

Gerb. redakcija. Čia vėl aš Jums rašau, Vida Maravičiūtė, Jūsų nuolatinė žiūrovė. Noriu padėkoti už ką tik pademonstruotą V. Krėvės spektaklį „Raganius“. Jis man labai patiko. Patiko aktoriai, vaidinantys V. Krėvės herojus. Labai Jums dėkoju dar kartą. Su pagarba *Vida* (1979.IV.28).

Tokių laiškų pilni radijo ir televizijos teatrų redakcijų aplankai.

Taigi išaugusiame mūsų tarybiniame teatre V. Krėvės kūryba yra labai populiari. Jame dialektiškai išryškinamas šio klasiko palikimo reikšmingumas socialiniu ir estetiniu požiūriu. Iškeliamas jo humanizmas ir nacionalinis savitumas. Tai ryškiausiai atsiskleidė J. Rudzinsko sukurtame Skirgailos paveiksle ir M. Karklelio režisuotuose dramos ir televizijos spektakliuose „Žentas“. Dramos, vieno aktoriaus, radijo ir televizijos teatrai, siekdami savomis priemonėmis didžiojo dramaturgo ir pasakoriaus poetiškumo, priartina jo kūrinius prie plačiausių liaudies masių.

* * *

V. Krėvės-Mickevičiaus kūryba didžiai praturtino ir lietuvių literatūrą, ir teatrą.

Jis pirmas savo dramaturgijos tematika aprėpė gyvybinius mūsų tautos praeities, XIX a. paskutiniųjų ir XX a. pirmųjų trijų dešimtmečių laikotarpio klausimus; jų sprendimuose organiškai išsilieja pažangi pasaulėžiūra, gilus psichologizmas ir romantinis polėkis.

Žanro požiūriu V. Krėvės pjesės sudaro įspūdingą ir patrauklią įvairovę. Epopėjinio masto „Šarūnas", didinga tragedija „Skirgaila", taip pat misterija „Likimo keliais", poetiška psichologinė drama „Žentas" ikitarybiniais metais neturėjo sau lygių. Šiais veikalais V. Krėvė padėjo pagrindus mūsų didžiajai dabarties dramaturgijai — poetinei ir psichologinei buitinei dramai, istorinei dramai ir tragedijai.

V. Krėvės dramos kūriniai rados, galima sakyti, kylant lietuvių profesionaliajam teatrui ir įsitvirtinant krašto kultūriniame gyvenime. Tame procese rašytojo pjesės suvaidino reikšmingą skatinamąjį vaidmenį. Tolesnėje teatro raidoje V. Krėvės pjesės, taip pat ir jo prozos kūrinių inscenizacijos ne kartą pasirodė scenoje kaip ženklus režisūros, vaidybos ir scenografijos jėgų išbandymas; pasiekti laimėjimai praturtino teatro gyvenimą nenykstamom kultūros vertybėm.

V. Krėvės-Mickevičiaus palikime glūdintis neišsenkamas kūrybinis potencialas žadina vis naujus mūsų tarybinių teatralų ieškojimus inscenizacijos ir interpretacijos srityje.

VLADAS ŽUKAS

DĖL PSEUDONIMO M. KEMŠIS

Vienas mįslingiausių lietuvių spaudos pseudonimų yra M. Kemšis. Pseudonimo savininką ne kartą bandė atskleisti literatūros tyrinėtojai (K. Korsakas, A. Žirgulys, V. Kubilius, A. Samulionis) ir bibliografai. Tačiau tas klausimas iki šiol nėra aiškus — manoma, kad M. Kemšio pseudonimu pasirašinėjo keletas autorių (V. Krėvė, M. Banevičius, B. Sruoga). Grįžti prie šio klausimo paskatino naujai surasti šaltiniai — paties V. Krėvės sudaryti savo straipsnių sąrašai prie autobiografijos ir atsakymuose į anketą. Norime dar kartą apžvelgti su M. Kemšio pseudonimo problema susijusius spausdintus ir archyvinius šaltinius bei samprotavimus.

Pseudonimas M. Kemšis daugiausia siejasi su V. Krėve. Verta paminėti paties žodžio „kemšis" reikšmę: „Lietuvių kalbos žodyno" 5-ajame tome, p. 564 rašoma, kad „kemsys" yra mažo ūgio, bet storas žmogus, neužauga. Tai lyg paties rašytojo autoironiška aliuzija į savo mažą ūgį.

Pseudonimas M. Kemšis (M. Kemšys) ir jo pagrindu sudaryti kriptonimai M. K., M. K-ys yra aptinkami V. Krėvės redaguotuose leidiniuose: „Švietimo darbe" (redagavo 1920 m. Nr. 11—12, 1921—1922), „Skaitymuose" (nuo 1920 m. iki 1923 m. 21 kn.), Kauno universiteto humanitarinių mokslų fakulteto tęstiniame leidinyje „Darbai ir dienos" (1931, t. 2). M. Kemšio pseudonimas aptinkamas žurnalo „Skaitymai" archyviniuose dokumentuose. Už juo pasirašytus straipsnius honoraras į sąrašus buvo įtraukiamas pagal pseudonimą. Už „Skaitymuose" išspausdintus grožinės literatūros kūrinius ir žurnalo redagavimą atlyginimas buvo mokamas V. Krėvės-Mickevičiaus vardu. Pažymėtina, kad kartais M. Kemšio ir V. Krėvės atsiskaitymo už honorarą kvitų datos sutampa, o kartais ne. (Žr. Lietuvos TSR centriniame valstybiniame archyve laikomas Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos kasos knygas, F 391, ap. 4, b. 1203, 1212.) Vartoti pseudonimus V. Krėvę matyti vertė etikos sumetimai. Jis redagavo žurnalą, gaudamas už tai atlyginimą, jame spausdino daug savo grožinės kūrybos, tad skelbti savo pavarde kritikos raštus matyti buvo nepatogu. Tačiau yra ir sunkiai paaiškinamų M. Kemšio slapyvardžio vartojimo atvejų. Minėtame archyve (b. 1203, l. 53) yra 1921.X.20 datos M. Kemšos (gali būti, kad tai korektūros klaida — turėtų būti M. Kemšio) kvitas gautai 534 auksinų sumai

už „Skaitymų“ 10-osios knygos kalbos taisymą. Kalbą galėjo pataisyti V. Krėvė arba kitas asmuo, bet kam tada reikėjo dangstytis pseudonimu?

„Skaitymuose“ buvo išspausdinti tokie M. Kemšio pseudonimu pasirašyti straipsniai: „Proletarų poezija Rusuos“ (1921, kn. 9), „Bolševikų dienų poezija Rusuose“ (1921, kn. 11), „Sovietų poezijos pamatinės idėjos“ (1921, kn. 12), „Janonio Raštai“ (1922, kn. 14) ir F. Kiršos poezijos rinkinio „Aidų aidužiai“ recenzija (1921, kn. 12). To meto literatūros visuomenei nebuvo paslaptis, kas slepiasi po pseudonimu M. Kemšis. F. Kirša 1922 m. vasario 26 d. laiške iš Berlyno V. Krėvei rašė, kad recenzijos apie jo rinkinį „Aidų aidužiai“ paveiktas, parašė Kemšiui skirtą eilėraštį. Kūrinėlį jis išsiuntė recenzijos autoriui V. Krėvei, bet vėliau to žygio gailėjosi ir įsakmiai prašė jį sunaikinti. (Laiškas yra Lietuvių kalbos ir literatūros in-to bibliotekos rankraštyne, F1—419.) K. Snarskis, pseudonimu K. Žvaigždikis pasirašytame straipsnyje „Siandienykštė dailioji Rusijos literatūra“ („Kultūra“, 1928, Nr. 5, p. 232) nurodė, kad „Skaitymuose“ išspausdinto straipsnio „Proletarų poezija Rusuos“ autorius yra pseudonimu M. Kemšis pasirašęs V. Krėvė. M. Kemšio straipsnių autorių žinojo V. Mykolaitis. A. Žirgulys prisimena, kad, 1928 m. skaitydamas naujosios lietuvių literatūros kursą, jis pažymėjo, jog M. Kemšiu pasirašinėjęs „vienas žymus literatas, bet dėl tam tikrų priežasčių jis nenorįs slapyvardžio atskleisti“ (*Žirgulys A.* Prie redaktoriaus stalo. V., 1979, p. 267). Almanache „Po raudonąja vėliava“ (Minskas, 1934, p. 191) išspausdintame straipsnyje „Julius Janonis — pirmasis lietuvių proletarinis poetas“ V. Kapsukas nurodė, kad „Skaitymuose“ išspausdinto straipsnio apie J. Janonį autorius yra V. Krėvė. Tos nuomonės, nors ir su tam tikru rezervu, laikosi K. Korsakas memuarinio pobūdžio darbe „Kovoje dėl Juliaus Janonio“ (Literatūra ir kalba, 1966, t. 8, p. 430). K. Korsakas pažymėjo, kad dar trečiajame dešimtmetyje literatūros kritikas P. Ancevičius-F. Rogūza jį informavęs, jog „Skaitymuose“ išspausdinto straipsnio apie J. Janonį autorius yra V. Krėvė. Straipsnį apie J. Janonį V. Krėvei priskyrė V. Kubilius knygoje „Julius Janonis“ (V., 1962, p. 361), tą patį randame ir šių eilučių autoriaus bibliografinėje rodyklėje „Julius Janonis“ (V., 1965, p. 86).

Dėl M. Kemšio slapyvardžiu pasirašytų straipsnių apie tarybinę rusų literatūrą autorystės yra daugiau abejonių. K. Korsakas minėtame darbe abejoja, ar tie kompiliatyvūs, eserinių tendencijų straipsniai priklauso V. Krėvės plunksnai. Apie versiją, kad straipsnius „Skaitymams“ galėjęs parašyti naująją rusų litera-

tūrą gerai pažinojęs M. Banevičius, rašė A. Žirgulys minėtoje savo knygoje. Tokius samprotavimus tarytum paremia straipsnis „Lietuviškoje enciklopedijoje“ (t. 2, skl. 1092) apie M. Banevičių, kur pažymėta, kad jis yra bendradarbiavęs „Skaitymuose“. Peržiūrėję žurnalą, randame žinomų autorių pseudonimais pasirašytas publikacijas ir nedidelių grožinės literatūros kūrinių, kurių autoriai nėra plačiau žinomi. Gerai nemokėdamas lietuvių kalbos, M. Banevičius grožinių kūrinių tikrai nerašė. Vienas kitas lietuvių literatūrą liečiąs straipsnis taip pat negali būti jam priskirtas — nebuvo tuo klausimu kompetentingas. Tikriausiai ne jo plunksnai priklauso ir straipsnis apie latvių rašytoją J. Rainį (pasirašytas Vl. Parausvinio). Apie vokiečių rašytoją Voldemarą Bonselsą parašė V. Daugirdaitė (V. D-tė). Tad lieka tik rusų literatūrai skirti straipsniai. Kita vertus, neaišku, kodėl M. Banevičiui reikėjo dangstytis pseudonimais žurnale „Skaitymai“, jeigu, pavyzdžiui, „Praduose ir žygiuose“ (1927 m.) išspausdintus straipsnius apie rusų rašytojus jis pasirašinėjo savo pavarde.

A. Trakymas surado V. Krėvės parašus honoraro mokėjimo lapuose už M. Kemšio slapyvardžiu pasirašytus „Skaitymuose“ išspausdintus straipsnius. Tai svarbus argumentas straipsnių atribucijos klausimui spręsti. Yra ir priešingų nuomonių. Antai A. Žirgulio nuomone, autorystei išaiškinti to nepakanka, nes žurnalo redaktorius V. Krėvė galėjo iki galo dengti savo bendradarbį — tikrąjį straipsnių autorių, ir kaip redaktorius už jį atsiskaitė. (Prie redaktoriaus stalo, p. 267.) Sprendžiant straipsnių autorystės klausimą, reikėtų atkreipti dėmesį į tekste esamą pastabą. Antai straipsnyje apie J. Janonį rašoma: „Devintose „Skaitymų“ knygose aš buvau trumpai rašęs apie proletarų poetus, apie proletarų literatūrą Rusuose“ („Skaitymai“, 1922, kn. 14, p. 91). Toji pastaba patvirtina, kad visų M. Kemšio slapyvardžiu pasirašytų straipsnių autorius yra vienas — V. Krėvė.

Kokius duomenis pateikia surasti archyviniai dokumentai? Lietuvos TSR centriniame valstybiniame archyve (F 391, ap. 4, b. 763, l. 131) yra apie 1922 m. rašyta V. Krėvės autobiografija „Vinco Krėvės Mickevičiaus Curriculum vitae“. Ji buvo skirta Švietimo ministerijai dėl mokslinio profesoriaus vardo suteikimo. Prie autobiografijos pridėtame mokslo darbų sąraše randame visus keturis M. Kemšio slapyvardžiu pasirašytus „Skaitymuose“ išspausdintus straipsnius ir F. Kiršos „Aidų aidužių“ recenziją. Tie patys straipsniai mokslo darbų sąraše pakartoti ir 1925 m. gruodžio mėnesį užpildytoje anketoje „Klausimų lapas“ (ten

pat, F 631, ap. 12, b. 184, l. 11; ji pasirašyta ir patvirtinta paties V. Krėvės). Tuo būdu M. Kemšio pseudonimu pasirašytų straipsnių autorystę patvirtino pats jų autorius.

V. Krėvė autobiografijoje ir anketoje nurodė keletą kitų „Skaitymuose" išspausdintų savo darbų. Tai kriptonimu M. K. (aišku, tai pseudonimo M. Kemšis pirmosios raidės) pasirašyta K. Puidos knygos „Rytų svečias" recenzija („Skaitymai", 1921, kn. 2). Nors darbų sąraše neminima, bet neabejotinai V. Krėvės plunksnai priklauso kriptonimu M. K. pasirašyta P. Vaičiūno knygos „Milda, meilės deivė" recenzija, išspausdinta 1920 m. „Skaitymų" 1-oje knygoje.

V. Krėvės sudarytame darbų sąraše randame pseudonimu J. Kindaras pasirašytą Vydūno dramos „Žvaigždžių takai" recenziją („Skaitymai", 1921, kn. 6). Be abejo, pseudonimas sudarytas iš tėvo vardo (J.) ir motinos mergautinės pavardės — Kindariūtė (Kinderaitė).

„Švietimo darbe" (1921, Nr. 11—12) buvo išspausdintas M. Kemšio straipsnis „Lietuvių tautosakos reikalu". Tai yra V. Krėvės rašinys. Švietimo ministerijos jis buvo paskirtas numatomo leisti žurnalo „Lietuvių tautosaka" redaktorium. „Skaitymuose" (1922, kn. 23, p. 127) buvo išspausdintas pranešimas, kad esą galima užsisakyti 1922 m. leidžiamus žurnalus, tarp kurių paminėtas ir V. Krėvės redaguojamas, padedant K. Būgai, trimėnesinis leidinys „Lietuvių tautosaka". Minėtame V. Krėvės straipsnyje rašoma, kad „Lietuvių tautosakoje" manoma spausdinti dainas, padavimus, pasakas, patarles, priežodžius, burtus ir visa, kas liečia tautos sielą, tautos kūrybą". Straipsnio autorius ragino inteligentus siųsti surinktą medžiagą į Švietimo ministeriją „Lietuvių tautosakos" redakcijai.

V. Krėvės redaguotame žurnale „Švietimo darbas" (1921, Nr. 1—2) buvo išspausdintas kitas tuo pačiu pseudonimu pasirašytas straipsnis „Dorpato universitetas". Jis priklauso kitam asmeniui, atrodo, studentui medikui, kuris ten yra studijavęs. Straipsnio autorius rašė: „Į tą universitetą ir aš atkeliavau iš Lietuvos. Man, kaip išklausiusiam du kursu, bet dar neišlaikiusiam visų egzaminų iš fizikumo, nebuvo leista klausyti trečiojo kurso, ir aš turėjau ruoštis prie neišlaikytų egzaminų" (p. 93). Tie duomenys jokių ryšių su V. Krėvės biografija neturi.

Pseudonimu M. Kemšis yra pasirašytas straipsnis „Naujausioji rusų poezija", išspausdintas rusų kalba „Darbuose ir dienose" (1931, t. 2). Straipsnis rodo neblogą jo autoriaus orientaciją naujausioje rusų poezijoje, be to, buvo parašytas per trumpą lai-

ką: 1930.XI.25—29 d. Aišku, kad medžiaga jam buvo anksčiau sukaupta. Kieno tai straipsnis? Labiausiai tikėtina, kad jį parašė Kauno universiteto lektorius M. Banevičius. 1929 m. jis buvo parašęs didesnį, 8 lankų darbą „Naujoji sovietų rusų literatūra" (Lietuvos universitetas. 1929—1930 mokslo metai. K., 1930, p. 70). 1931 m. rudens semestre M. Banevičius skaitė kursą „Proletarinė Sovietų Rusijos literatūra" (žr. V. D. U. Humanitarinių mokslų fakultetas. Rudens semestro paskaitų tvarkaraštis. K., 1931, p. 12). Be to, 1930 m. „Darbų ir dienų" 1-ajame tome išspausdino pavarde pasirašytą platų darbą „Proletarų literatūra Tarybų Rusijoj". Nesuprantama, kodėl kitame „Darbų ir dienų" tome M. Banevičiui reikėjo spausdinti naują, žymiai mažesnį analogiško turinio straipsnį ir dar rusų kalba. Humanitarinių mokslų fakultetas darbus kitomis kalbomis spausdino nenoriai, tas klausimas ne kartą buvo svarstomas taryboje ir išimtys dažniausiai buvo daromos autoriams užsieniečiams. „Lietuviškojoj enciklopedijoj" (t. 2, skl. 1092) straipsnelyje apie M. Banevičių paminėti du darbai: „Proletarų literatūra Tarybų Rusijoj" ir „Darbų ir dienų" 2-ajame tome išspausdintas tyrinėjimas „V. Krėvės realistinės novelės". M. Kemšio pseudonimu pasirašytas darbas „Naujausioji rusų poezija" neminimas. Nėra jo nei Kauno universiteto paskelbtame literatūros sąraše „Mokomojo personalo spausdintieji darbai 1927—1932". (Išspausdintas knygoje „Vytauto Didžiojo universitetas. Antrųjų penkerių veikimo metų <...> apyskaita", K., 1933.) Čia nurodytas tik M. Banevičiaus rankraštis „Naujoji sovietų literatūra".

Kas dar galėtų būti M. Kemšio slapyvardžiu pasirašyto straipsnio autorium? Juo galėjo būti B. Sruoga. Humanitarinių mokslų fakultete 1929 m. pavasario semestre jis skaitė kursą „Naujoji rusų literatūra", o 1931 m. pavasario semestre — „Naujosios rusų literatūros istoriją". Tačiau straipsnis „Naujausioji rusų poezija" nenurodytas tarp B. Sruogos darbų minėtame universiteto darbuotojų mokslinės produkcijos sąraše. Visos tos aplinkybės leidžia manyti, kad tą straipsnį parašyti galėjo kas nors iš šalies, ne universiteto darbuotojas, o gal net užsienyje gyvenantis autorius, nepanorėjęs atskleisti savo pavardės.

B. Sruogos plunksnai A. Samulionis priskyrė kriptonimu M. K-ys pasirašytą S. Dabušio išverstų E. Ožeškienės „Raštų" 1-ojo tomo recenziją „Nepaprastas vertimas" (išspausdinta „Lietuvos aide", 1928, Nr. 31). B. Sruoga M. Kemšio pseudonimą yra pavartojęs dar vienu atveju. Almanacho „Prošvaistė" 1-osios knygos faktinis redaktorius K. Korsakas rašė (Literatūra ir kal-

ba, 1966, t. 8, p. 430), kad joje išspausdinta pseudonimu M. Kemšys pasirašyta L. Dovydėno romano „Broliai Domeikos“ recenzija „Karūna be karaliaus“ yra B. Sruogos. Anot K. Korsako, tai akivaizdžiai matyti ir iš būdingo sruogiško tos recenzijos stiliaus. Tos pačios nuomonės dėl recenzijos autorystės laikosi A. Samulionis „Balio Sruogos bibliografijoj“ (V., 1970, p. 64) ir J. Petronis „Pažangiosios krypties žurnalų ir almanachų literatūrinėje bibliografijoje“ (Literatūra ir kalba, 1978, t. 15, p. 358).

Kokios išvados? Slapyvardis M. Kemšis (M. Kemšys) buvo kolektyvinis kelių autorių vartojamas pseudonimas. „Skaitymuose“ tuo pseudonimu ir kriptonimu M. K. pasirašyti straipsniai ir recenzijos yra V. Krėvės. Straipsniai apie rusų literatūrą greičiausiai parašyti V. Krėvės; jie galėjo būti rašomi ir kartu su M. Banevičium (1921 m. abu mokytojavo Kauno komercinėje mokykloje). Abejonių dėl autorystės nekelia B. Sruogai priskirtos M. Kemšio pseudonimu ir M. K-ys kriptonimu pasirašytos recenzijos. Straipsnio „Naujausioji rusų poezija“, išspausdinto „Darbuose ir dienose“, autorystės klausimas lieka atviras. Jo autoriumi galėjo būti M. Banevičius, B. Sruoga arba universitete nedirbęs žmogus. Tik suradus dokumentus apie paskirtą už straipsnį honorarą ar kitus šaltinius, galima būtų autorystės klausimą patikslinti.

Vincas Krėvė-Mickevičius (apie 1940 m.)

Rebeka Ona Karak—
Marija Mickevičienė (apie 1913 m.)

Vincas Krėvė-Mickevičius
(apie 1913 m.)

Rašytojo tėvas Juozas Mickevičius ir motina Rozalija Kindaraitė-Mickevičienė

Rašytojo gimtinė. Dabar V. Krėvės memorialinis muziejus Subartonyse

Namas Vydūno alėjoje Kaune, kur 1926—1940 m. gyveno V. Krėvė

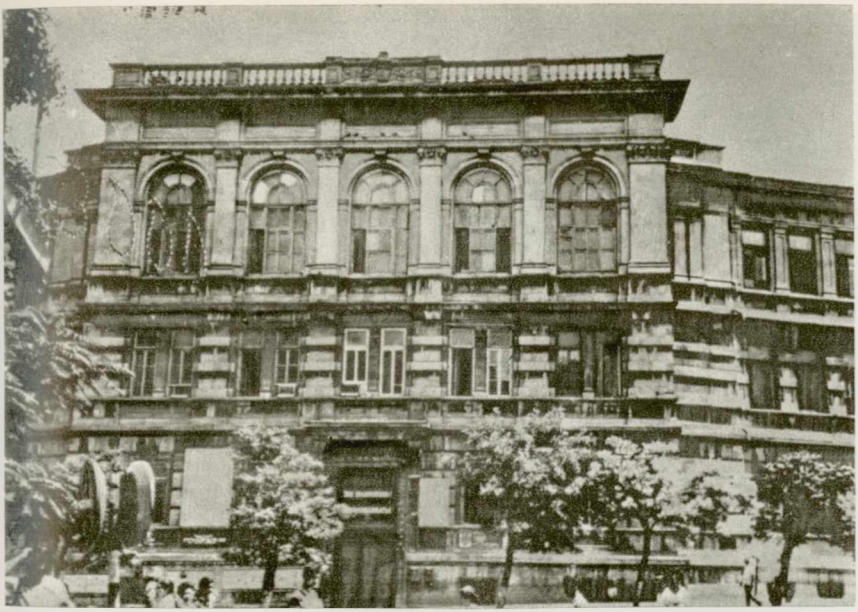

Baku realinė mokykla

V. Krėvė ir L. Gira (apie 1910 m.)

V. Krėvė ir A. Oleka-Žilinskas (apie 1930 m.)

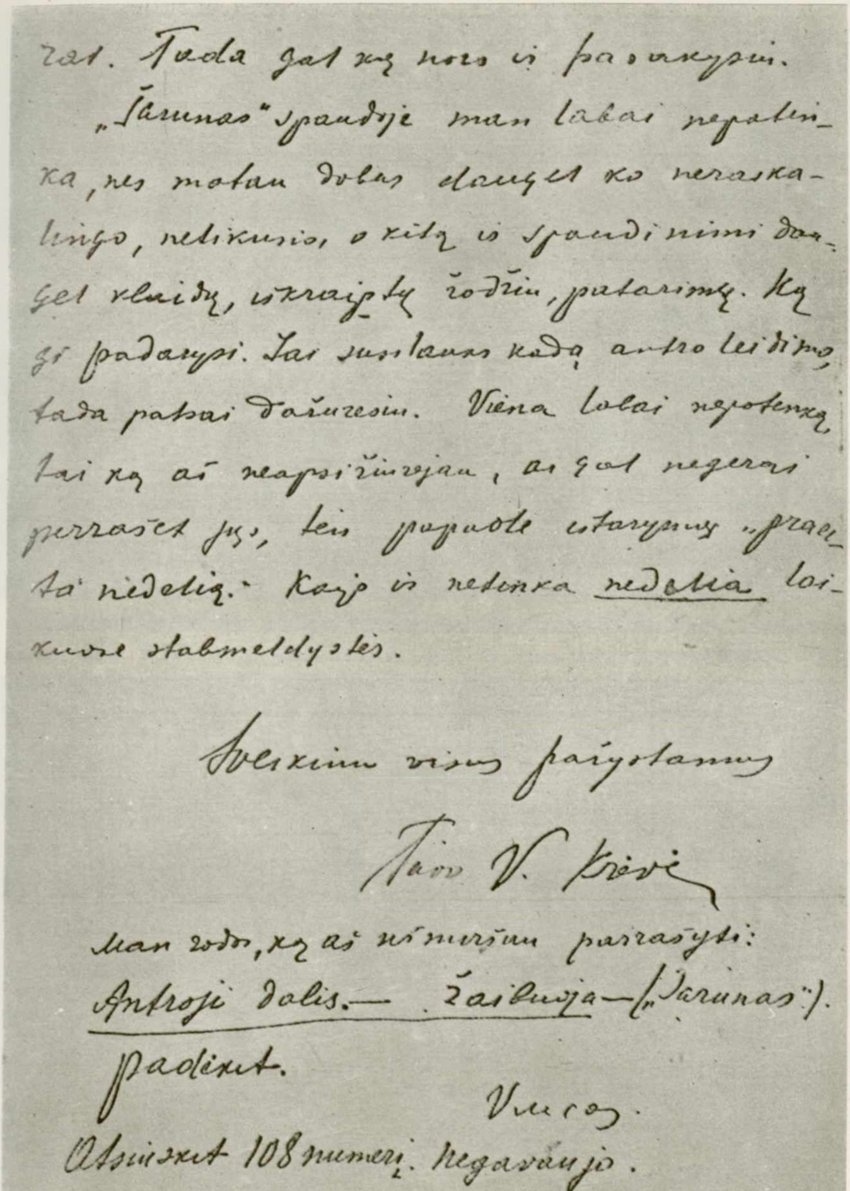
rai. Tada gal ką nors iš pasakysi.

„Šarunas" spaudoje man labai nepatinka, nes matau dabar daugel ko neraiškaus, nelikusio, o kitų iš spaudinimo daugel klaidų, iškraipytų žodžių, patarimų. Ką gi padarysi. Tai susilauks kada antro leidimo, tada patsai dažiūrėsiu. Viena labai nepatenką tai ką aš neapsižiūrėjau, ar gal negerai perrašėt jūs, kur papuolė ištarymas „graužta nedėlią". Kaip iš netenka nedėlia laikuose stabmeldystės.

Sveikinu visus pažystamus

Tavo V. Krėvė

Man rodos, ką aš užmiršau parašyti: Antroji dalis.— Žaibuoja—(„Šarunas").

Padėkit.

[illegible]

Atsiųskit 108 numerį. Negavau jo.

V. Krėvės laiško L. Girai faksimilė

V. Krėvės „Šarūnas“ Kauno valst. teatre 1929 m. Rež. A. Oleka-Žilinskas. Dail. A. Galdikas

V. Krėvės „Skirgaila“ LTSR valst. akademiniame dramos teatre 1966 m. Rež. J. Rudzinskas. Dail. J. Surkevičius

РЕЗЮМЕ

Очередной XVII том издания «Литература и язык», подготовленный Институтом литовского языка и литературы, продолжает традицию публикации архивных материалов и выпуска сборников, посвященных одному автору. Он составлен по тем же принципам, что и ранее вышедшие тома «Саломея Нерис» (IV), «К. Донелайтис» (VII), «Ю. Янонис» (VIII), «Жямайте» (XII). В томе публикуются архивно-эпистолярные, мемуарные и документальные материалы, связанные с именем классика литовской литературы Винцаса Креве-Мицкявичюса, материалы, хранящиеся в рукописных отделах научных библиотек и в архивах. XVII т. издания «Литература и язык» почти целиком состоит из архивных, еще нигде не публиковавшихся материалов. Книга предназначена для литературоведов, учителей, студентов.

В самом обширном разделе эпистолярного наследия публикуются письма В. Креве (16 адресатов, 145 единиц) и письма, ему адресованные (32 адресата, 111 единиц). Большинство писем В. Креве адресовано Людасу Гире. В них отражена творческая история основных произведений В. Креве («Шарунас», «Предания дайнавской старины», сборник рассказов «Под соломенной крышей»), характеризуется литературная жизнь того времени. В позднейшей корреспонденции В. Креве предстает многогранная деятельность его как писателя-фольклориста, ученого-культуролога, профессора Каунасского, затем Вильнюсского университетов, декана гуманитарного факультета, редактора художественной, педагогической, научной литературы, журналов и серийных изданий, альманахов, члена различных правлений, комиссий и комитетов. Письма, адресованные В. Креве, свидетельствуют о широте интересов писателя, масштабности его личности, об огромном его общественном и научном авторитете, его человеческой щедрости. Эпистолярный стиль В. Креве лаконичен, конкретен, сдержан, он никогда не демонстрирует своего превосходства перед адресатом.

Меньший по объему раздел публикаций — воспоминания о В. Креве. Мемуарный материал состоит из трех групп, в которых соблюдается по возможности хронологический принцип. В первую группу вошли воспоминания, записанные на родине В. Креве, в окрестностях Мяркине, от бывших его однокашников, близких соседей и касаются детства писателя, его семьи, прототипов некоторых его произведений. Они проливают дополнительный свет на факты биографии писателя, на те творческие импульсы, которые будили его фантазию и нашли отражение в поэтике и стилистике его произведений. Большинство воспоминаний этой группы записано в 1967 г. в экспедиции Общества охраны памятников и краеведения Литовской ССР.

Другая группа публикуемых воспоминаний записана в 1958 г. врачом и литератором И. Склютаускасом от бывших учеников бакинской ральной гимназии, где В. Креве в 1908—1920 гг. преподавал русский язык и литературу.

Третья группа воспоминаний посвящена жизни и деятельности В. Креве в 1920—1944 г. Большинство их авторов — бывшие коллеги писателя, профессора, студенты, родственники и друзья его семьи. В этих воспоминаниях зафиксированы важные биографические данные о В. Креве, реалии тогдашней литературной жизни. Наряду с выражением глубочайшего уважения к классику литовской литературы и профессору, в них отразились и некоторые противоречивые стороны его характера и литературной деятельности.

Ценным дополнением к помещенному в томе эпистолярному и мемуарному материалу является подборка документов. Наряду с основными личны-

ми документами (свидетельства о рождении и смерти, анкеты, служебные листы и т. д.) публикуются выписки из протоколов ученого совета гуманитарного факультета Каунасского университета, копии приказов и т. д. Эти документы, собранные в одном месте,— наиболее достоверные свидетельства широты культурной, научной и организационной деятельности В. Креве.

Том включает в себя и несколько научных статей. В статье **А. Залаторюса** «Черты личности Винцаса Креве» представлен портрет В. Креве — человека и писателя. На основании воспоминаний близких и знакомых В. Креве, его писем, разнообразного архивного и печатного материала автор пытается воссоздать врожденные и сформированные жизненными обстоятельствами черты характера этого писателя. Подчеркивается его душевность, сангвинический темперамент, демократизм, непримиримость по отношению к буржуазному миропорядку, страстный патриотизм, общественная активность, трудолюбие и другие человеческие качества. В. Креве относится к тому типу художников, которые творчески наиболее интенсивны в молодости и которым нелегко изменить свою сложившуюся творческую систему. Главной предпосылкой творческого успеха В. Креве считал самого творца — его талант, вдохновение, а не условия работы. Хотя писатель был толерантен по отношению к модернистским литературным течениям, больше всего симпатий он питал к романтическому и реалистическому творчеству. О коллегах — писателях имел твердое мнение, был требователен к себе и друзьям, дружески приветствовал дебюты молодых авторов. В области литературы В. Креве обладал большой эрудицией, хорошо знал не только русскую, польскую, западноевропейские литературы, но и литературы Востока, ими интересовался и изучал их. Это подтверждают не только знавшие его люди, но и сохранившийся в архивах каталог библиотеки писателя, свидетельствующий о многосторонности его интересов.

В. Креве был не только ученым-литературоведом, талантливым прозаиком, но и крупным драматургом. Все его драматические произведения, даже написанные скорее для чтения, чем для театра («Шарунас»), ставились на сцене. Театролог **А. Венгрис** в статье «Винцас Креве-Мицкявичюс в театре» широко обсуждает постановки в профессиональных и самодеятельных театрах, на радио и телевидении драматических произведений В. Креве «Шарунас», «Путями судьбы», «Зять», «Скиргайла», «Смерть Миндаугаса», их сценическую судьбу с 1912 г. по настоящее время. Автор статьи анализирует обстоятельства, связанные с инсценировкой отдельных произведений, с работой режиссеров Б. Даугуветиса, А. Суткуса, А. Олеки-Жилинскаса, писателя П. Вайчюнаса, а также игрой актеров и мероприятиями, посвященными творчеству В. Креве-драматурга. Этот обзор свидетельствует о популярности В. Креве как в прежние годы, так и в литовском советском театре.

В литовской печати буржуазного периода довольно часто появлялись литературно-критические статьи за подписью М. Кемшиса или псевдонимами, образованными на основе этой фамилии. Библиограф В. Жукас, исходя из обнаруженных в архивах автобиографических и анкетных материалов, а также фактов, зафиксированных в периодике того времени, доказывает в своей статье, что М. Кемшис был коллективным псевдонимом: им подписывались В. Креве, Б. Сруога, М. Банявичюс. Кроме того, исследователь аргументированно раскрывает авторство той или иной конкретной статьи. Это особенно важно в отношении В. Креве, так как дополняет и расширяет его творческую биографию.

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

Sudarė J. Šlekys

Abraitis K.— 393
Achmatova A.— 513
Achumianas T.— 70, 74, 76, 77, 340, 342, 343, 484, 500, 505
Achundovas I.— 340, 341, 484
Adamenka N.— 484
Adomavičius P.— 18—20, 27, 28, 31, 32, 35—38, 45, 48, 51, 65, 68, 370, 373—375, 484
Adomonytė P.— 90
Aidukevičius-Gaidukevičius — 314
Aidukevičius J.— 307
Ajonis A.— 458
Akstinų Vincas — žr. Gira L.
Alantas V.— 225, 530
Aleksandrovas A.— 10
Aleškevičiūtė M.— 542
Alijevas H.— 340, 484
Altermanas J.— 541
Ancevičius P.-Rogūza F.— 172, 547
Anglickas R.— 543
Anglickis S.— 193
Apanavičius A.— 543
Arbačiauskaitė R.— 537
Arzumanovas V.— 252, 298, 515
Asanovas G. A. A. ogly — 340, 484
Asnykas A.— 517
Ašmys M.— 203
Augustaitis P.— 107, 108, 121, 196, 199, 232, 245, 255, 276, 287, 383, 400, 462, 463, 469
Aukštuolis J.— 204
Avižonis P.— 479
Azatova M.— 75

Babrauskas B.— 265
Baironas Dž.— 342, 401, 474, 491, 511, 512
Bakšys J.— 138, 139, 374—377, 419, 420
Balakauskas O.— 535
Balčikonis J.— 196, 254, 407
Balčiūnas-Švaistas J.— 418, 421
Balys J.— 311, 312
Balys J.— 494
Balmont J. K.— 203, 208
Balmontas K.— 193—195, 203, 204, 208, 513
Baltrušaitis J.— 132, 160, 182, 194, 204, 213—215, 217, 225, 504
Baltrušaitis J. J.— 213, 214
Banevičienė V.— 93, 98, 111, 389
Banevičius M.— 85, 86, 93, 145, 148, 210, 327—329, 418, 424, 473, 504, 546, 548, 550, 551
Baranauskas A.— 202, 404, 508
Barbiusas A.— 514
Barchudarovas S.— 75, 340
Barysas — 31, 334
Barysas K.— 322
Barysas M.— 326
Barkauskas J.— 371, 393
Barkus A.— 544
Barsys — 444
Basanavičius J.— 10, 13, 18, 27, 37, 45, 48, 51, 53, 66, 79, 391
Baukaitė D.— 543
Bauža A.— 296
Becenbergeris A.— 13
Belinskis V.— 472
Belousovas — 391
Bermanas — 115
Bersenevas I.— 217
Bertulis K.— 108
Beržinis I.— 298, 300, 535
Bethovenas L. van.— 36, 42, 369, 505

Bičiūnas V.— 157, 518
Bielinskis L.— 26
Bielskus V.— 393
Bingelis — 26, 309
Binkis K.— 90, 135, 142, 172, 216, 407, 504, 511, 512
Biržiška M.— 121, 187, 202, 208, 212, 231, 232, 256, 263, 267, 275, 276, 381, 402, 445, 446, 467, 478, 482, 498
Biržiška V.— 121, 202, 216, 264, 265, 391, 467
Biržiškienė B.— 446, 494
Bizauskas K.— 243, 244
Bliūdžius P.— 393
Bliūdžiuvienė A.— 392, 484
Bliūdžiūtė G.— 392
Bloznelis J.— 27, 48, 139, 375, 419, 484
Bobianskienė L.— 232
Boi-Želenskis T.— 514
Bonselsas V.— 548
Boruta K.— 222, 223, 226
Bradūnas K.— 454
Braškys J.— 537
Braunas — 198
Brazdžionis B.— 193, 225, 267, 483, 511
Brazys T.— 327
Brenderis P.— 169, 255
Briukneris A.— 103, 104
Bružas A.— 515
Bružas J.— 178, 418
Budrys D.— 296
Būga K.— 103, 197, 245, 246, 253, 254, 268, 390, 406, 418, 465, 468, 549
Bukanauskiūtė-Glaniauskienė M.— 313
Bukaveckai K. ir V.— 393
Bukota J. L.— 197
Bulka — 230
Bušė — 103
Būtėnas J.— 379, 381, 484
Butkevičius R.— 534
Butrimavičienė V.— 305

Chadaravičius A.— 540
Chadaravičius M.— 530
Chlebovskis B.— 513
Chmeliovskis P.— 513
Churginas A.— 77
Cieška I.— 457, 458
Ciunis L.— 535
Civinskis A.— 34, 35
Cveigas S.— 514
Cvirka P.— 193, 226, 274, 399, 476, 504, 512, 532

Čaplikaitė-Miškinienė M.— 299, 483
Čaplikas J.— 326
Čaplikas P.— 372, 374
Čaplikas Z.— 300, 483
Čaplikienė M.— 315, 316
Čechovas A.— 165, 369, 449
Čepaitis J.— 534
Čepinskis V.— 254, 265, 461, 464
Česas V.— 542
Čyras A.— 220, 221, 373, 421
Čiučiurka P.— 544
Čiudakova E.— 542
Čiurlionis B.— 380
Čiurlionis M. K.— 248, 448, 534, 536
Čiurlionis P.— 380
Čiurlionytė J.— 448, 484
Čiurlionytė V.— 381
Čižas S.— 542, 543

Dabušis S.— 154, 165, 166, 405, 550
Dagytė E.— 298—300
Dailida P.— 536, 537
Dailidė P.— 84
Dakinevičius A.— 535
Danilevičiūtė E.— 537
Dantė — 163
Daugirdaitė-Sruogienė V.— 108, 109, 122, 124, 125, 127, 128, 132, 282, 283, 389, 548
Daugirdas K.— 132
Dauguvietis B.— 469, 470, 477, 504, 517, 519—525, 528, 529, 532, 536—538
Daujotytė V.— 214
Daukantas S.— 10, 202
Daukša M.— 202, 206
Dausa A.— 182

Dautartas — 230
Davainis-Silvestraitis M.— 12, 13, 18
Derkintis V.— 533, 543
Dičmanas — 230
Dineika K.— 287
Dirsė A.— 101, 102
Dlugošas J.— 283
Domantas-Sakalauskas A.— 529
Donelaitis K.— 5, 404, 448, 477
Dostojevskis F.— 369, 454, 526
Doveika K.— 4
Dovydėnas L.— 551
Dryšas H. *(Driesch)* — 173, 174
Druskius — žr. Jakštas-Dambrauskas A.
Dubas V.— 245, 384, 445
Dubeneckis V.— 522
Dudžionis — 308
Dumčius J.— 463
Dvaranauskas P.— 35
Dvarionas B.— 216
Dvilis T.— 32
Dzengauskas O.— 303, 314
Dzengauskas P.— 303, 312
Dzengauskiūtė R.— 317

Eidukaitis E.— 543
Eidukevičius — 303, 305, 308
Eidukevičius Z.— 303, 305, 308
Eidukevičiūtė K.— 381
Einšteinas A.— 515
Elisonas J.— 204, 205, 247
Elsneris O.— 103, 247, 248
Engertas H.— 131
Erenburgas I.— 513
Euripidas — 401

Fedinas K.— 513
Feldmanas V.— 513
Fersteris V.— 162
Firdousi A.— 513
Fizuli M.— 513
Fransas A.— 258
Frenkelis E.— 504

Gaideburovas P.— 342
Gaidys J.— 314
Gaidulevičius J.— 302, 483
Gailiūnas — 230
Galaunė P.— 267, 276, 384, 484, 505
Galaunės — 383
Galdikas A.— 390, 477, 504, 526, 532
Gedvilas M.— 296
Gelgaudai — 464
Gelgaudas A.— 464
Gelpernas D.— 388, 484
Gerulis J.— 132, 167, 168, 173, 175, 195—197, 202
Getė J. V.— 77, 397, 461, 513, 514
Giedraitis J. A.— 514
Giedraitytė A.— 458
Giniotytė A.— 458
Gira L.— 5, 10—14, 18, 19, 21—23, 25, 28, 33, 36, 39—41, 45, 46, 49, 52, 55, 56, 61—64, 68—70, 72, 75—78, 80, 101, 102, 104, 124, 135, 142, 144, 193, 204, 208, 212, 226, 248, 260, 369, 370, 375, 379, 404, 412, 416, 418, 421, 447, 477, 488, 494, 499—502, 504, 506, 509—511, 517, 521, 523—525
Girienė B.— 40, 46, 48, 49, 52—59, 61, 68, 69, 73, 74, 77—79, 82—84, 103, 104, 420, 500
Gižas P.— 160
Glaniauskas A.— 313
Glaniauskas B.— 313
Glaniauskas P.— 313, 441
Glebovas — 168
Glinskienė O.— 390, 433, 484
Glinskis K.— 382, 389, 433, 477, 484, 504, 519, 520, 524, 525, 530, 532
Gogolis N.— 480, 526
Goldonis K.— 519
Gorkis M.— 194, 440, 513, 533
Grėfė E.— 196
Gregorauskas J.— 520
Grybauskas J.— 477, 504
Gribojedovas A.— 513
Gricius A.— 170, 505
Grigaitytė M.— 298, 303, 319, 323, 329, 331, 332, 336, 372, 390, 393, 451
Grygas E.— 36
Grigas J.— 538

Grinius K.— 27
Gronskis P.— 105, 445
Grudzinskaitė-Mickevičienė-Kisielienė O.— 303, 381, 483
Gruodis J.— 527, 532
Gruodis V.— 533
Grušas J.— 517, 532, 538, 541
Gubrinowicz W.— 249
Gučas A.— 392, 484
Gudaitis-Guzevičius A.— 532
Gudelionis-Lapinas J.— 308, 309, 320, 321, 323, 324, 326, 333—335
Gudelionis V.— 324, 334
Gudonytė K.— 537
Gūra Z.— 286, 295
Gurevičius — 465
Gurinaitė I.— 536
Gustainis V.— 225
Gustaitis J.— 541
Gustaitis M.— 49, 74, 165, 166

Haidegeris M.— 454
Hauptmanas G.— 135, 136, 342
Heinė H.— 141, 142
Herbačiauskas J. A.— 210—213, 395, 445, 464, 465, 469, 502, 504, 515
Himansas P.— 93
Hofmekleris L.— 527
Homeras — 401
Hugo V.— 401
Huserlis E.— 472
Husowski M.— 249

Ibsenas H.— 24, 223, 258, 395, 396, 511, 513, 541
Ičkauskaitė-Vosylienė J.— 184, 187
Idzikowski L.— 249, 251
Inčiūra K.— 193
Indrašius N.— 223
Indriliūnas M.— 454
Ingardenas R.— 514
Ivanauskas T.— 418, 422

Yčas J.— 105, 108

Jablonskis J.— 91, 137, 138, 142, 154, 155, 163, 165, 168—170, 175, 245, 254, 390, 405—407, 418—422
Jagminas K.— 316, 317
Jagomastas E.— 103
Jakavonis A.— 48, 373, 466, 470, 471
Jakimavičius R.— 382, 505
Jakšys F.— 536
Jakštas-Dambrauskas A.— 63, 68, 70, 136, 142, 146, 155, 163, 164, 166, 170
Jankauskas K.— 515
Jankauskas P.— 425
Janonis J.— 5, 250—252, 547, 548
Janulaitis A.— 27, 86, 445, 463
Janulynaitė-Marmienė P.— 331
Jaruševičius A.— 515
Jasaitytė A.— 235
Jasiūnaitė G.— 533
Jasiūnaitė I.— 542
Jaskelevičius J.— 36, 322
Jaspersas K.— 454
Jeljaševičius — 168
Jeseninas S.— 513
Jevarauskas J.— 319, 416
Jezukevičius — 370
Jocaitis V.— 250
Jokajus M.— 155
Jomantas V.— 518
Jonynas I.— 86, 121, 255, 267, 275, 276, 402, 403, 445, 504
Joselis — 334
Jukna S.— 543
Juknevičiai — 303, 315
Juknevičienė — 314, 315
Juknevičius — 317
Juknevičius K.— 313
Juknevičius M.— 312, 314
Juknevičius R.— 215, 217—219, 477, 504, 528, 530, 533, 541
Juknevičiūtė-Kibildienė E.— 318, 483
Juodakis P.— 245, 247
Juodelis P.— 293
Jurašiūnaitė N.— 518
Jurevič P.— 279, 280
Jurginis J.— 205, 223
Jurgutis V. R.— 131, 391
Jurkus P.— 454
Juršys K.— 517
Jusys M.— 143

Justas — 131
Juška A.— 18, 268

Kačialovas V.— 217
Kačinskas — 310, 311—314
Kačinskas A.— 312—314, 321
Kačinskas H.— 518, 519, 529, 532
Kakarieka T.— 20, 30, 31, 36, 46, 48, 306, 316, 317
Kapsukas V.— 547
Karak-Mickevičienė O. R. M.— 71, 72, 86, 87, 92, 116, 121, 122, 125, 136, 139, 146, 148, 153, 179, 182, 183, 232, 237, 238, 284, 292, 295, 339, 386, 394, 398, 417, 435, 437, 449, 450
Karalius J.— 291
Karalius Z.— 291
Karazija P.— 470
Karčiauskienė N.— 534
Kardelis J.— 322
Karkauskas — 202
Karklelis M.— 535, 536, 543, 544
Karnavičius J.— 524
Karoblis V.— 86
Karsavinas L.— 185—187, 189, 192, 193, 196, 198, 276, 382, 384, 435, 436, 474
Karvelis P.— 419
Kasakaitis V.— 287
Kasiulynas — 441
Kasiulynas Š.— 308, 309
Katajevas V.— 513
Katilius V.— 398, 484
Katkus M.— 204—206, 223, 462
Kazakevičius V.— 530
Kazlauskas — 81
Kazlauskas J.— 319, 483
Kazragytė D.— 543
Keliuotis J.— 225
Kemėšis F.— 52, 53
Kęstavičienė — 30, 32
Kęstavičius J.— 27, 29—33, 36
Keturakis — 155, 529
Kybartas V.— 533
Kilmanas — 310
Kymantaitė-Čiurlionienė S.— 152, 153, 199, 212, 216, 258, 504, 517, 524
Kymantaitė K.— 219, 535, 542
Kindarai — 303, 304, 311
Kindaras J. J.— 309, 310, 321, 483
Kindaras (Kancavas) J.— 303, 304, 310, 311
Kindaras Š.— 310—313
Kindariūtė A.— 312
Kindariūtė-Mickevičienė R.— 303, 304, 306, 408, 492
Kisielienė V.— 305, 318
Kisielius A.— 306
Kirša F.— 146, 156—161, 166, 172, 178, 204, 212, 216, 252, 262, 437, 504, 511, 512, 517, 519, 528, 547, 548
Klevščinskis A.— 341, 484
Klimas P.— 375, 390, 406, 465
Klimašauskas E.— 198, 199, 286
Klova V.— 539, 541
Kmitaitė-Juodelienė O.— 462
Knaueris F.— 12, 13, 249, 289, 338
Kniūkšta A.— 198, 399, 484
Kochanskis K.— 26, 36
Koganas P.— 472
Kompaitis J.— 273, 274
Končius A.— 447
Kondrackis — 230, 231
Korsakas K.— 205, 216, 240, 274, 455, 504, 511, 530, 535, 543, 546, 547, 550, 551
Korsakienė H.— 234—237, 239, 240, 494, 515, 535
Krajevičius — 247
Krasinskis Z.— 159, 169
Krasovskis A.— 250
Kraševskis J.— 79, 401, 407, 513
Kraujalis P.— 27, 317
Kriaučiūnas P.— 165, 166
Kriščiukaitis-Aišbė A.— 138, 155
Krištopaitė D.— 298, 335
Kroaze A. ir M. *(Croiset)* — 154
Krutulys A.— 329, 330, 447
Kubertavičius J.— 477
Kubertavičius P.— 204, 504, 519, 520, 523, 527, 530, 532, 539

Kubilis — 74
Kubilius V.— 546, 547
Kudarauskas M.— 70
Kudarauskas T.— 325
Kudarauskas V.— 323, 483
Kudirka V.— 155
Kukta M.— 59—62, 67, 68
Kulakauskas T.— 529, 532
Kunavičius E.— 533
Kurauskas H.— 535
Kurkuzinskas — 310, 315
Kuzavas G.— žr. Gira L.
Kvedaraitė-Mykolaitienė E.— 438, 484

Lalas J.— 543
Lalis A.— 66
Landsbergis-Žemkalnis G.— 63, 517
Lankutis J.— 4, 518
Lapėnas — 118, 122
Lastas A.— 145, 146
Laucius J.— 530
Laukaitis J.— 35
Laurenc — 83
Laurynaitis V.— 404, 484
Lazauskas J.— 224, 225
Lazdynų Pelėda — 49, 63, 64, 508, 514
Leninas V.— 164
Leonardas da Vinčis — 171
Lepeška V.— 317
Lermontovas M.— 145, 252, 341, 384, 403, 405, 439, 445, 469, 473, 476, 480, 491, 512
Levonevska St.— 199
Lyberis A.— 407, 484
Likša P.— 543
Limantas V.— 542
Lindė-Dobilas J.— 99, 101, 140, 143, 395, 404, 405
Liubavskis M.— 514
Londonas Dž.— 342
Lukauskas M.— 26
Lukoševičiai — 314
Lukoševičienė — 74
Lukoševičius P.— 311, 312
Lukošius B.— 529

Maciūnas V.— 391, 482, 515
Mackevičius A.— 533
Mačernis V.— 454
Maironis — 10, 142, 143, 161—163, 446, 477, 508, 514, 528
Majakovskis V.— 513
Maknys V.— 526
Maravičiūtė V.— 544
Marcinkevičius Just.— 517, 532
Markovskis — 82, 87, 104, 339
Mašiotas P.— 463
Matulaitis J.— 228
Mažeika V.— 542
Mažyliai — 371, 393
Mažylis P.— 371
Mažylytė-Bliūdžiūvienė A.— 372
Mechtijevas — 339
Mečnikovskis — 168
Meizelis — 303
Mejerholdas V.— 215, 217
Meškauskas P.-Germanas J.— 378, 379
Meškauskienė M. (Navikaitė) — 223, 515
Meterlinkas M.— 258
Michalskis S. F.— 233, 234
Mickevičiai — 466, 467
Mickevičiai J. ir O. (rašyt. tėvas ir pamotė) — 444
Mickevičiai J. ir R. (rašyt. tėvas ir motina) — 242, 411
Mickevičiai (Krėvė ir žmona) — 476, 494
Mickevičius Ad.— 145, 172, 401, 457, 461, 512, 524
Mickevičius J.— 83, 300—307, 315, 317, 326, 331, 372, 377, 408, 414, 440, 441, 492, 493
Mickevičius J. J.— 307, 410
Mickevičiūtė A.— 312
Mickevičiūtė-Jevarauskienė-Svirskienė O.— 83, 92, 220, 221, 290, 327, 329, 373, 380, 386, 387, 416
Mickevičiūtė-Kazlauskienė M.— 222, 290, 306, 307, 318, 412, 413, 417
Mickevičiūtė-Lapėnienė V.— 72, 112, 117, 118, 122, 139, 301, 302, 305, 435, 484, 490, 492, 493, 495, 498
Mickevičiūtė M.— 92, 290, 301, 302, 407, 411, 412, 417, 493, 494

Mickevičiūtė O. A.— 109—111, 113—116, 122, 123, 125, 130, 172, 221, 284, 417, 421, 446, 450, 467, 474, 475
Miežinis M.— 268
Mykolaitis-Putinas V.— 106, 108, 162, 163, 166, 184, 186, 187, 189, 192, 193, 196, 212, 226, 256—258, 260, 262, 276, 287, 407, 435—437, 443, 452—455, 457, 458, 462, 465, 467, 478, 482—484, 508, 511, 520, 523, 524, 528, 529, 533, 541, 547
Mykolas Angelas (Mikelandželas) — 171
Mikšytė R.— 8
Mikuckis J.— 46, 48—50, 68
Milašius O. *(Miłosz)* — 211
Milius — 317
Milius J.— 322
Milius M.— 322
Miliūtė-Juknevičienė A.— 515
Miltinis J.— 528
Mironaitė M.— 533
Mironas R.— 439, 484
Mironas V.— 232, 463
Mirončikaitė N.— 537
Miškinis A.— 193, 214
Miškinis M.— 327, 465, 484
Moljeras — 257, 258
Montvila V.— 456
Mošinskienė — 130, 370
Mošinskis V.— 131, 370, 384
Muraška M.— 544
Muraška V.— 543
Muzikevičienė-Čečetunka — 304, 307

Naikelienė L.— 534
Nakaitė A.— 454
Nakvasas — 230
Narjauskas J.— 35, 163
Narkevičienė G.— 543
Naujalis J.— 19, 369
Nekrasovas N.— 513
Nemčinova V.— 477
Nemeikšaitė M.— 392
Nemirovičius-Dančenka V.— 217, 525, 526
Nėris S.— 184, 193, 226, 467, 469, 511, 512
Ničas K. *(Nitsch)* — 199, 200
Nyka-Niliūnas A.— 454
Nizami — 513
Noreika L.— 540
Noreikienė S.— 531
Norkūnas — 202
Nosevičiūtė S.— 533

Obuchovas A.— 477
Oleka-Žilinskas A.— 109, 118, 198, 204, 212, 217—219, 382, 470, 477, 504, 519, 525—529, 531, 532, 535
Olekienė V.— 477
Olesnickis Z.— 446
Oleškevičius J.— 382
Orintaitė P.— 106, 107, 183, 184, 186—188, 190—193
Ostrauskas K.— 515
Oškinaitė J.— 518, 519, 530, 532
Oškinis V.— 322
Ožeškienė E.— 550

Pajaujis J.— 227, 231
Pakarklis P.— 379
Paleckis J.— 296
Palevičiūtė-Baublienė E.— 329—331, 484
Palevičiūtė-Plutulevičienė E.— 330, 331, 484
Paliukaitytė R.— 540
Palukėnas J.— 46, 65, 68
Papečkys K.— 440, 485
Parausvinis Vl.— 548
Parvenu — žr. Sruoga B.
Paska S.— 535—537
Paškonis V.— 535
Pašukonis J.— 332
Pašukonis S.— 332, 334, 484
Pašukonytė-Jauneikienė O.— 335, 484
Paulaitis J.— 321, 444, 485
Pečkauskaitė M.-Šatrijos Ragana — 154, 155, 162, 508
Pečkauskaitė S.— 155
Pečkauskienė S.— 155
Peiperis — 303
Petkevičaitė-Bitė G.— 514

Petkevičius A.— 537
Petraitis S.— 540
Petrauskas J.— 287, 521, 530
Petrauskas K.— 385, 423, 505
Petrėnas J.— Tarulis P.— 170, 468
Petriūnas — 230
Petronis J.— 551
Petrulis J.— 448, 485
Pežinskis V.— 61
Piaseckaitė-Šlapelienė M.— 52
Pietaris V.— 64, 164
Pikelis A.— 543
Pilka S.— 447, 521
Pilsudskis J.— 446, 524
Pinkauskaitė P.— 518, 519, 527
Pirandelas L.— 514
Piročkinas A.— 154
Plaktys — 111
Platukevičius — 314
Pleirytė-Puidienė O. (Vaidilutė) — 418, 504
Pletnevas — 225
Plikaitis — 230
Popovas — 341
Poržezinskis V.— 289
Potalovas I.— 338, 339
Prelgauskas K.— 84, 156
Prieskienis P.— 305
Pšybyševskis S.— 135, 136
Puida K.— 49, 157, 204, 250, 251, 549
Pupeikis S.— 296
Purickis J.— 164
Puškinas A.— 394, 401, 403, 405, 439, 461, 469, 473, 480, 513, 519
Puzinas J.— 125, 126

Rabinavičius — 31, 204, 214
Račkauskis — 58
Račkys S.— 537
Radauskas H.— 398
Radvilavičius V.— 537
Radzikauskas E.— žr. Gira L.
Radzvickas P.— 426
Rafaelis S.— 173
Raugaliūtė L.— 310, 313
Ragauskaitė A.— 541
Raila B.— 225
Rainis J.— 524, 548
Rakauskaitė M.— 179
Rameika A.— 315
Rameika M.— 310, 314
Rankus — 42
Raubaitė B.— 543
Reingardaitė-Vladimirovienė I.— 111, 119, 478, 485, 494
Remeris M. (Rėmeris) — 282, 474, 504
Ribikauskas — 46, 50, 317, 330, 374, 433
Ričardsonas S.— 456
Rymaitė O.— 520, 522, 532, 534
Rimka A.— 140, 142
Rinkevičius J.— 61, 69, 70, 82
Rogačaitė-Musteikienė I.— 111, 119
Rogūza F.— žr. Ancevičius P.
Romenas Z.— 469
Rosenas A.— 534, 539, 540
Rotačiovas — 340
Rozenšteinas — 122, 123
Rozvadovskis J. M.— 198, 199
Rubensas P. P.— 171
Rucevičius A.— 72
Rudaitis — 230, 231
Rudolfas N.— 338
Rudzinskaitė-Arcimavičienė M.— 108, 233, 234, 277
Rudzinskas J.— 535, 538—542, 544
Rumšas V.— 537
Rupšys E.— 536, 537
Rustavelis Š.— 513
Rutkauskas B.— 193

Saadi — 513
Sabaliauskas — 214
Sabaliauskas A.— 44
Sadauskas V.— 298, 399, 404, 438, 439, 448, 478
Saladžius P.— 267
Salys A.— 173—175, 177, 195—197, 202, 203, 276, 465
Saltykovas-Ščedrinas M.— 443
Samorodova O.— 75
Samulevičius R.— 535

Samulionis A.— 108, 203, 546, 550, 551
Samūniškis K.— 314, 315
Sarbiewski M.— 249
Savickaitė A.— 537
Savickis J.— 525
Semkovičius V.— 196, 198, 199
Senas A. *(Senn)* — 132, 167—169, 200—202, 254, 255
Seneka — 169
Serafimovičius A.— 513
Sezemanas V.— 105, 276, 384, 504
Simonaitytė I.— 193
Siparis J.— 518, 519, 530, 539
Siparis R.— 542
Sirijos Gira V.— 45, 77, 78, 83, 450, 515
Skardžius P.— 173, 175—177, 195—197, 199, 200, 202, 206, 207, 263, 267, 275, 276, 384, 404, 406, 446, 459, 465, 482, 498
Skirmunt K.— 514
Skliutauskas J.— 53, 252, 298, 337, 343, 349, 515
Slaminis — 314, 315
Slaminis A.— 314
Slasčevskis — 168
Slepavičius A.— 30, 299, 314
Slypkinas J.— 315
Slovackis J.— 283, 401, 513, 517
Smaliukas A.— 451, 485
Smetona A.— 18, 19, 22, 25, 28, 35, 37, 40, 41, 76, 304, 331, 388, 401, 428
Smetonienė S.— 427, 463
Smilgaitė-Dvarionienė A.— 534
Snarskis K.— 547
Soblys V.— 287
Sodeika A.— 505
Sofoklis — 401
Solovjova-Olekienė V.— 118
Solovjovas M.— 79
Solovjovas V.— 513
Songailaitė R.— 541
Sprindis A.— 456, 460, 485
Sruoga B.— 106—109, 121—125, 131, 132, 146, 154, 158, 160, 166, 186, 189, 195, 196, 198, 204, 208, 212, 215, 216, 224, 225, 262, 263, 276, 281, 282, 381, 382, 389, 391, 395, 399, 400, 402, 404, 405, 407, 424, 435—438, 440, 444, 445, 447, 449, 451—453, 460, 468, 469, 491, 504, 508, 511, 515, 517—519, 525, 527, 530, 532, 541, 546, 550, 551
Sruogaitė D.— 125
Sruogos — 117, 125, 127, 128, 389
Stanislavskis K. S.— 217, 382, 525
Stankaitis I.— 468, 485
Stanulis J.— 533
Stasiukas *(Stasiók)* — 234
Steponavičius V.— 530
Stonkus J.— 146
Straubergas K.— 278—280
Straukaitė D.— 203
Strazdas A.— 404
Subatavičius J.— 458
Suleržickis L.— 525
Sultanovas T.— 339
Surkevičius J.— 538
Survila A.— 274
Sutkus A.— 382, 517—519, 525
Svirskis — 432

Šachbazy T.— 358
Šachbazovas A. A. ogly — 340, 484
Šajnocha K.— 514
Šakenis K.— 204, 257, 260, 277
Šalčius M.— 166
Šalkauskis S.— 295
Šapyra N.— 276
Šeinius I.— 70, 143, 144, 397, 508
Šekspyras V.— 195, 257, 258, 513, 514, 519
Šeleris M.— 472
Šemerys S.— 468, 485, 512
Ševčenka T.— 513
Ševčenko-Aladijina A.— 340
Šichlinskis A. O. ogly — 341, 484
Šikšnys-Siaulėniškis M.— 79, 80
Šileris F.— 513, 514
Šilingas S.— 83, 84, 218
Šilkarskis V.— 105, 124, 174, 185, 186, 210, 277, 424, 465, 504

Šimakauskaitė D.— 534
Šimėnas A.— 216, 258, 470, 485
Šimkus J.— 245, 246, 536
Šimonis K.— 524
Širvydas K.— 202
Šlapelis J.— 52, 63
Šliūpas J.— 186
Šmitas S.— 515
Šmulkštys-Paparonis A.— 142, 143
Šolochovas M.— 513
Šopara — 50
Šopenas F.— 36, 369, 505
Špechtas F. *(Specht)* — 201
Štarka J.— 527
Šulcaitė J.— 458
Šumanas R.— 36
Švabaitė J.— 454
Švaistas J.— 504
Švarcas — 248
Švedas J.— 534

Talybzadė A. (Abdula Šaigas) — 340, 342, 484
Talyšinskis H.— 340, 484
Talko Hrincevičius J.— 283
Talmantas J.— 258, 450
Tamošaitis I.— 225, 277, 472
Tamulaitis V.— 193
Tautkevičius V.— 537
Taujanskienė J.— 536
Teatralas — žr. Korsakas K.
Tysliava J.— 158, 159, 194
Tolstojus A.— 397, 398
Tolstojus L.— 182, 369, 526
Tonkūnas J.— 379
Trakymas A.— 298, 321, 327, 334, 548
Trautmanas R. *(Trautmann)* — 173, 176
Tūbelienė J.— 427, 463
Tūbelis J.— 106
Tūbelytė-Kubilienė R.— 10
Tumas-Vaižgantas J.— 14, 18, 19, 22, 25, 27, 28, 35, 37, 39—42, 50, 52, 76—78, 80, 84, 136, 141, 142, 163—166, 168, 204—206, 211—213, 236, 256, 258, 261, 262, 418, 445, 446, 465, 504, 508, 511, 520, 522, 523
Tumavičiūtė I.— 535
Tumėnas V.— 293
Turgenevas I.— 369, 449, 513
Tvirbutas I.— 521

Ulašinas H.— 198, 199
Ulbinaitė R.— 536
Urbas D.— 48, 466, 471, 485
Urbšys J.— 209

Vabalas-Gudaitis J.— 88, 247, 249, 277, 504
Vachtangovas J.— 525
Vaičiulaitis A.— 193, 216, 454
Vaičiūnas P.— 134, 136, 170, 172, 198, 204, 208, 212, 258, 262, 384, 447, 462, 469, 480, 504, 519, 524—526, 528, 529, 532, 541, 549
Vaičiūnienė T.— 498, 515
Vaičkus J.— 84, 504
Vainiūnaitė A.— 530
Vaisieta T.— 533, 534
Vaitkus J.— 541
Vaitkus M.— 212, 519, 522
Valaitis A.— 145
Valančius M.— 404
Valantukevičius — 309
Valašinas V.— 543
Valdmanas — 32
Valeika — 47
Valentukevičiūtė-Žukauskienė M.— 336, 484
Valinčius — 217, 225
Valkiniškis A.— žr. Raila B.
Vancevičius H.— 533, 537, 538, 541
Varnaitė R.— 538, 543
Varnas A.— 84, 383, 430
Vasiliauskas A.— 111, 114, 115, 120
Vasiliauskienė — 113, 115
Večerskis A.— 537
Venckus V.— 542
Venckutė V.— 537
Venclova A.— 216, 226, 481, 504
Venclovaitė D.— 298, 335
Vengris A.— 7, 516
Vydūnas — 40, 101, 177, 178, 212, 250—252, 508, 511, 517, 549
Vienuolis A.— 101, 142, 193, 212, 480, 511, 512

Vilčinskas — 373
Vilimas — 228
Vyliūtė J.— 541, 542
Vilnonytė V.— 25
Vireliūnas A.— 390
Vyšniauskaitė A.— 298, 336
Vladimirovas L.— 474, 485
Vokietaitis K.— 111, 114, 120
Voldemaras A.— 79, 103, 461
Volfas I.— 514
Volodka — 100
Volteris E.— 13, 20, 27, 31—33, 249, 253, 482
Voroneckis M.— 250
Vosyliūtė N.— 504, 522, 532

Zabulėnas A.— 542
Zalatorius A.— 4, 7, 487
Zalcmanas Š.— 331, 332
Zavadskis F.— 102
Zaviša J.— 101, 102
Zelčius L.— 543, 544
Zenkevičiūtė D.— 298, 302
Zikaras J.— 134, 136
Ziltovas — 249
Zinkevičius — 444
Zitigas E. *(Sittig)* — 167
Zmirskas L.— 536, 537
Zorskaitė-Karčiauskienė A.— 393, 484
Zubėnas J.— 537
Zubovai — 152
Zverevas N.— 477

Žadeikis A.— 541
Žalinkevičaitė E.— 523, 524, 532
Žalys K.— 14
Žalnierauskas C.— 332
Žarnauskis P.— 50
Žaunerauskas — 31
Žekas A.— 544
Žėkas — 323, 324, 421
Žėkas J.— 323, 332
Želigovskis L.— 446
Žemaitė — 5, 154, 155, 401, 508, 514, 532
Žeptorius J.— 307
Žeromskis S.— 369
Žigaitis R.— 534
Žilinskas — 303
Žilinskas M.— 232
Žilinskis — žr. Oleka-Žilinskas A.
Žilovas — 414
Žirgulys A.— 170, 546—548
Žiurlys J.— 483, 485
Žmuidzinavičius A.— 84
Žukas — 304, 311
Žukas L.— 515
Žukas V.— 8, 283, 546
Žukauskas P.— 543
Žulavskis J.— 520
Žvaigždikis K.— žr. Snarskis K.
Žvironas — 215

Августайтис П.— 183
Адаменко Н. В.— 348
Азатова М.— 75
Алиев Г.— 349
Амбалов — 366
Андреев Л.— 345
Арцыбашев М.— 345
Асанов Г.— 353
Ахумян Т.— 70, 74, 75, 344, 346, 484
Ахундов Р.— 360
Ахундов С.— 347

Бабаев Т.— 352
Базовский — 91, 96
Байрон Дж.— 349, 354, 357, 362
Бакиханов — 357
Балтрушайтис Ю.— 121
Бальзак О. де — 362
Бальмонт К.— 194, 195, 203, 209
Баневичи — 87, 91, 94, 96, 97, 126, 140, 147, 151
Баневич М.— 105, 148, 180, 553
Бархударов С. Г.— 345, 355
Белинский В.— 362
Берман — 147, 180
Бинкис К.— 89
Биржишка — 137
Балис И.— 243
Борис М.— 243
Буйницкий Л. Ф.— 367, 368

Вайчюнас П.— 89, 553

Венгрис А.— 553
Вербицка А.— 345
Владиславские — 147
Владиславский — 90
Вольдемар А.— 104

Гайдукевич А.— 243
Гайдукевич М.— 243
Гете И.— 349, 357, 362
Гиманс П.— 93
Гира Л.— 71, 72, 89, 195, 208, 209, 552
Гирене Б.— 72
Гиры — 180
Гоголь Н.— 366
Горький М.— 364
Граблевский — 94
Грибоедов А.— 356, 357
Гронский П.— 104
Гуделянис А.— 243
Гянджи — 359

Данилов — 353
Данте — 349
Даугуветис Б.— 553
Даукша — 96
Демфер — 351, 352, 358, 359
Дзенговский О.— 243
Добролюбов Н.— 362
Донялайтис К.— 552
Достоевский Ф.— 346

Ермолов — 357

Жалнеровский Ц.— 243
Жук Е.— 243
Жук И.— 243
Жук М.— 243
Жук Н.— 243
Жукас В.— 553
Жямайте — 552

Залаторюс А.— 553
Зудин — 350
Йонинас И.— 86, 89

Ичас И.— 104

Калюжный — 350
Капичев А.— 243
Карак-Мицкявичене А. Р. М.— 85, 87, 90, 92—95, 97, 98, 147, 148, 150, 151, 180, 182, 183, 203, 233
Киндер И.— 243
Киндеровна-Мицкевич Р.— 242
Кирша Ф.— 89
Клановский — 96
Клевщинский А.— 356
Козловский — 91

Ленин В. И.— 360
Лермонтов М.— 251, 354, 356

Мамедбеков — 359
Марковский — 87, 90, 104, 147, 179—181
Мехтиев — 351
Мицкевич И.— 17, 242, 243
Мицкявичюте А.— 87, 91, 92, 94, 95, 98, 105, 125, 127—130, 146, 147, 149, 151, 179—193, 233.
Мицкявичюте-Лапенене В.— 71, 93, 96, 98, 122, 150, 180, 182
Мишкинис И.— 243
Моцарт В. А.— 365
Муравьев — 367
Мухтаров — 350

Наркун В.— 243
Низами — 347, 352, 357, 359, 362

Олека-Жилинскас А.— 553

Пашуконис И.— 243
Перчихин — 367
Петровский К.— 96
Попов — 360
Прескенис И.— 243
Пузинас И.— 126
Пуйда К.— 89
Пушкин А.— 344, 349, 354, 356, 365

Ромашкевич Ю.— 243
Ротачев — 343
Рудольф — 367
Руставели Ш.— 362
Руссо Ж. Ж.— 349
Руцевич А.— 71, 94, 95

Саади — 362
Сабир — 359
Сальери А.— 365
Самородова О.— 75
Сеземан В.— 104
Сидоренко — 350, 351
Сиповский В.— 362
Склютаускас Й.— 345, 349, 361, 552
Сламинис — 243
Содейко А.— 96
Соловьев М. С.— 80
Сруога Б.— 553
Сруогене В.— 126
Сруоги — 126, 128
Стендаль — 362
Столяренко — 181
Суткус А.— 553

Талыб-заде (Абдула Шаиг) — 352, 358, 361, 363
Талышинский Г.— 368
Толстой Л.— 346
Тургенев И.— 356, 365, 366

Урбшис Ю.— 208

Физули — 347, 362
Фирдоуси — 362

Хагани — 347, 362
Хороцей И.— 243

Чаплик Ю.— 243
Чернышевский Н.— 362

Шахбазов А. А.— 358
Шахбазы Т.— 361
Шиллер Ф.— 362
Шихлинский А.— 364
Шредер — 85
Шилкарский В.— 104
Шляпович А.— 242

Юхневич К.— 243

Яблонскис Й.— 91
Янонис Ю.— 552
Янулайтис А.— 85

Santrumpos

CVA — Lietuvos TSR centrinis valstybinis archyvas
LKLI BR — Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštynas
MAA — Lietuvos TSR Mokslų Akademijos archyvas
MACB RS — Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinės bibliotekos rankraščių skyrius
VRBR — Lietuvos TSR valstybinės respublikinės bibliotekos rankraštynas
VUA — Vilniaus V. Kapsuko universiteto archyvas
VUB RS — Vilniaus V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščių skyrius
LTA — Lietuvių tautosakos archyvas
HMFT — Humanitarinių mokslų fakulteto taryba

TURINYS

Pratarmė 5

V. KRĖVĖS LAIŠKAI

L. Girai (10—18, 19, 21—35, 36—37, 39—51, 52—63, 64—69, 72—74, 76—84, 102—103, 124), P. Adomavičiui (18—19, 28, 35—36, 38, 45, 48, 51), E. Volteriui (20), J. Basanavičiui (37—38, 51), J. Šlapeliui (63—64), T. Achumianui (70, 74—75), R. Karak (71—72), toliau: M. Mickevičienei (86—99, 121, 125—130), M. Banevičiui (85—86), J. Lindei-Dobilui (99—101), J. Zavišai (101—102), K. Būgai (103—104), Markovskiui (104—105), V. Mykolaičiui-Putinui (106), B. Sruogai (107—109, 122, 123, 124), A. Mickevičiūtei (109—121, 122, 123, 124, 130—131), V. Sruogienei (124, 132).

LAIŠKAI V. KRĖVEI

P. Vaičiūnas (134—136, 170—172), M. Mickevičienė (136—137, 139—140, 146—152, 179—183, 232—233), J. Jablonskis (137—138, 155, 168—169), J. Bakšys (138—139), J. Lindė-Dobilas (140—143), I. Šeinius (143—144), A. Valaitis (145), A. Lastas (145—146), A. Jakštas (146, 163—166), S. Čiurlionienė (152—153), B. Sruoga (154), Šatrijos Ragana (154—155, 162), F. Kirša (156—161, 166, 178, 216), V. Mykolaitis-Putinas (162), J. Tumas-Vaižgantas (163), A. Senas (167, 200—202), P. Skardžius (173—177, 195—200, 206—207), Vydūnas (177—178), J. Baltrušaitis (182, 204, 213—215, 225—226), P. Orintaitė (183—193), K. Balmontas (193—195, 203, 208—209), M. Katkus (204—206, 223), J. Elisonas (207), J. A. Herbačiauskas (210—213), R. Juknevičius (217—219), O. Jevarauskienė (220—221), M. Kazlauskienė (222), K. Boruta (222), J. Lazauskas (224—225), J. Pajaujis (227—231), M. Biržiška (231—232), M. Arcimavičienė (233—234), H. Korsakienė (234—240).

DOKUMENTAI 241

ATSIMINIMAI

Pastabos 298

Tėviškėje .....

M. Čaplikaitė-Miškinienė (299), Z. Čaplikas (299), J. Gaidulevičius (300), O. Grudzinskaitė-Mickevičienė-Kisielienė (302), E. Juknevičiūtė-Kibildienė (303), J. Kazlauskas (318), J. Kindaras (319),

V. Kudarauskas (321), M. Miškinis (323), E. Palevičiūtė-Baublienė (327), E. Palevičiūtė-Plutulevičienė (329), S. Pašukonis (331), O. Pašukonytė-Jauneikienė (334), M. Valentukevičiūtė-Žukauskienė (335).

Baku mieste .....

J. Skliutauskas. Apie V. Krėvės-Mickevičiaus gyvenimą ir veiklą Baku mieste (337). T. Achumianas (343), S. Achundovas (346), N. Adamenka (347), G. Alijevas (348), G. Asanovas (350), A. Klevčinskis (353), A. Sachbazovas (356), A. Šaigas (Talybzadė) (358), A. Šichlinskis (363), G. Talyšinskis (364).

Kaune ir Vilniuje .....

P. Adomavičius (369), A. Mažylytė-Bliūdžiuvienė (371), J. Bloznelis (372), J. Būtėnas (375), V. Čiurlionytė (380), P. Galaunė (381), D. Gelpernas (384), O. Glinskienė (389), A. Gučas (390), A. Zorskaitė-Karčiauskienė (392), V. Katilius (393), A. Kniūkšta (398), V. Laurynaitis (399), A. Lyberis (404), V. Mickevičiūtė-Lapėnienė (407), E. Kvedaraitė-Mykolaitienė (435), R. Mironas (438), K. Papečkys (439), J. Paulaitis (440), J. Petrulis (444), V. Sirijos-Gira (448), A. Smaliukas (451), A. Sprindis (452), I. Stankaitis (461), S. Šemerys (468), A. Šimėnas (468), D. Urbas (470), L. Vladimirovas (471), I. Vladimirovienė (474), J. Žiurlys (478).

Trumpai apie atsiminimų autorius 483

STRAIPSNIAI

A. Zalatorius. Vinco Krėvės asmenybės bruožai. 487

A. Vengris. Vincas Krėvė-Mickevičius teatre 516

V. Žukas. Dėl pseudonimo *M. Kemšis* 546

Reziumė (rusų k.) 552

Pavardžių rodyklė 554

Santrumpos 566

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие 5

ПИСЬМА

Письма В. Креве 10
Письма, адресованные В. Креве 133

ДОКУМЕНТЫ 241

ВОСПОМИНАНИЯ

На родине 299
В г. Баку 337
В Каунасе и Вильнюсе 369

СТАТЬИ

А. Залаторюс. Черты личности Винцаса Креве 487
А. Венгрис. Винцас Креве-Мицкявичюс в театре 516
В. Жукас. О псевдониме М. Кемшис 546

Резюме (на русском языке) 552
Именной указатель 554
Сокращения 566

ИБ № 1967

ЛИТЕРАТУРА И ЯЗЫК. КН. XVII
На литовском языке
Институт литовского языка и литературы АН Литовской ССР
Редактор Костас Корсакас

Издательство «Вага», 232600, Вильнюс, пр. Ленина, 50

LITERATŪRA IR KALBA, XVII

Redaktorė E. Vanagienė
Dailininkas ir menin. redaktorius V. Armalas
Techn. redaktorė E. Juzėnienė
Korektorė S. Zastarskytė

Duota rinkti 1981.III.27. Pasirašyta spaudai 1981.VII.29. LV 09351. Leidinio Nr. 10119. Formatas 60×90¹/₁₆. Popierius spaudos Nr. 1. Šriftas 10 p. literatūrinis. Iškili spauda. 35,8 apsk. sp. l.+0,5 (įkl.) apsk. sp. l., 36,8 sąl. sp. atsp. 35,9 leid. l. Tiražas 5000 egz. Užsak. Nr. 864. Kaina 2 rb 60 kp

„Vagos" leidykla, 232600, Vilnius, Lenino pr. 50. Spaudė „Pergalės" spaustuvė, 232600, Vilnius, Latako 6.